STENDHAL

MĂNĂSTIREA DIN PARMA

EDITURA PENTRU LITERATURA UNIVERSALA

CLASICII LITERATURII
UNIVERSALE

STENDHAL

OPERE ALESE

★ ★

STENDHAL

MĂNĂSTIREA DIN PARMA

In romineşte de

ANDA BOLDUR

Stendhal

LA CHARTREUSE DE PARME

Bibliothèque de la Pléiade, Paris 1939

IN LOC DE PREFAŢA

Povestirea aceasta a fost scrisă în iarna lui 1830 şi la o depărtare de trei sute de leghe de Paris; prin urmare, nici o legătură cu cele petrecute în 1839.

Cu mulţi ani înainte de 1830, pe vremea cînd armatele noastre cutreierau Europa, întîmplarea mi-a dăruit un ordin de încartiruire în casa unui canonic: era la Padova, fermecător oraş din Italia; şederea prelungindu-se, ne-am împrietenit.

Către sfîrşitul lui 1830, trecînd din nou prin Padova, am dat fuga la locuinţa bunului canonic: ştiam că nu mai e în viaţă, dar ţineam să revăd salonul în care petrecusem atîtea seri plăcute şi cărora, de atunci, le dusesem de atîtea ori dorul. Am găsit acolo pe nepotul canonicului şi pe soţia acestuia, care m-au primit ca pe un vechi prieten. Au mai venit şi alte cîteva persoane; nepotul a poruncit să se aducă, de la cafeneaua Pedroti, un excelent zambajon [1] ***şi nu ne-am despărţit decît noaptea tîrziu. Ceea ce ne-a făcut mai ales să zăbovim, a fost povestea ducesei Sanseverina, de care pomenise cineva şi pe care nepotul a binevoit s-o istorisească de la un cap la altul, de dragul meu.***

În ţara în care mă duc, le-am spus eu prietenilor mei, n-am să mai am parte de asemenea seri, astfel că, pentru a-mi petrece lungile ceasuri de după cină, voi face din povestirea voastră o nuvelă.

---

[1] Variantă de la *zabaione*: băutură dulce, semilichidă (în limba italiană, în original).

— Dacă-i aşa, zise nepotul, atunci îţi voi încredinţa analele unchiului meu care, la capitolul Parma, pomeneşte de cîteva din întîmplările de la curte, din vremea cînd ducesa era acolo tare şi mare; dar, bagă de seamă! povestea pe care ţi-am spus-o nu e cîtuşi de puţin morală şi acum, cînd în Franţa faceţi atîta caz de purităţea voastră evanghelică, ea te-ar putea procopsi cu o faimă de ucigaş.

Astăzi tipăresc povestea scrisă în 1830, fără a schimba nici o iotă din manuscris, ceea ce, poate, va avea două neajunsuri:

Primul, pentru cititor: personajele fiind italiene, îl vor interesa poate mai puţin, căci firea locuitorilor din acea ţară se deosebeşte de ajuns de mult de cea a francezilor. Italienii sînt oameni deschişi, de treabă şi nu se sfiesc să spună ce gîndesc; înfumurarea nu-i apucă decît din cînd în cînd; ea ajunge atunci o adevărată patimă şi la numele de puntiglio [1]. *În sfîrşit, la dînşii, sărăcia nu e lucru de ruşine.*

Cel de-al doilea neajuns îl priveşte pe autor.

Mărturisesc că am avut îndrăzneala să las personajelor trăsăturile lor colţuroase; în schimb, o spun sus şi tare, înfierez în chipul cel mai moral o seamă din acţiunile lor. La ce bun să le fi înzestrat cu înalta moralitate şi cu farmecul francezilor, care ţin la bani mai presus de orice şi nu păcătuiesc niciodată din ură sau dragoste? Italienii din povestire sînt aproape dimpotrivă. De altfel, mi se pare că, ori de cîte ori înaintezi cu încă două sute de leghe de la sud spre nord, dai nu numai de o priveliştе nouă, ci şi de fapte demne de un nou roman. Drăguţa nepoată a canonicului o cunoscuse pe ducesa Sanseverina şi ţinuse mult la dînsa; ea m-a rugat să nu schimb cu nimic întîmplările vieţii ei furtunoase, care-s, bineînţeles, vrednice de a fi înfierate.

23 ianuarie 1839.

---

[1] Tîfnă (în limba italiană, în original).

PARTEA ÎNTÎIA

Gia mi fur dolci inviti a empir le carte
I luoghi ameni. [1]

ARIOST, sat. IV

[1] Locurile plăcute mi au fost dulci îmboldurl la acris (în limba italiană, în original).

Capitolul întîi

MILANO ÎN 1796

La 15 mai 1796, generalul Bonaparte îşi făcu intrarea în Milano, în fruntea acelei tinere armate ce trecuse podul de la Lodi, vestind că, după atîtea secole, Cezar şi Alexandru îşi aveau urmaşul. Minunile de vitejie şi de geniu, la care Italia fu martoră, treziră în cîteva luni un popor aţipit ; cu opt zile înainte de sosirea francezilor, milanezii încă nu vedeau în ei decît o adunătură de tîlhari, gata oricînd s-o ia la sănătoasa dinaintea trupelor majestăţii-sale imperiale şi regale : Cel puţin aşa le-o tot spunea, de trei ori pe săptămînă. un mic ziar, mare cît palma, tipărit pe hîrtie murdară.

În timpul evului mediu, lombarzii republicani dăduseră dovadă de o vitejie egală cu cea a francezilor şi meritaseră să-şi vadă oraşul cu desăvîrşire ras de pe faţa pămîntului de către împăraţii Germaniei. De cînd deveniseră însă *supuşi credincioşi*, îndeletnicirea lor de căpetenie era să imprime sonete pe mici batiste de tafta roz, ori de cîte ori avea loc căsătoria vreunei fete de familie nobilă sau bogată. După doi-trei ani de la acest mare eveniment din viaţa sa, fata îşi lua un curtezan : uneori, numele domnişorului, ales chiar de familia soţului, era trecut la loc de cinste în actul de căsătorie. Zguduirea adîncă, pe care o stîrni neprevăzuta sosire a armatelor franceze, era departe de

obiceiurile acelea molatice. Curînd, se înscăunară noi moravuri noi, înflăcărate. La 15 mai 1796, un popor întreg îşi dădu seama că tot ceea ce respectase pînă atunci era cu desăvîrşire demn de dispreţ şi uneori chiar de ură. Plecarea ultimului regiment austriac însemnase şi năruirea vechilor idei ; a-ţi primejdui viaţa era acum un lucru la modă. După atîtea veacuri de simţiri searbăde, fiecare înţelegea că, pentru a fi fericit, trebuia să-ţi iubeşti patria cu o dragoste adevărată şi să urmăreşti săvîrşirea unor fapte eroice. Ani de zile, milanezii zăcuseră cufundaţi în beznă, căci încă mai dăinuia cruntul despotism al lui Carol Quintul [1] şi Filip al II-lea [2] ; le dărîmară statuile şi dintr-o dată se pomeniră scăldaţi în lumină. De vreo cincizeci de ani, şi pe măsură ce *Enciclopedia* [3] şi Voltaire străluceau tot mai mult în Franţa, călugării predicau blîndului popor din Milano că a învăţa carte, sau orice altceva, era o strădanie cu totul de prisos ; şi că plătind, după tipic, dania către preot şi spovedindu-ţi deschis toate micile păcate, îţi asigurai, fără doar şi poate, un loc de cinste în rai. Pentru a scoate cu totul din sărite acest popor, pe vremuri atît de dîrz şi răzvrătit, Austria îi vînduse ieftin privilegiul de a nu contribui cu recruţi pentru armata ei.

În 1796, armata milaneză era alcătuită din douăzeci şi patru de haimanale înveşmîntate în roşu, care apărau oraşul împreună cu patru măreţe regimente de grenadieri unguri. Libertatea moravurilor era nemăsurată, în

---

[1] Rege al Spaniei (1516—1556) din dinastia Habsburgilor şi împărat al Sfîntului Imperiu Roman de naţiune germană (1519—1556), a condus lupta împotriva Reformei, purtînd războaie cu Franţa, pentru stăpînirea Italiei, şi cu turcii.

[2] Fiul lui Carol Quintul (1527—1598) rege al Spaniei, reprezentant de frunte al absolutismului spaniol ; unul dintre reprezentanţii cei mai fanatici ai reacţiunii feudalo-catolice din Europa Occidentală.

[3] Celebra lucrare *Enciclopedia sau dicţionar explicativ al ştiinţelor, artelor şi meşteşugurilor*, editată între 1751—1780 ; armă teoretică a burgheziei, pe atunci revoluţionară, în lupta împotriva ideologiei feudalo-absolutiste şi împotriva bisericii catolice ; a jucat un rol primordial în pregătirea ideologică a revoluţiei burgheze din Franţa, de la sfîrşitul secolului al XVIII-lea.

schimb, adevăratele iubiri destul de rare ; de altminteri, în afară de neplăcuta îndatorire de a spune absolut totul duhovnicului, sub amenințarea unei ispășiri cumplite chiar în această viață, bunii poporeni din Milano mai erau supuși și cîtorva mici oprelişti monarhice, de ajuns de jignitoare. Așa, bunăoară, arhiducele, care își avea reședința la Milano și guverna în numele vărului său, împăratul, avusese bănoasa idee de a face negoț cu cereale. Ca urmare, era strict interzis țăranilor să-și vîndă grînele înainte ca alteța-sa să-și fi umplut hambarele.

In mai 1796, la trei zile după intrarea francezilor, un tînăr pictor miniaturist, puțin cam într-o ureche, pe nume Gros, care venise acolo cu armata și care de atunci a ajuns celebru, auzind vorbindu-se la marea cafenea *Servi* (pe vremea aceea la modă), despre isprăvile arhiducelui, care, pe deasupra, mai era și mătăhălos, luă lista de înghețate, tipărită pe o foaie de hîrtie proastă, galbenă, și desenă pe dosul ei mutra pîntecosului arhiduce. Un soldat francez îi da o lovitură de baionetă în burtă și, în loc de sînge, se revărsa din el o cantitate necrezut de mare de grîu. Asemenea glumă sau caricatură, cum vreți să-i ziceți, nu se mai văzuse încă în țara aceasta de despotism viclean. Desenul, lăsat de Gros pe masa cafenelei *Servi*, păru o minune pogorîtă din cer ; în timpul nopții fu gravat, iar a doua zi fu vîndut în douăzeci de mii de exemplare.

In aceeași zi, fu afișată hotărîrea unei contribuții de război de șase milioane, dictată de nevoile armatei franceze, care, după ce cîștigase șase bătălii și cucerise douăzeci de provincii, nu ducea lipsă decît de încălțăminte, pantaloni, tunici și chivere.

Valul de fericire și plăcere care cotropi Lombardia, o dată cu venirea acestor francezi atît de săraci, fu așa de mare, încît numai preoții și cîțiva nobili simțiră greutatea acelei contribuții de șase milioane, urmată curînd de multe altele. Soldații francezi rîdeau și cîntau toată ziua ; aveau cu toții sub douăzeci și cinci de ani, iar generalul lor șef, care trecea drept cel mai bătrîn om din oștire, n-avea decît douăzeci și șapte.

Veselia, tinereţea, nepăsarea lor dădeau un răspuns hazliu predicilor turbate ale călugărilor, care de şase luni încoace vesteau, din înaltul sfîntului amvon, că francezii erau nişte căpcăuni, siliţi, sub ameninţarea pedepsei cu moartea, să pîrjolească totul şi să reteze capul la toată lumea. De aceea şi mergea fiecare regiment cu ghilotina în frunte.

Pe la sate, în pragul cîte unei căscioare, puteai vedea soldaţi francezi legănînd pruncul gazdei şi, aproape în fiece seară, cîte un toboşar îi zicea din vioară, înfiripînd un bal. Cadrilurile erau mult prea savante şi complicate pentru ca soldaţii — care, de altfel, nici ei nu le ştiau — să le poată învăţa pe femeile din partea locului, aşa încît ele erau cele care le arătau tinerilor francezi *Monferina*, *Săltăreaţa* şi alte jocuri italieneşti.

Ofiţerii francezi fuseseră încartiruiţi, pe cît se putuse, prin casele oamenilor cu stare ; le venise şi lor vremea să se întremeze. Un locotenent cu numele de Robert căpătă, de pildă, foaie de încartiruire în palatul marchizei del Dongo. Singura avere a acestui tînăr ofiţer, de ajuns de descurcăreţ, era un galben de şase franci, pe care îl primise la Piacenza. După trecerea podului de la Lodi, pusese mîna pe nişte minunaţi pantaloni de nanchin noi-nouţi, dezbrăcînd un ofiţer austriac ucis de o ghiulea ; şi nicicînd îmbrăcăminte nu picase mai la vreme. În schimb, epoleţii săi ofiţereşti erau de lînă, iar postavul tunicii cusut de căptuşeala mînecilor, pentru ca peticele să se poată ţine între ele ; dar mai era un lucru, şi mai trist : pingelele încălţămintei îi erau croite dintr-o chivără care fusese, şi ea, găsită pe cîmpul de luptă, ceva mai sus de podul de la Lodi. Aceste pingele de doamne-ajută erau legate pe deasupra cu sfori atît de bătătoare la ochi, încît atunci cînd majordomul casei se înfăţişă în odaia locotenentului Robert, pentru a-l invita să cineze cu doamna marchiză, ofiţerul se văzu pus într-o groaznică încurcătură. În cele două ore ce-l despărţeau de cina fatală, el încercă, ajutat de ordonanţă, să-şi cîrpească barem cît de cît vestonul şi

să cănească în negru, cu cerneală, blestematele sfori ale încălţărilor. Sosi, în sfîrşit, şi clipa cea groaznică.

„Niciodată în viaţa mea nu m-am simţit mai stingherit, avea să-mi povestească mai tîrziu locotenentul Robert ; doamnele se aşteptau să le înspăimînt, iar eu tremuram mai rău decît ele. Îmi priveam botinele şi nu ştiam cum să calc mai graţios. Marchiza del Dongo, adăugă el, era pe atunci în toată strălucirea frumuseţii sale ; ai cunoscut-o, avea ochi nespus de frumoşi, de o blîndeţe îngerească, iar părul, de un blond întunecat, îi punea parcă şi mai mult în valoare ovalul încîntător al feţei. Aveam, la mine în cameră, o *Irodiadă* de Leonardo da Vinci [1], care părea leit portretul ei. Numai dumnezeu a vrut să-mi pierd pînă-ntr-atîta cumpătul înaintea nepămîntenei sale frumuseţi, încît să uit de halul în care eram îmbrăcat. În timpul celor doi ani, petrecuţi în munţii Genovei, nu văzusem decît lucruri urîte şi ticăloase ; am cutezat să-i spun cît de răpit mă simţeam la vederea ei.

Mai aveam, totuşi, destul de multă minte ca să nu mă pierd în prea multe măguleli. Pe cînd lăsam cuvintele să-mi zboare, mi-era dat să văd, într-o sufragerie, toată numai marmură, doisprezece lachei şi feciori de casă, îmbrăcaţi cu ceea ce pe atunci mi se părea culmea măreţiei. Închipuiţi-vă că afurisiţii aceia nu numai că aveau încălţăminte bună, dar mai purtau la ea şi catarame de argint. Cu coada ochiului, luam aminte la toate acele priviri tîmpe, aţintite asupra straielor, ba poate chiar şi asupra bietelor mele botine, ceea ce mă ustura la inimă. Aş fi putut să mă răstesc o singură dată şi să-i bag pe toţi în sperieţi ; dar pas de-i pune la locul lor, fără să le înspăimînţi şi pe cucoane ! mai ales că marchiza — dacă e să mă gîndesc la ceea ce mi-a

---

[1] Pictor, sculptor, arhitect, inginer şi fizician (1452—1519). Unul dintre cei mai de seamă reprezentanţi ai Renaşterii italiene. În timpul lui Stendhal îi erau atribuite lui Leonardo da Vinci trei tablouri reprezentînd-o pe Irodiada, soţia lui Irod Antippa, conducătorul Iudeii ; ulterior, s-a dovedit că acestea aparţin elevilor săi.

mărturisit ea însăşi de o sută de ori după aceea — ca să mai prindă puţină inimă, trimisese s-o aducă de la mănăstire, unde se afla atunci la învăţătură, pe Gina del Dongo, sora soţului ei, încîntătoarea contesă Pietranera de mai tîrziu ; cît timp i-au mers toate din plin, nimeni n-a întrecut-o în veselie şi drăgălăşenie, tot aşa cum nimeni n-a întrecut-o în curaj şi seninătate sufletească, atunci cînd a încercat-o potrivnicia soartei.

Gina, care putea avea pe atunci treisprezece ani, dar arăta de optsprezece, fire vioaie şi deschisă, cum o ştiţi, într-atîta se temea să nu izbucnească în rîs, văzîndu-mă în ce hal arăt, încît nici nu îndrăznea să mănînce ; marchiza, dimpotrivă, mă copleşea cu o politeţe silită ; citea ea foarte bine în privirile mele cît eram de sîcîit. Pe scurt, făceam o impresie proastă şi le dădeam prilej să mă dispreţuiască, lucru care pare-se că nu i se poate întîmpla unui francez. In sfîrşit, îmi veni o idee izbăvitoare : mă apucai să le povestesc distinselor mele interlocutoare despre mizeria şi despre toate cîte avusesem de pătimit, timp de doi ani, în munţii Genovei, unde ne sileau să rămînem nişte generali bătrîni şi dobitoci. Acolo, le-am spus, ni se dădeau monede-hîrtii care n-aveau acoperire în ţară şi cîte trei uncii [1] de pîine pe zi. Nu începusem a vorbi nici de două minute, că bunei marchize îi dăduseră lacrimile, iar Gina devenise dintr-o dată serioasă.

— Cum, domnule locotenent, mă întrebă ea, trei uncii de pîine ?

— Da, domnişoară ; dar pînă şi de astea eram lipsiţi de trei ori pe săptămînă ; iar pentru că ţăranii pe la care poposeam se zbăteau într-o sărăcie şi mai lucie decît noi, le dădeam şi lor din puţinul nostru.

Sculîndu-ne de la masă, am oferit marchizei braţul, conducînd-o pînă la uşa salonului ; apoi, întorcîndu-mă repede, l-am răsplătit pe servitorul care mă servise cu acea unică monedă de şase franci, pe care o aveam, şi pe seama căreia îmi făurisem atîtea castele în Spania.

---

[1] Uncie : veche unitate de măsură, egală cu aproximativ 35 grame.

După opt zile, urmă Robert, cînd se văzu că francezii nu ghilotinau pe nimeni, marchizul del Dongo se întoarse de la castelul său din Grianta, de pe malul lacului Como, unde se refugiase vitejeşte la apropierea armatei, părăsindu-şi în voia soartei războiului tînăra soţie cea atît de frumoasă, precum şi sora. Ura pe care marchizul o nutrea faţă de noi era tot atît de mare pe cît de mare îi era şi teama, adică nemărginită. Mutra lui puhavă şi plină de cucernicie era de-a dreptul hazlie de cîte ori îmi adresa cuvinte curtenitoare. A doua zi după întoarcerea sa la Milano, am primit trei coţi de postav şi două sute de franci, în contul contribuţiei de şase milioane : m-am înnoit din cap pînă-n picioare şi am devenit cavalerul celor două doamne, căci începuseră balurile."

Povestea locotenentului Robert a fost aceea a tuturor francezilor : în loc să fie luată peste picior, mizeria bravilor soldaţi stîrnise mila populaţiei, care îi îndrăgi.

Perioada aceasta, de fericire neaşteptată şi beţie, nu ţinu decît doi anişori ; nebunia fusese atît de fără de margini şi de generală, încît mi-ar fi cu neputinţă să o explic altfel decît prin următoarea cugetare istorică şi adîncă : poporul acesta se plictisea de o sută de ani.

Pe vremuri, la curtea ducilor de Visconti şi Sforza, faimoşi cîndva la Milano, domnise acea voluptate firească ţărilor meridionale. Dar, din anul 1624, cînd milanezii încăpură pe mîinile spaniolilor, stăpînitori posaci, bănuitori şi trufaşi, care se temeau mereu de revoltă, veselia pierise fără urmă. Însuşindu-şi năravurile spaniolilor, poporul se gîndea mai degrabă să se răzbune, la cea mai mică jignire, printr-o lovitură de pumnal, decît să se bucure de plăcerea clipei de faţă.

Bucuria nebună, veselia, voluptatea, uitarea tuturor amărăciunilor, ba chiar a grijilor de fiecare zi, fură împinse atît de departe, încît, începînd de la 15 mai 1796, cînd francezii intrară în Milano, pînă în aprilie 1799, cînd fură izgoniţi, în urma luptei de la Cassano, au putut fi citate nume de bătrîni negustori milionari, de

bătrîni cămătari, de notari bătrîni care, în răstimpul acela, uitară să fie posomorîţi şi să cîştige bani.

Se puteau număra cel mult cîteva familii, aparţinînd înaltei nobilimi, care se retrăseseră în castelele lor de la ţară, ca pentru a-şi dovedi nemulţumirea faţă de veselia generală şi faţă de înflorirea tuturor inimilor. Nu-i mai puţin adevărat că aceste familii nobile şi bogate fuseseră distinse într-un chip supărător, cu prilejul repartizării contribuţiilor de război, cerute de armata franceză.

Marchizul del Dongo, nemulţumit de a vedea în jur-i atîta veselie, fu printre cei dintîi care plecară, înapoindu-se la măreţu-i castel din Grianta, mai sus de Como, unde doamnele îl duseră o dată şi pe locotenentul Robert. Castelul, poate unic în lume prin aşezarea sa, situat pe un podiş înalt de o sută cincizeci de picioare, ce domina în parte lacul acela de o frumuseţe negrăită, fusese altădată o cetăţuie. Ducii del Dongo o construiseră în veacul al XV-lea, aşa cum o dovedea la fiecare pas marmura încărcată cu blazoanele familiei ; se mai vedeau încă punţile mişcătoare de altădată şi adîncile şanţuri înconjurătoare, acum secate de apă ; cu zidurile lui înalte de optzeci de picioare şi groase de şase, castelul se afla la adăpost de orice atac şi de aceea îi şi era atît de drag bănuitorului marchiz. Păzit de douăzeci şi cinci sau treizeci de servitori, pe care şi-i socotea credincioşi, pare-se doar fiindcă nu le vorbea niciodată altfel decît cu ocara pe buze, marchizul se simţea aici mai puţin chinuit de spaimă decît la Milano.

Temerile sale nu erau cu totul neîntemeiate, căci era în strînsă legătură cu un spion, pus de austrieci la graniţa elveţiană, la trei leghe de Grianta, ca să ajute de acolo evadarea prizonierilor luaţi pe cîmpul de luptă, lucru pe care, la un moment dat, generalii francezi ar fi putut să-l ia în serios.

Marchizul îşi lăsase tînăra soţie la Milano : ea îngrijea acolo de treburile familiei, silită să facă faţă contribuţiilor impuse *casei del Dongo*, cum se spunea pe atunci. Străduania de a obţine micşorarea acelor contri-

buţli o obliga să-i vadă pe unii dintre nobilii care primiseră însărcinări publice, precum şi alte persoane, fără titluri de noblețe, dar cu multă trecere. Şi iată că avu loc în familie un mare eveniment. Marchizul pusese la cale căsătoria tinerei sale surori, Gina, cu un personaj foarte bogat, de viţă foarte nobilă ; dar personajul acesta se pudra, din care pricină Gina îl întîmpina cu hohote de rîs şi, curînd, ea făcu nebunia de a se căsători cu contele Pietranera. Ce-i drept, contele era un gentilom cumsecade, cît se poate de arătos, dar ruinat din tată-n fiu şi — culmea decăderii — partizan înfocat al noilor idei. Pe deasupra mai era şi sublocotenent în legiunea italiană [1], ceea ce-l cătrănea şi mai mult pe marchiz.

După aceşti doi ani de nebunie şi fericire, Directoratul [2] din Paris, dîndu-şi aere de suveran bine înscăunat, începu să manifeste o ură de moarte pentru tot ce nu era mediocru. Generalii nevrednici, pe care-i dărui armatei din Italia, pierdură un şir de lupte chiar pe cîmpiile Veronei, martore, cu numai doi ani în urmă, ale minunilor de la Arcole şi Lonato [3]. Austriecii se apropiau de Milano ; locotenentul Robert, acum comandant de batalion şi care fusese rănit în bătălia de la Cassano, poposi pentru ultima oară la prietena sa, marchiza del Dongo. Despărţirea fu plină de jale ; Robert plecă o dată cu contele Pietranera, care îi urma pe francezi în retragerea lor, pe Novi. Tînăra contesă, căreia fratele refuzase să-i dea partea de avere la care avea dreptul, însoţea armata, cocoţată într-o căruţă.

Începu, atunci, o epocă de reacţiune şi de întoarcere la vechile idei, pe care milanezii o numesc *i tredici mesi (cele treisprezece luni)* ; căci, într-adevăr, norocul

---

[1] In timpul lui Napoleon I, armata franceză număra în rîndurile ei regimente alcătuite din soldaţi aparţinînd popoarelor europene.

[2] Organul puterii de stat în Franţa, din octombrie 1795 pînă noiembrie 1799.

[3] Arcole, Lonato localităţi din nordul Italiei, cunoscute prin victoriile pe care Napoleon I, pe atunci generalul Bonaparte, le a obţinut aci în 1796, împotriva trupelor austriece.

lor vru ca acea întoarcere la prostie să nu țină decît treisprezece luni, pînă la bătălia de la Marengo [1]. Tot ce era bătrîn, smerit, morocănos, reapăru în fruntea treburilor publice, luînd în primire ocîrmuirea societății. Curînd, cei rămași credincioși bunelor doctrine publicară înștiințări pe la sate, precum că Napoleon fusese spînzurat de către mamelucii [2] din Egipt, ceea ce i se și cuvenea din atîtea pricini.

Printre cei care se retrăseseră îmbufnați pe la moșiile lor și care acum se reîntorceau însetați de răzbunare, marchizul del Dongo se deosebea prin turbarea sa ; exagerările lui îl ridicară, bineînțeles, în fruntea partidului. Domnii aceștia, altminteri de treabă cîtă vreme n-aveau a se teme, dar care pururea tremurau, izbutiră să-l îmbrobodească pe generalul austriac. Bleg cum era, acesta se lăsă convins că asprimea este dovada unei politici înalte și dădu ordin să fie arestați o sută cincizeci de patrioți : erau, cu adevărat, cei mai valoroși oameni ai Italiei de pe atunci.

Curînd, aceștia fură deportați la *gurile rîului Cattaro* și aruncați în niște hrube, unde curînd umezeala, dar mai ales lipsa de pîine, le veniră iute de hac acestor nenorociți.

Marchizul del Dongo căpătă o funcție înaltă și cum, pe lîngă nenumăratele sale însușiri alese, era și de o zgîrcenie respingătoare, se lăudă în public că nu trimite nici un sfanț surorii sale, contesa Pietranera, care, îndrăgostită nebunește de soțul ei, nu voia să-l părăsească și murea de foame împreună cu el, în Franța. Buna marchiză era disperată ; ea reuși, în cele din urmă, să pună deoparte cîteva mici diamante, din besacteaua ei, pe care soțul i-o lua în fiecare seară ca s-o încuie într-o ladă de fier, aflată sub patul său ; marchiza adusese soțului ei o zestre de opt sute de mii de franci și primea pentru cheltuielile ei personale optzeci de franci pe

---

[1] Cătun din Piemont, în nordul Italiei : la 14 iunie 1800, Bonaparte a învins aci trupele austriece.

[2] Soldați din miliția turco-egipteană ; în 1804, Napoleon I a alcătuit, din acești soldați, unul din regimentele sale de gardă.

lună. În timpul celor treisprezece luni pe care francezii le petrecură departe de Milano, această femeie, atît de sfioasă, izbuti să găsească fel de fel de pricini pentru a nu-şi lepăda veşmîntul cernit.

Urmînd exemplul multor autori serioşi, trebuie să mărturisim că am început povestea eroului nostru cu un an înainte de a se fi născut. Acest personaj esenţial nu e, de fapt, altul decît Fabricio Valserra, *marchesino* [1] del Dongo, cum se spunea la Milano.

Cînd francezii fură alungaţi din Milano, el tocmai binevoise să se nască şi era, prin harul întîmplării, cel de-al doilea fiu al marchizului del Dongo, senior atît de mare, a cărui mutră puhavă, al cărui zîmbet fals şi ură nemărginită faţă de noile idei le cunoaşteţi de pînă aici. Întreaga avere a familiei era hărăzită fiului cel mare, Ascanio del Dongo, care era leit taică-său. Ascanio avea opt ani, iar Fabricio doi, cînd, pe nepusă masă, acel general Bonaparte, pe care toţi cei de viţă nobilă îl credeau de mult spînzurat, coborî de pe muntele Saint-Bernard şi intră în Milano. Moment, pînă azi, unic în istorie! Închipuiţi-vă un întreg popor îndrăgostit lulea. După cîteva zile, Napoleon cîştigă bătălia de la Marengo. E de prisos să spunem ce a urmat. Beţia milanezilor ajunse la culme; dar, de data aceasta era amestecată cu gînduri de răzbunare: bunul norod învăţase ce-i ura. Curînd, sosiră cei ce mai rămăseseră vii printre patrioţii deportaţi la gurile rîului Cattaro; întoarcerea le fu cinstită printr-o sărbătoare naţională. Feţele lor supte, ochii mari şi miraţi, braţele şi picioarele slăbănoage contrastau în chip ciudat cu însufleţirea ce domnea în toate părţile. Sosirea lor fu semnalul de plecare pentru familiile cele mai compromise. Marchizul del Dongo fugi printre primii, refugiindu-se în castelul său de la Grianta. Capii marilor familii clocoteau de ură şi de teamă; dar soţiile şi fiicele lor, amintindu-şi de farmecul primei şederi a francezilor, tînjeau după Milano, cu balurile lui atît de vesele care, îndată după

[1] Titlu dat fiilor de marchizi.

Marengo, reîncepuseră la *casa Tanzi*. La puţine zile după victorie, generalul francez, însărcinat să vegheze la menţinerea liniştii în Lombardia, află că toţi arendaşii nobililor şi toate bătrînele de la ţară, departe de a se mai gîndi la acea uluitoare biruinţă de la Marengo, care schimbase destinele Italiei şi recucerise treisprezece fortăreţe într-o singură zi, nu vorbeau decît despre profeţia sfîntului Giovita, al cărui hram îl purta oraşul Brescia.

După spusa sfîntului, bucuria succeselor repurtate de francezi şi de Napoleon urma să ia sfîrşit după treisprezece săptămîni după bătălia de la Marengo. Ceea ce îl scuza oarecum pe marchizul del Dongo şi pe nobilii cei îmbufnaţi, care se retrăseseră la ţară, era faptul că într-adevăr, şi fără prefăcătorie, credeau cu toţii în această prorocire. Nici unul dintre oamenii aceştia nu citise, în întreaga lui viaţă, nici patru volume ; îşi făceau pe faţă pregătirile de întoarcere la Milano după treisprezece săptămîni ; dar, pe măsură ce timpul trecea, noi succese veneau să încunune cauza francezilor. Întors la Paris, Napoleon ocrotea, prin decrete înţelepte, revoluţia înlăuntrul ţării, aşa cum o apărase la Marengo împotriva străinilor. Atunci, nobilii lombarzi, refugiaţi în castelele lor, descoperiră că interpretaseră greşit prezicerea sfîntului ocrotitor al Bresciei : nu era vorba de treisprezece săptămîni, ci de treisprezece luni. Trecură şi cele treisprezece luni şi francezilor le mergea din zi în zi mai bine.

Trecem peste zece ani de progres şi fericire, de la 1800 la 1810 ; Fabricio îşi petrecu cei dintîi ani ai copilăriei hîrjonindu-se şi bătîndu-se cu ţărănuşii din sat şi neînvăţînd nimic, nici măcar să citească. Mai tîrziu, fu trimis la colegiul iezuiţilor din Milano. Tatăl său, marchizul, pretinse să i se predea latina, dar, doamne-fereşte, nu după acei vechi autori ce vorbesc mereu de republici, ci după un minunat volum, împodobit cu peste o sută de gravuri, capodoperă a artiştilor veacului al şaptesprezecelea ; era genealogia latină a familiei Valserra, a marchizilor del Dongo, publicată

în 1650 de Fabricio del Dongo, arhiepiscopul Parmei. Şi fiindcă soarta făcuse ca membrii familiei Valserra să fie îndeosebi militari, gravurile reprezentau lupte crîncene, în care se vedea mereu cîte un del Dongo erou, pălindu-şi vrăjmaşii cu puternice lovituri de spadă. Cartea aceasta plăcea nespus de mult tînărului Fabricio. Maică-sa, care se prăpădea după el, obţinea din cînd în cînd încuviinţarea de a veni să-l vadă la Milano. Dar cum soţul nu-i dădea niciodată bani pentru astfel de călătorii, se împrumuta de la cumnata ei, drăguţa contesă Pietranera. După întoarcerea francezilor, contesa ajunsese una din femeile cele mai sclipitoare de la curtea prinţului Eugen, viceregele Italiei [1].

Cînd Fabricio ajunse la vîrsta primei cuminecături, ea primi de la marchiz, care se afla mereu într-un soi de exil voluntar, îngăduinţa de a-l scoate din cînd în cînd de la şcoală. Băiatul i se păru deosebit, plin de duh, serios nevoie mare, frumuşel şi nu cu totul nepotrivit pentru salonul unei femei la modă ; încolo, neştiutor cît pofteşti şi abia ştiind să scrie. Contesa, care punea suflet în tot ce făcea, făgădui conducătorului instituţiei protecţia sa, dacă nepotul ei, Fabricio, avea să facă progrese uimitoare şi dacă la sfîrşitul anului avea să obţină multe premii la învăţătură. Pentru a-i da posibilitatea să le merite, ea trimitea după el în fiece sîmbătă seara şi adesea nu-l înapoia dascălilor săi decît miercurea sau joia. Iezuiţii, cu toate că se bucurau de simpatia protectoare a viceregelui, erau respinşi din Italia de legile regatului, aşa că superiorul colegiului, om cu scaun la cap, înţelese ce mari foloase putea trage din relaţiile cu o femeie atotputernică la curte. Nici prin minte nu-i trecu să se plîngă de absenţele lui Fabricio care, mai neştiutor ca niciodată, obţinu la sfîrşitul anului cinci premii întîi. Iar sclipitoarea contesă Pietranera, împreună cu soţul ei, generalul comandant

---

[1] Prinţul Eugen (1781—1824) duce de Leuchtenberg şi prinţ de Eichstadt ; general de brigadă şi apoi vicerege al regatului italian în timpul lui Napoleon I.

al uneia din diviziile de gardă, şi cu încă cinci sau şase oameni din cei mai cu vază la curtea viceregelui, veni să asiste la împărţirea premiilor la iezuiţi. Drept care, superiorul fu elogiat de şefii săi.

Contesa îşi purta nepotul pe la toate acele strălucite serbări care au încununat preascurta domnie a simpaticului principe Eugen. Cu de la sine putere, ea îl făcuse ofiţer de husari şi, la vîrsta de doisprezece ani, Fabricio purta uniforma cuvenită. Într-o zi, încîntată de înfăţişarea lui plăcută, contesa ceru prinţului, pentru el, un loc de paj, ceea ce însemna că familia del Dongo se alătura politicii duse de curte. A doua zi, însă, avu nevoie de întreaga ei trecere ca viceregele să binevoiască a nu-şi mai aduce aminte de cererea sa, căreia nu-i lipsea altceva decît consimţămîntul tatălui viitorului paj, consimţămînt care ar fi fost refuzat cu mare tărăboi. După această nebunie, care-l făcu să se cutremure pe morocănosul marchiz, acesta găsi un pretext oarecare ca să-l recheme pe tînărul Fabricio la Grianta. Contesa nutrea cel mai adînc dispreţ faţă de fratele ei ; îl socotea un om plin de o tristă nerozie şi care, dacă i-ar fi stat în putere, ar fi săvîrşit mult rău. În schimb, se prăpădea după Fabricio şi, după zece ani de tăcere, îi scrisese marchizului, cerîndu-şi nepotul : scrisoarea rămase fără răspuns.

La întoarcerea sa în nemaipomenitul castel părintesc, clădit de cei mai războinici străbuni ai săi, Fabricio nu ştia altceva decît să mînuiască armele şi să călărească. Contele Pietranera, la fel de nebun după acest copil ca şi soţia lui, îl urcase adesea în şa, luîndu-l cu el la paradă.

Sosind la Grianta, Fabricio, cu ochii încă roşii de lacrimile vărsate cînd părăsise frumoasele saloane ale mătuşii, nu află decît caldele mîngîieri ale mamei şi surorilor sale. Marchizul se încuiase în birou, cu feciorul lui cel mare, *marchesin*-ul Ascanio. Ticluiau împreună scrisori cifrate, care aveau cinstea să fie trimise la Viena ; tatăl şi fiul nu obişnuiau să se arate decît la ora mesei. Marchizul spunea mereu, cu ifose, că îşi învaţă moşte-

nitorul să țină, în partidă dublă, socoteaia bunurilor fiecărei moșii. În realitate, marchizul era prea hapsîn ca să vorbească despre astfel de lucruri cu fiul său, principalul moștenitor al tuturor moșiilor sale. Îl folosea doar la cifrarea rapoartelor de cîte cincisprezece sau douăzeci de pagini, pe care, de două-trei ori pe săptămînă, le expedia peste munți, în Elveția, și de acolo la Viena. Marchizul avea pretenția că-și informează suveranii legitimi despre starea de lucruri dinăuntrul regatului Italiei, deși, în realitate, nici el n-o cunoștea. Totuși, scrisorile lui erau foarte apreciate și iată de ce după ce trimitea cîte un agent sigur să numere pe drum soldații cutărui sau cutărui regiment francez sau italian, care se muta dintr-o garnizoană în alta, marchizul încunoștința curtea din Viena, avînd grijă să scadă cu cîte o zdravănă pătrime numărul soldaților existenți. Scrisorile sale, altminteri pline de caraghioslîc, aveau meritul să dezmintă altele mai sincere, și ele plăceau. De aceea, cu puțin înainte de sosirea lui Fabricio la castel, marchizul primise decorația unui ordin faimos ; era a cincea care-i împodobea haina de șambelan. Adevărul e că, în sinea lui, era tare amărît că nu are îndrăzneala să poarte acea haină și în afara biroului său de lucru ; în schimb, nu-și îngăduia niciodată să dicteze o depeșă, fără a-și fi pus în prealabil costumul brodat și înzorzonat cu toate decorațiile. A proceda altfel i se părea o lipsă de respect.

Marchiza fu încîntată de fiul ei. Păstrase obiceiul de a scrie de două sau de trei ori pe an generalului conte de A... — era actualul nume al locotenentului Robert. Pentru nimic în lume nu ar fi fost în stare să mintă pe cineva drag ; pusese fiului ei unele întrebări și rămăsese îngrozită de neștiința lui.

„Dacă mie, care nu știu nimic, își spunea ea, mi se pare că e prea puțin pregătit, înseamnă că Robert, care e tobă de carte, l-ar găsi cu desăvîrșire lipsit de învățătură ; și e un lucru de care astăzi ai neapărată nevoie.“ O altă trăsătură, care o miră aproape tot atît de mult, fu că Fabricio luase de bune toate cele în legă-

tură cu religia, deprinse la iezuiţi. Cu toate că ea însăşi era tare cucernică, fanatismul copilului o făcu să se cutremure ; dacă marchizul va descoperi calea aceasta de înrîurire, îmi va răpi dragostea fiului meu, îşi spunea marchiza. Plînse şi se zbuciumă, iar dragostea ei pentru Fabricio crescu şi mai mult.

Viaţa în acel castel, locuit de treizeci sau patruzeci de slugi, era tare posomorîtă ; de aceea, Fabricio îşi petrecea mai tot timpul la vînătoare sau vînturîndu-se cu barca pe lac. Curînd, legă prietenie la toartă cu vizitiii şi grăjdarii, care toţi ţineau trup şi suflet cu francezii şi-şi băteau joc pe faţă de valeţii cei bisericoşi, devotaţi marchizului şi fiului său mai mare. Dar pricina pentru care îi luau mai ales peste picior era că aceste personaje atît de grave se pudrau, imitîndu-şi stăpînii.

Capitolul al doilea

Cînd ochii ni-i mîngîie luceafărul de seară,
Eu cerul îl contemplu, flămînd de viitor
Să deslușesc în bolte, prin semnele de pară,
Ce-i scris să fie datul şi soarta tuturor.
Căci pronia, miloasă cu omul prins de jale,
Prin tainicele astre ce-s slova ei fierbinte
Privind în jos, ne-arată adesea dreapta cale,
Ursita rea, sau bună ne-o spune dinainte :
Dar muritorii, oameni cu trupul pămîntesc,
Disprețuiescu-i slova şi nu i-o mai citesc....

Ronsard

Marchizul nutrea o ură neîmpăcată pentru tot ce tindea spre luminarea minţii : ideile, spunea el, au dus Italia de rîpă ; nu prea ştia, însă, cum să împace această silă pentru învăţătură cu dorinţa de a-l vedea pe fiul său, Fabricio, desăvîrşindu-şi studiile începute

în chip atît de strălucit la iezuiţi. Pentru a se pune la adăpost de cine ştie ce neplăceri neprevăzute, îl însărcină pe bunul abate Blanès, preotul din Grianta, să-i predea mai departe băiatului lecţii de latină. S-ar fi cuvenit ca măcar preotul să ştie această limbă ; cînd colo, nici să n-audă de ea. Cunoştinţele lui în această materie se mărgineau la rostirea pe dinafară a rugilor din Liturghier, al căror înţeles abia dacă-l putea împărtăşi enoriaşilor. Cu toate acestea, preotul era respectat şi chiar temut în ţinut ; părerea lui în legătură cu faimoasa profeţie a sfîntului Giovita, protectorul Bresciei, era că ea nu se va împlini în treisprezece săptămîni şi nici în treisprezece luni, ci — şi aceasta n-o spunea decît prietenilor de încredere — că numărul *treisprezece* se cerea înţeles într-un anume fel, care pe mulţi i-ar fi uimit dacă ar fi fost îngăduit să se vorbească despre aceasta (1813).

Adevărul este că abatele Blanès, înzestrat cu o cinste şi o virtute *primitivă* şi care, pe deasupra, era un om cu mult duh, îşi petrecea toate nopţile în turnul clopotniţei sale ; n-avea decît o pasiune : astrologia. După ce-şi irosea ziua calculînd întîlniri şi poziţii ale stelelor, îşi cheltuia o mare parte a nopţii urmărindu-le pe cer. Sărac cum era, n-avea alt instrument decît o lunetă lungă, cu ţeavă de carton. E lesne de închipuit ce dispreţ nutrea pentru studiul limbilor un om care-şi închina viaţa aflării datei precise a prăbuşirii imperiilor şi a revoluţiilor ce schimbă faţa lumii. „Cu ce ştiu eu mai mult despre cal, îi spunea el lui Fabricio, de cînd am învăţat că în latineşte i se spune *equus* ?“

Ţăranii se temeau de abatele Blanès ca de un vraci ; cît despre el, prin spaima pe care le-o insuflau şederile lui în clopotniţă, îi împiedica să fure. Confraţii lui de prin împrejurimi, pizmăreţi din pricina înrîuririi ce-o avea, nu-l puteau suferi. Marchizul del Dongo îl dispreţuia pur şi simplu, deoarece socotea că îşi îngăduie să gîndească prea mult pentru un om de teapa lui. În schimb, Fabricio ţinea la el nespus ; de dragul lui, îşi petrecea uneori seri întregi făcînd adunări sau înmulţiri

nesfîrşite. Apoi se urca în clopotniţă : era un mare hatîr, pe care abatele Blanès nu-l făcuse niciodată nimănui, dar copilul îi era drag pentru nevinovăţia lui. „Dacă n-ai să te faci fătarnic, îi spunea el, poate că ai să ajungi om.“

De două-trei ori pe an, Fabricio, nebunatic şi nesăbuit la joacă, era la un pas de a se îneca în lac. El era întotdeauna căpetenia marilor expediţii ale ţărănuşilor din Grianta şi din Cadenabia. Îşi făcuseră rost de cîteva cheiţe şi, în puterea nopţii, încercau să deschidă lacătele lanţurilor care legau bărcile de cîte un stei sau de vreun copac de pe mal. Trebuie ştiut că, pe lacul Como, pescarii obişnuiesc să aşeze undiţe la o bună distanţă de ţărm. Capătul de sus al sforii este legat de o scîndurică căptuşită cu plută, iar o nuia de alun foarte mlădioasă, împlîntată în acea scîndurică, poartă un clopoţel care sună atunci cînd peştele prins în undiţă se smuceşte.

Marele ţel al acestor expediţii nocturne, conduse de Fabricio, era de a cerceta undiţele, mai înainte ca pescarii să audă înştiinţarea dată de clopoţei. Asemenea isprăvi aveau loc mai ales pe timp de furtună şi, în vederea lor, îmbarcarea se făcea înainte să se crape de ziuă. Urcîndu-se în barcă, copiii îşi închipuiau că se avîntă în cele mai grozave pericole şi în asta şi consta farmecul încumetării lor. Urmînd pilda părinţilor, rosteau cu evlavie un *Ave Maria* [1], dar se întîmpla adesea ca, în momentul plecării şi în clipa care urma acelui *Ave Maria*, Fabricio să fie fulgerat de o presimţire. Era rodul lecţiilor de astrologie ale prietenului său, abatele Blanès, în ale cărui preziceri nu credea însă cîtuşi de puţin. Potrivit tinerei lui închipuiri, această presimţire îl vestea fără greş dacă aveau sau nu să izbutească ; şi cum era cel mai hotărît dintre frăţînii lui de joc, puţin cîte puţin, întreaga ceată căpătă în asemenea măsură deprinderea semnelor prevestitoare, încît dacă, în clipa îmbarcării, zărea careva vreun popă sau dacă se vedea

---

[1] Rugăciune catolică.

un corb zburînd dinspre stînga, se grăbeau să încuie lacătul lanţului cu care era priponită barca şi fiecare pleca să se culce. Aşadar, deşi abatele Blanès nu-i împărtăşise lui Fabricio anevoioasa lui ştiinţă, îi insuflase, fără să vrea, o neţărmurită încredere în semnele prevestitoare de viitor.

Marchizul îşi dădea seama că cel mai mic accident, întîmplat corespondenţei lui cifrate, putea să-l pună la cheremul surorii sale ; de aceea, în fiecare an, de Sfînta Angela, ziua onomastică a contesei Pietranera, Fabricio căpăta încuviinţarea de a merge să petreacă opt zile la Milano. Copilul trăia tot anul în speranţa sau cu dorul celor opt zile. În împrejurarea aceea deosebită, pentru săvîrşirea acelei călătorii cu dedesubt politic, marchizul înmîna fiului său patru scuzi şi, din obişnuinţă, nu-i dădea nici un sfanţ soţiei sale, care-l însoţea. Însă, în ajunul călătoriei, unul dintre bucătari, şase lachei şi un vizitiu cu doi cai o luau înainte spre Como şi, în fiecare zi, la Milano, marchiza avea la dispoziţie o trăsură şi o masă cu douăsprezece tacîmuri.

Felul de viaţă pe care-l ducea îmbufnatul marchiz del Dongo era, fără doar şi poate, departe de a fi vesel, dar prezenta avantajul de a îmbogăţi pe vecie familiile care aveau cuminţenia să-l urmeze. Marchizul, al cărui venit se ridica la mai mult de două sute de mii de franci, nu cheltuia nici pe sfert : trăia din speranţe. De-a lungul celor treisprezece ani, de la 1800 la 1813, crezu statornic şi cu îndărătnicie că Napoleon va fi răsturnat pînă-n şase luni. Ne putem închipui bucuria lui cînd, la începutul lui 1813, află despre dezastrul de la Berezina [1] ! Cucerirea Parisului şi căderea lui Napoleon erau să-l facă să-şi piardă minţile ; îşi îngădui, atunci, cele mai grele ocări faţă de soţia şi de sora lui. În cele din urmă, după paisprezece ani de aşteptare, avu nespusa bucurie de a vedea trupele austriece intrînd din

---

[1] Afluent al Niprului. În noiembrie 1812, la trecerea acestui rîu, marea armată a lui Napoleon aflată în retragere a fost grav înfrîntă de armatele ruseşti.

nou în Milano. Potrivit indicaţiilor sosite de la Viena, generalul austriac îl primi pe marchizul del Dongo cu o consideraţie ce aducea aproape a respect ; se grăbi să-i propună unul din primele locuri în guvern şi el îl primi ca pe un lucru cuvenit. Fiul său cel mare fu numit locotenent într-unul din cele mai frumoase regimente ale monarhiei ; cel de-al doilea fiu, însă, nu voi pentru nimic în lume să primească locul de cadet ce i se oferea. Acest triumf, de care marchizul se bucura cu o neobrăzare rar întîlnită, nu ţinu decît cîteva luni şi fu urmat de o umilitoare întorsătură a soartei. Nu fusese niciodată destoinic în afaceri, iar cei paisprezece ani petrecuţi la ţară, între valeţii, notarul şi medicul său, la care se adăuga acum posomorala bătrîneţii, făcuseră din el un om cu totul nepriceput în această direcţie. Într-o ţară austriacă, însă, era peste putinţă să păstrezi multă vreme un loc de frunte, dacă-ţi lipsea acea însuşire pe care o pretindea administraţia înceată şi încîlcită, dar foarte chibzuită, a vechii monarhii. Boacănele marchizului del Dongo nu numai că îi revoltau pe slujbaşi, dar împiedicau bunul mers al treburilor. Frazele lui ultramonarhice întăreau populaţiile pe care austriecii le voiau scufundate în somn şi nepăsare. Într-o bună zi, marchizul află că maiestatea-sa binevoise să-i primească demisia din administraţie şi să-i acorde totodată funcţia de *al doilea mare majordom al curţii* regatului lombardo-veneţian. Marchizul fu revoltat de cumplita nedreptate ce i se făcea. Merse pînă acolo încît, el, care ura cu înverşunare libertatea presei, publică o scrisoare deschisă către un prieten. În cele din urmă, scrise împăratului însuşi că miniştrii săi îl trădau şi că erau toţi nişte iacobini [1]. Apoi, se reîntoarse mîhnit la castelul său din Grianta. Avu, totuşi, o mîngîiere. După căderea lui Napoleon, unele persoane cu vază, atotputernice la Milano, puseseră să-l omoare, pe stradă, pe contele Prina, fost ministru al regelui Italiei şi om de cea mai înaltă valoare. Contele

1 Membri ai partidului iacobin din perioada Revoluţiei Franceze. cei mai curajoşi reprezentanţi ai burgheziei revoluţionare.

Pietranera îşi primejdui viaţa pentru a o salva pe aceea a ministrului, care fu omorît cu lovituri de umbrelă şi ale cărui chinuri ţinură cinci ore. Un preot, duhovnic al marchizei del Dongo, l-ar fi putut salva pe Prina, deschizîndu-i poarta bisericii San-Giovanni, prin faţa căreia era tîrît nefericitul, care o clipă fu lăsat să zacă în noroi, în mijlocul drumului ; dar preotul îşi bătu joc de el şi refuză să-i deschidă poarta. La şase luni de la această întîmplare, marchizul avu bucuria să obţină, pentru acel preot, o frumoasă înaintare în grad.

Îl ura de moarte pe contele Pietranera, cumnatul său, care, fără să aibă nici măcar un venit de cincizeci de ludovici, îndrăznea să fie destul de mulţumit, cuteza să se arate credincios faţă de ceea ce iubise întreaga lui viaţă şi avea obrăznicia să înalţe în slăvi acel spirit de dreptate respins de toţi, pe care marchizul nu-l numea altfel decît iacobinism ticălos. Contele nu voise să primească nici un fel de slujbă în Austria ; se bătu monedă pe acest refuz şi, la cîteva luni după moartea lui Prina, aceiaşi oameni de vază, care-i plătiseră pe ucigaşii acestuia, obţinură ca generalul Pietranera să fie azvîrlit în închisoare. La care, soţia lui, contesa, ceru imediat un paşaport şi cai de poştă pentru a se duce la Viena, ca să spună împăratului adevărul. Ucigaşii lui Prina o sfecliră şi unul dintre ei, văr al doamnei Pietranera, veni să-i aducă, la miezul nopţii, cu o oră înainte de plecarea la Viena, ordinul de punere în libertate al soţului ei. A doua zi, generalul austriac chemă pe contele Pietranera la dînsul, îl primi cu toată cinstea şi îl asigură că nu va întîrzia să i se acorde o pensie în cele mai bune condiţiuni. Bravul general Bubna, om de spirit şi ispravă, părea tare ruşinat de asasinarea lui Prina şi de întemniţarea contelui.

După această vijelie, potolită de firea hotărîtă a contesei, cei doi soţi trăiră, de bine de rău, cu pensia care, datorită stăruinţelor generalului Bubna, nu se lăsă prea mult aşteptată.

Printr-o fericită întîmplare, de vreo cinci-şase ani, contesa nutrea o deosebită prietenie pentru un tînăr

putred de bogat ; acesta era, totodată, prietenul intim al contelui şi nu uita niciodată să le pună la dispoziţie cea mai frumoasă trăsură cu cai englezeşti din cîte se aflau pe atunci la Milano, loja lui la Scala şi castelul său de la ţară. Dar contele, care se ştia om viteaz, fiind inimos din fire, se mînia lesne şi atunci îşi îngăduia cuvinte cam nepotrivite. Într-o zi, pe cînd se afla la vînătoare cu nişte tineri, unul din ei, care slujise sub alte steaguri decît dînsul, se porni să glumească pe socoteala vitejiei soldaţilor Republicii Cisalpine [1]. Pietranera îi trase o palmă ; încrucişară spadele şi contele, care era singurul din tabăra sa în mijlocul tuturor acelor tineri, fu omorît. Se vorbi mult despre acel soi de duel şi cei care luaseră parte la el găsiră mai nimerit să ia drumul Elveţiei.

Curajul acela caraghios care se cheamă resemnare, curajul prostului care se lasă spînzurat fără a crîcni nu era în firea contesei. Revoltată de moartea soţului ei, ar fi vrut ca Limercati, tînărul cel bogat şi bun prieten al ei, să pornească, la rîndu-i, într-o plimbare prin Elveţia, unde să se ducă să tragă un glonţ sau o palmă ucigaşului contelui Pietranera.

Dar Limercati socoti că un asemenea gest ar fi fost de-a dreptul caraghios, iar contesa simţi că, în inima ei, dispreţul ucisese dragostea. Îşi spori totuşi drăgălăşeniile faţă de Limercati ; voia să-i reînsufleţească dragostea şi apoi să-l părăsească, zdrobindu-i inima. Pentru ca planul acesta de răzbunare să fie mai uşor înţeles în Franţa, voi spune că la Milano, care e tare departe de ţara noastră, încă se mai întîmplă ca oamenii să fie zdrobiţi din dragoste.

Contesa care, în veşmintele ei de doliu, îşi punea cu mult în umbră rivalele, începu să cocheteze cu tinerii din protipendadă şi unul dintre ei, contele N..., care întotdeauna spusese că Limercati i se pare cam greoi

---

[1] Republica Cisalpină a fost creată de Napoleon în 1797, în nordul Italiei ; din 1805, a devenit regatul Italiei.

şi cam scrobit pentru o femeie cu atîta duh, se îndrăgosti de ea nebuneşte. Atunci, contesa îi scrise lui Limercati :

„Vrei să te porţi măcar o dată ca un om deştept ! Închipuieşte-ţi că nu m-ai cunoscut niciciînd.

Sînt, poate cu puţin dispreţ, preaplecata dumitale, Gina Pietranera"

La citirea acestui bileţel, Limercati plecă la unul din castelele sale ; iubirea i se aprinse şi mai rău ; fu ca nebun şi spuse că îşi va zbura creierii, lucru neobişnuit în ţările care cred în iad. Chiar a doua zi după sosirea lui la ţară, scrise contesei pentru a o cere în căsătorie şi a-i pune la dispoziţie venitul său de două sute de mii de franci. Ea, însă, îi înapoie scrisoarea nedeschisă, printr-un fecior al contelui N... În urma acestei întîmplări, Limercati îşi petrecu trei ani în şir pe moşiile lui, revenind din două în două luni la Milano, dar fără a avea niciodată curajul să rămînă, şi plictisindu-şi toţi prietenii cu dragostea lui pătimaşă pentru contesă, precum şi cu descrierea amănunţită a bunăvoinţelor pe care le avusese ea altădată pentru dînsul. La început, Limercati adăuga că legătura ei cu contele N... o face să decadă şi o dezonorează.

La drept vorbind, contesa nu simţea nici un fel de iubire pentru contele N..., ceea ce îi şi mărturisi atunci cînd fu absolut sigură de disperarea lui Limercati. Contele, om cu experienţă, o rugă să nu dezvăluie nimănui tristul adevăr pe care i-l destăinuise.

— Dacă veţi avea nemărginita bunătate, adăugă el, de a mă primi şi de aci înainte cu toate semnele de favoare, acordate doar de ochii lumii, voi găsi, poate, o ieşire onorabilă.

După această declaraţie eroică, contesa nu mai vru să dispună nici de caii, nici de loja contelui N... Dar, de cincisprezece ani, era deprinsă cu viaţa cea mai

elegantă. Avu de dezlegat o problemă spinoasă sau, mai bine-zis, insolubilă : aceea de a trăi la Milano cu o pensie de 1500 franci. Îşi părăsi palatul, închirie două camere la un al cincilea cat, dădu drumul tuturor slugilor şi chiar şi cameristei, înlocuind-o cu o biată bătrînă care deretica prin casă. Acest sacrificiu era, însă, mai puţin eroic şi mai puţin chinuitor decît ni se pare ; la Milano, sărăcia nu este lucru de ruşine şi perspectiva ei nu-i îngrozeşte pe oameni în măsura în care ne închipuim. După cîteva luni de nobilă sărăcie, asaltată de neîncetatele scrisori ale lui Limercati şi chiar ale contelui N..., care şi el dorea căsătoria, se întîmplă ca marchizul del Dongo, care de obicei era de o zgîrcenie respingătoare, să-şi spună că duşmanii lui ar putea triumfa de pe urma sărăciei surorii sale. „Cum, o del Dongo să fie silită a trăi cu pensia pe care curtea de la Viena, de care el avea atîta a se plînge, binevoia s-o acorde văduvelor generalilor săi ?“

Îi scrise surorii că la castelul de la Grianta o teptau un apartament şi o viaţă demne de numele ei. Firea schimbătoare a contesei se înflăcără la ideea acestui nou fel de trai ; trecuseră douăzeci de ani de cînd nu mai sălăşluise în castelul acela venerabil, care se înălţa măreţ, printre bătrînii castani sădiţi încă de pe vremea familiei Sforza. „Acolo, îşi spunea ea, voi afla tihna şi, la vîrsta mea, asta nu înseamnă, oare, însăşi fericirea? (La cei treizeci şi unu de ani ai ei, se şi socotea ajunsă în pragul renunţărilor.) Pe ţărmul acestui minunat lac, unde m-am născut, mă aşteaptă, în sfîrşit, o viaţă fericită şi paşnică.“

Nu ştim dacă se înşela, dar ceea ce este sigur e că această inimă fierbinte, care respinsese cu atîta uşurinţă două uriaşe averi, aduse fericirea în castelul de la Grianta. Cele două nepoate ale ei erau nebune de bucurie.

— Mi-ai redat frumoasele zile ale tinereţii, îi spunea marchiza, îmbrăţişînd-o ; pînă la venirea ta, aveam o sută de ani.

Însoţită de Fabricio, contesa revăzu toate acele minunate locuri din vecinătatea Griantei, atît de lăudate de călători : *vila Melzi*, aşezată în faţa castelului, de partea cealaltă a lacului, şi care-i înfrumuseţează vederea ; mai sus, pădurea sfîntă *Sfondrata* şi îndrăzneţul promontoriu care desparte cele două braţe ale lacului : cel atît de voluptos ce poartă numele de Como şi celălalt, atît de sălbatic, ce fuge spre Lecco : privehişti încîntătoare, sublime, cu care cel mai vestit loc din lume, golful Neapolului, se măsoară poate, dar fără să le întreacă. Contesa îşi amintea cu fucîntare de prima ei tinereţe, asemuindu-şi amintirile de atunci cu impresiile de acum. „Lacul Como, îşi spunea ea, nu este înconjurat, ca cel al Genevei, de mari întinderi de pămînt, bine împrejmuite şi cultivate după cele mai bune metode, ceea ce te poartă cu gîndul la bani şi la speculă. Aici, de jur împrejur, cît vezi cu ochii, se întind numai dealuri şi delurele, acoperite cu pîlcuri de copaci sădiţi de natură şi pe care mîna omului încă nu le-a stricat, *silindu-le să producă*. În mijlocul acestor coline cu linii armonioase, ce-şi îmbulzesc spre lac straniile lor povîrnişuri, îmi pot păstra, neştirbite, toate iluziile descrierilor lui Tasso [1] şi ale lui Ariosto [2]. Totul e nobil şi ademenitor, totul vorbeşte de iubire, nimic nu aminteşte de urîţeniile civilizaţiei. Satele, aşezate la jumătatea coastei, sînt ascunse de copaci bătrîni, deasupra cărora se înalţă frumoasa arhitectură a drăgălaşelor lor clopotniţe. Dacă vreun mic ogor, lat de cincizeci de paşi, rupe din cînd în cînd şirul pîlcurilor de castani şi de cireşi sălbatici, ochiul e bucuros să-l vadă acoperit cu plante mai zdravene şi mai îmbelşugate decît oriunde în altă parte. Dincolo de pomenitele coline, pe ale căror culmi se iţesc colibe părăsite, în care ai vrea să locuieşti pe rînd, ochiul mirat zăreşte piscurile Alpilor, acoperite veşnic cu zăpadă, şi aspra lor semeţie îţi aminteşte de amărăciunea vieţii, atît cît trebuie ca să-ţi

---

[1] Torquato Tasso (1544—1595) : mare poet italian din epoca Renaşterii.
[2] Lodovico Ariosto (1474—1533) : vestit poet şi dramaturg italian.

sporească bucuria clipei de faţă. Închipuirea îţi e furată de dangătul îndepărtat al clopotului vreunui cătun tupilat printre copaci ; legănate şi îndulcite de ape, sunetele acestea capătă o undă uşoară de dor şi împăcare şi parcă ar şopti omului : „viaţa fuge, nu fi atît de mofturos cu fericirea care îţi iese în cale, grăbeşte-te s-o guşti.“ Graiul acestor meleaguri tulburătoare, care nu-şi au seamăn pe lume, redărui contesei o inimă de şaisprezece ani. Nu înţelegea cum de putuse să-şi irosească atîţia ani fără să revadă lacul. „Oare, tocmai în pragul bătrîneţii, se întreba ea, să se fi ascuns fericirea ?“ Cumpără o barcă, pe care Fabricio, marchiza şi ea însăşi o împodobiră cu mîinile lor, căci, cu toată bogăţia în care trăiau, nu aveau nici un ban. De cînd cu dizgraţia sa, marchizul del Dongo îşi sporise fastul aristocratic de la castel. De pildă, pentru a cîştiga o fîşie de zece paşi de pămînt din întinsul lacului, în preajma faimoasei alei a platanilor, lîngă Cadenabia, începuse construirea unui dig, al cărui deviz ajunsese pînă la optzeci de mii de franci. La capătul digului, se vedea înălţîndu-se, potrivit schiţelor vestitului marchiz Cagnola, o capelă pe de-a-ntregul din blocuri uriaşe de granit, iar în capelă, sculptorul Marchesi, pe atunci la modă la Milano, îi construia un cavou, ale cărui numeroase basoreliefuri aveau să reprezinte faptele de seamă ale strămunilor.

Fratele mai vîrstnic al lui Fabricio, marchesinul Ascanio, vru să ia şi el parte la plimbările doamnelor, dar mătuşă-sa îi stropea cu apă părul pudrat şi nu era zi să nu-i facă vreo şotie sau să nu rîdă de aerele lui simandicoase. În cele din urmă, mutra lui puhavă şi gălbejită nu se mai arătă în mijlocul acelei cete voioase, ce nici nu îndrăznea să rîdă de faţă cu el. Bănuiau că Ascanio este iscoada tatălui său, acel despot care, de cînd cu demisia lui silită, era mai hain şi mai posac ca niciodată şi de care trebuiau să se ferească.

Ascanio jură să se răzbune pe Fabricio.

O dată, se iscă o furtună, în timpul căreia trecură prin mari primejdii ; şi măcar că aveau tare puţini

bani, răsplătiră cu dărnicie pe cei doi vîslaşi, ca nu cumva să spună ceva marchizului, care şi aşa era destul de supărat că la plimbările acestea luau parte şi fetele. O a doua furtună îi prinse tot în larg ; furtunile sînt neprevăzute şi năprasnice pe lacul acela frumos : vîrtejuri de vînt se stîrnesc pe neaşteptate dintre cele două trecători ale munţilor, aşezaţi în direcţii opuse, şi se iau la trîntă pe ape. Contesa vru să debarce în toiul vijeliei, în bubuitul asurzitor al tunetului ; susţinea morţiş că, de pe o stîncă singuratică din mijlocul lacului, mare cît o odăiţă, ar fi avut o privelişte unică, fiind împresurată din toate părţile de valuri turbate ; dar, sărind din barcă, contesa căzu în apă. Fabricio se azvîrli după ea s-o salveze şi amîndoi fură tîrîţi destul de departe. Desigur că nu-i plăcut să te îneci ; totuşi, plictiseala fusese alungată din bătrînul castel feudal. Contesa îndrăgise firea cam ursuză şi astrologia abatelui Blanès. Puţinii bani, ce-i mai rămăseseră după cumpărarea bărcii, fuseseră folosiţi la achiziţionarea unui mic telescop de ocazie şi aproape în fiecare seară, împreună cu nepoatele sale şi cu Fabricio, se căţăra pe platforma unuia dintre turnurile gotice ale castelului. Fabricio era savantul grupului şi astfel petreceau cu toţii ceasuri nespus de vesele, departe de ochii şi urechile iscoadelor.

Trebuie să mărturisim că erau şi zile în care contesa nu adresa nimănui o vorbă ; o vedeai preumblîndu-se pe sub castanii înalţi, adîncită în visări întunecate ; era prea plină de duh, ca să nu i se urască uneori de a nu avea cu cine schimba o părere. Dar, a doua zi, rîdea ca şi în ajun. Numai tînguirile marchizei, cumnata sa, trezeau gînduri posomorîte în inima ei, altminteri atît de vioaie.

— Oare, sîntem ursite să ne petrecem ceea ce ne-a mai rămas din tinereţe, între zidurile acestui castel mohorît ? ofta marchiza.

Înainte de sosirea contesei, n-avea nici măcar curajul acestor păreri de rău.

Trăiră astfel toată iarna lui 1814—1815. În două rînduri, cu toată sărăcia ei, contesa se duse să petreacă cîteva zile la Milano. Se dădea pe atunci, la Teatrul Scala, un nemaipomenit balet al lui Vigano şi marchizul n-o oprea pe soţia lui de a-şi întovărăşi cumnata la spectacole. Sărmana văduvă a generalului cisalpin se grăbea să-şi încaseze ratele micii sale pensii şi tot ea era aceea care o împrumuta cu cîţiva ţechini pe foarte bogata marchiză del Dongo. Şederile acestea la Milano îşi aveau farmecul lor ; doamnele îşi pofteau la cină vechii prieteni şi mai uitau de supărări, făcînd haz de toate, ca nişte copii. Voioşia italiană, plină de *brio* şi de neprevăzut, le ajuta să dea uitării crunta mohoralâ pe care privirile marchizului şi ale fiului său mai vîrstnic o răspîndeau în jurul lor, la Grianta. Deşi nu avea decît şaisprezece ani, Fabricio ţinea cît se poate de bine locul stăpînului casei.

La 7 martie 1815, doamnele se înapoiaseră, de două zile, dintr-o scurtă, dar încîntătoare, şedere la Milano. Tocmai se plimbau pe minunata alee a platanilor, prelungită, de curînd, chiar pînă în marginea lacului, cînd, vîslind dinspre Como, se ivi o barcă din care li se făceau semne ciudate. Un spion de-al marchizului sări pe dig ; Napoleon debarcase în golful Juan. Europa avu naivitatea să se arate uimită de acest eveniment, care pe marchizul del Dongo nu-l uimi de fel ; trimise defndată, suveranului său, o scrisoare scrisă din inimă, în care îi punea la dispoziţie destoinicia sa, precum şi cîteva mihoane, şi-i reamintea că miniştrii săi erau toţi nişte iacobini, înţeleşi cu sforarii de la Paris.

În ziua de 8 martie, la orele şase dimineaţa, marchizul, gătit cu toate decoraţiile, puse pe fiul său mai mare să-i dicteze ciorna unei a treia scrisori politice, pe care, plin de gravitate, se silea s-o transcrie, cu frumoasa-i caligrafie, pe o hîrtie cu efigia suveranului. La aceeaşi oră, Fabricio cerea să fie primit de contesa Pietranera.

— Plec, îi spuse el, mă duc la împărat ; că doar el este şi regele Italiei ! Ţi-aduci aminte cîtă prietenie i-a arătat soţului tău ? Am să trec prin Elveţia. Astă-noapte, la Menagio, prietenul meu Vasi, negustorul de barometre, mi-a dat paşaportul lui ; acum îţi cer cîţiva galbeni, căci n-am la mine decît doi, dar, de e nevoie, mă duc şi pe jos.

Contesa plîngea de bucurie şi de teamă.

— Doamne-dumnezeule ! cum de ţi-a mai dat şi asta prin minte ! suspina ea, ţinîndu-i strîns mîinile într-ale ei.

Se ridică şi se duse să scoată, din dulapul cu albituri, unde o pitise cu grijă, o mică pungă împodobită cu perle : era toată averea ei.

— Ia-o, îi spuse ea lui Fabricio ; dar, pentru numele lui dumnezeu, nu te azvîrli în ghearele morţii. Ce ne va rămîne, nefericitei tale mame şi mie, dacă te pierdem ? Cît despre izbînda lui Napoleon, degeaba mai crezi în ea, dragul meu, domnii noştri vor avea ei grijă să-l facă să piară. N-ai auzit acum opt zile, la Milano, povestea celor douăzeci şi trei de atentate puse la cale, unul mai bine decît altul, şi din care n-a scăpat decît prin minune ? Şi nu uita că pe atunci era atotputernic. E limpede că duşmanii noştri vor să-l piardă cu tot dinadinsul ; Franţa nu mai făcea doi bani de la plecarea lui.

Cu glasul tremurînd de puternica emoţie ce pusese stăpînire pe ea, contesa îi vorbea lui Fabricio despre soarta viitoare a lui Napoleon.

— Îngăduindu-ţi să te duci la el, îi jertfesc ce am mai scump pe lume, îi spunea dînsa. Ochii lui Fabricio se umeziră. Ba chiar îi curseră lacrimi, îmbrăţişînd-o, dar voinţa lui de a pleca nu fu nici o clipă zdruncinată. Îi povesti cu înfocare, acestei prietene dragi, toate pricinile care-l făcuseră să ia o asemenea hotărîre şi pe care noi ne luăm libertatea de a le găsi tare hazlii.

— Aseară, era ceasul şase fără şapte minute ; ne plimbam precum ştii, pe aleea platanilor de pe malul lacului, mai jos de *casa Sommariva*, îndreptîndu-ne spre miazăzi. Deodată, am zărit în depărtare barca aceea

care venea dinspre Como, aducînd o veste atît de măreaţă. Cum mă uitam la ea, fără să mă gîndesc la împărat, ci pizmuind doar soarta celor ce pot călători, m-am simţit deodată cuprins de o mare tulburare. Barca a tras la ţărm, spionul i-a vorbit încet tatălui meu, care a pălit şi ne-a luat deoparte, pentru a ne încredinţa *grozava ştire*. M-am întors cu faţa spre lac, ca să-mi ascund lacrimile de bucurie ce-mi împăienjeniseră ochii. Deodată, în dreapta mea, la o mare înălţime, am văzut un vultur, pasărea lui Napoleon ; zbura maiestos, îndreptîndu-se către Elveţia, şi, deci, către Paris. La fel şi eu, mi-am zis în clipa aceea, voi străbate Elveţia cu iuţeala vulturului şi mă voi duce să închin acestui mare om un lucru neînsemnat, dar singurul pe care i-l pot închina : ajutorul slabului meu braţ. Căci el a vrut să ne dea o ţară şi l-a iubit pe unchiul meu. Şi, pe loc, în timp ce mai priveam încă la vulturul acela, m-am pomenit, prin nu ştiu ce ciudat proces lăuntric, că îmi seacă lacrimile. Dovadă că gîndul acesta îmi vine din partea proniei stă faptul că, în aceeaşi clipă, fără a mai zăbovi, am luat hotărîrea pe care am luat-o şi am văzut şi mijloacele de a o aduce la îndeplinire. Într-o clipită, toate amărăciunile, care, după cum ştii, îmi otrăvesc viaţa, mai ales duminicile, mi-au fost parcă spulberate de o suflare dumnezeiască. Am întrezărit, ridicîndu-se din mocirla în care germanii o ţin scufundată, icoana măreaţă a Italiei [1] ; întindea braţele-i strivite şi pe jumătate împovărate încă de lanţuri, către regele şi eliberatorul ei. Dar eu, mi-am zis, fiu încă necunoscut al acestei nefericite mame, eu voi pleca şi mă voi duce să mor sau să învinge împreună cu acest om ales de soartă şi care a vrut să ne spele de dispreţul ce ni-l aruncă în faţă chiar şi cei mai robi şi mai josnici dintre locuitorii Europei.

Ţi-aduci aminte, adăugă el în şoaptă, apropiindu-se de contesă şi aţintind asupra ei priviri scăpărătoare,

[1] *Vorbitorul, fire pătimaşă, traduce în proză cîteva versuri ale vestitului Monti* (n.a.). [Vicenzo Monti (1754—1828) cunoscut neoclasic italian.]

ţi-aduci aminte de acel puiet de castan, pe care mama — în iarna cînd m-am născut eu — l-a sădit cu mîna ei lîngă fîntîna cea mare din pădure, la două leghe de aici ? Mai înainte de a mă hotărî în vreun fel, am vrut să mă duc să-l văd. E drept că nu s-a desprimăvărat încă de tot, mi-am zis eu, dar dacă copăcelului i-au dat frunzele, asta va însemna pentru mine un anume lucru : înseamnă că şi eu trebuie să mă smulg din starea de toropeală în care zac în acest castel mohorît. Nu ţi se pare şi ţie că aceste bătrîne ziduri înnegrite, astăzi simboluri, dar altădată mijloace de despotism, seamănă cu iarna cea plină de jale ? Ele sînt pentru mine ceea ce e iarna pentru copacul meu.

Ai crede, Gina ? Aseară, la orele şapte şi jumătate, eram acolo, la castanul meu ; îi dăduseră frunzele, nişte frunzişoare destul de mari ! Le-am sărutat, fără a le vătăma. Pe urmă, am săpat cu respect pămîntul din jurul lui. Şi pe dată, simţindu-mă plin de un nou impuls am trecut muntele ; am ajuns la Menagio ; îmi trebuia un paşaport, ca să pot intra în Elveţia. Timpul zburase, se făcuse ora unu noaptea, cînd m-am pomenit la uşa lui Vasi. Socoteam că trebuie să bat mult şi bine pînă să se trezească, dar l-am găsit în picioare, cu trei dintre prietenii lui : „Te duci la Napoleon !“ a strigat el, la cel dintîi cuvînt al meu. Şi m-a strîns în braţe. Ceilalţi, de asemenea, m-au îmbrăţişat cu înflăcărare. „Cine m-a pus să mă însor !“ se tînguia unul din ei.

Doamna Pietranera căzuse pe gînduri ; crezu de datoria ei să facă unele obiecţiuni. Dacă Fabricio ar fi avut cît de cît experienţă, şi-ar fi dat îndată seama că nici chiar contesa nu credea în temeinicia argumentelor pe care se grăbea să i le aducă. Dar, în lipsă de experienţă, Fabricio era plin de hotărîre ; de aceea, nici nu vru să asculte ce-i spunea contesa. Aceasta trebui să se mulţumească doar cu făgăduiala că băiatul îi va împărtăşi cel puţin mamei sale ceea ce pusese la cale :

— Dar ea le va spune surorilor mele care, ca toate femeile, mă vor trăda fără să vrea ! strigă el, cu un fel de semeţie eroică.

— Ce-ar fi dacă ai vorbi cu mai mult respect despre femei ? Prin ele vei cunoaşte mai tîrziu fericirea, îi spuse contesa, zîmbind printre lacrimi ; căci bărbaţilor le vei displace de-a pururi — e în tine prea mult foc ca să te înţeleagă sufletele lor prozaice.

Aflînd de ciudata hotărîre a fiului ei, marchiza izbucni în lacrimi ; nu înţelegea eroismul acestei plecări şi făcu totul pentru a o împiedica. Dar cînd se convinse că nimic în lume — afară doar de zidurile unei temniţe — nu l-ar fi putut opri pe Fabricio, se grăbi să-i înmîneze puţinii bani pe care-i avea ; îşi aduse apoi aminte că-i rămăseseră din ajun opt sau zece mici diamante, în valoare poate de zece mii de franci, pe care marchizul i le încredinţase ca să le dea unui giuvaergiu din Milano, să le monteze. Surorile lui Fabricio intrară în camera mamei lor tocmai cînd contesa cosea diamantele în hainele de călătorie ale eroului nostru ; acesta înapoie bietelor femei amărîţii lor napoleoni. Cele două surori fură atît de înflăcărate de planul lui şi începură să-l sărute cu atîta bucurie zgomotoasă, încît Fabricio luă cîteva diamante ce nu apucaseră să fie cusute şi hotărî să plece pe dată.

— Mă veţi trăda fără să vreţi, le spuse dînsul. De vreme ce am atîţia bani, la ce bun să mai iau cu mine boarfele astea ? Îmbrăcăminte găseşti pe toate drumurile. Şi, îmbrăţişînd acele făpturi atît de dragi inimii lui, plecă valvîrtej, fără măcar să mai treacă pe la el prin cameră. Tot temîndu-se ca nu cumva să fie urmărit de niscai oameni călări, merse atît de repede, încît chiar în aceeaşi seară ajunse la Lugano. Slavă domnului, se găsea într-un oraş elveţian şi nu mai avea a se teme de jandarmi plătiţi de părintele său ca să-i aţină calea pe drumuri singuratice. Din acel loc, îi scrise o frumoasă scrisoare marchizului, prostie de copil, care dădu şi mai straşnic temei mîniei acestuia. Apoi luă poşta şi trecu Saint-Gothard-ul [1] ; călători cu iuţeală şi intră în Franţa prin Pontarlier. Împăratul era la Paris.

---

[1] Principalul masiv muntos din Alpii elveţieni.

Acolo, începură nefericirile lui Fabricio ; plecase cu hotărîrea nestrămutată de a vorbi cu Napoleon : niciodată nu-i trecuse prin minte că putea fi un lucru atît de greu. La Milano, îl vedea pe prinţul Eugen de zece ori pe zi şi ar fi putut oricînd să-i vorbească. La Paris, se ducea în fiece dimineaţă în curtea palatului Tuileries, la trecerea în revistă a trupelor de către împărat, dar niciodată nu se putu apropia de el. Eroul nostru credea că asemenea lui, francezii sînt zguduiţi de marea primejdie prin care trecea ţara. La masa banului unde trăsese, nu căută să-şi ascundă intenţiile şi nici devotamentul. Dădu peste nişte tineri nespus de prietenoşi şi chiar mai înflăcăraţi decît el, care — în puţine zile — îi şterpeliră toţi banii. Norocul lui că, din curată modestie, nu pomenise nimic de diamantele primite de la marchiză. În dimineaţa în care, după o noapte de chef, descoperi că fusese jefuit, îşi cumpără doi cai frumoşi, luă ca slugă un fost soldat ce argăţise mai înainte la un geambaş şi, plin de dispreţ faţă de tinerii parizieni cei buni de gură, plecă să se înroleze în oştire. Unde era acea oştire, habar n-avea ; auzise doar că regimentele se grupau spre Maubeuge. Abia ajuns la graniţă, i se păru caraghios ca el să se adăpostească într-o casă şi să se încălzească în faţa unei vetre bine încinse, în timp ce soldaţii stăteau în tabără, pe cîmp. Oricît încercă să-l povăţuiască slujitorul său, care nu era lipsit de prevedere, Fabricio alergă să se amestece în chip nesăbuit cu cei din bivuacurile de pe graniţă, pe drumul Belgiei. Dar abia ajunse la cel dintîi batalion, aşezat la marginea drumului, că soldaţii şi începură să-l măsoare de sus pînă jos pe tînărul burghez, a cărui îmbrăcăminte nu aducea nici pe departe cu uniforma militară. Se lăsa noaptea ; sufla un vînt rece. Fabricio se apropie de un foc şi ceru voie să rămînă, plătind. Soldaţii se priviră, miraţi mai ales că putea fi vorba de plată, şi îi făcură, binevoitori, loc în preajma focului ; servitorul se grăbi să-i înjghebe un adăpost. Dar, după o oră, cînd plutonierul regimentului trecu pe acolo, soldaţii se duseră să-i povestească despre sosirea acelui

străin, care vorbea prost franţuzeşte. Plutonierul îl descusu pe noul venit, care îi mărturisi devotamentul lui pentru împărat, cu un accent foarte suspect. Drept care, plutonierul îl pofti să-l urmeze pînă la colonel, care se afla cartiruit într-un conac din vecinătate. Omul lui Fabricio se apropie şi el cu cei doi cai. Văzîndu-i, plutonierul fu atît de impresionat, încît pe dată se răzgîndi şi se apucă să-l tragă de limbă pe servitor. Acesta, ca fost soldat, ghici din capul locului intenţiile subofiţerului ; începu să-i vorbească despre înalta protecţie de care se bucura stăpînul lui, adăugînd că nimeni nu va îndrăzni să-i şterpelească frumoşii lui cai. Dar abia isprăvi de vorbit şi, la ordinul acestuia, un soldat veni să-l înşface de guler, un altul puse mîna pe cai, iar plutonierul, încruntat, îi porunci lui Fabricio să-l urmeze fără să crîcnească.

După ce îl sili să facă mai mult de o leghe pe jos, prin întunecimea pe care focurile bivuacurilor, ce luminau din toate părţile orizontul, o făceau să pară şi mai neagră, îl dădu în primire unui ofiţer de jandarmi, care, plin de ifose, îi ceru actele. Fabricio îi arătă paşaportul, în care era trecut drept negustor de barometre *ducîndu-şi marfa cu el.*

— Ce dobitoci, strigă jandarmul, asta e prea de tot !

Puse întrebări eroului nostru, care vorbi despre împărat şi despre libertate cu cel mai viu entuziasm, ceea ce-l făcu pe ofiţerul de jandarmi să izbucnească într-un hohot răsunător.

— Ce să zic, nu prea le vezi ! făcu el. Trebuie să fie tare tonţi cei care îndrăznesc să ne trimită un neisprăvit ca tine ! Şi orice încercă să mai spună Fabricio, care se da de ceasul morţii, explicînd că el într-adevăr nu era negustor de barometre, ofiţerul îl trimise la închisoarea din B..., un orăşel din partea locului, unde eroul nostru sosi către ceasurile trei dimineaţa, supărat foc şi frînt de oboseală.

La început mirat, apoi din ce în ce mai furios, neînţelegînd nimic din tot ce i se întîmpla, Fabricio

petrecu treizeci şi trei de zile, nesfîrşit de lungi, în acea temniţă blestemată. Scrise nenumărate scrisori comandantului pieţei, încredinţîndu-le nevestii temnicerului, o frumoasă flamandă de treizeci şi şase de ani. Cum însă femeia n-avea nici un chef să-l vadă pus la zid, mai ales că era frumuşel şi pe deasupra mai plătea şi bine, se grăbi să azvîrle în foc toate scrisorile. Seara tîrziu, binevoia să vină să asculte jeluirile întemniţatului; avusese grijă să-i spună bărbatului ei că nătăfleţul avea gologani, drept care fricosul temnicer o lăsase să facă după cum o tăia capul. Flamanda se folosi de îngăduinţă şi se alese cu cîţiva napoleoni de aur, căci plutonierul nu-i luase lui Fabricio decît caii, iar ofiţerul de jandarmi nu-i confiscase nimic. Într-o după-amiază de iunie, Fabricio auzi, în depărtare, puternice bubuituri de tun. Aşadar, lupta începuse! Inima îi zvîcnea de nerăbdare. Auzi, de asemenea, zarvă mare prin tîrg; aveau loc mari mişcări de trupe; trei divizii treceau prin B... Cînd, spre ceasurile unsprezece seara, nevasta temnicerului veni să-i aline necazurile, Fabricio se arătă şi mai drăguţ ca de obicei; într-un tîrziu, luîndu-i mîinile, o rugă:

— Ajută-mă să ies de aici şi îţi jur pe cinstea mea că mă întorc la închisoare îndată ce se isprăveşte bătălia.

— Astea-s vorbe! Mai bine spune: *quibus*[1] ai? El păru neliniştit, căci nu ştia ce înseamnă cuvîntul *quibus*. Nevasta temnicerului crezu că a înţărcat bălaia şi, în loc să-i mai vorbească de galbeni, cum voise, nu-i mai vorbi decît de franci.

— Ascultă, îi zise ea, dacă poţi să-mi dai o sută de franci, voi acoperi cu cîte un napoleon fiecare din ochii caporalului care vine să schimbe straja de noapte, astfel că nu te va putea vedea ieşind din închisoare; şi, mai ales, dacă regimentul lui urmează să plece mîine, cum se zvoneşte, sînt sigură că are să primească.

---

[1] Bani (argo, întrebuinţat încă din secolul al XV-lea).

Tîrgul fu încheiat pe scurt. Femeia temnicerului se învoi chiar să-l ascundă pe Fabricio în odaia ei, de unde — a doua zi — avea să poată evada mai uşor.

În dimineaţa următoare, înainte de revărsatul zorilor, flamanda îi spuse înduioşată :

— Drăguţul meu, eşti mult prea tînăr şi meseria asta a ta e tare urîtă. Ascultă ce-ţi spun : nu te mai întoarce.

— Cum aşa ? se miră Fabricio, e oare o crimă a voi să-ţi aperi ţara ?

— Lasă, lasă ! Du-te şi nu uita că eu te-am scăpat cu viaţă ; fără mine, soarta ta era pecetluită, ai fi fost pus la zid ; dar nu mai spune nimănui, căci am rămîne pe drumuri şi eu şi bărbatul meu ; şi, mai ales, pentru nimic în lume nu mai pomeni de povestea aceea caraghioasă a gentilomului din Milano, mascat în negustor de barometre : prea e cusută cu aţă albă. Şi acum, ia bine seama : am să-ţi dau hainele unui husar, mort alaltăieri aici, în temniţă ; vorbeşte şi tu cît poţi mai puţin. Iar dacă totuşi vreun sergent sau vreun ofiţer îţi pune întrebări şi te strînge cu uşa să-i răspunzi, spune şi tu că ai zăcut la un ţăran, care te-a găsit bolnav de friguri într-un sat şi te-a luat de milă în casa lui. Dacă vezi că răspunsul acesta nu-i mulţumeşte, spune-le că mergi să-ţi ajungi din urmă regimentul. S-ar putea să te ia la ochi din pricina graiului tău ; spune-le, atunci, că te-ai născut în Piemont, că eşti un recrut rămas în Franţa de anul trecut şi alte bazaconii de soiul ăsta.

Pentru întîia oară, după treizeci şi trei de zile de mînie cumplită, Fabricio înţelese adevăratul tîlc al celor ce i se întîmplau. Era luat drept spion. Se sfătui cu nevasta temnicerului, care, în dimineaţa aceea, era tare drăgăstoasă şi, în timp ce cu un ac cu aţă strîmta hainele husarului, el îi povesti pe îndelete toată tărăşenia. Ea mai că îl crezu : părea atît de copilăros şi era atît de drăguţ îmbrăcat astfel, în husar !

— Dacă ţii cu tot dinadinsul să te lupţi, îi spuse ea în cele din urmă, trebuia ca, sosind la Paris, să te fi înrolat într-un regiment. Pofteai la un pahar de vin vreun sergent şi treaba era făcută. Nevasta temniceru-

lui mai adăugă multe sfaturi bune pentru viitor şi, cînd se mijî de ziuă, îl scoase afară din odaia ei, după ce-l făcu să se jure de sute de ori că, orice s-ar întîmpla, nu-i va rosti niciodată numele.

Îndată ce Fabricio ieşi din tîrg, călcînd voinicește, cu sabia sub braţ, simţi o strîngere de inimă. „Iată-mă, îşi spuse el, cu haina şi foaia de drum a unui husar mort în închisoare, unde-l mînase — pare-se — furtul unei vaci şi a cîtorva tacîmuri de argint! Eu i-am moştenit, ca să zic aşa, fiinţa, şi asta fără să vreau şi fără s-o fi ştiut dinainte! Mă paşte deci închisoarea... Prevestirea e limpede, voi avea mult de suferit din pricina închisorii."

Nu trecuse nici o oră de cînd se despărţise de binefăcătoarea lui şi ploaia începu să cadă cu asemenea neîndurare, încît husarul nostru abia mai putea merge, chinuit de cizmele acelea greoaie, ce nu i se potriveau de fel. În cele din urmă, întîlni un ţăran călare pe o gloabă şi-i cumpără calul, înţelegîndu-se cu el prin semne; nevasta temnicerului îl povăţuise doar să deschidă gura cît mai puţin, din cauza accentului său.

În ziua aceea, armata franceză, care tocmai cîştigase bătălia de la Ligny [1], mărşăluia spre Bruxelles; era în ajunul bătăliei de la Waterloo [2]. Către prînz, în timp ce continua să plouă cu găleata, Fabricio auzi bubuitul tunului; de bucurie, uită cu totul groaznicele clipe de disperare, pe care i le pricinuise o întemniţare atît de nedreaptă. Merse pînă noaptea tîrziu şi, cum începuse să-i vină mintea la cap, se duse să ceară găzduire la o casă ţărănească, răzleţită mult de drumul cel mare. Ţăranul plîngea şi se jura că i se luase totul. Fabricio îi dete un galben şi făcu rost de ovăz. „Armăsarul meu nu-i prea voinic, îşi spuse el; dar, mai ştii? s-ar putea să fie pe placul vreunui plutonier." Şi se duse să se

---

[1] Oraş în Belgia; la 16 iunie 1815, Napoleon a dobîndit aci ultima sa victorie.

[2] Localitate în Belgia, lîngă Bruxelles; la 18 iunie 1815, trupele aliate au înfrînt aci, într-o memorabilă bătălie, trupele franceze de sub comanda lui Napoleon.

culce în grajd, alături de cal. A doua zi, cu un ceas înainte de revărsatul zorilor, porni din nou la drum şi, tot mîngîindu-şi calul, izbuti să-l facă s-o ia la trap. Către ceasurile cinci, auzi bubuitul tunurilor : era preludiul bătăliei de la Waterloo.

Capitolul al treilea

Fabricio dădu curînd peste nişte vivandiere, şi nemăsurata recunoştinţă ce i-o purta nevestei temnicerului din B... îl făcu să intre în vorbă cu ele ; întrebă pe una dintr-însele unde se afla regimentul al 4-lea de husari, de care ţinea el.

— Ai face mult mai bine să nu te grăbeşti atîta, soldăţelule, îi răspunse cantiniera, mişcată de paloarea şi de ochii lui cei frumoşi. N-ai încă o mînă îndeajuns de zdravănă ca să faci faţă loviturilor de sabie ce se vor da azi. Dacă ai avea cel puţin o puşcă, nu zic, ţi-ai putea slobozi şi tu gloanţele ca fieştecare.

Povaţa aceasta nu prea fu pe placul lui Fabricio ; dar în zadar dădu ghes calului, că nu putu întrece cotiuga cantinierei. Cînd şi cînd, bubuitul tunului, ce părea din ce în ce mai aproape, îi împiedica să se audă, căci Fabricio era atît de nebun de entuziasm şi fericire, încît intrase din nou în vorbă cu ea. Fiecare cuvînt al cantinierei îi sporea fericirea, lămurindu-i-o şi mai bine. În afară de adevăratul său nume şi de fuga lui din temniţă, sfîrşi prin a destăinui totul femeii aceleia, care i se părea atît de bună. Ea se arăta foarte mirată şi nu pricepea o iotă din tot ce-i povestea soldăţelul acela tînăr şi frumos.

— Aha, acuma dibui eu adevărul adevărat, se bucură dînsa în cele din urmă îi fi vreun tînăr burghez îndrăgostit de nevasta unui căpitan din regimentul al 4-lea de husari. Ibovnica ţi-a dăruit uniforma asta şi

acum te ţii după ea. E cu ochi şi cu sprîncene că n-ai fost în viaţa ta cătană ; dar, cum regimentul tău se află în prima linie şi cum eşti băiat de treabă, vrei să fii văzut acolo, ca nu cumva să zică lumea că eşti fricos.

Fabricio încuviinţa tot ceea ce spunea femeia ; era singurul mijloc ce-i sta la îndemînă ca să se poată alege cu cîteva sfaturi bune. „Nu cunosc felul de a fi al acestor francezi, îşi spunea el, şi dacă nu mă las îndrumat de cineva, iar o să mă pomenesc în închisoare şi iar o să-mi fure calul."

— Mai întîi de toate, puiule, vorbi cantiniera, care îi era din ce în ce mai prietenă, spune-mi drept : nu-i aşa că n-ai douăzeci şi unu de ani ? Mare lucru să fi împlinit şaptesprezece.

Aşa şi era şi Fabricio o recunoscu deschis.

— Care va să zică, nu eşti nici măcar recrut ; înseamnă că numai de dragul ochilor cucoanei te duci să fii făcut chisăliţă ? Ei, drăcie ! Da' ştii că n-are gusturi rele, doamna... Dacă ţi-au mai rămas cumva niscai *gălbiori* din cei pe care ţi i-a dat, apoi trebuie, *primo*, să-ţi cumperi alt cal, că uită-te la mîrţoaga ta cum îşi ciuleşte urechile de cîte ori sforăie tunul ceva mai aproape ; ăsta-i cal ţărănesc, cu care, cum ajungi pe linie, cum te cureţi. Fumul cel alb pe care-l zăreşti colo, deasupra tufişurilor, e de la focul plutoanelor. bobocule. Aşa că pregăteşte-te să tragi o sperietură zdravănă, că nu mai e mult şi ai să auzi gloanţele şuierînd. Dar, pînă una-alta, ai face bine să înfuleci ceva, acum, cît mai e timp.

Fabricio îi urmă sfatul şi, întinzîndu-i un napoleon, o rugă să-şi oprească din el cît i se cuvenea.

— Ţi-e mai mare mila ! se minună femeia. Mititelul, nici măcar banii nu ştie să şi-i cheltuie ! Ca să te învăţ minte, ar trebui ca acum, după ce ţi-am înşfăcat galbenul, să-i dau bici iepuşoarei mele. Şi-apoi, cu gloaba ta, prinde-mă dacă poţi. Ia zi, prostuţule, ce-ai face dac-ai vedea c-o iau la sănătoasa ? Află dar, de la mine, că atunci cînd barosanul bubuie, nu se arată aur. Na, îi zise în cele din urmă, ia-ţi îndărăt ce-a rămas

mas : optsprezece franci şi cincizeci de bănuţi, mîncarea ta costă numai treizeci de parale. Acum, o să se găsească iar cai de vînzare, berechet. Dacă cel pe care ai să-ţi pui ochii e mic, să nu dai mai mult de zece franci pe el ; şi pentru nimic în lume să nu dai peste douăzeci, chiar d-ar fi să-l cumperi pe al celor patru fii ai lui Aymon [1].

Abia sfîrşise de mîncat, cînd vivandiera, care turuia într-una, fu oprită de o femeie ce venea peste cîmp şi care le ieşi înainte pe şosea.

— Heei, Margot ! stai pe loc ! strigă ea. 6 cavalerie al tău e mai pe dreapta.

— Trebuie să te las, puiule, grăi vivandiera către eroul nostru ; dar zău dacă nu mi se rupe inima ! Imi eşti simpatic, pe onoarea mea. Habar n-ai de nimic şi-au să te facă zob, cum mă vezi şi cum te văd. Hai mai bine cu mine, la 6 cavalerie.

— Ai dreptate, îmi dau şi eu seama că nu ştiu nimic, răspunse Fabricio, dar vreau să mă lupt şi sînt hotărît să ajung acolo, unde-i fumul acela alb.

— Uită-te la calul tău, cum îşi ciuleşte urechile. In clipa în care va fi acolo, aşa slăbănog cum e, are să se smucească, are s-o ia la goană şi dracu' ştie unde-o să te ducă. Vrei să-ţi dau un sfat ? Indată ce-o să fii la un loc cu ceilalţi soldăţei, pune mîna pe o puşcă şi pe o raniţă, alătură-te lor şi fă şi tu la fel ca ei. Dar, doamne iartă-mă, te pomeneşti că n-oi fi ştiind nici măcar cum se încarcă o puşcă.

Deşi ruşinat peste măsură, Fabricio mărturisi noii sale prietene că ghicise adevărul.

— Sărăcuţul de el ! O să mi-l omoare cît ai zice peşte ; îmi pun capul, dacă n-o fi aşa ! Trebuie musai să vii cu mine, urmă ea cu toată hotărîrea.

— Dar vreau să mă lupt !

— Ai să te lupţi, n-ai grijă ! 6 cavalerie e dintre cele vestite ! Şi-apoi, azi e loc pentru toţi care vor să lupte.

---

[1] Renaud, Guiscard, Allard şi Richard : cei patru fii ai ducelui Aymon, erol al unei legende medievale, care-i înfăţişează ducînd o luptă dîrză împotriva împăratului Carol cel Mare.

— Şi ajungem curînd la regimentul dumitale ?

— Într-un sfert de oră, cel mult.

„Recomandat de femeia asta de treabă, îşi spuse Fabricio, neştiinţa mea în toate nu va mai face să fiu luat drept spion şi astfel mă voi putea lupta.“ În aceeaşi clipă, bubuitul tunului se înteţi ; exploziile se ţineau lanţ. „Ca mătăniile“, gîndi Fabricio.

— Încep să se zărească focurile plutonului, grăi vivandiera, şfichiuindu-şi căluţul, pe care ai fi zis că îl înviorase apropierea bătăliei.

Cotiră spre dreapta şi apucară pe o scurtătură, printre fîneţe ; noroiul era adînc de un cot ; cărucioara fu cît pe-aci să se răstoarne ; Fabricio împinse la roată. Calul i se poticni de două ori ; curînd drumul, mai puţin clisos, se preschimbă într-o potecă şerpuind prin iarbă. Nu făcuseră nici cinci sute de paşi, cînd mîrţoaga lui Fabricio se opri deodată locului : un leş zăcea de-a curmezişul potecii, îngrozind deopotrivă cal şi călăreţ.

Fabricio, foarte palid de felul lui, se făcu verde la faţă ; cantiniera, după ce privi mortul, spuse, ca şi cum ar fi vorbit pentru sine : ăsta nu-i din divizia noastră. Apoi, ridicînd ochii asupra eroului nostru, izbucni în rîs.

— Ha, ha, ha ! Ce-i mititelule ? o cam băgaşi pe mînecă ! Dar Fabricio parcă îngheţase. Ceea ce-l cutremura, mai ales, era halul de murdărie a picioarelor mortului, care şi fusese despuiat de încălţăminte şi căruia nu i se lăsaseră decît nişte pantaloni amărîţi mînjiţi de sînge.

— Apropie-te, îl îndemnă cantiniera ; descalecă, trebuie să te deprinzi cu de-alde astea ; ia te uită, strigă ea, la cap l-au lovit !

Un glonţ, intrat pe lîngă nas, ieşise prin tîmpla opusă, sluţind cadavrul în chip groaznic ; un ochi îi rămăsese deschis.

— Hai, mititelule, coboară de pe cal, îi spuse iar cantiniera, şi strînge-i mîna, să vedem dacă-ţi răspunde.

Fără să şovăie, deşi gata să-şi dea sufletul de scîrbă, Fabricio sări jos de pe cal şi, apucînd mîna mortului, o

scutură o dată zdravăn ; apoi rămase năucit : simţea că nu mai are putere să se salte iar în şa. Ceea ce-l îngrozea mai ales era ochiul acela holbat.

„Vivandiera va crede că-s un fricos“, îşi spuse el amărît ; dar simţea că, dacă va mai face o singură mişcare, se va prăbuşi. Clipa aceea fu pentru el înspăimîntătoare ; puţin lipsi să nu i se facă rău de-a binelea. Băgînd de seamă, vivandiera sări sprintenă din trăsurica ei şi, fără o vorbă, îi întinse un pahar de rachiu, pe care Fabricio îl sorbi dintr-o înghiţitură ; apoi putu să-şi încalece gloaba şi o luă din loc, fără să mai deschidă gura. Din cînd în cînd, vivandiera trăgea la el cu coada ochiului.

— Ai să te baţi mîine, puiule, vorbi ea în cele din urmă, astăzi rămîi cu mine. Vezi bine că mai întîi trebuie să înveţi meseria de soldat.

— Dimpotrivă, vreau să lupt chiar acum, strigă eroul nostru, încruntîndu-se, ceea ce vivandierei i se păru a fi semn bun. Bubuiturile începeau să semene cu un tunet neîntrerupt ; între o bubuitură şi cealaltă nu mai era nici un răgaz, iar pe fundalul acestui tunet neîntrerupt, ce semăna cu mugetul unui torent îndepărtat, se deosebeau foarte bine salvele plutonului.

Drumul tocmai se înfunda într-un zăvoi ; vivandiera zări trei sau patru soldaţi francezi, care veneau spre ea, alergînd de le sfîrîiau călcîiele ; sări jos din căruciora ei şi fugi să se ascundă la o azvîrlitură de băţ, într-o groapă din care fusese smuls, cu rădăcină cu tot, un copac. „Aşadar, îşi zise în clipa aceea Fabricio, să vedem dacă sînt ori nu fricos !“ Se opri lîngă cotiuga părăsită de cantinieră şi trase sabia din teacă. Dar soldaţii nici nu-l băgară în seamă şi trecură în goană pe lîngă pădurice, spre partea stîngă a drumului.

— Sînt de-ai noştri, zise liniştită vivandiera, întorcîndu-se gîfîind la căruciora ei. Dacă mîrţoaga ta ar fi în stare să galopeze, ţi-aş zice : dă o fugă pînă la marginea pădurii şi vezi dacă se zăreşte ceva pe cîmp. Fabricio n-aşteptă să-i spună de două ori : rupse o

creangă dintr-un plop, îi smulse frunzele şi începu să-şi croiască calul ; acesta porni la galop, dar, după o clipă, îşi reluă trapul mărunt. Vivandiera îşi puse şi ea calul la galop : — Destul, opreşte, opreşte ! îi strigă ea lui Fabricio. Curînd, amîndoi ieşiră din pădurice ; zgomotul înspăimîntător al luptei îi învălui dintr-o dată ; tunurile şi muschetele bubuiau din toate părţile ; la dreapta, la stînga, în spate. Şi cum zăvoiul din care ieşeau se afla pe o măgură înaltă de opt sau zece picioare, zăriră destul de bine o părticică a bătăliei ce se da în fund, pe cîmpie ; fapt este însă că nu se afla nimeni pe pajiştea de dincolo de pădure. La vreo mie de paşi mai departe, această pajişte era mărginită de un lung şir de sălcii pletoase, deasupra cărora se ridica un fum alb ce se învolbura în răstimpuri, înălţîndu-se spre cer.

— De-aş şti măcar unde mi-e regimentul ! ofta camtiniera nehotărîtă. Cîmpia asta-i mare, nu-i bine să trecem prin ea, aşa oblu. A, dar uitasem ! glăsui ea către Fabricio, dacă întîlneşti vreun soldat inamic, nu te mulţumi să-l zgîrii, bagă sabia în el !

În aceeaşi clipă, femeia îi zări pe cei patru soldaţi de care am pomenit înainte, ieşind din pădure şi luînd-o peste cîmp, în stînga drumului. Unul din ei era călare.

— Iată ce-ţi trebuie, se-ntoarse ea către Fabricio. Hei, ho ! strigă ea apoi celui călare, ia fă-te-ncoa să-i tragi o duşcă. Soldaţii se apropiară.

— Unde e 6 cavalerie ? îi întrebă ea.

— Uite colo, la cinci minute de aici, ceva mai încoace de gîrla care curge pe lîngă sălcii ; adineauri a fost omorît colonelul Macon.

— Tu, ăsta călare, cît ceri pe calul tău ? Cu cinci franci îl dai ?

— Cu cinci franci ! ştii că ai haz, mămico ? un cal ofiţeresc, pe care, peste un sfert de oră, am să-l vînd cu cinci napoleoni...

— Dă-mi un galben, îi ceru vivandiera lui Fabricio. Apoi, apropiindu-se de soldatul călare, îi spuse : Hai, coboară, iată-ţi napoleonul !

Soldatul descălecă, Fabricio sări vesel în şa, iar vivandiera începu să desprindă coburii de pe oblîncul gloabei.

— Ia mai ajutaţi-mă şi voi ! se răsti ea la soldaţi. Cum lăsaţi să se căznească singură o cucoană !

Dar calul cel nou abia simţi coburii, că şi începu să se cabreze, iar Fabricio, care ştia bine să călărească, avu nevoie de întreaga lui putere ca să-l strunească.

— Semn bun ! constată vivandiera, domnia-sa nu este obişnuit să-l gîdile coburii.

— Ăsta-i cal de general, strigă soldatul care îl vînduse, un cal care face zece galbeni ca nimica.

— Poftim douăzeci de franci, îi spuse Fabricio, care nu mai putea de bucurie că strînge între pulpe un cal atît de focos.

În clipa aceea, o ghiulea se sparse pieziş, în şirul sălciilor, iar Fabricio avu în faţa ochilor ciudata privelişte a unei puzderii de crenguţe ce zburau în toate părţile, ca retezate de coasă.

— Ăsta-i barosanul care se apropie, făcu soldatul. luîndu-şi cei douăzeci de franci.

Să tot fi fost orele două.

Fabricio era încă sub farmecul acelei ciudate privelişti, cînd un grup de generali, urmaţi de vreo douăzeci de husari, străbătură în galop unul din colţurile pajiştii la marginea căreia se oprise el ; calul lui nechează, se cabră de două-trei ori la rînd, apoi smuci cu putere de frîul ce-l ţinea locului. „Ei bine, fie !“ îşi zise Fabricio.

Lăsat în voia sa, calul porni mîncînd pămîntul şi în cîteva clipe ajunse din urmă escorta generalilor. Fabricio numără patru coifuri tivite [1]. La un sfert de oră după aceea, din vorbele unui husar, ce călărea alături de el, înţelese că unul dintre acei generali era vestitul mareşal Ney [2]. Se simţi în culmea fericirii ; cu toate

---

[1] Semn distinctiv în uniforma generalilor.

[2] Michel Ney (1769—1815) : mareşal al Franţei din 1804, unul dintre mai apropiaţi colaboratori ai lui Napoleon.

acestea, nu putu ghici care dintre ei era mareşalul ; ar fi dat totul în lume ca să ştie, dar îşi aminti că nu trebuia să vorbească. Escorta se opri, ca să treacă peste un şanţ mare, pe care ploaia din ajun îl umpluse cu apă ; şanţul era mărginit de copaci bătrîni şi închidea, spre stînga, cîmpia la intrarea căreia Fabricio îşi cumpărase calul. Aproape toţi husarii descălecaseră ; marginea şanţului era dreaptă şi foarte alunecoasă, iar apa se afla la trei-patru picioare sub nivelul cîmpiei. Năuc de bucurie, Fabricio era cu gîndul mai mult la mareşalul Ney şi la glorie, decît la calul lui ; acesta, plin de neastîmpăr, sări în şanţ, stropind cu apă cît colo. Unul dintre generali, ud din cap pînă-n picioare, îi trase o înjurătură : „mama lui de cal“ ! Înjurătura îl jigni pe Fabricio peste măsură. „Ce-ar fi să-i cer socoteală ?“ se întrebă el. Pînă una-alta, ca să arate că nu era chiar atît de stîngaci, încercă să urce călare celălalt mal al şanţului. Dar malul era drept ca peretele şi înalt de cinci-şase picioare. Trebui să se lase păgubaş. Atunci merse în susul şuvoiului, cu apa pînă la gîtul calului şi, în cele din urmă, găsi un fel de vad, pe unde putu cu uşurinţă să iasă de partea cealaltă ; fu astfel primul din escortă care izbuti să treacă dincolo ; o dată ajuns, începu să tropote mîndru de-a lungul malului ; jos, în şanţ, husarii se zbăteau, căutînd să iasă la mal, căci pe alocuri apa ajungea pînă la cinci picioare adîncime. Doi sau trei cai se speriară şi voiră s-o ia înot, ceea ce stîrni o bălăceală de nedescris. Un sergent băgase de seamă şiretlicul pe care îl folosise mormolocul acela, cu înfăţişare atît de puţin ostăşească.

— Luaţi-o în sus ! e un vad la stînga ! răcni el. Şi, încetul cu încetul, trecură toţi.

Ajungînd pe celălalt mal, Fabricio dăduse acolo peste generali, care erau singuri-singurei ; bubuitul tunului păru că se înteţeşte ; abia auzi cînd generalul, pe care-l murase atît de zdravăn, îi strigă la ureche :

— De unde-ai luat calul ăsta ?

Fabricio era atît de tulburat, încît răspunse pe italieneşte :

— *L'ho comprato poco fa.* (L-am cumpărat mai adineauri.)

— Ce tot spui ? se oţărî generalul. Dar vuietul se făcuse în acea clipă atît de puternic, că Fabricio nu-i mai putu răspunde.

Trebuie să mărturisim că eroul nostru era foarte puţin erou în clipa aceea. Totuşi, spaima venea la el abia în al doilea rînd ; ceea ce-l supăra mai ales era zgomotul acela care-i spărgea urechile. Escorta o luă la galop ; străbătură o bucată de pămînt arat, ce se întindea dincolo de şanţ şi care era toată presărată cu leşuri.

— Hainele roşii ! hainele roşii [1] ! strigau veseli husarii din escortă şi la început Fabricio nu înţelese ; mai apoi văzu că într-adevăr, aproape toţi morţii erau îmbrăcaţi în roşu. Dar se întîmplă un lucru care-i dădu fiori de groază : băgă de seamă că multe din acele nefericite straie roşii mişcau încă, trăiau. Era vădit că răniţii strigau după ajutor, dar nimeni nu se oprea să li-l dea. Eroul nostru, plin de omenie, căta pe cît putea ca nu cumva calul său să calce peste vreuna din acele haine roşii. Escorta se opri ; numai Fabricio, care nu prea îşi lua în seamă îndatoririle ostăşeşti, galopa înainte, cu ochii la un amărît de rănit.

— Da' opreşte o dată, gogomanule ! zbieră la el subofiţerul. Fabricio îşi dete seama că se afla la douăzeci de paşi mai spre dreapta, înaintea generalilor şi tocmai în partea pe care o scrutau ei cu ocheanele. Întorcîndu-se să se aşeze în coada celorlalţi husari, rămaşi la cîţiva paşi îndărăt, văzu pe cel mai voinic dintre generali vorbind ceva vecinului său, general şi el, pe un ton de mustrare şi aproape poruncitor. Pe deasupra, mai şi înjura. Fabricio nu-şi putu înfrîna curiozitatea şi, în ciuda poveţei de a nu vorbi, pe care i-o dase prietena sa, nevasta temnicerului, ticlui o frază scurtă, cît mai franţuzească şi mai corectă, şi-l întrebă pe husarul de lîngă el :

— Cine-i acest general, care-şi *doţeneşte* vecinul ?

---

[1] Hainele roşii aparţineau trupelor inamice.

— Cin' să fie ! Mareşalul !

— Care mareşal ?

— Mareşalul Ney, tontule ! Da' de unde naiba ieşişi ?

Deşi peste măsură de simţitor din fire, Fabricio nu se supără de ocară ; privea, cuprins de o admiraţie copilărească, la vestitul prinţ al Moscovei [1], viteazul vitejilor.

Deodată, porniră cu toţii în galop şi, cîteva clipe mai tîrziu, Fabricio zări, la douăzeci de paşi înaintea sa, un fel de arătură cu totul neobişnuită. Fundul brazdelor era plin de apă, iar pămîntul jilav de pe marginea lor zbura în bulgări negri, la cîte trei-patru picioare înălţime. Fabricio observă în treacăt această ciudăţenie apoi începu din nou să cugete la gloria mareşalului. Deodată, auzi lîngă el un răcnet ; erau doi husari care cădeau loviţi de ghiulele ; dar, cînd întoarse capul să-i vadă, aceştia şi rămăseseră la douăzeci de paşi în urma escortei. Ceea ce i se păru îngrozitor, fu un cal plin de sînge, care se zbătea pe pămîntul răscolit, încurcîndu-şi picioarele în propriile-i măruntaie ; voia să se ţină după ceilalţi cai şi sîngele îi şiroia în noroi.

„Ah ! iată-mă, aşadar, în plin foc ! gîndi Fabricio. Am văzut bătălia ! îşi repetă el plin de mulţumire. Iată-mă un adevărat oştean." În clipa aceea, escorta gonea mîncînd pămîntul şi eroul nostru înţelese că ghiulele erau acelea care făceau să zboare ţărîna în toate părţile. Zadarnic se tot uita înspre partea de unde veneau ; nu vedea decît norii de fum alb al bateriei, la o mare depărtare şi, pe deasupra bubuitului necurmat al tunurilor, i se părea că aude salve mult mai apropiate ; nu mai pricepea nimic.

În clipa aceea, generalii şi escorta coborîră spre un drumeag noroios, ce se afla la vreo cinci picioare mai în vale.

Mareşalul se opri şi privi din nou cu ocheanul. De data aceasta, Fabricio putu să-l vadă după pofta inimii ; i se păru foarte bălan şi cu o căpăţînă mare, roşcată.

---

[1] Titlu dat de Napoleon mareşalului Ney, după campania din Rusia.

„Noi n-avem asemenea chipuri în Italia, îşi zise dînsul. Eu, care-s atît de spelb şi am părul castaniu, nu voi arăta niciodată astfel“, adăugă el mîhnit. Pentru Fabricio, cuvintele acelea voiau să spună : eu nu voi fi niciodată un erou. Privi către husari ; în afară de unul singur, toţi aveau mustăţi blonde. Dar dacă Fabricio se uita la husarii din escortă, în aceeaşi măsură se uitau şi ei la dînsul. Privirile lor îl făcură să roşească şi, ca să iasă din încurcătură, întoarse capul spre duşman. Vedea rînduri-rînduri de oameni în roşu ; dar ceea ce îl mira cel mai mult era faptul că oamenii aceia păreau tare mici. Şirurile lor lungi, care alcătuiau regimente sau poate chiar divizii, nu-i păreau mai înalte decît nişte garduri vii. Un grup de călăreţi roşii mergea la trap, căutînd să ajungă mai repede la drumul din vale, pe care cu puţin înainte coborîseră, alunecînd în noroi, mareşalul şi escorta. Fumul îl împiedica pe Fabricio să deosebească ceva clar înspre partea în care se îndreptau acum ; doar cînd şi cînd se zăreau oameni gonind călări, profilaţi pe fumul acela alburiu.

Deodată, dinspre inamic, Fabricio văzu patru oameni care veneau gonind nebuneşte. „Ah ! sîntem atacaţi“, îşi zise el ; apoi văzu cum doi din oamenii aceia îi vorbeau mareşalului. Unul dintre generalii din suita acestuia porni în galop înspre partea unde se afla vrăjmaşul, urmat de doi husari din escortă şi de cei patru oameni care sosiseră cu puţin înainte. După trecerea unui şanţ, pe care îl săriră cu toţii, Fabricio se pomeni în preajma unui subofiţer, care părea tare blajin. „Ar trebui să-i spun ceva, poate că atunci nu s-ar mai uita toţi aşa la mine.“ Chibzui îndelung.

— Domnule, se adresă el în cele din urmă subofiţerului, e prima dată cînd iau parte la o bătălie ; dar, oare, aceasta e într-adevăr o bătălie ?

— Aşa, niţel... Dar tu cine eşti ?

— Sînt fratele soţiei unui căpitan.

— Şi pe căpitanul acela cum îl cheamă ?

Eroul nostru fu groaznic de încurcat ; nu se aşteptase de fel la o asemenea întrebare. Din fericire, mareşalul

şi escorta porniră iarăşi la galop. „Ce nume francez să-i spun ?“ se întrebă el. În sfîrşit, îşi aduse aminte de numele hotelierului unde locuise la Paris ; îşi apropie calul de acela al subofiţerului şi strigă din răsputeri :

— Căpitanul Meunier !

Celălalt, neauzind bine din pricina bubuiturilor de tun, îi răspunse :

— A, căpitanul Teulier ? A fost omorît. „Perfect, şopti Fabricio. Care va să zică, căpitanul Teulier ; trebuie să fac pe îndureratul.“

— Vai, doamne ! exclamă el ; şi-şi luă o mutră plîngăreaţă. Ieşiseră din drumul cel mocirlos şi acum străbăteau în goană o mică fîneaţă ; în timp ce gloanţele le şuierau din nou pe la urechi, mareşalul se îndreptă către o divizie de cavalerie. Escorta ajunsese iar în mijlocul morţilor şi răniţilor, dar vederea acestora începea să nu-l mai zguduie pe eroul nostru chiar atît de mult ; avea el la ce să se gîndească.

În clipa în care escorta se opri locului, zări cărucioara unei cantiniere şi simpatia faţă de această respectabilă tagmă biruind în el orice alt simţămînt, porni la galop ca s-o ajungă din urmă.

— Opreşte, dumnezeul mă-ti ! răcni după el subofiţerul.

„Ce poate să-mi facă aici ? !“ se gîndi Fabricio şi, dînd pinteni calului, continuă să galopeze înspre cantinieră. Crezuse că o va reîntîlni pe buna lui prietenă de dimineaţă ; caii şi căruciorul semănau, ce-i drept, între ele, dar proprietara era cu totul alta şi eroul nostru o găsi cît se poate de nesuferită. Pe cînd se apropia de ea, o auzi spunînd : „Păcat de el, era bărbat frumos“. Şi ce scenă îngrozitoare îl aştepta acolo pe noul nostru soldat ! Unui tînăr călăraş înalt şi chipeş i se tăia piciorul de la şold. Fabricio închise ochii şi, pe nerăsuflate, dădu pe gît patru pahare de rachiu.

— Da' ştiu că-i tragi, bobocule ! se minună cantiniera.

Rachiul făcu să încolţească în mintea lui Fabricio un gînd : trebuie să-mi cîştig bunăvoinţa camarazilor din escortă.

— Dă-mi tot ce ţi-a mai rămas în sticlă, îi ceru el vivandierei.

— Poate nu ştii, îi răspunse ea, că rămăşiţa asta, într-o zi ca cea de azi, costă zece franci ?

Văzîndu-l că se întoarce în galop, subofiţerul exclamă, vesel :

— Aha ! ne aduci udătură ; va să zică de asta mi-ai dezertat ? Adă-ncoa !

Sticla trecu de la unul la altul ; cel din urmă bău şi-o azvîrli în aer.

— Mulţumesc, camarade ! îi strigă el lui Fabricio.

Toţi ochii îl priviră cu bunăvoinţă. Privirile acestea ridicară o greutate de o sută de funţi de pe inima lui Fabricio — una din acele inimi dintr-o prea gingaşă plămadă, care au nevoie de prietenia a tot ce le înconjoară. În sfîrşit, nu mai era rău văzut de fîrtaţii săi, exista între ei o legătură ! Fabricio răsuflă din fundul rărunchilor, apoi, fără să-şi mai prefacă graiul, se adresă subofiţerului :

— Şi dacă a fost omorît căpitanul Teulier, unde-aş putea să-mi găsesc sora ?

Rostind atît de răspicat Teulier, în loc de Meunier, se credea un mic Machiavel [1].

— Vei afla-o în seara asta, îi răspunse subofiţerul.

Escorta porni din nou, îndreptîndu-se spre diviziile de infanterie. Fabricio se simţea ameţit ; băuse prea mult rachiu şi se cam clătina în şa. Îşi aminti la timp o vorbă pe care obişnuia s-o spună vizitiul mamei sale : cînd eşti cherchelit, trebuie să te uiţi printre urechile calului şi să faci ce face vecinul. Mareşalul se opri îndelung lîngă mai multe corpuri de cavalerie, pe care le trimise în foc ; dar timp de vreo oră sau două, eroul nostru nici nu-şi dădu seama ce se petrece în jurul lui.

---

[1] Niccolò Machiavelli (1469—1527) : om politic şi istoric italian ; unul dintre ideologii burgheziei în ascensiune, partizan al absolutismului.

Se simţea foarte ostenit şi cînd calul său începea să galopeze, sălta în şa ca o bucată de plumb.

Deodată, sergentul le strigă oamenilor :

— Hei, nu-l vedeţi pe împărat, măgarilor !...

În aceeaşi clipă, escorta zbieră din răsputeri : *Trăiască împăratul !* E lesne de închipuit cît de tare holbă eroul nostru ochii, dar fără să vadă decît nişte generali care galopau, urmaţi şi ei de o escortă. Lungile coame, care atîrnau de căştile dragonilor din suită, îl împiedicară să deosebească vreun chip anume. „Iată cum, din pricina cîtorva blestemate pahare de rachiu, nu l-am putut vedea pe împărat pe cîmpul de luptă !“ Această reflecţie îl trezi de-a binelea.

Coborîră iar într-un drum plin de băltoace ; caii voiră să bea.

— Care va să zică, a trecut pe-aici împăratul ? se întoarse el către vecinul său.

— Vezi bine, cel cu uniformă fără fireturi. Cum de nu l-ai cunoscut ? îi răspunse acesta cu bunăvoinţă.

Lui Fabricio îi dădu inima ghes să alerge după escorta împăratului şi să i se alăture. „Ce fericire să faci războiul alături de acest erou ! Doar de aceea şi venise în Franţa ! Sînt singur stăpîn pe mine, îşi spuse el, şi, la urma urmei, nu fac slujba pe care o fac, decît fiindcă aşa a vrut calul meu, căruia i-a venit poftă să galopeze pe urmele acestor generali.“

Ceea ce-l hotărî pe Fabricio să rămînă totuşi fu numai faptul că husarii, noii lui camarazi, se purtau cu el foarte bine ; începea să se creadă prieten la cataramă cu toţi acei soldaţi alături de care galopa de cîteva ceasuri. Simţea născîndu-se între el şi ei ceva din nobila prietenie a eroilor lui Tasso şi Ariosto. Dacă s-ar fi alăturat escortei împăratului, ar fi avut de legat noi cunoştinţe ; poate că i s-ar fi făcut chiar mutre, căci călăreţii ceilalţi erau dragoni, iar el nu purta decît uniformă de husar, ca toţi cei care-l însoţeau pe mareşal. Apoi, felul cum îl priveau acum îl făcea pe eroul nostru să se simtă în culmea fericirii ; ar fi făcut orice pe lume pentru camarazii lui ; se simţea cu sufletul şi cu mintea

în al nouălea cer. De cînd ştia că are prieteni, i se părea că toate şi-au schimbat înfăţişarea ; murea de nerăbdare să pună întrebări. „Dar mai sînt încă puţin afumat, îşi spuse el, trebuie să ţin seamă de sfatul nevestei temnicerului.“ Ieşind din drumul acela mocirlos, băgă de seamă că escorta nu-l mai însoţea pe mareşalul Ney ; generalul pe care-l urmau acum era înalt, subţire, avea un chip uscat şi o căutătură cumplită.

Acesta nu era altul decît contele de A..., fostul locotenent Robert din 15 mai 1796. Ce fericit ar fi fost să-l vadă pe Fabricio del Dongo !

Trecuse destul de mult timp de cînd Fabricio nu mai vedea bulgării negri de pămînt zburînd sub tirul artileriei ; dar, ajungînd în spatele unui regiment de cuirasieri, auzi lămurit proiectilele izbind în platoşe şi văzu prăbuşindu-se mai mulţi oameni.

Soarele cobora spre asfinţit, cînd escorta ieşi de pe un drum plin de hîrtoape şi începu să urce un mic povîrniş de trei sau patru picioare, pentru a se afunda într-o arătură. Fabricio auzi chiar lîngă el un mic zgomot neobişnuit ; întoarse capul : patru oameni căzuseră, împreună cu caii lor ; generalul însuşi fusese doborît şi se ridică de jos plin de sînge. Fabricio privea către husarii zvîrliţi la pămînt : trei din ei se mai zbăteau încă, al patrulea striga : „Trăgeţi-mă de dedesubt !“ Subofiţerul, cu încă doi-trei oameni, descălecară să-l ajute pe general care, sprijinindu-se de aghiotant, încercă să facă cîţiva paşi ; voia să se îndepărteze de calul său, care se zbătea la pămînt şi zvîrlea înnebunit cu copitele.

Subofiţerul se apropie de Fabricio. În aceeaşi clipă, eroul nostru auzi vorbindu-se în spate, aproape la urechea lui : „Ăsta-i singurul care mai poate galopa“ Se simţi apucat de picioare, ridicat de subţiori şi tras din şa pe deasupra crupei calului, apoi lăsat să alunece la pămînt, unde căzu drept în şezut.

Aghiotantul ţinu de căpăstru calul lui Fabricio ; ajutat de subofiţer, generalul încălecă şi porni în galop, urmat de cei şase oameni care mai rămăseseră. Fabricio se ridică înfuriat de jos şi începu să alerge după ei, stri-

gînd : *Ladri ! Ladri !* [1] Era lucru tare hazliu să fugi după hoţi, în plin cîmp de bătaie.

Curînd, escorta şi generalul conte de A... se făcură nevăzuţi, îndărătul unui şir de sălcii. Fierbînd de mînie, Fabricio ajunse şi el la şirul acela de sălcii ; dădu peste un şanţ foarte adînc, pe care-l sări. Apoi, o dată trecut de partea cealaltă, începu iar să înjure, căci îl zărise din nou — de data aceasta, însă, la o foarte mare depărtare — pe general, care, împreună cu escorta, se pierdea printre copaci. „Hoţilor ! Hoţilor !“ strigă el acum în franţuzeşte. Amărît, mult mai puţin de pierderea calului decît de trădare, se lăsă să cadă pe marginea şanţului, obosit şi lihnit de foame. Dacă frumosul său cal i-ar fi fost luat de inamic, nici nu s-ar fi sinchisit ; dar să se vadă trădat şi furat de subofiţerul cel simpatic şi de husarii aceia pe care-i socotea fraţi ! Era prea de tot ! Nu putea ierta atîta mîrşăvie şi, cu spatele rezemat de o salcie, începu să plîngă cu lacrimi fierbinţi. Se spulberau, unul cîte unul, toate frumoasele-i vise de prietenie nobilă şi bărbătească, asemenea aceleia care îi leagă pe eroii din *Ierusalimul eliberat* [2]. „Să-ţi vezi moartea cu ochii nu înseamnă nimic, dacă eşti înconjurat de suflete eroice şi duioase, de prieteni nobili care îţi strîng mîna în clipa ultimului suspin ! Dar să-ţi păstrezi entuziasmul în mijlocul unor pungaşi ! ! !“ Fabricio exagera, desigur, ca orice om la necaz. După un sfert de oră de amărăciune, băgă de seamă că ghiulelele începeau să ajungă pînă la şirul de arbori la umbra cărora cugeta. Se ridică şi încercă să se orienteze. Îşi plimbă ochii peste pajiştea aceea, mărginită de un şanţ larg şi de şirul sălciilor pletoase, şi i se păru că ştie unde se află. Zări un corp de infanterie care sărea şanţul şi înainta pe cîmp, la un sfert de leghe mai încolo. „Şi eu, care era să adorm, îşi spuse ; trebuie să mă feresc să nu cad cumva prizonier“, şi o luă la picior. Mergînd, se linişti, căci recunoscuse uniformele : regimentul de

---

[1] Hoţilor ! Hoţilor ! (în limba italiană, în original).

[2] Opera cea mai cunoscută a lui Torquato Tasso (1544—1595).

care se temea să nu fie prins, era francez. O luă pieziș, spre dreapta, pentru a-l ajunge.

După durerea morală, de a fi fost atît de mișelește trădat și jefuit, îl mai încerca o alta, care se făcea din clipă în clipă mai viu simțită : murea de foame. De aceea, după ce mersese sau, mai bine-zis, alergase vreo zece minute, băgă de seamă, cu o nespusă bucurie, că unitatea de infanterie, care de asemenea înainta voinicește, se oprise ca pentru a lua poziție. Cîteva minute mai tîrziu, se afla în mijlocul soldaților.

— Camarazi, n-ați putea să-mi vindeți o bucată de pîine ?

— Ia te uită ! Ăsta se trezește la brutărie !

Răspunsul batjocoritor și rîsetele ce urmară îl făcură pe Fabricio să-și piardă cumpătul. Așadar, războiul nu era acel nobil și comun avînt al sufletelor însetate de glorie, pe care și-l închipuise el după proclamațiile lui Napoleon ! Se așeză ori, mai degrabă, se lăsă să cadă în iarbă ; sîngele îi pieri din obraji. Soldatul care îi vorbise, și care se oprise la vreo zece pași ca să-și curețe încărcătorul puștii cu batista, se apropie și-i azvîrli o bucată de pîine ; apoi, văzînd că n-o ridică, îi vîrî un dumicat în gură. Fabricio deschise ochii și mestecă pîinea, fără a avea puterea să spună ceva. Cînd, în sfîrșit, îl căută din ochi pe soldat pentru a-i plăti, se pomeni singur ; soldații cei mai aproape de el erau la o sută de pași și mărșăluiau. Se ridică ca un automat și se luă după ei. Intră într-o pădure ; simțea că are să se prăbușească de oboseală și începu să caute din ochi un loc potrivit, dar care nu-i fu bucuria recunoscînd mai întîi calul, apoi trăsurica și, în cele din urmă, chiar pe cantiniera de dimineață. Ea alergă spre dînsul și se îngrozi văzîndu-l atît de sfîrșit.

— Copăcel, puiule, îi spuse femeia ; nu cumva ești rănit ? Dar unde ți-e bidiviul ? Și vorbind așa, îl duse spre cărucioara ei, în care îi ajută să se urce, ținîndu-l de subsuori. Abia se văzu în cotiugă și eroul nostru, frînt de oboseală, căzu într-un somn adînc.

Capitolul al patrulea

Nimic nu putu să-l trezească, nici focurile de puşcă trase foarte aproape, nici tropotul calului pe care cantiniera îl biciuia din răsputeri. După ce crezuse întreaga zi în victorie, regimentul, atacat pe neaşteptate de valuri de cavalerie prusacă, bătea în retragere, sau, mai bine-zis, fugea către Franţa.

Colonelul, un tînăr chipeş şi sclivisit, care-i urmase lui Macon, fu străpuns cu sabia ; comandantul batalionului, care-i luă locul, om bătrîn cu părul alb, ordonă regimentului „pe loc repaus".

— Daţi-o naibii de treabă ! îşi mustră el soldaţii, pe vremea republicii, n-o luam la sănătoasa decît dacă ne silea inamicul... Apăraţi fiecare palmă de pămînt, cu preţul vieţii voastre ! le strigă el apoi, şi trase o înjurătură. Prusacii vor acum să ne răpească chiar pămîntul patriei !

Trăsurica în care dormea Fabricio se opri ; eroul nostru sări ca ars. Soarele apusese de mult ; se minună văzînd că se făcuse aproape noapte. Soldaţii alergau de colo-colo, într-o învălmăşeală care-l mira din caleafară pe eroul nostru ; îi asemui, în sinea lui, cu nişte curci plouate.

— Ce s-a întîmplat ? o întrebă pe cantinieră.

— Nimic, puiule, atîta doară că ne-au încolţit prusacii. Ne trec prin foc şi sabie, asta e. Nătărăul de general a crezut la început că e cavaleria noastră, cînd colo, era a lor. Ia vin de-mi ajută să repar hamul iepşoarei mele, că taman acum şi-a găsit să se rupă.

Cîteva salve de puşcă izbucniră la vreo zece paşi de Fabricio. Odihnit şi bine dispus, eroul nostru îşi zise : „La drept vorbind, astăzi toată ziua, în loc să lupt, am escortat un general".

— Trebuie să mă lupt, îi spuse el cantinierei.

— Fii pe pace, ai să te lupţi de-ai să te saturi. Că de-acum s-a zis cu noi.

— Aubry, strigă ea apoi unui caporal care tocmai trecea, mai uită-te din cînd în cînd şi la cotiuga mea.

— Vă duceţi să luptaţi ? îl întrebă Fabricio pe Aubry.

— Nu, mă duc să-mi pun pantofii ca să dănţui !

— Vin şi eu cu dumneavoastră.

— Vezi, ai grijă de micul meu husar, îi strigă cantiniera. Puiul ăsta de burghez e tare inimos. Caporalul Aubry mergea fără să scoată o vorbă.

Opt sau zece soldaţi îl ajunseră din urmă, în pas alergător, iar el îi duse spre un mărăciniş crescut la poalele unui stejar bătrîn. Ajuns acolo, îi aşeză, tot fără să spună nimic, la liziera pădurii, alcătuind un soi de brîu foarte lung ; fiecare se afla la cel puţin zece paşi de vecinul său.

— Şi-acum, ascultaţi, le spuse caporalul, deschizînd pentru prima oară gura : să nu trageţi fără ordin ; gîndiţi-vă că nu mai aveţi decît cîte trei cartuşe.

„Dar ce se întîmplă aici ?“ se întrebă Fabricio. Cînd, în cele din urmă, rămase singur cu caporalul, îi spuse :

— Eu n-am puşcă.

— Mai întîi, lasă vorba ! Pe urmă, repede-te în partea aceea şi, la vreo cincizeci de paşi de pădure, ai să dai peste vreunul din sărmanii soldaţi din regimentul nostru, tăiaţi cu săbiile ; ia-i raniţa şi puşca ! Şi vezi, nu care cumva să despoi vreun rănit ; ia puşca şi raniţa unuia mort de-a binelea şi grăbeşte-te, să nu tragă ai noştri în tine. Fabricio alergă într-un suflet şi se întoarse la fel de repede, cu o puşcă şi cu o raniţă.

— Încarcă-ţi puşca şi ascunde-te colo, după copacul acela, dar să te ferească sfîntul să tragi înainte să-ţi dau eu ordin... Fire-ar al dracului ! scrîşni caporalul întrerupîndu-se, ăsta nici arma nu ştie să şi-o încarce ! Şi, bombănind într-una, îi ajută lui Fabricio. Dacă vreun călăreţ inamic se repede la tine să te taie cu sabia, dă ocol copacului şi nu trage decît în ultima clipă, cînd va fi la un pas de tine ; aşteaptă pînă cînd ai să vezi că poţi să-i atingi uniforma cu vîrful baionetei.

— Şi, pentru dumnezeu, dă-o dracului de spangă, se răsti el apoi. Nu vezi ce mare e ? Vrei să te împiedici în ea ? Of, ce mai soldaţi ni se dau acu' ! Şi vorbind, îi smulse mînios săbioiul, zvîrlindu-l cît colo.

— Şterge cremenea carabinei cu batista. Ai mai tras vreodată cu puşca ?

— Ştiu să vînez.

— Slavă domnului ! urmă caporalul cu un oftat adînc. Şi nu uita : nu tragi înainte să-ţi dau eu ordin. Şi, spunînd acestea, plecă.

Fabricio era tare vesel. „In sfîrşit, mă voi lupta de-adevăratelea, îşi spuse el, voi omorî un duşman ! Azi-dimineaţă ne împroşcau cu ghiulele, iar eu, ca prostul, mă vînturam de colo-colo, fără să mă gîndesc că pot fi curăţat.“ Aştepta, privind în toate părţile, peste măsură de curios. O clipă mai tîrziu, auzi izbucnind în apropiere şapte împuşcături. Dar, neprimind nici un ordin să tragă, rămase mai departe liniştit, în spatele copacului. Acum era aproape noapte ; i se părea că se află la pîndă, la vînătoarea de urşi, în munţii Tramezzinei, deasupra Griantei. Îi veni în minte o idee de vînător ; luă un cartuş din raniţă şi scoase glonţul : „Dacă văd inamicul, îşi zise el, nu trebuie să-mi scape“, şi strecură şi cel de-al doilea glonţ în ţeava puştii. Auzi două bubuituri de carabină în apropierea copacului şi, în aceeaşi clipă, văzu un călăreţ în albastru, care trecea în galop prin faţa lui, de la dreapta spre stînga. „Nu e el la trei paşi, socoti dînsul, dar la distanţa asta sînt sigur de lovitură.“ Ochi bine şi apăsă pe trăgaci ; inamicul se prăbuşi, împreună cu calul. Eroul nostru se credea la vînătoare : se repezi vesel la prada pe care o doborîse. Tocmai ajunsese lîngă omul care trăgea să moară, cînd, cu o repeziciune de necrezut, doi călăreţi prusaci se năpustiră asupra lui cu săbiile, să-l taie. Fabricio fugi cît putu de repede îndărăt, spre pădure ; pentru a putea alerga mai bine, îşi aruncă arma. Călăreţii prusaci erau doar la trei paşi de dînsul,

cînd ajunse într-un stejăriş cu puieţi groşi cît braţul şi drepţi ca luminarea, ce creşteau chiar în marginea pădurii. Rariştea aceasta îi ţinu puţin în loc pe urmăritori, dar ei se strecurară totuşi şi începură iar să-l urmărească pe Fabricio într-o poiană. Erau din nou gata-gata să-l ajungă, cînd acesta se repezi într-un pîlc de copaci bătrîni. În clipa aceea, flacăra a cinci sau şase focuri de carabină, ce se descărcară doar la cîţiva paşi de el, aproape că-i arse faţa. Îşi lăsă capul în jos ; cînd şi-l ridică, se pomeni faţă în faţă cu caporalul.

— Pe-al tău l-ai curăţat, nu-i aşa ?

— Da, însă mi-am pierdut puşca.

— Puşti avem destule ; eşti un băiat de treabă şi, deşi pari cam nătăfleţ, nu ţi-ai irosit timpul de pomană ; bine că soldaţii noştri i-au achitat pe cei doi care te urmăreau şi care au intrat în bătaia puştilor lor ; eu n-aveam cum să-i văd. Şi-acum, să ştergem putina cît mai repede ; regimentul nostru trebuie să fie la mai puţin de un sfert de leghe de aici ; mai avem însă un hop de trecut : o bucăţică de cîmpie, unde putem fi împresuraţi.

Vorbind într-una, caporalul păşea voinicește în fruntea celor zece oameni ai săi. La vreo două sute de paşi mai încolo, intrînd pe bucăţica de cîmpie de care pomenise, întîlniră un general rănit, pe care-l transportau aghiotantul şi ordonanţa sa.

— Să-mi dai patru oameni, i se adresă el caporalului, cu glas stins, trebuie să fiu dus la ambulanţă ; mi-au sfărîmat piciorul.

— Ia mai du-te-n... tu şi cu toţi generalii tăi, răspunse caporalul. Azi l-aţi trădat toţi pe împărat !

— Cum, se răsti generalul mînios, nesocoteşti ordinele mele ? ! Eu sînt generalul conte B..., comandantul diviziei tale... Rostea fraze sforăitoare. Aghiotantul sări la soldaţi. Caporalul îi trase o împunsătură de baionetă în braţ, apoi o tuli, urmat de oamenii săi. Unde nu dă dumnezeu să-i văd pe toţi ca tine, cu braţele şi cu picioarele zob ! înjura mai departe caporalul. Adună-

tură de netrebnici ! Toţi vînduţi Burbonilor[1] ! L-au trădat pe împărat ! Fabricio asculta, înmărmurit, acea învinuire groaznică.

Seara, către ceasurile zece, micul grup ajunse din urmă regimentul, la intrarea într-un sat mare, cu uliţe multe şi înguste. Fabricio băgă de seamă că Aubry se ferea să stea de vorbă cu vreun ofiţer. „Aici numai dracu' mai poate să treacă !“ bodogănea el. Într-adevăr, uliţele erau ticsite de infanterie, de cavalerie şi mai cu seamă de chesoane de artilerie şi de furgoane. Caporalul încercă trei pătrunderi prin trei uliţe diferite dar, după douăzeci de paşi, trebui să se lase păgubaş ; toată lumea înjura şi blestema.

— Aici e iar vreun trădător care comandă ! zbieră caporalul ; dacă duşmanului îi trece prin cap să ne împresoare, ne ia pe toţi ca din oală. Veniţi cu mine, băieţi ! Fabricio privi în jur : doar vreo şase soldaţi îl mai însoţeau acum pe caporal. Printr-o poartă larg deschisă, pătrunseră într-o ogradă ; de acolo intrară într-un grajd şi, prin portiţa acestuia, se strecurară în grădină. Aci rătăciră un timp, orbecăind de colo-colo. În cele din urmă, săriră peste un gard şi se pomeniră într-un lan întins de hrişcă. După mai puţin de o jumătate de oră, călăuziţi de strigăte şi zgomote nelămurite, ieşiră din nou la drumul mare, dincolo de sat. Şanţurile drumului erau pline de puşti. Fabricio îşi alese una. Drumul era foarte larg, dar într-atît de înţesat de fugari şi căruţe, încît, într-o jumătate de oră, el şi cu caporalul abia dacă înaintaseră vreo cinci sute de paşi ; se spunea că şoseaua duce la Charleroi. În clipa în care ornicul satului bătu orele unsprezece seara, caporalul strigă :

— Hai s-o luăm iar peste cîmp. În afară de el şi de Fabricio, micul lor pîlc nu mai era alcătuit acum decît din trei soldaţi.

---

[1] Dinastia regilor Franţei începînd din 1594, răsturnată în 1793 de Revoluţia burgheză, Restaurată în 1814, după căderea lui Napoleon, prin aducerea pe tron a lui Ludovic al XVIII-lea, care fuge în timpul celor 100 de zile, cînd Napoleon se reîntoarce din insula Elba, şi revine după înfrîngerea acestuia.

Cînd fură la un sfert de leghe de ulița cea mare, unul dintre aceștia zise :

— Nu mai pot.

— Nici eu, spuse un altul.

— Halal de voi ! Parcă n-am fi toți la fel de frînți, îi dojeni caporalul ; ascultați de mine și n-o să vă pară rău. Zărise, în mijlocul unui lan întins de grîu, cinci sau șase arbori, la marginea unui șanț. Direcția la copaci ! crdonă el ; culcați-vă aici, le spuse apoi, cînd ajunseră, și nu care cumva să faceți zgomot. Dar, ia stați, pînă la somn, care din voi are niscai pîine ?

— Eu, zise unul din soldați.

— Dă-ncoa, ceru caporalul, pe un ton ce nu suferea împotrivire, și împărți pîinea în cinci bucăți, oprindu-și-o pe cea mai mică.

— Cam la un sfert de oră înainte să se crape de ziuă, le spuse el înfulecînd, o să vă pomeniți cu cavaleria inamică. Nu-i lăsați să vă taie. Pe șesurile astea întinse, cînd ești de unul singur, te-ai dus pe copcă, dar cinci, dimpotrivă, se pot salva : rămîneți strîns uniți lîngă mine, nu trageți decît cînd dușmanul e la un pas, și mîine seară mă prind să intru cu voi în Charleroi. Caporalul îi trezi cu o oră înainte de zorii zilei și îi puse să-și încarce din nou armele ; hărmălaia de pe drumul cel mare continua ; nu se potolise toată noaptea ; semăna cu vuietul unui torent auzit din depărtare.

— Fug ca oile, vorbi, ca să nu tacă, Fabricio către caporal.

— Ia mai ține-ți fleanca, mormolocule ! se supără acesta ; iar cei trei soldați care alcătuiau, împreună cu Fabricio, întreaga lui armată, îl priviră și ei mîniați, ca și cum i-ar fi huiduit : jignise națiunea !

„Asta-i prea de tot ! gîndi eroul nostru ; același lucru l-am cbservat și la viceregе, la Milano. Ei să fugă ? Ferească sfîntul ! Cînd ai de-a face cu francezi, n-ai voie să spui adevărul, dacă acesta le rănește cumva mîndria. S-or fi uitînd ei acum urît la mine, dar puțin îmi pasă și am să le-o și arăt.“ Mergeau paralel cu puhoiul fugarilor, care se înghesuia pe drum, însă la

o depărtare de cinci sute de paşi. După ce merseră o leghe, ajunseră la un drumeag care dădea în drumul mare, unde găsiră nenumăraţi soldaţi culcaţi. Fabricio cumpără un cal destul de bun, care-l costă patruzeci de franci, iar dintre toate săbiile zvîrlite care încotro, alese cu grijă o sabie mare, dreaptă. „De vreme ce tot va trebui s-o înfig în duşman, gîndi el, aceasta e cea mai potrivită." Echipat astfel, porni la galop ; îl ajunse din urmă pe caporal şi pe oamenii lui, care o luaseră înainte şi, proţăpindu-se în scări, apucă în mîna stîngă teaca săbiei şi le strigă celor patru francezi :

— Oamenii aceştia, care fug pe drumul mare, parc-ar fi o turmă de oi, se înghesuie ca nişte oi căpiate...

Dar degeaba apăsa Fabricio pe cuvîntul *oaie* : tovarăşii lui nici nu-şi mai aminteau să fi fost supăraţi, cu o oră mai înainte, din pricina acelei vorbe. Se vădea aci unul dintre contrastele care există între caracterul italian şi cel francez ; francezul e, fără doar şi poate, mai fericit : el alunecă peste întîmplările vieţii fără să poarte pică.

Nu vom ascunde faptul că Fabricio fu nespus de mulţumit de sine, după ce pomeni de oi. Continuară să meargă vorbind de una şi de alta. După vreo două leghe, caporalul, foarte mirat că nu zăreşte cavaleria inamică, îi spuse lui Fabricio :

— Dumneata, care eşti cavaleria noastră, galopează pînă la căsuţa de pe dealul de colo şi întreabă gazda dacă vrea *să ne vîndă* ceva de mîncare ; spune-i răspicat că nu sîntem decît cinci. Dacă se codeşte, dă-i cinci franci arvună din banii dumitale, dar fii pe pace, după ce prînzim, ne luăm banii îndărăt.

Fabricio se uită la caporal. Îl văzu plin de o hotărîre neclintită, de parcă ar fi fost însuşi întruchiparea superiorităţii morale ; se supuse. Totul se petrecu precum prevăzuse Aubry ; atîta doar că Fabricio ţinu ca cei cinci franci daţi ţăranului să nu-i fie luaţi înapoi cu de-a sila.

— Banii sînt ai mei, le spuse el tovarăşilor săi, nu plătesc pentru voi, plătesc ovăzul pe care l-a dat calului meu.

Se exprima atît de stîlcit franţuzeşte, încît ceilalţi îşi închipuiră că le vorbeşte cam de sus, ceea ce îi jigni din cale-afară ; din clipa aceea, în mintea lor încolţi gîndul unei încăierări către sfîrşitul zilei. Îşi dădeau ei seama că tînărul acesta e foarte deosebit de ei, şi asta îi întărîta ; Fabricio, dimpotrivă, începea să simtă faţă de dînşii o mare prietenie.

De două ceasuri mergeau fără să scoată o vorbă, cînd caporalul, privind spre şosea, strigă plin de bucurie

— Iată regimentul ! Curînd, ajunseră în şosea ; dar, vai ! în jurul drapelului cu acvilă, nu se aflau nici două sute de oameni. Fabricio o zări apoi şi pe vivandieră mergea pe jos, cu ochii înroşiţi de plîns şi, din cînd în cînd, suspina. Degeaba căută Fabricio să descopere cotiuga şi iepşoara femeii.

— Jefuite, pierdute, furate ! strigă ea, răspunzînd privirilor eroului nostru. Fără nici o altă vorbă, acesta descălecă, luă calul de căpăstru şi-i spuse :

— Încalecă ! Vivandiera n-aşteptă să fie poftită de două ori.

— Scurtează-i scările, se rugă numai.

Şi, de îndată ce se simţi bine în şa, începu să-i povestească băiatului nenorocirile prin care trecuse peste noapte. După o istorisire nesfîrşit de lungă, ascultată cu lăcomie de eroul nostru, care, la drept vorbind, nu înţelegea o iotă, dar nutrea o duioasă prietenie faţă de vivandieră, aceasta adăugă :

— Şi unde mai pui că francezii sînt cei care m-au jefuit, bătut, prădat...

— Cum ! nu duşmanii ? întrebă Fabricio, cu o mirare care da şi mai mult farmec frumosului său chip grav şi palid.

— Prostuţ mai eşti, puiule ! zîmbi ea printre lacrimi ; dar, cu toate astea, eşti tare drăguţ !

— Vorba e : aşa cum îl vezi, şi-a doborît prusacul ? se vîrî în vorbă Aubry, care, în mijlocul îmbulzelii generale, se nimerise de cealaltă parte a calului pe care călărea cantiniera. Numai că se ţine mîndru, urmă caporalul... Fabricio tresări. Da' ia spune, cum te cheamă ? continuă caporalul, fiindcă, dacă o fi să se facă vreun raport, vreau să te trec într-însul.

— Mă numesc Vasi, răspunse Fabricio, făcînd feţe-feţe, adică *Boulot*, se corectă el repede.

Boulot era numele soldatului a cărui foaie de drum i-o dăduse nevasta temnicerului din B... Cu două zile în urmă, Fabricio o cercetase cu de-amănuntul, din mers ; începuse să-i mai vină mintea la cap, nu se mai mira chiar într-atît de toate cele. În afară de foaia de drum a husarului Boulot, îşi mai păstra cu grijă şi paşaportul italian, potrivit căruia putea rîvni la nobilul nume de Vasi, negustor de barometre. Cînd caporalul îi imputase că se ţine mîndru, fusese cît pe ce să răspundă : „Eu, mîndru ! Eu, Fabricio Valserra, *marchesino* del Dongo, care primesc să port numele unui Vasi, negustor de barometre !“

În timp ce se gîndea şi îşi spunea : „De-acum nu mai trebuie să uit că mă numesc Boulot, altminteri iar mă paşte închisoarea“, caporalul şi cantiniera se sfătuiau în privinţa lui.

— Să nu crezi cumva că-mi vîr nasul unde nu-mi fierbe oala, dar te întreb pentru binele dumitale : cine eşti cu adevărat ? îl iscodi cantiniera, începînd să-l mai tutuiască.

Fabricio nu răspunse de îndată ; cugeta că niciodată nu va mai întîlni prieteni atît de devotaţi, cărora să le poată cere sfatul, iar de sfaturi avea mare nevoie. „Intrăm într-o zonă de război, guvernatorul va voi să ştie cine sînt şi, cînd vor vedea din răspunsurile mele că nu cunosc pe nimeni din regimentul 4 de husari, a cărui uniformă o port, nici dracu' nu mă mai scapă de închisoare.“ Ca supus austriac, Fabricio ştia cîtă importanţă trebuie acordată unui paşaport. Cei din fami-

lia sa, deşi erau nobili şi bisericoşi şi cu toate că aparţineau partidului la putere, fuseseră jigniţi de zeci de ori în legătură cu paşapoartele lor ; nu fu, prin urmare, cîtuşi de puţin supărat de întrebarea cantinierei. Şi cum, căutîndu-şi cuvintele cele mai potrivite, întîrzia să-i răspundă, femeia, care murea de curiozitate, adăugă, spre a-i cîştiga încrederea :

— Caporalul Aubry şi cu mine o să te povăţuim cum şi ce trebuie să faci.

— Nu mă îndoiesc, răspunse Fabricio. Mă numesc Vasi şi sînt din Genova ; sora mea, vestită prin frumuseţea ei, s-a căsătorit cu un căpitan. Cum n-am decît şaptesprezece ani, a vrut să mă aducă pe lîngă ea, ca să-mi arate şi mie Franţa, să mai văd şi eu lumea ; negăsind-o la Paris şi aflînd că e plecată cu armata aceasta, am venit aici şi am căutat-o în toate părţile, dar fără să dau de ea. Miraţi de accentul meu, soldaţii au făcut ce-au făcut şi am fost arestat. Pe atunci aveam bani ; i-am dat o parte din ei jandarmului, care mi-a făcut rost de o foaie de drum şi o uniformă şi mi-a zis : „Fugi, şi jură-mi că niciodată nu-ţi vei aduce aminte de numele meu“.

— Şi cum îl chema ? vru să ştie cantiniera.

— Mi-am dat cuvîntul să nu spun, răspunse Fabricio.

— Are dreptate, îşi dădu cu părerea caporalul ; jandarmul este un ticălos, dar camaradul nu trebuie să-l dea de gol. Iar căpitanul acela, bărbatul sorei dumitale, cum se numeşte ? Dacă i-am şti numele, am putea să-l căutăm.

— Teulier, căpitan într-al 4-lea de husari, răspunse eroul nostru.

— Aşadar, zise caporalul, care începea să dibuiască lucrurile, din pricina graiului dumitale cu iz străin, soldaţii te-au crezut spion ?

— Asta-i vorba cea ticăloasă ! izbucni Fabricio, cu ochii scăpărînd. Eu, care-i iubesc atîta pe împărat şi pe francezi ! Ocara aceasta mă supără mai mult ca orice.

— Te înşeli, nu este la mijloc nici o ocară ; e chiar foarte firesc ca soldaţii să se fi înşelat, urmă grav caporalul Aubry.

Apoi începu să-l dăscălească, explicîndu-i că în armată trebuie să faci parte dintr-o unitate şi să porţi o uniformă, fără de care poţi fi luat oricînd drept spion.

— Duşmanul trimite, şi aşa, destui printre noi ; în războiul ăsta, toată lumea trădează. Lui Fabricio parcă i se luă un văl de pe ochi ; înţelegea pentru prima oară că tot ceea ce i se întîmplase de două luni încoace nu fusese o nedreptate.

— Dar trebuie să ne spună de-a fir-a-păr, vorbi iar femeia, care ardea de nerăbdare. Fabricio îi făcu pe plac. Cînd sfîrşi, cantiniera se întoarse către caporal :

— La urma urmei, dacă copilul ăsta nu e militar, ce caută aici ? îi spuse ea plină de grijă. Bătuţi şi trădaţi cum sîntem, să vezi ce grozăvie de război ne mai aşteaptă. Aşa că, de ce să se vîre în gura lupului *gratis pro Deo* [1] ?

— Unde mai pui că nu ştie să-şi încarce puşca, nici în doisprezece timpi, nici altfel ? Eu i-am vîrît în ţeavă încărcătura cu care l-a doborît pe prusac.

— Ca să nu mai vorbim că îşi arată banii cui vrei şi cui nu vrei, adăugă cantiniera. O să-l prade de tot ce are, îndată ce nu va mai fi cu noi.

— Primul subofiţer de cavalerie peste care va da, urmă caporalul, îl rechiziţionează pentru sine, ca să aibă cine să-i plătească băuturica ; ba te pomeneşti că-l mai şi recrutează pentru inamic, fiindcă azi toată lumea trădează. Orice neisprăvit poate să-i ordone să-l urmeze şi el îl va urma ; aşa că ar face mai bine să intre în regimentul nostru.

— A, nu ! te rog, domnule caporal, se împotrivi Fabricio ; îmi place mai mult să merg călare şi dacă nu mă pricep să încarc o puşcă, ai văzut că, în schimb, ştiu să călăresc.

---

[1] În semn de mulţumire pentru dumnezeu (în limba latină, în original).

Se simţi tare mîndru de mica sa cuvîntare. Nu vom stărui asupra sfatului pe care caporalul şi cantiniera îl ţinură cu privire la viitorul său. Fabricio înţelese doar că, discutînd, aceştia repetau de cîte trei-patru ori toate peripeţiile prin care trecuse : bănuielile soldaţilor, jandarmul care-i vînduse foaia de drum şi uniforma, împrejurarea în care ajunsese în ajun să facă parte din escorta mareşalului, împăratul văzut în galop, calul de pe care fusese descălecat etc., etc.

Cu firea ei iscoditoare de femeie, cantiniera se întorcea mereu la chipul în care îi luaseră calul de care îi făcuse dînsa rost.

— Te-au înhăţat de picioare, te-au săltat binişor peste coada calului şi te-au lăsat frumos jos ! „Oare, de ce-o fi spunînd într-una unul şi acelaşi lucru, se întreba Fabricio, mai ales că acum ştim tustrei cum s-au petrecut lucrurile ?“ El încă nu ştia că în Franţa aşa obişnuiesc să-şi limpezească gîndurile oamenii din popor.

— Cîţi bani ai ? îl întrebă tam-nesam cantiniera. Fabricio îi răspunse pe loc, fără să şovăie ; nu se îndoia o clipă de sufletul ei ales : iată partea frumoasă a Franţei.

— La un loc, să-mi tot fi rămas treizeci de napoleoni şi opt sau zece scuzi de cîte cinci franci.

— Dacă-i aşa, ce mai aştepţi ca s-o iei din loc ? strigă femeia. Pleacă din mijlocul acestei armate, care dă bir cu fugiţii. Ieşi pe margine şi apuc-o pe prima cărare cît de cît umblată, pe care ai s-o vezi spre dreapta ; cată să fugi cu calul, ca să te îndepărtezi cît mai mult de oştire. Şi, la primul prilej, cumpără-ţi haine civile. Iar cînd vei fi la opt sau zece leghe de aici şi n-ai să mai vezi picior de soldat, ia o poştă şi mergi de te întremează vreo săptămînă, cu mîncărică bună, într-un oraş ca lumea. Şi nu spune c-ai fost pe front ; jandarmii te-ar înhăţa ca dezertor ; căci îi fi tu drăguţ, puiule, dar nu eşti şi destul de şiret ca să le ţii piept jandarmilor. În clipa în care ai să te vezi cu straie de tîrgoveţ pe tine, rupe foaia de drum în mii de bucăţele

și reia-ți adevăratul nume : zi-le că te cheamă Vasi. Și de unde să spună că vine ? se întoarse ea către caporal.

— De la Cambrai pe Escaut : un orășel tare plăcut, cu catedrală și cu unu' de-i zice Fénelon [1].

— Asta e, vorbi cantiniera ; și nu spune niciodată că ai fost la război, nu sufla o vorbă despre B..., nici despre jandarmul care ți-a vîndut foaia de drum. Iar cînd vei voi să te întorci la Paris, du-te mai întîi la Versailles și treci bariera Parisului pe acolo, umblînd agale, ca și cînd te-ai plimba pe jos. Coase-ți galbenii în pantaloni ; cînd ai de plătit ceva, ia aminte, nu scoate decît atîta cît îți trebuie. Mi se rupe inima la gîndul că or să pună laba pe tine și-or să-ți șterpelească tot ce ai ; și ce-o să te faci fără bani, tu, care nici nu știi să-ți porți singur de grijă ?

Cantinierei celei de treabă îi turui încă multă vreme gura ; nefiind chip să-și dea și el cu părerea, caporalul îi încuviința spusele, dînd din cap. Deodată, toată mulțimea aceea, care înțesa drumul, grăbi pasul ; apoi, cît ai clipi, sări micul șanț din stînga și o rupse la fugă peste cîmp.

— *Cazacii ! Cazacii !* se auzea țipînd din toate părțile.

— Ia-ți calul ! strigă cantiniera.

— Ferească dumnezeu ! se împotrivi Fabricio. Du-te! Fugi ! Ți-l dăruiesc. Vrei și bani să-ți cumperi o căruciоară ? Jumătate din ce am e al tău.

— Ia calul, îți spun ! se răsti cantiniera mîniată și dădu să descalece. Atunci Fabricio își trase sabia din teacă.

— Ține-te bine ! îi strigă el, și croi de două-trei ori cu latul săbiei peste crupa calului, care porni la galop, după fugari.

Eroul nostru privea înaintea sa, la drumul rămas pustiu ; cu puțin înainte, trei sau patru mii de inși se tălăzuiau de-a lungul lui, înghesuiți unul într-altul, ca niște țărani în urma unor moaște. La auzul cuvîntului

---

[1] Fénelon (vezi nota 1, pag. 154) fusese supranumit „lebăda din Cambrai".

cazaci, drumul se golise ca prin farmec ; fugarii şi-aruncaseră chiverele, puştile, săbiile... Mirat, Fabricio se sui pe un tăpşan din dreapta drumului, înalt de douăzeci-treizeci de picioare, şi îşi roti privirea de jur împrejur, pe cîmpie, dar fără să vadă nici urmă de cazac. „Caraghioşi oameni şi francezii ăştia ! se miră el. De vreme ce tot trebuie s-o iau la dreapta, gîndi dînsul, apoi, de ce să mai întîrzii ? Oamenii aceştia or fi ştiind ei de ce fug, mai bine ca mine.“ Ridică de jos o puşcă, se uită să vadă dacă e încărcată, cercetă pulberea, şterse cremenea, alese o raniţă doldora de cartuşe şi privi din nou în toate părţile ; era cu desăvîrşire singur, în mijlocul acelei cîmpii care, cu puţin înainte, gemuse de lume. Departe, în zare, vedea fugarii care începeau să se piardă îndărătul copacilor.

„Ciudat lucru“ se miră Fabricio şi, amintindu-şi ce făcuse în ajun caporalul, se duse să se trîntească în mijlocul unui lan de grîu. Nu se depărta, fiindcă ar fi vrut să-şi revadă bunii prieteni, pe cantinieră şi pe caporalul Aubry.

Culcat în lan, numără şi văzu că nu mai avea decît optsprezece napoleoni, în loc de treizeci, cum credea ; îi rămîneau însă micile diamante pe care le vîrîse în căptuşeala cizmelor, atunci dimineaţa, în odăiţa nevestei temniceruluí din B.... Îşi ascunse aurul cum putu mai bine, cugetînd într-una la pierderea aceea atît de neaşteptată. „Să fie cumva semn rău ?“ se neliniştea el. Dar marea lui amărăciune era de a nu-l fi întrebat deschis pe Aubry : „Am luat sau nu parte la o adevărată bătălie ?“ Lui i se părea că da şi s-ar fi simţit în culmea fericirii dacă ar fi fost sigur.

„Oricum, îşi spuse, am luat parte la ea sub numele unui întemniţat, aveam în buzunar foaia de drum a unui puşcăriaş şi, ceva mai mult, eram chiar îmbrăcat cu hainele lui ! Iată un lucru care nu prevesteşte nimic bun : ce-ar fi zis oare abatele Blanès ? Cînd mă gîndesc că nefericitul de Boulot a murit în închisoare ! Toate acestea sînt semne rele ; soarta mă va mîna din nou în temniţă.“ Fabricio ar fi dat orice ca să ştie dacă hu-

sarul Boulot era cu adevărat vinovat ; se străduí să-şi amintească ce-i spusese nevasta temnicerului. „Oare husarul fusese închis numai pentru nişte tacîmuri de argint, sau şi pentru că furase vaca unui ţăran, pe care îl mai şi snopise în bătaie ?“

Fabricio nici nu se îndoia că, într-o bună zi, avea să fie băgat la închisoare pentru ó vină asemănătoare cu a lui Boulot. Se gîndea la bunul său prieten, preotul Blanès ; ce n-ar fi dat, să-i poată cere o povaţă ! Apoi îşi aminti că nu-i mai scrisese mătuşii lui de cînd plecase din Paris. „Sărmana Gina !“ îşi zise el şi i se umeziră ochii. Deodată, aproape de tot, auzi un foşnet : era un soldat cu trei cai, pe care îi adusese la păscut în lan ; caii păreau lihniţi de foame ; soldatul le scosese zăbalele şi, călare pe unul din ei, îi ţinea pe ceilalţi doi de dîrlogi. Fabricio sări ca un pui de potîrniche speriindu-l pe soldat. Eroul nostru băgă de seamă şi, prinzînd gust, continuă să se joace de-a husarul.

— Unul din caii ăştia e al meu ! strigă el, îţi dau cinci franci pentru că te-ai ostenit să mi-l aduci pînă aici.

— Vrei să-ţi baţi joc de mine ? răspunse soldatul. Fabricio, care se afla la şase paşi de el, duse arma la ochi.

— Lasă calul, sau trag ! Soldatul îşi avea puşca la spate ; săltă din umăr, ca să şi-o scoată.

— Dacă mai faci o singură mişcare, eşti mort ! zbieră Fabricio, repezindu-se la el.

— Bine, fie, dă-mi cei cinci franci şi ia-ţi unul din ei, zise soldatul mofluz, aruncînd o privire plină de părere de rău asupra drumului, de-a lungul căruia nu se zărea ţipenie de om. Cu puşca în mîna stîngă, Fabricio îi azvîrli cu dreapta trei monede de cîte cinci franci.

— Coboară de pe cal, că altfel te curăţ. Pune-i zăbala celui negru şi du-te mai încolo cu ceilalţi doi... şi să ştii că la cea mai mică mişcare, te achit !

Soldatul se supuse, bodogănind. Fabricio se apropie de cal şi-şi înfăşură frîul pe mîna stîngă, fără a-l pierde

însă din vedere pe soldatul care se depărta încet ; cînd îl văzu la o azvîrlitură de băţ, sări sprinten în şa. Abia încălecase şi căuta scara dreaptă cu piciorul, cînd auzi şuierîndu-i un glonţ pe la ureche : era răzbunarea soldatului. Fierbînd de mînie, Fabricio se repezi după el, dar celălalt fugea mîncînd pămîntul ; curînd, Fabricio îl văzu încălecînd din mers pe unul din cei doi cai şi luînd-o la sănătoasa. „Drace ! Mi-a scăpat", îşi spuse el. Calul pe care-l cumpărase era falnic, însă părea mort de foame. Fabricio se întoarse pe drumul mare, la fel de pustiu ca şi înainte. Trecu apoi de partea cealaltă şi porni cu calul în trap, spre o movilă unde nădăjduia să dea de cantinieră ; dar cînd ajunse în vîrf, nu zări, la mai bine de o leghe în jur, decît cîţiva soldaţi răzleţi. „Mi-a fost scris să n-o mai văd, suspină el ; ce fe-meie bună şi cumsecade !" Şi se îndreptă spre un mic conac ce se zărea în depărtare, în dreapta drumului.

Fără să descalece, ceru nutreţ, plătindu-l dinainte, şi îşi hrăni sărmanul cal, care, de înfometat ce era, începuse să roadă ieslea. O oră mai tîrziu, Fabricio gonea pe drumul cel mare, fără să fi părăsit nădejdea de a o regăsi pe cantinieră sau, cel puţin, pe caporalul Aubry.

Mergînd astfel şi privind în toate părţile, ajunse la o gîrlă mlăştinoasă, peste care trecea un pod de lemn destul de îngust. Mai înainte de pod, pe dreapta, era o casă singuratică, cu firma *La Calul bălan*. „Aici am să mă opresc să mănînc", îşi spuse Fabricio. Un ofiţer de cavalerie, cu braţul în eşarfă, sta la capul podului ; era călare şi părea foarte cătrănit ; la zece paşi de el, trei călăraşi, fără cai, îşi curăţau lulelele.

„Iată nişte oameni, îşi zise Fabricio, care mă tem că vor să-mi cumpere calul pe un preţ şi mai mic decît l-am plătit." Şi, într-adevăr, ofiţerul cel rănit şi cei trei tovarăşi ai lui îl priveau cum se apropia şi păreau că-l aşteaptă. „Ar trebui să ocolesc podul şi s-o iau de-a lungul malului drept al rîului, aşa cum m-a povăţuit cantiniera, ca să ies din impas... Numai că, dac-o iau acum la fugă, mîine are să-mi crape obrazul de ruşine, îşi spuse eroul nostru ; la urma urmei, calul meu are

picioare bune, iar cel al ofiţerului este, de bună seamă, sleit de puteri ; dacă încearcă să mă dea jos, o iau la galop.“ Şi în timp ce-şi făcea aceste socoteli, Fabricio trăgea tot mai mult de frîul calului, care făcea paşi din ce în ce mai mici.

— Apropie-te, leat ! strigă la el ofiţerul, pe un ton de comandă.

Fabricio mai înaintă cîţiva paşi şi se opri.

— Vreţi să-mi luaţi calul ? întrebă el.

— Nici gînd, dar vino o dată.

Fabricio îl privi cu luare-aminte : avea mustăţi albe şi părea cel mai cinstit om din lume ; batista, cu care-şi legase braţul stîng, era plină de sînge şi mîna dreaptă îi era, de asemenea, înfăşurată într-o cîrpă înroşită. „Dar, te pomeneşti că pedeştrii au de gînd să sară să-mi ia calul“, îşi spuse Fabricio. Uitîndu-se însă mai bine, văzu că şi ei erau răniţi.

— În numele onoarei, rosti ofiţerul care purta epoleţi de colonel, rămîi aici de santinelă şi spune-le tuturor, dragoni, vînători şi husari, pe care-i vei vedea, că-n hanul de alături se află colonelul Le Baron şi că le ordon să vină să ia legătura cu mine. Bătrînul colonel părea copleşit de durere ; de la primele vorbe, îl cucerise pe eroul nostru, care dădu un răspuns foarte cuminte :

— Sînt prea tînăr, domnule, pentru ca să mi se dea ascultare ; ar trebui un ordin scris de mîna dumneavoastră.

— Are dreptate, recunoscu colonelul, privindu-l stăruitor ; La Rose, scrie ordinul, ţie ţi-a mai rămas mîna dreaptă.

Fără o vorbă, La Rose scoase din buzunar un mic caieţel cu scoarţe de pergament, scrise cîteva rînduri şi, rupînd foaia, i-o dădu lui Fabricio ; apoi colonelul îi spuse încă o dată ce avea de făcut, adăugînd că, după două ore de strajă, avea să fie înlocuit, cum se cuvenea, de către unul din cei trei cavalerişti răniţi, care erau cu dînsul. Fabricio rămase la capătul podului şi îi privea îndepărtîndu-se, fără să fie în stare să

facă o mişcare, pînă într-atîta fusese de răscolit de jalea amară şi mocnită a celor patru militari. „Parcă ar fi nişte eroi de poveste“, îşi zise el. Într-un tîrziu, despături foaia şi citi ordinul, care suna astfel :

„Colonelul Le Baron dintr-al 6-lea regiment de dragoni, comandantul brigăzii a doua a primei divizii de cavalerie dintr-al 14-lea corp de armată, ordonă tuturor cavaleriştilor, dragonilor, vînătorilor şi husarilor, să nu treacă podul şi să se prezinte la hanul La Calul bălan, *de lîngă pod, unde se află cartierul general.*

Dat la cartierul general, de lîngă podul «Sfînta», *la 19 iunie 1815.*

Pentru colonelul Le Baron, rănit la braţul drept şi din ordinul său,

Sergent de cavalerie La Rose.“

Nu trecuse nici o jumătate de oră de cînd Fabricio sta de caraulă la capătul podului, cînd văzu venind şase vînători călări şi trei pe jos ; le comunică ordinul colonelului.

— Ne întoarcem îndată, spuseră patru dintre cei călări şi, dînd pinteni, trecură podul în galop. Fabricio le vorbi atunci celorlalţi doi. Însă, în timpul acestui schimb de cuvinte, care se cam înveninase, cei trei pedeştri trecură şi ei podul. Unul dintre cei doi vînători călări, care rămăseseră, sfîrşi prin a cere să vadă ordinul pe care îl băgă în buzunar, spunînd :

— Mă duc să-l duc celorlalţi camarazi, care se vor întoarce sigur ; aşteaptă-i neapărat. Şi porni la galop, urmat de tovarăşul său. Toate acestea se petrecuseră în cîteva clipe.

Fabricio, mîniat, chemă pe unul din soldaţii răniţi, care se ivise la fereastra hanului. Era cel cu galoane de sergent ; acesta îi strigă, apropiindu-se :

— Sabia la umăr, drepţi ! doar eşti de strajă !

Fabricio se supuse, apoi raportă :

— Mi-au luat ordinul.

— Sînt îndîrjiţi din pricina celor întîmplate ieri, făcu sergentul posac. Am să-ţi dau unul din pistoalele mele ; dacă mai calcă vreunul dispoziţia, trage în aer, am să ies eu sau chiar colonelul.

Spunîndu-i ce păţise cu ordinul, Fabricio citise limpede în ochii lui nedumerirea ; înţelese că era o mare jignire pentru el şi îşi făgădui, cu străşnicie, să nu se mai lase tras pe sfoară.

Înarmat cu pistolul sergentului, de-abia îşi reluase ţanţoş postul de pază, cînd văzu apropiindu-se şapte husari călări : Fabricio se aşează în aşa fel, încît să împiedice trecerea peste pod. Le comunică ordinul colonelului, ceea ce păru să-i nemulţumească foarte ; cel mai îndrăzneţ încercă totuşi să treacă. Potrivit înţeleptei poveţe a prietenei sale, vivandiera, care în dimineaţa din ajun îi spusese că, atunci cînd eşti cu sabia în mînă, trebuie nu să zgîrii, ci să spinteci, eroul nostru îşi ridică săbioiul şi se prefăcu că-l împunge pe cel ce voia să calce ordinul.

— Aha ! neisprăvitul ăsta vrea să ne omoare... strigară husarii. Nu ne ajunge cît am fost de măcelăriţi ieri ! Şi, scoţîndu-şi săbiile, se aruncară toţi o dată asupra lui Fabricio ; acesta se şi văzu mort ; dar amintindu-şi nedumerirea sergentului, nu vru să mai fie dispreţuit şi a doua oară. Aşa că, bătînd în retragere pe pod, lovea cu sabia în dreapta şi-n stînga. Dar avea o mutră aşa de caraghioasă, în timp ce mînuia săbioiul acela cît toate zilele, mult prea greu pentru el, că husarii îşi dădură îndată seama cu cine aveau de-a face ; încercară atunci să nu-l rănească, ci doar să-i taie tunica. Astfel că Fabricio primi trei sau patru zgîrieturi uşoare la braţ. El însă, credincios poveţelor cantinierei, trăgea cu sabia o lovitură după alta. Din păcate, una din ele răni pe un husar la mînă ; mîniat că fusese rănit de un asemenea soldat, husarul îi întoarse o lovitură zdravănă, rănindu-l la coapsă. De fapt, rana şi-o datora mai mult calului său, care, departe de a fugi din încăierare, se arunca asupra agresorilor de parcă ar fi prins gust. Dar, cînd văzură că sîngele soldăţelului

începe să-i şiroiască pe braţ în jos, aceştia se temură să nu se fi întrecut cu gluma şi, dîndu-i brînci, trecură podul în galop. Fără a pierde o clipă, Fabricio trase un foc în aer, ca să dea de ştire colonelului.

In clipa cînd răsună focul de pistol, patru husari călări şi doi pedeştri, din acelaşi regiment cu cei de mai înainte, veneau spre pod şi se aflau cam la două sute de paşi ; ei urmăriseră cu multă luare-aminte cele petrecute. Închipuindu-şi că Fabricio trăsese asupra camarazilor lor, se năpustiră la el cu săbiile scoase ; era un atac în toată legea. Colonelul Le Baron, atras de detunătură, deschise uşa hanului şi se repezi spre pod, chiar în clipa în care cei patru husari călări năvăleau şi ei în galop ; le ordonă să se oprească.

— S-a isprăvit cu coloneii ! strigă unul dintre ei, dînd pinteni calului. Colonelul, îndîrjit, îşi întrerupse mustrările şi cu mîna dreaptă — cea rănită — îi apucă calul de frîu.

— Stai, cînd îţi spun ! se răsti el la soldat ; te cunosc, eşti din compania căpitanului Henriet.

— Ei, şi ce ! să vie căpitanul să-mi comande ! Căpitanul Henriet e pe lumea cealaltă, adăugă celălalt rînjind, iar tu du-te-n...

Şi rostind aceste vorbe, dădu să treacă şi-l îmbrînci pe bătrînul colonel, care căzu în şezut pe bîrnele podului.

Fabricio, care se afla pe pod, la doi paşi mai încolo, dar cu faţa spre han, dădu pinteni calului său ; şi, pe cînd pieptul celuilalt cal, al husarului, îl trîntea la pămînt pe colonel, care nu slăbea de loc frîul din mînă, Fabricio, îndîrjit, îi trase husarului o lovitură zdravănă de sabie. Din fericire, calul acestuia, simţindu-se tras spre pămînt de frîul ţinut de colonel, făcu o mişcare în lături, astfel încît tăişul straşnicei săbii a lui Fabricio lunecă de-a lungul tunicii husarului şi-i trecu, fără să-l vatăme, chiar pe sub nas. Atunci, husarul se întoarse turbat şi lovi o dată din toate puterile, tăindu-i lui Fabricio mîneca şi străpungîndu-i braţul eroul nostru se prăbuşi.

Unul dintre husarii pedeştri, văzînd că amîndoi apărătorii podului se aflau la pămînt, prinse momentul potrivit, încălecă din fugă pe calul lui Fabricio şi porni la galop peste pod.

Între timp, sergentul de cavalerie, care ieşea din han, îl văzuse pe colonel căzînd şi-l credea grav rănit. Se repezi după calul lui Fabricio şi, ajungîndu-l din urmă, înfipse sabia în şalele hoţului, care căzu. Nemaivăzînd pe altcineva pe pod, în afara sergentului, husarii trecură în galop şi se făcură nevăzuţi, iar cel pedestru o luă la fugă peste cîmp.

Sergentul se apropie de răniţi. Fabricio se şi ridicase; de durut, nu-l durea cine ştie ce, însă îi curgea mult sînge. Colonelul se ridică mai anevoie ; era buimăcit din pricina căderii, dar fără să fie rănit.

— Nu mă doare decît vechea rană de la mînă, îi spuse el sergentului.

Husarul cel rănit de sergentul La Rose trăgea să moară.

— Dracu' să-l ia ! strigă colonelul, dar, ia gîndiţi-vă la băieţandrul ăsta, căruia i-am primejduit viaţa de pomană, le zise el sergentului şi celorlalţi doi călăraşi, care ieşiseră în fugă din han. Acum rămîn eu însumi pe pod, să încerc să-i opresc pe turbaţii ăştia. Voi duceţi-l pe băiat în han şi legaţi-i braţul cu o cămaşă de-a mea.

Capitolul al cincilea

Încăierarea nu ţinuse nici cinci minute ; rănile lui Fabricio erau o nimica toată ; îi legară braţul cu feşi rupte din cămaşa colonelului. Apoi, voiră să-l culce într-unul din paturile de la primul cat al hanului.

— Numai că, în timp ce eu mă voi răsfăţa aici, calului meu i se va urî să stea singur în grajd şi se va duce după alt stăpîn.

— Ce recrut înimos ! zîmbi sergentul şi puse să fie întins pe paie proaspete, chiar în ieslea la care îi era legat calul.

Apoi, văzîndu-l atît de vlăguit, îi aduse nişte vin fiert într-o străchinuţă şi rămase să-i ţie de urît. Cele cîteva vorbe de laudă, pe care i le adresă, îl făcură pe eroul nostru să se simtă într-al nouălea cer.

Nu se trezi decît a doua zi în zori ; caii nechezau speriaţi şi bocăneau asurzitor ; grajdul se umplea de fum. Întîi, nici nu ştiu pe ce lume se află ; apoi, se întrebă ce-i cu larma din jur ; dar cum fumul începea să-l înăbuşe, îi trecu prin minte că arde grajdul ; într-o clipită fu afară, cu cal cu tot. Privi în sus : fumul năvălea, învolburîndu-se, prin cele două ferestruici de deasupra grajdului şi întreg acoperişul era cuprins de vîrtejuri negre. În toiul nopţii, sosiseră *La Calul bălan* vreo sută de fugari, care acum ocărau şi înjurau cît îi ţinea gura. Cei cinci-şase, pe care Fabricio putu să-i vadă mai îndeaproape, îi părură beţi morţi. Unul dintre ei vru să-l oprească şi se luă după el, strigînd :

— Unde-mi duci calul ?

Cînd Fabricio ajunse la un sfert de leghe depărtare, întoarse capul : nu-l urmărea nimeni, iar hanul era în flăcări. Zărind podul cu pricina, îşi aminti de rană şi îşi simţi braţul strîns în feşi şi încins. „Oare, ce s-o fi întîmplat cu bătrînul colonel ? Şi-a dat cămaşa ca să fiu oblojit !“

În dimineaţa aceea, eroul nostru se simţea omul cel mai neînfricat din lume ; sîngele pe care îl pierduse îl descotorosise de tot ce era romanţios în firea lui.

„La dreapta şi înainte marş !“ îşi zise el, şi porni liniştit de-a lungul apei care, după ce trecuse pe sub pod, curgea acum în dreapta drumului. Îşi aminti de sfaturile preabunei vivandiere. „Ce fire prietenoasă şi deschisă !“ îşi spuse el.

După o oră de drum, simţi că îl lasă puterile. „Asta ar mai lipsi, să mi se facă rău. Dacă leşin, o să-mi fure calul, ba poate chiar şi hainele şi, o dată cu ele, şi comoara.“ Nu mai avea putere să-şi mîie calul şi

abia se mai ţinea în şa cînd un ţăran, care săpa la un ogor din marginea drumului, băgînd de seamă cît era de palid, veni la el şi-i întinse un pahar de bere şi nitică pîine.

— Văzîndu-vă aşa galben la faţă, mi-am zis că veţi fi fiind vreunul din răniţii bătăliei celei mari ! îi spuse omul. Nicicînd ajutor nu fusese mai binevenit. Începînd să mestece, Fabricio, de slăbit ce era, simţi că pînă şi ochii îl dor. După ce se mai întremă un pic, mulţumi, apoi întrebă unde se află. Ţăranul îl informă că, la trei sferturi de leghe mai încolo, se găsea tîrguşorul Zonders, unde aveau să i se poată da toate îngrijirile. Fabricio ajunse în acel tîrg fără să ştie prea bine cum şi neavînd decît un singur gînd să nu se prăbuşească de pe cal. Zărind o poartă mare deschisă, intră şi se pomeni în curtea hanului *La Ţesala*. Hangiţa, un munte de femeie, se repezi să-l întîmpine şi, văzîndu-l în ce hal era, strigă după ajutor, cu glasul sugrumat de milă. Două fete îl ajutară să coboare din şa ; nici nu descălecă bine şi îşi pierdu cu totul cunoştinţa. Chemară un medic care îi huă sînge. In ziua aceea, ca şi în cele următoare, Fabricio nu prea îşi dădu seama ce se petrece cu el : dormea aproape zi şi noapte. Rana de la coapsă i se obrintise rău. De cîte ori îşi venea în fire, se ruga de gazde să aibă grijă de cal, făgăduind să le plătească bine, ceea ce jignea pe buna hangiţă şi pe fetele ei. Se împlineau două săptămîni de cînd era atît de straşnic îngrijit de ele şi începuse să mai prindă puteri, cînd, într-o seară, băgă de seamă că păreau foarte tulburate. Peste puţin, se pomeni în odaie cu un ofiţer neamţ ; femeile îi răspundeau la întrebări, într-o limbă pe care Fabricio n-o înţelegea ; cu toate acestea, îşi dădea seama că era vorba despre el ; se prefăcu că doarme. Ceva mai tîrziu, cînd, după socotelile lui, ofiţerul trebuia să fi plecat, îşi strigă gazdele.

— Nu cumva ofiţerul acela m-a trecut pe o listă de prizonieri ?

Hangiţa îi întări bănuiala, încuviinţînd cu lacrimi în ochi.

— Dar am bani în ţunică ! strigă Fabricio, ridicîndu-se în capul oaselor. Cumpăraţi-mi haine civile şi la noapte plec călare. Mi-aţi mai salvat o dată viaţa, adăpostindu-mă în clipa în care era să cad şi să mor în mijlocul drumului ; scăpaţi-mă şi de data asta, ajutaţi-mă să mă pot întoarce la mama.

Fetele hangiţei izbucniră în plînsˆ ; le era teamă să nu i se întîmple ceva. Şi, cu toate că abia o rupeau pe franţuzeşte, se apropiară de patul lui şi începură să-l întrebe. Apoi, se sfătuiră îndelung, în limba flamandă, cu mama lor, învăluindu-l mereu cu priviri pline de duioşie. Eroul nostru păru a înţelege că fuga lui le putea atrage mari neplăceri, dar că, de dragul lui, se încumetau să-l ajute. Le mulţumi fierbinte, cu mîinile împreunate. Un evreu de prin partea locului primi să facă rost de un rînd de haine, cu tot ce trebuia ; dar cînd le aduse, pe la zece seara, fetele văzură că surtucul era cam de două ori cît tunica lui Fabricio şi că trebuia, deci, mult strîmtat. Zis şi făcut ; se apucară de lucru, căci nu era timp de pierdut. Fabricio le arătă cei cîţiva galbeni ascunşi în căptuşeală şi le ceru să-i coase în tivul surtucului.

O dată cu hainele, i se adusese şi o pereche de cizme noi-nouţe. Fabricio nu se sfii să le roage pe fete să-i cresteze carîmbii cizmelor, aşa cum le purtau husarii, şi ascunseră micile diamante în căptuşeala lor.

Printr-o ciudată urmare a slăbiciunii pricinuite de pierderea unei atît de mari cantităţi de sînge, Fabricio uitase aproape cu totul limba franceză : se adresa gazdelor lui pe italieneşte, iar acestea îi răspundeau într-un dialect flamand, astfel că se înţelegeau mai mult prin semne. Cînd cele două fete, care erau, de altfel, cu totul dezinteresate, zăriră diamantele, entuziasmul lor pentru străin nu mai cunoscu margini : îşi închipuiră că e un prinţ care umblă cu haine schimbate. Aniken, mezina şi cea mai copilăroasă, nici una nici două, se repezi să-l sărute. Cît despre Fabricio, i se păreau amîndouă atît de drăgălaşe, încît pe la miezul nopţii, după ce medicul îi îngădui să bea puţin

vin în vederea drumului la care avea să purceadă, mai-mai că nu-l mai lăsa inima să se despartă de ele. „Unde m-aş putea simţi mai bine ca aici ?“ le spunea el. Cu toate acestea, pe la orele două dimineaţa, începu să se îmbrace. În clipa în care se pregătea să iasă din odaie, buna hangiţă îl vesti că ofiţerul neamţ, care cu cîteva ceasuri mai înainte percheziţionase casa, îi luase calul.

— Ticălosul ! nemernicul ! începu să ocărască Fabricio. Să jefuiască un rănit ! De bună seamă că tînărul nostru italian nu era îndeajuns de filozof, ca să-şi amintească în ce fel şi-l cumpărase el însuşi.

Aniken îi spuse, plîngînd, că închiriaseră pentru el alt cal ; dar ar fi dat orice ca Fabricio să nu plece. Despărţirea fu duioasă. Doi tineri, nepoţi de-ai gazdei, îl aburcară pe Fabricio în şa şi continuară să-l sprijine tot drumul, în timp ce un al treilea mergea în recunoaştere, la cîteva sute de paşi înainte, ca nu cumva să dea cu toţii peste vreo patrulă. După două ore de mers, se opriră la o vară a stăpînei hanului *La Ţesala*. Şi, oricît se împotrivi Fabricio, tinerii care veniseră cu el nu voiră în ruptul capului să-l lase să plece singur mai departe ; o ţineau una şi bună cum că ei cunosc mai bine ca oricine cărările pădurii.

— Dar mîine dimineaţă, cînd se va zvoni despre fuga mea şi nu veţi fi văzuţi pe la casele voastre, lipsa aceasta va da de bănuit ! încerca Fabricio să-i înduplece.

Porniră din nou. Din fericire, cînd se lumină de ziuă, şesul era acoperit cu o pîclă deasă. Pe la opt dimineaţa, ajunseră în apropierea unui orăşel. Unul din tineri o luă înainte, să vadă dacă nu cumva caii de poştă fuseseră furaţi. Dar căpitanul de poştă avusese grijă să-i ascundă şi să-şi umple grajdurile cu nişte gloabe prăpădite. Trimise să i se aducă doi cai din cei ascunşi în stufărişul din marginea oraşului şi, trei ore mai tîrziu, Fabricio se putu urca într-o brişcă hodorogită, dar înhămată cu doi zdraveni cai de poştă. Prinsese putere. Clipa despărţirii de tinerii veri ai hangiţei fu de-a drep-

tul sfîşietoare şi oricît de frumos se rugă Fabricio de ei, nu voiră pentru nimic în lume să primească bani.

— În starea în care vă aflaţi, aveţi mai multă nevoie de ei dumneavoastră decît noi, îi răspundeau într-una acei băieţi de treabă. În cele din urmă plecară, ducînd cu dînşii scrisori în care Fabricio, acum dezmorţit de drumul pe care-l făcuse, încerca să le spună drăguţelor sale gazde cît de dor îi era de ele. Scrisese cu ochii înlăcrămaţi şi, de bună seamă, că în rîndurile adresate micuţei Aniken era şi un dram de dragoste adevărată.

Partea a doua a drumului se scurse fără peripeţii. Sosind la Amiens, începu să sufere din ce în ce mai tare din pricina împunsăturii de baionetă primită în coapsă. Medicul care-l îngrijise nu se pricepuse să desfacă rana şi s-o cureţe, astfel încît copsese îngrijorător. În cele cincisprezece zile pe care Fabricio le petrecu în hanul de la Amiens, ai cărui proprietari erau oameni mieroşi şi apucători, aliaţii cotropiră Franţa, iar eroul nostru cugetă atît de adînc la toate cîte i se întîmplaseră, încît acum era aproape alt om. Nu mai rămăsese copilăros decît într-o singură privinţă : ceea ce văzuse era oare, cu adevărat, o bătălie ? Şi, în al doilea rînd : această bătălie fusese sau nu cea de la Waterloo ? Pentru prima oară în viaţă îi plăcea să citească ; năzdăjduia mereu să afle, în gazetele care povesteau despre marea bătălie, vreo descriere care să-i îngăduie să recunoască locurile pe care le străbătuse în suita mareşalului Ney şi apoi într-a celuilalt general. Tot timpul cît rămase la Amiens, scrise aproape zilnic prietenelor lui de la *Ţesala*. De îndată ce se vindecă, plecă la Paris, unde găsi, la fostul său hotel, douăzeci de scrisori trimise de mama şi de mătuşa lui, care îl implorau să se înapoieze cît mai curînd.

Ultima scrisoare a contesei Pietranera avea un nu ştiu ce enigmatic care îl umplu de nelinişte, risipindu-i toate dulcile visări. Fabricio avea o fire atît de prăpăstioasă, încît îi era de ajuns o singură vorbă ca să presupună cele mai crîncene nenorociri ; după aceea, închipuirea lui în-

cepea să şi le zugrăvească în culorile cele mai îngrozitoare.

„*Să nu cumva să semnezi scrisorile pe care ni le vei scrie*, îl povăţuia contesa. *Iar la întoarcere, nu veni de-a dreptul pe malul lacului Como, ci opreşte-te la Lugano, pe teritoriul elveţian.*“ Trebuia să sosească în orăşelul acela sub numele de Cavi, iar la cel mai bun han avea să afle pe valetul contesei, trimis anume ca să-l înveţe ce urma să facă. Mătuşa lui încheia cu următoarele cuvinte : „*Ascunde cît poţi mai mult nebunia pe care ai făcut-o şi, mai ales, nu păstra asupra ta nimic scris sau tipărit ; în Elveţia vei fi înconjurat de prieteni din Sfînta Margareta* [1]. *Dacă voi avea bani destui, voi trimite pe cineva la Geneva, la* Hotelul Cumpenelor, *şi atunci vei afla amănunte pe care nu ţi le pot da prin scris şi pe care trebuie să le cunoşti înainte de întoarcere. Dar, pentru dumnezeu, nu mai sta nici o singură zi la Paris : ai putea fi recunoscut de spionii noştri.*“ Închipuirea lui Fabricio începu să ţească cele mai stranii presupuneri şi nu mai fu în stare să guste altă plăcere decît aceea de a încerca să ghicească ce lucru atît de ciudat pntea să aibă a-i dezvălui mătuşă-sa. Străbătînd Franţa, fu arestat în două rînduri, dar izbuti să scape. Toate aceste neplăceri le datora paşaportului său italian şi mai ales acelei curioase îndeletniciri de negustor de barometre, ce se potrivea atît de puţin cu tinereţea şi cu braţul lui în eşarfă.

În sfîrşit, ajungînd la Geneva, află un om de-al contesei, care îi povesti, din partea ei, că fusese denunţat poliţiei din Milano, cum că s-ar fi dus să-i înmîneze lui Napoleon propunerile unei vaste conspiraţii organizate în fostul regat al Italiei. Dacă nu acesta îi fusese scopul călătoriei, spunea denunţătorul, atunci de ce plecase sub un nume de împrumut ? Mama lui Fabricio încerca să dovedească adevărul, şi anume :

---

[1] *Domnul Pellico a dat un renume european acestei străzi din Milano, în care se află palatul şi închisorile poliţiei* (n.a.). Vezi şi notele 1-2 de la pag. 98.

1 — că nu părăsise niciodată teritoriul Elveţiei ;
2 — că plecase de acasă pe nepusă masă, după o ceartă cu fratele său mai mare.

Aflînd toate acestea, Fabricio se simţi nespus de mîndru. Voi fi fost, prin urmare, un fel de ambasador pe lîngă Napoleon ! îşi spuse el ; voi fi avut cinstea să vorbesc acestui mare om — dare-ar domnul să fi fost aşa ! Şi îşi aminti că cel de-al şaptelea străbun al său, nepotul celui ce venise la Milano în suita lui Sforza, avusese cinstea să i se reteze capul de către duşmanii ducelui, care îl prinseseră pe cînd trecea în Elveţia ca purtător al unor propuneri către preacinstitele cantoane şi pentru a recruta soldaţi. Cu ochii închipuirii, Fabricio vedea acea întîmplare ce îşi avea locul ei în genealogia familiei. Dar, tot descosîndu-l pe valetul contesei, îl află scîrbit de un amănunt pe care sfîrşi prin a i-l smulge, cu toate că stăpînă-sa îi poruncise cu străşnicie să nu cumva să sufle o vorbă : cel care îl denunţase poliţiei Milanului nu era altul decît fratele său, Ascanio. Această crudă descoperire pricinui eroului nostru o izbucnire vecină cu nebunia.

Ca să ajungi de la Geneva în Italia, trebuie să treci prin Lausanne ; Fabricio voi să pornească de îndată şi să facă pe jos cele zece-douăsprezece poşte, deşi diligenţa urma să plece, în aceeaşi direcţie, peste două ceasuri. Înainte de a părăsi Geneva, n-avu altă treabă decît să se încaiere, într-una din mohorîtele cafenele ale oraşului, cu un tînăr care, pasămite, îl privise într-un fel cam ciudat. Tot ce se poate : tînărul genevez, flegmatic, molîu şi cu gîndul numai la bani, îl crezuse nebun, căci Fabricio, intrînd în local, aruncase priviri turbate în toate părţile şi îşi vărsase pe pantaloni ceaşca de cafea ce i se servise. În această încăierare, primul gest al lui Fabricio îl întoarse tocmai în veacul al XVI-lea : într-adevăr, în loc să-i propună genevezului să se bată în duel, italianul nostru trase pumnalul şi se aruncă asupra lui, cu gîndul să-l străpungă. În înfierbîntarea acelei clipe, Fabricio uită tot ceea ce învăţase despre regulile de

onoare, înturnîndu-se la instincte sau, mai bine-zis, la amintirile primei sale copilării.

Omul de încredere, pe care îl găsi la Lugano, îi spori furia, dîndu-i noi amănunte. Fabricio era iubit la Grianta şi nimeni nu i-ar fi rostit numele, dacă bunul său frate nu ar fi făcut-o ; toată lumea s-ar fi prefăcut a-l crede la Milano şi niciodată atenţia poliţiei din acest oraş nu ar fi fost atrasă asupra lipsei sale.

— Fără îndoială că vameşii au semnalmentele dumneavoastră, îi spuse trimisul contesei, aşa că, dacă mergem pe drumul cel mare, mă tem că la graniţa regatului lombardo-veneţian veţi fi arestat.

Fabricio şi oamenii săi cunoşteau pînă şi cele mai mărunte poteci ale muntelui ce desparte Lugano de lacul Como : se îmbrăcară în vînători sau, mai bine-zis, în contrabandişti şi, cum erau trei şi tustrei cu înfăţişări destul de hotărîte, vameşii pe care îi întîlniră nu făcură decît să-i salute. Fabricio căută să nu ajungă acasă înainte de miezul nopţii, ceas la care tatăl său şi droaia lui de valeţi pudraţi dormeau de mult. Coborî fără nici o greutate în şanţul adînc ce împrejmuia incinta şi pătrunse în castel pe ferestruica unei pivniţe : acolo îl aşteptau mama şi mătuşa sa. Mai apoi sosiră, în fugă, şi surorile. Îmbrăţişările şi lacrimile de bucurie ţinură destul de mult şi abia prinseră să vorbească mai cu miez, cînd primele licăriri ale zorilor dădură de veste acestor făpturi, ce se credeau nefericite, că timpul zbura.

— De bună seamă, fratelui tău nu-i trece prin minte că te-ai putut întoarce, îi spuse doamna Pietranera. De cînd cu faimoasa lui ispravă, nu i-am mai vorbit aproape de loc, lucru de care amorul lui propriu mi-a făcut cinstea să se arate foarte jignit. Asta pînă aseară, cînd am binevoit să-i adresez cuvîntul ; trebuia neapărat să fac ceva pentru a-mi ascunde bucuria nebună ce mă cuprinsese şi care i-ar fi putut da de bănuit. Apoi, cînd am văzut ce mîndru e de această pretinsă împăcare, am profitat de buna lui dispoziţie ca să-l fac să bea peste măsură. Astfel că nu-l socot în stare să mai fi stat la pîndă, ca să-şi continue îndeletnicirea lui de spion.

— Apartamentul tău ar fi locul cel mai nimerit unde l-am putea ascunde pe husarul nostru, vorbi marchiza, căci nici vorbă nu poate fi să-l lăsăm să plece acum ; mai ales că nu sîntem încă îndeajuns de stăpîne pe noi ca să hotărîm cum am putea face să scăpăm de îngrozitoarea poliţie a Milanului.

Propunerea fiind cuminte, o adoptară. Totuşi, marchizul şi cu fiul său cel mare băgară de seamă, a doua zi, că marchiza era mereu la cumnată-sa în odaie. Nu vom zăbovi să înfăţişăm izbucnirile de dragoste şi de bucurie pe care le avură acele fiinţe atît de fericite. Inimile italienilor sînt mult mai frămîntate decît ale noastre de bănuielile şi gîndurile nebuneşti pe care le stîrneşte închipuirea lor înfierbîntată, dar, în schimb, şi bucuriile le sînt mai puternice şi mai trainice. In ziua aceea, contesa şi marchiza parcă îşi pierduseră capul ; Fabricio fu nevoit să-şi reia, de la capăt, toată povestirea. In cele din urmă, hotărîră să plece şi să-şi ascundă bucuria comună la Milano, fiindcă era din ce în ce mai greu să se poată păzi mai departe de supravegherea marchizului şi a fiului său Ascanio.

Luară barca cea mare a castelului, cu care se duceau de obicei la Como, căci procedînd altminteri, ar fi însemnat să trezească mii de bănuieli. Dar, sosind în portul Como, marchiza îşi aminti că uitase la Grianta nişte acte de cea mai mare importanţă şi se grăbi să trimită barcagiii îndărăt, după ele ; astfel că aceştia nu putură da nici un fel de lămuriri asupra chipului în care cele două doamne îşi petrecură timpul la Como. Îndată ce debarcară, ele închiriară, la întîmplare, una din acele birje care aşteaptă muşterii lîngă înaltul turn medieval, ce se ridică deasupra porţii Milanului, şi plecara, fără ca birjarul să fi apucat să mai stea de vorbă cu cineva. La un sfert de ceas depărtare de oraş, întîlniră un tînăr vînător, cunoscut doamnelor, care văzîndu-le singure, fără însoţitor, se oferi, plin de bunăvoinţă, să le întovărăşească pînă la porţile Milanului, încotro se îndrepta el însuşi, vînînd. Toate erau deci aşa cum trebuie şi doamnele stăteau de vorbă în chipul cel mai

vesel cu tînărul călător cînd, la o cotitură a drumului, care ocolea fermecătoarea colină şi pădurícea San-Giovanni, trei jandarmi, cu haine schimbate, se repeziră să apuce caii de căpăstru.

— Vai, ne-a trădat soţul meu ! strigă marchiza, leşinînd.

Un sergent, care rămăsese ceva mai în urmă, se apropie de trăsură, împleticindu-se şi spuse cu un glas ce părea să iasă de-a dreptul din cîrciumă :

— Îmi pare rău de ordinul pe care îl am de îndeplinit, domnule general Fabio Conti, dar sînt nevoit să vă arestez !

Fabricio crezu mai întîi că sergentul face o glumă proastă, numindu-l *general*. „Ai să mi-o plăteşti tu cu vîrf şi îndesat", îi făgădui el în gînd ; se uita la jandarmi, pîndind clipa prielnică în care să poată sări din trăsură, ca s-o apuce peste cîmp.

Contesa zîmbi la întîmplare şi răspunse în locul lui :

— Dar bine, domnule sergent, cum poţi să-l iei pe acest băieţandru de şaisprezece ani drept generalul Conti ?

— Nu sînteţi dumneavoastră fiica generalului ? întrebă sergentul.

— Atunci priviţi-mi tatăl ! spuse contesa, arătîndu-l pe Fabricio.

Jandarmii izbucniră în hohote de rîs.

— Arătaţi paşapoartele şi lăsaţi vorba, se răţoi sergentul, supărat de hazul pe care-l făceau.

— Dumnealor nu-şi iau niciodată paşapoartele cînd se duc la Milano, vorbi birjarul, nepăsător şi filozof. Doamnele sînt de la castelul Grianta. Dumneaei este doamna contesă Pietranera, iar dumneaei, doamna marchiză del Dongo.

Descumpănit, sergentul trecu înaintea cailor şi ţinu sfat cu soţii săi. După vreo cinci minute, consfătuirea prelungindu-se, contesa Pietranera îi rugă pe domnii jandarmi să îngăduie ca trăsura să fie trasă ceva mai încolo, la umbră ; arşiţa soarelui devenise într-adevăr cumplită, deşi nu era decît unsprezece dimineaţa. Fa-

bricio, care privea cu multă luare-aminte în toate părţile, aşteptînd prilejul s-o ia la sănătoasa, văzu ieşind dintr-un drumeag, ce tăia de-a dreptul peste cîmp şi da în drumul mare, o copilă de vreo paisprezece-cinci-sprezece ani, plină de praf şi care plîngea cu batista la ochi. Venea pe jos între doi jandarmi în uniformă, iar la trei paşi în urma ei, de asemenea între doi jandarmi, păşea un bărbat înalt şi uscăţiv, ţanţoş, ca un prefect într-o procesiune.

— De unde i-aţi mai scos şi pe ăştia ? întrebă sergentul, beat de-a binelea.

— I-am prins fugind peste cîmp, iar de paşapoarte nici pomeneală.

Sergentul păru cu desăvîrşire năucit : în loc de doi prizonieri, cît îi trebuiau lui, avea acum în faţă cinci. Se trase deoparte, lăsînd pe unul din jandarmi să-l păzească pe bărbatul cel scorţos, iar pe altul să împiedice caii să pornească.

— Stai liniştit, îi spuse contesa lui Fabricio, care sărise jos, totul are să se termine cu bine.

Se auzi vocea unui jandarm strigînd :

— Ei, şi ! dacă n-au paşapoarte, se cheamă că tot am prins ceva !

Dar sergentul nu părea să fie la fel de hotărît. Numele contesei Pietranera îi cam dădea de gîndit : îl cunoscuse, cîndva, pe soţul ei, despre a cărui moarte nu ştia nimic. „Generalul nu-i el om să nu se răzbune, dacă îi arestez nevasta fără nici un rost“, îşi spuse el.

In timp ce jandarmul îşi făcea pe îndelete toate aceste socoteli, contesa intrase în vorbă cu fata, care stătea lîngă caleaşcă, în praful drumului ; fusese izbită de frumuseţea ei.

— Soarele are să te vatăme, domnişoară ; ostaşul acesta cumsecade, continuă ea, vorbind ca s-o audă jandarmul care păzea caii, îţi va îngădui, desigur, să te urci în caleaşca noastră.

Fabricio, care se tot învîrtea în jurul trăsurii, se apropie s-o ajute pe fată. Aceasta se şi urcase pe scară, sprijinindu-se de braţul lui, cînd bărbatul cel înfumu-

rat, care se afla la vreo şase paşi îndărătul trăsurii, strigă cu o voce îngroşată, de mult ce voia să pară impunătoare :

— Rămîi jos, n-ai ce căuta într-o trăsură străină !

Fabricio nu auzise porunca aceasta ; copila, în loc să se urce în caleaşcă, voi să coboare şi, cum tînărul o sprijinea mai departe, îi căzu în braţe. El zîmbi, iar ea se înroşi tare ; rămaseră o clipă privindu-se şi după ce ea se trase din braţele lui.

„Ce fermecătoare tovarăşă de închisoare ar fi ! îşi spuse Fabricio. Sub fruntea ei, ce gînduri adînci ! Ar şti să iubească."

Sergentul se apropie cu paşi hotărîţi.

— Care din doamne se numeşte Clelia Conti ? întrebă el.

— Eu, spuse fata.

— Iar eu, strigă bătrînul cel uscăţiv, sînt generalul Fabio Conti, şambelanul alteţei-sale serenisime, principele Parmei, şi socot de neîngăduit ca un om de rangul meu să fie băituit ca un hoţ de drumul mare.

— Alaltăieri, îmbarcîndu-vă în portul Como, aţi repezit pe inspectorul de poliţie care vă cerea paşaportul, nu-i aşa ? Ei bine, astăzi el vă împiedică să vă plimbaţi.

— Apucasem să mă depărtez cu barca, eram grăbit, furtuna sta să se pornească ; un bărbat în haine civile mi-a strigat de pe chei să mă întorc în port ; i-am spus numele meu şi mi-am văzut de drum.

— Şi azi-dimineaţă de ce-aţi fugit din Como ?

— Un om ca mine nu are nevoie de paşaport ca să vină de la Milano să vadă lacul. Azi-dimineaţă, la Como, mi s-a spus că voi fi arestat la ieşirea din oraş ; aşa că am pornit, împreună cu fiica mea, pe jos, în speranţa că voi întîlni pe drum vreo trăsură care să mă ducă pînă la Milano unde, îndată ce voi ajunge, mă voi duce să mă plîng generalului comandant al provinciei.

Sergentul răsuflă uşurat.

— Ei bine, domnule general, vă arestez şi vă duc la Milano. Iar dumneata, cine eşti ? i se adresă el lui Fabricio.

— El e Ascanio, răspunse contesa, fiul meu şi al generalului de divizie Pietranera.

— Fără paşaport, doamnă contesă ? vorbi sergentul cu totul îmblînzit.

— La vîrsta lui, nu obişnuieşte să şi-l ia ; de altfel, nu călătoreşte niciodată singur, e întotdeauna cu mine.

În timpul acesta, generalul Conti îşi dădea aere arătîndu-se din ce în ce mai jignit faţă de jandarmi :

— Ia mai lasă vorba ! se răsti unul dintre ei ; eşti arestat şi basta !

— Mai bine zi mulţumesc, dacă te lăsăm să-ţi închiriezi un cal de la vreun ţăran, spuse sergentul ; altfel, cu tot praful şi căldura şi gradul de mare şambelan al Parmei, va trebui să umbli pe jos, alături de caii noştri.

Generalul începu să înjure.

— Te poftesc să taci, urmă jandarmul. Unde ţi-e uniforma de general ? Oricine poate să se dea drept general !

Generalul se înfurie cumplit. În timpul acesta, în caleaşcă, lucrurile mergeau cu mult mai bine.

Contesa se purta cu jandarmii de parcă ar fi foşt oamenii ei de casă. Dăduse unuia din ei un galben şi-l trimisese să aducă vin, şi mai ales apă rece, de la o căscioară ce se zărea la vreo două sute de paşi. Şi izbutise să-l potolească pe Fabricio, care voia morţiş să fugă în pădurea de pe deal, sub cuvînt că are pistoale bune. De asemenea, obţinuse din partea furiosului general să o lase pe Clelia să se urce în caleaşcă. Folosindu-se de această împrejurare, generalul Conti, căruia îi plăcea nespus să vorbească despre el şi familia lui, le informă pe distinsele interlocutoare că fiica sa nu avea decît doisprezece ani, fiind născută la 27 octombrie 1803 ; dar că lumea îi dădea paisprezece sau cincisprezece ani, într-atît era de cuminte şi deşteaptă.

„E un necioplit", spuneau ochii contesei, privind-o pe marchiză. După discuţii care ţinură mai bine de o oră, tot datorită contesei, ieşi şi generalul din încurcătură. Unul dintre jandarmi, care avea, întîmplător, treabă în satul vecin, îi închirie acestuia calul său, după ce contesa îl asigură că va primi zece franci. Astfel, sergentul plecă singur cu generalul ; ceilalţi jandarmi rămaseră sub un copac, împreună cu patru pîntecoase sticle de vin, un fel de mici damigene, pe care jandarmul trimis la căscioară le cărase ajutat de un ţăran. Clelia Conti primi îngăduinţa trufaşului şambelan să ocupe, pînă la Milano, un loc în caleaşca doamnelor ; cît despre fiul viteazului general conte Pietranera, nimeni nu se mai gîndea să-l aresteze.

După primele cuvinte de politeţe şi comentarii asupra micului incident ce se sfîrşise cu bine, Clelia Conti băgă de seamă unda de entuziasm cu care o doamnă, atît de frumoasă cum era contesa, îi vorbea lui Fabricio ; se vedea bine că nu-i era mamă. Dar ceea ce îi aţîţa şi mai mult curiozitatea, erau repetatele aluzii la un lucru eroic, îndrăzneţ şi cît se poate de primejdios, pe care acesta părea să-l fi făptuit cu puţin înainte ; dar cu toată isteţimea ei, Clelia nu izbuti să ghicească despre ce anume era vorba.

Privea cu uimire la tînărul erou, ai cărui ochi păreau că oglindesc tot focul luptei. Cît despre el, căta puţin mirat la frumuseţea atît de stranie a acestei copile de doisprezece ani şi privirile lui o făceau să se îmbujoreze.

Cu o leghe înainte de intrarea în Milano, Fabricio spuse că se duce să-şi viziteze unchiul şi îşi luă rămas bun.

— Dacă izbutesc să scap din încurcătură, se adresă el Cleliei, mă voi duce să văd frumoasele tablouri din Parma şi atunci veţi binevoi, oare, să vă amintiţi acest nume : Fabricio del Dongo ?

— Aşa ştii tu să-ţi păstrezi *incognito*-ul ? îl dojeni contesa. Domnişoară, binevoieşte să-ţi aminteşti doar

că ştrengarul acesta este fiul meu şi se numeşte Pietranera şi nu del Dongo.

Seara tîrziu, Fabricio intra în Milano pe poarta *Renza*, ce ducea spre unul din locurile de plimbare foarte la modă. Trimiterea celor doi valeţi în Elveţia secătuise cu totul micile economii ale marchizei şi ale cumnatei sale ; din fericire, Fabricio mai avea la el cîţiva napoleoni şi un diamant, pe care hotărîră să-l vîndă.

Cele două doamne erau iubite şi cunoscute în tot oraşul. Cîteva personalităţi, dintre cele mai cu vază din partidul austriac şi bigot, merseseră să intervină în favoarea lui Fabricio, pe lîngă baronul Binder, şeful poliţiei. Domnii aceştia nu puteau concepe, ziceau ei, cum de putea fi luată în serios trăsnaia unui băieţandru de şaisprezece ani, care se sfădeşte cu un frate mai mare şi fuge de acasă.

— Meseria mea constă în a lua totul în serios, răspundea încet baronul Binder, om chibzuit şi trist. Baronul tocmai se îndeletnicea cu organizarea acelei faimoase poliţii a Milanului şi îşi luase sarcina de a preveni orice altă revoluţie asemănătoare cu cea din 1740, care îi gonise pe austrieci din Genova. Poliţia aceasta a Milanului, ajunsă mai apoi celebră prin peripeţiile domnilor Pellico [1] şi d'Andryane [2], nu era chiar atît de fioroasă : nu făcea decît să aplice cu măsură şi fără milă legi aspre. Împăratul Francisc al II-lea [3] voia să

[1-2] Silvio Pellico (1789—1854) scriitor italian, condamnat de autorităţile austriece pentru activitate conspirativă ; a stat nouă ani în închisoarea de la Spielberg, unde a scris o carte intitulată *Închisorile mele*.

Alexandre Philippe Andryane (1797—1863) revoluţionar de origină franceză, condamnat de autorităţile austriece pentru a fi conspirat în Italia : a fost închis împreună cu Pellico la Spielberg ; a scris *Memoriile unui deţinut politic*.

[3] Francisc al II-lea (1768—1835) din 1804, împărat al Austriei a făcut parte din *Sfînta alianţă*, coaliţia antinapoleoniană, iniţiată de cancelarul său, Metternich ; a înăbuşit mişcările din Italia din 1821 şi 1831.

bage spaima în imaginaţia atît de îndrăzneaţă a italienilor.

— Aduceţi-mi în scris — le cerea, de fiece dată, baronul, protectorilor lui Fabricio — *dovada* felului în care tînărul marchiz del Dongo şi-a petrecut timpul, zi de zi, din clipa plecării lui de la Grianta, care a avut loc la 8 martie, şi pînă la sosirea lui, aseară, în acest oraş, unde se află ascuns într-o cameră din apartamentul mamei sale, şi sînt gata să mă port cu el ca şi cum aş avea de-a face cu cel mai drăguţ şi mai neastîmpărat băieţandru. Dacă însă nu veţi fi în stare să-mi procuraţi itinerariul pe care l-a urmat în tot acest timp scurs de la plecarea lui din Grianta, oricare i-ar fi rangul şi oricît de mare stima pe care o port prietenilor familiei sale, nu va fi oare de datoria mea să-l arestez ? Şi nu va trebui să-l ţin la închisoare pînă ce-mi va face dovada că nu s-a dus să-i ducă lui Napoleon un mesaj din partea cîtorva nemulţumiţi ce vor fi existînd poate, în Lombardia, printre supuşii majestăţii-sale imperiale şi regale ? Şi nu uitaţi, domnilor, că dacă tînărul del Dongo izbuteşte să se justifice asupra acestui punct, el va rămîne totuşi vinovat de a fi trecut graniţa fără acte în regulă, ba mai mult decît atît : sub un nume fals şi folosindu-se cu bună ştiinţă de paşaportul eliberat unui simplu muncitor, cu alte cuvinte unui individ dintr-o clasă cu mult mai prejos decît cea din care face parte.

Această declaraţie, nemilos de chibzuită, era însoţită de toate semnele de respect şi consideraţie pe care şeful poliţiei le datora înaltei poziţii sociale a marchizei del Dongo şi a celorlalte personaje însemnate ce veneau să intervină pentru ea.

Cînd află răspunsul baronului Binder, marchiza fu cuprinsă de disperare.

— Fabricio va fi arestat, strigă ea plîngînd şi, o dată închis, cine ştie cînd va mai ieşi ! Iar tatăl lui îl va renega !

Doamna Pietranera şi cumnata ei ţinură sfat cu doi-trei prieteni apropiaţi şi, oricare le fu părerea, mar-

chiza voi cu tot dinadinsul ca fiul ei să plece chiar în noaptea următoare.

— Dar vezi bine că baronul ştie unde se află Fabricio, obiectă contesa. Omul ăsta nu-i chiar atît de rău.

— Se prea poate, numai că vrea să fie pe placul împăratului Francisc.

— Dacă ar fi socotit că arestarea lui Fabricio e folositoare avansării sale, fii sigură că băiatul ar zăcea de mult în închisoare ; de aceea, a-l face să fugă înseamnă o sfidare şi o insultă la adresa lui.

— Dar mărturisirea că ştie unde se află Fabricio nu este oare un fel de a ne spune : sfătuiţi-l să plece ? ! Nu, n-am să mai am linişte atîta timp cît am să ştiu că, peste un sfert de oră, fiul meu poate să fie între patru pereţi ! Oricît de mare ar fi ambiţia baronului Binder, adăugă marchiza, presupun că el consideră necesar, pentru poziţia sa personală în această ţară, să arate că face totul pentru a cruţa pe un om de rangul soţului meu şi cred că cea mai bună dovadă a acestui lucru este deosebita sinceritate cu care a mărturisit că este informat în ce loc anume îl poate afla pe Fabricio. Mai mult decît atît : bunăvoinţa lui a mers aşa de departe, încît ne-a arătat în amănunt care sînt cele două contravenţii de care este acuzat fiul meu, în urma denunţului nevrednicului său frate, şi ne-a explicat că aceste două contravenţii atrag după ele închisoarea ; oare aceasta nu înseamnă că a vrut să ne prevină că dacă preferăm exilul, n-avem decît să-l alegem ?

— Dacă alegi exilul, repeta mereu contesa, nu-l vom mai revedea niciodată.

Fabricio, care era de faţă, împreună cu un vechi prieten al marchizei, acum consilier la tribunalul înfiinţat de austrieci, fu, bineînţeles, de părere să dea bir cu fugiţii. Şi, într-adevăr, în aceeaşi seară, ieşi din palat, ascuns în trăsura care le ducea pe mama şi pe mătuşa lui la Teatrul Scala. Vizitiul, de care se fereau, se duse, ca de obicei, să tragă o duşcă la cîrciumă şi, în timp ce feciorul, om de încredere, păzea caii, Fabricio, îmbrăcat în ţăran, se strecură binişor din trăsură

și ieși afară din oraș. A doua zi dimineață, trecu frontiera cu aceeași ușurință și, cîteva ceasuri mai tîrziu, se afla instalat la moșia pe care maică-sa o avea în Piemont, în apropiere de Novara, chiar la Romagnano, unde a fost ucis Bayard [1].

E lesne de închipuit cîtă atenție acordară cele două doamne spectacolului, o dată ajunse în loja lor. Nu veniseră aici decît pentru a se putea sfătui mai bine cu cîțiva prieteni din partidul liberal, a căror prezență la palatul del Dongo ar fi putut fi rău interpretată de către poliție. Acolo, în lojă, hotărîră să facă un nou demers pe lîngă baron. Nici nu putea fi vorba să se ofere vreo sumă de bani acestui slujbaș, cu desăvîrșire cinstit ; de altfel, cele două doamne erau cît se poate de sărace, căci îl siliseră pe Fabricio să ia cu el tot ceea ce mai rămăsese din vînzarea diamantului.

Cu toate acestea, trebuiau neapărat să afle care era ultimul cuvînt al baronului. Prietenii contesei îi amintiră de canonicul Borda, un tînăr foarte plăcut la vedere, dar cam mocofan și care încercase pe vremuri să-i facă curte ; văzînd că nu izbutește, dezvăluise generalului Pietranera prietenia ei cu Limercati, drept care fusese izgonit ca un netrebnic. Iată, însă, că acel canonic juca în fiecare seară cărți cu baroana Binder și, bineînțeles, era prietenul intim al soțului. Contesa hotărî să facă un lucru peste măsură de greu pentru ea : să se ducă să-l roage pe canonic. A doua zi, dis-de-dimineață, înainte ca acesta să fi apucat să plece de acasă, contesa suna la ușa lui.

Cînd singura-i slugă veni să-i vestească vizita contesei Pietranera, canonicul fu atît de tulburat la auzul numelui ei, încît mai-mai să-și piardă graiul ; uită pînă și de neorînduiala în care îi erau veșmintele, cu totul simple de altfel.

— Poftește-o aici și pleacă, rosti el cu glas sugrumat.

---

[1] Pierre du Terrail, senior de Bayard (1473—1524) : celebru cavaler francez, supranumit „cavalerul fără frică și prihană". A fost ucis cu archebuza la Abbiategrosso, în războiul dus de Franța împotriva orașului Milano.

Contesa intră ; Borda căzu în genunchi.

— Numai astfel poate nefericitul şi smintitul de mine să vă primească poruncile, îi spuse el contesei, care în dimineaţa aceea, îmbrăcată dinadins cam la repezeală, era mai plină de vino-ncoace ca oricînd. Amărăciunea adîncă pricinuită de surghiunul lui Fabricio, sforţarea făcută pentru a călca pragul unui om care se purtase atît de urît cu ea, toate acestea dădeau privirii ei o ne-închipuită strălucire.

— Numai astfel vreau să vă primesc poruncile, căci, de bună seamă, aţi venit pentru a-mi cere vreun serviciu, altminteri nu aţi fi cinstit cu prezenţa voastră sărmana casă a nefericitului şi smintitului care, înnebunit cîndva de iubire şi gelozie şi văzînd că nici nu poate visa să vă placă, s-a purtat ca un nevrednic şi ca un laş.

Vorbele acestea, spuse din inimă, şi care aveau cu atît mai mult preţ cu cît canonicul se bucura acum de înaltă trecere, o mişcară pe contesă pînă la lacrimi. De unde, cu cîteva clipe mai înainte, umilinţa şi teama îi îngheţau inima, acum se simţea dintr-o dată înduioşată şi chiar plină de speranţă. Într-o clipă, chinul făcuse loc unei stări sufleteşti vecine cu fericirea.

— Sărută-mi mîna, îi spuse ea canonicului, şi ridică-te. (Trebuie ştiut că, în Italia, a tutui pe cineva înseamnă a-i arăta o prietenie sinceră, adevărată, după cum poate să însemne şi un simţămînt mai drăgăstos.) Vin să obţin prin tine iertarea nepotului meu Fabricio. Acesta e adevărul gol-goluţ şi fără prefăcătorie, cum se cade să-l spun unui vechi prieten. Are şaisprezece ani şi jumătate şi a făcut o prostie cît el de mare : ne aflam la Grianta, pe malul lacului Como. Într-o seară, pe la şapte, aflăm de la un barcagiu despre debarcarea împăratului în golful Juan. A doua zi, Fabricio a şi plecat în Franţa, cu paşaportul unuia dintre prietenii lui din popor, un negustor de barometre, pe nume Vasi. Cum nu are nici pe departe o înfăţişare de negustor de barometre, nici n-a apucat bine să intre în Franţa şi, după zece leghe, a şi fost arestat. Pornirile lui de entuziasm, manifestate într-o franceză stricată, părură suspecte.

După cîtva timp, a scăpat din închisoare şi a putut să fugă la Geneva ; am trimis după el la Lugano şi...

— Adică la Geneva, o corectă canonicul zîmbind.

Contesa îşi urmă povestirea pînă la capăt.

— Voi face pentru dumneavoastră tot ceea ce este omeneşte cu putinţă, îi făgădui cu căldură canonicul. Sînt cu totul la poruncile domniei-voastre, gata să fac chiar lucruri primejdioase, adăugă el. Spuneţi-mi numai ce trebuie să întreprind din clipa în care acest nevrednic salon va fi lipsit de cereasca dumneavoastră apariţie, a cărei amintire va rămîne pentru totdeauna în viaţa mea.

— Să te duci de îndată la baronul Binder, să-i spui că Fabricio ţi-a fost drag de cînd s-a născut, că l-ai văzut născîndu-se, fiindcă pe vremea aceea veneai des pe la noi, şi că, în numele prieteniei ce vă leagă, îl rogi să-şi folosească toţi spionii ca să verifice dacă, înainte de plecarea lui în Elveţia, Fabricio a avut o singură întrevedere cu vreunul din liberalii pe care îi supraveghează. Şi dacă baronul va fi bine slujit, va vedea că nu e vorba aci decît de o copilărie. Nu ştiu dacă îţi mai aminteşti că aveam pe vremuri, în frumosul meu apartament din palatul Dugnani, nişte stampe inspirate din luptele lui Napoleon. Ei bine, pe legendele acestor gravuri a învăţat nepotul meu să citească. Nu împlinise nici cinci anişori şi soţul meu, dumnezeu să-l ierte, îi şi explica aceste lupte : îi punea coiful pe cap, îi dădea să se joace cu sabia lui cea mare... şi iată că, într-o bună zi, află că acest idol al bărbatului meu s-a reîntors în Franţa ; porneşte ca un năuc, dar fără să izbutească să ajungă la dînsul. Întreabă-l, te rog, pe baronul dumitale, în ce fel poate fi pedepsită o asemenea clipă de nebunie ?

— Era cît pe ce să uit, exclamă canonicul, un lucru din care veţi vedea că nu sînt chiar atît de nevrednic de iertarea pe care mi-aţi acordat-o. Iată, zise el, căutînd pe masă, printre hîrtiile sale, iată denunţul acestui josnic *col-torto* (făţarnic) şi priviţi-i semnătura : *Ascanio Valserra del Dongo*. El este acela care a stîrnit toată povestea asta ; denunţul l-am luat aseară din birourile

poliției și m-am dus apoi la Scala, în speranța că voi găsi pe cineva — vreunul din obișnuiții lojei domniei-voastre — prin care sa vă pot da de veste. Copia acestui denunț se află de mult la Viena. Așadar, acesta e dușmanul împotriva căruia trebuie să luptăm.

Contesa citi, împreună cu canonicul, denunțul și îi ceru ca, în aceeași zi, să-i trimită și ei o copie, printr-un om de încredere. Apoi, se înapoie la palatul del Dongo, cu inima plină de bucurie.

— Nici un bărbat nu mi-ar fi arătat un devotament mai curtenitor decît acest fost *hoțoman*, îi spuse ea marchizei; deseară, la Scala, cînd orologiul teatrului va suna zece și trei sferturi, îi vom ruga pe toți cei din loja noastră să plece, vom stinge luminările, vom închide ușa, iar la unsprezece, canonicul va veni personal să ne spună ce a izbutit să întreprindă. Ne-am gîndit amîndoi că acesta este lucrul cel mai puțin compromițător pe care îl poate face.

Canonicul era om inteligent; se feri să lipsească de la întîlnise și, o dată acolo, se arătă de o bunăvoință neprecupețită și de o sinceritate totală, cum nu se întîmplă decît în țările unde trufia nu stă mai presus de toate sințămintele. Fapta pe care o făcuse cîndva, pîrînd-o pe contesă soțului ei, generalul Pietranera, era una din marile căințe ale vieții sale și iată că, în sfîrșit, aflase mijlocul prin care putea să-și împace cugetul.

Dimineața, cînd contesa plecase de la el, își spusese cu amărăciune „Așadar, acum trăiește cu nepotul ei ! căci era departe de a fi vindecat. Ea, cea atît de mîndră, să vină la mine ! Ea care, la moartea sărmanului Pietranera, a respins cu silă toate rugămințile mele de a-i fi de folos, deși îi fuseseră transmise, în modul cel mai cuviincios și cel mai respectuos cu putință, prin colonelul Scotti, fostul ei amant. Frumoasa Pietranera să trăiască din 1500 de franci ! continua să se frămînte canonicul, plimbîndu-se de colo-colo, prin odaie ! Să locuiască ea la castelul Grianta, cu marchizul del Dongo, pisălogul acela fără de pereche !... E limpede ca lumina zilei ! Fabricio este tînăr, plin de farmec, înalt, bine făcut, cu o înfățișare deschisă și, pe deasupra, are ochii plini

de atîta dulce voluptate... într-un cuvînt, are un chip zugrăvit parcă de Correggio[1]", adăugă canonicul cătrănit.

„Diferența de vîrstă... nu este prea mare... Fabricio s-a născut îndată după intrarea francezilor, prin '98, după cîte mi-amintesc, iar contesa să tot aibă douăzeci și șapte, douăzeci și opt de ani... și e mai frumoasă și mai fermecătoare cum nici că se poate ; în țara asta, atît de rodnică în frumuseți, ea le umbrește pe toate pe Marini, pe Gherardi, pe Ruga, pe Arese, pe Pietragrua... pe toate le întrece, și încă de departe... Ea și Fabricio trăiau fericiți și ascunși de lume, pe încîntă-torul țărm al lacului Como, cînd, pe neașteptate, tînărul își pune în gînd să fugă și să se alăture lui Napoleon... Mai sînt, așadar, inimi alese în Italia ! In ciuda tuturor asupririlor ! Patrie scumpă ! Nu, continua să se zbuciume canonicul, cu inima arsă de gelozie, e cu neputință de explicat altfel reseninarea ei de a sta îngropată la țară, cu perspectiva de a rabdă, în fiecare zi și la fiecare masă, mutra respingătoare a marchizului del Dongo și pe cea gălbejită a nesuferitului *inarchesino* Ascanio, care mai tîrziu va fi și mai pocit decît taică-său... Oricum, am s-o ajut din toată inima ! Așa, cel puțin, voi avea plăcerea s-o văd și altfel decît prin lornetă."

Canonicul Borda le înfățișă celor două doamne situația în chipul cel mai limpede cu putință. La drept vorbind, Binder era cît se poate de bine intenționat; era chiar încîntat că Fabricio ștersese putina, înainte de sosirea ordinelor care puteau să-i vină de la Viena. Căci Binder nu hotăra nimic de capul lui, iar pentru această afacere, ca pentru toate celelalte, era nevoit să aștepte dispoziții. Trimitea în fiecare zi, la Viena, copia exactă a tuturor informațiilor primite, apoi aștepta.

În ce-l privește pe Fabricio, trebuia ca, în timpul surghiunului său la Romagnano

I — să se ducă în fiecare zi la biserică și să-și ia drept duhovnic un om inteligent, devotat cauzei monar-

---

[1] *Antonio Allegri*, zis *Correggio* (1489—1534), pictor italian din epoca Renașterii.

hiei, căruia să nu-i mărturisească la spovedanie decît gîndurile cele mai nevinovate ;

2 — să nu se aibă bine cu nici un om prea deştept, iar dacă avea să vină vorba despre revoluţie, să nu vorbească altfel decît cu silă şi groază, ca despre un lucru cu desăvîrşire interzis ;

3 — să nu se arate niciodată la cafenea, să nu citească alte gazete decît cele oficiale din Turino şi Milano ; în general, să pară fără tragere de inimă faţă de citit, să nu citească de loc şi mai ales nimic care să fi fost tipărit după 1720, cu excepţia romanelor lui Walter Scott [1] ;

4 — şi, ca încheiere, vorbi canonicul cu un dram de ironie, va trebui neapărat să facă faţiş curte vreunei doamne frumoase de prin partea locului şi aparţinînd, bineînţeles, clasei nobile, pentru a dovedi cum că nu are firea întunecată şi cîrtitoare a unui conspirator în faşă.

Înainte de culcare, contesa şi marchiza îi scriseră lui Fabricio două nesfîrşite scrisori, în care îi explicau, pline de grijă drăgăstoasă, toate sfaturile primite de la Borda.

Fabricio nu avea nici un chef să conspire : îl iubea pe Napoleon, iar în calitatea sa de nobil se credea născut pentru a fi mai fericit decît oricare altul ; cît despre burghezi, îi găsea pur şi simplu caraghioşi. De cînd plecase din colegiu, unde nu citise decît opuri ticluite de iezuiţi, nu mai deschisese nici o carte. Se stabili la oarecare depărtare de Romagnano, într-un minunat palat, capodoperă a faimosului arhitect San-Micheli [2] ; cum însă, de treizeci de ani, nu mai locuise nimeni într-însul, ploua în toate odăile şi nici o fereastră nu se mai închidea. Fabricio puse mîna pe caii administratorului şi toată ziua nu făcea decît să umble călare. Nu vorbea de fel : cugeta. Sfatul de a-şi căuta o iubită, dintr-o familie cît se poate de nobilă şi reacţionară, îi plăcuse şi îl urmă întocmai. Îşi alese drept

[1] Romancier englez, autor de romane istorice (1771—1832).
[2] Arhitect italian (1484—1559), din şcoala veroneză.

duhovnic un tînăr preot intrigant, care ţinea să ajungă episcop (ca şi cel de la Spielberg)[1]; în schimb, făcea trei leghe pe jos, înconjurîndu-se de un mister pe care îl credea de nepătruns, ca să citească *Constituţionalul*[2], pe care îl găsea sublim. „E tot atît de frumos ca Alfieri[3] şi ca Dante!“ exclama el ades. Fabricio se asemăna cu tineretul francez prin aceea că se ocupa mult mai serios de calul şi de ziarul său decît de iubita lui cea conformistă. Dar, în sufletul său naiv, nu era încă loc pentru *imitarea celorlalţi* şi de aceea nu-şi făcu prieteni în societatea înstăritului tîrg Romagnano; simplitatea lui trecea drept înfumurare şi oamenii nu ştiau ce să mai creadă despre el. *E un mezin nemulţumit de a nu fi el primul născut*, îşi dădu cu părerea preotul.

Capitolul al şaselea

Trebuie să mărturisim, fără înconjur, că gelozia canonicului Borda nu era întru totul neîntemeiată; la întoarcerea din Franţa, Fabricio apăruse în ochii contesei ca un străin chipeş, pe care l-ar fi cunoscut foarte bine cîndva, demult. Dacă i-ar fi vorbit de dragoste, l-ar fi iubit. Nu nutrea oare faţă de purtarea şi făptura lui o admiraţie fierbinte şi, ca să spunem aşa, fără de margini? Însă Fabricio o îmbrăţişa cu o pornire de atîta nevinovată recunoştinţă şi de prietenie atît de curată, încît i-ar fi fost silă de ea însăşi dacă ar fi căutat vreun alt simţămînt în această afecţiune aproape filială. „La drept vorbind, îşi spunea contesa, acelor prieteni care m-au cunoscut acum şase ani, la curtea

---

[1] *A se vedea ciudatele Memorii ale lui Andryane, plăcute ca o poveste şi care vor trece în posteritate ca şi Tacit* (n. a.). Vezi şi notele 1—2 de la pag. 98.

[2] Ziar liberal francez.

[3] Vittorio Alfieri (1749—1803): poet italian, fondator al tragediei clasiciste în Italia.

prinţului Eugen, s-ar putea să le par încă frumoasă şi chiar tînără, dar pentru el sînt o femeie respectabilă... şi dacă e să vorbim deschis şi fără cruţare pentru amorul meu propriu, chiar în vîrstă." Contesa se amăgea asupra vîrstei la care ajunsese, dar nu în felul femeilor de rînd. „De altfel, la anii lui, adăuga ea, exagerăun întrucîtva urmele timpului ; pe cînd un om ceva mai în vîrstă..."

Contesa, care se plimba prin salonul ei, se opri înaintea unei oglinzi şi zîmbi. Trebuie ştiut că, de cîteva luni încoace, inima doamnei Pietranera era ţinta atacurilor susţinute ale unui ciudat personaj. Puţin după plecarea lui Fabricio în Franţa, contesa, care fără să şi-o mărturisească pe de-a-ntregul, era din ce în ce mai mult cu gîndul la el, căzuse într-o adîncă melancolie. Nu găsea farmec în nimic din tot ce făcea, ba chiar am putea spune că toate i se păreau searbăde. Îşi spunea că Napoleon, voind a-şi apropia popoarele Italiei, îl va lua pe Fabricio ca aghiotant. „Pentru mine e, deci, pierdut ! striga ea plîngînd, nu-l voi mai vedea şi, chiar dacă ne vom scrie, ce voi mai însemna eu pentru el, peste zece ani ?"

În această stare sufletească, făcu o călătorie la Milano, unde spera să afle veşti mai precise despre Napoleon şi poate, indirect, şi despre Fabricio. Fără să o spună pe faţă, firea ei neastîmpărată începuse să se sature de viaţa tihnită şi anostă pe care o ducea la ţară. „A nu te lăsa să mori, îşi spunea ea, nu înseamnă a trăi. În fiecare zi, iarăşi şi iarăşi, aceleaşi mutre *pudrate*, a fratelui meu, a lui Ascanio, a valeţilor !... Ce frumoase ar fi plimbările pe lac, alături de Fabricio !" Singura mîngîiere şi-o afla în prietenia cu marchiza. Dar, de cîtăva vreme, intimitatea cu mama lui Fabricio, femeie mai în vîrstă decît ea şi care îşi jelea mereu viaţa, începea să-i fie mai puţin plăcută.

Aceasta era ciudata stare sufletească a doamnei Pietranera : plecarea lui Fabricio îi lăsase prea puţine speranţe în viitor ; inima ei avea nevoie de mîngîiere şi de noutate. Sosind la Milano, contesa fu nelipsită de la

operă, care pe atunci era la modă ; mergea să se închidă ore întregi, singură, la Scala, în loja generalului Scotti, vechiul ei prieten. Oamenii pe care căuta să-i întîlnească, pentru a avea ştiri despre Napoleon şi armata lui, îi păreau necioplиţi şi grosolani. Se întorcea acasă şi improviza la pian, pînă către orele trei dimineaţa. Într-o seară, la Scala, în loja uneia dintre prietenele ei, la care se ducea ca să mai afle unele veşti din Franţa, îi fu prezentat contele Mosca, ministrul Parmei. Era un om plăcut şi care vorbea despre Franţa şi Napoleon într-un fel ce dădea inimii ei noi pricini de nădejde sau de teamă. Se duse şi a doua zi în loja prietenei : omul plin de duh din ajun reveni şi în tot timpul spectacolului stătură cu plăcere de vorbă. De la plecarea lui Fabricio, nu mai trăise o seară atît de însufleţită.

Omul acesta, care o distra, era contele Mosca della Rovere Sorezana, ministrul de Război, Poliţie şi Finanţe al acelui faimos monarh al Parmei, Ernest al IV-lea, renumit prin asprimea sa, pe care liberalii din Milano o socoteau drept cruzime. Mosca să tot fi avut patruzeci-patruzeci şi cinci de ani ; era un bărbat cu trăsături mari, fără pic de trufie şi cu un fel de a fi simplu şi bine dispus, care îl făcea simpatic de la prima vedere. Ar fi putut să placă poate şi mai mult dacă o ciudăţenie a suveranului său nu l-ar fi silit să-şi dea cu pudră pe păr, drept garanţie a bunelor sale sentimente politice. Cum, în Italia, oamenii nu se sfiesc să spună adevărul în faţă, ajung foarte repede să-şi vorbească pe un ton intim şi chiar să-şi facă mărturisiri personale. După aceea, dacă cineva a fost cumva jignit, cel mai bun lucru este ca cei în cauză să nu se mai revadă.

— Pentru ce vă pudraţi, conte ? îl întrebă doamna Pietranera, cînd îl văzu a treia oară. Un om ca dumneavoastră, plăcut, tînăr încă şi care s-a luptat în Spania alături de noi, să se pudreze !

— O fac pentru că n-am furat nimic din această Spanie şi pentru că trebuie să trăiesc. Eram nebun după glorie ; o singură vorbă măgulitoare a generalu-

lui francez Gouvion-Saint-Cyr [1], care ne comanda, însemna pe atunci totul pentru mine. La căderea lui Napoleon, am aflat că, în timp ce eu îmi tocam averea în slujba lui, tatăl meu, om cu multă imaginaţie şi care mă şi vedea general, începuse să-mi clădească la Parma un palat. În 1813, m-am pomenit cu un coşcogeamite palat de isprăvit şi cu pensia mea drept unică avere.

— Ce pensie : trei mii şi cinci sute de franci, ca soţul meu ?

— Contele Pietranera era general de divizie. Pe cînd pensia mea, de biet şef de escadron, n-a fost niciodată decît de opt sute de franci, iar de primit o primesc doar de cînd sînt ministru de Finanţe.

Cum nu se afla de faţă decît doamna cu păreri foarte liberale căreia îi aparţinea loja, discuţia urmă tot atît de deschis. Şi fiindcă fusese întrebat, contele Mosca vorbi despre viaţa lui la Parma.

— Sub generalul Saint-Cyr, în Spania, înfruntam gloanţele, ca să obţin o decoraţie şi totodată puţină glorie ; azi mă împopoţonez ca un personaj de comedie, ca să trăiesc pe picior mare şi să cîştig cîteva mii de franci. O dată intrat în acest soi de joc de şah, supărat de obrăzniciile şefilor mei, am voit să ocup unul din primele locuri ; şi am ajuns acolo unde doream. Dar cele mai fericite zile ale mele rămîn tot acelea pe care pot veni să le petrec, din cînd în cînd, la Milano ; aci bate încă, după cît mi se pare, inima faimoasei noastre armate italiene.

Sinceritatea, *disinvoltura* [2] cu care vorbea acel ministru al unui principe atît de temut, stîrni curiozitatea contesei ; la început, luîndu-se după titlurile lui, îl crezuse un om mărginit şi plin de fumuri ; cînd colo, avea în faţa ei un om căruia îi era ruşine de gravitatea slujbei lui. Mosca îi făgăduise că va face să-i parvină toate ştirile din Franţa, care aveau să-i cadă în mînă. La Milano, în luna dinaintea luptei de la Waterloo, lu-

---

[1] Mareşal francez din armata lui Napoleon, autor al unor *Memorii* (1764—1830).

[2] Nestînjenit, liber (în limba italiană).

crul acesta însemna o mare indiscreţie. Italia trecea printr-o perioadă hotărîtoare. La Milano, toată lumea era înfierbîntată de prea multă nădejde sau teamă. În mijlocul acestei fierberi generale, contesa se interesă mai îndeaproape cine era omul care vorbea cu asemenea uşurinţă despre o funcţie atît de pizmuită, ce era, totodată, şi singurul lui mijloc de trai.

I se aduseră la cunoştinţă lucruri neaşteptate, pline de o ciudăţenie demnă de a fi luate în seamă : contele Mosca della Rovere Sorezana, i se spuse, este pe punctul de a deveni prim-ministru şi favorit al lui Ranucio-Ernest al IV-lea, suveranul absolut al Parmei şi, mai mult decît atît, unul dintre cei mai bogaţi principi ai Europei. La drept vorbind, contele ar fi ajuns de mult în această funcţie atît de înaltă, dacă ar fi binevoit să-şi ia un aer mai grav ; se spunea chiar că principele îi făcea adesea imputări în această privinţă.

— Dar ce-i pasă alteţei-voastre cum mă port eu, de vreme ce-mi îndeplinesc bine sarcinile ? răspundea el fără sfială.

Se mai spunea că fericirea acestui favorit nu era lipsită de spini. Trebuia să placă unui suveran care, deşi era un om de duh şi cu bun simţ, de cînd se cocoţase pe un tron absolut, părea să-şi fi pierdut cu totul capul şi se arăta, printre altele, mai bănuitor decît o femeiuşcă.

Ernest al IV-lea nu era viteaz decît la război. Pe cîmpurile de bătălie unde se luptase, fusese văzut de zeci de ori ducînd o coloană la atac. ca un brav general ce era ; dar, după moartea tatălui său, Ernest al III-lea, o dată întors în ţărişoara unde, din nefericire şi pentru el, era învestit cu o putere nelimitată, se apucase să tune şi să fulgere împotriva liberalilor şi a libertăţii. Curînd, începu să-şi închipuie că oamenii îl urăsc. În cele din urmă, într-o clipă de proastă dispoziţie, trimise la spînzurătoare doi liberali, care nu erau poate chiar atît de vinovaţi, dar fusese sfătuit în acest sens de un ticălos, pe nume Rassi, un fel de ministru de Justiţie.

Din clipa aceea blestemată, viaţa principelui s-a schimbat ; e chinuit de bănuielile cele mai ciudate. Nu are nici cincizeci de ani, dar frica l-a împuţinat în asemenea măsură, încît, cum aude vorbindu-se de iacobini şi de planurile comitetului directoriu de la Paris, capătă pe loc înfăţişarea unui bătrîn de optzeci de ani ; şi iată-l, din nou, pradă vedeniilor şi spaimelor copilăriei.

Favoritul său Rassi, procuror general (sau mare judecător), nu are influenţă asupra lui decît speculîndu-i frica. Îndată ce simte slăbindu-i creditul, se grăbeşte să descopere vreo nouă conspiraţie, dintre cele mai sumbre şi mai fanteziste. Se întîmplă cumva ca treizeci de nesocotiţi să se adune pentru a citi vreun număr al *Constituţionalului ?* Rassi îi declară conspiratori şi îi trimite sub stare de arest în acea vestită fortăreaţă a Parmei, spaima întregii Lombardii. Fiind foarte înaltă — o sută optzeci de picioare, zice-se — se zăreşte în mijlocul acelui şes intins, de la mari depărtări ; forma exterioară a acestei închisori, despre care se povestesc lucruri atît de înfiorătoare, o face, prin groaza ce-o răspîndeşte în juru-i, să fie regina întregii cîmpii ce se întinde între Milano şi Bolonia.

— Cine ar crede, îi spunea contesei un alt călător, că noaptea, în camera sa de la cel de-al treilea cat al palatului, păzit de optzeci de străjeri, care, din sfert în sfert de oră, urlă cîte o frază întreagă, Ernest al IV-lea în persoană stă şi tremură ? În ciuda uşilor şi a ferestrelor ferecate cu cîte zece zăvoare şi a faptului că încăperile vecine, atît cele de deasupra cît şi cele de dedesubt, sînt întesate de soldaţi, el se teme de iacobini. Dacă vreo şipcă din parchet scîrţîie cît de uşor, sare şi pune mîna pe pistoale, închipuindu-şi că vreun liberal i s-a ascuns sub pat. Şi, pe loc, toate soneriile palatului încep să zbîrnîie, iar un aghiotant se duce să-l trezească pe contele Mosca. Cînd soseşte la palat, ministrul Poliţiei se fereşte să tăgăduiască cumva complotul. Dimpotrivă. Singur cu suveranul său şi înarmat pînă-n dinţi, cercetează toate ungherele apartamentelor, se uită pe sub paturi şi, într-un cuvînt, se dedă la

o sumedenie de năzdrăvănii şi caraghioslîcuri, vrednice, în cel mai rău caz, de o băbătie. Toate aceste măsuri i s-ar fi părut înjositoare chiar şi principelui, în vremurile fericite cînd se războia bărbăteşte şi cînd încă nu omorîse altfel decît cu arma în mînă. Cum este un om deosebit de inteligent, îi e ruşine de aceste măsuri de precauţie şi îşi dă seama de ridicolul lor, chiar în clipa cînd recurge la ele. Izvorul nemăsuratei treceri de care se bucură contele Mosca constă tocmai în faptul că întrebuinţează întreaga-i dibăcie pentru ca monarhul să nu aibă vreodată a roşi în prezenţa lui. El, Mosca, este acela care, în calitatea sa de ministru al Poliţiei, stăruie să se caute bine pe sub toate mobilele, ba chiar se vorbeşte, la Parma, că pune să se scotocească pînă şi în cutiile contrabasurilor. Iar principele este acela care se opune şi îşi zeflemiseşte ministrul pentru excesul lui de zel. Am făcut prinsoare, îi răspunde Mosca : „Ia gîndiţi-vă la sonetele satirice cu care ne-ar copleşi iacobinii, dacă am lăsa să fiţi asasinat. Apărăm nu numai viaţa dumneavoastră, ci şi onoarea noastră.“ Dar se pare că principele nu se lasă prostit decît pe jumătate ; căci dacă îndrăzneşte careva să spună prin oraş că în ajun cei de la palat au petrecut o noapte albă, pe dată marele procuror Rassi îl trimite pe autorul acestei glume proaste la fortăreaţă ; şi o dată întemniţat acolo, fîu acel lăcaş înalt şi *la aer curat*, cum se spune la Parma, apoi trebuie să se întîmple cine ştie ce minune ca să-şi mai amintească cineva de el. Fiindcă Mosca este ostaş, iar în Spania s-a salvat de douăzeci de ori cu pistolul în mînă din ghearele primejdiei, suveranul îl preferă lui Rassi, deşi acesta e mult mai mlădios şi mai servil. Nefericiţii prizonieri închişi în fortăreaţă sînt ţinuţi la cel mai straşnic secret şi se istorisesc despre ei fel de fel de poveşti. Liberalii pretind că una din născocirile lui Rassi este ca temnicerii şi duhovnicii să-i convingă pe deţinuţi că, aproape în fiecare lună, unul din ei este dus la moarte. În ziua aceea, întemniţaţii au voie să se urce pe platforma uriaşului turn, la o înălţime de o sută optzeci de picioare, şi, de acolo, să privească defi-

lînd cortegiul, în cap cu nemernicul, care joacă rolul nefericitului osîndit la moarte.

Toate aceste poveşti şi alte douăzeci de acelaşi fel, dar nu mai puţin adevărate, o interesau nespus pe doamna Pietranera ; a doua zi, cerea noi amănunte contelui Mosca, făcînd mii de glume pe socoteala lui. Îl găsea plin de haz şi îi afirma că, fără să-şi dea seama, e un monstru. Într-o zi, întorcîndu-se la hotel, contele îşi spuse : „Nu numai că această contesă Pietranera este o femeie încîntătoare, dar cînd îmi petrec seara în loja ei, izbutesc să uit unele lucruri din Parma, a căror amintire îmi sfredeleşte inima.“ „*Acest ministru, în ciuda felului său de a fi uşuratic şi sclipitor, nu avea un suflet* à la française *şi nu ştia să-şi uite supărările. Dacă, bunăoară, avea la căpătîi un spin, se simţea obligat să-l rupă sau să-l tocească tot zdrelindu-şi de el mădularele.*“ Rog pe cititor să mă ierte pentru această frază tradusă direct din italiană.

A doua zi după această descoperire, contele îşi dădu seama că, în ciuda treburilor urgente pe care le avea la Milano, ziua i se părea nespus de lungă ; nu-şi mai afla locul ; îşi obosi cît putu caii de la trăsură apoi, pe la orele şase după-amiază, porni călare spre *Corso* ; nutrea oarecari speranţe de a o întîlni acolo pe doamna Pietranera ; nezărind-o, îşi aminti că, la ceasurile opt, se deschidea Teatrul Scala ; intră şi nu văzu nici zece persoane în toată acea imensă sală. Se cam ruşină că se afla acolo. „E cu putinţă, îşi spuse el, ca la cei patruzeci şi cinci de ani bătuţi pe muche, să fac nebunii de care ar roşi şi un sublocotenent ?“ Din fericire, nu-l bănuia nimeni. Fugi şi căută să-şi omoare timpul, plimbîndu-se pe străduţele atît de frumoase din jurul Scalei, pline de cafenele care, la ora aceea, gemeau de lume ; în faţa fiecăreia din ele, o mulţime de curioşi, instalaţi pe scaune, pînă în mijlocul străzii, consumau îngheţate şi flecăreau pe seama trecătorilor. Contele era un trecător cu totul deosebit ; de aceea şi avu plăcerea să fie recunoscut şi oprit. Trei sau patru pisălogi, din cei de care nu te poţi descotorosi cu una cu două, profi-

tară de acest prilej că să vorbească, fără audienţă specială, cu un ministru atît de puternic. Doi dintre ei îi înmînară jalbe, iar cel de-al treilea se mulţumi să-i dea unele sfaturi ce nu se mai sfîrşeau, asupra atitudinii sale politice.

Cînd eşti atît de inteligent, nu trebuie să dormi; şi nici să te plimbi cînd eşti atît de puternic. Contele se reîntoarse la teatru şi avu ideea de a ocupa o lojă în rîndul al treilea; de acolo, putea supraveghea, fără să fie observat de nimeni, loja din rîndul al doilea, în care spera s-o vadă sosind pe contesă. Două ore nesfîrşite de aşteptare nu i se părură de fel prea lungi acestui îndrăgostit; fericit, sigur că nu-l vede nimeni, se lăsa cu totul în voia nebuniei ce-l cuprinsese. „Oare, bătrîneţea nu înseamnă, înainte de orice, tocmai neputinţa de a mai fi furat de asemenea dulci copilării?“ îşi spunea el.

În cele din urmă, apăru şi contesa. Prin lornetă, o privea cu nesaţ. „Tînără, strălucitoare, uşoară ca o pasăre, nu-i dai nici douăzeci şi cinci de ani, gîndea el. Dar frumuseţea e cel mai neînsemnat din darurile sale; căci unde găseşti un suflet pururi sincer ca al ei, ce niciodată nu se poartă cu grijă pentru sine, ci se lasă cu totul în voia primei impresii şi nu se vrea decît mereu chemat spre altceva? Abia acum înţeleg nebunia contelui Nani.“

Cîtă vreme nu-i era gîndul decît la cucerirea fericirii pe care o avea sub ochi, Mosca îşi găsea cele mai bune scuze pentru propria sa nebunie. Dar, ele nu-i mai păreau la fel de bune cînd se întorcea cu gîndul la vîrsta şi la grijile, uneori atît de triste, ce-i năpădeau viaţa. „Un om iscusit, căruia frica îi ia minţile, mă ţine pe picior mare şi cu bani mulţi, ca să-i fiu ministru. Dar dacă mîine mă dă afară, rămîn pe drumuri, bătrîn şi sărac, adică tot ce e mai vrednic de dispreţ pe lumea asta; halal personaj de oferit contesei!“ Dar gîndurile acestea fiind prea întunecate, se reîntoarse la doamna Pietranera; nu s-ar mai fi săturat privind-o şi, pentru a se putea gîndi mai în voie la ea, nici nu cobora

în loja ei. „Pare-se că l-a ales pe Nani anume, pentru a-l face să turbeze pe acel dobitoc de Limercati, care nu numai că nu s-a învrednicit să-l străpungă cu spada pe ucigaşul soţului ei, dar nici măcar n-a pus pe altcineva să-i dea o lovitură de pumnal. Eu, unul, m-aş bate şi de douăzeci de ori pentru ea“, se înfierbîntă contele. În fiecare clipă, îşi întorcea privirile către orologiul teatrului care, prin cifre luminoase, strălucind pe un fond întunecat, vestea spectatorilor, din cinci în cinci minute, ora la care le era îngăduit să intre într-o lojă prietenă. Contele îşi spunea: „Nu voi putea sta în loja ei decît cel mult o jumătate de oră, eu, care o cunosc de atît de puţină vreme; dacă rămîn mai mult, mă ia lumea la ochi şi, din pricina vîrstei mele şi mai ales a acestui blestemat de păr pudrat, voi părea mai cuceritor ca un Casandru.“ [1] Însă un gînd îl făcu să se hotărască pe loc: „Te pomeneşti că porneşte ea în vizită prin alte loji. Ar fi o straşnică răsplată pentru zgîrcenia cu care îmi drămuiesc această plăcere.“ Se ridică să coboare în loja contesei, cînd, deodată, mai-mai că nu-l mai trase inima să dea ochi cu ea.

„Asta-i culmea, îşi zise în sinea lui, oprindu-se pe trepte, iată-mă, aşadar, pradă unui adevărat acces de timiditate! De douăzeci şi cinci de ani nu mi s-a mai întîmplat aşa ceva!“

Intră în lojă, făcînd aproape o sforţare să-şi învingă sfiala. Şi profitînd, ca un om de duh ce era, de această năstruşnică întîmplare, nu căută de fel să se arate la largul lui sau să pară spiritual, povestind vreo istorioară hazlie; avu, dimpotrivă, curajul să fie sfios şi îşi folosi ascuţimea minţii, lăsînd să i se ghicească tulburarea, fără a fi ridicol. „Dacă mi-o ia în nume de rău, îşi spunea el, sînt pierdut în vecii vecilor. Eu, sfios, cu părul ăsta pudrat şi care altfel ar arăta cărunt? Dar, la urma urmei, acesta-i adevărul şi deci nu pot să par ridicol decît dacă exagerez sau fac caz de sfiala mea.“ Dar contesei i se urîse atît de mult la castelul Grianta,

---

[1] Personaj din comedia italiană, tipul bătrînului ridicol, al tatălui înşelat de copii şi de toţi cei din jurul lui.

să tot aibă în faţa ochilor perucile pudrate ale fratelui, nepotului şi ale altor cîtorva vecini plicticoşi şi conformişti, încît nici nu-i trecu prin minte să ia seama la părul noului ei adorator.

Inteligenţa o feri ca o pavăză de hohotul de rîs care i-ar fi putut scăpa la intrarea contelui ; nu luă aminte decît la veştile din Franţa, pe care Mosca i le şoptea întotdeauna, cînd venea s-o vadă în lojă ; fără doar şi poate că le scornea... În seara aceea, în timp ce le discutau împreună, băgă de seamă că privirea contelui era frumoasă şi bună.

— Îmi închipui, îi spuse dînsa, că la Parma, în mijlocul sclavilor dumitale, nu vei fi avînd aceeaşi privire blajină ; asta ţi-ar strica toate socotelile, iar lor le-ar da nădejdea că scapă de spînzurătoare.

Această totală lipsă de înfumurare, la un om ce trecea drept primul diplomat al Italiei, i se păru contesei un lucru cu totul deosebit ; ba chiar găsi că Mosca avea şi oarecare farmec. Şi, cum vorbea frumos şi cu căldură, nu-i displăcu faptul că îşi îngăduia să joace pentru o seară, şi nimic mai mult, rolul de bărbat atent.

Pasul pe care îl făcură era un pas mare şi primejdios ; din fericire pentru ministru, care la Parma nu avea de-a face cu femei fără inimă, contesa nu sosise decît de puţine zile de la Grianta şi mintea îi era încă înţepenită de plictiseala vieţii la ţară. Uitase pînă să şi glumească ; şi toate acele nimicuri care fac parte dintr-un anume fel de viaţă, elegant şi uşor, căpătaseră pentru ea un iz de noutate ce le sfinţea parcă. Nu avea chef să ia pe nimeni şi nimic în derîdere, nici chiar pe un îndrăgostit de patruzeci şi cinci de ani, şi care, pe deasupra, se arăta şi sfios. Opt zile mai tîrziu, îndrăzneala contelui ar fi putut fi primită cu totul altfel.

La Scala, se obişnuia ca acele mici vizite, ce se făceau de la o lojă la alta, să nu se prelungească mai mult de douăzeci de minute ; contele îşi petrecu toată seara în loja în care avusese fericirea de a o întîlni pe doamna Pietranera. „Femeia aceasta, îşi spunea el, îmi redă tot avîntul nebunesc al tinereţii !“ Dar simţea îndeajuns pri-

mejdia ce-l pîndea. „Oare rangul meu de pașă atotputernic, la patruzeci de leghe distanță, o va face să-mi ierte această neghiobie ? Dac-ar ști cum mă plictisesc la Parma !“ Cu toate acestea, din sfert în sfert de oră își punea în gînd să se ridice și să plece.

— Trebuie să vă mărturisesc, doamnă, îi spuse el rîzînd, în cele din urmă, că la Parma mor de urît și fie-mi îngăduit să mă îmbăt de plăcere, atunci cînd mi se întîmplă să o aflu în cale. Așa încît, îngăduiți-mi doar în astă-seară să joc pe lîngă dumneavoastră rolul de îndrăgostit. Căci, vai ! peste puține zile voi fi foarte departe de loja aceasta, care mă face să uit de toate amărăciunile și, așa cum veți fi gîndind în sinea dumneavoastră, chiar și de buna-cuviință.

La opt zile după această vizită, cu totul neobișnuită, în loja de la Scala, și în urma mai multor întîmplări mărunte, a căror istorisire ar putea să pară prea lungă, contele Mosca era îndrăgostit nebunește, iar contesa începea să fie convinsă că, dacă un bărbat îți place, vîrsta lui nu are nici o însemnătate. Cam asta era starea lor de spirit, cînd Mosca fu chemat, printr-un curier special, la Parma. S-ar fi zis că monarhul se temea să rămînă prea mult singur. Contesa se înapoie la Grianta ; acum, cînd închipuirea ei nu le mai împodobea, locurile îi părură pustii. „Să fi început să mă intereseze omul acesta ?“ se întrebă ea. Mosca îi scrise și nu avu a se preface : lipsa contesei îi secase izvorul tuturor gîndurilor. Scrisorile lui aveau haz și, printr-o mică ciudățenie ce nu-i fu luată în nume de rău, pentru a evita comentariile marchizului del Dongo, căruia nu-i plăcea să plătească adusul scrisorilor acasă, contele trimitea curieri speciali, care le depuneau la poșta de la Como, Lecco, Varese sau vreunul din celelalte mici orășele încîntătoare din jurul lacului. Proceda astfel cu speranța ca același curier să-i aducă și răspunsul ; ceea ce se și întîmpla.

În curînd, zilele cînd sosea poșta căpătară pentru contesă o anumită însemnătate. Curierii aduceau flori, fructe, mici daruri fără preț, dar care îi făceau plăcere, atît ei cît și cumnatei sale. Amintirea contelui se imple-

tea cu ideea marii lui puteri ; contesa ajunsese să plece urechea la tot ceea ce se spunea despre el, căci liberalii înşişi îi recunoşteau meritele.

Principalul izvor al proastei faime create în jurul lui Mosca era faptul că la Parma el trecea drept şef al partidului *ultra*, în timp ce partidul liberal avea în frunte lui o intrigantă, în stare de orice, chiar şi de a reuşi : marchiza Raversi, femeie neînchipuit de bogată. Principele avea grijă ca, din cele două partide existente, să nu-l descurajeze niciodată pe cel ce nu era la putere ; ştia el bine că tot dînsul avea să fie stăpînul, chiar şi cu un cabinet ales printre cei ce frecventau salonul doamnei Raversi.

Zvonurile care ajungeau la Grianta dădeau mii de amănunte în legătură cu aceste intrigi. Lipsa lui Mosca, pe care toate lumea îl descria ca pe un ministru cu cele mai înalte însuşiri şi, pe deasupra, şi ca pe un om de acţiune, îngăduia contesei să nu se mai gîndească la părul lui pudrat — simbol a tot ceea ce era trist şi depăşit ; căci acesta era doar un amănunt neînsemnat, una din obligaţiile vieţii la curte, unde el juca, de altfel, un rol atît de frumos. „A fi curtean, îi spunea contesa marchizei, este un lucru nespus de ridicol, dar care îşi are hazul lui ; e un joc interesant, dar cu condiţia să-i accepţi regulile. Ai pomenit vreodată ca cineva să se răzvrătească împotriva caraghioaselor reguli ale *whist*-ului [1] ? Şi, cu toate acestea, o dată ce te-ai deprins cu ele, îţi face mare plăcere să-ţi vezi adversarul bătut."

Doamna Pietranera se gîndea adesea la autorul nenumăratelor şi încîntătoarelor scrisori pe care le primea ; ziua în care îi soseau era pentru ea nespus de plăcută ; se urca în barcă şi se ducea să le citească în mijlocul celor mai frumoase peisaje de pe marginea lacului : la Pliniana, la Belano sau în pădurea Sfondrata. Scrisorile acelea o mîngîiau întrucîtva şi de lipsa lui Fabricio. Nu-i putea interzice contelui să fie îndrăgostit ; nu trecuse nici o lună şi iată că se gîndea la el cu dor şi duioşie. Cît

---

[1] Joc de cărţi.

despre Mosca, era aproape de bună-credinţă cînd îi scria că e gata să-şi dea demisia şi să-şi lase ministerul, ca să vină să-şi petreacă viaţa cu ea, la Milano sau aiurea. „Am patru sute de mii de franci, adăuga el, care ne vor aduce, de bine de rău, un venit de cincisprezece mii de franci.“ „Aş avea din nou o lojă... şi cai...“, îşi spunea contesa ; şi visurile acestea îşi aveau farmecul lor. Priveliştile negrăit de frumoase ale lacului Como începeau din nou s-o farmece. Se ducea să viseze, pe ţărmurile lui, la acea reîntoarcere spre o viaţă strălucitoare, care în mod atît de ciudat şi de neaşteptat îi stătea iarăşi la îndemînă. Se şi vedea pe *Corso*, la Milano , fericită şi veselă, ca pe vremea viceregelui. „Tinereţea, sau cel puţin viaţa cu freamătul ei, ar reîncepe pentru mine !“ îşi spunea dînsa.

Uneori, închipuirea-i aprinsă îi ascundea unele lucruri, dar niciodată nu se amăgea cu bună ştiinţă, cum fac cei ce se sfiesc să privească viaţa în faţă. Era, înainte de toate, o femeie de bună-credinţă cu ea însăşi. „Dacă sînt puţin cam în vîrstă pentru a mă mai ţine de nebunii, îşi spunea ea, nu trebuie să uit că invidia care, ca şi dragostea, îşi face iluzii, ar putea să-mi otrăvească toată şederea la Milano. După moartea soţului meu, nobila sărăcie în care m-am retras, ca şi refuzul a două mari cereri în căsătorie, m-au făcut să am şi mai mult succes. Bietul meu Mosca nu are nici a douăzecea parte din risipa de belşug pe care mi-o puneau la picioare cei doi nătîngi de Limercati şi Nani. Firava pensie de văduvă, cu greu obţinută, concedierea servitorilor, care la timpul său făcuse vîlvă, precum şi odăiţa de la catul al cincilea al modestului imobil, la intrarea căruia se adunau douăzeci de echipaje deodată — toate acestea alcătuiau odinioară o stare de lucruri cu totul aparte. Dar astăzi, de oricîtă pricepere aş da dovadă, aş trece prin clipe foarte neplăcute dacă, neavînd altă avere decît tot pensia mea de văduvă, m-aş reîntoarce să trăiesc la Milano, în acea măruntă tihnă burgheză, pe care ne-ar putea-o îngădui cele cincisprezece mii de franci ce-i vor rămînea lui Mosca după demisie. Un serios obstacol, pe care invidia

îl va transforma într-o arînă necruțătoare, este faptul că, deși despărțit de multă vreme de soția lui, contele este căsătorit. Această despărțire e cunoscută la Parma, dar la Milano ea va fi luată drept o noutate și mi se va pune în seamă. Așa încît frumoasa mea lojă la Scala, și tu Como, dumnezeescul meu lac... adio ! adio !"

În ciuda acestor presupuneri bine cumpănite, dacă ar fi avut cît de puțină avere, contesa ar fi primit propunerea lui Mosca de a demisiona. Se socotea o femeie în vîrstă și viața la curte îi inspira teamă ; dar ceea ce va părea din cale-afară de neverosimil dincoace de Alpi, este faptul că, într-adevăr, contele și-ar fi dat fericit demisia ; cel puțin era lucrul de care izbutise s-o convingă pe contesă. În toate scrisorile sale stăruia, cu o nebunie mereu crescîndă, să-i acorde o a doua întrevedere la Milano, ceea ce și obținu. „Să-ți jur că simt pentru dumneata o patimă nebună, îi spuse într-o zi contesa, la Milano, ar însemna să te mint. Ce n-aș da să mai pot iubi acum, la cei peste treizeci de ani ai mei, cum iubeam altădată la douăzeci și doi ! Dar am văzut prăbușindu-se atîtea lucruri pe care le credeam veșnice ! Simt pentru dumneata cea mai duioasă dintre prietenii, am în dumneata o încredere nemărginită și, dintre toți bărbații, ești cel pe care îl prefer." Contesa se credea întru totul sinceră, deși, spre sfîrșitul ei, această declarație cuprindea o mică minciună. Poate că, dacă Fabricio ar fi voit, i-ar fi biruit pe toți în inima ei. Dar Fabricio nu era decît un copil în ochii contelui Mosca ; acesta sosi la Milano la trei zile după plecarea nesocotitului tînăr către Novara și se grăbi să meargă să intervină pentru el, pe lîngă baronul Binder. Contele socotea că exilul era o boală fără leac.

Nu venise singur la Milano : cu el în trăsură se afla și ducele Sanseverina-Taxis, un bătrînel drăguț, mărunțel, de șaizeci și opt de ani, cu păr cărunt, curat, politicos, putred de bogat, dar nu de ajuns de nobil. Întreaga lui avere fusese agonisită de bunicul său, care, în calitate de

arendaş general [1] al statului Parma, strînsese milioane. Tatăl său obţinuse să fie numit ambasador al principelui Parmei la curtea ***, în urma următorului raţionament

— Alteţa-voastră plăteşte treizeci de mii de franci trimisului ei la curtea ***, iar acesta trăieşte acolo ca un calic. Dacă alteţa-voastră binevoieşte să-mi încredinţeze mie această funcţie, mă voi mulţumi cu un salariu de şase mii de franci. În schimb, cheltuielile mele la curtea *** nu vor fi niciodată sub o sută de mii de franci anual, iar administratorul meu va vărsa în fiecare an o sumă de douăzeci de mii de franci la visteria Afacerilor Străine ale Parmei. Cu această sumă, se va putea numi pe lîngă mine un secretar de ambasadă — oricare veţi voi — iar eu nu mă voi amesteca şi nici nu voi fi curios să aflu tainele diplomatice, în cazul în care acestea ar exista. Singurul meu scop este să dau o anumită strălucire numelui meu, care e încă nou, şi să-l înalţ printr-o funcţie de mare demnitar al ţării.

Actualul duce, fiul acelui ambasador, făcuse prostia de a manifesta oarecare vederi liberale, din care pricină, de doi ani de zile, era nemîngîiat. În timpul lui Napoleon, pierduse două sau trei milioane, încăpăţînîndu-se să rămînă prin străinătăţi, dar, cu toate acestea, de la restabilirea ordinii în Europa, nu izbutise încă să obţină un anumit colan ce împodobea portretul tatălui său ; lipsa acelei înalte decoraţii îl făcea să tînjească. În Italia, iubirea este însoţită de un asemenea grad de intimitate, încît orice urmă de vanitate e dinainte exclusă între cei doi amanţi. Iată de ce Mosca spuse, în chipul cel mai firesc, femeii pe care o adora :

— Am să-ţi ofer, spre alegere, două sau trei planuri de viitor, toate cît se poate de bine chibzuite şi la care mă tot gîndesc de vreo trei luni încoace

1 — Îmi dau demisia şi trăim ca doi burghezi de treabă la Milano, Florenţa sau Neapole, unde vei crede de cuviinţă. Avem un venit de cincisprezece mii de

---

[1] Persoană care a obţinut dreptul de a percepe diverse impozite, în schimbul unei anumite sume vărsate la trezoreria statului.

franci, pe lîngă atenţiile principelui, care vor dura mai mult sau mai puţin.

2 — Primeşti să vii în ţărişoara în care deţin o oarecare putere şi cumperi o moşie, Sacca de pildă, conac încîntător, în mijlocul unei păduri la poalele căreia curge Padul — poţi semna contractul de cumpărare de azi într-o săptămînă. Principele te va adopta la curtea sa. Dar aici se iveşte o piedică serioasă. Vei fi bine primită la curte ; nimeni nu va îndrăzni să crîcnească în faţa mea ; de altfel, prinţesa se crede nefericită şi am şi avut grijă să-i fac cîteva servicii, cu gîndul că mai tîrziu ar putea să-ţi prindă bine. Trebuie, însă, să-ţi atrag atenţia asupra unei piedici greu de înlăturat : principele este cît se poate de evlavios şi, după cum ştii, fatalitatea face să fiu căsătorit, de unde mii de neplăceri mărunte. Dumneata eşti văduvă, e un titlu frumos, dar care ar trebui schimbat cu un altul, şi tocmai despre asta este vorba în cea de-a treia propunere a mea.

S-ar putea găsi un nou soţ, de fel stînjenitor, dar care să fie, în primul rînd, foarte înaintat în vîrstă — căci de ce mi-ai răpi nădejdea de a-i lua într-o bună zi locul ? Ei bine, am ajuns la o înţelegere, în această ciudată afacere, cu ducele Sanseverina-Taxis, care, bineînţeles, deocamdată nu ştie numele viitoarei ducese. Ştie doar că ea l-ar face ambasador şi că i-ar dărui acel mare colan pe care îl avea tatăl său şi fără de care se simte cel mai nefericit dintre muritori. Acestea fiind zise, ducele nu-i chiar un nătărău ; îşi comandă hainele şi perucile la Paris. Apoi, e un om incapabil de răutăţi ticluite dinainte, e absolut convins că onoarea constă în deţinerea unui colan şi îi este ruşine de averea lui. Acum un an, cînd mi-a propus să fondeze un spital, pentru a dobîndi mult rîvnitul colan, mi-am cam bătut joc de el. În schimb, el nu şi-a bătut joc de mine cînd i-am propus o căsătorie ; prima mea condiţie a fost, bineînţeles, ca niciodată să nu mai calce la Parma.

— Dar îţi dai seama că ceea ce îmi propui dumneata este foarte imoral ? spuse contesa.

— Nu mai imoral decît toate cîte se petrec la curtea noastră şi la încă alte douăzeci. Puterea absolută mai prezintă şi acest avantaj plăcut, că sfinţeşte în ochii popoarelor totul ; aşa încît, ce ne pasă de un caraghioslîc pe care nimeni nu-l vede ? Singura noastră politică de acum înainte va consta în a ne teme de iacobini, şi încă cum ! În fiecare an, ne vom crede în ajunul lui '93 [1]. Şi sper că vei avea prilejul să auzi frazele sforăitoare pe care le rostesc pe tema aceasta, la recepţii ! Frumos îmi mai stă ! Tot ce va putea micşora cît de cît această spaimă va fi socotit de o moralitate suverană de către nobili şi cucernici. Iar la Parma, tot ce nu este nobil sau cucernic se află sau se pregăteşte să intre la închisoare. Fii cît se poate de convinsă că o astfel de căsătorie nu va părea ceva neobişnuit, la noi, decît în ziua în care voi cădea eu în dizgraţie. Soluţia aceasta nu trage pe nimeni pe sfoară, ceea ce este, după părerea mea, esenţialul. Principele, din a cărui favoare noi facem meserie şi marfă, n-a pus decît o singură condiţie ca să-şi dea consimţămîntul, şi anume ca viitoarea ducesă să fie de viţă nobilă. Anul trecut, funcţia mea mi-a adus, una peste alta, un cîştig de o sută şapte mii de franci ; venitul meu trebuie să fi fost în total de o sută douăzeci şi două de mii ; douăzeci de mii i-am depus la Lyon. Aşadar, alege :

1, — o viaţă pe picior mare, cu aceşti o sută douăzeci şi două de mii de franci anual, care la Parma fac cel puţin cît patru sute de mii la Milano, dar totodată o căsătorie prin care vei lua numele unui om nu chiar de lepădat, pe care n-ai să-l vezi decît o singură dată, şi anume : în faţa altarului. Sau, dacă nu :

2 — o modestă viaţă burgheză, cu cei cincisprezece mii de franci, la Florenţa sau Neapole, fiindcă sînt şi eu de părerea dumitale : prea ai fost admirată la Milano ; invidiile ne-ar prigoni şi ar sfîrşi, poate, chiar prin a ne indispune. Pe cîtă vreme, o viaţă pe picior mare la Parma ar avea, îmi închipui, un iz de noutate, chiar şi pentru

[1] Anul 1793 : în timpul Revoluţiei Franceze, în acest an, puterea a trecut în mîinile iacobinilor. Această perioadă reprezintă treapta cea mai înaltă a Revoluţiei Franceze.

dumneata, care ai cunoscut fastul de la curtea prinţului Eugen ; şi n-ar fi rău să o cunoşti mai înainte ca uşa ei să ni se închidă. Să nu crezi cumva că vreau să-ţi înrîuresc părerea. Cît despre mine, alegerea mea este făcută : mai bine trăiesc undeva, la un al patrulea etaj, cu dumneata, decît să-mi duc mai departe, singur, această viaţă de huzur.

Amănuntele acelei ciudate căsătorii fură discutate zi de zi între cei doi îndrăgostiţi. Contesa îl văzu, la balul Scalei, pe ducele Sanseverina-Taxis, care i se păru cît se poate de prezentabil. Într-una din ultimele lor discuţii, Mosca îşi rezumase astfel propunerea :

— Trebuie să luăm o hotărîre decisivă, dacă vrem să ne petrecem restul vieţii plăcut, uşor, şi dacă nu vrem să îmbătrînim înainte de vreme. Principele şi-a dat aprobarea. Sanseverina e un personaj destul de onorabil : este stăpînul celui mai frumos palat din Parma şi al unei averi fabuloase ; are şaizeci şi opt de ani şi o singură pasiune : marele colan. Însă o gravă pată i-a stricat viaţa : a cumpărat, cîndva, un bust al lui Napoleon, de Canova [1], plătindu-l zece mii de franci. Al doilea păcat, care îl va ucide dacă nu-i vii într-ajutor, este acela de a fi împrumutat cu douăzeci şi cinci de napoleoni pe Ferrante Palla, un nebun de pe la noi, dar întrucîtva om de geniu, şi pe care l-am condamnat la moarte, din fericire, în lipsă. Acest Ferrante a scris în viaţa lui două sute de versuri, pe care nimic nu le egalează ; ţi le voi spune într-o zi, sînt la fel de frumoase ca ale lui Dante. Principele îl numeşte pe Sanseverina la curtea din ***, căsătoria are loc în ziua plecării lui, iar în cel de-al doilea an al căsătoriei sale, pe care el o va numi ambasadă, va primi, în sfîrşit, marele colan, fără de care nu poate trăi. Va fi pentru dumneata un frate, cîtuşi de puţin supărător ; o să semneze dinainte toate actele de care va fi nevoie şi, de altfel, îl vei vedea puţin sau chiar de loc, după cum vei crede de cuviinţă. Iar el nu vrea decît un lucru : să nu pună piciorul în Parma, unde atît bunicul său arendaşul,

---

[1] Sculptor italian (1757—1822).

cît şi aşa-zisul lui liberalism îl stingheresc. Rassi, gîdele nostru, pretinde că ducele a fost abonat într-ascuns la *Constituţionalul*, prin mijlocirea lui Ferrante Palla, poetul, şi calomnia aceasta a fost multă vreme o piedică serioasă la consimţămîntul principelui.

De ce ar fi, oare, vinovat istoricul care redă cu străşnicie cele mai mici amănunte ale întîmplărilor ce i-au fost relatate ? E vina lui dacă personajele, tîrîte în vîltoarea unor patimi pe care, din păcate, el însuşi nu le împărtăşeşte, alunecă spre fapte adînc imorale ? E drept că lucruri de acest soi nu se mai fac într-o ţară în care unica pasiune, supravieţuind tuturor celorlalte, este banul — mijloc de îngîmfare şi deşertăciune.

La trei luni după întîmplările povestite pînă aici, ducesa Sanseverina-Taxis uimea curtea din Parma prin bunăvoinţa-i îngăduitoare şi prin nobila seninătate a inteligenţei sale ; casa ei era, de departe, cea mai plăcută din oraş, aşa precum făgăduise contele Mosca stăpînului său. Ranucio-Ernest al IV-lea, principele domnitor, şi principesa, cărora ducesa le fu prezentată de două dintre cele mai mari doamne ale ţării, îi făcură o primire cu totul deosebită. Ducesa era curioasă să-l cunoască pe acest principe, stăpîn pe soarta bărbatului iubit de dînsa ; voi să-i placă şi izbuti chiar prea mult.

Principele era un bărbat cu o statură înaltă, dar cam greoaie ; părul, mustăţile, favoriţii lui, neobişnuit de mari, erau de un blond pe care curtenii lui îl găseau foarte frumos, dar care, oriunde în altă parte, prin culoarea lor spălăcită, ar fi stîrnit neghioaba comparaţie cu nişte cîlţi. În mijlocul obrazului său grăsun, se înălţa, sfios, un năsuc ce părea mai curînd de femeie. Însă ducesa băgă de seamă că, pentru a descoperi în trăsăturile suveranului toate aceste mici urîţenii, trebuia să cauţi cu de-amănuntul. Căci, luat în totul, părea un om inteligent şi care ştie ce vrea. Ţinuta lui, atitudinile lui nu erau lipsite de maiestate, dar uneori, cînd voia să-şi impresioneze interlocutorul, i se întîmpla ca tocmai atunci să se încurce şi, neştiind ce să mai facă, începea să se mute fără încetare de pe un picior pe altul.

Pe de altă parte, însă, Ernest al IV-lea avea o privire pătrunzătoare, care impunea ; mişcările îi erau pline de noblețe, iar vorbele bine cumpănite.

De la Mosca, ducesa aflase că principele avea, în sala cea mare de audiență, un portret în picioare al lui Ludovic al XIV-lea [1], precum şi o foarte frumoasă masă semnată de Scagliola, din Florența. Imitația i se păru şi ei izbitoare : era vădit că principele căuta să copieze privirea semeață şi vorbirea aleasă a Regelui Soare şi că se rezema de masă în aşa fel, încît să semene cu Iosif al II-lea [2]. După primele cuvinte adresate ducesei, se aşează ca să-i îngăduie să folosească taburetul rezervat de etichetă rangului ei. La curtea Parmei, numai ducesele, prințesele şi soțiile granzilor de Spania erau libere să se aşeze cînd voiau ; celelalte femei aşteptau ca principele sau principesa să le-o îngăduie ; şi pentru a sublinia deosebirea dintre ranguri, aceste auguste persoane aveau întotdeauna grija de a lăsa să treacă un scurt timp, mai înainte de a le pofti pe doamnele ne-ducese să şadă. Ducesa găsi că, în anumite momente, imitarea lui Ludovic al XIV-lea de către suveran era cam prea bătătoare la ochi ; de pildă, atunci cînd zîmbea cu bunătate, lăsîndu-şi capul pe spate.

Ernest al IV-lea purta un frac la modă, proaspăt sosit de la Paris. În fiecare lună i se trimitea din capitala aceea, pe care o ura cu străşnicie, un frac, o redingotă şi o pălărie. Dar, printr-un ciudat amestec vestimentar, în ziua primirii ducesei, el îmbrăcase nişte pantaloni roşii, ciorapi de mătase şi o pereche de pantofi foarte montanți, ca-n portretele lui Iosif al II-lea. O primi pe doamna Sanseverina cu o amabilitate curtenitoare ; îi spuse lucruri spirituale şi fine ; dar ea simți, şi pe bună dreptate, că această primire nu era din cale-afară de călduroasă.

— Ştii de ce ? îi spuse contele Mosca, la înapoierea ei de la audiență, fiindcă Milano este un oraş mai mare şi

---

[1] Rege al Franței (1638—1715), supranumit *Regele Soare*.

[2] Împărat al Sfîntului Imperiu Roman de națiune germană între 1780—1790.

mai frumos decît Parma. S-a temut că, făcîndu-ţi primirea la care mă aşteptam eu şi pe care mă lăsase să o sper, să nu pară un provincial uluit de farmecele unei frumoase doamne,. sosită din capitală. De asemenea, bănuiesc că mai este nemulţumit de un lucru, pe care aproape că nu îndrăznesc să ţi-l spun : principele nu vede la curtea lui nici o altă femeie care să se poată întrece cu dumneata în frumuseţe. Acesta a fost, aseară, la culcare, unicul subiect al convorbirii lui cu Pernicio, primul său valet de cameră, care binevoieşte, din cînd în cînd, să stea de vorbă cu mine. Aşa că prevăd o mică revoluţie în eticheta palatului. Cel mai mare duşman al meu la această curte este un dobitoc : generalul Fabio Conti. Închipuieşte-ţi că omul acesta, cam într-o ureche, care n-a fost la război decît, poate, cel mult o zi din viaţa lui, nu se sfieşte să-l imite în atitudini pe Frederic cel Mare [1]. Pe lîngă aceasta, caută să se poarte cu nobila bunăvoinţă a generalului Lafayette [2], numai şi numai pentru că este şeful partidului liberal (singur dumnezeu ştie ce fel de liberali !).

— Îl cunosc pe Fabio Conti, spuse ducesa. Mi s-a ivit în drum, aproape de Como ; se sfădea cu jandarmii. Şi-i povesti contelui mica întîmplare pe care cititorul şi-o aminteşte poate.

— Vei şti, doamnă, dacă mintea dumitale va izbuti vreodată să pătrundă toate întortocherile ceremonialului nostru, că, la noi, o domnişoară nu este prezentată la curte decît după căsătorie. Iar în privinţa superiorităţii oraşului Parma asupra tuturor celorlalte, principele este de un patriotism atît de ambiţios, încît aş putea să-ţi dau în scris că va găsi cu orice preţ un mijloc ca tînăra Clelia Conti, fiica Lafayette-ului nostru, să fie de îndată prezentată la curte. Şi trebuie să recunosc că. într-ade-

---

[1] Frederic al II-lea (1712—1786) : rege al Prusiei ; domnia sa marchează cel mai înalt grad al absolutismului militaro-birocratic.

[2] Marie-Joseph Lafayette (1757—1834) : general şi om politic francez : în 1777—1778, a luptat pentru independenţa Americii de Nord : partizan al monarhiei constituţionale, s-a străduit a frîna dezvoltarea revoluţiei ; în 1830, a sprijinit restaurarea monarhiei în Franţa.

văr, este o fată încîntătoare şi care pînă acum opt zile trecea încă drept cea mai frumoasă făptură din întreg statul Parmei. Nu ştiu, urmă contele, dacă grozăviile, pe care duşmanii suveranului nostru le-au scornit şi le-au răspîndit pe socoteala lui, au ajuns pînă la Grianta ; dar au scos din el un fel de monstru, de căpcăun. Adevărul este că Ernest al IV-lea e plin de mici calităţi şi pot spune că dacă, pe deasupra, ar mai fi fost şi invulnerabil ca Achile [1], ar fi putut să fie un model de suveran absolut. Însă, din nenorocire, într-o clipă de plictiseală şi mînie, şi poate şi pentru a-l imita pe Ludovic al XIV-lea, care a pus să se taie capul nu mai ştiu cărui erou al Frondei [2], pe care l-au aflat ducîndu-şi traiul, liniştit şi singur, undeva la ţară, pe lîngă Versailles, la cincizeci de ani după Frondă, lui Ernest al IV-lea i-a căşunat să spînzure, într-o bună zi, doi liberali. Cică nesocotiţii ăştia se întîlneau la anumite date ca să cîrtească împotriva stăpînirii şi să înalţe cerului rugi fierbinţi, să trimită peste Parma vreo ciumă care să o izbăvească de tiran. Cuvîntul „tiran" a fost dovedit. Rassi a calificat acest lucru drept conspiraţie. I-a condamnat la moarte şi execuţia unuia dintre ei, contele L..., a fost cumplită. Aceasta s-a petrecut înainte de venirea mea. Din clipa aceea fatală, adăugă contele coborînd glasul, principele este apucat de nişte accese de spaimă, *nedemne de un om*, dar ele sînt unicul izvor al trecerii de care mă bucur. Fără această spaimă suverană, s-ar găsi că am un fel de a fi mult prea repezit şi prea aspru pentru această curte care mişună de nătărăi. Ai putea crede că principele se uită pînă şi pe sub paturile din iatacul lui înainte de culcare şi că face cheltuieli în valoare de un milion, ceea ce la Parma face cît patru milioane la Milano, ca să aibă

Cel mai popular erou (în mitologia greacă) pe care *Iliada* îl prezintă a fi luptat în faţa Troii : legenda spune că, în primele zile de viaţă, mama sa, zeiţa Tetis, l-a îmbăiat în apele Styxului : aceasta l-a făcut invulnerabil, în afara călcîiului, faţă de care Paris s-a folosit pentru a-l ucide.

[2] Fronda (în limba franceză, *fronde* : praştie) mişcare a nobilimii feudale franceze împotriva absolutismului, între 1648—1653.

o poliţie bună ? Iar dumneata, doamnă ducesă, îl ai în faţă pe şeful acestei formidabile poliţii. Prin poliţie, cu alte cuvinte prin teamă, am ajuns ministru de Război şi de Finanţe ; şi cum ministrul de Interne este şeful meu direct, avînd în vedere că poliţia intră în atribuţiile lui, am făcut în aşa fel încît portofoliul acesta să fie atribuit contelui Zurla-Contarini, un dobitoc care trage la jug, bucurîndu-se că poate scrie optzeci de scrisori pe zi. Chiar azi-dimineaţă ne-a sosit una, pe care contele Zurla-Contarini a avut plăcerea să scrie, cu propria lui mînă, numărul 20.715.

Ducesa Sanseverina îi fu prezentată tristei principese a Parmei, Clara-Paolina, care, pentru că soţul ei avea o amantă (o femeie destul de drăguţă, marchiza Balbi), se credea cea mai nefericită fiinţă din lume, ceea ce, în tot cazul, o făcea să fie cea mai plicticoasă. Ducesa se po-meni în faţa unei femei înalte cît o prăjină şi slabă tare, care n-avea nici treizeci şi şase de ani, dar părea de cincizeci. Cu trăsăturile ei regulate şi distinse, dacă nu ar fi fost atît de lăsătoare cu ea însăşi, ar fi putut trece drept frumoasă, măcar că o cam urîţeau nişte ochi bulbucaţi, cu care nu prea vedea bine.

O primi pe ducesă cu o sfială atît de vădită, încît cîţiva curteni, duşmani ai contelui Mosca, îndrăzniră să spună că principesa părea să fie cea care e prezentată, iar ducesa, suverana. Surprinsă şi aproape descumpănită, ducesa nu ştia ce cuvinte să mai găsească, pentru a se situa pe o treaptă inferioară aceleia pe care principesa se aşezase ea însăşi. Pentru a o ajuta pe biata femeie, care, în realitate, nu era lipsită de duh, să-şi recapete un pic de sînge rece, doamna Sanseverina nu găsi nimic mai potrivit decît să aducă vorba despre botanică şi, pe această temă, urmă o lungă şi nesfîrşită dizertaţie. Principesa era, într-adevăr, savantă în acest domeniu şi avea nişte sere splendide, pline cu plante tropicale. Căutînd pur şi simplu să iasă din încurcătură, ducesa o cuceri pe veci pe Clara-Paolina, care, pe cît fu de sfioasă şi de stînjenită la începutul audienţei, pe atît se simţi la largul ei către sfîrşitul acesteia, astfel încît, împotriva tu-

turor regulilor de etichetă, această primă vizită nu dură nici mai mult, nici mai puţin, de cinci sferturi de oră. A doua zi, ducesa îşi cumpără plante exotice şi începu să se dea drept mare iubitoare de botanică.

Principesa îşi petrecea viaţa în societatea venerabilului părinte Landriani, arhiepiscop al Parmei, om de ştiinţă şi chiar de spirit şi cu desăvîrşire cinstit, dar care, de cîte ori îşi lua locul pe scaunul de catifea roşie (cuvenit rangului său), în faţa jilţului suveranei, înconjurată de cele două doamne *de companie*, oferea un spectacol cu totul neobişnuit. Bătrînul prelat, cu plete colilii, era încă şi mai sfios, dacă se poate spune, decît principesa ; deşi se vedeau zilnic, toate audienţele începeau printr-o tăcere de un lung sfert de oră. Lucrurile mergeau pînă acolo încît contesa Alvizi, una dintre doamnele de companie, ajunsese un fel de favorită numai fiindcă îi ajuta să rupă tăcerea şi să-şi vorbească.

La capătul acestor prezentări cerute de etichetă, ducesa fu primită de alteţa sa serenisimă prinţul-moştenitor, tînăr mai înalt decît tatăl său şi mai sfios decît maică-sa. Avea şaisprezece ani şi era foarte priceput în mineralogie. Cînd o văzu intrînd pe ducesă, se înroşi pînă peste urechi şi se fîstîci în asemenea măsură, încît nu mai fu în stare să-i spună acestei frumoase doamne nici un singur cuvînt. Era un flăcău destul de chipeş şi îşi petrecea viaţa prin păduri, cu ciocanul în mînă. În clipa cînd ducesa se ridică pentru a pune capăt unei audienţe atît de tăcute, el exclamă :

— Dumnezeule, ce frumoasă sînteţi ! Ceea ce nu păru de prea prost gust doamnei ce-i fusese prezentată.

Cu doi sau trei ani înainte de venirea ducesei Sanseverina la Parma, marchiza Balbi, tînără femeie de douăzeci şi cinci de ani, putea trece încă drept cel mai desăvîrşit model de *frumuseţe italienească*. Mai avea şi acum cei mai frumoşi ochi din lume, pe care ştia să şi-i joace ca nimeni alta, dar — văzută de aproape — pielea ei era toată acoperită de un păienjeniş de zbîrcituri foarte fine, care făceau din marchiză un fel de tînără bătrînă. Văzută mai de departe. de pildă la teatru, în loja ei, era

încă o frumuseţe şi cei de la parter găseau că principele are gusturi foarte bune. E drept că acesta îşi petrecea toate serile la ea, dar, adesea, fără să deschidă gura şi halul de plictiseală în care îl vedea, o făcuse pe sărmana femeie să slăbească îngrozitor.

Se socotea de o agerime de spirit fără margini şi zîmbea mereu cu înţeles ; avea dinţii cei mai frumoşi şi întotdeauna, chiar şi atunci cînd nu se potrivea, căuta, printr-un zîmbet plin de subînţeles, să lase să se creadă cu totul altceva decît spuneau vorbele ei. Contele Mosca pretindea că zîmbetele acestea neîncetate, prin care îşi ascundea căscatul plictisit din sinea ei, erau pricina tuturor acelor zbîrcituri. Doamna Balbi se amesteca în toate treburile, iar statul nu făcea nici un singur tîrg de o mie de franci, fără ca marchiza să se aleagă cu vreo mică *amintire* (era cuvîntul îngăduit la Parma). Gura lumii pretindea că marchiza ar fi depus, la o bancă din Anglia, şase milioane de franci, dar, în realitate, averea pe care o avea de foarte puţină vreme nu trecea de un milion şi jumătate. Pentru a fi la adăpost de vicleniile ei şi pentru a o face să depindă de dînsul, se făcuse contele Mosca ministru de Finanţe. Singura patimă a marchizei era frica, travestită într-o zgîrcenie respingătoare. *Am să ajung la sapă de lemn*, îi spunea ea cîteodată principelui, pe care aceste vorbe îl indignau. Ducesa băgă de seamă că anticamera, strălucind de ornamente aurite, a palatului Balbi, era luminată cu o singură lumînare ce se prelingea pe marmura scumpă şi că uşile salonului său erau înnegrite de degetele lacheilor.

— M-a primit, spuse ducesa prietenului ei, de parcă ar fi aşteptat de la mine un bacşiş de cincizeci de franci.

Şirul succeselor ducesei fu oarecum întrerupt de primirea pe care i-o făcu cea mai dibace femeie de la curte, celebra marchiză Raversi, o intrigantă neîntrecută, ce se afla în fruntea partidului rival celui al contelui Mosca. Ea voia să-l răstoarne pe conte şi aceasta cu atît mai vîrtos cu cît era nepoata ducelui Sanseverina şi, de cîteva luni încoace, se temea să nu-şi vadă ştirbită moştenirea prin farmecele noii ducese.

— Cu îndrăcita de Raversi nu-i de glumit, îi spunea contele prietenei sale ; o cred în asemenea măsură în stare de orice, încît m-am despărţit de nevastă-mea numai fiindcă se încăpăţîna să-şi ia de amant pe cavalerul Bentivoglio, unul din amicii marchizei. Această doamnă, voinică şi bărbătoasă, cu părul ca pana corbului, vestită prin diamantele pe care le purta încă de la primele ceasuri ale dimineţii, precum şi prin rumenelile cu care se da pe obraji. se declarase dinainte duşmana ducesei şi, primind-o la ea, se şi grăbi să-i declare război. În scrisorile pe care le trimitea de la ***, ducele Sanseverina părea atît de încîntat de ambasadă şi mai ales de speranţa obţinerii marelui colan, încît familia lui se temea ca nu cumva să lase o parte din avere neveste-si, pe care o copleşea cu mici atenţii. Deşi cît se poate de slută. marchiza Raversi avea ca amant pe contele Balbi, cel mai frumos bărbat de la curte : era o femeie care, în general, izbutea în tot ce-şi propunea să facă.

Ducesa trăia pe picior mare. Palatul Sanseverina fusese întotdeauna unul dintre cele mai măreţe din oraş, iar ducele, cu prilejul ambasadei sale şi în speranţa viitorului colan, făcea mari cheltuieli pentru a-l înfrumuseţa. Bineînţeles că ducesa era cea care hotăra ce anume reparaţii să se facă.

Contele ghicise bine. La scurt timp după prezentarea ducesei Sanseverina, tînăra Clelia Conti îşi făcu apariţia la curte : fusese făcută canonică. Pentru a abate lovitura pe care această favoare ar fi putut să pară că o dă autorităţii contelui, ducesa dădu o recepţie, sub pretext că inaugurează grădina palatului ei şi, cu graţia şi tactul ce o caracterizau, făcu în aşa fel încît Clelia, pe care o numea mica ei prietenă de lîngă Como, să fie aleasă regina serii. Monogramul tinerei fete se afla, ca din întîmplare, pe cîteva din perdelele salonului. Tînăra Clelia, de felul ei retrasă şi gînditoare, pomeni cu plăcere despre mica lor întîmplare din preajma lacului şi despre recunoştinţa ei. Se spunea că e foarte cucernică şi foarte iubitoare de singurătate.

— Aş putea să jur, spunea contele, că e destul de inteligentă pentru ca să-i fie ruşine de tatăl ei. Ducesa se împrieteni cu ea, căci fata îi era dragă, şi, cum nu voia să pară invidioasă, o poftea la toate petrecerile. Dar, în primul rînd, ducesa urmărea să încerce a micşora duşmăniile a căror ţintă era contele Mosca.

Totul îi surîdea ; se bucura de viaţa aceea de curte, în care furtunile stau gata-gata să izbucnească, şi i se părea că reîncepe a trăi. Ţinea din toată inima la conte, care era de-a dreptul nebun de fericire. Această plăcută schimbare în existenţa lui îl făcea să considere cu un desăvîrşit sînge rece tot ceea ce era în legătură cu ţelurile sale ambiţioase. Astfel, la numai două luni de la venirea ducesei, obţinu numirea şi onorurile de prim-ministru, foarte asemănătoare cu acelea ce i se aduc suveranului însuşi. Mosca dispunea de cea mai mare înrîurire asupra stăpînului său şi Parma avu, în curînd, o dovadă care uimi pe toată lumea.

La sud-est, la zece minute depărtare de oraş, se înalţă acea faimoasă fortăreaţă, atît de vestită în Italia, al cărei turn, înalt de o sută optzeci de picioare, se zăreşte de la mari depărtări. Acest turn, clădit după modelul mausoleului lui Adrian [1] de la Roma, de către Farnese [2], nepotul lui Paul al III-lea [3], pe la începutul celui de-al XVI-lea veac, este atît de masiv, încît pe platforma lui a putut fi construit un palat pentru comandantul fortăreţei şi o nouă închisoare, denumită *Turnul Farnese.* Acesta din urmă, clădit în cinstea fiului mai mare al lui Ranucio-Ernest al II-lea, care devenise amantul iubit al mamei sale vitrege, trece drept unul dintre cele mai frumoase şi stranii monumente din întreg ţinutul. Ducesa avu curiozitatea să meargă să-l vadă. În ziua în care îl vizită, la Parma era grozav de cald, iar acolo, sus, era plăcut şi răcoare, ceea ce o

---

[1] Împărat roman, între anii 117—138, renumit prin domnia sa paşnică.

[2] Familie de nobili italieni, foarte cunoscută de la mijlocul secolului al XII-lea.

[3] Alessandro Farnese (1468—1549), ales papă în anul 1534.

încîntă într-atîta, încît zăbovi mai multe ceasuri. Se grăbiră să-i deschidă sălile *Turnului Farnese.*

Doamna Sanseverina întîlni, pe platforma turnului, un biet întemniţat, care venise acolo să se bucure de jumătatea de oră de plimbare ce i se îngăduia o dată la trei zile. La întoarcere, neştiind încă să-şi supravegheze vorbele, aşa cum se obişnuieşte la curtea unui monarh absolut, ea pomeni despre prizonierul acela, care îi istorisise întreaga lui poveste. Partidul marchizei Raversi se folosi de spusele ducesei şi se grăbi să le răspîndească, sperînd să trezească nemulţumirea principelui. Într-adevăr, Ernest al IV-lea repeta adesea că esenţialul este să impresionezi închipuirea oamenilor. „*Totdeauna* este o vorbă mare, afirma el, iar in Italia ea e mai gravă ca oriunde în altă parte." De aceea, in viaţa lui, nu graţia pe nimeni. Opt zile după vizita ei la fortăreaţă, ducesa primi o scrisoare de comutare a pedepsei, semnată de suveran şi de ministrul său, cu numele în alb. Prizonierul, al cărui nume urma să fie scris de doamna Sanseverina, îşi redobîndea bunurile şi îngăduinţa de a se duce să-şi petreacă restul zilelor în America. Ducesa completă scrisoarea cu numele omului care-i vorbise. Din nefericire, acesta era mai mult un ticălos, un bicisnic ; din pricina mărturisirilor lui, fusese osîndit la moarte faimosul Ferrante Palla.

Caracterul excepţional al acestei graţieri încunună, în mod deosebit de plăcut, situaţia doamnei Sanseverina. Contele Mosca era nebun de fericire ; epoca aceea fu una dintre cele mai frumoase din viaţa sa şi avu o înrîurire hotărîtoare asupra destinului lui Fabricio. Acesta se mai afla încă la Romagnano, lîngă Novara. Se spovedea, vîna, nu citea nimic şi, potrivit sfaturilor primite, făcea curte unei doamne din nobilime. Ducesa continua să fie puţin nemulţumită de această uitimă obligaţie. Un alt semn, care nu părea de bun augur pentru conte, era faptul că, deşi ducesa îi dovedea o sinceritate absolută, gîndind despre orice cu glas tare în prezenţa lui, despre Fabricio nu-i vorbea niciodată, decît după ce chibzuia mai înainte în ce fel să o facă.

— Dacă vrei, îi spuse într-o zi contele, îi voi scrie drăguţului dumitale frate de pe malul lacului Como şi, cu puţină trudă pentru mine şi pentru unii dintre prietenii mei, îl voi sili pe acest marchiz del Dongo să obţină iertarea scumpului dumitale Fabricio. Dacă e adevărat, cum nu mi-aş îngădui nici o clipă să mă îndoiesc, că Fabricio este cît de cît superior acelor tineri care nu fac decît să-şi plimbe caii englezeşti pe străzile Milanului, atunci ce viaţă poate fi pentru el cea pe care o duce la optsprezece ani, nefăcînd nimic şi cu perspectiva de a nu face nimic niciodată ? Dacă cerul i-ar fi hărăzit o pasiune adevărată pentru indiferent ce, fie chiar şi pentru pescuitul cu undiţa, i-aş respecta-o. Dar aşa, mă întreb ce va face el la Milano, în cazul că obţine graţierea ? La o anumită oră, va călări un pursînge adus din Anglia, la altă oră, lipsa de ocupaţie îl va duce la o amantă, pe care o va iubi mai puţin decît îşi iubeşte calul... Dar, dacă îmi porunceşti, mă voi strădui să-i dăruiesc nepotului dumitale acest fel de viaţă.

— Eu l-aş vrea ofiţer, spuse ducesa.

— Ai putea sfătui un monarh să încredinţeze o funcţie oarecum importantă unui tînăr care :

1 — este oricînd în stare de entuziasm ;

2 — a arătat atîta entuziasm pentru Napoleon, încît s-a dus să i se alăture la Waterloo ? Gîndeşte-te la ceea ce am fi azi cu toţii, dacă Napoleon ar fi învins la Waterloo ! E drept că n-am mai avea a ne teme de liberali, dar suveranii vechilor familii domnitoare n-ar mai putea domni decît căsătorindu-se cu fiicele mareşalilor săi. Iar pentru Fabricio, cariera militară ar fi ca viaţa unei veveriţe într-o cuşcă : s-ar zbuciuma la nesfîrşit, fără folos. Şi, pe deasupra, ar avea mîhnirea de a se vedea întrecut de toţi plebeii care vor fi dovedit devotament. Cea dintîi calitate la un tînăr, astăzi, şi poate încă cinci-zeci de ani de acum înainte, adică atîta timp cît ne vom teme şi cît timp religia nu va fi restabilită, este de a nu se arăta în stare de entuziasm şi de a nu avea duh. M-am gîndit la un lucru care, la început, sînt sigur că te va face să protestezi cu vehemenţă şi care mie îmi

va cere strădanii nesfîrşite : o nebunie pe care vreau să o încerc pentru dumneata. Dar, mai întîi, spune-mi, ce n-aş fi în stare să fac pentru un zîmbet de-al dumitale ?

— Care-i lucrul acela ? întrebă ducesa.

— Iată. Am avut ca arhiepiscopi aici, la Parma, trei membri din familia voastră : pe Ascanio del Dongo, cel care a scris, în anul 16.., pe Fabricio în 1699 şi pe al doilea Ascanio în 1740. Dacă Fabricio vrea să îmbrace haina de arhiereu şi să se distingă prin virtuţi dintre cele mai înalte, îl fac episcop, nu importă unde, şi apoi arhiepiscop aici — bineînţeles, dacă voi continua să mă bucur de aceeaşi trecere. Ar fi o singură obiecţie serioasă : voi mai rămîne, oare, destul de multă vreme ministru, ca să pot îndeplini acest frumos plan, care cere cîţiva ani ? Se poate întîmpla ca prinţul să moară sau să aibă proasta inspiraţie de a mă concedia. Oricum ar fi, acesta este singurul mijloc prin care aş putea face pentru Fabricio ceva care să fie demn de dumneata.

Se sfătuiră îndelung ; propunerea aceasta îi displăcea peste măsură ducesei.

— Explică-mi, încă o dată, de ce consideri că nici o altă carieră n-ar fi bună pentru Fabricio ?

Contele îi explică încă o dată.

— Ştiu că-ţi pare rău după uniforma strălucitoare pe care ar fi putut-o purta, adăugă el, dar n-am ce face.

După răgazul de o lună de zile, cerut pentru a chibzui în linişte, ducesa fu nevoită să recunoască, oftînd, că vederile contelui erau pline de înţelepciune.

— Fabricio are de ales, îi spuse acesta : sau vrea să-şi petreacă viaţa călărind, cu aere scrobite, cai englezeşti în vreun mare oraş, sau se hotărăşte să îmbrăţişeze o carieră potrivită cu rangul lui ; cale de mijloc nu există. Din păcate, azi, un gentilom nu se poate face nici medic, nici avocat, deşi trăim în secolul avocaţilor. Nu uita, doamna mea, repeta contele, că îi faci nepotului dumitale, sărac lipit la Milano, o situaţie de care se bucură numai acei tineri de seama lui, socotiţi drept cei mai avuţi. O dată obţinută graţierea, îi vei da cincisprezece, douăzeci, treizeci de mii de franci, nu im-

portă cît, fiindcă nici dumneata şi nici eu nu ne gîndim să facem economii.

Ducesei îi plăceau carierele glorioase ; n-ar fi vrut ca Fabricio să fie un simplu mîncător de bani ; se reîntoarse la planul iubitului ei.

— Să nu-ţi închipui, îi spuse iar contele, că aş avea pretenţia să fac din Fabricio un fel de preot model, cum sînt atîţia în jurul nostru ; cîtuşi de puţin. Este, înainte de toate, un mare senior şi dacă va crede de cuviinţă, va putea rămîne cu desăvîrşire incult, fără ca asta să-l împiedice să ajungă episcop sau arhiepiscop, în cazul că principele continuă să mă socotească drept un om de folos. Dacă poruncile domniei-tale binevoiesc să preschimbe propunerea mea în hotărîre nestrămutată, adăugă contele, nu trebuie nicidecum ca Parma să-l vadă pe protejatul nostru într-o situaţie cît de cît inferioară. Căci aceea pe care i-o sortim noi ar fi prea bătătoare la ochi, dacă lumea l-ar vedea aci ca simplu preot ; Fabricio nu trebuie să se înfăţişeze la Parma decît cu *ciorapi violeţi* [1] şi să trăiască pe un picior corespunzător. Atunci, toată lumea va ghici că nepotul dumitale trebuie să ajungă episcop şi asta nu va mai părea nimănui bătător la ochi. Dacă ar fi după mine, l-aş trimite pe Fabricio să studieze teologia la Neapole, timp de trei ani. În timpul vacanţelor Academiei Ecleziastice, ar putea să se ducă să vadă Parisul sau Londra ; dar să nu se arate, pentru nimic în lume, la Parma.

Vorbele acestea o făcură pe ducesă să se înfioare. Trimise nepotului ei un curier cu o scrisoare, prin care îi cerea să vină la Piacenza. Mai trebuie să adăugăm că acel curier era purtătorul actelor şi banilor trebuitori ?

Ajuns cel dintîi la Piacenza, Fabricio alergă în întîmpinarea ducesei şi o îmbrăţişă cu atîta înfocare, încît

---

[1] *In Italia, tinerii cărturari, sau cei care se bucurau de o înaltă protecţie, îşi luau titlul de* monsenior *şi prelat, ceea ce nu însemna episcop ; ei purtau ciorapi violeţi. Pentru a fi un* monsenior, *nu depuneai jurămînt, astfel că puteai să-ţi scoţi ciorapii violeţi şi să te însori* (n. a.).

aceasta izbucni în lacrimi. Fu bucuroasă că Mosca nu era de faţă ; de cînd se iubeau, era prima oară că încerca un asemenea simţămînt.

Fabricio fu adînc mişcat şi mai apoi mîhnit de planurile pe care ducesa le făcuse pentru el ; speranţa lui de totdeauna fusese că, o dată ce povestea de la Waterloo va fi fost dată uitării, va sfîrşi prin a îmbrăca haina militară. Un lucru o izbi pe ducesă, sporind şi mai tare părerea romantică pe care şi-o făcuse despre nepotul ei : Fabricio respinse cu tărie să ducă o viaţă de cafenea, într-unul din marile oraşe ale Italiei.

— Ia închipuie-te pe *Corso*, la Neapole sau Florenţa, cu nişte cai englezeşti pursînge ! Ai avea un apartament frumos, trăsură la scară pentru ieşit seara şi cîte şi mai cîte. Şi contesa stăruia cu atît mai multă plăcere în descrierea acestor bucurii ieftine, cu cît îl vedea pe Fabricio respingîndu-le cu dispreţ. „E un adevărat erou", îşi spuse ea.

— Şi, după zece ani de asemenea desfătări, cu ce mă voi fi ales ? o întrebă el. Ce voi fi eu însumi ? Un tînăr *tomnatic*, silit să se dea în lături în faţa celui dintîi adolescent frumos, care îşi va face intrarea în lume, tot pe un cal englezesc ?

La început, Fabricio se împotrivi din răsputeri să ia calea bisericii ; se gîndea că ar putea pleca la New York, să se facă cetăţean şi soldat republican al Americii.

— Ce mare greşeală ai săvîrşi ! îi spuse contesa. De război tot n-ai avea parte şi, în schimb, te-ai scufunda în aceeaşi viaţă de cafenea, numai că fără eleganţă, fără muzică, fără dragoste... şi... crede-mă, atît pentru tine cît şi pentru mine, plecarea ta în America ar fi nespus de tristă. Apoi îi vorbi despre cultul *zeului dolar* şi despre respectul pe care trebuie să-l ai acolo pentru meşteşugari. Se reîntoarseră, deci, la preoţie.

— Înainte de a te face soldat, îi spuse ducesa, cugetă la ceea ce îţi cere contele. Nu e cîtuşi de puţin vorba să fii un biet preot cu purtări mai mult sau mai puţin exemplare şi virtuoase, ca abatele Blanès, de pildă.

Aminteşte-ţi de unchii tăi, care au fost arhiepiscopii Parmei ; recitește însemnările în legătură cu viaţa lor, din suplimentul la genealogia familiei. Un om cu numele tău trebuie să fie, mai înainte de toate, un mare senior, nobil, generos, apărător al dreptăţii, menit de la început să se afle în fruntea cinului său religios... şi nesăvîrşind, în toată viaţa lui, decît o singură ticăloşie, dar care să-i fie de mare folos.

— Aşadar, praf s-alege de toate iluziile mele, oftă Fabricio din adîncul pieptului. Dureroasă jertfă ! Mărturisesc că nu mă gîndisem la groaza faţă de entuziasm şi de inteligenţă a suveranilor absoluţi, chiar atunci cînd acestea sînt desfăşurate în interesul lor, şi care va domni de aci înainte printre ei.

— Gîndeşte-te că o proclamaţie, un capriciu al inimii, îl aruncă pe omul entuziast în partidul advers celui pe care l-a servit toată viaţa !

— Eu, entuziast ! se miră Fabricio ; ciudată învinuire ! Eu, care nici măcar nu sînt în stare să mă îndrăgostesc !

— Cum ? strigă ducesa.

— Cînd am cinstea de a face curte unei femei frumoase, fie ea şi de viţă nobilă, fie chiar şi cucernică, nu mă pot gîndi la ea decît doar atunci cînd o văd.

Mărturisirea aceasta făcu o stranie impresie asupra ducesei.

— Îţi cer să-mi acorzi o lună de zile, se rugă Fabricio, ca să-mi iau rămas bun de la doamna C... din Novara şi, ceea ce e şi mai greu pentru mine, de la toate visurile vieţii mele. De asemenea, voi scrie mamei, care va fi atît de drăguţă să vină să mă vadă la Belgirato, pe malul piemontez al lacului Maggiore şi, de azi în treizeci şi una de zile, voi fi la Parma, *incognito*.

— Să nu cumva să faci una ca asta ! strigă ducesa, care nu voia ca Mosca să o vadă vorbind cu Fabricio.

Se revăzură amîndoi la Piacenza ; de astă dată, ducesa era foarte tulburată ; la curte se stîrnise furtună. Partidul marchizei Raversi era pe pragul victoriei ; se vorbea chiar de o posibilă înlocuire a contelui Mosca

prin generalul Fabio Conti, şeful grupării denumite, la Parma, *partidul liberal*. Ascunzîndu-i doar numele rivalului din ce în ce mai bine văzut de principe, ducesa îi povesti lui Fabricio totul. Ea stărui din nou asupra sorţilor săi de izbîndă, chiar şi cu perspectiva de a fi lipsit de atotputernica protecţie a contelui.

— M-am hotărît : intru pe trei ani la Academia Ecleziastică de la Neapole, strigă Fabricio, şi cum, înainte de toate, trebuie să fiu un tînăr gentilom, iar tu mă sileşti să duc o viaţă aspră, de seminarist virtuos, această şedere la Neapole nu mă înspăimîntă cîtuşi de puţin ; parcă la Romagnano trăiam altfel ? Cei de acolo începeau să mă creadă iacobin. În exilul meu, am descoperit că sînt tare incult : nu ştiu nici latineşte şi nici măcar să scriu ca lumea. Tot îmi pusesem în minte să mă apuc de învăţătură, la Novara ; voi studia, cu dragă inimă, teologia la Neapole ; e o ştiinţă foarte complicată.

Ducesa fu încîntată.

— Dacă sîntem alungaţi, îi spuse ea, venim să te vedem la Neapole. Dar, cum deocamdată ai primit să îmbraci ciorapi violeţi, contele, care cunoaşte bine Italia de azi, m-a însărcinat să-ţi dau un sfat : crede sau nu ceea ce ţi se spune, *dar pentru nimic în lume nu face vreo obiecţie*. Închipuie-ţi, de pildă, că ai învăţa să joci *whist* ; ţi-ar trece prin minte să faci obiecţiuni asupra regulilor de joc ale *whist*-ului ? I-am spus contelui că eşti credincios şi s-a bucurat mult : e un lucru foarte trebuincios, atît în lumea noastră, cît şi pe lumea cealaltă. Dar, dacă crezi, să nu cumva să faci prostia de a vorbi cu neplăcere despre Voltaire, Diderot [1], Raynal [2] şi de toţi acei zevzeci de francezi, precursori ai celor două camere [3]. Numele lor să fie cît mai rar pe buzele tale, iar dacă vreodată va fi totuşi nevoie,

---

[1] Denis Diderot (1713—1784) : filozof materialist francez, scriitor şi teoretician de artă, ideolog al revoluţiei burgheze.

[2] Guillaume Raynal (1713—1796) : istoric, adept al iluminismului, apropiat de enciclopedişti.

[3] Adică al sistemului parlamentar burghez.

vorbeşte despre ei cu o ironie stăpînită : sînt oameni ale căror păreri au fost de mult combătute şi ale căror atacuri nu mai au nici un fel de însemnătate. Crede şi tu orbeşte tot ce ţi se va spune la Academie. Gîndeşte-te că sînt unii care vor ţine seama de cele mai mărunte observaţii pe care le vei face ; ţi se va iertă vreo mică aventură galantă, dacă va fi dusă la bun sfîrşit, dar nici o singură îndoială ; iar cu vîrsta, scad aventurile şi cresc îndoielile. Urmează aceleaşi principii şi în faţa duhovnicului. Vei căpăta o scrisoare de recomandaţie către un episcop *factotum* al cardinalului arhiepiscop al Neapolului ; lui şi numai lui să-i mărturiseşti isprava ta din Franţa şi prezenţa ta, la 18 iunie, în împrejurimile Waterloo-ului. De altfel, caută de scurtează povestea asta, micşoreaz-o cît poţi, mărturiseşte-o numai pentru ca să nu ţi se poată imputa că ai ascuns-o ; pe atunci, erai doar atît de copil ! Cea de-a doua povaţă pe care contele ţi-o trimite este următoarea : dacă în timpul unei convorbiri îţi trece prin cap vreun argument sclipitor prin inteligenţa lui, vreo replică zdrobitoare, în stare să schimbe cursul discuţiei, nu te lăsa pradă ispitei de a străluci, şi taci ; oamenii pătrunzători îţi vor citi în ochi scăpărarea de duh. Vei avea tot timpul să ai spirit, cînd vei fi episcop.

Fabricio îşi făcu intrarea în societatea din Neapole cu o trăsură modestă şi patru slujitori, milanezi de treabă, trimişi de mătuşă-sa. După un an de învăţătură, nimeni nu spunea despre el că ar fi om de duh, ci era privit ca nn mare senior sîrguincios, foarte generos, şi cn apucături cam slobode.

Annl acela, în care Fabricio petrecu destul de bine, fu pentru ducesă cumplit. De trei sau patru ori, contele se află la un pas de pierzanie ; principele, mai fricos ca niciodată, fiindcă, pe deasupra, mai era şi bolnav, îşi închipuia că, dîndu-l afară pe Mosca, se va descotorosi totodată şi de groaznica amintire a execuţiilor săvîrşite înainte de numirea contelui în funcţia de ministru. In schimb, Rassi era marele favorit, pe care voia să-l păstreze mai presus de orice. Primejdiile ce se abătură

asupra contelui i-o apropiară nespus pe ducesă, care nici nu se mai gîndea la Fabricio. Ca să dea un temei eventualei lor retrageri, doamna Sanseverina constată pe neaşteptate că aerul umed al Parmei, ca al întregii Lombardii, de altfel, nu pria de fel sănătăţii sale. În cele din urmă, după intervale de dizgraţie, care merseră pînă acolo încît, cu toată funcţia lui de prim-ministru, contele rămase, uneori, cîte douăzeci de zile la rînd fără să-şi vadă suveranul între patru ochi, Mosca birui. Obţinu ca generalul Fabio Conti, pretinsul liberal, să fie numit comandant al cetăţuii unde erau întemniţaţi liberalii judecaţi de Rassi.

— Dacă are să se arate îngăduitor faţă de ei, îi spunea Mosca prietenei sale, va fi dizgraţiat ca un iacobin, ale cărui idei politice îl fac să-şi uite datoriile de general ; dacă, dimpotrivă, dă dovadă de asprime şi se poartă nemilos — şi mi se pare că asta are să fie — atunci încetează de a mai fi şeful propriului său partid şi toate familiile, care au pe cîte unul dintr-ai lor la cetăţuie, îl vor duşmăni de moarte. Bietul om, o fi ştiind el să facă pe supusul şi pe respectuosul în preajma principelui şi, la nevoie, să-şi schimbe hainele de patru ori pe zi ; poate chiar să discute o chestiune de etichetă, dar, în schimb, nu este în stare să urmeze drumul anevoios pe care a pornit, singurul prin care se poate salva. Şi apoi, mai sînt şi eu pe aici.

A doua zi după numirea generalului Fabio Conti, numire ce punea capăt crizei ministeriale, se zvoni că Parma avea să aibă o gazetă ultra-monarhică.

— Cîte certuri se vor isca din pricina acestui ziar ! spuse ducesa.

— După apariţia lui, care va fi fost, cred, capodopera vieţii mele, răspunse contele rîzînd, puţin cîte puţin şi, chipurile, fără voia mea, voi lăsa să mi se ia din mînă conducerea ei de către ultra-furioşi. Am avut grijă să prevăd, pentru redactori, retribuţii grase. Acum, toţi se vor bate pentru ocuparea acelor posturi ; şi cu asta se va mai scurge vreo lună-două, în care timp se vor uita

şi primejdiile prin care am trecut. Importanţii domni P. şi D. au şi intrat în competiţie.

— Dar această gazetă va fi de o absurditate revoltătoare.

— Asta şi vreau. Alteţa-sa o va citi în fiece dimineaţă şi va admira doctrina mea, cel care i-am pus bazele. În ce priveşte amănuntele, va fi sau nu de acord ; fapt este că, din ceasurile pe care le consacră lucrului, scadem dintr-un condei două. Ziarul îşi va atrage oarecare neplăceri, dar în momentul cînd vor începe plîngerile serioase, peste opt sau zece luni, gazeta va fi încăput în întregime pe mîna ultra-furioşilor. Tocmai partidul care astăzi mă stînjeneşte pe mine cel mai mult va fi acela care va trebui să răspundă, iar eu voi fi acela care va ridica obiecţiuni împotriva ziarului. La drept vorbind, prefer o sută de absurdităţi strigătoare la cer, decît să fie trimis un singur om la ştreang. Cine îşi mai aminteşte de o absurditate strecurată în cine ştie care număr al gazetei oficiale, după doi ani de la apariţia ei ? Pe cîtă vreme fiii şi familia spînzuratului mă urăsc de moarte şi ura lor va dura atît cît şi mine, ba poate chiar îmi va scurta viaţa.

Ducesa, care se pasiona întotdeauna pentru cîte ceva, fiind veşnic ocupată şi niciodată inactivă, avea mai multă minte decît întreaga curte a Parmei la un loc : dar îi lipsea răbdarea şi acea prefăcută nepăsare, atît de necesare cînd vrei să reuşeşti în lumea intrigilor. Totuşi, ajunsese să cunoască şi să urmărească plină de încordare interesele diferitelor bisericuţe, ba începea chiar să se bucure de o oarecare trecere pe lîngă suveran.

Principesa domnitoare, Clara-Paolina, înconjurată de toate onorurile, dar roaba celei mai învechite etichete, se socotea cea mai nefericită dintre femei. Plină de simpatie, ducesa Sanseverina se străduí cu tot dinadinsul să-i dovedească limpede că nu era chiar atît de nefericită. Trebuie ştiut că Ranucio Ernest al IV-lea nu-şi vedea soţia decît în timpul cinei, care ţinea treizeci de minute, şi lăsa să treacă, uneori, săptămîni întregi fără

să-i adreseze un cuvînt. Doamna Sanseverina încercă să schimbe această stare de lucruri ; avea darul să-l învăselească pe monarh, cu atît mai mult cu cît ştiuse să-şi păstreze întreaga independenţă.

Să fi vrut, şi tot n-ar fi putut să nu rănească pe nici unul dim tonţii care mişunau la curte. Această desăvîrşită lipsă de dibăcie din partea ei o făcea să fie nrîtă din cale-afară de nătînga droaie a curtenilor, toţi conţi san marchizi, care se bucurau, în general, de cîte cinci mii de franci venit. Ducesa înţelesese încă din primele zile primejdia care o pîndea şi se străduí să placă numai suveranului şi soţiei sale, care avea o influenţă totală asupra prinţului moştenitor. Ducesa se pricepea să-l distreze pe principe şi profita de nemărginita atenţie pe care acesta o acorda celor mai neînsemnate vorbe ale ei, spre a-i zeflemisi pe curtenii ce n-aveau ochi s-o vadă. De cînd cu prostiile pe care le făcuse sfătuit de Rassi — şi prostiile stropite cu sînge nu se mai pot îndrepta — principelui îi era adesea teamă şi de cele mai multe ori se plictisea, ceea ce îl făcuse să cunoască tristeţea invidiei ; simţea că nu mai e în stare să petreacă şi de aceea, cînd îi vedea pe alţii petrecînd, se întuneca ; fericirea altora îl scotea din fire.

— Trebuie să ne ascundem dragostea, îi spuse ducesa prietenului ei ; şi îl lăsă să creadă pe suveran că nu mai era decît prea puţin îndrăgostită de conte, om, de altfel, cu totul vrednic de stimă.

Descoperirea aceasta îl fericise pe o zi întreagă pe Ranncio al IV-lea. Dar ducesa îi dădea din cînd în cînd a înţelege că are de gînd să-şi îngăduie în fiecare an cîte o vacanţă de mai multe luni, ca să se plimbe prin Italia, pe care n-o cunoştea aproape de loc ; voia să viziteze Neapole, Florenţa, Roma. Şi nimic pe lume nu-l putea mîhni mai mult pe suveran decît o asemenea prea supusă dezertare ; era una din slăbiciunile sale cele mai mari : orice lucru ce putea fi interpretat drept o dovadă de dispreţ pentru capitala lui, îi zdrobea inima. Îşi dădea seama că nu are nici un mijloc de a o opri pe doamna Sanseverina să plece — pe doamna Sanseve-

rina, care era, de departe, femeia cea mai strălucitoare din Parma. Se întîmpla chiar un lucru nemaivăzut, ţinînd seama de înnăscuta lene italiană : ca să asiste la zilele ei de primire, venea lumea pînă şi de la conacele de prin împrejurimi. *Joile* acestea erau adevărate sărbători ; aproape de fiecare dată, ducesa le pregătea musafirilor săi cîte o surpriză plăcută. Principele murea de poftă să asiste şi el la una din acele faimoase *joi*, dar cum ? Să se ducă la un simplu particular era un lucru pe care nici tatăl lui, nici el nu-l făcuseră niciodată !

Într-o joi, ploua şi era frig ; toată seara, Ranucio al IV-lea auzi duruind, pe caldarîmul pieţei palatului, trăsurile care se îndreptau spre locuinţa doamnei Sanseverina. Avu o clipă de revoltă : alţii petreceau, iar el, principe domnitor, stăpîn absolut şi care ar fi trebuit să petreacă mai mult decît toţi la un loc, se plictisea ! Îşi sună aghiotantul ; fu nevoit să aştepte pînă ce o duzină de oameni devotaţi fură trimişi să asigure paza, de-a lungul străzii care ducea de la palatul alteţei-sale la palatul Sanseverina. În cele din urmă, după un ceas, care i se păru un veac — şi în timpul căruia fu ispitit de douăzeci de ori să înfrunte pumnalele şi să pornească de capul lui, fără nici o măsură de precauţie — îşi făcu apariţia în primul salon al doamnei Sanseverina. Trăsnetul să fi căzut în salonul acela şi n-ar fi produs o mai mare uimire. Într-o clipită, şi pe măsură ce principele înainta, în saloanele pline de larmă şi veselie se aşternea o tăcere înmărmurită ; toate privirile se aţinteau asupra lui, uluite.

Lumea păru descumpănită ; numai ducesa nu se arătă mirată. Cînd îşi redobîndiră, în cele din urmă, graiul, curtenii nu mai avură cu toţii decît o singură preocupare, să dezlege această importantă problemă : ducesa fusese înştiinţată de această vizită, sau fusese şi ea luată prin surprindere, ca toată lumea ?

Principele petrecu bine şi vom vedea, din cele ce urmează, firea spontană a ducesei precum şi puterea nelimitată pe care o dobîndise asupra lui prin aluziile uşoare, dibaci strecurate, la o eventuală plecare.

Petrecîndu-l pe principe spre ieşire şi în timp ce acesta îi spunea vorbe cît se poate de plăcute, îi veni o idee cu totul năstruşnică, pe care îndrăzui să i-o spună cu toată simplitatea.

— Dacă alteţa-voastră serenisimă ar binevoi să adreseze principesei trei sau patru din aceste fraze fermecătoare, cu care este atît de darnică faţă de mine, m-ar ferici cu mult mai mult decît spunîndu-mi acum că sînt frumoasă. Căci n-aş voi pentru nimic în lume ca principesa să vadă cu ochi răi înalta favoare cu care alteţa-voastră mă onorează.

Ranucio al IV-lea o privi ţintă şi-i răspunse rece :

— După cîte ştiu, sînt liber să mă duc unde-mi place.

Ducesa roşi.

— Voiam doar, vorbi ea repede, ca alteţa-voastră să nu fie expusă a face un drum de prisos, căci *joia* de azi va fi cea din urmă ; mă duc să petrec cîteva zile la Bolonia sau Florenţa.

Cînd se întoarse în saloanele ei, toţi îşi închipuiră că se bucură în cel mai înalt grad de favoarea suveranului, fără să ştie că ea făcuse ceea ce nu cutezase încă nimeni la curtea Parmei.

La un semn al ei, contele se ridică de la masa de *whist* şi o urmă într-un salonaş luminat, dar pustiu.

— Ai făcut un lucru plin de îndrăzneală, îi spuse el ; eu nu te-aş fi sfătuit. Dar cum, în inimile foarte îndrăgostite, adăugă el rîzînd, fericirea sporeşte dragostea, nu pot să-ţi spun decît atît : dacă pleci mîine dimineaţă, eu te urmez mîine seară. Ceea ce mă sileşte să întîrzii, este această corvoadă, a Ministerului de Finanţe, cu care am făcut prostia să mă încarc, însă în patru ore bine folosite, se poate da în primire orice visterie. Să ne întoarcem, aşadar, în saloane, draga mea, şi să ne dăm aere de înfumurare ministerială, cît vrem şi fără să ne pese ; e poate cea din urmă reprezentaţie pe care o mai oferim în acest oraş. Dacă îşi închipuie cumva că ai încercat să-l înfrunţi, omul acesta e în stare de orice, sub cuvînt că a vrut să *dea o pildă*. Îndată ce musafirii vor fi plecat, ne vom gîndi la mijlocul de a te baricada în

casă pînă mîine ; dar cel mai bun lucru ar fi, poate, să pleci, fără să mai aştepţi, la conacul dumitale de la Sacca, pe malul Padului, care prezintă avantajul de a nu fi decît la o jumătate de oră depărtare de statele austriece.

Dragostea şi amorul propriu al ducesei cunoscură o clipă de fericire nespusă ; îl privi pe conte şi ochii i se umplnră de lacrimi. Un ministru atît de puternic, înconjurat de droaia aceea de curteni, care îl copleşean cu omagii asemănătoare celor pe care le adresau monarhului însuşi, să lase totul pentru ea, ba încă şi cu atîta uşurinţă !

Reîntorcîndu-se în saloanele cele mari, era nebună de bucurie. Şi toată lumea se ploconea în faţa ei.

— Ce mult a schimbat-o fericirea pe ducesă, şopteau, prin toate colţurile, curtenii. E de nerecunoscut ! În sfîrşit, această fire romană, atît de trufaşă, binevoieşte să preţuiască favoarea nemăsurată pe care i-a făcut-o suveranul !

Spre sfîrşitul serii, contele se apropie de ducesă :

— Am să-ţi dau unele veşti.

De îndată, persoanele care se aflau în preajmă se îndepărtară.

— Înapoindu-se la palat, începu să povestească Mosca, principele s-a anunţat la soţia sa. Îţi închipui ce uimire ! „Vin să-ţi povestesc, i-a spus el, despre o seară, ce-i drept, foarte plăcută, pe care am petrecut-o la Sanseverina. Ea m-a rugat să-ţi descriu felul în care a transformat acel vechi palat afumat.“ Şi, după ce s-a aşezat, a început să descrie fiecare din saloanele domniei tale. A rămas mai bine de douăzeci şi cinci de minute cu nevastă-sa, care plîngea de bucurie ; şi, cu toată deşteptăciunea ei, n-a fost în stare să găsească nici o vorbă cu care să contribuie la conversaţia uşoară pe care alteţa-sa binevoia să o aibă cu dînsa.

Ranucio al IV-lea nu era om rău, orice ar fi zis liberalii din Italia. Într-adevăr, azvîrlise în închisoare destui dintre ei, dar o făcuse mai ales de frică ; din cînd în cînd, ca şi cum ar fi vrut să se scuze pentru anumite amin-

tiri, spunea : „Mai bine să-l omori pe dracu' decît să te omoare el pe tine". A doua zi după serata de care am vorbit, se simţea tare vesel ; făcuse două lucruri bune : se dusese la o *joi* şi-i vorbise soţiei sale. La cină, îi vorbi din nou ; într-un cuvînt, acea *joi* a doamnei Sanseverina pricinui o revoluţie casnică de care vui întreaga Parmă ; marchiza Raversi fu consternată, iar ducesa se bucură de două ori : îi putuse fi de folos iubitului ei şi îşi dăduse seama că e mai îndrăgostit de ea ca niciodată.

— Şi toate astea din pricina unui gînd nesăbuit ce mi-a trecut prin minte, îi spuse ea contelui. Ştiu că aş fi mai liberă la Roma sau la Neapole, dar aş mai putea oare găsi acolo un joc la fel de atrăgător ? De bună seamă, nu. Iar dumneata, dragă conte, mă faci fericită.

Capitolul al şaptelea

Cu asemenea mărunte întîmplări de curte, la fel de neînsemnate ca şi cele povestite în capitolul precedent, ar trebui să ţesem istoria celor patru ani următori. În fiecare primăvară, marchiza del Dongo venea, împreună cu fiicele ei, să petreacă două luni la palatul Sanseverina sau la conacul de la Sacca, pe malul Padului. Trăiau acolo clipe plăcute, vorbeau de Fabricio... dar contele nu se înduplecă să-i îngăduie o singură vizită la Parma. Ducesa şi ministrul trebuiră să îndrepte cîteva pozne de-ale lui, însă, în general, Fabricio urma cu destulă supunere sfaturile primite : se purta ca un mare senior care studiază teologia şi care nu se sprijină de fel pe titluri pentru a fi avansat. La Neapole, începuse să-l pasioneze studiul antichităţii şi se apucase să facă săpături ; pasiunea aceasta o înlocuise aproape cu totul pe aceea a cailor. Îşi vînduse caii englezeşti, pentru a continua nişte săpături la Misena,

unde descoperise un bust al lui Tiberiu [1] tînăr, care îşi aflase locul printre cele mai frumoase rămăşiţe ale antichităţii. Descoperirea aceasta îi prilejuise una dintre cele mai mari bucurii pe care le încercase la Neapole. Era înzestrat cu o fire mult prea aleasă pentru a căuta să imite pe ceilalţi tineri şi a se apuca, de pildă, să joace, cu prefăcută seriozitate, rolul de îndrăgostit. Fără îndoială că femeile nu-i lipseau, dar ele nu însemnau nimic pentru el şi, cu toată vîrsta lui, se putea spune că nu ştie încă ce e iubirea ; poate tocmai de aceea era atît de iubit. Nimic nu-l împiedica să se poarte cu cel mai deplin sînge rece, căci în ochii lui, o femeie tînără şi frumoasă nu însemna nimic mai mult decît orice altă femeie tînără şi frumoasă, numai că ultima pe care o cunoştea îi părea cea mai atrăgătoare.

În ultimul an al şederii sale la Neapole, una dintre doamnele cele mai admirate din oraş făcuse chiar adevărate nebunii pentru el, ceea ce mai întîi îi plăcuse, dar mai apoi sfîrşise prin a-l plictisi în asemenea măsură, încît printre pricinile pentru care se bucură că pleacă de acolo fu şi aceea de a fi eliberat de atenţiile fermecătoarei ducese A... În 1821, fiindcă îşi trecuse destul de bine examenele, directorul său de studii primi o cruce şi un dar, iar el porni spre a vedea, în sfîrşit, acel oraş al Parmei, la care se gîndise atît de des. Acum era *monsignore* şi avea patru cai la trăsură, dar la ultima staţie de poştă, înainte de Parma, nu-şi mai luă decît doi. Ajungînd în oraş, se opri în faţa bisericii San-Giovanni, unde se afla bogatul mormînt al arhiepiscopului Ascanio del Dongo, strămoşul său, autorul *Genealogiei latine*. După ce se rugă la mormînt, sosi, pe jos, la palatul mătuşii sale, unde nu era aşteptat decît peste cîteva zile. Saloanele ducesei erau pline de lume : musafirii nu întîrziară să plece.

— Acum spune-mi : eşti mulţumită de mine ? o întrebă Fabricio azvîrlindu-i-se în braţe. Datorită ţie, am petrecut la Neapole patru ani destul de fericiţi, în

---

[1] Tiberius Claudius Nero, împărat roman (14—37).

loc să mi se urască la Novara cu o iubită încuviinţată de poliţie.

Ducesei nu-i venea să-şi creadă ochilor. Dacă l-ar fi văzut trecînd pe stradă, nici nu l-ar fi recunoscut. I se păru, ceea ce şi era, unul dintre cei mai chipeşi bărbaţi ai Italiei ; un farmec nespus se desprindea din trăsăturile lui. Îl trimisese la Neapole cu înfăţişarea unui flăcăiandru curajos şi trăsnit ; pe atunci, cravaşa, de care nu se despărţea niciodată, părea să facă parte din însăşi fiinţa lui. Acum, în faţa străinilor, i se păru plin de noblеţe şi stăpînire de sine, iar între patru ochi, regăsi în el întreaga înflăcărare a primei lui tinereţi. Era un diamant căruia şlefuiala nu-i ştirbise nimic din strălucire. Trecuse mai puţin de o oră de la venirea lui Fabricio, cînd se ivi şi contele Mosca ; sosea cam prea devreme. Tînărul îi mulţumi cu atîta căldură pentru crucea de Parma acordată directorului său de studii şi îşi exprimă cu atîta măsură recunoştinţa pentru alte bunăvoinţe, despre care nici nu îndrăznea să vorbească pe faţă, încît ministrul îl aprecie cît se poate de mult. „Nepotul tău, îi spuse el încet ducesei, e făcut pentru a ocupa toate înaltele funcţii în care vei vrea să-l ridici mai tîrziu.“ Şi totul merse de minune, pînă în clipa cînd contele, care era încîntat de Fabricio şi care pînă atunci fusese atent îndeosebi la vorbele şi felul lui de a fi, îşi întoarse privirile spre ducesă şi descoperi în ochii ei ceva cu totul nou. „Băiatul ăsta face aici o impresie cam ciudată“, îşi spuse el, şi gîndul acesta îi fu amar. Contele intrase în cel de al *cincizecilea* an al vieţii sale, realitate dureroasă şi ale cărei urmări nu poate să le simtă decît un bărbat îndrăgostit la nebunie. Îşi spuse că, pesemne, nu era bun şi demn de a fi iubit decît, în ciuda severităţilor sale, ca ministru. Căci, pentru el, cifra aceasta dureroasă, *cincizeci*, îi întuneca întreaga viaţă şi ar fi fost în stare să-l înrăiască pînă şi faţă de el însuşi. De cinci ani, de cînd o înduplecase pe ducesă să vină la Parma, ea îi stîrnise adesea gelozia, mai ales la început, însă nu-i dăduse niciodată prilejul de a se plînge cu adevărat.

Își închipuise, și avea dreptate, că numai pentru a fi mai sigură de inima lui recursese la unele nevinovate atenții față de cîțiva filfizoni din preajma lor. Bunăoară, era sigur că ea respinsese curtea pe care încercase să i-o facă principele și că rostise chiar, cu acel prilej, o vorbă plină de învățăminte :

— Dacă aș primi omagiile alteței-voastre, îi spusese ducesa rîzînd, cu ce obraz aș mai îndrăzni să mă înfățișez contelui ?

— Aș fi și eu aproape tot atît de încurcat ca și dumneata. Dragul de el ! Prietenul meu ! Însă e o încurcătură de care mi-ar fi foarte lesne să scap și la care m-am gîndit : l-aș trimite pe conte la fortăreață, să stea acolo pînă la sfîrșitul zilelor.

În clipa sosirii lui Fabricio, ducesa fu copleșită de o asemenea fericire, încît nici nu bănui gîndurile pe care expresia ochilor ei le putea trezi în mintea contelui. Acesta fu adînc impresionat, iar bănuielile lui rămaseră fără leac.

Fabricio fu primit de suveran, la două ceasuri după sosire. Căci ducesa, prevăzînd buna impresie pe care această audiență, pe nepusă masă, avea să o producă asupra opiniei publice, o solicita de două luni de zile. O asemenea favoare, acordată nepotului ei, îl punea din capul locului mai presus de toți ; pretextul fusese că băiatul se afla doar în trecere prin Parma, ducîndu-se să-și vadă mama, în Piemont. În clipa în care un mic bilețel al ducesei îl vesti pe principe că Fabricio era la ordinele lui, alteța-sa se plictisea. „Acum, își zise el, are să mi se înfățișeze un fel de sfințișor, cu o mutră toantă sau vicleană.“ Comandantul pieței îi și raportase despre vizita noului venit la mormîntul arhiepiscopului. Cînd colo, principele se pomeni cu un tînăr înalt, pe care, fără ciorapii săi violeți, l-ar fi luat drept un june ofițer.

Această primă impresie neașteptată îi alungă plictisul : „Iată un flăcău, își spuse el, pentru care mi se vor cere cine știe ce favoruri, toate cele de care pot să dispun, pesemne. Deocamdată, abia a sosit, trebuie să

fie emoţionat ; hai să fac cu el puţină politică iacobină, să vedem cam ce are să ne răspundă."

După primele vorbe binevoitoare :

— Spune-mi, *monsignore*, îl întrebă el pe Fabricio, poporul din Neapole este fericit ? Îşi iubeşte regele ?

— Alteţă serenisimă, îi răspunse acesta, fără să şovăie nici o clipă, de multe ori, trecînd pe stradă, am admirat minunata ţinută a soldaţilor din diferitele regimente ale maiestăţii-sale regelui ; cei de neam sînt respectuoşi faţă de stăpînii lor, aşa cum se şi cuvine ; cît despre oamenii de rînd, vă mărturisesc că în viaţa mea n-am îngăduit ca aceştia să-mi vorbească despre altceva decît despre munca pentru care îi plătesc.

— Ei, drăcie ! îşi zise principele. Cocoşelul ăsta bine dresat a crescut la şcoala Sanseverinei. Prinzînd gust, se folosi de toată îndeminarea lui pentru a-l trage pe Fabricio de limbă, în legătură cu un subiect atît de periculos. Insufleţit de primejdie, tînărul avu norocul să găsească răspunsuri admirabile : a face caz de dragoste pentru rege, spunea el, este aproape o obrăznicie, căci ceea ce i se datorează este mai întîi de toate supunere oarbă. Faţă de atîta prevedere, suveranul mai-mai că se indispuse. După cît se pare, iată că ne-a sosit de la Neapole un om de duh ; dar mie nu prea îmi place *soiul ăsta*, căci oricît s-ar călăuzi după cele mai sănătoase principii şi oricît ar fi el de bună-credinţă, un astfel de om este întotdeauna, într-un fel sau altul, văr primar cu Voltaire şi Rousseau.[1]

Principele se afla oarecum înfruntat de purtarea atît de cuviincioasă şi de răspunsurile atît de fără greş ale acelui tinerel abia ieşit de pe băncile şcolii ; ceea ce prevăzuse nu se întîmpla de fel : cît ai clipi, schimbă tonul şi începu a-i vorbi ca de la om la om, ajungînd, în cîteva cuvinte, pînă la marile principii ale socie-

[1] Jeen-Jacques Rousseau (1712—1778) : cunoscut gînditor, adept al iluminismului ; a jucat un mare rol în pregătiree ideologică a revoluţiei burgheze din Franţa.

tăţii şi guvernului. Rosti chiar, adaptîndu-le la împrejurarea respectivă, cîteva fraze ale lui Fénelon [1], pe care trebuise să le înveţe pe de rost încă din copilărie, pentru a le folosi în audienţe publice.

— Principiile acestea te vor fi uimind, tinere, îi spuse el lui Fabricio (îl numise *monsignore* la începutul audienţei şi intenţiona să i se adreseze tot astfel la despărţire, dar socotea că e mai dibaci din partea lui ca, în timpul întrevederii, să-i dea o denumire prietenească, care să înlesnească întorsătura patetică pe care voia să o dea convorbirii) ; principiile acestea te vor fi uimind, tinere, şi mărturisesc că ele nu seamănă nici pe departe cu *pologhitile absolutiste* (spuse textual acest lucru) ce se pot citi zilnic în ziarul meu oficial... Dar, dragă doamne, ce stau eu să-ţi vorbesc de un ziar, despre care, cu siguranţă, nici nu ştii cum arată ?

— Rog pe alteţa-voastră serenisimă să mă ierte. Nu numai că citesc ziarul Parmei, care mi se pare de ajuns de bine scris, dar cred, o dată cu el, că tot ce s-a făcut de la moartea lui Ludovic al XIV-lea, de la 1715 încoace, este în acelaşi timp o crimă şi o prostie. Cel mai de seamă ţel dat omului pe pămînt este mîntuirea lui, nu pot fi două feluri de a vedea în această privinţă, iar fericirea asta trebuie să dăinuiască în vecii vecilor. Cuvintele *libertate, dreptate, fericire a celor mulţi* sînt infame şi criminale ; ele dau cugetelor deprinderea de a discuta şi de a se îndoi. Camera Deputaţilor *n-are încredere* în ceea ce oamenii numesc *minister*. Iar această fatală deprindere a *neîncrederii*, o dată intrată în suflet, slăbiciunea omenească o aplică la tot, iar omul ajunge să se îndoiască de *Biblie*, de rînduielile bisericii, de tradiţie şi aşa mai departe ; din clipa aceea e pierdut. Chiar dacă această neîncredere faţă de autoritatea prinţilor *unşi de dum-*

---

[1] François de Salignac (1651—1715) : scriitor francez, unul dintre precursorii iluminiştilor din secolul al XVIII-lea ; în principala sa operă *Aventurile lui Telemac* (1699) el opune despotismului regal idealul unui monarh luminat a cărui puteri este îngrădită de legi.

nezeu ar da omului — ceea ce e groaznic de fals şi criminal de admis — cei douăzeci sau treizeci de ani din fericirea pe care fiecare dintre noi are dreptul să-i pretindă în viaţă, ce înseamnă oare o jumătate de secol, sau chiar un secol întreg, faţă de o veşnicie de chinuri ?

Din felul în care vorbea Fabricio, era limpede că el caută să-şi orînduiască gîndurile în aşa fel, încît să se facă pe cît se poate mai uşor înţeles de către interlocutorul său şi se vedea cît de colo că nu spune o lecţie învăţată pe dinafară.

Curînd, prinţul nu se mai osteni să lupte cu tînărul acesta, al cărui fel de a fi, simplu şi grav, îl stingherea.

— Cu bine, *monsignore*, îi spuse el tam-nisam ; văd că la Academia Ecleziastică din Neapole se dă o educaţie deosebită, de aceea, atunci cînd asemenea învăţăminte sînt sădite într-o minte atît de aleasă, nici nu e de mirare că roadele sînt şi ele strălucite. Cu bine ! şi îi întoarse spatele.

„Nu i-am plăcut dobitocului ăstuia", îşi zise Fabricio.

„Acum rămîne de văzut, îşi spuse suveranul, de îndată ce rămase singur, dacă tînărul acesta frumos e în stare să se înflăcăreze şi să ardă pentru ceva ; în acest caz, ar fi desăvîrşit... Cine altul ar fi putut repeta cu mai multă isteţime lecţia mătuşii sale ? Parcă o auzeam pe dînsa vorbind. Dacă ar izbucni aici, la mine, o revoluţie, ea ar fi aceea care ar redacta *Monitorul* precum, odinioară, vestita San-Felice [1], la Neapole. Numai că San-Felice, în ciuda celor douăzeci de ani şi a frumuseţii sale, a fost niţel spînzurată — aviz femeilor prea isteţe." Socotindu-l pe Fabricio discipolul mătuşe-si, principele se înşela : oamenii inteligenţi, care se nasc pe tron sau în preajma tronului, îşi pierd, cu timpul, orice urmă de bun simţ ; osîndesc libertatea de vorbire, fiindcă li se pare mojicie şi nu mai admit în jurul lor decît măşti, avînd totuşi pretenţia că pot judeca fru-

---

[1] Marchiza de San-Felice (1768—1800) partizană a republicii instaurate la Neapole în 1799 ; după restaurarea monarhiei la Neapole, a fost executată. Ziarul republican *Monitorul napolitan* nu a fost editat de ea, ci de marchizul Fonesca, de asemenea executat.

muzeţea chipurilor care le poartă şi, culmea hazului, se cred plini de tact. În cazul nostru, de pildă, Fabricio era sincer convins de aproape tot ceea ce l-am auzit spunînd ; drept e, însă, că nu i se întîmpla să se gîndească nici de două ori pe lună la toate aceste mari principii. Era deştept, avea gusturi vii şi îndrăzneţe, dar era credincios.

Pofta de libertate, moda şi cultul *fericirii celor mulţi*, pe care le îndrăgise veacul al XIX-lea, nu erau pentru el decît o *erezie*, care avea să treacă cum trecuseră şi altele, dar numai după ce va fi omorît sumedenie de suflete, aşa cum ciuma, cînd se abate pe undeva, omoară sumedenie de trupuri. Şi, cu toate astea, Fabricio citea cu desfătare ziarele franceze, ba chiar făcea şi unele nesocotinţe ca să şi le procure.

Ieşind cam burzuluit de la audienţa sa la palat, îi povesti mătuşe-si asalturile la care trebuise să facă faţă.

— Du-te îndată la părintele Landriani, bunul nostru arhiepiscop ; ia-o pe jos, urcă scara încetişor, fă cît mai puţin zgomot în anticameră ; dacă te face să aştepţi, cu atît mai bine, de o mie de ori mai bine ! Într-un cuvînt, fii *apostolic !*

— Înţeleg, spuse Fabricio, omul nostru e un Tartuffe [1].

— Nicidecum, este virtutea personificată.

— Chiar şi după ceea ce a făcut, cînd cu execuţia contelui Palanza ? se miră Fabricio.

— Da, dragul meu, chiar şi după ceea ce a făcut : tatăl arhiepiscopului nostru nu era decît un funcţionăraş la Ministerul de Finanţe, un mic-burghez, ceea ce explică totul. Monseniorul Landriani e un om cu o minte ageră, cuprinzătoare, adîncă ; e sincer şi-i place virtutea : sînt convinsă că dacă vreun împărat ca Decius [2] s-ar reîntoarce pe lume, el s-ar lăsa martirizat,

---

[1] Personaj din piesa cu acelaşi nume de Molière ; simbolizează ipocrizia.

[2] Împărat roman între anii 249—251, renumit prin persecuţiile împotriva creştinilor.

ca şi Poliecte[1] din opera pe care am văzut-o săptămîna trecută. Aceasta este faţa cea frumoasă a medaliei ; iat-o acum pe cealaltă : de îndată ce se află în prezenţa suveranului sau numai a primului ministru, e orbit de atîta măreţie, se tulbură, roşeşte şi îi este pur şi simplu cu neputinţă să spună „nu". De unde şi lucrurile pe care le-a făcut şi care i-au creat această cruntă faimă, în toată Italia ; dar ceea ce nu se ştie este că, atunci cînd opinia publică i-a deschis ochii asupra procesului Palanza, el şi-a impus, drept pedeapsă, să nu ia în gură decît pîine şi apă timp de treisprezece săptămîni, adică tot atîtea săptămîni cîte litere sînt în numele *Davide Palanza*. Avem aici, la curte, un ticălos, deştept nevoie mare, pe nume *Rassi*, mare judecător sau procuror general, şi care, cînd cu moartea contelui Palanza, l-a vrăjit pe părintele Landriani. În timpul pocăinţei lui de treisprezece săptămîni, contele Mosca, mai de milă, mai de afurisit ce era, îl poftea la masă o dată şi chiar de două ori pe săptămînă ; ca să fie pe placul gazdei, bunul arhiepiscop cina cu toată lumea. Ar fi considerat că, a te pocăi pe faţă pentru o faptă încuviinţată de suveran, însemna să dai dovadă de răzvrătire şi iacobinism. Dar, se ştia că pentru fiecare masă la care datoria lui de supus credincios îl silea să mănînce ca toată lumea, arhiepiscopul se pedepsea, impunîndu-şi alte două zile de post negru. Monseniorul Landriani, om cu o inteligenţă superioară şi un învăţat de prima mînă, n-are decît o slăbiciune, *vrea să fie iubit ;* aşa că priveşte-l cu duioşie, iar la cea de a treia vizită pe care i-o vei face, iubeşte-l de-a binelea. Lucrul acesta, din partea unui tînăr de viţă nobilă, îl va face să te îndrăgească de îndată. Şi nu te arăta mirat, dacă te va însoţi pînă la scară : arată-te obişnuit cu atari atenţii ; este un om

---

[1] Ofiţer roman convertit la creştinism, martirizat în Armenia, în jurul anului 259. Eroul principal din tragedia cu acelaşi nume de Pierre Corneille, care a inspirat compozitorului italian Donizetti opera *Poliuto* sau *Martirii*.

născut în genunchi, în faţa nobilimii. In afară de asta, poartă-te firesc, apostolic, nu căuta să fii deştept, să străluceşti, să dai pe loc răspunsuri spirituale ; dacă nu-l sperii, are să se simtă bine în societatea ta ; nu uita că trebuie să te numească, din proprie iniţiativă, mare vicar. Contele şi cu mine ne vom arăta supăraţi de această prea rapidă înălţare în grad ; este absolut necesar să-i dăm suveranului această impresie.

Fabricio se grăbi să se ducă la episcopie. Acolo se întîmplă ca, printr-o ciudată şi fericită împrejurare, feciorul bunului prelat, cam fudul de ureche, să nu audă numele de *del Dongo*, drept care îi anunţă stăpînului său vizita unui tînăr preot, pe nume Fabricio ; la arhiepiscop se afla un paroh cu moravuri nu prea recomandabile, pe care îl chemase la el pentru a-l admonesta. Tocmai se apucase să-l dojenească, lucru tare neplăcut pentru sfinţia-sa şi de care abia aştepta să scape. Astfel că îl lăsă să aştepte trei sferturi de oră pe strănepotul marelui arhiepiscop Ascanio del Dongo.

Cum să redăm toate scuzele şi toată disperarea lui cînd, după ce-l petrecu pe preot pînă la cea de-a doua anticameră, la întoarcere, întrebîndu-l pe cel care aştepta *cu ce îi putea fi de folos*, zări ciorapii violeţi şi auzi numele lui Fabricio del Dongo ? Lucrul i se păru atît de hazliu eroului nostru, încît chiar de la această primă vizită, într-o pornire de duioşie, se încumetă să sărute mîna sfîntului prelat. Trebuie să-l fi auzit pe părintele Landriani văicărindu-se : „Un del Dongo să aştepte în anticamera mea !“ In chip de scuză, se crezu dator să-i istorisească toată povestea parohului, păcatele şi răspunsurile lui.

„E oare cu putinţă, îşi spunea Fabricio, întorcîndu-se la palatul Sanseverina, ca acesta să fie omul care a grăbit uciderea nefericitului conte Palanza ?“

— Ce părere are excelenţa-voastră ? îl întrebă rîzînd contele Mosca, cînd Fabricio se înapoie în salonul ducesei (contele nu voia ca Fabricio să-l numească „excelenţă“).

— Cad ca din nori ; nu mă pricep de fel la oameni : dacă n-aş fi ştiut cum îl cheamă, aş fi pus prinsoare că omul acesta nu e în stare să omoare o muscă.

— Şi ai fi cîştigat, îl asigură contele ; numai că, atunci cînd se află înaintea principelui sau chiar şi a mea, nu poate să spună nu. Adevărul e că, pentru a-l impresiona de-a bimelea, trebuie neapărat să am şi marele colan galben petrecut peste haină ; în frac mi-ar ţine piept. De aceea, nu-l primesc niciodată fără să-mi fi pus mai întîi uniforma. Nu se cade ca tocmai noi să distrugem prestigiul puterii, ziarele franceze îl surpă şi aşa cu destulă repeziciune ; mare lucru dacă *mania respectării* va mai apuca să trăiască atît cît noi ! Dar, dumneata, scumpul meu nepot, vei supravieţui respectului. Vei fi om cu adevărat !

Lui Fabricio îi plăcea mult să stea de vorbă cu contele : era primul om superior care binevoia să-i vorbească fără prefăcătorie. De altfel, aveau o pasiune comună : antichităţile şi săpăturile. La rîndul lui, contele era măgulit de deosebita luare-aminte cu care tînărul îl asculta. Exista, însă, o obiecţiune capitală : Fabricio locuia într-un apartament al palatului Sanseverina, îşi petrecea tot timpul cu ducesa şi lăsa să se vadă, cu toată nevinovăţia, că această intimitate îl făcea fericit — Fabricio care avea nişte ochi şi un obraz de o prospeţime revoltătoare.

De multă vreme, Ranucio-Ernest al IV-lea, care întîlnea rar în calea lui femei în stare să-i reziste, era supărat că virtutea ducesei, binecunoscută la curte, nu făcuse o excepţie în ceea ce-l priveşte. Am văzut că prezenţa de spirit şi inteligenţa lui Fabricio îl indispuseseră din prima zi. Prietenia nestăvilită, pe care mătuşa şi nepotul făceau greşeala să şi-o arate unul altuia, îl nemulţumi şi mai mult ; îşi plecă urechea cu luare-aminte la nesfîrşitele flecăreli ale curtenilor... Timp de o lună, sosirea acestui tînăr şi audienţa atît de neobişnuită pe care o obţinuse constituiră, la curte, cel mai nou şi mai uimitor subiect de discuţie ; drept care, suveranului îi veni o idee.

Avea în garda sa un simplu soldat, care ţinea straşnic de bine la băutură ; omul acesta îşi petrecea viaţa mai mult prin cîrciumi, dînd apoi socoteală direct suveranului despre cele ce auzea vorbindu-se printre militari. Carlone era lipsit de educaţie, altminteri de mult ar fi fost înaintat în grad. Avea ordin să se afle zilnic în faţa palatului, în clipa cînd orologiul cel mare bătea ceasurile douăsprezece. Cu puţin înainte de amiază, principele se duse, el insuşi, să tragă într-un anumit fel storul uneia din ferestrele de la mezanin, alături de odaia unde obişnuia să se îmbrace. Se reîntoarse acolo curînd după ce bătu amiaza şi îl află pe soldat ; principele avea în buzunar o foaie de hîrtie şi o călimară. I le întinse şi începu să-i dicteze următorul bilețel

„Excelenţa-voastră este, fără îndoială, un om foarte inteligent şi numai datorită adîncii sale înţelepciuni este statul nostru atît de bine guvernat. Dar, dragul meu conte, asemenea mari succese nu se pot dobîndi fără a stîrni în jur invidia şi tare mă tem să nu se cam rîdă pe socoteala dumitale dacă, cu toată înţelepciunea pe care ţi-o ştim, continui să nu-ţi dai seama că un anume tînăr chipeş a avut fericirea să trezească, poate fără voia lui, o dragoste dintre cele mai ciudate. Acest fericit muritor nu are, zice-se, decît douăzeci de ani şi, ceea ce complică lucrurile, dragul meu conte, este că şi dumneata şi eu avem cu mult peste îndoitul vîrstei sale. Seara, văzut de la o oarecare depărtare, contele este fermecător, viol, om de duh şi încîntător de n-are pereche ; dar dimineaţa, în intimitate, ca să privim lucrurile în faţă, noul venit poate să placă mai mult. Şi noi, femeile, sîntem foarte sensibile la această prospeţime a tinereţii, mai ales cînd am trecut de treizeci de ani. Nu a început, oare, să se şi vorbească despre stabilirea acestui simpatic adolescent la curtea noastră, prin numirea lui într-o funcţie înaltă ? Şi cine este, oare, persoana care stăruie cel mai mult în această direcţie pe lîngă excelenţa-voastră ?"

Suveranul luă scrisoarea şi-i dădu soldatului doi galbeni.

— Asta, pe lîngă solda ta, îi spuse el morocănos, şi bagă de seamă : dacă sufli cuiva o vorbă, te paşte cel mai muced din beciurile fortăreţei. Alteţa-sa avea, la el în birou, un teanc de plicuri cu adresele celor mai mulţi dintre oamenii de la curte, scrise de mîna aceluiaşi soldat, care trecea drept neştiutor de carte şi nu scria niciodată, nici măcar notele informative către poliţie ; alese plicul care îi trebuia.

Cîteva ceasuri mai tîrziu, contele Mosca primi o scrisoare prin poştă ; se calculase ora la care avea să-i parvină şi, în clipa cînd factorul, care fusese văzut intrînd cu scrisoarea în mînă, ieşi din palatul ministrului, Mosca fu chemat la alteţa-sa. Niciodată favoritul nu păruse covîrşit de o mai sumbră tristeţe ; ca să se bucure din plin, principele îi strigă, văzîndu-l :

— Vreau să mă destind stînd la taifas cu prietenul şi nu să lucrez cu ministrul. Mă chinuie, în seara asta, o groaznică durere de cap şi, pe deasupra, mai sînt şi năpădit de tot felul de gînduri negre.

Mai e nevoie să vorbim de îngrozitoarea stare de spirit care îl stăpînea pe primul ministru, contele Mosca della Rovera, în clipa în care îi fu îngăduit să plece de lîngă augustul său stăpîn ? Ranucio-Ernest al IV-lea era de o desăvîrşită dibăcie în arta de a chinui o inimă şi l-am putea asemui, fără a-l nedreptăţi prea mult, cu un tigru căruia îi place să se joace cu prada sa.

Contele porunci să fie dus acasă, în goana cailor ; strigă din mers că nu primeşte absolut pe nimeni, trimise vorbă *secretarului* de serviciu că este liber să plece (nu putea suferi gîndul că o fiinţă omenească sta să-i aştepte poruncile acolo, la un pas de el) şi alergă să se închidă în galeria cea mare a tablourilor. Acolo, în sfîrşit, putu să dea frîu liber turbării sale : rămase toată seara cu luminile stinse, umblînd de colo pînă colo, ca scos din minţi. Căuta să-şi înnăbuşe zbuciumul inimii, pentru a-şi concentra întreaga luare-

aminte asupra hotărîrii pe care urma să o ia. Perpelindu-se într-un hal care ar fi trezit milă chiar şi celui mai înverşunat duşman, îşi spunea : „Bărbatul pe care îl urăsc de moarte locuieşte la ducesă şi îşi petrece toate clipele cu ea. Să-ncerc să trag de limbă pe vreuna din cameriste ? Primejdios sistem ; ducesa e atît de bună şi le plăteşte atît de bine ! O adoră toate ! (Şi cine, dragă doamne, n-o adoră ?) Să las să mi se ghicească gelozia ce mă mistuie, ori nici să nu pomenesc de ea ?

Dacă tac, Gina nu se va ascunde de mine. O cunosc, este o femeie care ascultă de primul impuls ; faptele ei sînt neprevăzute chiar şi pentru ea însăşi ; iar atunci cînd îşi pune dinainte ceva în gînd, se încurcă sigur ; întotdeauna, în clipa cînd urmează să facă un lucru, îi vine în minte o nouă idee, pe care se grăbeşte s-o aplice cu entuziasm, ca şi cum ar fi cea mai bună din lume şi care, bineînţeles, strică totul.

Dacă nu suflu o vorbă despre iadul acesta în care mă zbat, nu se vor ascunde de mine şi am să văd ce va fi de văzut...

Da, dar pe de altă parte, dacă vorbesc, fac să se iţte situaţii noi ; stîrnesc anumite gînduri ; dar şi preîntîmpin multe din grozăviile ce se pot întîmpla. S-ar putea să-l îndepărteze (şi contele răsuflă adînc) şi atunci aproape că am cîştigat ; iar dacă pe moment se va supăra, voi şti să o potolesc... şi e firesc să se supere : doar îl iubeşte de cincisprezece ani, ca pe copilul ei. Căci asta e şi speranţa mea, *ca pe copilul ei*... numai că, de cînd cu fuga lui la Waterloo, aproape că nu l-a mai văzut ; iar el s-a întors de la Neapole cu totul schimbat : este un alt bărbat, mai ales pentru ea. *Un alt bărbat*, repeta contele fierbînd, şi care, pe deasupra, mai e şi fermecător ; are, mai ales, o înfăţişare cuminte şi galeşă şi nişte ochi zîmbitori ce făgăduiesc atîta fericire ! Cu asemenea ochi, nu prea e obişnuită ducesa să se întîlnească la curtea noastră !... În locul lor, vede priviri posomorîte sau cîineşti. Eu însumi, aşa cum sînt, covîrşit de treburi şi stăpînind numai prin înrîurirea pe care o am asupra unui om

care nu urmăreşte decît să mă facă de rîs, ce priviri trebuie să am adesea ! Vai ! Oricît m-aş supraveghea, mă tem că mai ales căutătura mi-e bătrînă ! Iar veselia mea nu este ea, oare, veşnic vecină cu ironia ? Mai mult decît atît şi, ca să fiu sincer : această veselie nu lasă oare să se întrevadă, la un pas de ea, puterea absolută... şi răutatea ? Nu-mi spun eu oare, cîteodată, mai ales cînd mă supără cineva : «Pot tot ce vreau ? » Ba mai adaug şi o prostie : «Trebuie să fiu mai fericit decît oricine altul, de vreme ce am ceea ce le lipseşte celorlalţi : trei sferturi din puterea suverană...» Şi... să fim drepţi : obişnuinţa de a gîndi astfel îmi poceşte, de bună seamă, zîmbetul... făcîndu-mă să par egoist... mulţumit de mine... Iar el, ce zîmbet drăguţ şi bun are ! Răspîndeşte în jurul lui fericirea uşoară a celei dintîi tinereţi, făcînd-o să-ncolţească şi în ceilalţi."

Din păcate pentru conte, în seara aceea era cumplit de cald ; atmosfera înnăbuşitoare prevestea furtună ; într-un cuvînt, era o vreme care în acele ţinuturi îndeamnă la hotăriri necruţătoare. Cum să descriem cele trei ucigătoare ceasuri, în care omul acesta pătimaş se chinui să chibzuiască în fel şi chip toate cîte i se întîmplaseră ? În cele din urmă, birui hotărîrea de a proceda cu socoteală, şi aceasta datorită următorului raţionament : „Sînt, de bună seamă, nebun ; îmi închipui că judec, dar nu judec ; nu fac decît să mă zvîrcolesc pentru a găsi o soluţie mai puţin dureroasă şi trec, poate fără s-o văd, pe lîngă cine ştie ce rezolvare optimă. Dar, de vreme ce sînt orbit de această suferinţă îngrozitoare, e bine să urmez acea regulă, încuviinţată de toţi oamenii înţelepţi, şi care se numeşte *prudenţă*. Căci altfel, o dată ce voi fi rostit cuvîntul fatal *gelozie*, rolul meu va fi fost hotărît, în vecii vecilor. Dimpotrivă, tăcînd azi, mîine voi putea vorbi şi rămîn stăpîn pe situaţie."

Criza prin care trecea era grozavă ; dacă s-ar fi prelungit, contele şi-ar fi pierdut minţile. Dar atenţia i se opri la scrisoarea anonimă, ceea ce îl mai potoli pentru cîteva clipe. Din partea cui putea să vină ? Îi trecură

prin minte fel de fel de nume şi întîrzie asupra fiecăruia din ele, smulgîndu-se astfel din iadul îndoielilor. În cele din urmă, îşi aminti scînteia de răutate din ochii suveranului, cînd îi spusese, către sfîrşitul audienţei: „Da, scumpe prietene, recunoaşte că pentru omul ambiţios, plăcerile şi satisfacţiile reuşitei, chiar şi puterea nelimitată nu sînt nimic pe lîngă fericirea adîncă pe care ţi-o dau dragostea şi duioşia. Sînt om, înainte de a fi prinţ, şi cînd am fericirea să iubesc, iubita mea se adresează omului, nu prinţului.“ Contele făcu o apropiere între această clipă de bucurie vicleană şi fraza din anonimă: *Datorită adîncii dumneavoastră înţelepciuni este statul nostru atît de bine guvernat.* „Fraza aceasta e a principelui! exclamă el; din partea unui curtean, ar fi fost o imprudenţă gratuită; scrisoarea vine de la alteţa-sa.“

După ce rezolvă această problemă, mica bucurie, pricinuită de plăcerea de a fi ghicit, fu ştearsă curînd de chinuitoarea amintire a farmecelor lui Fabricio, care, din nou, îi răsăriră în minte. Nefericitul conte îşi simţi iar inima strivită de o uriaşă greutate. „Ce-mi pasă cine e autorul anonimei? strigă el cuprins de furie, de vreme ce faptul pe care mi-l dă în vileag există? Acest capriciu al ducesei poate să-mi schimbe viaţa, îşi spuse el, ca şi cînd s-ar fi scuzat de a fi atît de înnebunit. Dacă îl iubeşte într-un anumit fel, pleacă amîndoi la Belgirato, în Elveţia sau cine ştie în ce colţ de lume. Ea e bogată şi, de altfel, chiar de-ar trebui să trăiască doar cu cîţiva galbeni pe an, tot nu s-ar sinchisi. Doar nu-s nici opt zile de cînd mi-a mărturisit că palatul ei, atît de frumos, atît de somptuos, o plictiseşte! Inima ei atît de tînără e însetată de lucruri mereu noi! Şi cît de firesc i se înfăţişează această nouă fericire! Va fi tîrîtă în vîrtejul ei înainte chiar de a se fi gîndit la primejdia ce-o pîndeşte, înainte chiar de a-i trece prin minte să mă compătimească! Şi totuşi, sînt atît de nefericit!“ strigă contele, izbucnind în lacrimi.

Se jurase să nu se ducă la ducesă în seara aceea, dar nu se putu stăpîni ; niciodată ochii lui nu simțiseră o mai sălbatică sete de a o privi. Către miezul nopții, sună la ușa ei : era singură cu nepotul ; la ceasurile zece, trimisese pe toată lumea la culcare și poruncise să nu mai fie primit nici un musafir.

La vederea caldei intimități ce domnea între cele două făpturi și a bucuriei naive a ducesei, o nespusă dificultate se înfățișă contelui : în timpul îndelungatului său zbucium din galeria tablourilor, nu se gîndise nici o clipă în ce fel să-și ascundă gelozia.

Neștiind la ce pretext să recurgă, pretinse că, în seara aceea, îl găsise pe suveran peste măsură de pornit împotriva lui, contrazicîndu-i toate spusele și așa mai departe. Spre mîhnirea lui, văzu că ducesa aproape nici nu-l ascultă, abia luînd în seamă amănunte care, cu două zile în urmă, i-ar fi stîrnit comentarii nesfîrșite. Contele îl privi pe Fabricio : niciodată frumosul lui chip lombard nu-i păruse mai plin de simplitate și noblețe ! Tînărul acorda mai multă luare-aminte decît ducesa neplăcerilor despre care pomenea.

„E drept, își spuse contele, că înfățișarea lui îmbină o nesfîrșită bunătate cu un fel de bucurie nevinovată și senină, căreia nu i te poți împotrivi. Pare că spune : numai dragostea și fericirea sînt lucruri serioase în această lume. Și totuși, cînd atingi în fața lui vreun subiect care solicită inteligența, privirea îi scapără și te uimește prin agerimea ei.

Pentru el, totul e simplu, fiindcă totul e văzut de sus. Dumnezeule mare ! Cum să te războiești cu un asemenea vrăjmaș ? Dar, pe de altă parte, ce înseamnă viața fără dragostea Ginei ? Cu ce încîntare stă să asculte scînteierile acestui spirit atît de tînăr și care pentru o femeie trebuie să pară unic în lume !"

Deodată, îl fulgeră un gînd îngrozitor : „Să-l înjunghii aici, în fața ei, și să mă omor și pe mine după aceea !"

Ocoli salonul abia ținîndu-se pe picioare, cu mîna încleștată pe mînerul pumnalului. Nici unul din cei doi

nu luau seama la cele ce-ar fi putut face. Spuse că se duce să dea poruncă lacheului, dar nici nu-l auziră ; ducesa rîdea, alintat. de o glumă pe care o făcuse Fabricio. Contele se apropie de o lampă din primul salon şi se uită să vadă dacă vîrful pumnalului său era bine ascuţit. „Trebuie să mă port cu mărinimie şi eleganţă faţă de tînărul acesta", îşi zise el întorcîndu-se şi apropiindu-se de ei.

Simţi că înnebuneşte : i se păru că, aplecîndu-se unul spre altul se sărutau acolo, sub ochii lui. „Dar e cu neputinţă să o facă în prezenţa mea, se gîndi el ; încep s-o iau razna. Trebuie să mă liniştesc ; dacă mă arăt brutal, ducesa e în stare, din ambiţie, să-l urmeze la Belgirato ; şi o dată acolo sau chiar în timpul călătoriei, întîmplarea poate isca un cuvînt care să dea un nume simţămîntului pe care îl au unul pentru celălalt ; pe urmă, într-o singură clipă, ar urma... tot ce ar urma.

Singurătatea ar da acestui cuvînt o greutate hotărîtoare... Şi de mine ce s-ar alege, o dată ce ducesa ar fi departe ? Iar dacă, învingînd nenumăratele greutăţi pe care mi le-ar face principele, m-aş duce după ei la Belgirato, cu mutra mea bătrînă şi ursuză, ce rost aş mai putea să am printre aceşti oameni nebuni de fericire ?

Chiar şi aici, ce altceva sînt decît un *terzo incomodo* (frumoasa limbă italiană este creată parcă anume pentru dragoste !). *Terzo incomodo* (un al treilea care stînjeneşte !). Ce chin pentru un om inteligent, să simtă că joacă acest rol respingător şi să nu poată avea tăria să se ridice şi să plece !"

Contele era gata să izbucnească sau să-şi trădeze durerea, căci faţa îi era schimonosită de durere. Dar cum, tot ocolind salonul, ajunsese în dreptul uşii, o luă la fugă, strigîndu-le cu o voce ce căuta să pară caldă şi prietenoasă : „Vă las, noapte bună !" „Trebuie cu orice preţ să mă feresc de o vărsare de sînge", îşi spuse el.

A doua zi după această seară îngrozitoare şi după o noapte petrecută cînd în cîntărirea amănunţită a însu-

şirilor lui Fabricio, cînd în zvîrcolirile celei mai ucigătoare gelozii, îi veni în minte să cheme la el pe un valet al său, băiat tînăr, ce făcea curte unei fete, pe nume Chékina, care era una din cameristele ducesei şi totodată preferata ei. Din fericire, tînărul valet era un băiat foarte potolit, zgîrcit chiar şi care visa să ajungă portar la unul din aşezămintele publice din Parma. Mosca îi porunci să i-o aducă pe Chékina, iubita lui. Flăcăul se supuse şi, peste o oră, stăpînul său intra pe neaşteptate în odaia în care se afla cu logodnica lui. Se speriară amîndoi, la vederea grămezii de aur pe care le-o dădu contele. Acesta, privind-o drept în ochi pe Chékina, care tremura ca varga, o luă din scurt:

— Spune-mi drept: ducesa trăieşte cu *monsignore*?

— Nu, se hotărî să-i răspundă fata, după o clipă de tăcere... *nu încă*, dar el îi sărută foarte des mîinile, în joacă, ce-i drept, însă cu foc.

Zeci de răspunsuri, la întrebările turbate ale contelui, întregiră mărturia ei. Bieţii oameni, îşi meritară din plin banii ce le aruncase contele ca să-şi potolească nevoia de a şti; acesta sfîrşi prin a crede ceea ce i se spunea şi se simţi mai puţin nefericit.

— Dacă, vreodată, ducesa va avea cea mai mică bănuială despre cele ce mi-ai vorbit, îi spuse el Chékinei, am să-ţi trimit logodnicul pe douăzeci de ani la fortăreaţă şi n-ai să-l mai vezi decît cu părul alb.

Se scurseră cîteva zile, în care timp Fabricio, la rîndul său, îşi pierdu întreaga-i voioşie.

— Crede-mă, îi spunea el ducesei, contele Mosca nu mă poate suferi.

— Cu atît mai rău pentru excelenţa-sa, îi răspundea ea cu oarecare enervare.

Dar nu aceasta era adevărata pricină a neliniştii ce alungase veselia lui Fabricio. „Situaţia în care întîmplarea face să mă aflu este de neîndurat, îşi spunea el. Ştiu bine că niciodată Gina nu-mi va spune nimic — s-ar cutremura ea însăşi ca de un incest, la gîndul vreunei vorbe prea cu înţeles. Dar, dacă într-o seară, după vreo zi nesocotită şi plină de nebunii, se apucă

să-şi cerceteze cugetul şi dacă îi trece cumva prin minte că am putut ghici preferinţa pe care începe să mi-o acorde, ce părere îşi va face atunci despre mine ? Voi fi întocmai ca acel *casto Giuseppe* (aluzie la rolul caraghios jucat de Iosif pe lîngă nevasta eunucului Putifar, dintr-o piesă italienească).

S-o fac să înţeleagă, destăinuindu-i deschis că nu sînt în stare să iubesc cu adevărat ? N-am o minte destul de bine crescută ca să i-o spun în aşa fel, încît să nu pară o obrăznicie. Nu-mi rămîne decît să scornesc o mare iubire lăsată la Neapole, unde, vrînd-nevrînd, va trebui să mă reîntorc pentru douăzeci şi patru de ore ; este o soluţie bună, dar cere prea multă bătaie de cap ! Ar mai fi una : o mică aventură cu vreo fată de rînd, din Parma, ceea ce însă ar putea să displacă ; dar mai bine orice decît rolul nesuferit al bărbatului iubit, care se face că nu ştie. Această ultimă soluţie ar putea, ce-i drept, să-mi compromită viitorul ; ar trebui să mă port cu multă băgare de seamă şi să plătesc discreţia unora, ca să micşorez primejdia." Partea cea mai clinuitoare era că, în ciuda tuturor acestor gînduri, Fabricio o iubea pe ducesă mai mult decît pe oricare altă fiinţă în lume. „Înseamnă că sînt tare bleg, îşi spunea el mînios, ca să mă tem că nu voi fi în stare să o conving de un lucru atît de adevărat !" Şi fiindcă nu era de ajuns de dibaci ca să iasă din încurcătură, ajunse să fie posomorît şi trist. „Ce s-ar alege de mine, dumnezeule, dacă mi-aş înstrăina singura fiinţă de care sînt atît de legat ?" Pe de altă parte, Fabricio nu se putea hotărî să strice, printr-o vorbă nelalocul ei, o fericire atît de plină de răsfăţ. Viaţa lui era mai fericită decît şi-ar fi putut-o închipui vreodată ! Prietenia strînsă, cu femeia aceasta atît de bună şi frumoasă, îi era atît de scumpă ! Pe de altă parte, privind lucrurile dintr-un punct de vedere mai prozaic, protecţia ducesei îi crea o situaţie nespus de plăcută la curtea Parmei ale cărei intrigi complicate, datorită ei, care i le tălmăcea, îl distrau ca şi o comedie ! „Numai că, în fiece clipă, trăsnetul poate să cadă peste mine ! îşi spunea el.

Dacă serile astea atît de plăcute şi de vesele, petrecute aproape singur cu o femeie atît de cuceritoare, trebuie neapărat să ducă la altceva, îşi va închipui că ar putea să afle în mine un iubit ; îmi va cere înflăcărare, patimă nebună, iar eu n-am să-i pot da niciodată altceva decît prietenia cea mai caldă, dar fără dragoste ; pe mine, natura m-a lipsit de o asemenea nebunie sublimă. Cîtă dojană n-a trebuit să rabd din pricina asta ! Parcă o aud pe ducesa de A***, numai că de ducesă nici nu mă simchiseam ! Pe cîtă vreme Gina va crede că eu nu simt iubire pentru dînsa, deşi, în realitate, iubirea este aceea care nu simte chemare pentru mine. Nu, nu va putea niciodată să mă înţeleagă. De multe ori, cînd îmi povesteşte cîte o întîmplare hazlie de la curte, cu farmecul şi cu vioiciunea pe care nu le are decît ea pe lume şi a căror artă îmi este, de altfel, atît de necesară, îi sărut mîinile şi uneori obrazul. Ce-o să mă fac dacă mîna ei mi-o va strînge pe a mea într-un anume fel ?"

Fabricio se arăta, în fiecare zi, în casele cele mai cu vază şi cele mai puţin vesele din Parma. Îndrumat de sfaturile pricepute ale ducesei, făcea o curte savantă celor doi principi, tatăl şi fiul, principesei Clara-Paolina şi monseniorului arhiepiscop. Avea, ce-i drept, succese, dar acestea nu-l despăgubeau cu nimic de spaima ce-l stăpînea, de a nu se certa cu ducesa.

Capitolul al optulea

Aşa încît, nu se împlinise nici măcar o lună de la sosirea lui la curte şi Fabricio trecea prin toate supărările unui curtean, iar prietenia intimă, care însemna însăşi fericirea vieţii sale, începuse să se învenineze. Într-o seară, chinuit de astfel de gînduri, ieşi din salonul ducesei, unde prea aducea cu un favorit ; rătăcind la voia întîmplării prin oraş, trecu prin faţa teatrului şi, văzîn-

du-l luminat, intră. Pentru un om din tagma lui, era o nesocotinţă, de care îşi pusese în gînd să se ferească, mai ales la Parma, care, la urma urmelor, nu era decît un orăşel de patruzeci de mii de locuitori. E drept, însă, că încă din primele zile, renunţase a mai purta veşminte preoţeşti ; iar seara, cînd nu se ducea la vreo recepţie, umbla îmbrăcat foarte simplu, în negru, ca un om în doliu.

Luă o lojă sus, în rîndul al treilea, să nu fie văzut ; se reprezenta *Hangiţa* de Goldoni. Fabricio examina arhitectura sălii şi abia dacă îşi întorcea ochii spre scenă. Însă publicul numeros izbucnea în rîs la fiece clipă. Fabricio se uită într-o doară la tînăra actriţă care juca rolul hangiţei şi i se păru plină de haz. Privind mai cu luare-aminte, văzu că era tare drăgălaşă şi că se mişca şi vorbea în chipul cel mai firesc ; era o fată copilăroasă, care rîdea, mai curînd decît rostea, fiecare din drăguţele replici pe care i le sortise Goldoni şi care păreau că o umplu de mirare. Fabricio se interesă cum o cheamă şi află : *Marietta Valserra*.

„Ia te uită, se gîndi el, mi-a luat numele, ce ciudat !“ Deşi mai avea şi alte treburi, nu părăsi teatrul decît după sfîrşitul piesei. A doua zi, veni iar ; trei zile mai tîrziu, ştia adresa Mariettei Valserra.

Chiar în seara zilei în care îşi procurase, cu destulă greutate, acea adresă, băgă de seamă că Mosca îi arată o simpatie neaşteptată. Sărmanul îndrăgostit gelos, căznindu-se din răsputeri să nu depăşească limitele pe care şi le hotărîse, pusese iscoade pe urmele tînărului şi ştrengăria acestuia îi făcea mare plăcere. Cum să zugrăvim bucuria trăită de conte, în ziua următoare aceleia în care se purtase atît de binevoitor cu Fabricio, aflînd că acesta, pe jumătate travestit cu o lungă redingotă albastră, urcase pînă la amărîtul apartament în care locuia Marietta Valserra, la al patrulea cat al unui vechi imobil din spatele teatrului ? Bucuria contelui spori şi mai mult, cînd află că Fabricio se prezentase sub un nume fals şi că avusese cinstea de a stîrni gelozia unui neisprăvit pe nume Giletti, care juca roluri de valet de

mîna a treia, iar cu ocazia turneelor la ţară, mergea pe sîrmă. Acest distins ibovnic al Mariettei îl înjura cît îl ţinea gura pe Fabricio şi se lăuda că are să-i facă de petrecanie.

De obicei, trupele de operă sînt alcătuite de un *impresario* şi acesta angajează, pe unde găseşte, artişti pe care poate să-i plătească sau pe care îi află liberi, iar trupa astfel înjghebată, cam la voia întîmplării, rămîne împreună o stagiune sau cel mult două. Nu acelaşi lucru se petrece însă şi cu *trupele comice* ; cutreierînd oraşele şi vînturîndu-se din loc în loc, la fiece două sau trei luni, ele sînt aproape ca nişte familii, ai căror membri se iubesc sau se urăsc între ei. În lumea lor întîlneşti legături statornice, pe care *fanţii* oraşelor pe unde se perindă întîmpină uneori mari greutăţi ca să le desfacă. E tocmai ceea ce i se întîmplă şi eroului nostru : micuţa Marietta îl iubea de ajuns de mult, dar tremura de frica lui Giletti, care n-o slăbea din ochi, pretinzîndu-se unicul ei stăpîn ; mai mult decît atît, ameninţa în gura mare că îl va ucide pe *monsignore*, căci îl urmărise pe Fabricio şi izbutise să-i afle adevăratul nume. La drept vorbind, acest Giletti era cea mai slută făptură din cîte sînt pe lume şi cea mai puţin făcută pentru dragoste : era un coşcogeamite lungan, îngrozitor de slab, ciupit tot de vărsat şi, pe deasupra, şi şpanchiu. Încolo, era plin de talente ; intra mai totdeauna în culise, unde se aflau adunaţi tovarăşii săi, făcînd fie roata pe mîini şi pe picioare, fie alte giumbuşlucuri. Dar cele mai mari succese le avea în rolurile în care personajul interpretat trebuia să apară cu faţa dată cu făină şi să primească sau să care la bețe cu nemiluita. Acest distins rival al lui Fabricio cîştiga treizeci şi doi de franci pe lună şi se credea foarte bogat.

Contelui Mosca i se păru că învie din morţi, cînd iscoadele sale îl asigurară de exactitatea tuturor acestor amănunte. Redeveni afabil şi se arătă în saloanele ducesei mai vesel şi mai bine dispus ca niciodată ; dar se feri să-i spună vreo vorbă despre mica întîmplare care-i redase gustul de viaţă. Mai mult decît atît : luă toate

măsurile ca ducesa să afle cît mai tîrziu despre tot ceea ce se petrecea. Şi, în sfîrşit, avu curajul să asculte de vocea raţiunii sale, care de o lună de zile încerca să-l convingă că, de cîte ori prestigiul unui îndrăgostit începe să pălească, îndrăgostitul trebuie să plece în călătorie.

O treabă ce nu suferea amînare îl chemă, aşadar, la Bolonia, unde, de cîte două ori pe zi, curierii ministerului îi aduceau cu mult mai puţine hîrtii oficiale decît veşti despre dragostea micuţei Marietta, despre furiile cumplitului Giletti şi despre încercările lui Fabricio.

Un agent al contelui ceru de mai multe ori să se reprezinte *Arlechin schelet şi plăcintă*, unul din marile succese ale lui Giletti (care ieşea dintr-o plăcintă uriaşă, în clipa cînd rivalul său, Brighella, muşca din ea, alegîndu-se cu o zdravănă ciomăgeală) ; fusese un pretext ca să-i strecoare o sută de franci. Giletti, plin de datorii, se feri să vorbească de acest chilipir, dar începu să se poarte cu o înfumurare nemaivăzută.

Toana lui Fabricio se preschimbă în ambiţie (la vîrsta lui, grijile îl şi făcuseră să aibă toane !). Tot din ambiţie, se ducea şi la spectacol ; apoi, fetiţa juca bine şi cu haz, ceea ce îl distra ; cînd ieşea de la teatru, era îndrăgostit de ea preţ de un ceas. Contele se reîntorsese la Parma asupra ştirii că Fabricio trece printr-o mare primejdie : numitul Giletti, care fusese dragon în faimosul regiment de dragoni al lui Napoleon, îşi pusese de-a binelea în gînd să-l omoare şi îşi lua toate măsurile ca să o şteargă, după aceea, în Romagna. Dacă cel ce ne citeşte e foarte tînăr, se va mira de admiraţia noastră pentru frumoasa pildă de virtute dată de conte. Şi totuşi, n-a fost puţin lucru pentru el să ia eroica hotărîre de a se înapoia de la Bolonia ; fiindcă, la drept vorbind, de multe ori, dimineaţa, obrazul îi era obosit, pe cînd Fabricio avea atîta prospeţime, atîta seninătate ! Desigur că nimănui nu i-ar fi trecut prin minte să-i impute moartea lui Fabricio, petrecută în lipsa lui şi încă pentru o pricină atît de neroadă ! Dar Mosca era unul din acei oameni deosebiţi, care nu-şi iartă în vecii vecilor dacă, avînd

prilejul de a face o faptă bună, n-au făcut-o ; pe de altă parte, nu putea răbda nici gîndul să o vadă pe ducesă amărîtă, şi încă din vina lui.

La întoarcere, o găsi tăcută, posomorîtă. Iată ce se întîmplase : Chékina, subreta, chinuită de remuşcări şi judecîndu-şi vina pe măsura uriaşei sume de bani ce primise, se îmbolnăvise de supărare. Intr-o seară, ducesa, care ţinea la ea, urcă pînă în odaia ei. Fetişcana nu putu răbda atîta bunătate : izbucni în plîns, vru să-i înapoieze stăpînei ceea ce îi mai rămăsese din banii primiţi şi, în cele din urmă, avu curajul să-i mărturisească interogatoriul contelui, precum şi răspunsurile ei. Ducesa se repezi la lampă şi o stinse, apoi îi spuse Chékinei că o iartă, însă cu condiţia să nu mai sufle în viaţa ei vreo vorbă despre acea stranie întîmplare. „Sărmanul conte, îi spuse ea cu un aer de prefăcută nepăsare, se teme să nu fie caraghios — aşa sînt toţi bărbaţii.“ Şi se grăbi să coboare în apartamentele sale.

Abia zăvorîtă în camera ei, izbucni în lacrimi : gîndul de a face dragoste cu Fabricio, pe care îl văzuse născîndu-se, i se părea îngrozitor ; şi totuşi, ce voia să însemne purtarea ei ?

Aceasta fusese cea dintîi pricină a negrei amărăciuni în care o află cufundată contele. După sosirea lui, avu ieşiri nestăpînite faţă de el şi chiar faţă de Fabricio ; parcă n-ar mai fi vrut să-i vadă, nici pe unul nici pe altul. Era dezamăgită de rolul caraghios pe care Fabricio îl juca pe lîngă mica Marietta ; căci contele, incapabil de a păstra vreo taină faţă de dînsa, sfîrşise prin a-i spune totul, ca un adevărat îndrăgostit ce era. Ducesa nu se putea deprinde cu această nenorocire : idolul ei avea un cusur. In cele din urmă, într-o pornire de sinceră prietenie, ceru sfat contelui : pentru Mosca, aceasta fu o clipă nespus de plăcută şi o frumoasă răsplată a nobilei hotărîri care îl făcuse să se întoarcă la Parma.

— Şi ce-i cu asta ? spuse el rîzînd ; aşa sînt tinerii : vor ca toate femeile să fie ale lor, iar a doua zi au şi uitat. După cîte ştiu, Fabricio urma să plece la Belgirato, s-o vadă pe marchiza del Dongo. Să plece, deci ! In

lipsa lui, voi cere trupei să-şi mute talentele în altă parte, despăgubind-o, bineînţeles, de cheltuielile drumului. Mă tem însă că foarte curînd îl vom vedea îndrăgostindu-se de oricare altă femeie frumoasă, pe care întîmplarea i-o va scoate în cale... cum e şi firesc şi nici n-aş vrea să fie altfel... Dacă e nevoie, trimite-i vorbă marchizei, să-i scrie.

Acest sfat dat, parcă cu totul într-o doară, fu pentru ducesă ca o scăpărare de lumină, căci se temea de Giletti. Seara, contele anunţă, ca din întîmplare, că un curier avea să plece la Viena, trecînd prin Milano ; trei zile mai tîrziu, Fabricio primi un răvaş de la mama lui. Plecă foarte supărat de a nu fi putut, din pricina geloziei lui Giletti, să se bucure de minunatele intenţii ale micuţei Marietta, asupra cărora primise toate asigurările prin bătrîna *mammacia*, care îi ţinea fetei loc de mamă.

Fabricio se întîlni cu maică-sa şi cu una din surori la Belgirato, tîrguşor piemontez situat pe ţărmul drept al lacului Maggiore (ţărmul stîng ţinea de Milano, făcînd deci parte din teritoriul austriac). Lacul acesta, geamăn cu lacul Como, şi care coboară, ca şi el, de la nord la sud, e aşezat la vreo douăzeci de leghe mai spre apus. Aerul munţilor, priveliştea maiestoasă şi liniştită a minunatului lac, care îi amintea de acela pe malul căruia îşi petrecuse copilăria, totul contribui la preschimbarea amărăciunii lui Fabricio, vecină cu mînia, într-o blîndă melancolie. Amintirea ducesei îl învăluia acum cu o nespusă duioşie ; i se părea că, din depărtare, începe să o iubească aşa cum nu iubise niciodată o femeie ; şi nimic nu era mai chinuitor decît să-şi închipuie că ar putea fi despărţit de ea pentru totdeauna. În starea sufletească în care se afla, ducesa l-ar fi cucerit, dacă s-ar fi apucat să cocheteze cu el, opunîndu-i, de pildă, un rival. Dar, departe de a săvîrşi un pas atît de hotărîtor, ducesa continua să-l însoţească cu gîndul pretutindeni, nu fără a-şi face cele mai aspre imputări. Se mustra pentru ceea ce ea încă numea o fantezie, ca şi cum ar fi fost ceva îngrozitor ; îşi spori atenţiile şi drăgălăşeniile

față de conte care, fermecat, nu mai ținea seama de înțeleapta povață de a face o a doua călătorie la Bolonia.

Marchiza del Dongo, zorită de nunta fiicei sale mai mari cu un duce din Milano, nu putu petrece decît trei zile cu prea-iubitul ei fiu, care nu i se păruse niciodată mai apropiat și mai drăgăstos. În mintea lui Fabricio, care tînjea din ce în ce mai tare, încolți un gînd năstrușnic și chiar caraghios : îndrăzni-vom a spune că se hotărîse să ceară sfatul abatelui Blanès ? Simpaticul bătrîn era, însă, departe de a fi în stare să înțeleagă zbuciumul unei inimi hărțuite de patimi copilărești, aproape deopotrivă de puternice ; de altfel, i-ar fi trebuit opt zile numai ca să înceapă să priceapă toate interesele potrivnice de care trebuia să țină seamă Fabricio la Parma ; în schimb, gîndindu-se la convorbirea pe care ar fi avut-o împreună, lui Fabricio i se părea că-și regăsește prospețimea celor șaisprezece ani. Dar, cine ar crede-o ? Fabricio dorea să-i vorbească nu numai ca unui om înțelept ci și ca unui prieten cu desăvîrșire credincios ; țelul acestui drum și simțămintele care îl însuflețiră pe eroul nostru, de-a lungul celor cincizeci de ore cît ținu călătoria, sînt atît de stranii, că ar fi poate mai bine, și în interesul povestirii, să le trecem sub tăcere. Mă tem ca nu cumva firea lesne încrezătoare a lui Fabricio să-l lipsească de simpatia cititorului, dar, la urma urmei, de vreme ce era astfel, de ce l-am măguli pe el mai curînd decît pe un altul ? Doar nu i-am măgulit nici pe contele Mosca, nici pe principe.

Prin urmare, pentru că trebuie să spunem totul, Fabricio își însoți mama pînă în portul Laveno, pe malul stîng al lacului Maggiore, mal austriac, unde marchiza coborî către orele opt seara. (Lacul fiind considerat ca un loc neutru, nu se cerea pașaport decît celor care coborau pe uscat). Dar abia se lăsă noaptea, și Fabricio debarcă și el pe țărmul austriac, într-o luncă ce înainta pe o limbă de pămînt pînă în mijlocul apei. Închiriase o *sediola*, soi de cabrioletă țărănească ușoară, cu ajutorul căreia putu să urmeze, la o depărtare de cinci sute de pași, trăsura mamei sale ; era îmbrăcat cu livreaua

valeților *caseł del Dongo* și nici unuia din numeroșii slujbași ai poliției sau ai vămii nu-i trecu prin minte să-i ceară pașaportul. La un sfert de leghe de Como, unde marchiza și fata ei trebuiau să miie peste noapte, apucă la stînga, pe o cărăruie care, după ce ocolea tîrgușorul Vico, da într-un drumeag bătătorit de curînd, chiar de-a lungul țărmului. Era miezul nopții și Fabricio putea nădăjdui că n-o să întîlnească nici un jandarm. Drumeagul trecea prin zăvoaie ale căror copaci își profilau frunzișul întunecos pe un cer înstelat, dar înzăbrenit de o pîclă ușoară. Cerul și apa erau cufundate într-o pace desăvîrșită. Fabricio simți că nu se poate împotrivi acestei frumuseți dumnezeiești ; se opri să se așeze pe o stîncă ce alcătuia un fel de mic promontoriu. Tăcerea nesfîrșită era tulburată doar de cîte un vălurel care, la răstimpuri egale, murea, oftînd, pe prundiș. Fabricio avea o inimă italiană. Cusurul — fie-i iertat — care-l va face poate mai puțin simpatic cititorului, consta mai cu seamă în aceasta : nu era îngîmfat decît din cînd în cînd, iar frumusețea sublimă îl mișca pînă la lacrimi, potolind toată încrîncenarea aleanurilor sale. Și cum sta așa pe stînca aceea singuratică, fără grija agenților de poliție, ocrotit de întunericul adînc și de necuprinsa pace a nopții, lacrimi blînde îi înecară ochii ; clipele acelea fură pentru el cele mai fericite pe care le trăia de foarte multă vreme.

Își făgădui să nu o mintă pe ducesă și, fiindcă în clipa aceea o iubea dincolo de orice închipuire, își jură să nu-i spună niciodată că *o iubește ;* niciodată n-avea să rostească în fața ei cuvîntul „iubire", de vreme ce patima care răspundea la acest nume era străină de inima lui. În înflăcărarea acelei clipe de dărnicie și virtute, care-l făcea atît de fericit, hotărî să-i mărturisească. la primul prilej, tot adevărul : inima lui nu cunoscuse nicicînd iubirea. O dată oprit la acest gînd curajos, se simți ușurat ; parcă i-ar fi luat cineva o piatră de pe inimă. „Dar dacă îmi pomenește cumva de Marietta ? Atîta pagubă, n-am decît să n-o mai văd !" își spuse tot el, plin de voie bună.

Căldura copleşitoare ce domnise toată ziua începea să se domolească sub boarea dimineţii. Zorile se şi vesteau, încununînd cu o dalbă licărire crestele Alpilor, ce se înalţă la miazănoapte şi la răsărit de lacul Como. Povîrnişurile lor, albite de zăpezi chiar şi în luna iunie, se profilează măreţ pe albastrul unui cer veşnic senin la acele înălţimi ameţitoare. O aripă a Alpilor, înaintînd la miazăzi, spre fericita Italie, desparte povîrnişurile lacului Como de acelea ale lacului Gardo. Fabricio urmărea cu privirea toate răsfirările acelor munţi măreţi, în timp ce zorile, limpezindu-se, scoteau din umbră văile dintre ei, argintînd ceaţa uşoară ce se ridica din fundul prăpăstiilor.

De cîteva clipe, Fabricio pornise iar la drum ; trecu dealul care formează peninsula Durini şi, în sfîrşit, în faţa ochilor lui se ivi clopotniţa satului Grianta, de unde cercetase de atîtea ori stelele, împreună cu abatele Blanès. „Ce neştiutor eram pe atunci ! îşi spuse el. Nu puteam pricepe nici măcar puţina latinească a tratatelor de astrologie pe care le răsfoia dascălul meu şi cred că le respectam mai ales fiindcă, înţelegînd doar cîte un cuvîntel pe ici, pe colo, închipuirea mea se căznea să le dea un înţeles, ba chiar unul pe cît mai romantic cu putinţă."

Puţin cîte puţin, visarea lui se îndreptă în altă direcţie. Să fi fost, oare, ceva adevărat în această ştiinţă ? Şi de ce s-ar deosebi ea de altele ? Să zicem că mai mulţi nătărăi şi mai mulţi oameni şireţi se înţeleg între ei cum că ar şti *mexicana*, de pildă ; în această calitate, se impun societăţii, care începe să-i respecte, şi guvernelor, care încep să-i plătească. Sînt copleşiţi de daruri, tocmai pentru că sînt cu totul lipsiţi de duh, iar autorităţile n-au a se teme că ar putea atîţa sau înduioşa poporul, exploatînd simţirea-i generoasă ! Aşa, bunăoară, părintele Bari, căruia Ernest al IV-lea i-a acordat de curînd o pensie de patru mii de franci şi o înaltă decoraţie, ca răsplată. fiindcă a restituit lumii nouăsprezece versuri dintr-un ditiramb grecesc ! Dar, dragă doamne, ce drept am eu să judec aceste lucruri caraghioase ? Se cade, oare, să mă plîng tocmai eu ? îşi spuse el, oprindu-se deodată

în loc. Oare, nu aceeaşi decoraţie a primit-o şi guvernatorul meu de la Neapole ?

Fabricio încercă o silă adîncă ; minunata pornire de sincer entuziasm, care nu demult făcuse să-i tresalte inima, se preschimbă în josnica plăcere de a fi luat întrucîtva parte la o hoţie. „La urma urmei, îşi spuse el într-un tîrziu, cu privirea stinsă a unui om nemulţumit de sine, de vreme ce originea mea socială îmi dă dreptul să profit de aceste abuzuri, aş fi un mare tont dacă aş refuza partea ce mi se cuvine ; numai că, pentru nimic în lume nu trebuie să le ponegresc în public.“ Acest raţionament nu era lipsit de temei ; în schimb, Fabricio se prăbuşise de la înălţimea sublimei fericiri, pe culmile căreia se aflase doar cu un ceas mai devreme. Ideea privilegiului uscase această gingaşă mlădiţă căreia i se spune fericire.

„Dacă nu trebuie să cred în astrologie, reîncepu el, căutînd să se ia cu gîndurile, dacă, asemenea celorlalte trei sferturi din ştiinţele nematematice, această ştiinţă este slujită de o adunare de gogomani entuziaşti şi de ipocriţi şireţi, plătiţi de cei în slujba cărora se află, cum se face că mă gîndesc atît de des şi cu atîta tulburare la acea împrejurare fatală ? Pe vremuri, am ieşit din închisoarea din B*** cu hainele şi foaia de drum a unui soldat zvîrlit în temniţă pentru o dreaptă pricină.“

Judecata lui Fabricio nu izbuti să răzbată mai departe ; se învîrtea mereu în jurul aceleiaşi întrebări, fără să o poată dezlega. Era încă prea tînăr ; în clipele de răgaz, sufletul lui sorbea cu nesaţ stările de încîntare pe care i le ofereau împrejurările romantice, scornite de imaginaţia lui înfierbîntată. Era departe de a-şi petrece timpul cercetînd cu răbdare adevăratele particularităţi ale lucrurilor, pentru a le putea ghici mai pe urmă cauzele. Realitatea i se părea plată şi murdară ; e de înţeles să nu-ţi placă să o priveşti, dar atunci nici nu-ţi este îngăduit să o judeci. Nu se cade, mai ales, să faci observaţii în domenii în care eşti neştiutor. Astfel că, fără a fi lipsit de inteligenţă, Fabricio nu-şi putea da seama că semicredinţa lui în prevestiri era pentru el o

religie, o impresie adînc întipărită în el, la intrarea lui în viaţă. Pentru dînsul, a se gîndi la această credinţă însemna a simţi, însemna a fi fericit. Dar se încăpăţîna să afle în ce fel aceasta putea fi o ştiinţă *dovedită*, reală, ca, de pildă, geometria. Căuta cu îndărătnicie, în amintirea sa, toate împrejurările în care anumite semne, observate de el, nu fuseseră urmate de evenimentul fericit sau nefericit pe care păreau că-l prevestesc. Însă, tot crezînd că urmăreşte un raţionament şi că se îndreaptă către adevăr, atenţia i se oprea cu bucurie asupra împrejurărilor în care prevestirile fuseseră cu prisosinţă urmate de întîmplarea fericită sau nefericită pe care i se părea lui că o preziseseră, şi sufletul i se umplea de respect şi înduioşare. Ar fi resimţit o silă nestăpînită pentru cel care ar fi tăgăduit prevestirile şi, mai ales, dacă şi-ar fi îngăduit să le zeflemisească.

Fabricio mergea fără să bage de seamă distanţa străbătută şi ajunsese cam aici cu sterpele-i cugetări cînd, ridicînd capul, dădu cu ochii de zidul parcului părintesc. Acest zid, care susţinea o vastă terasă, se înălţa la mai bine de patruzeci de picioare deasupra drumului, pe dreapta. Un brîu de piatră, aşezat sus de tot, chiar sub balustradă, îi dădea un aspect monumental. „E destul de frumos — constată cu răceală Fabricio — o arhitectură de bună calitate, aproape în stil roman“ ; aplica recentele sale cunoştinţe în domeniul antichităţii. Apoi, întoarse capul scîrbit ; severităţile părintelui său şi mai cu seamă denunţul fratelui său Ascanio, la întoarcerea lui din Franţa, îi reveniră în minte.

„Acest denunţ ticălos a fost la originea vieţii mele de acum. Pot să-l urăsc, pot să-l disprețuiesc, dar oricum, el mi-a schimbat ursita. Ce s-ar fi ales de mine, surghiunit la Novara — unde omul de afaceri al tatălui meu abia mă răbda — dacă mătuşa mea nu s-ar fi lăsat iubită de un ministru atotputernic ? Sau dacă s-ar fi întîmplat ca mătuşa asta să aibă un suflet nepăsător şi uscat, în locul sufletului ei cald şi pătimaş, şi dacă n-ar fi ţinut la mine cu acest entuziasm care mă umple

de nedumerire ? Da, ce s-ar fi ales de mine, dacă ducesa ar fi avut firea haină a fratelui ei, marchizul del Dongo ?“

Copleşit de aceste crude amintiri, Fabricio înainta cu paşi şovăielnici. Ajungînd la marginea şanţului, chiar în faţa măreţei faţade a castelului, abia îşi aruncă privirea asupra impunătorului edificiu, înnegrit de vreme. Nobilul grai al arhitecturii îl lăsă nesimţitor ; amintirea fratelui şi a tatălui său înnăbuşea în sufletul lui orice pornire spre frumos ; nu se gîndea decît cum să se ferească, pentru a nu cădea în mîinile unor duşmani prefăcuţi şi răi. Se opri o clipă să privească, dar cu o vădită silă, ferestruica odăiţei de la etajul al treilea, în care locuise înainte de 1815. Firea tatălui despuiase de orice farmec amintirile primei sale copilării. „Nu i-am mai călcat pragul, se gîndi el, din acea dimineaţă de 7 martie, cînd m-am dus să iau paşaportul lui Vasi ; a doua zi, frica de spioni m-a făcut să-mi grăbesc plecarea. La întoarcere, după călătoria din Franţa, n-am avut nici măcar timpul să urc pînă sus, să-mi revăd gravurile... Şi toate astea din pricina denunţului fratelui meu.“

Fabricio întoarse capul cu silă. „Abatele Blanès, se gîndi el apoi cu tristeţe, are peste optzeci şi trei de ani şi, din cîte mi-a spus soră-mea, aproape nici nu mai vine pe la curte ; beteşugurile bătrîneţii l-au ajuns şi pe el. Anii îi vor fi împietrit inima cea atît de dîrză şi de nobilă ! Dumnezeu ştie de cînd nu s-a mai urcat în clopotniţă ! Mă voi ascunde în cramă, după butoaie, sau sub teasc, pînă cînd are să se trezească ; nu vreau să tulbur somnul bunului bătrîn ; o fi uitat, peseinne, şi cum arăt ; la vîrsta lui, şase ani înseamnă mult ! Nu voi mai afla decît mormîntul unui prieten ! Şi ce copilărie, adăugă el, să vin pînă aici, ca să înfrunt sila pe care o stîrneşte în mine castelul tatălui meu.“

Fabricio păşi, în clipa aceea, în mica piaţă a bisericii şi ceea ce văzu îl umplu de uimire, făcîndu-l aproape

să înnebunească de bucurie : ferestruica, lungă şi îngustă, de la cel de-al doilea cat al străvechii clopotniţe, era luminată de mica lampă a abatelui Blanès. Abatele obişnuia să şi-o pună acolo cînd se urca în colivia de scînduri a micului său observator, pentru ca lumina să nu-l împiedice să citească pe planisferă. Această hartă a cerului era desfăşurată pe un vas mare de lut, în care stătuse pe vremuri unul din portocalii castelului. În fundul vasului, ardea cea mai prizărită dintre lămpi, iar un burlan de tablă conducea fumul afară din vas, indicînd totodată, prin umbra lui, unde se afla nordul pe hartă. Amintirea tuturor acestor lucruri, atît de simple, înecă de emoţie sufletul lui Fabricio, copleşindu-l de fericire.

Aproape fără să-şi dea bine seama ce face, bägă două degete în gură şi scoase un mic fluierat scurt, care odinioară era semnalul lui de trecere. Îndată după aceea, auzi mişcîndu-se frînghia care, din înaltul observatorului, deschidea clanţa uşii de la intrarea clopotniţei. Se năpusti pe scară, emoţionat din cale-afară. Îl găsi pe abate instalat în jilţul său de lemn, la locul obişnuit ; ochiul îi era pironit în mica lunetă a unui teodolit de perete. Cu mîna stîngă, îi făcu semn să nu-l întrerupă ; în clipa următoare, scrise o cifră pe dosul unei cărţi de joc, apoi, răsucindu-se în jilţ, deschise larg braţele ; eroul nostru căzu la pieptul lui, plîngînd. Abatele Blanès era adevăratul său tată.

— Te aşteptam, îi spuse dînsul, după primele izbucniri de duioşie şi bucurie.

Oare, abatele îşi vedea numai de meseria lui de savant, sau, cum se gîndea foarte des la Fabricio, vreun semn astrologic îi vestise cu totul întîmplător sosirea acestuia ?

— Mă adastă moartea în prag, vorbi iar preotul.

— De ce spui asta ? strigă Fabricio îndurerat.

— Da, reluă abatele pe un ton grav şi cîtuşi de puţin trist : cînd se vor fi împlinit cinci luni şi jumătate sau şase luni şi jumătate de la revederea noastră, viaţa mea, avîndu-şi împlinită partea-i de fericire, se va stinge.

(precum opaiţul, cînd i se sfîrşeşte untdelemnul.) Înaintea ceasului cel mare, voi rămîne, de bună seamă, una sau două luni fără să vorbesc, iar după aceea voi fi primit la sînul tatălui ceresc ; bineînţeles, numai dacă va socoti că mi-am împlinit datoria în postul unde mă pusese de strajă.

Dar, văd că te doboară oboseala, emoţia te face să pici de somn. De cînd te tot aştept, am ascuns o pîine şi un şip cu rachiu în lada cea mare cu instrumente. Întremează-te niţel cu ele şi cearcă să capeţi destulă putere ca să mă mai asculţi cîteva clipe. E în puterea mea să-ţi spun unele lucruri, mai înainte ca noaptea să fie cu totul înlocuită de zi. Acum le văd cu mult mai limpede decît am să le văd, poate, mîine. Căci, vezi tu, băiete, sîntem de-a pururi slabi şi se cade ca totdeauna să ţinem seama de această slăbiciune. Poate că mîine, bătrînul din faţa ta, pămînteanul din mine, îşi va face în sinea lui ultimele pregătiri înaintea morţii, iar mîine seară, la ora nouă, va trebui să pleci.

Fabricio asculta în tăcere, aşa după cum îi era obiceiul.

— Deci, e adevărat, reluă bătrînul, că atunci cînd ai încercat să ajungi la Waterloo, n-ai aflat din capul locului decît o temniţă ?

— Da, părinte, răspunse Fabricio mirat.

— Bine c-ai scăpat ! Iar acum, înştiinţat de mine, sufletul tău trebuie să se pregătească pentru o altă temniţă, cu mult mai aspră, mai cumplită ! De bună seamă că nu vei ieşi dintr-însa decît printr-o crimă, dar, slavă domnului, crima aceea nu va fi săvîrşită de tine. Să nu cazi niciodată în păcatul uciderii aproapelui, oricît de mare ţi-ar fi ispita ; deslueşesc că va fi vorba de omorîrea unui nevinovat care, fără s-o ştie, îţi uzurpă drepturile ; dacă îţi vei înfrîna puternica ispită care îţi va părea justificată de legile onoarei, viaţa ta va fi poate fericită în ochii oamenilor... şi potrivit de fericită în ochii înţeleptului, adăugă el după o clipă de gîndire ;

vei muri ca şi mine, fiule, aşezat într-un jilţ de lemn, străin de orice bogăţii şi dezamăgit de ele, neavînd, ca şi mine, a-ţi face nici o mustrare prea aspră.

Acum, fiindcă am isprăvit de vorbit despre ceea ce priveşte viitorul, n-aş mai avea a-ţi spune nimic prea de seamă. Zadarnic m-am străduit să aflu cît va ţine întemniţarea ta : şase luni, un an, zece ? N-am putut desluşi nimic ; de bună seamă, am săvîrşit vreo greşeală şi cerul a voit să mă pedepsească, lăsîndu-mă cu obida acestei nesiguranţe. Tot ce am putut întrezări e că, după temniţă, nu ştiu dacă tocmai în clipa cînd vei ieşi din ea, se va înfăptui ceea ce se cheamă o crimă, însă, din fericire, sînt aproape sigur că ea nu va fi săvîrşită de tine. Dacă ai slăbiciunea de a te face părtaş la această crimă, tot restul calculelor mele nu sînt altceva decît un şir de greşeli. Atunci nu te vei mai stinge cu sufletul liniştit, stînd într-un jilţ de lemn şi înveşmîntat în alb. Şi, rostind aceste vorbe, abatele Blanès dădu să se ridice ; abia atunci Fabricio băgă de seamă urmele pustiitoare ale timpului : unchiaşul se căzni aproape un minut pînă să se pună pe picioare şi să se întoarcă spre tînărul său prieten. Acesta îl privea încremenit şi fără glas. Abatele îi întinse braţele şi Fabricio îl strînse de mai multe ori la piept cu o nesfîrşită duioşie. În cele din urmă, bătrînul îi spuse, cu toată voioşia lui de altădată :

— Încearcă să-ţi faci un locşor şi să dormi printre aparatele mele. Iar ca să-ţi fie mai moale, ia una din şubele de colo ; ai să găseşti cîteva mai scumpe, pe care mi le-a trimis ducesa Sanseverina acum patru ani, cînd mi-a cerut să-i prezic viitorul tău. M-am ferit să-i fac pe plac, în schimb, am păstrat blănurile şi frumosul ei teodolit. Orice prezicere înseamnă o abatere de la regulă şi e pîndită de primejdia de a schimba firul întîmplărilor, în care caz, întreaga noastră ştiinţă se prăbuşeşte ca un joc de cărţi. Şi, de altfel, aş fi avut a-i spune lucruri mult prea aspre acestei ducese, care e totdeauna atît de frumoasă. Ce voiam să zic ? A, da : nu te speria în somn de vuietul înspăimîntător pe care

îl vor face, dis-de-dimineaţă, clopotele, aici, la urechea ta, cînd se va suna liturghia de ora şapte ; ceva mai tîrziu, vor trage şi clopotul cel mare, care îmi zgîlţîie toate aparatele. Azi e Sfîntul Giovita, mucenic şi soldat. Ştiai că sătucul nostru, Grianta, poartă acelaşi hram cu marele oraş Brescia ? Asta îmi aminteşte de ilustrul meu dascăl, Giacopo Marini din Ravena, care mi-a prezis de mai multe ori că sînt sortit unei cariere ecleziastice dintre cele mai frumoase : pasămite credea că voi fi paroh al impunătoarei biserici San-Giovita din Brescia ; şi, cînd colo, am fost parohul unui mic sat de şapte sute cincizeci de suflete ! Cu atît mai bine. Fiindcă am văzut — nu sînt nici zece ani de atunci — că dacă aş fi fost preot la Brescia, destinul m-ar fi azvîrlit în închisoare, pe unul din dealurile Moraviei, la Spielberg. Mîine îţi voi aduce tot felul de bunătăţi, furate de la praznicul pe care îl dau în cinstea preoţilor din împrejurimi, care vin să cînte la slujba cea mare. Voi veni cu ele jos, dar nu care cumva să încerci să-mi vorbeşti : nu coborî să iei bucatele decît cînd vei fi auzit că am plecat. Nu trebuie să mă vezi *pe lumină* şi, cum soarele nu apune mîine decît la şapte şi douăzeci şi şapte de minute, voi veni să te îmbrăţişez abia către orele opt, apoi va trebui să pleci cît timp minutele se vor socoti încă alături de nouă, adică înainte ca ornicul să bată zece. Ia seama să nu fii văzut la ferestruicile clopotniţei : jandarmii au semnalmentele tale, fiind întrucîtva sub ordinele fratelui tău, care e un despot de n-are pereche. Marchizul del Dongo se cam duce, adăugă abatele mîhnit ; dacă te-ar vedea, poate că ţi-ar da ceva, de la mînă la mînă. Dar asemenea foloase, primite pe furiş, nu sînt demne de un om ca tine, a cărui putere va sta într-o zi în însăşi conştiinţa lui. Marchizul îl urăşte din răsputeri pe Ascanio şi tocmai lui îi sînt hărăzite cele cinci sau şase milioane pe care le are. Aşa se şi cade. Ţie, la moartea lui, o să ţi se cuvină patru mii de franci şi cincizeci de coţi de postav negru pentru doliul slugilor talc.

Capitolul al nouălea

Fabricio era înfierbîntat de cuvintele bătrînului, de prea marea luare-aminte cu care îl ascultase şi de balul de oboseală în care se afla. Adormi cu chiu cu vai, iar somnul îi fu tulburat de vise, poate prevestiri ale viitorului. Dimineaţa, pe la zece, fu trezit de cutremurul care zgîlţîia clopotniţa, în timp ce un vuiet înspăimîntător părea să năvălească peste el de afară. Se sculă îngrozit, convins că a sosit ziua de apoi ; după aceea se crezu la închisoare ; îi trebui timp ca să se dezmeticească şi să înţeleagă că ceea ce auzea era dangătul clopotului mare, pe care patruzeci de ţărani îl trăgeau în cinstea marelui sfînt Giovita, deşi ar fi ajuns şi zece.

Fabricio dibui un loc de unde izbutea să vadă fără să fie văzut ; constată că, de la înălţimea la care se afla, privirea îi putea pătrunde în parcul şi chiar în curtea interioară a castelului părintelui său. Îl şi uitase. Gîndul că tatăl său începea acum să se apropie de hotarele vieţii topi tot ceea ce i se adunase în suflet. Zărea pînă şi vrăbiile care ciuguleau firimiturile de pîine, pe terasa cea mare a sufrageriei. „De bună seamă că sînt urmaşele celor pe care le-am îmblînzit eu cîndva", îşi zise el. Terasa aceasta, ca şi celelalte ale castelului, era plină de portocali, aşezaţi în vase de pămînt de toate mărimile : vederea lor îl înduioşă. Priveliştea curţii interioare, împodobită astfel, cu umbrele sale puternic proiectate de un soare arzător, era cu adevărat măreaţă.

Starea de slăbiciune a tatălui său îi reveni în minte. „E atît de ciudat, îşi spuse el, tata nu-i decît cu treizeci şi cinci de ani mai mare decît mine ; treizeci si cinci şi cu douăzeci şi trei nu fac decît cincizeci şi opt !"

Şi ochii lui, aţintiţi asupra ferestrelor camerei acelui bărbat aprig, care nu-l iubise niciodată, i se umplură de lacrimi. Deodată se înfioră şi simţi o răceală prelingîndu-i-se în vine, căci i se păruse că îl recunoaşte pe bătrîn, trecînd pe una din terasele cu portocali din fata

camereì sale ; dar nu era decît unul din valeţi. Chiar sub clopotniţă, o droaie de fetişcane, înveşmîntate în alb şi risipite în pîlcuri, aşterneau covoare de flori roşii, galbene şi albastre, de-a lungul uliţelor pe unde urma să treacă procesiunea. Dar mai era o privelişte, care îl umplea de o şi mai mare încîntare : din clopotniţă, privirea lui aluneca peste cele două braţe ale lacului, pe o adîncime de cîteva leghe, şi peisajul acesta dumnezeesc îl făcu foarte curînd să uite de toate celelalte. Era o privelişte care îi trezea simţiri înălţătoare. Toate amintirile copilăriei veniră să-l împresoare, astfel că ziua aceea, pe care o petrecu închis într-o clopoţniţă, fu una dintre cele mai fericite din viaţa lui.

Fericirea îl înălţase pe o treaptă de cugetare de ajuns de străină firii sale ; el, atît de tînăr, îşi depăna întîmplările vieţii, de parcă ar fi ajuns la capătul ei. „Trebuie să mărturisesc, îşi spuse el într-un tîrziu, după mai multe ceasuri de dulce visare, că de la sosirea mea la Parma, n-am mai avut parte de bucurii paşnice şi depline, ca, de pildă, la Neapole, cînd călăream pe drumurile de la Vomero sau alergam pe malurile Misenei. Toate socotelile întortocheate, ale acestei mici curţi înrăite, m-au înrăit şi pe mine... Dar nu încerc nici o plăcere în a urî şi cred că ar fi o jalnică satisfacţie pentru mine să-mi umilesc duşmanii, dacă i-aş avea ; numai că n-am duşmani... Ia stai ! îşi zise el deodată, îl uitam pe Giletti... Ciudat lucru, îşi spuse apoi, plăcerea pe care aş gusta-o, văzîndu-l pe slutul acela că se duce la toţi dracii, e mai puternică decît înflăcărarea, cu totul trecătoare, pe care am simţit-o faţă de micuţa Marietta... Cu toate că, pentru mine, ea preţuieşte de departe mai mult decît ducesa A ***, pe care eram silit s-o iubesc la Neapole, fiindcă apucasem să-i spun că sînt îndrăgostit de dînsa. Dumnezeule-doamne ! ce groaznic mă plictiseam în timpul nesfîrşitelor întîlniri pe care mi le acorda frumoasa ducesă ; cu totul altceva era în cămăruţa dărăpănată ce slujea şi de bucătărie, unde m-a primit Marietta, de două ori, cîte două minute.

Vai, doamne ! oare oamenii aceia mănîncă vreodată ? Ţi-e mai mare mila ! Îmi pare rău că nu m-am gîndit să-i fac Mariettei şi *mammaciei* o pensioară de trei bifteCuri, plătibile zilnic... Micuţa Marietta, adăugă el, mă făcea să uit gîndurile negre pe care mi le stîrnea vecinătatea curţii.

Poate că ar fi fost mai bine dacă mă apucam să duc, vorba ducesei, o viaţă de cafenea ; ducesa părea gata să mă sprijine în această direcţie şi ea are cu mult mai multă minte decît mine. Ajutat de dărnicia ei sau chiar numai cu acel venit de patru mii de franci şi cu fondul de patruzeci de mii depuşi la Lyon, pe care mi-l hărăzeşte maică-mea, îmi voi putea întotdeauna îngădui să am un cal şi cîţiva galbeni, cu care să fac săpături şi să-mi pot alcătui un cabinet. De vreme ce se pare că nu mi-e dat să cunosc dragostea, acestea vor fi pentru mine marile izvoare ale fericirii ; aş vrea ca, înainte de a muri, să mă duc să revăd cîmpul de luptă de la Waterloo şi să încerc să recunosc livada unde am fost în chip atît de hazliu ridicat de pe cal şi lăsat jos. O dată ce voi fi făcut acel pelerinaj, voi reveni adesea pe malul acestui lac încîntător ; nicăieri pe lume nu se află privelişte mai frumoasă, cel puţin aşa simte inima mea. La ce bun să caut atît de departe fericirea, cînd ea se află aici, sub ochii mei ?

Vai, îşi aminti Fabricio, poliţia mă izgoneşte de pe malul lacului Como, dar, din fericire, sînt mai tînăr decît cei care o comandă. Aici, adăugă el rîzînd, n-aş mai da de ducesa A ***, dar aş găsi vreuna din fetiţele de colo, care aşterne flori pe caldarîm şi pe care, de bună seamă, aş iubi-o la fel de mult ; prefăcătoria mă îngheaţă chiar şi în dragoste, iar doamnele noastre din lumea mare tind către aparenţe de-a dreptul sublime. Napoleon este cel care le-a băgat în cap pretenţii de morală şi de statornicie.

Drace ! îşi zise el deodată, trăgîndu-se brusc de la fereastră, ca şi cum s-ar fi temut să nu fie recunoscut, cu toată umbra uriaşului oblon de lemn care apăra clopotele de ploaie, iată-i pe jandarmi în mare ţinută !"

Într-adevăr, zece jandarmi, dintre care patru subofiţeri, îşi făcuseră apariţia la capătul uliţei celei mari a satului. Sergentul îi orînduise la cîte o sută de paşi unul de altul, de-a lungul uliţei pe care trebuia să treacă procesiunea. „Aici toată lumea mă cunoaşte ; dacă sînt văzut, nu voi face decît un pas de pe malul lacului Como la Spielberg, unde îmi vor lega de fiecare picior cîte un lanţ de o sută de oca — şi ce durere pentru ducesă !“

Îi trebuiră două-trei minute pînă să se dumirească în sfîrşit că se afla la o înălţime de optzeci de picioare, că ungherul ce-l adăpostea era de ajuns de întunecos, că ochii celor care s-ar fi putut uita spre el erau orbiţi de soare şi, în sfîrşit, că toată lumea mergea pe străzi căscînd gura la casele proaspăt văruite în cinstea sărbătorii sfîntului Giovita. Din clipa aceea, în ciuda unor raţionamente atît de limpezi, firea italiană a lui Fabricio n-ar mai fi fost în stare să guste nici o plăcere, dacă n-ar fi aşezat între el şi jandarmi o bucată de pînză veche, pe care o ţintui la fereastră, făcîndu-i două găuri pentru ochi.

Clopotele cutremurau văzduhul de zece minute, *procesiunea* ieşi din biserică şi *mortarettele* detunară. Fabricio întoarse capul spre locul unde se aflau şi recunoscu mica esplanadă cu parapet, de lîngă lac, unde se jucase de atîtea ori în copilărie, riscînd ca *mortarettele* să i se descarce în picioare, ceea ce o făcea pe maică-sa ca, în zilele de sărbătoare, să-l ţină tot mai mult pe lîngă dînsa.

Trebuie ştiut că aceste *mortaretti* (sau mici mortiere) nu sînt altceva decît nişte ţevi de puşcă, tăiate cam la un lat de palmă. De aceea culeg ţăranii cu atîta sîrg toate ţevile de puşcă pe care, de la 1796 încoace, politica Europei le-a semănat, din belşug, pe plaiurile Lombardiei. Dimensiunea lor fiind, astfel, redusă la un lat de palmă, aceste tunuri pitice sînt încărcate ochi, aşezate pe pămînt cu gura în sus şi legate între ele printr-un fitil ; în număr de două sau trei sute ele sînt înşirate pe trei rînduri, ca un adevărat batalion, undeva,

în preajma locului pe unde urmează să treacă procesiunea. In clipa cînd sfintele daruri se apropie, cineva dă foc fitilului şi atunci începe o răpăială asurzitoare, cum nu se poate mai caraghioasă ; dar femeile sînt nebune de bucurie. Nimic mai drăguţ ca detunăturile acestor *mortaretti* auzite de departe, de pe lac, şi îmblînzite de legănatul undelor. Pocnetele acestea ciudate, care de atîtea ori, în copilărie, îl umpluseră de încîntare, alungară gîndurile cam prea serioase, care îl împresurau pe eroul nostru. Se duse să ia luneta abatelui, cu ajutorul căreia putu recunoaşte pe cei mai mulţi dintre bărbaţii şi femeile ce formau procesiunea. Multe din drăgălaşele fetiţe, pe care Fabricio le lăsase la vîrsta de unsprezece sau doisprezece ani, erau acum fete frumoase şi voinice, în toată floarea tinereţii ; ele redară curaj eroului nostru, care, pentru a le putea vorbi, ar fi fost în stare să-i înfrunte chiar şi pe jandarmi.

Procesiunea trecu şi intră în biserică printr-o uşă lăturalnică, pe care Fabricio nu o putea vedea. Arşiţa se înteţeà din ce în ce, chiar şi acolo sus, în clopotniţă ; apoi locuitorii se întoarseră la casele lor şi în sat se făcu linişte deplină. Cîteva bărci se umplură cu ţărani, care se întorceau la Bellagio, Menaggio şi alte sate aşezate pe malul lacului ; Fabricio deosebea fiecare clipocit de vîslă : amănuntul acesta, atît de simplu, îl umplu de încîntare ; bucuria lui de acum era plămădită din toată nefericirea şi stinghereala pe care o afla în viaţa întortocheată de la curte. Ce fericit ar fi fost acum să poată face o plimbare pe lacul acela atît de frumos şi liniştit, în care se oglindea atît de adînc seninul cerului ! Auzi deschizîndu-se uşa de jos a clopotniţei. Era bătrîna slujnică a abatelui Blanès, care adusese un coş cît toate zilele ; se stăpîni din toate puterile să nu-i vorbească. „Doar ţine la mine tot atît de mult cît şi stăpînul ei, îşi spunea Fabricio, şi apoi, deseară la ora nouă tot plec ; oare, să nu fie ea în stare să păstreze o taină timp de cîteva ceasuri, mai ales dacă o pun să jure ? Dar, se gîndi el apoi, ar însemna să-mi ne-

mulţumesc prietenul. L-aş putea pune rău cu jandarmii !“ şi o lăsă să plece pe Ghita, fără a-i fi vorbit. Se ospătă pe săturate, apoi se întinse să doarmă puţin : nu se trezi decît la opt şi jumătate ; abatele Blanès îl zgîlţîia de umăr ; era noapte.

Blanès era frînt de oboseală, părea să aibă cu cincizeci de ani mai mult decît în ajun. Nu mai vorbi de lucruri grave. Se lăsă în jilţul lui de lemn :

— Vin' să te strîng la piept, îi spuse el lui Fabricio, şi îl îmbrăţişă de mai multe ori. Moartea, vorbi el în cele din urmă, care va pune capăt acestei vieţi atît de lungi, nu-mi va fi nici pe departe la fel de grea ca despărţirea noastră. Am o pungă pe care o voi lăsa în păstrare Ghitei, cu poruncă să-şi ia de acolo pentru nevoile ei, dar să-ţi înmîneze ceea ce va mai fi rămas, dacă vreodată vii să i-o ceri. O ştii cum e : după ce am să-i spun asta, ca să economisească pentru tine, e în stare să nu-şi cumpere carne nici de patru ori pe an, dacă nu-i porunceşti tu să o facă. Dacă vreodată se întîmplă să fii la ananghie, obolul bătrînului tău prieten îţi va fi, poate, de folos. Nu te aştepta din partea fratelui tău decît la mişelii şi caută să cîştigi bani printr-o muncă care să te facă folositor societăţii. Prevăd că au să se stîrnească nişte furtuni ciudate ; s-ar putea ca, de aici în cincizeci de ani, să nu mai fie loc pentru oamenii care stau degeaba. Pe mama şi mătuşa ta n-ai să le ai întotdeauna, iar surorile tale vor trebui să-şi asculte bărbaţii... Fugi, fugi, strigă el deodată îngrijorat, căci auzise un mic zgomot caracteristic, care însemna că peste cîteva clipe avea să bată ora zece ; nici nu vru să-l lase pe Fabricio să-l mai îmbrăţişeze pentru ultima oară.

— Repede ! Repede ! îi strigă el ; îţi va trebui cel puţin un minut ca să cobori scara ; dar vezi să nu cazi, ar fi un semn îngrozitor !

Fabricio se repezi pe scară în jos şi, ajungînd în mica piaţă din faţa bisericii, o luă la goană. Abia ajunse în faţa castelului tatălui său, cînd ornicul bătu de zece : fiecare lovitură îi răsuna parcă în piept, tulburîndu-l în

chipul cel mai straniu. Se opri să chibzuiască sau, mai degrabă, ca să se lase pradă înflăcărării pe care o trezea în el contemplarea acelui edificiu plin de măreţie, pe care în ajun îl cîntărise din ochi cu atîta răceală. În toiul visării sale, auzi un zgomot de paşi şi, pînă să se dezmeticească, se şi pomeni înconjurat de patru jandarmi. Din fericire, avea asupra sa două straşnice pistoale, ale căror cremeni le reînnoise în timp ce mînca ; cînd le ridică cocoşul, se auzi un ţăcănit ce atrase luarea-aminte a unuia din jandarmi, care vru să-l aresteze. Fabricio înţelese primejdia ce-l pîndea şi se pregăti să tragă primul ; era dreptul lui, căci ar fi fost singurul chip în care ar fi putut să ţină piept celor patru oameni bine înarmaţi. Dar, spre norocul lui, jandarmii aceştia, care umblau prin sat ca să-i trimită pe cheflii pe la casele lor, primiseră să se cinstească prin toate cîrciumile pe unde trecuseră ; astfel că nu se grăbiră de ajuns de tare să-şi facă datoria. Fabricio o rupse la fugă. Jandarmii alergară vreo cîţiva paşi după el, strigînd : „stai ! stai !“, apoi tăcerea se aşternu din nou. După trei sute de paşi, Fabricio se opri să-şi mai tragă sufletul. „Zgomotul pistoalelor mele era cît pe ce să mă piardă ; ducesa — dacă mi-ar mai fi fost dat vreodată să revăd frumoşii ei ochi — ar fi avut dreptate să-mi spună că mă delectez contemplînd ceea ce are să se petreacă peste zece ani şi uit să văd ceea ce se întîmplă în clipa aceea lîngă mine.“

Şi se înfioră, gîndindu-se la pericolul prin care trecuse ; mări pasul, apoi începu iar să alerge, ceea ce nu era prea înţelept, căci atrase luarea-aminte a cîtorva ţărani, care se întorceau pe la casele lor. Nu fu în stare să se oprească decît o dată ajuns pe munte, la mai bine de o leghe de Grianta, cînd, amintindu-şi de Spielberg, îl trecură toate năduşelile.

„Da' ştiu că am tras o spaimă ! vorbi el de unul singur, însă, la auzul propriilor sale vorbe, se cam ruşină. Mătuşă-mea îmi spune că lucrul de care am cea mai mare trebuinţă este acela de a mă deprinde să mă iert pe mine însumi. Întotdeauna mă asemăn cu un model de-

săvîrşit, care de fapt nici nu poate să existe. Poftim ! îmi iert frica, fiindcă, pe de altă parte, eram foarte hotărît să-mi apăr libertatea şi nu încape îndoială că, pînă la urmă, nu rămîneau ei toţi patru teferi, ca să mă escorteze pînă la închisoare. Dar ceea ce fac în clipa asta nu e cîtuşi de puţin strategic ; obiectivul fiind atins, în loc să-mi acopăr retragerea, dat fiind că duşmanul a prins de veste, stau şi mă las furat de visări, care sînt mai caraghioase poate decît toate prezicerile bunului abate."

Într-adevăr, în loc să se retragă pe drumul cel mai scurt şi să se îndrepte spre ţărmul lacului Maggiore, unde îl aştepta barca, se apucase să facă un uriaş ocol, ca să-şi vadă *copacul*. Cititorul îşi aminteşte, pesemne, de dragostea pe care o nutrea Fabricio pentru un castan sădit de mama lui, cu douăzeci şi trei de ani în urmă. „N-ar fi de mirare ca fratele meu să fi pus să-l taie, îşi spuse el ; dar oameni de teapa lui nu înţeleg lucrurile gingaşe şi de aceea, poate că nici nu s-a gîndit s-o facă. Şi chiar dacă l-a tăiat, asta nu poate fi un semn rău", adăugă el cu hotărîre. Două ore mai tîrziu, se opri înmărmurit : nişte ticăloşi, sau poate vreo furtună, rupseseră una din principalele crengi ale copacului, care spînzura uscată. Scoţîndu-şi pumnalul, Fabricio o tăie cu respect şi netezi tăietura, astfel ca apa să nu pătrundă în trunchi. În cele din urmă, măcar că îi rămăsese puţin timp, căci sta să se crape de ziuă, îşi petrecu o oră încheiată, săpînd pămîntul din jurul copacului iubit. Isprăvind cu toată această trăsnaie, porni în mare grabă pe drumul ce ducea spre lacul Maggiore. La drept vorbind, nu era necăjit, căci copacul era frumos şi voinic, iar în ultimii cinci ani crescuse încă o dată pe atît. Creanga ruptă nu fusese decît un accident fără gravitate ; o dată tăiată, nu-i mai putea dăuna, ba dimpotrivă, avea să-l facă să crească şi mai înalt, căci rămurişul îi pornea mai de sus.

Fabricio nu făcuse nici o leghe, cînd o fişie, de un alb strălucitor, contură spre răsărit culmea muntelui *Resegon di Lek*, vestit în tot ţinutul. Drumul pe care apucase se umplea de ţărani ; dar în loc să procedeze

strategic, Fabricio zăbovea, admirînd mişcat priveliştea sublimă a pădurilor din împrejurimile lacului Como, poate una dintre cele mai frumoase din lume. Nu vreau să spun prin asta că ar fi şi o priveliştе dintre cele mai *aducătoare de parale*, cum se spune în Elveţia, ci dintre acelea care vorbesc cel mai bine sufletului. A asculta de vraja acestui grai, în situaţia lui Fabricio, care se afla în ţinta atenţiei domnilor jandarmi lombardo-veneţieni, era curată nesăbuinţă. „Mă aflu la o jumătate de leghe de frontieră, îşi zise el în cele din urmă ; pot fi sigur că voi întîlni vameşi şi jandarmi, făcîndu-şi rondul de dimineaţă ; hainele mele de postav bun au să li se pară suspecte şi îmi vor cere paşaportul ; acesta poartă scris, negru pe alb, un nume sortit închisorii ; iată-mă, deci, în plăcuta obligaţie de a săvîrşi un omor. Dacă, aşa cum au obiceiul jandarmii, să meargă cîte doi, voi avea nenorocul să întîlnesc o pereche deodată, n-am să pot să stau şi să aştept cu pistolul în mînă, pînă ce unul din ei are să se hotărască să mă înhaţe de guler, iar dacă trag, mă paşte Spielberg-ul.“ Şi Fabricio, îngrozit mai cu seamă de această trebuinţă de a fi primul care să deschidă focul, poate chiar asupra unui fost soldat de-al unchiului său, contele Pietranera, alergă să se ascundă în scorbura unui castan uriaş ; tocmai îşi schimba capsele pistoalelor, cînd auzi cum cineva venea prin pădure, cîntînd, cu glas foarte plăcut, o cunoscută arie din *Mercadante*, pe atunci la modă în Lombardia.

„Asta-i semn bun“, îşi zise Fabricio. Cîntecul, pe care îl asculta cu atenţie, îi alungă mînia ce începuse să dea tîrcoale gîndurilor sale. Privi cu luare-aminte de-a lungul drumului, dar nu zări ţipenie. „Omul vine, de bună seamă, pe vreo scurtătură“, îşi spuse el. Şi, aproape în aceeaşi clipă, zări un valet foarte curăţel, îmbrăcat englezeşte, călare pe un căluţ la pas şi ducînd de căpăstru un cal de rasă, de toată frumuseţea, însă cam costeliv.

„Mosca, îşi zise Fabricio, pretinde că primejdiile care-l ameninţă pe un om sînt, totodată, şi măsura drepturilor pe care le are asupra vecinului. Dacă aş

gîndi şi eu la fel, i-aş zbura acestui valet creierii cu un foc de pistol, aş încăleca pe calul cel slab şi... puţin mi-ar păsa de toţi jandarmii din lume. Iar după ce m-aş întoarce la Parma, i-aş trimite bani, lui sau văduvei lui... dar ar fi o ticăloşie !“

Capitolul al zecelea

Tot dăscălindu-se, Fabricio ajunse, din cîteva salturi, pe drumul mare ce duce din Lombardia spre Elveţia şi care, în locul acela, trecea la vreo patru sau cinci picioare mai la vale, în marginea pădurii. „Dacă omul se sperie, îşi zise el, o ia la sănătoasa, iar eu rămîn cu buzele umflate, ca un caraghios.“ În clipa aceea, ajunsese la vreo zece paşi de valet, care încetă să mai cînte : citi în ochii lui că îi era frică. „Te pomeneşti că face cale-ntoarsă.“ Fără să fi hotărît încă ceva, Fabricio se repezi şi înhăţă calul cel slab de căpăstru.

— Ascultă, amice, îi spuse el valetului, să ştii că nu sînt hoţ de rînd, dovadă că am să încep prin a-ţi da douăzeci de franci, dar sînt silit să-ţi iau cu împrumut calul, căci altfel, dacă n-o şterg cît mai iute, am să fiu omorît. Cei patru fraţi Riva, vînătorii aceia vestiţi, de care ai auzit pesemne, sînt pe urmele mele : m-au găsit la sora lor în odaie ; am sărit pe fereastră, şi iată-mă. Au pornit să mă caute prin pădure, cu puştile şi cu cîinii lor. M-am ascuns în scorbura acestui castan, fiindcă zărisem pe unul din ei trecînd pe drum ; dar tare mă tem să nu-mi dea cîinii de urmă ! Am să încalec pe calul acesta şi am s-o ţin tot într-o goană pînă dincolo de Como ; mă duc la Milano, să mă azvîrl la picioarele vice-regelui. Dacă te învoieşti, îţi las calul la poştă şi am să mai adaug şi doi galbeni pe deasupra. În schimb, dacă opui cea mai mică rezistenţă, te omor cu pistoalele astea. Iar după plecarea mea, dacă încerci care cumva

să-i pui pe jandarmi pe urmele mele, vărul meu, contele Alari, din garda împăratului, va avea el grijă să te învețe minte.'

Fabricio născocise toată această poveste pe măsură ce o istorisea, pe tonul cel mai pașnic.

— De altminteri, adăugă el rizînd, pot să-ți spun și cum mă cheamă : sînt *marchesino* Ascanio del Dongo, iar castelul meu e la doi pași de aici, la Grianta. Dă drumul calului, n-auzi ! se răsti el deodată.

Valetul, inmărmurit, amuțise. Fabricio își trecu pistolul în mîna stîngă, smuci frîul, sări călare și porni la galop. Cînd ajunse la vreo trei sute de pași, își aminti că uitase să-i dea cei douăzeci de franci făgăduiți ; se opri locului : pe drum, nici țipenie de om, afară de valet, care gonea după el călare ; îi făcu semn cu batista să se apropie și, cînd îl văzu la cincizeci de pași, îi azvîrli în drum un pumn de monede și porni iar. De departe, îl zări strîngînd monezile de argint, una cîte una. „Iată un om cît se poate de înțelegător, rîse în sinea lui Fabricio, n-a fost nevoie de nici o vorbă de prisos.“ Și continuă să goneàscă ; pe la amiază, poposi într-o casă singuratică, apoi, după cîteva ceasuri, o porni iar din loc. La orele două dimineața, era pe malul lacului Maggiore ; curînd își găsi barca legănîndu-se pe apă, iar la semnul cuvenit, aceasta trase la țărm. Nevăzînd nici un țăran căruia să-i încredințeze calul, îl !ăsă slobod ; trei ore mai tîrziu, era la Belgirato. Acolo, aflîndu-se în țară prietenă, își îngădui puțină tihnă ; era tare vesel : îi merseseră toate din plin. Să îndrăznim a pomeni care erau adevăratele pricini ale veseliei ? Copacul său crescuse frumos și semeț, iar sufletul îi fusese înviorat de duioșia fără margini pe care o simțise la pieptul abatelui Blanès. „Oare o fi crezînd cu adevărat în toate prezicerile pe care mi le-a făcut ? Sau, dat fiind că fratele meu mi-a scornit faima unui iacobin și a unui om fără nici un dumnezeu, în stare de orice, a încercat să mă ferească de ispita de a sfărîma capul cine știe cărui dobitoc, care mă va călca cîndva pe coadă ?“ Două zile mai tîrziu, Fabricio era la Parma, unde îi distră grozav pe ducesă

și pe conte, povestindu-le de-a fir-a-păr, așa cum îi era obiceiul, toată călătoria.

La sosire, Fabricio îl găsi pe portar, ca și pe toate slugile palatului Sanseverina, învești în doliu.

— Pe cine am pierdut ? o întrebă el pe ducesă.

— Omul acela atît de cumsecade, soțul meu, s-a stins la Baden. Mi-a lăsat, conform înțelegerii, acest palat, dar, în semn de prietenie, a mai adăugat și suma de trei sute de mii de franci, ceea ce mă încurcă foarte ; totuși, nu vreau să renunț la ei în favoarea nepoatei sale, marchiza Raversi, fiindcă îmi joacă zilnic cele mai afurisite feste. Tu, care te pricepi, va trebui să-mi găsești vreun sculptor bun ; vreau să-i fac ducelui un cavou de trei sute de mii de franci. Contele începu să povestească fel de fel de snoave pe seama doamnei Raversi.

— Zadarnic am încercat s-o îmblînzesc prin tot soiul de servicii, adăugă ducesa. Cît despre nepoții ducelui, i-am făcut pe toți colonei și generali. În schimb, nu trece o singură lună să nu primesc de la ei vreo anonimă respingătoare — am fost chiar nevoită să-mi iau un secretar, care să citească toate scrisorile de felul acesta.

— Și unde pui că anonimele sînt cele mai nevinovate păcate ale lor, adăugă contele ; oamenii aceștia parcă ar avea o fabrică de denunțuri murdare. De douăzeci de ori aș fi putut aduce în fața judecății toată această clică și excelența-voastră își dă seama că judecătorii mei ar fi avut grijă să-i condamne cum se cuvine.

— Asta, drept să spun, nu-mi mai place, răspunse Fabricio, cu o naivitate cu totul hazlie din partea cuiva trăind la curte ; mi-ar fi plăcut de o mie de ori mai mult să fie condamnați de judecători care să judece fără părtinire.

— Ți-aș fi foarte recunoscător dacă ai vrea, dumneata, care călătorești ca să înveți, să-mi dai și mie adresele unor astfel de magistrați, ca să le scriu înainte de culcare.

— Dacă aș fi eu ministru, lipsa aceasta de judecători cinstiți mi-ar răni amorul propriu.

— Dar mi se pare, răspunse pe dată contele, că excelenţa-voastră, care-i iubeşte atît de mult pe francezi şi care altădată le-a dat chiar sprijinul braţului său invincibil, pare să fi uitat una din maximele lor de căpetenie : mai bine îl omori pe dracu', decît să te omoare el pe tine. Tare aş vrea să văd cum ai stăpîni aceste capete înfierbîntate, care citesc de dimineaţa pînă seara *Istoria Revoluţiei Franceze*, dacă ai avea în slujba ta nişte judecători care i-ar achita pe cei pe care tu îi acuzi. Ar ajunge să nu mai condamne nici pe ticăloşii cei mai vădit vinovaţi, socotindu-se toţi nişte Brutuşi [1]. Şi am să-ţi fac o imputare : oare, sufletul dumitale, atît de delicat, nu simte nici o mustrare de a fi părăsit, pe malul lacului Maggiore, acel cal atît de frumos, dar cam costeliv ?

— Am de gînd, răspunse Fabricio cu foarte multă seriozitate, să trimit ceea ce i se cuvine stăpînului calului, pentru a-l despăgubi de cheltuielile de afişaj şi altele, în urma cărora va fi reintrat, desigur, în stăpînirea calului găsit, de bună seamă, de ţărani ; am să citesc cu multă atenţie ziarul din Milano, ca să găsesc anunţul despre pierderea calului ; îi cunosc foarte bine semnalmentele.

— Zău că e cam *primitiv*, îi spuse contele ducesei. Şi ce-ar fi făcut excelenţa-voastră, urmă el rîzînd, dacă în timp ce gonea mîncînd pămîntul, calul acela împrumutat s-ar fi poticnit, trîntindu-te ? Acum ai fi la Spielberg, dragul meu nepot, şi tot creditul meu abia dacă ar fi izbutit să-ţi uşureze cu vreo zece ocale greutatea fiecăreia din ghiulelele legate de picioarele tale. Ţi-ai fi petrecut, în acel loc „tihnit", vreo zece ani din viaţă, poate că picioarele ţi s-ar fi umflat şi ţi s-ar fi cangrenat şi, atunci, poate că ţi le-ar fi tăiat, cu multă băgare de seamă...

---

[1] Lucius Junius Brutus, conducătorul revoluţiei care a înlăturat puterea regilor de la Roma, instaurînd republica. I-a condamnat la moarte pe propriii săi fii, care conspirau pentru restaurarea dinastiei Tarquinilor.

— Pentru dumnezeu, încetează cu o descriere atît de înfiorătoare, strigă ducesa cu ochii plini de lacrimi. De vreme ce s-a întors...

— Crede-mă că mă bucur chiar mai mult decît dumneata, răspunse ministrul cu toată seriozitatea ; dar aş putea să ştiu de ce, dacă ţinea cu tot dinadinsul să pătrundă în Lombardia, n-a venit să-mi ceară un paşaport ca lumea, pe un nume străin ? Îndată ce aş fi aflat de arestarea lui, aş fi plecat la Milano, şi prietenii pe care îi am acolo ar fi închis ochii şi s-ar fi prefăcut a crede că jandarmii lor au arestat un supus al prinţului Parmei. Recunosc că povestirea peripeţiilor dumitale e drăguţă şi plină de haz, continuă contele, pe un ton mai puţin sinistru ; ieşirea dumitale din pădure, pe drumul mare, îmi place chiar foarte mult ; dar, între noi fie vorba, de vreme ce valetul acela avea viaţa dumitale în mîinile lui, ai fi avut tot dreptul să i-o iei pe a sa. Ne îngrijim să-i creăm excelenţei-voastre o situaţie strălucită, cel puţin aşa îmi porunceşte doamna aici de faţă, şi cred că nici cei mai înverşunaţi duşmani ai mei nu m-ar putea acuza de a fi încălcat vreodată poruncile ei. Gîndeşte-te ce supărare pe ea şi pe mine dacă, în acea cursă de viteză pe care ai făcut-o, calul acela slăbănog s-ar fi poticnit ! Aproape că ar fi fost mai bine să-ţi frîngi gîtul căzînd.

— Eşti foarte tragic astă-seară, dragul meu, spuse ducesa cutremurîndu-se.

— Fiindcă trăim în mijlocul unor evenimente tragice, răspunse contele posomorît ; aici nu sîntem în Franţa, unde totul se isprăveşte cu cîntece sau cu un an sau doi de temniţă, şi cred că greşesc vorbindu-vă în glumă de toate aceste lucruri. Aş vrea să-mi spui, dragă nepoate, dacă într-o bună zi te numesc pe undeva episcop, căci, de bună seamă, că nu pot să te fac din capul locului arhiepiscopul Parmei, aşa cum ar vrea, pe drept cuvînt să se întîmple, doamna ducesă aici de faţă — aş vrea să-mi spui, cam ce politică vei face atunci cînd te vei afla în fruntea unei episcopii, departe de înţeleptele noastre sfaturi ?

— Voi căuta să-l omor pe dracu', ca să nu mă omoare el pe mine! cum spun prietenii francezi, răspunse Fabricio cu ochii scăpărînd; de asemenea, voi încerca să-mi păstrez, prin toate mijloacele cu putință, fie chiar și cu pistolul, situația pe care mă veți fi ajutat s-o dobîndesc. Am citit, în genealogia familiei del Dongo, povestea acelui strămoș care a clădit castelul din Grianta: Către sfîrșitul vieții sale, bunul său prieten Galéas, duce al Milanului, îl trimite să viziteze o fortăreață de pe malul lacului nostru — se temeau de o invazie a elveților. „S-ar cuveni să-i trimit cîteva rînduri comandantului", îi spune ducele la despărțire, și îi înmînează o scrisoare de două rînduri, apoi i-o cere îndărăt ca s-o pecetluiască, sub cuvînt că e mai cuviincios așa. Vespasian del Dongo pleacă dar, pe cînd trecea lacul, își amintește de o veche istorioară grecească, fiind om învățat. Deschide scrisoarea bunului său stăpîn și citește ordinul adresat comandantului fortăreței: să fie ucis îndată după sosire. Numai că *perfidul Sforza*, preocupat de teatrul pe care-l juca față de străbunul nostru, lăsase un interval între ultimul rînd al bilețelului și semnătura sa; Vespasian del Dongo se apucă și scrie deasupra, ordinul ca el să fie recunoscut drept guvernator al tuturor fortărețelor de pe malul lacului și suprimă partea de sus a scrisorii. Ajungînd în fortăreață și fiind recunoscut ca guvernator, îl azvîrle pe comandant într-un puț, pornește cu război împotriva lui Sforza și, cîțiva ani mai tîrziu, își preschimbă fortăreața pe acele întinse moșii, care au constituit averea tuturor ramurilor familiei noastre și care, într-o zi, îmi vor îngădui să am și eu un venit de patru mii de lire.

— Vorbești ca un academician, exclamă contele rîzînd; povestea pe care ne-ai spus-o e frumoasă și năstrușnică, dar, din păcate, asemenea trăsnăi hazlii nu avem prilejul să facem decît la zece ani o dată. Se întîmplă, uneori, ca oameni nerozi, dar cu ochii în patru și îndeobște foarte grijulii, să guste plăcerea de a triumfa asupra oamenilor cu imaginație. Doar datorită unei imaginații prea bogate a ajuns Napoleon să se

predea prudentului *John Bull* [1], în loc să caute să ajungă în America. Dindărătul tejghelei sale, John Bull a rîs cu poftă de scrisoarea în care îi vorbea de Temistocle [2]. De cînd lumea, mărunţii Sancho Pança îi vor întrece pe minunaţii Don Quijote [3]. Dacă te învoieşti să nu faci nimic care să iasă din comun, nici nu mă îndoiesc că vei fi un episcop foarte respectat, dacă nu foarte respectabil. Cu toate acestea, rămîn la părerea mea : excelenţa-voastră s-a purtat cu nechibzuinţă în împrejurarea aceea cu calul şi a fost la un pas de închisoarea pe viaţă.

Vorbele acestea îl făcură pe Fabricio să tresară ; rămase adînc nedumerit. „Aceasta să fi fost oare temniţa ce mă ameninţa ? se întrebă el. Aceasta să fi fost crima pe care nu trebuia s-o fac ?“ Prevestirile lui Blanès, de care îşi bătuse joc în măsura în care se voiau profeţii, căpătau acum, în ochii lui, însemnătatea unor adevărate prorociri.

— Ei, ce-i cu tine ? îl întrebă ducesa mirată : văd că vorbele contelui te-au cufundat în nişte visări foarte întunecate.

— Sînt luminat de un nou adevăr şi, în loc să mă răzvrătesc împotriva lui, mintea mea îl admite. E adevărat că am fost la un pas de o întemniţare fără sfîrşit ! Însă acel valet era atît de drăguţ în hainele lui englezeşti, încît aş fi săvîrşit un păcat omorîndu-l !

Ministrul fu încîntat de înfăţişarea lui cuminte.

— Se prezintă foarte bine din toate punctele de vedere, spuse el, privind-o pe ducesă ; apoi, întorcîndu-se spre Fabricio : Ştii, dragul meu, că ai făcut o cucerire, poate cea mai de dorit dintre toate ?

---

[1] Poreclă ironică dată englezilor (în limba engleză : bull — taur).

[2] Om politic atenian, din epoca războaielor greco-persane, partizan al democraţiei (525—460 î.e.n.). La cererea Spartei, a fost izgonit din Atena şi s-a refugiat în Persia. Textul face aluzie la faptul că, după ce a-a predat englezilor, Napoleon, în mesajul său către poporul englez, se compara cu Temistocle, cerînd azil.

[3] Erou din poemul *Don Quijote* de Cervantes ; scutierul Sancho Pança simbolizează spiritul practic şi sănătos, în timp de Don Quijote este prototipul visătorului incurabil, care aleargă după himera.

„Bun ! se gîndi Fabricio, acum urmează o glumă despre Marietta.“ Dar se înşela, căci Mosca urmă :

— Simplitatea dumitale *evanghelică* a cîştigat inima venerabilului arhiepiscop Landriani. Într-una din zilele acestea, te vom face mare vicar şi, ceea ce dă un anume farmec acestei glume, este că cei trei mari vicari actuali, oameni de merit, sîrguincioşi, şi dintre care cel puţin doi, cred eu, erau mari vicari încă înainte de a te fi născut, vor cere. printr-o frumoasă scrisoare adresată arhiepiscopului lor, ca domnia-ta să fii în fruntea lor. Aceste cinstite feţe se întemeiază în primul rînd pe virtuţile dumitale şi în al doilea rînd pe faptul că eşti strănepotul vestitului arhiepiscop Ascanio del Dongo. Cînd am aflat de stima pe care ţi-o poartă, am avansat pe loc, în gradul de căpitan, pe nepotul celui mai vîrstnic dintre ei ; era locotenent încă de pe vremea cînd mareşalul Suchet [1] asedia Tarragona.

— Du-te chiar acum la părintele Landriani, strigă ducesa ; aşa cum eşti, fără să te mai îmbraci. Povesteşte-i despre nunta surorii tale ; cînd va afla că are să fie ducesă, te va găsi şi mai apostolic. Dar fă-te că nu ştii nimic din tot ce ţi-a destăinuit contele în legătură cu viitoarea ta numire.

Fabricio alergă la palatul arhiepiscopal, unde se purtă simplu şi modest ; era un fel de a fi pe care şi-l însuşea cu nespusă uşurinţă ; dimpotrivă, avea nevoie de mari sforţări ca să-şi dea aere de mare senior. În timp ce asculta poveştile ceva cam lungi ale monseniorului Landriani, îşi spunea în sinea lui : „Oare, ar fi trebuit sau nu să trag în valetul acela care ducea de frîu calul cel costeliv ?“ Raţiunea îi spunea da, dar inima i se răzvrătea la gîndul tabloului sîngeros pe care l-ar fi avut înaintea ochilor, în clipa cînd flăcăul s-ar fi prăbuşit de pe cal cu faţa schimonosită.

---

[1] Louis-Gabriel Suchet, duce d'Albufera (1772—1826) mareşal al Franţei în armata lui Napoleon ; s-a distins în luptele din Spania, cucerind, în 1811, Tarragona.

„Oare, închisoarea în care m-aş fi înfundat, dacă mi s-ar fi poticnit calul, este aceea cu care mă tot ameninţă prevestirile ?“

Întrebarea era pentru el de cea mai mare însemnătate şi arhiepiscopul fu mulţumit de adînca luare-aminte cu care tînărul del Dongo părea să-l asculte.

Capitolul al unsprezecelea

Ieşind de la arhiepiscopie, Fabricio alergă la Marietta ; auzi de departe răgetele lui Giletti, care cumpărase vin şi chefuia împreună cu suflerul şi tăietorii de mucuri, prietenii săi. Numai *mammacia*, care ţinea loc de mamă, răspunse la semnalul lui.

— În lipsa ta, ni s-a întîmplat un pocinog, îi spuse ea ; doi-trei comedianţi de-ai noştri au fost învinuiţi că au benchetuit de ziua marelui Napoleon, şi biata noastră trupă, care ar fi, cică, iacobină, a primit poruncă să-şi ia catrafusele şi s-o şteargă din Parma, aşa că, trăiască Napoleon ! Pe de altă parte, cică ministrul şi-ar fi dezlegat băierile pungii. Eu atîta ştiu, că Giletti are bani ; n-aş putea spune cît anume, dar l-am văzut cu ochii mei cum număra un pumn de galbeni. Marietta a primit de la directorul nostru cinci galbeni, ca să aibă de cheltuială pînă la Mantua şi Veneţia, iar eu, unul. Să ştii că te iubeşte ca-nainte, dar Giletti i-a cam băgat frica-n oase ; acum trei zile, la ultima noastră reprezentaţie, ce crezi ? era s-o omoare ; a cîrpit-o de-a văzut stele verzi şi, ceea ce le pune capac la toate, i-a rupt şalul cel albastru. Dacă i-ai da tu altul în loc, ai fi un băiat tare de treabă ; am spune că l-am cîştigat la loterie. Tambur-majurul carabinierilor organizează mîine o reprezentaţie publică, nu ştiu la ce oră, dar e scris pe afişe, la toate colţurile de stradă. Vino să ne vezi ; dacă Giletti pleacă la asalt şi mirosim că e rost să rămînă

ceva mai multă vreme, am să ies la fereastră şi am să-ţi fac semn să urci. Vezi, adu-ne ceva frumos şi Marietta te va iubi la nebunie.

Coborînd întortocheata scară a acelei maghernițe respingătoare, Fabricio era plin de remuşcări : „Nu m-am schimbat de loc, îşi zise el ; toate frumoasele hotărîri pe care le-am luat pe malul lacului, cînd vedeam viaţa cu un ochi atît de filozofic, s-au dus de rîpă. În noaptea aceea, nu prea eram în apele mele ; m-am lăsat furat de visuri şi iată-le că se topesc în faţa cruntei realităţi. Ar trebui să iau o hotărîre bărbătească“, îşi spuse el, înapoindu-se la palatul Sanseverina, către orele unsprezece din noapte. Dar în zadar căută în inima sa curajul de a vorbi cu acea sinceritate sublimă ce i se păruse a fi atît de uşoară în noaptea petrecută pe malul lacului. „De ce s-o supăr pe aceea pe care o iubesc ca pe nimeni în lume ? Dacă îi spun, vorbele mele ar suna mai prost ca în gura unui actor de duzină ; adevărul e că nu-i nimic de capul meu, decît doar în anumite clipe de înflăcărare.“

— Ce bun e contele cu mine, îi spuse el ducesei, după ce-i povesti vizita sa la arhiepiscopie ; îi preţuiesc cu atît mai mult purtarea, cu cît am putut să-mi dau seama că nu-i plac decît într-o foarte mică măsură. Trebuie, deci, ca şi purtarea mea să fie cît se poate de corectă faţă de dînsul. Am văzut că tot îl mai pasionează cercetările arheologice pe care le-a întreprins la Sanguigna, altminteri n-ar fi făcut, alaltăieri, douăsprezece leghe călare, ca să stea două ceasuri cu lucrătorii de acolo. Bănuiesc că se teme să nu i se fure bucăţi din statuile ce s-ar putea găsi în templul antic, ale cărui ziduri au fost de curînd scoase la iveală ; ce-ar fi să-i propun să mă duc să rămîn şi eu vreo trei zile la Sanguigna ? Mîine, pe la cinci, trebuie să mă duc din nou la arhiepiscop, aşa că aş putea să plec mai spre seară, pe răcoare.

Ducesa nu răspunse de îndată.

— Parcă ai căuta cu tot dinadinsul să te îndepărtezi de mine, îi spuse ea în cele din urmă, cu glasul plin de

o caldă duioşie ; nici nu te-ai întors bine de la Belgirato şi ai şi găsit o pricină să pleci iar.

„Iată un nesperat prilej de a-i vorbi, îşi zise Fabricio. Dar se vede că pe malul lacului eram cam într-o ureche, de vreme ce, în înflăcărarea acelor clipe de sinceritate absolută, nu mi-am dat seama că declaraţia mea se sfîrşeşte printr-o obrăznicie. Să-i spun, care va să zică : ţin la tine cu cel mai adînc devotament... şi aşa mai departe, dar inima mea nu-i în stare de dragoste. Cu alte cuvinte : văd eu că mă iubeşti, dar, bagă de seamă, nu-ţi pot răspunde în acelaşi fel. Dacă e îndrăgostită de mine, ducesa e în stare să se supere că am ghicit-o, iar dacă nu are pentru mine decît o prietenie dintre cele mai obişnuite, va fi revoltată de neobrăzarea mea... şi asemenea jigniri nu se iartă."

Pe cînd se frămînta în felul acesta, Fabricio, fără să-şi dea seama, se preumbla prin salon, cu înfăţişarea gravă şi plină de semeţie a unui om care vede nenorocirea la zece paşi de dînsul.

Ducesa îl privea cu nesaţ ; nu mai era copilul pe care-l văzuse născîndu-se, nu mai era nepotul ei cel ascultător : era un tînăr plin de bărbăţie, de care ar fi fost atît de plăcut să se poată lăsa iubită. Se ridică de pe divanul pe care sta şi, căzîndu-i la piept înfiorată :

— De ce fugi de mine ? îl întrebă ea.

— Nu fug, îi răspunse el demn ca un împărat roman, dar aş vrea să fiu cuminte.

Vorbele acestea puteau fi înţelese în fel şi chip. Fabricio nu avu curajul să împingă lucrurile mai departe, de frică să n-o rănească pe femeia aceasta încîntătoare. Apoi, era şi prea tînăr şi prea se tulbura lesne ; isteţimea nu-i veni în ajutor cu nici o frază bine ticluită, care să lase să se înţeleagă ceea ce ar fi vrut să spună. Într-o pornire firească şi în ciuda oricărei chibzuieli, o luă în braţe şi o acoperi de sărutări. În aceeaşi clipă, se auzi duruind trăsura contelui şi, îndată după aceea, se ivi şi el în salon ; părea foarte agitat.

— Stîrneşti pasiuni cu totul neaşteptate, îi spuse el lui Fabricio, care se cam fistîci.

— Astă-seară, Landriani a fost, ca de obicei, primit în audienţa pe care alteţa-sa i-o acordă în fiecare joi ; principele mi-a povestit că arhiepiscopul, foare încurcat, a început printr-un discurs învăţat pe de rost şi savant nevoie mare, din care, la început, alteţa-sa n-a înţeles o iotă. Landriani a sfîrşit prin a-i declara că este de cea mai mare importanţă, pentru biserica din Parma, ca *monsignore* Fabricio del Dongo să fie numit prim-vicar general şi apoi, îndată ce va fi împlinit vîrsta de douăzeci şi patru de ani, adjunctul său *cu drept de succesiune*. Vă mărturisesc că vorba asta m-a speriat, spuse contele ; înseamnă a merge cam prea iute şi mă temeam de vreo glumă răutăcioasă din partea suveranului. Dar s-a mulţumit să mă privească rîzînd şi mi-a spus în franţuzeşte : „Astea, domnule, sînt urzelile dumitale !“ „Aş putea să jur în faţa lui dumnezeu şi a alteţei-voastre, am exclamat eu cît mai mieros cu putinţă, că habar n-am avut de cuvîntul *succesiune*.“ Şi i-am spus adevărul, adică ceea ce vorbeam chiar acum cîteva ceasuri. Înfierbîntat de propriile-mi cuvinte, am adăugat că mai tîrziu m-aş considera copleşit de favorurile alteţei-sale, dacă ar binevoi să-mi acorde, pentru început, o mică episcopie. Se vedea că principele m-a crezut, căci a găsit cu cale să se arate mărinimos ; mi-a răspuns, cu tot firescul de care e în stare : „Aceasta e o chestiune oficială, care ne priveşte numai pe Landriani şi pe mine ; dumneata n-ai nimic de-a face aici. Bătrînul mi-a adresat un raport cît toate zilele, de ajuns de plicticos, la capătul căruia mi-a făcut o propunere oficială ; i-am răspuns cu multă răceală că respectivul e prea tînăr şi mai ales foarte nou la curtea mea şi că aş avea aproape aerul că mă achit de cine ştie ce datorie faţă de împărat [1], oferind perspectiva unei atît de înalte demnităţi fiului unui mare ofiţer al regatului său lombardo-venetian. Arhiepiscopul a ţinut să mă convingă cum că nimeni nu intervenise niciodată în favoarea protejatului său. *Auzi*, ce prostie, să-mi spună asta tocmai *mie* ; am

[1] Francisc al II-lea, împăratul Austriei. (Vezi şi nota 3, pag. 98.)

fost chiar mirat s-o aud din partea unui om atît de inteligent, dar Landriani e întotdeauna descumpănit cînd stă de vorbă cu mine, iar astă-seară a fost mai tulburat ca niciodată, ceea ce m-a făcut să înţeleg că dorea din răsputeri ca propunerea lui să fie primită. I-am răspuns că ştiam mai bine decît el că nu se făcuseră intervenţii în favoarea lui del Dongo, că nimeni la curtea mea nu-i neagă destoinicia, că nu are o faimă prea proastă, dar că mă tem că e o fire cam *entuziastă*, şi mi-am jurat să nu înalţ niciodată în funcţii însemnate nebuni de felul lui, din partea cărora un prinţ se poate aştepta la orice. După care, a continuat alteţa-sa, a trebuit să înghit un logos, aproape la fel de lung şi de plicticos ca şi primul arhiepiscopul s-a apucat să-mi laude entuziasmul pus în slujba bisericii. «Tontule, mă gîndeam în sinea mea, o iei razna, strici o numire care ţi-era pe jumătate acordată». Ar fi trebuit să se oprească şi să-mi mulţumească cu recunoştinţă. Ţi-ai găsit : îşi urma pologhia cu o îndrăzneală copilărească ; căutam un răspuns care să nu fie prea defavorabil tînărului del Dongo ; am găsit, şi încă unul destul de fericit, după cum ai să vezi : «Monseniore, i-am spus eu, Pius al VII-lea [1] a fost un papă mare şi un mare sfînt ; dintre toţi suveranii, singur el s-a încumetat să spuie *nu* tiranului care voia Europa la picioarele sale ! Precum se vede, era în stare de entuziasm, ceea ce l-a şi făcut, pe vremea cînd era episcop de Imola, să scrie acea faimoasă *pastorală a cetăţeanului cardinal Chiaramonti*, în favoarea Republicii Cisalpine.» Bietul meu arhiepiscop a rămas uluit şi, ca să-l uluiesc şi mai tare, i-am spus cît se poate de serios : «Cu bine, monseniore, îmi trebuie un răgaz de douăzeci şi patru de ore ca să cuget la propunerea dumitale». Bietul om a mai îngînat nişte rugăminţi destul de stîngace şi de nepotrivite după cuvintele *cu bine*, pe care le rostisem. Şi acum, conte Mosca della Rovere, te însărcinez să-i

---

1 Barnaba-Luigi-Gregorio Chiaramonti, ales papă în 1800 sub numele de Pius al VII-lea. A refuzat să adere la blocul continental, ceea ce l-a atras mînia lui Napoleon, care a cucerit Roma (1808) şi a confiscat posesiunile papale.

spui ducesei că nu vreau să întîrzii nici cu douăzeci şi patru de ore un lucru care poate să-i facă plăcere ; stai jos şi scrie arhiepiscopului un bileţel de încuviinţare, care va pune capăt întregii poveşti.“ M-am aşezat şi am scris bileţelul, iar el l-a semnat şi mi-a spus : „Du-l de îndată ducesei“. Şi iată, doamnă, bileţelul, datorită căruia am fericitul prilej de a vă revedea astă-seară.

Ducesa citi biletul în culmea bucuriei. În timpul lungii relatări a contelui, Fabricio avusese tot timpul să-şi recapete întreaga stăpînire de sine ; nu păru prea mirat de cele auzite şi primi ştirea ca un adevărat mare senior, care a crezut întotdeauna că are dreptul la toate aceste nemaivăzute înaintări în grad, la toate aceste semne de noroc, care pe un burghez l-ar fi scos din minţi ; îşi arătă recunoştinţa, dar cu măsură, şi sfîrşi prin a-i spune contelui :

— Un bun curtean trebuie să ştie să măgulească pasiunile celor mari. Spuneaţi ieri că vă temeţi ca muncitorii dumneavoastră de la Sanguigna să nu fure bucăţile de statui antice pe care le-ar putea da la iveală ; mie îmi. plac mult săpăturile ; dacă îmi îngăduiţi, mă voi duce să văd cum lucrează. Mîine, după cuvenitele mulţumiri la palat şi la arhiepiscop, plec la Sanguigna.

— Bănuieşti cumva, îl întrebă ducesa pe conte, de unde se trage această neaşteptată slăbiciune a bunului nostru arhiepiscop pentru Fabricio ?

— Nici nu-i nevoie să ghicesc. Marele vicar, al cărui frate e căpitan, îmi spunea ieri : „Părintele Landriani porneşte de la acest principiu sigur, că titularul este superior adjunctului, şi nu-şi încape în piele de bucurie de a avea sub ordinele sale un del Dongo şi de a-l fi îndatorat.“ Tot ceea ce pune în lumină nobila obîrşie a lui Fabricio îi măreşte mulţumirea lăuntrică : auzi, să aibă un asemenea aghiotant ! Unde mai pui că monseniorul Fabricio îi place, cu atît mai mult cu cît în prezenţa lui nu se simte cîtuşi de puţin intimidat ; în sfîrşit, părintele Landriani nutreşte de zece ani o ură statornică faţă de episcopul de Piacenza, care pretinde sus şi tare că vrea să-i urmeze în jilţul Parmei şi care, pe

deasupra, mai e şi fecior de morar. De altfel, în scopul acestei viitoare succesiuni, episcopul de Piacenza a şi intrat în legături foarte strînse cu marchiza Raversi, ceea ce-l face pe arhiepiscop să se teamă pentru scumpul său plan, anume acela de a avea în statul său major un del Dongo, căruia să-i poată porunci.

A treia zi, în zori, Fabricio supraveghea săpăturile de la Sanguigna, peste drum de Colorno (care e Versailles-ul prinţilor Parmei); aceste săpături se întindeau de-a lungul şesului, în apropierea şoselei care duce de la Parma la podul de la Casal-Maggiore, primul oraş austriac. Muncitorii scurmau cîmpia, săpînd o transee lungă, adîncă de opt coţi şi cît se poate de îngustă; se urmărea, de-a lungul străvechiului drum roman, descoperirea ruinelor unui al doilea templu, despre care se spunea, prin părţile locului, că ar fi dăinuit pînă în evul mediu. În ciuda dispoziţiilor principelui, mulţi ţărani nu vedeau cu ochi buni acele lungi şanţuri ce le brăzdau ţarinile. Orice explicaţii li s-ar fi dat, continuau să-şi închipuie că se urmărea descoperirea cine ştie cărei comori, astfel că prezenţa lui Fabricio era binevenită, fiindcă putea să împiedice iscarea vreunei mici răzmeriţe. Iar lui nu i se ura de fel, ci dimpotrivă, urmărea săpăturile cu un interes neistovit. Din cînd în cînd, ieşea la iveală cîte o monedă şi nu voia să le dea muncitorilor răgazul s-o şterpelească.

Era o dimineaţă frumoasă, să tot fi fost orele şase împrumutase o puşcă veche cu un singur foc, cu care doborî cîteva ciocîrlii; una din ele, care nu era decît rănită, căzu pe şosea; încercînd s-o prindă, Fabricio zări de departe o trăsură, care venea dinspre Parma, îndreptîndu-se spre frontiera de la Casal-Maggiore. Abia isprăvise să-şi încarce iar puşca şi, întorcîndu-se spre trăsura hodorogită ce se apropia în trap mărunt, o reçunoscu pe Marietta; alături de ea, şedea lunganul de Giletti şi bătrîna, care se dădea drept mama ei.

Giletti îşi închipui că Fabricio se proţăpise astfel în mijlocul drumului, ba încă şi cu o puşcă în mînă, pentru a-l insulta şi poate chiar pentru a i-o răpi pe Marietta.

Sări vitejește jos din trăsură ; în mîna stîngă ținea un pistol ruginit, ca vai de el, iar în dreapta o sabie, pe care, deocamdată, nu și-o scosese încă din teacă și care îi folosea atunci cînd conducerea trupei, neavînd încotro, îi încredința vreun rol de marchiz.

— Tîlharule ! strigă el, mă bucur că dau peste tine aici, la o leghe de frontieră ; acum s-a zis cu tine ; aici nu te mai apără ciorapii tăi violeți.

Fabricio se uita galeș la Marietta, fără să-i pese de amenințările gelosului de Giletti. Deodată, se pomeni cu gura pistolului cel ruginit la un pas de piept ; abia avu timp să tragă una zdravănă peste pistol, folosindu-se de pușca sa ca de un băț ; pistolul se descărcă, dar fără a răni pe nimeni.

— Oprește, dobitocule, urlă Giletti către *vetturino* [1] și, în aceeași clipă, se repezi sprinten și apucă de țeavă pușca adversarului său, ținînd-o îndreptată în direcția opusă celei în care se afla. Începură amîndoi să tragă de pușcă, cît îi țineau puterile. Giletti, mult mai vînjos, își muta mîinile pe țeavă, schimbîndu-și-le una după alta și apropiindu-se tot mai mult de trăgaci ; văzîndu-l că e gata-gata să-i smulgă arma, Fabricio, ca să-l împiedice, slobozi încărcătura. Luase bine aminte că vîrful țevii se afla la mai bine de o palmă deasupra umărului adversarului său : detunătura izbucni chiar lîngă urechea acestuia care, o clipă, rămase năucit, dar își reveni de îndată.

— Aha, vrei să-mi faci de petrecanie, secătură ! Stai, că-ți arăt eu ție ! Și, azvîrlind cît colo teaca spadei sale de marchiz, se năpusti cu o iuțeală uimitoare asupra lui Fabricio. Acesta nu avea cu ce să se apere ; se crezu pierdut. Fugi spre trăsura care rămăsese la zece pași în urmă, trecu prin stînga ei și, apucîndu-se de arcul dindărăt, o ocoli fulgerător, țîșnind prin fața portierei drepte, ce se afla deschisă. Giletti, care se repezise după el cu toată iuțeala picioroangelor lui și căruia nu-i dăduse prin cap să se țină de arcuri, continuă să mai alerge

[1] Surugiu (în limba italiană, în original).

cîţiva paşi înainte de a-şi putea schimba direcţia. In clipa cînd Fabricio trecu prin faţa portierei, o auzi pe Marietta spunînd :

— Ai grijă că te omoară. Ia asta !

Şi Fabricio văzu căzîndu-i la picioare un fel de cuţit mare de vînătoare ; se aplecă să-l ridice şi, în aceeaşi clipă, simţi în umăr vîrful spadei lui Giletti. Ridicîndu-se, se pomeni la un pas de urmăritorul său, care îl pocni peste faţă cu straja spadei ; lovitura fu trasă cu atîta sete, încît îl năuci cu desăvîrşire ; puţin lipsi să nu fie omorît. Din fericire pentru el, Giletti era acum prea aproape ca să-l mai poată străpunge. Cînd Fabricio se dezmetici, o luă la goană, alergînd cît îl ţineau picioarele ; din fugă, azvîrli teaca cuţitului şi, răsucindu-se dintr-o dată pe călcîie, se opri la trei paşi de Giletti, care venea după el. Acesta îşi luase prea mult vînt ; Fabricio pregăti cuţitul ; celălalt, cu spada întinsă, mai avu timp să ridice puţin acest cuţit, al cărui vîrf i se înfipse în obrazul stîng. Trecu chiar pe lîngă Fabricio, care simţi o împunsătură în coapsă : era şişul lui Giletti, pe care acesta apucase să-l deschidă. Fabricio făcu o săritură spre dreapta şi se întoarse : în sfîrşit, cei doi adversari se aflau la distanţa cuvenită pentru luptă.

Giletti înjura ca un apucat.

— Am să-ţi tai beregata, boaită afurisită, urla el într-una. Fabricio, de tare ce gîfîia, nici nu putea să-i răspundă ; lovitura de strajă, pe care o primise, îl durea cumplit, iar din nas îi curgea sînge cu nemiluita. Pară mai multe lovituri cu cuţitul său de vînătoare şi trase la întîmplare şi cîteva picioare, fără să-şi dea bine seama ce face ; i se părea că se află la un fel de luptă publică. Gîndul acesta i-l dase prezenţa muncitorilor care, în număr de douăzeci şi cinci-treizeci, făcuseră roată în jurul lor şi le urmăreau încăierarea, dar de la o depărtare cu totul respectuoasă ; căci cei doi luptători aci se fugăreau îndîrjiţi, aci se năpusteau unul asupra celuilalt.

Lupta părea să se mai domolească ; loviturile nu mai plouau cu aceeaşi repeziciune, cînd, deodată, Fabricio

îşi zise : „De vreme ce faţa mă doare aşa de tare, înseamnă că m-a pocit rău de tot“. Cuprins de turbare la acest gînd, se repezi asupra duşmanului său, cu vîrful cuţitului de vînătoare întins înainte. Lama pătrunse în pieptul lui Giletti prin dreapta şi ieşi prin umărul stîng ; în aceeaşi clipă, spada acestuia se înfipse, cît era de lungă, în braţul lui Fabricio, dar îi alunecă pe sub piele, astfel că acesta se alese doar cu o rană neînsemnată.

În schimb, Giletti căzuse ; în clipa în care Fabricio se apropia de el, cu ochii la şişul pe care-l avea în mîna stîngă, mîna aceasta se deschise moale, lăsînd să-i scape arma.

„A murit, nemernicul“, îşi spuse Fabricio, privindu-l lung : lui Giletti îi curgea gîlgîind sînge din gură. Fabricio alergă la trăsură.

— Nu cumva ai o oglindă ? îi strigă el Mariettei. Aceasta, albă ca varul, se uită la el fără să-i răspundă. Bătrîna, foarte liniştită, desfăcu o gentuţă verde şi-i întinse o oglinjoară cît mîna de mare. Fabricio se privi, pipăindu-şi faţa : „Ochii îmi sînt teferi, constată el, ceea ce e mare lucru“. Îşi cercetă şi dinţii : nu lipsea nici unul. „Atunci de ce m-o fi durînd atît de rău ?“ se întrebă el, cu jumătate de glas.

Bătrîna îi răspunse

— Fiindcă Giletti ţi-a făcut zob partea de sus a obrazului, strivindu-ţi-o între straja săbiei şi osul pe care îl avem toţi aici. Uite, obrazul ţi-e umflat şi ţi s-a învineţit : dacă îţi pui lipitori chiar acum, nici n-are să se cunoască.

— Că bine zici, să mi se aducă lipitori ! rîse Fabricio şi îşi recăpătă tot sîngele rece. Văzu că muncitorii se strînseseră în jurul lui Giletti şi se uitau la el, fără să îndrăznească să-l atingă.

— Ce staţi, puneţi mîna şi ajutaţi-l, le strigă el ; scoateţi-i haina... Dădu să mai spună ceva cînd, ridicînd ochii, văzu pe şosea, la vreo trei sute de paşi, cinci-şase bărbaţi care se apropiau cu paşi hotărîţi de locul cu pricina.

„Aştia sînt jandarmi, îşi spuse el şi, dat fiind că a fost ucis un om, au să mă aresteze şi voi avea cinstea de a-mi face o intrare cum nu se poate mai solemnă în Parma. Ce mai haz vor face prietenii marchizei Raversi, care o urăsc atît pe mătuşă-mea !"

Şi, pe loc, cu iuţeala fulgerului, le aruncă muncitorilor uluiţi, toţi banii pe care-i avea prin buzunare şi se repezi la trăsură.

— Opriţi-i pe jandarmi să mă ajungă din urmă, le strigă el, şi vă fac bogaţi ; spuneţi-le că sînt nevinovat, că omul acesta m-a atacat cu gîndul să mă omoare.

— Iar tu, se întoarse el către *vetturino*, mînă cît poţi mai repede ; îţi dau patru napoleoni dacă treci podul mai înainte ca cei de colo să mă fi putut ajunge din urmă.

— S-a făcut ! îi răspunse *vetturino*, dar nu vă fie teamă : jandarmii vin pe jos şi ajunge să-mi pun căluţii mei la trap, ca să-i lăsăm hăt în urmă. Şi, spunînd acestea, dădu bici cailor.

Eroului nostru îi displăcu cuvîntul *teamă* rostit de birjar, fiindcă, într-adevăr, trăsese o spaimă grozavă, după lovitura de strajă pe care o primise peste faţă.

— Ne putem întîlni cu oameni călări, mai zise omul, prevăzător şi cu gîndul la napoleonii făgăduiţi, iar cei care ne urmăresc ar putea să le strige să ne oprească. Cu alte cuvinte : încărcaţi-vă arma !

— Ce viteaz eşti tu, drăguţul meu preoţel ! strigă Marietta, sărutîndu-l pe Fabricio. Bătrîna scosese capul pe portieră şi se uita afară ; după un timp, şi-l trase îndărăt.

— Nu te urmăreşte nimeni, domnule, îi spuse ea lui Fabricio cu foarte multă linişte ; şi nici înaintea noastră nu e nimeni pe drum. Dar, îi cunoşti pe slujbaşii poliţiei austriece şi ştii cît sînt de bănuitori : dacă ne văd năvălind astfel, în goana cailor, pe digul Padului, îţi dau în scris că te înhaţă.

Fabricio scoase şi el capul afară.

— Las-o la trap, îi spuse el birjarului. Şi, întorcîndu-se către bătrînă : Ce fel de paşaport ai ? o întrebă el.

— Am trei, nu unul, îi răspunse femeia, şi ne-au costat fiecare cîte patru franci ; drept e să ne jefuiască aşa pe noi, sărmani artişti, care umblăm tot anul de colo-colo ? Iată paşaportul lui Giletti ; artist dramatic, zise ea apoi : ăsta vei fi dumneata ; şi iată şi paşapoartele noastre, al Mariettei şi al meu. Numai că Giletti avea toţi banii noştri la el : acu' ce ne facem ?

— Cît avea ? întrebă Fabricio.

— Patruzeci de bucăţi de cîte cinci franci, răspunse bătrîna.

— Vrei să spui şase, şi ceva mărunţiş, interveni Marietta zîmbind ; nu vreau să-l mintim pe preoţelul meu !

— E cît se poate de firesc, dragă domnule, că încerc să ne alegem, ia acolo, cu vreo treizeci şi patru de galbeni, explică femeia cu acelaşi sînge rece. Căci ce înseamnă treizeci şi patru de galbeni pentru dumneata ? În schimb, noi am rămas fără apărător ; de acum cine are să ne mai caute locuinţă, cine are să se tîrguiască cu *vetturinii* cînd călătorim şi cine are să mai bage frica în toată lumea ? Giletti, ce-i drept, nu era el prea arătos; în schimb, era băiat de treabă şi dacă nu i-aţi fi căzut cu tronc gîsculiţei ăsteia, Giletti n-ar fi băgat nimic de seamă, iar noi am fi primit mai departe galbenii pe care ni i-aţi fi dat. Vă rog să credeţi că sîntem foarte sărace...

Fabricio fu mişcat ; îşi scoase punga şi-i dete bătrînei cîţiva napoleoni.

— Uite, zise el, vezi şi dumneata că nu mi-au mai rămas decît cincisprezece, aşa că, de acum înainte, să nu mai încerci să mă storci.

Marietta îi sări de gît, iar bătrîna îi sărută mîinile. Trăsura continua să înainteze în trapul cailor. Cînd începură să se zărească, în depărtare, barierele galbene, vîrstate cu negru, ale frontierei austriece, bătrîna îi spuse lui Fabricio :

— Cred că ar fi mai bine să cobori din trăsură şi să mergi pe jos, cu paşaportul lui Giletti la dumneata ; noi o să ne oprim, chipurile, să ne dichisim niţel. De altfel, vameşii au să ne cerceteze bagajele. Părerea mea e să

treci prin Casal-Maggiore fără să te grăbeşti ; poţi chiar să intri să bei un păhărel ; iar îndată ce vei fi afară din sat, întinde-o. Poliţia asta austriacă e dată dracului nu-i va trebui mult să afle că a fost ucis un om ; şi-apoi, nu uita că treci graniţa cu un paşaport străin, şi de n-ar fi decît atît şi tot te pasc vreo doi ani de temniţă. Ieşind din tîrg, ia-o spre dreapta, ca să ajungi la Pad, închiriază o barcă şi refugiază-te la Ravenna sau Ferrara ; cată să ieşi cît mai repede din statele austriece. Cu doi galbeni, poţi cumpăra alt paşaport de la vreun vameş, căci acesta poate să te nenorocească ; nu uita că l-ai ucis pe cel al cărui nume e scris în el.

Apropiindu-se pe jos de podul de vase de la Casal-Maggiore, Fabricio recitea cu luare-aminte paşaportul lui Giletti. Eroul nostru era tare speriat, căci îi răsuna încă în urechi tot ceea ce îi spusese contele Mosca despre pericolul care îl pîndea la o eventuală întoarcere în statele austriece ; şi iată că, la două sute de paşi înaintea lui, se afla cumplitul pod pe care avea să intre în ţara aceea, a cărei capitală era pentru el Spielberg-ul. Dar ce-ar fi putut face ? Ducatul Modenei, care se mărginea la miazăzi cu statul Parmei, înapoia fugarii în virtutea unei convenţii anume ; graniţa din munţii dinspre partea Genovei era prea depărtată, iar păţania lui avea să se afle la Parma mai înainte ca el să fi putut ajunge în munţii aceia ; astfel că nu-i rămînea decît teritoriul austriac, pe malul stîng al Padului. Pînă să se scrie pentru a se pune în vedere autorităţilor austriece să-l aresteze, aveau să treacă poate treizeci şi şase de ore, dacă nu chiar două zile. După ce îşi făcu toate aceste socoteli, Fabricio îşi arse cu ţigara propriul său paşaport : era mult mai bine, pentru el, ca austriecii să-l ia drept vagabond, decît să ştie că el este Fabricio del Dongo, căci nu era exclus să-l perchezitioneze.

Pe lîngă sila, cu totul firească de altfel, de a-şi încredinţa viaţa paşaportului nefericitului de Giletti, documentul acesta îi mai pricinuia lui Fabricio şi alte griji : statura lui nu măsura decît cinci picioare şi cinci

degete [1] pe cînd paşaportul vorbea de cinci picioare şi zece degete ; apoi, el avea douăzeci şi patru de ani şi părea cu mult mai tînăr, iar Giletti avusese treizeci şi nouă. Trebuie să mărturisim că eroul nostru se plimbă timp de o jumătate de oră şi mai bine pe un fel de îndiguire a Padului, vecină cu podul de bărci, mai înainte de a se hotărî să coboare. „Dacă ar fi altul în locul meu, ce l-aş sfătui să facă ? se întrebă el în cele din urmă. Bineînţeles, să treacă ; căci a rămîne pe teritoriul Parmei înseamnă a mă expune celei mai mari primejdii ; un jandarm poate fi oricînd trimis în urmărirea celui care a ucis, chiar dacă acesta s-a aflat în legitimă apărare.“ Fabricio se scotoci prin buzunare, rupse toate hîrtiuţele pe care le găsi prin ele şi nu-şi păstră decît batista şi tabachera ; căuta să scurteze, pe cît îi era cu putinţă, cercetarea la care avea să fie supus. Se gîndi la o groaznică întrebare care i s-ar fi putut pune şi la care nu găsea decît răspunsuri anapoda : avea să declare că se numeşte Giletti, însă întreaga lui rufărie era însemnată cu monogramul F.D.

După cum se vede, Fabricio făcea parte dintre acei nefericiţi pe care îi chinuie propria lor închipuire ; meteahnă pe care o au, de altfel, toţi oamenii de duh din Italia. Un soldat francez, bunăoară, care ar fi fost deopotrivă de curajos sau chiar mai puţin, s-ar fi prezentat ca să treacă pe pod de îndată şi fără a se gîndi dinainte la vreo piedică ; dar şi-ar fi păstrat toată stăpînirea de sine, în timp ce lui Fabricio îi lipsea cu totul sîngele rece în clipa cînd, la capătul podului, un omuleţ îmbrăcat în haine cenuşii îi spuse : „Intraţi în biroul poliţiei, pentru verificarea paşaportului“.

Încăperea avea pereţii murdari şi cu multe cuie de care spînzurau pipele şi pălăriile soioase ale vameşilor. Biroul mare, de brad, dincolo de care stăteau aceştia, era pătat de cerneală şi de vin ; cele două sau trei registre, legate în piele verde, erau pline de pete de toate

---

[1] *Piciorul* : veche măsură de lungime, egală cu 0,3048 m, şi care se împărţea în 12 „degete“.

culorile, iar cotorul le era înnegrit de degete. Deasupra unor catastife aşezate vraf, unele peste altele, se aflau trei splendide cununi de laur, folosite în ajun, cu prilejul uneia din sărbătoririle împăratului.

Fabricio fu izbit de toate aceste amănunte, care făcură să i se strîngă inima ; plătea acum pentru luxul care strălucea atît de proaspăt şi minunat în apartamentul său din palatul Sanseverina. Iată că era silit să intre în acest birou scîrbos şi să se supună, ca orice neisprăvit, unui adevărat interogatoriu.

Conţopistul, care întinsese o mînă galbenă ca să-i ia paşaportul, era mic şi negricios şi purta la cravată un ac de alamă. „Burghezul ăsta-i în toane rele", îşi zise Fabricio. Omul păru peste măsură de mirat cînd dădu cu ochii de cele scrise în paşaport şi îi trebuiră mai bine de cinci minute ca să isprăvească de citit.

— Aţi avut un accident ? îl întrebă el pe străin, arătînd cu capul spre obrazul lui învineţit.

— Da, ne-a răsturnat birjarul pe digul Padului. Apoi liniştea se aşternu din nou, în timp ce conţopistul continua să-l privească încruntat.

„Am sfeclit-o, îşi zise Fabricio ; acum are să-mi spună că îi pare rău, dar trebuie să-mi dea o veste proastă şi are să mă anunţe că sînt arestat." Şi o sumedenie de gînduri nebuneşti încolţiră în mintea eroului nostru care, în clipa aceea, încetase să mai judece logic. Astfel, la un moment dat, îi trecu prin cap să fugă pe uşa biroului, care rămăsese deschisă : „Îmi scot haina, mă azvîrl în Pad şi încerc să trec dincolo înot. Fie ce-o fi, numai la Spielberg să n-ajung." În timp ce cîntărea, în sinea lui, sorţii de izbîndă pe care i-ar fi avut o asemenea încumetare, slujbaşul poliţiei austriece continua să se holbeze la el ; aveau amîndoi nişte mutre nemaipomenite. Apropierea primejdiei insuflă omului chibzuit geniu, săltîndu-l, ca să zicem aşa, deasupra lui însuşi ; în schimb, pe omul cu închipuire bogată, ea îl face să-şi plăsmuiască adevărate romane, cutezătoare, ce-i drept, dar adesea năstruşnice.

Să fi văzut indignarea din ochii eroului nostru, sub privirea cercetătoare a acelui slujbaş de poliţie, împopoţonat cu podoabele sale de alamă ! „Dacă l-aş ucide, îşi spunea Fabricio, aş fi osîndit la douăzeci de ani de galere, dacă nu la moarte, ceea ce e, totuşi, mai puţin înfiorozitor decît să ajung la Spielberg, cu cîte un lanţ de şaizeci de ocale la fiecare picior şi cu opt uncii de pîine drept hrană, şi aceasta timp de douăzeci de ani ; n-aş mai ieşi din închisoare decît la patruzeci şi patru de ani.“ Judecata lui Fabricio pierdea din vedere că, de vreme ce îşi arsese paşaportul, nimic nu putea dovedi poliţaiului că el este răzvrătitul Fabricio del Dongo.

Precum se vede, eroul nostru era speriat rău de tot, şi ar fi fost încă şi mai speriat, dacă ar fi ştiut ce gînduri îl frămîntau în clipa aceea pe slujbaşul poliţiei. Căci omul din faţa lui era prieten cu Giletti. Să ne închipuim uimirea lui cînd îi văzu paşaportul în mîinile altuia ; primul lui gînd fu de a-l aresta pe acest altul, apoi îşi zise că poate Giletti vînduse paşaportul său acestui tinerel chipeş, care, de bună seamă, făcuse vreo poznă la Parma. „Dacă îl arestez, îşi zise el, îl bag la apă pe Giletti, căci se va descoperi imediat că şi-a vîndut paşaportul ; pe de altă parte, ce vor zice şefii mei dacă se apucă să cerceteze şi constată că eu, prietenul lui Giletti, am vizat paşaportul lui aflat în mîna altuia ?“ Funcţionarul se ridică de la birou şi îi spuse lui Fabricio :

— Aşteptaţi, vă rog. Apoi, din obişnuinţă funcţionărească, adăugă : Paşaportul dumneavoastră ridică o problemă.

Fabricio îşi zise, în sinea lui : „Am înţeles, trebuie s-o şterg“.

Într-adevăr, slujbaşul vamei ieşi din birou, lăsînd uşa deschisă, iar paşaportul pe masa de brad. „Sînt încoiţit, îşi zise Fabricio ; ar trebui să-mi iau paşaportul şi să trec iar podul, agale ; dacă grănicerul mă întreabă, am să-i spun că am uitat să-mi dau paşaportul la vizat la comisariatul de poliţie al ultimului sat din statele Parmei.“ Fabricio îşi şi înşfăcase paşaportul, cînd, spre

nespusa lui mirare, îl auzi pe funcţionarul cu acul de alamă spunînd :

— Drept să-ţi spun, nu mai pot : zăpuşeala asta m-a dat gata ; mă duc la cafenea să iau o ceşcuţă. După ce îţi isprăveşti luleaua, du-te în birou şi vezi că e un paşaport de vizat ; străinul aşteaptă acolo.

Fabricio, care tocmai ieşea tiptil, se pomeni faţă în faţă cu un tînăr frumuşel, care spuse fredonînd :

— Bine, hai să vizăm paşaportul, să-i tragem o semnătură.

— Unde doreşte domnul să meargă ?

— La Mantua, Veneţia şi Ferrara.

— Ferrara să fie, răspunse funcţionarul fluierînd ; şi, luînd o ştampilă, puse o viză cu cerneală albastră pe paşaport şi scrise maşinal cuvintele : Mantua, Veneţia şi Ferrara, în spaţiul alb lăsat de ştampilă, după care făcu prin aer mai multe rotocoale cu mîna, semnă şi îşi muie din nou pana în cerneală, pentru codiţa semnăturii, pe care o trase încet şi cu multă băgare de seamă.

Fabricio urmărea, fără să clipească, mişcările acestei pene ; funcţionarul îşi admiră semnătura, mai adăugă vreo cinci-şase puncte pe ici-pe colo şi, în cele din urmă, îi înmînă lui Fabricio paşaportul, spunîndu-i, pe tonul cel mai obişnuit :

— Drum bun, domnule.

Fabricio se şi depărtase, căutînd să-şi stăpînească iuţeala paşilor cînd, deodată, simţi că îl ia cineva de braţul stîng. Instinctiv, duse pîna la pumnal şi, dacă n-ar fi fost înconjurat de case, ar fi făcut, poate, cine ştie ce prostie. Văzîndu-l atît de speriat, omul care-l apucase de braţ îi spuse, scuzîndu-se :

— Dar v-am strigat de trei ori şi nu mi-aţi răspuns ; voiam să-l întreb pe domnul dacă n-are nimic de declarat la vamă ?

— Nu am la mine decît o batistă ; mă duc nu departe de aici, la o rudă, să vînez.

Dar, dacă ar fi fost poftit să spună numele acelei rude, ar fi fost tare încurcat. Pe arşiţa aceea şi cu toate

emoţiile prin care trecuse, Fabricio era ud leoarcă, parcă ar fi căzut în Pad. „Cînd am de a face cu actori, sînt viteaz nevoie mare, în schimb, cînd văd un vameş, împopoţonat cu ac de alamă, mi se taie picioarele ; iată o temă pentru sonetul comic, pe care am să-l trimit ducesei.“

Abia intră în Casal-Maggiore şi o luă la dreapta, pe o uliţă desfundată, care cobora spre Pad. „Am mare nevoie, îşi spuse el, de ajutorul lui Bachus [1] şi al zeiţei Ceres [2], şi intră într-o dugheană, la uşa căreia spînzura o cîrpă ieşită de soare, pe care se afla scris cuvîntul *Trattoria* [3]. Un cearşaf vechi, prins între două şipci subţiri, cobora pînă la o şchioapă deasupra pămîntului, ferind uşa acelei *Trattoria* de razele vrăjmaşe ale soarelui. O femeie cam goluţă şi nurlie îl primi pe eroul nostru cu mult respect, ceea ce îi făcu cea mai mare plăcere. Fabricio se grăbi să-i spună că moare de foame. În timp ce femeia îi gătea de mîncare, un bărbat de vreo treizeci de ani intră înăuntru, fără să dea bineţe ; deodată, se ridică de pe banca unde se trîntise ca la el acasă şi, adresîndu-se lui Fabricio : *Eccellenza, la riverisco* (salut pe excelenţa-voastră), îi spuse el. Fabricio, care în clipa aceea era cît se poate de bine dispus, în loc să se îngrijoreze, îi răspunse rîzînd :

— Da' de unde naiba o cunoşti tu pe excelenţa-mea ?

— Cum, excelenţa-voastră nu-l mai recunoaşte pe Lodovico, unul din vizitiii doamnei ducese Sanseverina ? Mi-aduc aminte că la ţară, la *Sacca*, unde ne duceam în fiecare an, mă îmbolnăveam regulat de friguri ; de aceea i-am şi cerut doamnei să-mi dea simbria şi mi-am luat tălpăşiţa. Şi-acum, iată-mă bogat : în loc de leafa de doisprezece galbeni pe an, la care aş fi putut avea dreptul, doamna ducesă mi-a spus că, pentru a-mi scrie în tihnă sonetele — căci sînt poet de *limbă vulgară* —

---

[1] Zeul vinului (în mitologia romană).
[2] Zeiţa agriculturii (în mitologia romană).
[3] Ospătăria (în limba italiană, în original).

îmĭ dăruieşte douăzeci şi patru de galbeni, iar domnul conte mi-a spus că dacă vreodată am a mă plînge de ceva, să vin la dînsul. Am avut cinstea să mîn trăsura *monseniorului* între două popasuri, cînd, ca un bun creştin ce este, s-a dus să se închine la mănăstirea Velleja.

Fabricio îl privi cu luare-aminte şi începu să-l recunoască. Pe vremuri, era unul din cei mai fercheşi vizitii ai casei Sanseverina ; acum, cînd se pretindea bogat, purta o cămăşoaie ruptă şi nişte pantaloni de stambă, care fuseseră cîndva negri şi care nu-i mai ajungeau decît pînă la genunchi ; o pereche de pantofi şi o pălărie ca vai de lume îi întregeau ţinuta vestimentară. În afară de asta, nu se mai bărbierise de vreo cincisprezece zile. În timp ce-şi mînca omleta, Fabricio stătea de vorbă cu el, ca de la egal la egal ; păru a înţelege că Lodovico era ibovnicul gazdei. Îşi isprăvi la repezeală masa, apoi i se adresă acestuia în şoaptă :

— Aş vrea să-ţi spun ceva...

— Excelenţa-voastră poate să vorbească fără ocol şi faţă de ea, e o fată bună de n-are pereche, răspunse Lodovico, aruncînd gazdei o căutătură galeşă.

— Atunci, dragii mei, iată despre ce este vorba, urmă Fabricio fără şovăială : mi s-a întîmplat un mare bucluc şi am nevoie de ajutorul vostru. Mai întîi, să ştiţi că nu e la mijloc nici un fel de chestiune politică ; pur şi simplu, am omorît un om, care voia să mă ucidă, fiindcă eram în vorbă cu iubita lui.

— Bietul băiat ! suspină femeia.

— Excelenţa-voastră poate să se bizuie pe mine, strigă vizitiul cu ochii scăpărînd de cel mai fierbinte devotament ; încotro doreşte excelenţa-voastră să meargă ?

— La Ferrara. Am eu un paşaport, dar ar fi mai bine să nu dau ochi cu jandarmii, care s-ar putea să fi fost încunoştinţaţi.

— Şi, ăluia, răposatului, cînd i-aţi făcut de petrecanie ?

— Azi-dimineaţă, pe la şase.

— Excelenţa-voastră nu şi-a mînjit cumva hainele cu sînge ? îl întrebă gazda.

— Chiar la asta mă gîndeam şi eu, spuse vizitiul. Dar oricum, hainele excelenţei-voastre sînt dintr-un postav prea scump ; pe la noi nu se prea vede aşa ceva şi s-ar putea să fim luaţi la ochi. Am eu un ovrei, de la care mă duc chiar acum să cumpăr alte haine. Excelenţa-voastră e cam de statura mea, atîta doar că e mai subţirel.

— Pentru dumnezeu, nu-mi mai spune „excelenţă“ te pomeneşti că ne aude careva.

— Da, excelenţă, răspunse vizitiul ieşind din dugheană.

— Stai ! Stai ! îi strigă Fabricio din urmă. Şi banii ? întoarce-te !

— Ce tot vorbiţi de bani ! zise gazda ; are la el şaizeci şi şapte de taleri, care-s ca şi ai dumneavoastră. În ce mă priveşte, adăugă ea coborînd glasul, mai am şi nu vreo patruzeci, pe care vi-i dăruiesc cu dragă inimă : tu ai întotdeauna bani asupră-ţi, cînd faci cîte o poznă din astea.

Intrînd în acea *Trattoria*, Fabricio îşi lepădase haina, de prea mare căldură.

— Aveţi o vestă care ar putea să vă facă pocinogul. dacă ar intra cineva : *pînza asta englezească* ar putea da de bănuit. Şi îi dete fugarului nostru o vestă de pînză vopsită în negru, care aparţinea soţului ei. Din odaia de alături, intră înăuntru un tînăr înalt, îmbrăcat cu oarecare eleganţă.

— Acesta-i soţul meu, spuse femeia. Pietro-Antonio, se adresă ea bărbatului, domnul este prieten cu Lodovico ; azi-dimineaţă i s-a întîmplat un bucluc de partea cealaltă a fluviului şi acum vrea să ajungă la Ferrara.

— Foarte bine, vorbi soţul pe un ton cît se poate de politicos, putem să-l trecem cu barca lui Carlo-Giuseppe.

Din pricina unei slăbiciuni a eroului nostru, pe care vom mărturisi-o tot atît de deschis, cum am mărturisit el frica lui din biroul de poliţie de la capătul podului,

ochii i se umplură de lacrimi ; era adînc mişcat de devotamentul fără margini pe care îl aflase la ţăranii aceia ; de asemenea, se gîndea la deosebita bunătate a mătuşii sale ; ce n-ar fi dat să-i poată face fericiţi pe toţi aceşti oameni ! Lodovico se întoarse cu un pachet sub braţ.

— Luaţi-vă rămas bun de la cel care aţi fost pînă acum, glumi soţul, prietenos.

— Pînă una-alta, spuse Lodovico foarte îngrijorat, începe să se vorbească în tîrg de dumneavoastră ; au fost unii care au băgat de seamă că aţi şovăit cînd aţi intrat pe acest *vicolo* [1] şi că aţi lăsat anume strada principală, ca unul care ar căuta să se ascundă.

— Urcaţi-vă repede în odaia de sus, îi spuse soţul.

Odaia aceasta, foarte mare şi foarte frumoasă, avea, în loc de geamuri, pînză fumurie la ambele ferestre ; de-a lungul pereţilor se vedeau patru paturi, fiecare larg de şase picioare şi înalt de cinci.

— Repede, repede ! îl zorea Lodovico ; avem aici, în tîrg, un marţafoi de jandarm, proaspăt sosit, care a încercat să-i facă curte frumoasei stăpîne a *Trattoriei* ; eu însă i-am prezis că, într-una din deplasările lui în interes de serviciu, ar putea să se aleagă cu un glonte în ceafă ; dacă javra asta aude cumva vorbindu-se de excelenţa-voastră, va voi să se răzbune şi va căuta să vă aresteze aici, ca să pună într-o lumină proastă *Trattoria* Theodolindei.

— Cum aşa ! se miră Lodovico, văzînd cămaşa plină de sînge a lui Fabricio şi rănile sale legate cu batista ; acel *porco* s-a apărat, care va să zică ! Iată o pricină de o sută de ori mai puternică decît este nevoie, ca să fiţi arestat ; şi eu, care n-am cumpărat cămaşă ! Deschise, fără multă vorbă, dulapul soţului şi-i dădu una din cămăşile acestuia lui Fabricio care, în scurt timp, se pomeni îmbrăcat ca un ţăran înstărit. Lodovico luă apoi o plasă agăţată într-un cui, puse hainele lui Fabricio în

---

[1] Ulicioară (în limba italiană, în original).

coşul de peşte, coborî scara în fugă şi ieşi repede pe o uşiţă dosnică, urmat de Fabricio.

— Hei, Theodolindo, strigă el din fugă, vezi de ascunde ce-am lăsat sus, că noi ne ducem să aşteptăm sub sălcii ; iar tu, Pietro-Antonio, trimite-ne cît poţi mai repede o barcă ; plătim bine.

Lodovico îl trecu pe Fabricio peste vreo douăzeci de şanţuri. Deasupra celor mai largi dintre ele, erau puse scînduri lungi şi mlădioase, care serveau drept punţi ; după ce treceau, Lodovico le trăgea şi le punea la o parte. Ajungînd la ultimul canal, trase în grabă scîndura.

— Acum putem să mai răsuflăm, spuse el ; cîinele acela de jandarm ar avea de mers mai bine de două leghe, înainte de a putea ajunge din urmă pe excelenţa-voastră. Ei, dar sînteţi cam alb la faţă, îi spuse el lui Fabricio ; bine că n-am uitat să iau cu mine şipul de rachiu.

— Îmi va prinde grozav de bine, căci am la coapsă o rană pe care încep s-o cam simt ; şi, în afară de asta, în biroul poliţiei, de la capul podului, am tras o sperietură straşnică.

— Cred şi eu, spuse Lodovico ; cu o cămaşă plină de sînge, ca aceea pe care o aveaţi, nici nu pot înţelege cum de aţi avut îndrăzneala să intraţi într-un asemenea loc. În ce priveşte rănile, fiţi pe pace, că eu mă pricep la de-alde astea ; acum am să vă caut un locşor la răcoare, unde o să puteţi aţipi vreun ceas şi de unde va veni să ne ia barca, dacă avem norocul să ni se facă rost de barcă ; dacă nu, după ce vă veţi fi odihnit niţel, vom mai merge cale de două leghe şi vom ajunge la o moară, unde voi găsi chiar eu o barcă. Excelenţa-voastră îşi dă seama mai bine decît mine : doamna ducesă va fi deznădăjduită cînd va afla cele întîmplate ; îi vor spune că aţi fost rănit de moarte sau poate chiar că l-aţi omorît pe celălalt pe la spate. Marchiza Raversi se va grăbi să răspîndească cele mai afurisite zvonuri, ca să o cătrănească pe doamna. Aşa că excelenţa-voastră ar trebui să scrie.

— Şi cine îmi va duce scrisoarea ?

— Băieţii de la moara unde mergem cîştigă doisprezece bani pe zi ; pot ajunge la Parma într-o zi şi jumătate, asta face patru franci de drum, plus doi franci despăgubire pentru tocitul ghetelor ; dacă această călătorie ar fi făcută în interesul unui pîrlit ca mine, ar costa cam şase franci ; dar cum este făcută din porunca unui mare senior, eu aş zice să le daţi doisprezece.

Ajungînd la locul de odihnă, într-o luncă de arini şi de sălcii pletoase şi răcoroase, Lodovico porni cale de un ceas, să caute hîrtie şi cerneală. „Doamne-dumnezeule, ce bine mi-e aici ! exclamă Fabricio. O, soartă a mea, adio ! nu voi mai fi nicicînd arhiepiscop !“

La întoarcere, Lodovico îl află cufundat într-un somn adînc şi nu vru să-l trezească. Barca sosi abia după apusul soarelui ; îndată ce Lodovico o zări, îl trezi pe Fabricio, care scrise două scrisori.

— Excelenţa-voastră îşi dă mai bine seama decît mine ce trebuie să facă, îndrăzni Lodovico, după multă codeală şi, orice ar spune, tare mi-e frică să nu o supăr dacă mai adaug ceva.

— Nu sînt un asemenea nătărău, cum îţi închipui, răspunse Fabricio, şi orice mi-ai putea spune, vei rămîne întotdeauna pentru mine omul de încredere al mătuşii mele şi nu voi uita că ai făcut totul în lume pentru a mă scoate dintr-un impas atît de greu.

Trebuiră multe alte asigurări pentru a-l face pe Lodovico să vorbească, iar cînd, în sfîrşit, se hotărî să spună ceea ce îi stătea pe suflet, începu cu o introducere care ţinu aproape cinci minute. Fabricio îşi pierdu răbdarea, apoi îşi spuse : „A cui e vina ? Desigur, a ifoselor noastre, pe care omul acesta a avut tot timpul să le vadă din înălţimea caprei sale.“ In cele din urmă, credinciosul Lodovico se hotărî să grăiască pe şleau.

— Ce n-ar da marchiza Raversi curierului pe care îl veţi trimite la Parma, pentru a avea aceste două scrisori ! Sînt scrise de mîna dumneavoastră şi, prin urmare, constituie dovezi judiciare sigure împotriva dum-

neavoastră. Excelenţa-voastră va zice poate că îmi bag nasul unde nu-mi fierbe oala ; în al doilea rînd, îi va fi, poate, ruşine să pună sub ochii doamnei ducese scrisul meu amărît de vizitiu ; cu toate acestea, fiindcă e în joc însăşi siguranţa excelenţei-voastre, îmi iau inima în dinţi şi, fie ce-o fi, îndrăznesc să-mi dau cu părerea : excelenţa-voastră n-ar putea oare să-mi dicteze mie aceste două scrisori ? În cazul acesta, voi fi singurul care voi intra la apă, şi încă nu cine ştie ce, căci la o adică, n-am decît să zic că mi-aţi ieşit în cale pe cîmp, cu călimara într-o mînă şi cu pistolul în cealaltă şi că mi-aţi poruncit să scriu.

— Dă-mi mîna să ţi-o strîng, dragă Lodovico, exclamă Fabricio şi, ca să-ţi arăt că nu am nici un fel de taină faţă de un prieten ca tine, te rog să copiezi de îndată aceste două scrisori, aşa cum sînt.

Lodovico înţelese tot preţul acelei dovezi de încredere şi fu din cale-afară de mişcat, însă după cîteva rînduri, văzînd că barca se apropia repede pe apă, spuse :

— Scrisorile ar putea fi gata mai curînd, îi spuse el lui Fabricio, dacă excelenţa-voastră ar binevoi să se ostenească să mi le dicteze. Isprăvind cu scrisorile, Fabricio însemnă un A şi un B la sfîrşitul ultimului rînd, iar pe o bucăţică de hîrtie, pe care apoi o mototoli, scrise în franţuzeşte : *Croyez A et B* [1]. Purtătorul scrisorilor avea să ascundă petecul de hîrtie în tivul hainei.

Cînd barca ajunse la o depărtare potrivită, Lodovico îi strigă pe vîslaşi cu nişte nume ce nu erau ale lor ; aceştia nu-i răspunseră, dar traseră la vreo cinci sute de stînjeni mai încolo, uitîndu-se în toate părţile, ca să vadă dacă nu fuseseră zăriţi de vreun vameş.

— Sînt la ordinele dumneavoastră, îi spuse Lodovico lui Fabricio ; poruncîţi să duc chiar eu scrisorile la Parma ? Sau doriţi să vă însoţesc la Ferrara ?

— Aş vrea să vii cu mine la Ferrara, dar e un serviciu pe care aproape că nu îndrăznesc să ti-l cer. Va

[1] Încredeţi-vă în A şi B.

trebui să debarc şi să încerc să intru în oraş, fără să-mi arăt paşaportul. Căci, drept să-ţi spun, mi-e tare silă să călătoresc sub numele lui Giletti şi eşti singurul om care mi-ar putea face rost de alt paşaport.

— De ce nu mi-aţi spus-o la Casal-Maggiore ? E acolo o iscoadă care ne-ar fi putut vinde un paşaport minunat şi nu prea scump, cu patruzeci-cincizeci de franci.

Unul dintre năieri, care se născuse pe ţărmul drept al Padului şi, prin urmare, n-avea nevoie de paşaport de străinătate ca să intre în Parma, se arătă dispus să ducă el scrisorile. Lodovico se pricepea să tragă la vîsle şi trecu să vîslească alături de celălalt.

— Coborînd pe Pad în jos, zise el, ne vom întîlni cu bărci de-ale poliţiei, înarmate, dar dacă e vorba să le ocolim, las' pe mine. De zece ori fură nevoiţi să se ascundă printre ostroavele joase, acoperite cu sălcii. În trei rînduri săriră pe uscat ca să lase să treacă bărcile poliţiei prin faţa luntrii lor goale. Lodovico se folosi de aceste lungi răgazuri ca să-i recite lui Fabricio unele din sonetele sale. Erau bine simţite, dar alcătuite din cuvinte atît de răsuflate, încît nici nu meritau să mai fie scrise. Era ciudat cum fostul vizitiu, care avea atîta suflet şi un fel de a vedea atît de viu şi de pitoresc, de îndată ce se apuca să compună, devenea rece şi banal. „Adică tocmai pe dos decît se întîmplă în lumea noastră, îşi zise Fabricio, unde toţi se pricep să se exprime în chipul cel mai ales, dar inimile n-au nimic a spune." Pricepu că cea mai mare plăcere pe care i-o putea face acestui servitor credincios, era să se apuce să îndrepte greşelile de ortografie de care îi erau pline sonetele.

— Cînd le împrumut caietul, îşi bat joc de mine, se plînse Lodovico ; dacă excelenţa-voastră ar binevoi să-mi dicteze literă cu literă cum să scriu, invidioşii n-ar mai avea ce să spună ; că doar nu în scriitură zace talentul cuiva.

Abia a treia zi, pe înnoptate, putu Fabricio să debarce în deplină siguranţă, într-un crîng de arini, la o leghe înainte de *Ponte Lago Oscuro*. Toată ziua urmă-

toare, rămase pitit într-o cînepişte, în timp ce Lodovîco se duse înaintea lui, la Ferrara. Acolo închirie o cămăruţă la un evreu nevoiaş, care înţelese de îndată că era rost de cîştig, dacă ştia să tacă. Spre seară, la apusul soarelui, Fabricio îşi făcu intrarea în Ferrara călare pe un căluţ ; avea mare nevoie de asemenea ajutor, deoarece, cît coborîse fluviul, îl cam pleoştise căldura ; afară de asta, rana pe care i-o făcuse Giletti cu cuţitul în coapsă, precum şi lovitura de sabie pe care o primise în umăr, la începutul luptei, se umflaseră şi-i dădeau fierbinţeli.

Capitolul al doisprezecelea

Evreul care-i găzduise aduse un chirurg de încredere ; acesta, înţelegînd la rîndu-i că era rost de ciupeală, îi declară lui Lodovico că *cugetul* lui îl sileşte să adreseze poliţiei un raport asupra rănilor tînărului, căruia Lodovico îi spunea „frate“

— Legea-i lege, adăugă el, şi se vede cît de colo că fratele dumitale nu s-a rănit căzînd de pe scară, cu un briceag deschis în mînă, cum pretinde.

Lodovico îi răspunse cu răceală acelui chirurg plin de rîvnă că, dacă îndrăznea cumva să dea ascultare îndemnurilor cugetului său, avea să-i facă cinstea, înainte de a părăsi Ferrara, să cadă asupra lui taman cu un briceag deschis în mînă. Cînd aduse întîmplarea la cunoştinţa lui Fabricio, acesta îl dojeni ; dar nu mai era nici o clipă de pierdut : trebuia să-şi ia tălpăşiţa. Lodovico îi spuse evreului că ar vrea să-l scoată pe fratele său la aer ; se duse să caute o birjă, prietenii noştri ieşiră din casă şi... duşi au fost. Fără îndoială că cititorului îi va părea lungă înşiruirea tuturor acestor peripeţii, pricinuite de lipsa unui paşaport : asemenea lucruri nu se mai cunosc azi în Franţa ; dar în Italia, şi

mai ales în împrejurimile Padului, toată lumea nu vorbea decît de paşapoarte. O dată ieşiţi din Ferrara, ca pentru a face o plimbare şi fără să fi întîmpinat vreo piedică, Lodovico dădu drumul birjei, se înapoie în oraş pe altă poartă şi se întoarse la Fabricio cu o *sediola* [1], pe care o tocmise pentru vreo douăsprezece leghe. Ajungînd în apropiere de Bolonia, prietenii noştri cerură să fie duşi, peste cîmp, pînă la drumul care merge de la Florenţa la Bolonia ; petrecură noaptea în cel mai nenorocit han pe care-l putură afla, şi a doua zi, fiindcă Fabricio se simţea în stare să meargă cît de cît, intrară amîndoi în oraş, ca nişte oameni aflaţi în plimbare. Paşaportul lui Giletti fusese ars : moartea actorului era, de bună seamă, cunoscută, astfel că pentru ei era mai puţin primejdios să fie arestaţi ca oameni fără paşaport decît ca purtători ai paşaportului unui om asasinat.

Lodovico cunoştea la Bolonia doi-trei servitori de casă mare ; hotărîră că se va duce să-i tragă de limbă. Le spuse că, venind de la Florenţa şi poposind pe cîmp, împreună cu fratele său mezin, acesta, vrînd să mai doarmă, îl lăsase să plece singur mai departe, cu un ceas înainte de răsăritul soarelui. Trebuia să-l ajungă din urmă în satul unde el, Lodovico, avea să se oprească să lase să treacă arşiţa. Dar, văzînd că fratele său nu mai soseşte, Lodovico se hotărîse să se întoarcă să-l caute ; îl aflase zăcînd, rănit de o piatră şi de mai multe lovituri de cuţit, ba şi jefuit, pe deasupra, de nişte necunoscuţi, care îi căutaseră pricină. Acest frate al său era băiat frumos, ştia să ţesale şi să mîie caii, să citească şi să scrie, şi tare ar fi vrut să-şi găsească o slujbă într-o casă bună. Lodovico îşi puse în gînd să nu spună decît mai tîrziu şi numai dacă avea să fie nevoie, că tîlharii îi furaseră lui Fabricio şi bocceaua în care se afla întreaga lui rufărie, precum şi paşapoartele.

---

[1] Cabrioletă (în limba italiană, în original).

Sosind la Bolonia, Fabricio se simţi trudit peste măsură şi, fiindcă nu îndrăznea să intre fără paşaport în vreun han, se strecură în vasta biserică San-Petronio. Află acolo o răcoare plăcută şi binefăcătoare ; curînd, se simţi pe de-a-ntregul întremat. „Nerecunoscătorul de mine, se mustră el apoi, o dată mi se întîmplă să intru şi eu într-o biserică şi atunci doar ca să mă odihnesc, ca la cafenea !“ Căzu în genunchi şi mulţumi fierbinte celui de sus pentru toată ocrotirea pe care i-o dăduse din clipa cînd avusese nenorocul să-l ucidă pe Giletti. Ceea ce-l făcea încă să se cutremure, era primejdia prin care trecuse la Casal-Maggiore, cînd fusese la un paş de a fi recunoscut. „Cum se face, oare, că funcţionarul acela, ai cărui ochi mă cîntăreau atît de bănuitor şi care mi-a citit şi răscitit paşaportul, nu a băgat de seamă că nu măsor în înălţime cinci picioare şi zece degete, că nu am treizeci şi opt de ani şi că nu-s ciupit de vărsat ? Cîte mulţumiri îţi datorez, o, doamne ! Şi am putut să întîrzii atîta vreme pînă să vin să cad la picioarele tale cu toată nimicnicia mea ! Trufia mea s-a amăgit cu gîndul că nu datoram fericirea de a fi scăpat de cumplitul Spielberg, care se şi căscase să mă înghită, decît unor deşarte fereli omeneşti !“

Fabricio rămase mai bine de un ceas în starea aceea de adîncă reculegere faţă de nemărginita bunătate a domnului. Lodovico se apropie fără ca el să-l fi simţit şi se aşeză ceva mai în faţă ; cînd Fabricio, care stătea cu fruntea ascunsă în palme, îşi înălţă capul, credinciosul lui servitor îi văzu lacrimile curgîndu-i şiroaie pe obraji.

— Întoarce-te peste un ceas, se răsti Fabricio la el.

Lodovico îi iertă asprimea, căci îi văzuse evlavia. Fabricio rosti de mai multe ori la rînd cei şapte psalmi ai pocăinţei, pe care îi ştia pe dinafară, oprindu-se îndelung la versetele care aveau vreo asemănare cu împrejurarea în care se afla. Ceru iertarea domnului pentru multe lucruri, dar, ceea ce e vrednic de luat în seamă, nu-i trecu nici o clipă prin minte să numere, printre păcatele săvîrşite, şi planul de a ajunge arhi-

episcop numai şi numai datorită faptului că Mosca era prim-ministru şi socotea că demnitatea aceasta, precum şi traiul pe picior mare pe care îl presupunea, se potriveau de minune nepotului ducesei. E adevărat că şi Fabricio îşi dorise titlul acesta, dar fără să rîvnească la el din cale-afară ; se gîndise să se facă arhiepiscop aşa cum s-ar fi gîndit să ajungă ministru sau general. Nu-i trecuse niciodată prin minte că planurile ducesei puneau în joc însuşi cugetul lui. Era o trăsătură caracteristică a doctrinei religioase pe care i-o sădiseră în minte iezuiţii milanezi. Această doctrină *îţi răpeşte curajul de a gîndi la lucruri neobişnuite* şi, mai cu seamă, interzice *cercetarea de sine* ca pe cel mai mare dintre păcate ; ceea ce este, desigur, un pas către protestantism. Astfel că, pentru a şti de care greşeală te-ai făcut vinovat, trebuie să te sfătuieşti cu preotul sau să cauţi în lista păcatelor, aşa cum se află tipărită în cărţile intitulate *Pregătire pentru Taina Pocăinţei*. Fabricio ştia pe de rost lista păcatelor, scrisă în limba latină, fiindcă o învăţase la Academia Ecleziastică din Neapole.

Recitînd acum acea listă şi ajungînd la paragraful *Omor*, se învinui în faţa lui dumnezeu că ucisese un om ca să-şi apere viaţa. Trecu apoi foarte repede şi aproape fără să ia seamă la ele, peste paragrafele privitoare la păcatul de *simonie* (procurarea prin mijlocirea banilor a demnităţilor bisericeşti). Dacă i-ar fi propus cineva să dea o sută de ludovici ca să ajungă prim mare vicar al arhiepiscopului Parmei, ar fi respins ideea cu indignare ; dar, cu toate că nu era lipsit de inteligenţă şi mai ales de judecată, nu-i trecuse nici o singură dată prin minte că autoritatea contelui Mosca, folosită în favoarea lui, ar fi o *simonie*. Iată care erau roadele educaţiei iezuite : deprinderea de a trece, fără să le vezi, pe lîngă lucruri mai limpezi ca lumina zilei. Un francez, crescut în lumea zeflemisitoare şi stăpînită de interese personale a Parisului, ar fi putut, fără a fi de rea-credinţă, să-l învinuiască pe Fabricio de ipocrizie, chiar în clipa în care eroul nostru îşi deschidea

inima înaintea domnului cu cea mai desăvîrşită sinceritate şi cu cea mai adîncă reculegere.

Fabricio nu ieşi din biserică decît după ce îşi pregăti sufletul pentru spovedania la care avea de gînd să se ducă a doua zi ; îl găsi pe Lodovico şezînd pe treptele impunătorului peristil de piatră ce se înălţa în marea piaţă, dinaintea faţadei bisericii San-Petronio. Aşa cum după furtună văzduhul e mai curat, tot astfel sufletul lui Fabricio era liniştit, fericit şi parcă primenit.

— Mi-e cît se poate de bine, îi spuse el lui Lodovico, aproape că nu-mi mai simt nici rănile ; dar, mai înainte de orice, trebuie să-ţi cer iertare : adineaori, în biserică, ţi-am răspuns cu arţag. Eram adîncit în cercetarea cugetului meu. Ia spune, cum stăm cu treburile ?

— Cît se poate de bine : am arvunit o locuinţă, care, la drept vorbind, nu prea face de excelenţa-voastră, dar gazda, care-i nevasta unui prieten de-al meu, e plină de vino-ncoace şi, pe deasupra, e prietenă la toartă cu un copoi de frunte al poliţiei. Mîine mă voi duce să fac declaraţie cum că paşapoartele ne-au fost furate ; declaraţia va fi luată drept bună ; în schimb, va trebui să plătesc pe cel ce va duce scrisoarea pe care poliţia o va trimite la Casal-Maggiore, ca să verifice dacă, într-adevăr, există în acea comună un anume Lodovico San-Micheli, al cărui frate, Fabricio, se află în serviciile doamnei ducese Sanseverina, la Parma. Şi cu asta, basta, *siamo a cavallo*. (Expresie italiană care înseamnă : am scăpat).

Fabricio luase, deodată, o înfăţişare gravă : îl rugă pe Lodovico să-l aştepte o clipă, întră din nou în biserică, aproape în-fugă, şi abia ajuns înăuntru, căzu în genunchi şi începu să sărute lespezile de piatră. „Ai făcut o minune, doamne, strigă el cu lacrimi în ochi : cînd mi-ai văzut sufletul gata să reintre pe făgaşul datoriei, m-ai mîntuit ! Dumnezeule bun, dacă se întîmplă într-o zi să fiu omorît, adu-ţi aminte, în clipa morţii mele, de starea mea sufletească de acum". Cuprins de o adevărată exaltare, Fabricio recită din nou cei şapte psalmi ai pocăinţei. Înainte de a ieşi, se apropie de o bătrînă, care şedea în faţa unei mari icoane a sfintei

Maria, alături de un triunghi de fier, aşezat vertical pe un picior înalt. Laturile acelui triunghi erau înţesate cu o puzderie de ţepi, în care credincioşii înfigeau lumînările aprinse, în semn de prinos pentru vestita icoană a *Fecioarei* de Cimabue.[1] Cînd Fabricio se apropie, nu ardeau decît şapte lumînări ; îşi întipări în minte acest amănunt, cu gîndul să cugete mai apoi la el pe îndelete.

— Cît costă lumînările ? o întrebă el pe bătrînă.

— Doi bani bucata.

Nu erau mai groase decît o pană de gîscă şi mai mari de o şchioapă.

— Şi cîte ar mai încăpea pe sfeşnicul ăsta ?

— Şaizeci şi trei, deoarece şapte au fost aprinse.

„Şaizeci şi trei şi cu şapte, îşi zise Fabricio, fac şaptezeci : şi asta trebuie s-o ţin minte". Plăti lumînările, înfipse şi aprinse cu mîna lui primele şapte, apoi îngenunche pentru a aduce prinosul său cerului şi, ridicîndu-se, îi spuse bătrînei :

— Asta pentru că s-a milostivit cel de sus.

— Mor de foame, îi mărturisi el apoi lui Lodovico, ieşind din biserică.

— N-ar trebui să intrăm în nici o cîrciumă, mai bine haidem la prietena mea ; se va duce să tîrguiască cele de trebuinţă pentru masă, va şterpeli un franc şi va fi cu atît mai bucuroasă de noul ei oaspete.

— Asta înseamnă să rabd de foame încă un ceas, dacă nu mai mult, rîse Fabricio cu o seninătate copilărească şi intră într-o cîrciumă din apropierea bisericii San-Petronio. Spre uimirea lui, îl zări la una din mesele vecine pe Pepe, primul valet al mătuşii sale, chiar acela care venise, mai de mult, în întîmpinarea lui la Geneva. Fabricio îi făcu semn să tacă ; apoi, după ce îmbucă ceva la repezeală, cu faţa luminată de un zîmbet fericit, se ridică şi ieşi ; Pepe îl urmă şi, pentru a treia oară, eroul nostru intră în biserica San-Petronio. Din discreţie, Lodovico rămase să se plimbe prin piaţă.

---

[1] Giovanni-Gualtieri Cimabue (1240—1301) : pictor şi arhitect florentin.

— Vai, *monseniore!* Ce se aude cu rănile dumneavoastră? Doamna ducesă e grozav de îngrijată: o zi întreagă v-a crezut mort, zăcînd pe cine ştie ce ostrov al Padului. Plec să-i dau de ştire chiar acum. Vă caut de şase zile, dintre care trei le-am petrecut la Ferrara, cutreierînd hanurile.

— Ai vreun paşaport pentru mine?

— Am chiar trei: unul cu numele şi titlurile excelenţei-voastre; cel de-al doilea, numai cu numele dumneavoastră, iar cel de al treilea, sub un nume de împrumut, Giuseppe Bossi. Fiecare paşaport e în dublu exemplar, după cum excelenţa-voastră va voi să pară că soseşte de la Florenţa sau de la Modena. N-avem decît să ieşim afară din oraş. Domnului conte i-ar face plăcere să afle că aţi tras la hanul *del Pelegrino*, al cărui stăpîn e de-ai noştri.

Fabricio, părînd a merge într-o doară, se îndreptă spre partea dreaptă a bisericii, pînă la locul unde arseseau lumînările aprinse de el; ochii i se aţintiră asupra icoanei *Fecioarei* zugrăvită de Cimabue şi îngenunche, spunîndu-i lui Pepe: „Se cuvine să mulţumesc domnului"; Pepe făcu şi el la fel. La ieşirea din biserică, Pepe îl văzu pe Fabricio dînd o monedă de douăzeci de franci primului cerşetor care-i ceru de pomană; acesta scoase asemenea strigăte de recunoştinţă, încît asmuţi pe urmele milostivului tînăr un roi de milogi de toate soiurile, din cei care se foiesc de obicei prin piaţa San-Petronio. Fiecare voia să aibă şi el partea lui din galbenul aruncat. Cerşetoarele, pierzînd nădejdea de a mai putea răzbate în învălmăşeala ce se iscase în jurul miluitului, tăbărîră asupra lui Fabricio, cerîndu-i să spună cu glas tare că dăduse galbenul ca să fie împărţit între toţi săracii domnului. Pepe roti bastonul cu măciulie de aur, poruncindu-le să-l lase pe excelenţa-sa în pace.

— Vai, excelenţă, se milogiră atunci cerşetoarele cu glasuri piţigăiate, mai daţi un galben şi pentru noi, sărmane femei ce sîntem!

Fabricio lungi pasul, femeile se luară după el şi o droaie de alţi săraci, stîrniţi şi ei de prin uliţele vecine, li se alăturară, alcătuind un fel de mică ceată răzvrătită. Toată acea gloată, îngrozitor de soioasă şi încăpăţînată, striga : *excelenţă*. Fabricio izbuti cu mare greutate să scape din învălmăşeală ; scena aceasta îl readuse cu picioarele pe pămînt. „Aşa-mi trebuie, îşi zise el, iată ce păţeşti cînd te amesteci printre golani."

Două din femei îl urmăriră pînă la poarta Saragossa, pe unde se ieşea din oraş ; Pepe le opri, amenin̦ţîndu-le cu bastonul şi azvîrlindu-le un pumn de mărunţiş. Fabricio urcă încîntătoarea culme *San-Michele in Bosco*, înconjură pe dinafara zidurilor o parte a oraşului şi, apucînd pe o cărăruie ce da în şoseaua Florenţei, la vreo cinci sute de paşi mai încolo, se întoarse din nou în oraş, unde înmînă, plin de gravitate, slujbaşului poliţiei, un paşaport în care semnalmentele lui erau notate cu cea mai mare exactitate. Paşaportul acesta vorbea de un anume Giuseppe Bossi, student în teologie. Fabricio băgă de seamă că în colţul drept al paşaportului, în josul paginii, se afla o mică pată de cerneală roşie, căzută ca din întîmplare. Două ceasuri după aceea, avea pe urmele lui un spion, din pricina titlului de *excelenţă* pe care tovarăşul său i-l dăduse în faţa cerşetorilor de la San-Petronio, în ciuda faptului că paşaportul său nu purta nici unul din titlurile care dădeau unui om dreptul de a fi numit de către semenii săi *excelenţă*.

Fabricio văzu spionul, dar nici nu se sinchisi ; nu-i mai era gîndul nici la paşaport, nici la poliţie şi se bucura de toate, ca un copil. Văzîndu-l atît de mulţumit de serviciile lui Lodovico, Pepe, care primise poruncă să rămînă cu dînsul, socoti mai nimerit să ducă el însuşi ducesei veştile cele bune. Fabricio scrise celor dragi două nesfîrşite scrisori ; îi dădu apoi prin minte să-i scrie una şi părintelui Landriani. Această din urmă scrisoare cuprindea o istorisire foarte exactă a luptei cu Giletti şi avu urmări cît se poate de fericite. Înduioşat la culme, bunul arhiepiscop se grăbi să se ducă

să i-o citească principelui, care catadicsi să-l asculte, căci era curios să vadă cum avea s-o aducă din condei tînărul *monsignore* pentru a justifica un omor atît de groaznic. Căci, mulţumită numeroşilor prieteni ai marchizei Raversi, suveranul, ca şi întreaga Parmă, era convins că Fabricio fusese ajutat de vreo douăzeci-treizeci de ţărani să ucidă un neisprăvit de actor, care avusese neobrăzarea să nu i-o lase pe micuţa Marietta. De obicei, la curţile despotice, orice intrigant îndemînatic măsluieşte adevărul, aşa cum face moda la Paris.

— Ce dumnezeu, exclamă alteţa-sa, asemenea lucruri pui pe altul să ţi le facă, nu se cade să le faci tu însuţi ; şi apoi, pe unul ca Giletti nu-l omori, îl cumperi.

Fabricio habar n-avea de cele ce se petreceau la Parma. La drept vorbind, întrebarea ce şi-o puneau toţi era dacă moartea acelui actor care, în timpul vieţii sale, cîştiga treizeci şi doi de franci pe lună, avea sau nu să provoace căderea guvernului ultra şi a şefului său, contele Mosca.

Aflînd de uciderea lui Giletti, principele, întărîtat de aerele de independenţă pe care şi le dădea ducesa, poruncise procurorului general Rassi să considere întregul proces ca şi cum ar fi fost vorba de un liberal. Cît despre Fabricio, se amăgea închipuindu-şi că un om de rangul lui era mai presus de legi ; nu-şi dădea seama că, într-o ţară în care cei sus-puşi nu sînt niciînd traşi la răspundere, intrigile sînt atotputernice, chiar şi împotriva lor. Îi vorbea adesea lui Lodovico despre desăvîrşita sa nevinovăţie care avea să fie, credea el, foarte curînd recunoscută în mod public ; principalul său argument consta în aceea că nu era vinovat. Dar, într-o bună zi, Lodovico îi spuse :

— Stau şi mă întreb cum poate excelenţa-voastră, care este atît de deşteaptă şi de învăţată, să se oştenească să-mi spună toate astea mie, sluga ei credincioasă ; excelenţa-voastră se întrece cu măsura, ferindu-se chiar de mine ; poveştile astea-s bune de spus de faţă cu lumea sau la judecată. „Ia te uită, omul mă crede un ucigaş şi convingerea aceasta nu-l face, totuşi,

să mă scoată de la inimă", își spuse Fabricio căzînd din cer.

Trei zile după plecarea lui Pepe, primi, spre marea lui mirare, o voluminoasă scrisoare, închisă cu o panglică de mătase, ca pe vremea lui Ludovic al XIV-lea, și adresată *excelenței-sale reverendisime monseniorului Fabricio del Dongo, prim mare vicar al eparhiei de Parma, canonic* etc.

— Dar, oare, mai sînt eu toate acestea ? se întrebă el rîzînd. Epistola arhiepiscopului Landriani era o capodoperă de raționament logic și clar ; cuprindea nici mai mult nici mai puțin de nouăsprezece pagini și povestea amănunțit toate cîte se petrecuseră la Parma cu prilejul morții lui Giletti.

„O armată franceză comandată de mareșalul Ney și care s-ar fi îndreptat asupra orașului n-ar fi stîrnit mai multă vîlvă, îi scria inimosul arhiepiscop ; *află, iubite fiule, că în afară de ducesă și de mine, toată lumea crede că ți-a făcut mare plăcere să-l ucizi pe măscăriciul de Giletti. Chiar dacă ți s-a întîmplat o asemenea nenorocire, astea sînt lucruri care se înnăbușe cu două sute de galbeni și cu o lipsă de șase luni din oraș ; numai că doamna Raversi vrea cu tot dinadinsul să-l răstoarne pe contele Mosca, folosindu-se de acest prilej. Și să nu crezi cumva că lumea te înfierează pentru cumplitul păcat de a-ți fi ucis aproapele, ci numai pentru greșeala, sau mai curînd obrăznicia, de a nu te fi folosit de un* bulo (un fel de bătăuș tocmit anume). *Îți tălmăcesc în această scrisoare cît mai limpede vorbele pe care le aud în jurul meu, fiindcă trebuie să știi că, de cînd cu nenorocirea aceasta, fie-i de-a pururi jalnică amintirea, mă arăt în fiece zi în trei din cele mai simandicoase case din oraș, ca să am prilejul de a te dezvinovăți. Și cred că niciodată n-am folosit într-un scop mai binecuvîntat bruma de elocință pe care cerul s-a milostivit să mi-o dăruie."*

Lui Fabricio parcă i s-ar fi luat o ceaţă de pe ochi ; căci în numeroasele ei scrisori, pline de cea mai caldă iubire, pe ducesă n-o lăsa inima să-i povestească adevărul. În schimb, îi jura că e gata să părăsească Parma pentru totdeauna, în cazul cînd el nu ar fi putut să se întoarcă în cel mai scurt timp cu fruntea sus. „Contele va face pentru tine, spunea ea în scrisoarea care însoţea pe aceea a arhiepiscopului, tot ceea ce este omeneşte cu putinţă. Cît despre mine, isprava asta a ta m-a făcut să mă schimb de nu mă mai recunosc ; am ajuns mai zgîrcită decît bancherul Tombone ; am dat drumul la toţi lucrătorii şi, mai mult decît atît, am făcut, împreună cu contele, inventarul averii mele, care s-a dovedit mult mai puţin însemnată decît credeam. După moartea mărinimosului Pietranera, pe care, între noi fie zis, ai fi făcut de o mie de ori mai bine să-l răzbuni, decît să-ţi primejduieşti viaţa încăierîndu-te cu un neisprăvit de teapa lui Giletti, am rămas cu un venit de o mie două sute de franci şi cinci mii de franci datorii ; îmi amintesc, între altele, că aveam două duzini şi jumătate de perechi de pantofi de atlas alb comandaţi la Paris şi o singură pereche de pantofi de mers pe stradă. Sînt aproape botărîtă să iau cei trei sute de mii de franci pe care mi i-a lăsat ducele şi cu care voiam să-i ridic un monument de toată frumuseţea. La drept vorbind, marchiza Raversi este duşmana ta de moarte şi deci şi a mea ; dacă ţi se urăşte cumva singur la Bolonia, trimite-mi vorbă şi voi fi lîngă tine. Alătur încă patru ordine de plată“...

Ducesa nu-i pomenea nimic despre cele ce se spuneau la Parma în privinţa isprăvii lui şi căuta, mai întîi de toate, să-i aline supărarea, cu atît mai mult cu cît în sinea ei găsea că un del Dongo nu putea fi cu adevărat tras la răspundere pentru moartea unui caraghios ca Giletti. „Cîţi Giletti n-au fost trimişi pe lumea cealaltă de strămoşii noştri, îi spunea ea contelui, şi nu s-a mai apucat nimeni să le ceară socoteală !“

Peste măsură de mirat, Fabricio, care abia începea să întrezărească adevărata faţă a lucrurilor, reciti de mai

multe ori, cu toată luarea-aminte, scrisoarea arhiepiscopului. Din păcate, acesta îl credea mai informat decît era în realitate. Fabricio înțelese că ceea ce prilejuia mai ales triumful marchizei Raversi era neputința în care se aflau ducesa și contele de a găsi martori *de visu* [1] ai acelei încăierări blestemate. Valetul, care dusese cel dintîi vestea la Parma, se afla la cîrciuma din Sanguigna cînd avusese loc lupta ; Marietta și bătrîna care-i ținea loc de mamă parcă intraseră în pămînt, iar vizitiul care mîna caii trăsurii lor fusese cumpărat de marchiză și depusese mărturii ticăloase.

„*Procedura este înconjurată de cel mai adînc mister*, scria bunul arhiepiscop, în stilul său ceremonios, *și e condusă de procurorul general Rassi, pe care doar mila creștinească mă împiedică să-l vorbesc de rău, dar care și-a agonisit averea înverșunîndu-se împotriva sărmanilor inculpați ca un ogar asupra iepurelui ; cu toate că alteța-sa, care e grozav de întărîtat, l-a însărcinat cu instruirea procesului pe Rassi — a cărui mîrșăvie și venalitate închipuirea dumitale nici nu poate să bănuie pînă unde merg — am izbutit să citesc cele trei depoziții ale acelui* vetturino *care a fost de față. Din fericire, nenorocitul se contrazice. Și fiindcă vorbesc cu tine, vicarul meu general, care îmi vei urma la conducerea eparhiei, află că l-am chemat și l-am descusut pe preotul parohiei în care locuiește acel păcătos. Îți voi spune, preaiubitul meu fiu, dar numai cu condiția să respecți taina spovedaniei, că preotul acesta a și aflat, de la nevasta acelui* vetturino, *cîți galbeni a primit el de la marchiza Raversi ; n-aș îndrăzni să susțin că marchiza i-a cerut să te calomnieze în fața judecătorilor, dar lucrul e aproape sigur. Banii i-au fost înmînați de un nenorocit de preot, care îndeplinește funcții foarte puțin onorabile pe lîngă marchiză și căruia am fost silit să-i iau pentru a doua oară dreptul de a sluji în biserică. N-am să te mai obosesc cu înșiruirea altor demersuri, la care desigur că te așteptai din partea mea*

[1] Oculari (în limba latină, în original).

şi care, de altfel, intră în îndatoririle mele. Un canonic, coleg de-al dumitale la catedrală, care îşi aminteşte uneori cam prea mult de trecerea de care se bucură datorită averii familiei sale, al cărui unic moştenitor a rămas prin mila domnului, şi-a îngăduit să afirme în salonul contelui Zurla, ministrul de Interne, că socoteşte acest fleac (vorbea de asasinatul amărîtului de Giletti) ca şi dovedit împotriva dumitale ; l-am chemat la mine şi, de faţă cu ceilalţi trei vicari generali, cu duhovnicul nostru şi cu alţi doi preoţi, aflaţi din întîmplare în sala de aşteptare, l-am rugat să ne împărtăşească şi nouă, fraţii săi întru domnul, faptele pe care se întemeia convingerea deplină la care pretindea că ajunsese în privinţa unuia dintre colegii săi de catedrală ; nefericitul nu a fost în stare decît să îngăimeze cîteva argumente foarte puţin concludente ; toţi cei de faţă s-au ridicat împotriva lui şi cu toate că nu am mai avut nevoie să adaug decît prea puţine cuvinte, a izbucnit în plîns şi şi-a recunoscut deschis, în faţa noastră, întreaga lui greşeală ; drept care, în numele meu şi al tuturor celor care luaseră parte la această consfătuire, i-am făgăduit să nu vorbesc nimănui despre ea, cu condiţia să facă tot ce-i va sta în putinţă pentru a îndrepta părerile greşite iscate de calomniile cu care te împroşca de două săptămîni încoace.

Nu-ţi mai spun, iubitul meu fiu, ceea ce pesemne că ştii de multă vreme şi anume că, din cei treizeci şi patru de ţărani tocmiţi de contele Mosca pentru săpături şi pe care doamna Raversi pretinde că i-ai plătit ca să te ajute la săvîrşirea crimei, treizeci şi doi se aflau în fundul şanţului, cufundaţi în munca lor, astfel că nu te-au văzut cînd ai pus mîna pe cuţitul de vînătoare ca să-ţi aperi viaţa împotriva celui care s-a năpustit asupră-ţi pe neaşteptate. Doi dintre ei, care se găseau afară din şanţ, au strigat către ceilalţi : îl omoară pe monsenior ! *Acest singur strigăt îţi dovedeşte pe deplin nevinovăţia. Ei bine, procurorul general Rassi pretinde că aceşti doi oameni au dispărut ; mai mult decît atît, s-a dat de urma a opt dintre muncitorii aflaţi în*

şanţ ; la primul interogatoriu, şase au declarat că au auzit strigătul : Îl omoară pe monsenior ! *Dar am aflat, pe căi lăturalnice, că la cel de-al cincilea interogatoriu, care a avut loc aseară, cinci au declarat că nu-şi mai amintesc bine dacă au auzit chiar ei acest strigăt sau dacă nu cumva le-a vorbit despre el vreunul dintre tovarăşii lor. Am poruncit să se afle de îndată adresele acestor martori şi voi cere preoţilor din parohiile de care ţin, să-i facă să priceapă că, dacă pentru cîţiva galbeni se vor lăsa ademeniţi să măsluiască adevărul, vor ajunge în iad.“*

Şi bunul arhiepiscop se pierdea într-*o* sumedenie de amănunte, aşa cum cititorul şi-a putut da seama din cele pe care le-am înşirat mai sus. Apoi, adăuga în latineşte :

„Toată povestea aceasta nu este altceva decît o încercare de răsturnare a guvernului actual. Dacă vei fi osîndit, fie la galere, fie la moarte, voi interveni, declarînd din înălţimea amvonului meu arhiepiscopal că te ştiu nevinovat ; că nu ai făcut decît să-ţi aperi viaţa ameninţată de un tîlhar şi că eu te-am oprit să mai calci în Parma, atîta vreme cît vrăjmaşii tăi taie şi spînzură aici după bunul lor plac. Mă bate chiar gîndul să-l înfierez aşa cum i s-ar cuveni pe procurorul general Rassi ; ura faţă de acest om este tot atît de obştească pe cît de rară e preţuirea caracterului său. Oricum, în ajunul zilei în care procurorul general va rosti o sentinţă atît de nedreaptă, ducesa Sanseverina va părăsi oraşul şi poate şi statele Parmei ; şi nu rămîne nici o îndoială că şi contele Mosca îşi va înainta demisia. E mai mult decît sigur că atunci. generalul Fabio Conti va fi chemat în fruntea gavernului. iar marchiza Raversi îşi va vedea visul cu ochii. Marele neajuns în procesul acesta. al dumitale, se trage de acolo că nici un om priceput nu a fost însărcinat să facă tot ce trebuie ca să-ţi dovedească nevinovăţia şi să împiedice încercările de mituire a martorilor. Contele îşi închipuie că el îndeplineşte rolul acesta, dar e prea mare senior ca să se

coboare pînă la anumite amănunte ; pe de altă parte, în calitatea lui de ministru al Poliţiei, a trebuit, în prima clipă, să dea cele mai aspre porunci împotriva dumitale. Şi apoi, să cutez oare a-ţi spune ? suveranul nostru atotputernic te socoteşte vinovat sau numai se preface, dar dă dovadă de oarecare pornire în ceea ce te priveşte.“

(Cuvintele : *suveranul nostru atotputernic* şi *se preface* erau în greceşte şi Fabricio fu din cale-afară de recunoscător arhiepiscopului pentru că îndrăznise să le scrie. Tăie cu un briceag rîndul din scrisoarea în care se aflau şi îl distruse pe loc).

Fabricio îşi întrerupse de douăzeci de ori citirea scrisorii : era răscolit de avînturile celei mai înflăcărate recunoştinţe. Răspunse numaidecît arhiepiscopului, pe opt pagini. În timp ce scria, îşi ridica din cînd în cînd capul pentru ca lacrimile să nu-i picure pe hîrtie. A doua zi, în clipa în care vru să pecetluiască scrisoarea, i se păru, recitind-o, că avea un ton prea lumesc. „Am s-o transpun în latineşte, îşi zise el, va părea mai respectuoasă preacinstitului arhiepiscop.“ Şi în timp ce se străduia să alcătuiască fraze latineşti cît mai frumoase şi cît mai lungi, după pilda lui Cicero [1], îşi aminti că într-o zi, arhiepiscopul, vorbindu-i de Napoleon, îl numise Buonaparte [2] ; şi pe dată, toată înduioşarea, care în ajun îl mişcase pînă la lacrimi, se topi fără urmă. „O, rege al Italiei, exclamă el, credinţa pe care atîţia ţi-au jurat-o în timpul vieţii, eu ţi-o voi păstra şi după moarte. Arhiepiscopul ţine la mine fiindcă sînt un del Dongo şi el e fecior de burghez.“ Şi pentru ca frumoasa lui epistolă latinească să-i fie totuşi de folos, Fabricio mai schimbă cîte ceva pe ici, pe colo, şi o adresă contelui Mosca.

---

[1] *Marcus Tullius Cicero* (106—43 î.e.n.), celebru orator roman. Discursurile şi tratatele sale filozofice şi de critică literară constituie un model de stil în limba latină.

[2] Adversarii lui Napoleon Bonaparte îi pronunţau numele Buonaparte, pentru a aminti obîrşia sa corsicană.

În aceeaşi zi, Fabricio o întîlni pe stradă pe Marietta ; zărindu-l, fata se îmbujoră de bucurie şi îi făcu semn să o urmeze, fără să-i vorbească. Se îndreptă în grabă spre un portic, unde nu era nimeni ; acolo, pentru a nu fi recunoscută, îşi trase pe ochi dantela neagră, care, după datina locului, îi acoperea capul, şi se întoarse spre Fabricio :

— Cum se face, îl întrebă ea nerăbdătoare, că te plimbi astfel, nestingherit, pe stradă ?

Eroul nostru îi istorisi toată povestea.

— Sfinte doamne, erai la Ferrara ! Şi eu cît te-am căutat ! Află că m-am sfădit cu baba mea, fiindcă voia cu orice preţ să ne ducem la Veneţia, dar ştiam eu că n-ai să dai pe-acolo, de vreme ce eşti pe lista neagră a Austriei. Mi-am vîndut colanul meu de aur ca să am cu ce veni la Bolonia, unde parcă îmi spunea inima că am să am fericirea să te întîlnesc ; după două zile, m-am pomenit cu baba, aşa că de aceea nu-ţi spun să vii pe la noi, fiindcă iar are să caute să te jupoaie de bani şi mie îmi crapă obrazul de ruşine. Am trăit cît se poate de chibzuit de cînd cu nenorocirea aceea, aşa că n-am cheltuit nici un sfert din ce ne-ai dat. Pe de altă parte, nici la hanul *Pelegrino* n-aş vrea să se vadă că vin, căci ar fi prea bătător la ochi. Cată de închiriază vreo odăiţă undeva, pe vreo străduţă dosnică, iar la *Ave Maria* (pe-nserat), am să te aştept aici, sub acest portic. Şi spunînd acestea, o luă la fugă.

Capitolul al treisprezecelea

Toate gîndurile serioase fură uitate la ivirea neaşteptată a acestei fete încîntătoare. Fabricio începu să ducă la Bolonia o viaţă fericită şi lipsită de griji. Uşurinţa copilăroasă, cu care se bucura de tot ceea ce umplea viaţa lui de acum, se strecura şi în scrisorile pe care

le scria ducesei ; ba chiar într-un chip atît de vădit, încît aceasta se şi supără. Dar Fabricio abia luă seama ; avu doar grijă să însemne prescurtat, pe cadranul ceasului pe care îl purta la el : cînd îi scriu D., să nu spun niciodată *cînd eram preot*, sau *cînd eram om al bisericii*, fiindcă se supără. Cumpărase doi căişori, de care era foarte mulţumit ; îi înhăma la o caleaşcă luată cu chirie, de cîte ori Marietta voia să cunoască vreunul din minunatele locuri de plimbare din împrejurimile Boloniei ; aproape în fiecare seară o ducea la *Cascada Reno*. La întoarcere, se opreau la mult preaîndatoritorul Crescentini, care se credea puţin tatăl Mariettei.

„Drept să spun, dacă asta e viaţa de cafenea pe care o socoteam atît de nevrednică de un om de oarecare valoare, am făcut rău să fug de ea.“ Dar, judecînd astfel, Fabricio nu ţinea seama de faptul că se ducea la cafenea doar pentru a citi *Constituţionalul* şi că, fiind cu desăvîrşire necunoscut de protipendada oraşului, ambiţiile deşarte nu aveau nici un amestec în fericirea lui de acum. Cînd nu era cu Marietta, putea fi văzut la Observator, unde urma un curs de astronomie ; profesorul se împrietenise cu el şi, duminica, Fabricio îi împrumuta caii ca să se furlandisească împreună cu nevasta pe *Corso*-ul de pe *Montagnola*.

Fabricio nu putea suferi să pricinuiască vreun neajuns cuiva, oricît de puţin demnă de preţuire ar fi fost fiinţa cu pricina. Marietta continua să-l împiedice să dea ochi cu bătrîna ; dar într-o zi, pe cînd fata se afla la biserică, urcă pînă la *mammacia*, care, văzîndu-l, se înroşi de mînie. „Trebuie neapărat să mă port ca un del Dongo“, îşi spuse Fabricio.

— Cît cîştigă Marietta pe lună, cînd joacă ? strigă el cu ifosele cu care orice tînăr ce se respectă intră, la Paris, în balconul de la *Bouffes* [1].

— Cincizeci de galbeni.

---

[1] *Bouffes Parisiens*, celebru teatru de operetă.

— Minţi, cum ţi-e obiceiul ; spune drept, ori să mă bată dumnezeu dacă ai să vezi de la mine un sfanţ.

— Iaca, spun. La Parma, cînd eram cu trupa, înainte să cadă pe capul nostru pacostea de a te fi întîlnit, cîştiga douăzeci şi doi de galbeni ; mai cîştigam şi eu doisprezece, din care îi dădeam fiecare lui Giletti, apărătorul nostru, cîte o treime. Iar el avea grijă să-i dăruiască Mariettei, în fiecare lună, cîte ceva, preţ de vreo doi galbeni.

— Iar minţi ; parcă eu nu ştiu că primeai numai patru galbeni. Oricum, dacă te porţi frumos cu Marietta, te iau în serviciul meu, ca şi cum aş fi un *impresario* ; în fiece lună, vei avea de la mine doisprezece galbeni pentru dumneata şi douăzeci şi doi pentru dînsa ; dar dacă o mai văd o singură dată plînsă, să ştii că întorc foaia...

— A, care va să zică, îmi faci pe grozavul. Află atunci că, în ciuda nemaipomenitei tale dărnicii, ne ducem de rîpă, răspunse bătrîna mînioasă, căci pierdem orice *avviamento* (vad). Iar cînd ni se va întîmpla groaznica nenorocire să fim lipsite şi de ocrotirea excelenţei-voastre, nu vom mai fi cunoscute de nici o trupă, toate vor fi fost completate, iar nouă nu ne va mai rămîne, din vina dumitale, decît să crăpăm de foame.

— Du-te la dracu' ! îi strigă Fabricio plecînd.

— Nu la dracu' am să mă duc, păgînule, ci drept la poliţie ! Să afle de la mine că eşti un *monsignore*, şi încă unul răspopit, şi că nu te cheamă Giuseppe Bossi, cum nu mă cheamă pe mine.

Fabricio, care apucase să coboare vreo cîteva trepte, le urcă din nou.

— În primul rînd, poliţia ştie mai bine decît tine care e adevăratul meu nume ; dar dacă te apuci cumva să mă denunţi, dacă faci această ticăloşie, o ameninţă el, Lodovico al meu va avea el grijă să te înveţe minte, şi nu cu şase lovituri de cuţit, ci cu două duzini, care te vor face ciur ; pe urmă, ai să zaci şase luni în spital, fără un fir de tutun.

Bătrîna se îngălbeni la faţă şi, repezindu-se la Fabricio, îi luă mîna şi vru să i-o sărute.

— Primesc cu recunoştinţă soarta pe care ne-o hărăzeşti Mariettei şi mie. Iartă-mă, dar pari atît de bun, încît te-am crezut cam prostănac. Nu uita, aşadar, că şi alţii ar putea face aceeaşi greşeală ; te sfătuiesc ca, pe viitor, să te porţi mai vădit ca un mare senior. Apoi adăugă, cu cea mai desăvîrşită neobrăzare : să te gîndeşti la sfatul meu, căci nu e rău ; şi cum iarna nu-i prea departe, ai face bine să ne dăruieşti, Mariettei şi mie, două paltoane de stofă bună englezească, din aceea de care vinde negustorul ăl mare, din piaţa San-Petronio.

Dragostea frumoasei Marietta îi dăruia lui Fabricio toate bucuriile unei dulci prietenii, ceea ce îl făcea să viseze la fericirea oarecum asemănătoare pe care ar fi putut-o afla alături de ducesă.

„Dar ceea ce îmi place, îşi spunea el uneori, este că rămîn cu desăvîrşire străin de acea preocupare exclusivă şi pătimaşă pe care oamenii o numesc iubire. Printre legăturile de dragoste pe care întîmplarea m-a făcut să le am la Novara sau la Neapole, întîlnit-am vreodată o femeie a cărei apropiere, chiar în primele zile, să preţuiască pentru mine mai mult decît o plimbare călare pe un cal frumos şi necunoscut ? Ceea ce se cheamă iubire, adăugă el, să nu fie oare decît tot o minciună ? Bineînţeles că iubesc, dar în aceeaşi măsură în care am poftă de mîncare la ora şase ! Oare, din înclinarea aceasta, întrucîtva grosolană, să fi făcut mincinoşii iubirea lui Othello [1], iubirea lui Tancred [2] ? Sau sînt eu cumva altfel alcătuit decît toţi ceilalţi oameni ? Să lipsească oare sufletului meu această pasiune ? De ce ? Ciudată ar mai fi soarta asta a mea !“

La Neapole, mai ales în ultima vreme, Fabricio întîlnise femei care, mîndre de rangul, de frumuseţea şi de locul pe care îl ocupau în societate adoratorii la care renunţaseră pentru dînsul, avuseseră pretenţia să-l ţină din scurt. De îndată ce simţise aceasta, Fabricio se des-

---

[1] Eroul cunoscutei tragedii a lui Shakespeare.

[2] Erou din *Ierusalimul eliberat* de Torquato Tasso şi din tragedia cu acelaşi nume, de Voltaire.

părţise de ele în chipul cel mai grăbit şi mai scandalos. „Dacă m-aş lăsa vreodată furat de plăcerea — desigur foarte mare — de a o iubi pe această femeie frumoasă care se numeşte ducesa Sanseverina, ar însemna să fac întocmai ca franţuzul acela zăpăcit, care a omorît, într-o bună zi, găina cu ouă de aur. Căci ei îi datorez unica bucurie pe care am simţit-o vreodată în dragoste : prietenia pe care i-o port e însăşi viaţa mea ; şi, de altfel, ce-aş fi fost eu fără ea ? Un biet exilat, silit să-şi ducă zilele cu chiu cu vai, într-un castel părăginit din împrejurimile Novarei. Îmi amintesc că, în serile de toamnă, eram nevoit să-mi pun o umbrelă deasupra pologului de deasupra patului. Călăream pe caii intendentului, care nu zicea «nu» din consideraţie pentru *sîngele meu albastru* (pentru înalta mea obîrşie), dar căruia începea să-i pară cam lungă şederea mea acolo. Tatăl meu îmi hotărîse un venit de o mie două sute de franci, dar îşi închipuia că săvîrşise cel mai groaznic păcat dînd o bucată de pîine unui iacobin. Sărmana mea mamă şi surorile mele renunţau să-şi facă rochii, ca eu să pot fi în stare să dăruiesc cîte o mică amintire iubitelor. Dar felul acesta de a fi darnic îmi frîngea inima. Ca să nu mai vorbesc de faptul că începea să mi se bănuiască sărăcia, iar tineretul nobil din împrejurimi sta gata-gata să mă compătimească. Mai devreme sau mai tîrziu, vreun filfizon şi-ar fi exprimat dispreţul pentru un iacobin păgubos, ajuns la sapă de lemn, căci în ochii acelor oameni nu eram altceva. Ar fi urmat cîteva zdravene lovituri de spadă, pe care le-aş fi dat sau le-aş fi primit, şi care m-ar fi dus drept la fortăreaţa Fenestrelles, sau poate că m-aş fi refugiat din nou în Elveţia, tot cu un venit de o mie două sute de franci pe an. Din fericire, ducesei îi datorez faptul de a fi scăpat de toate aceste buclucuri ; şi culmea e că tot ea este aceea care are faţă de mine impulsurile de prietenie pe care ar trebui să le simt eu.

În loc să trăiesc ca un caraghios şi ca un pîrlit, în loc de viaţa aceea care ar fi făcut din mine o lighioană amărîtă şi nătîngă, locuiesc de patru ani într-un mare

oraş, cu trăsură la scară, ceea ce m-ă scutît de a cunoaşte invidia şi toate celelalte josnice simţăminte ale provinciei. Mătuşa asta a mea, mult prea îngăduitoare, mă ceartă întotdeauna că nu iau destui bani de la bancher. Şi eu să dau cu piciorul acestui trai minunat? Să-mi pierd singura prietenă pe care o am pe lume? Ar fi de ajuns să rostesc *o mincIună*, ar fi de ajuns să-i spun acestei femei fermecătoare, şi poate fără seamăn pe lume, faţă de care nutresc prietenia cea mai fierbinte: *Te iubesc*, eu, care habar n-am ce înseamnă a iubi cu adevărat. Pe urmă, toată ziua n-ar face altceva decît să mă certe că nu am faţă de dînsa acele impulsuri pătimaşe ce-mi sînt străine. Pe cînd Marietta, care nu citeşte în inima mea şi care ia o mîngîiere drept imbold sufletesc, îşi închipuie că o iubesc nebuneşte şi se crede cea mai fericită dintre femei.

De fapt, dacă e să mă gîndesc bine, puţinul pe care l-am cunoscut din dulcele zbucium ce se cheamă, pare-se, *iubire*, n-a fost decît ceea ce am simţit pentru micuţa Aniken de la hanul din *Zonders*, lîngă graniţa Belgiei."

Cu părere de rău, va trebui să facem loc aci uneia din cele mai urîte purtări ale lui Fabricio: deodată, în mijlocul acelei vieţi tihnite, o nevrednică ambiţie puse stăpînire pe inima lui, ce nu cunoştea puterea dragostei, tîrînd-o foarte departe. O dată cu el, se afla la Bolonia şi vestita Fausta F..., care era, fără doar şi poate, una dintre cele mai mari cîntăreţe din vremea aceea şi poate cea mai capricioasă femeie din cîte au fost vreodată. Talentatul poet Burati, din Veneţia, îi dedicase acest sonet satiric, care pe atunci se afla pe toate buzele, ale prinţilor ca şi ale celor din urmă strengari de pe stradă:

A şi uitat dorinţa-i cea mai vie
Şi-ntr-o clipită ce-a iubit, urăşte;
Statornică în nestatornicie,
Ce place tuturor, disprefuieşte,

Poftind să fie idol unic, pururi,
Bogată-n vrăji de viperă mlădie,
Fausta, mai bogată e-n cusururi,
Dar să te facă să le uiți ea știe.
Din calea ei, ferește, ia aminte,
Cu toate că-i e dulce-apropierea.
Căci te va fermeca, să-ți ieși din minte,
Răpindu-ți chipul omenesc și vrerea,
Cum Circe[1] vrăjitoarea-i prinse-n vise
Și i-a pocit pe soții lui Ulise[2].

Deocamdată, această minune de frumusețe se afla într-atît de subjugată de uriașii favoriți și de superba trufie a contelui M***, încît nici măcar nu părea revoltată de îngrozitoarea lui gelozie. Fabricio îl văzu pe conte pe străzile Boloniei și îi displăcură ifosele cu care umbla atunci cînd binevoia să se arate lumii. Tînărul acela, putred de bogat, credea că-și poate îngădui orice, și cum, din pricina acestor *prepotenze*[3], fusese de mai multe ori amenințat, nu mai ieșea decît înconjurat de opt sau zece *buli* (un fel de cuțitari) îmbrăcați cu livreaua casei sale și pe care îi adusese anume de la moșia din împrejurimile Bresciei. De două-trei ori, privirile lui Fabricio se încrucișară cu cele ale grozavului conte, cînd iată că întîmplarea făcu s-o audă cîntînd pe Fausta. Fu uimit de blîndețea îngerească a glasului ei: nici nu și-ar fi putut închipui ceva mai desăvîrșit; o ascultă într-o stare de fericire supremă, care contrasta puternic cu *tihna* vieții lui de pînă atunci. „Oare, ceea ce se petrece în mine să fie, în sfîrșit, iubirea?" se întrebă el. Și plin de curiozitate față de această simțire cu totul nouă, iar pe de altă parte înveselit la gîndul de a-l înfrunta pe acel conte M***, a cărui mutră era

---

[1] Fiică a soarelui, vrăjitoare (în mitologia greacă). Are un rol însemnat în *Odiseea* lui Homer: pentru a-l opri pe Ulise în insula ei, a dat tovarășilor lui o licoare care i-a transformat într-o turmă de porci.

[2] Rege legendar al Itacei, unul dintre conducătorii armatei grecești în războiul troian, renumit prin șiretenia sa.

[3] Fumuri (în limba italiană, în original).

mai fioroasă decît a oricărui *tambur* întîlnit vreodată, eroul nostru făcu copilăria de a trece mult prea des prin faţa palatului Tanari, închiriat de conte pentru cîntăreaţă.

Într-o zi, pe-nserat, Fabricio, care căuta să fie zărit de Fausta, fu întîmpinat de hohotele zgomotoase de rîs ale *buli*-lor contelui, care stăteau proţăpiţi în poarta palatului Tanari. Alergă acasă, îşi luă arme bune şi se întoarse sub ferestrele divei. Fausta, care pîndea de după perdele întoarcerea lui, fu plăcut impresionată. Iar M***, care în mod obişnuit era gelos pe toată lumea, deveni deosebit de gelos pe domnul Giuseppe Bossi şi dădu drumul la tot felul de ameninţări caraghioase; drept care, eroul nostru începu să-i trimită, în fiecare dimineaţă, cîte o scrisoare care spunea doar atît:

„Domnul Giuseppe Bossi distruge insectele supărătoare şi locuieşte la Pelegrino, via Larga, nr. 79".

Contele M***, obişnuit cu respectul pe care i-l asigura, oriunde s-ar fi dus, uriaşa sa avere, *sîngele său albastru* şi vitejia celor treizeci de slujitori, se prefăcu a nu pricepe înţelesul acestui bileţel.

Fabricio îi scrise şi Faustei; contele M*** puse iscoade pe urmele rivalului, despre care nu era sigur dacă displace sau ba; în primul rînd, află adevăratul lui nume; iar în al doilea rînd, află că deocamdată nu putea pune piciorul la Parma. La cîteva zile după aceea, contele M*** cu *buli*-i, cu minunaţii lui cai şi cu Fausta, plecară la Parma.

Fabricio nu se lăsă şi îi urmă a doua zi. Degeaba se rugă de el, degeaba îl dojeni credinciosul Lodovico; Fabricio îl pofti să-l slăbească, iar Lodovico, care era el însuşi un viteaz, îl admiră din toată inima; de altfel, această călătorie îl apropia de frumoasa ibovnică pe care o avea la Casal-Maggiore. Prin grija lui, opt sau zece foşti soldaţi din regimentele lui Napoleon se tocmiseră la domnul Giuseppe Bossi, pasămite ca slugi. „De vreme ce nu iau legătura cu ministrul Poliţiei, con-

tele Mosca, nici cu ducesa, nu primejduiesc pe nimeni afară de mine, îşi zicea Fabricio. Cîndva, mai tîrziu, îi voi spune mătuşii mele că am pornit în căutarea iubirii, acel lucru dumnezeiesc pe care nu l-am întîlnit niciodată. Şi adevărul e că mă gîndesc la Fausta chiar cînd nu o văd... Dar mi-e dragă oare amintirea glasului ei, sau însăşi făptura sa?" Uitînd şi de cariera eclezіastică şi de tot, Fabricio lăsase să-i crească mustăţi şi favoriţi aproape tot atît de fioroşi ca şi ai contelui M***, ceea ce îi schimba întrucîtva înfăţişarea. Îşi stabili cartierul general nu la Parma, căci ar fi fost un lucru prea nechibzuit, ci într-un sat din apropiere, în mijlocul unei păduri, pe drumul ce ducea la Sacca, unde se afla castelul mătuşii sale. Potrivit sfaturilor lui Lodovico, la sosirea în sat, Fabricio se dădu drept valetul unui mare senior englez, om puţin cam într-o ureche, care cheltuia o sută de mii de franci pe an, ca să aibă plăcerea de a vîna şi care urma să sosească peste cîteva zile de la Como, unde se îndeletnicea cu pescuitul păstrăvilor. Din fericire, micul dar încîntătorul palat, pe care contele M*** îl închiriase pentru frumoasa Fausta, se afla la marginea de miazăzi a oraşului Parma, chiar pe drumul spre Sacca, iar ferestrele clivei dădeau pe minunatele alei umbrite de copaci bătrîni, care treceau pe la poalele înaltului turn al cetăţuii. Fabricio, care nu era de fel cunoscut în cartierul acela singuratic, puse să-l urmărească pe contele M*** şi într-o zi, pe cînd acesta tocmai ieşea de la neîntrecuta cîntăreaţă, avu îndrăzneala să i se arate în stradă, în plină zi; ca să fim drepţi, călărea un straşnic bidiviu şi era înarmat pînă-n dinţi. Nişte muzicanţi, din cei care bat drumurile Italiei şi care uneori sînt deosebit de înzestraţi, îşi instalară contrabaşii sub ferestrele Faustei şi, după un mic preludiu, executară destul de bine o serenadă în cinstea ei. Fausta se arătă la geam şi observă numaidecît un tînăr foarte cuviincios, ce sta călare în mijlocul drumului şi care, după ce o salută, începu s-o privească într-un fel ce nu mai îngăduia nici o îndoială. În ciuda hainelor de modă englezească,

puţin cam fistichii, cu care era îmbrăcat, nu-i trebui mult ca să-l recunoască pe autorul înflăcăratelor epistole ce pricinuiseră plecarea ei din Bolonia. „Omul acesta e ciudat, îşi spuse ea, îmi pare că am să-l iubesc. Am la mine o sută de galbeni, ce-ar fi să-l las în plata domnului pe înfricoşătorul meu conte M*** ? Căci, la drept vorbind, e şi lipsit de duh, şi plicticos din cale-afară, iar fără mutrele fioroase ale *buli*-lor lui, n-ar avea chiar nici un haz."

A doua zi, Fabricio, care aflase că în fiecare zi, pe la unsprezece dimineaţa, Fausta se ducea la slujbă în oraş, în aceeaşi biserică San-Giovanni unde se afla mormîntul străbunului său, arhiepiscopul Ascanio del Dongo, cutează s-o urmeze. Adevărul e că Lodovico îi făcuse rost de o splendidă perucă englezească, cu părul de un roşu-aprins. In legătură cu această culoare a părului, care era şi aceea a flăcărilor ce-i frigeau inima, compusese un sonet, pe care Fausta îl găsi foarte drăguţ ; o mînă misterioasă avusese grijă să-l strecoare pe pianul ei. Acest mic asediu ţinea de mai bine de o săptămînă şi Fabricio fu nevoit să recunoască, în cele din urmă, că în ciuda încercărilor de tot felul, nu făcea nici un pas înainte : Fausta refuza să-l primească. E drept că ciudăţeniile lui întreceau orice închipuire. Fausta avea să explice mai tîrziu că se temuse de dînsul. Astfel că Fabricio nu mai era mînat acum decît de o ultimă rămăşiţă din speranţa lui de a cunoaşte, în sfîrşit, ceea ce se cheamă *iubire*, dar începuse să-i cam fie lehamite.

— Haidem să plecăm, domnule, îl ruga mereu Lodovico, că asta nu-i dragoste ; văd eu că sînteţi prea chibzuit şi că aveţi prea mult sînge rece. Ca să nu mai vorbesc că bateţi pasul pe loc. Să avem obraz şi să ne luăm tălpăşiţa. Fabricio era gata să se lase păgubaş, cînd află că Fausta urma să cînte la ducesa Sanseverina. „Te pomeneşti că vocea ei dumnezeiască va sfîrşi prin a da ghes inimii mele", îşi zise el ; şi îndrăzni să intre, cu haine schimbate, în palatul acela unde toţi îl cunoşteau. Ne putem închipui tulburarea ducesei cînd, spre sfîrşitul concertului, dădu cu ochii de un bărbat

în costum de vînător, ce sta în picioare lîngă uşa salonului cel mare ; statura lui îi amintea parcă de cineva. Se duse să-i spună contelui, care abia atunci o informă de neînchipuita şi cu adevărat uimitoarea nebunie a lui Fabricio. Dar Mosca nu era de fel supărat. Dragostea tînărului pentru o altă femeie decît ducesa îi făcea cît se poate de multă plăcere. În afară de politică, contele se purta cu cea mai mare eleganţă, călăuzindu-se după principiul că nu putea fi fericit decît atîta vreme cît era fericită ducesa.

— Am să-l salvez cu sau fără voia lui, îi spuse el prietenei sale, căci, gîndeşte-te puţin la bucuria duşmanilor noştri dacă ar fi arestat în palatul acesta ! De aceea, am şi adus aici peste o sută dintre oamenii mei de încredere şi am pus să ţi se ceară cheile de la castelul cel mare de apă. Fabricio se arată îndrăgostit nebuneşte de Fausta, dar pînă acum nu a izbutit să i-o răpească contelui M***, care dăruie acestei zănatice un trai de regină. Trăsăturile ducesei trădară durerea cea mai vie : „Aşadar, Fabricio nu era decît un fluşturatic, inima lui nu era în stare să iubească adînc, adevărat."

— Să nu vină el să ne vadă ! N-am să i-o iert niciodată ! îngînă ea în cele din urmă ; şi eu care îi scriu zilnic la Bolonia !

— Ba eu preţuiesc rezerva lui, răspunse contele, nu vrea să ne compromită prin această nouă năzbîtie şi sînt sigur că are să ne placă mult cînd o să-l auzim povestindu-ne-o.

Fausta era mult prea nebună ca să poată păstra pentru sine ceea ce o frămînta : a doua zi după acel concert, în timpul căruia ochii ei păreră spune că nu cînta decît pentru tînărul înalt, îmbrăcat în haine de vînător, îi pomeni contelui M*** de un curtezan necunoscut.

— Dar unde îl vezi ? o întrebă contele turbat.

— Pe stradă, la biserică, răspunse Fausta, luată pe neaşteptate. Apoi. vrînd să-şi îndrepte nesocotinţa, sau cel puţin să-i îndepărteze bănuielile de tot ceea ce i-ar fi putut aminti de Fabricio, începu o nesfîrşită descriere

a unui tînăr roşcovan, cu ochi albaştri, desigur vreun englez bogat şi stîngaci sau poate chiar vreun prinţ. La acest ultim cuvînt, contele M***, care nu era prea isteţ din fire, îşi închipui un lucru cît se poate de plăcut pentru ambiţia lui, şi anume că rivalul său nu era altul decît însuşi prinţul moştenitor al Parmei. E adevărat că sărmanul tînăr visător, păzit de cinci-şase guvernatori, subguvernatori, preceptori şi alţii, care nu-i îngăduiau să iasă decît după ce ţineau mai întîi sfat, învăluia cu priviri stranii toate femeile cu o înfăţişare cît de cît plăcută, de care avea voie să se apropie. La concertul ducesei, unde rangul său îl aşezase înaintea tuturor ascultătorilor, într-un jilţ aparte, la trei paşi de frumoasa Fausta, privirile lui îl nemulţumiseră peste măsură pe contele M***. Această ambiţie nesăbuită şi dulce, de a avea drept rival un principe moştenitor, o înveseli la culme pe Fausta, care se grăbi să o întărească prin mii de alte amănunte, pe care le înşiră cu aerul cel mai nevinovat din lume.

— Neamul vostru, îl întrebă ea pe conte, e tot atît de vechi ca şi acela al Farnesilor, din care se trage acest tînăr ?

— Cum, adică, tot atît de vechi ? Eu nu am bastarzi în familie ! [1]

Întîmplarea voi ca niciodată contele M***, să nu-şi poată vedea pe-ndelete pretinsul rival ; ceea ce-i întări măgulitoarea bănuială de a avea drept potrivnic un prinţ. Adevărul e că, atunci cînd scopul urmărit nu-l chema la Parma, Fabricio stătea mai mult prin pădurile de la Sacca şi pe malul Padului. Contele M***, mai închipuit şi mai prevăzător, de cînd începuse să se creadă în întrecere cu un prinţ pentru inima Faustei, o rugă stăruitor să se poarte în chipul cel mai reţinut cu putinţă. După ce căzu în genunchi la picioarele ei, ca un îndrăgostit gelos şi pasionat ce era, îi spuse pe

---

[1] *Pietro Lodovico, primul suveran din familia Farnese, a fost, după cum se ştie, fiul natural al Papei Paul al III-lea* (n. a.).

şleau că onoarea sa nu putea suferi ca ea să se lase amăgită de tînărul prinţ.

— Dar, dă-mi voie, nu m-aş lăsa amăgită de el nici dacă l-aş iubi ; dar n-am văzut încă nici un prinţ la picioarele mele.

— Dacă ai să-i cedezi cumva, reluă contele privind-o de sus, s-ar putea să nu mă pot răzbuna pe dînsul ; dar fii sigură că, într-un fel, mă voi răzbuna totuşi. Şi ieşi, încuind uşile una după alta. Dacă Fabricio s-ar fi ivit în clipa aceea, ar fi cîştigat.

— De ţii la viaţă, îi spuse contele M*** seara, despărţindu-se de ea după spectacol, fă în aşa fel încît să nu aflu vreodată că prinţul moştenitor ţi-a călcat pragul. E drept că nu am nici o putere asupra lui, fire-aş afurisit ! dar nu-mi aduce aminte că pot totul asupra ta !

„Ah, drăguţul meu Fabricio, îşi spuse în sinea ei Fausta, dacă aş şti unde să te găsesc !“

Mîndria rănită îl poate duce foarte departe pe un tînăr bogat, care încă din leagăn a fost necontenit înconjurat de linguşitori. Iubirea pătimaşă, pe care contele M*** o nutrea pentru Fausta, se preschimbă în turbare ; nu-l mai oprea nici măcar perspectiva de a se lupta cu unicul fiu al suveranului ţării în care se afla. Cu toate acestea, nu-i trecu prin minte să caute să-şi vadă rivalul, sau cel puţin să pună să-l urmărească. Şi cum nu putea să-l atace în nici un fel, îndrăzni să încerce a-l pune într-o situaţie caraghioasă. „Voi fi alungat pe vecie din statele Parmei, îşi spuse el. Ei şi ?“ Dacă ar fi încercat să ştie care era poziţia inamicului, contele M*** ar fi aflat că sărmanul prinţ moştenitor nu ieşea niciodată fără a fi însoţit de trei sau patru moşnegi, paznici plicticoşi ai etichetei, şi că singura plăcere ce i se îngăduia în astă lume era mineralogia. Zi şi noapte, micul palat locuit de Fausta, unde se înghesuia tineretul vesel al Parmei, era înconjurat de observatori ; M*** ştia ceas de ceas tot ce făcea iubita lui şi, mai ales, ce se făcea în preajma ei. Dar, fapt cu totul demn de laudă din partea acestui îndrăgostit gelos, femeia aceea atît de capricioasă nu avu nici cea mai mică bă-

nuială asupra atenţiei sporite cu care începuse să fie supravegheată. Rapoartele agenţilor săi îl informau pe contele M*** că un bărbat tînăr, cu o perucă roşcată, trecea foarte des pe sub ferestrele divei, de fiecare dată altfel îmbrăcat. „De bună seamă, este prinţul, îşi spuse M***, altminteri ce rost ar avea să umble cu haine schimbate ? Numai că, pe legea mea, nu sînt eu omul care să se dea bătut. Să nu uite dumnealui că, fără uzurpările republicii Veneţiei, aş fi şi eu prinţ suveran.“

În ziua de *San-Stefano*, rapoartele iscoadelor căpătară un ton mai întunecat ; dădeau a înţelege că Fausta începea să răspundă insistenţelor necunoscutului. „Aş putea să o iau şi să plec imediat ! îşi spuse M***. Dar cum vine asta ? La Bolonia am fugit de un del Dongo, aici să fug de un prinţ ! Şi ce va spune tinerelul ăsta cînd va afla ? Îşi va închipui că a izbutit să mă sperie ! Pe mine, care, mii de draci ! sînt de viţă tot atît de nobilă ca şi dînsul !“ M*** fierbea de mînie, dar, ceea ce era cu atît mai chinuitor, căuta, înainte de toate, să nu se arate în ochii Faustei, pe care o ştia zeflemesitoare, în caraghioasa situaţie de a fi gelos. Aşadar, în ziua de *San-Stefano*, după ce stătu cu diva o oră încheiată, în timpul căreia fu înconjurat de atenţii care i se părură culmea prefăcătoriei, se despărţi de dînsa pe la orele unsprezece, ca s-o lase să se ducă la slujbă, la biserica San-Giovanni. Contele M*** se înapoie în fugă la el acasă, îmbrăcă nişte haine negre, ponosite, de student în teologie, şi porni într-un suflet la San-Giovanni. Acolo, ochi un loc, în spatele unuia din mormintele ce împodobesc a treia capelă pe dreapta, de unde putea să vadă tot ce se petrecea în biserică, peste braţul unui cardinal, care fusese imortalizat în genunchi, pe propriul său mormînt ; statuia aceasta umbrea fundul capelei, ascunzîndu-l de ajuns de bine. Curînd, o zări intrînd pe Fausta, mai frumoasă ca niciodată ; purta o toaletă luxoasă, şi douăzeci de adoratori, din cele mai înalte straturi ale societăţii, îi făceau suită. Triumful şi bucuria îi străluceau pe buze şi în priviri. „Se vede cît de colo, îşi zise nefericitul conte gelos. că se

aşteaptă să-l întîlnească aici pe bărbatul pe care îl iubeşte şi pe care, din pricina mea, nu a reuşit, poate, să-l vadă de mult.“ Deodată, ochii Faustei scăpărară de o bucurie şi mai mare. „Înseamnă că rivalul meu e aici, îşi spuse M***, şi furia mîndriei lui rănite nu mai cunoscu margini. Frumos îmi mai stă să ţin isonul unui prinţ care se travesteşte !“ Dar oricît se strădui, nu izbuti să-l descopere, deşi ochii săi flămînzi îl căutau în toate părţile.

În fiece clipă, Fausta, după ce-şi plimba privirile prin toată biserica, sfîrşea prin a şi le opri, pline de iubire şi de bucurie, asupra ungherului întunecat unde se ascunsese M***. Într-o inimă pătimaşă, dragostea îngroaşă nuanţele cele mai străvezii, ajungînd uneori la concluziile cele mai caraghioase ; sărmanul M*** sfîrşi prin a se încredinţa că Fausta îl zărise şi că, băgînd de seamă, în ciuda străduinţelor lui, ucigătoarea-i gelozie, voia să-l dojenească şi totodată să-l mîngîie prin aceste priviri atît de galeşe.

Mormîntul cardinalului, în spatele căruia M*** îşi alesese postul de observaţie, se afla la patru-cinci picioare înălţime deasupra lespezilor de marmură ale bisericii. Slujba se isprăvi pe la orele unu ; cea mai mare parte a credincioşilor plecară, iar Fausta le ceru *domnişorilor* s-o lase singură, sub cuvînt că vrea să se roage. Rămase îngenuncheată pe un scaun, dar ochii ei, încă şi mai galeşi şi strălucitori, se aţintiră din nou asupra lui M*** ; acum, de cînd nu mai era decît foarte puţină lume în biserică, privirile ei nu-şi mai dădeau osteneala să o înconjoare înainte de a se opri, plini de fericire, asupra statuii cardinalului. „Cîtă gingăşie sufletească, îşi spuse contele M***, crezîndu-se privit !“ În cele din urmă, Fausta se ridică şi ieşi în grabă, nu fără a fi făcut, mai întîi, cu mîinile, nişte semne foarte ciudate.

Beat de fericire şi lecuit aproape cu totul de gelozia-i turbată, M*** ieşi din ungherul său, cu gîndul să zboare la palatul iubitei sale şi să-i mulţumească de mii şi mii de ori, cînd iată că, trecînd prin faţa mormîntului cardinalului, zări un tînăr îmbrăcat în negru.

Blestematul stătuse pînă atunci îngenuncheat chiar lîngă epitaful mormîntului, în aşa fel încît privirile amantului gelos, care căutau să-l descopere, trecuseră pe deasupra capului său, fără să-l vadă.

Tînărul acela se ridică, făcu repede cîţiva paşi şi fu pe dată înconjurat de vreo şapte-opt oameni, cu înfăţişare cam stîngace şi cam stranie, care păreau să fie în slujba lui. M*** se năpusti după el, dar iată că, fără să se fi întîmplat nimic deosebit, fu oprit în micul vestibul de lemn de la intrarea bisericii, de oamenii aceia stîngaci, care îl apărau pe rivalul său. În cele din urmă, cînd izbuti să iasă în urma lor, în stradă, nu mai apucă decît să vadă închizîndu-se portiera unei trăsuri, cam prizărită, la care, printr-un contrast ciudat, erau înhămaţi doi minunaţi telegari şi care într-o clipă se făcu nevăzută.

Se întoarse acasă, gîfîind de turbare. Peste puţin, sosiră şi observatorii săi, care îi relatară cu răceală că, în dimineaţa aceea, misteriosul său rival, travestit în preot, îngenunchease cucernic lîngă un mormînt aflat la intrárea unei capele întunecate din biserica San-Giovanni. Fausta rămăsese în biserică pînă ce aceasta se golise şi atunci schimbase cîteva semne grăbite cu străinul acela ; parcă arătase cu mîinile nişte cruci. M*** se repezi la necredincioasa-i iubită. Pentru prima oară, aceasta nu-şi putu ascunde tulburarea ; începu să povestească, cu mincinoasa nevinovăţie a unei femei îndrăgostite, că se dusese, ca de obicei, la San-Giovanni, unde nici măcar nu-l zărise pe bărbatul care o urmărea. La aceste cuvinte M***, scos din fire, se răsti la ea ca la cea din urmă femeie, spunîndu-i tot ceea ce văzuse cu propriii săi ochi ; şi cum îndrăzneala minciunilor Faustei creştea pe măsura acuzaţiilor lui, trase pumnalul şi se repezi asupra ei. Dar femeia îi spuse, cu cel mai desăvîrşit sînge rece :

— Recunosc că tot ceea ce îmi arunci în faţă este adevărul gol-goluţ, pe care am încercat să ţi-l ascund, spre a-ţi abate îndrăzneala de la cine ştie ce planuri de răzbunare nebunească ce ne-ar putea pierde pe amîn-

doi ; căci află, o dată pentru totdeauna, că, după toate socotelile mele, omul care mă urmăreşte cu admiraţia lui este dintre cei care sînt deprinşi să nu afle piedică în calea dorinţelor lor, cel puţin aici, în ţara aceasta. Şi după ce îi aminti, cu multă iscusinţă, că, la urma urmelor, el nu avea nici un drept asupra ei, Fausta sfîrşi prin a-l asigura că, de bună seamă, nu avea să mai calce pe la San-Giovanni. M*** era îndrăgostit nebuneşte ; şi cum în inima tinerei femei plăcerea de a-l cuceri se îmbina cu grija de a-i potoli bănuielile, M*** se simţi dezarmat. Îi trecu prin minte să părăsească Parma ; tînărul prinţ, oricît de puternic era, nu ar fi putut să-l urmeze sau, în cazul în care, totuşi, l-ar fi urmat, n-ar mai fi fost decît egalul său. Dar mîndria îi aminti din nou că această plecare ar fi putut fi luată drept fugă, astfel că M*** îşi interzise să se mai gîndească la ea.

„N-a simţit că e vorba de micul meu Fabricio, se bucură în sinea ei cîntăreaţa ; acum, să vezi ce-o să mai rîdem pe socoteala lui !“

Fabricio, care nu-şi bănuia nici pe departe norocul, găsind a doua zi ferestrele Faustei închise şi nezărind-o nicăieri, îşi zise că toată povestea începea să ţină prea mult. Avea mustrări de cuget. „În ce situaţie îl pun pe bietul conte Mosca, pe el, ministrul Poliţiei ! Îl vor crede complicele meu şi, pînă la urmă, venirea mea în ţara asta îi va fi stricat toate rosturile ! Dar dacă las baltă un plan atît de îndelung urmărit, ce va spune ducesa cînd îi voi povesti încercările mele amoroase ?“

Într-o seară, pe cînd se mustra astfel, gata să se dea bătut, trecînd pe sub copacii umbroşi care despart palatul Faustei de cetăţuie, băgă de seamă că este urmărit de un spion de statură foarte mică ; degeaba încercă să se descotorosească de el, trecînd dintr-o stradă într-alta, fiinţa aceea pitică se ţinea de el scai. Sîcîit peste măsură, se înfundă într-o ulicioară singuratică, de pe malul Parmei, unde stăteau la pîndă oamenii lui ; la un semn, aceştia se năpustiră asupra sărmanului spion mititel, care căzu în genunchi : era Bettina, camerista Faustei.

După ce stătuseră amîndouă, timp de trei zile, zăvorîte în casă, făcîndu-li-se lehamite, Bettina îmbrăcase niște haine bărbătești, ca să scape de pumnalul contelui M***, de care și ea și stăpîna sa se temeau deopotrivă, și pornise în căutarea lui Fabricio. Acesta află că Fausta îl iubește la nebunie și că se topește de dorul lui, dar nu mai poate să se ducă la biserica San-Giovanni. „În sfîrșit ! își zise el, trăiască stăruința !"

Micuța cameristă era foarte frumușică, ceea ce îl făcu pe Fabricio să-și uite toate visările morale. Ea îi povesti că atît aleea principală cît și străduțele pe unde trecuse în seara aceea, erau păzite, fără să se vadă, de oamenii lui M***. Aceștia închiriaseră mai multe camere, jos și la primul cat și, pitiți pe după obloane, urmăreau, într-o tăcere desăvîrșită, tot ceea ce se petrecea pe strada aproape pustie, auzind fiece vorbuliță care se rostea.

— Dacă spionii aceștia mi-ar fi recunoscut cumva glasul, spuse Bettina, aș fi fost ucisă, fără întîrziere, în clipa sosirii mele acasă și poate că sărmana mea stăpînă ar fi pățit același lucru, o dată cu mine.

Văzînd-o atît de speriată, Fabricio o găsi și mai fermecătoare.

— Contele M***, urmă ea, e ca turbat și doamna se teme, căci îl știe în stare de orice... Vă trimite vorbă că ar da totul ca să fie împreună cu dumneavoastră. cît mai departe de aici !

Și îi povesti pățania din ziua de San-Stefano și turia contelui. Acesta, care nu pierduse nici una din privirile și nici unul din semnele Faustei — în dimineața aceea mai îndrăgostită ca oricînd de Fabricio — își scosese pumnalul, o apucase de păr și, fără prezența ei de spirit, diva ar fi fost pierdută.

Fabricio o duse pe Bettina în micul apartament în care locuia, nu departe de acolo. Îi povesti că era de fel din Torino și era fiul unui personaj foarte important, care se afla în momentul de față la Parma, ceea ce îl silea să se poarte cu cea mai mare băgare de seamă.

Bettina îi răspunse rîzînd că era mult mai mare senior decît voia să pară. Lui Fabricio îi trebui oarecare timp ca să înţeleagă că fetişcana îl lua, nici mai mult nici mai puţin, drept însuşi prinţul moştenitor. Fausta începuse să se teamă şi să-l iubească pe Fabricio, de aceea socotise mai nimerit să nu dezvăluie cameristei adevăratul lui nume, vorbindu-i acesteia de prinţ. Fabricio sfîrşi prin a mărturisi Bettinei că ghicise întocmai.

— Dar dacă numele meu se află cumva, adăugă el, cu toată dragostea pe care am arătat că i-o port stăpînei tale, voi fi nevoit să încetez de a o mai vedea, iar miniştrii tatălui meu, caraghioşii aceia pe care am să-i dau într-o bună zi afară, se vor grăbi să-i trimită ordinul de a părăsi această ţară, pe care a înfrumuseţat-o pînă acum cu prezenţa ei.

In zori, Fabricio puse la cale, împreună cu micuţa cameristă, mai multe planuri de întîlnire cu stăpîna ei ; îl chemă pe Lodovico şi pe încă unul dintre oamenii săi pricepuţi, care se sfătuiră cu Bettina, în timp ce el îi scria Faustei scrisoarea cea mai extravagantă cu putinţă ; situaţia îngăduia toate exagerările tragediei, şi Fabricio le folosi din belşug. Abia către dimineaţă se despărţi de micuţa cameristă, care era şi ea cît se poate de mulţumită de felul de a se purta al prinţului.

Se înţeleseră ca acum, cînd Fausta izbutise să se pună în legătură cu iubitul ei, acesta să nu mai treacă pe sub ferestrele palatului decît atunci cînd avea să poată fi primit de dînsa, ceea ce urma să-i dea de ştire printr-un semn anume. Dar Fabricio, îndrăgostit de Bettina şi socotindu-se pe punctul de a pune capăt aventurii cu Fausta, nu mai avu răbdare să aştepte în satul lui, la două leghe de Parma. A doua zi, către miezul nopţii, veni călare, însoţit de oamenii săi, să cînte sub ferestrele divei un cîntec, pe atunci la modă şi căruia îi schimbă doar cuvintele. „Oare, nu aşa procedează domnii amorezi ?“ îşi zicea el.

Numai că, din clipa în care Fausta se arătase dornică de o întîlnire, toată această vînătoare începuse să i se pară mult prea lungă. „Nu, n-o iubesc, se gîndea el în

timp ce cînta, desul de fals de altfel, sub ferestrele micului palat ; Bettina îmi pare de o mie de ori mai atrăgătoare decît Fausta şi de ea aş vrea să fiu primit în clipa asta.“ În cele din urmă, plictisindu-se, Fabricio porni spre satul său, cînd, la vreo cinci sute de paşi de palatul Faustei, cincisprezece sau douăzeci de oameni tăbărîră asupra lui. Patru din ei îi apucară calul de căpăstru iar alţi doi îl înşfăcară de braţe. Lodovico cu *bravi*-i săi fură şi ei atacaţi, dar izbutiră să scape, trăgînd cîteva focuri de pistol. Toate acestea se întîmplară într-o clipită : cincizeci de oameni, cu torţe aprinse, umplură strada, ca prin farmec. Erau, cu toţii, înarmaţi pînă-n dinţi. Cu toată împotrivirea celor care îl ţineau, Fabricio sărise de pe cal şi căuta o ieşire ; izbuti chiar să rănească pe unul din cei care îi strîngeau braţele ca într-o menghină ; dar, spre mirarea lui, îl auzi spunîndu-i pe tonul cel mai respectuos :

— Alteţa-voastră îmi va face o pensie frumuşică în schimbul acestei răni, ceea ce îmi va fi mai de folos decît dacă aş săvîrşi crima de lezmajestate, ridicînd în clipa asta sabia asupra prinţului nostru.

„Iată-mă pedepsit pe măsura prostiei mele, îşi zise Fabricio ; mă voi fi băgat singur în gura lupului, pentru un păcat care nici măcar nu mă atrăgea.“

Abia se potoli acel mic început de încăierare şi cîţiva lachei, în livrele strălucitoare, se iviră cu o lectică aurită şi împodobită cu înfloriturі ciudate : era una din acele lectici caraghioase cu care sînt plimbaţi mascaţii în timpul carnavalului. Şase vlăjgani, cu pumnale în mînă, rugară pe alteţa-sa să binevoiască să ia loc într-însa, ca nu cumva aerul rece al nopţii să-i pricinuiască vreo răguşeală ; pasămite se purtau cu toţii în chipul cel mai respectuos cu putinţă, iar titlul de prinţ era rostit la fiecare două vorbe, aproape în gura mare. Apoi, cortegiul o luă din loc. Fabricio numără pe stradă peste cincizeci de oameni cu făclii aprinse. Să tot fi fost ora unu din noapte, toată lumea ieşise la ferestre ; lucrurile păreau să se desfăşoare cu oarecare solemnitate. „Eu mă aşteptam din partea contelui M*** la lovituri de

pumnal, îşi zise Fabricio, iar el se mulţumeşte să-şi bată joc de mine ; drept să spun, nu credeam să aibă atîta gust. Sau te pomeneşti că, într-adevăr, îşi închipuie că are de-a face cu prinţul ! Dacă află că nu-s decît Fabricio, să te ţii ce lovituri de pumnal o să am de înfruntat !“

După ce se opriră îndelung sub ferestrele Faustei, cei cincizeci de oameni cu torţe şi cei douăzeci de oameni înarmaţi se duseră să se grozăvească prin faţa celor mai frumoase palate din oraş. Majordomi, aşezaţi de o parte şi de alta a lecticii, îl întrebau din cînd în cînd pe alteţa-sa dacă are vreun ordin de dat. Fabricio nu-şi pierduse capul ; datorită luminii pe care o răspîndeau făcliile, îi zărea pe Lodovico şi pe tovarăşii lui ţinîndu-se, pe cît puteau, în urma cortegiului. „Lodovico nu are decît opt sau zece oameni şi nu îndrăzneşte să atace“, îşi spuse Fabricio. Dinlăuntrul lecticii vedea foarte bine că oamenii însărcinaţi cu îndeplinirea acestei glume proaste erau înarmaţi pînă-n dinţi. Începu, chipurile, să glumească cu majordomii însărcinaţi ca să-i poarte de grijă. După mai bine de două ore de marş triumfal, băgă de seamă că se apropiau de capătul străzii pe care se afla palatul Sanseverina. In clipa în care ajunseră la colţul străzii, Fabricio deschide fulgerător portiţa, sare peste unul din beţe, răstoarnă cu o lovitură de pumnal pe unul din valeţi, care voia să-i dea cu torţa în cap, primeşte un lat de spadă peste umăr, un alt valet îi pîrleşte barba cu torţa lui aprinsă şi, în cele din urmă, ajunge lîngă Lodovico, căruia îi strigă *Omoară-i ! omoară-i pe toţi cei cu torţe !* Lodovico începe să dea cu spada în dreapta şi-n stînga şi îl scapă de cei doi care se încăpăţînau să-l urmărească. Fabricio ajunge într-un suflet pînă la intrarea palatului Sanseverina ; din curiozitate, portarul deschisese uşiţa cea de-o şchioapă, tăiată în poarta cea mare, şi se holba la această năvală de torţe aprinse. Fabricio dă buzna înăuntru, încuind în urma lui această uşiţă pitică, se repede în grădină şi iese pe o altă poartă ce dădea într-o stradă dosnică. O oră mai tîrziu, era afară din oraş,

iar în zorii zilei trecea graniţa statului Modena şi se afla la adăpost. Seara, se întoarse la Bolonia. „Halal expediţie, îşi zise el ; nici măcar n-am putut să-mi văd iubita.“ Se grăbi să scrie scrisori de scuze contelui şi ducesei ; erau scrisori prudente, care descriau tot ceea ce se petrecea în inima lui, dar care n-ar fi putut dezvălui nimic unui duşman. „Eram îndrăgostit de dragoste, îi mărturisea el ducesei ; am făcut totul în lume ca s-o cunosc, dar pare-se că natura nu m-a înzestrat cu o inimă care să ştie a iubi şi a visa ; nu sînt în stare să mă ridic mai presus de plăcerea de rînd...“ şi aşa mai departe.

Ar fi greu de povestit toată fierberea pe care această întîmplare o stîrni la Parma. Taina de care era înconjurată aţîţa şi mai mult curiozitatea : o lume întreagă văzuse torţele şi lectica aurită. Dar cine să fi fost omul acela dus cu forţa şi căruia i se dădeau cele mai înalte semne de respect ? A doua zi, nici unul din personajele cu vază nu lipsea din oraş.

Locuitorilor de pe strada din care scăpase prizonierul li se păruseră că văd un leş, dar în zorii zilei, cînd, luîndu-şi inima în dinţi, ieşiseră de prin casele lor, nu găsiră alte urme ale luptei din ajun decît bălţile de sînge lăsate pe caldarîm. Peste douăzeci de mii de curioşi alergară să vadă strada în cursul acelei zile. Oraşele Italiei sînt deprinse cu spectacolele cele mai ciudate, dar ele ştiu întotdeauna *de ce* şi *cum* s-au petrecut lucrurile. De data aceasta, ceea ce a supărat întreaga Parmă a fost faptul că, la mai bine de o lună după plimbarea cu torţe, cînd oamenii încetaseră să mai vorbească numai şi numai despre ea, graţie măsurilor de prevedere luate de Mosca, nimeni nu putuse încă ghici numele rivalului care voise să o răpească pe Fausta contelui M***. Cît despre îndrăgostitul cel gelos şi răzbunător, dăduse bir cu fugiţii încă de la începutul faimoasei plimbări. Din porunca lui Mosca, Fausta fu trimisă la cetăţuie. Ducesa făcu mult haz de mica nedreptate săvîrşită de conte pentru a pune capăt curiozi-

tăţii principelui, care altminteri ar fi putut ajunge pînă la numele lui Fabricio :

De cîtva timp, sosise la Parma un bărbat învăţat, venit dinspre nord, ca să scrie o poveste din evul mediu ; în acest scop, frunzărea manuscrisele aflate prin biblioteci şi contele îi dăduse toate autorizaţiile de care avea nevoie. Dar învăţatul acesta, care era încă destul de tînăr, se arăta foarte supărăcios din fire ; îşi închipuia, de pildă, că toată lumea din Parma caută să-şi bată joc de dînsul. E drept că ştrengarii de pe străzi se cam luau după el, din pricină că purta o claie de păr roşu aprins, de care era foarte mîndru. De asemenea, era încredinţat că, la hanul unde locuia, i se cereau pentru fiece lucru preţuri îndoite ; de aceea, nu plătea nici cel mai mic fleac fără să consulte mai întîi ghidul unei anume doamne Starke, care ajunsese la a douăzecea ediţie numai fiindcă indica englezilor parcimonioşi cît costă un curcan, un măr, un pahar cu lapte etc., etc.

Chiar în seara zilei în ajunul căreia Fabricio îşi făcuse plimbarea silită prin oraş, savantul cu chică roşie, aflîndu-se la han, se mînie şi, scoţînd din buzunar două *mici pistolaşe*, îl ameninţă cu ele pe şiretul *cameriere* [1], fiindcă îi ceruse cu doi bani mai mult pentru o piersică cam stîlcită. Fu arestat pe loc, căci portul pistoalelor mici era o mare crimă !

Şi fiindcă învăţatul cel scandalagiu era lung de statură şi slab, contelui îi dădu prin minte a doua zi ca, de ochii principelui, să-l dea drept nesocotitul care încercase să i-o răpească pe Fausta contelui M... şi păţise pozna aceea. La Parma, portul pistoalelor de buzunar este pedepsit cu trei ani de galere, însă pedeapsa nu se aplica niciodată. După cincisprezece zile de închisoare, în timpul cărora învăţatul nu văzu decît un avocat, care-l sperie rău de tot cu îngrozitoarele legi scornite de oamenii cei fricoşi de la cîrmă, împotriva purtătorilor de arme ascunse, un alt avocat veni să-l vi-

[1] Ospătar (în limba italiană, în original).

ziteze şi-i povesti plimbarea impusă de contele M*** unui rival necunoscut.

— Poliţiei nu-i dă mîna să recunoască în faţa principelui că n-a putut afla care este acel rival, îi spuse el. Mărturiseşte dumneata că voiai să-i placi Faustei, că cincizeci de tîlhari te-au răpit pe cînd cîntai sub ferestrele ei şi că timp de o oră încheiată ai fost plimbat în lectică, fără să ţi se spună decît lucruri foarte respectuoase. Această mărturisire nu are nimic înjositor, nu ţi se cere să spui decît o vorbă. Îndată ce, rostind-o, vei fi scos poliţia din încurcătură, eşti urcat într-o trăsură de poştă şi dus pînă la frontieră, unde ţi se urează călătorie sprîncenată.

Învăţatul se împotrivi timp de o lună încheiată ; de două sau trei ori, suveranul fu pe punctul de a cere ca inculpatul să fie adus la Ministerul de Interne, ca să asiste la interogatoriul lui. Tocmai cînd începuseră să uite de el, cărturarul, făcîndu-i-se lehamite, primi să mărturisească totul şi fu condus la frontieră. Şi astfel, principele rămase încredinţat că rivalul contelui M*** purta într-adevăr o claie de păr roşu.

La trei zile după plimbarea cu torţe, în care timp Fabricio, ascuns la Bolonia, punea la cale cu oamenii săi mijlocul de a-l descoperi pe contele M***, află că acesta se ascunsese şi el într-un cătun de munte de pe drumul Florenţei. Contele nu avea cu el decît trei *bravi* ; a doua zi, pe cînd se întorcea de la plimbare, fu răpit de opt oameni mascaţi, care se dădură drept zbiri din Parma. După ce îl legară la ochi, îl duseră într-un han, aflat la vreo două leghe mai în inima munţilor, unde fu cinstit cum se cuvine şi i se servi o cină bogată, cu cele mai bune vinuri spaniole şi italieneşti.

— Se cheamă că sînt prizonier de stat ? întrebă contele.

— Cîtuşi de puţin ! îi răspunse, foarte respectuos, Lodovico mascat. Aţi jignit un simplu particular, plimbîndu-l cu forţa într-o lectică, şi mîine dimineaţă vrea să se bată în duel cu dumneavoastră. Dacă îl omorîţi

cumva, vă aşteaptă doi cai zdraveni, bani şi popasuri anume pregătite, pe drumul Genovei.

— Şi cum se numeşte voinicosul ăsta ? îl întrebă contele, întărîtat.

— Se numeşte *Bombace*. Veţi avea dreptul să alegeţi felul armelor cu care vă veţi bate, precum şi martori buni, cinstiţi, dar unul din dumneavoastră trebuie să moară.

— Ăsta-i asasinat în lege ! spuse contele speriat.

— Ferească dumnezeu ! e numai un duel pe viaţă şi pe moarte, cu un tînăr pe care l-aţi plimbat pe străzile Parmei în miez de noapte şi care s-ar socoti dezonorat dacă aţi mai rămîne în viaţă. Una din domniile-voastre e de prisos pe acest pămînt, aşa încît căutaţi de-l omorîţi ; veţi avea la îndemînă spade, pistoale, săbii şi toate armele de care am putut face rost în cîteva ore, căci a trebuit să ne grăbim : poliţia Bolo-niei e foarte iute, aşa cum v-aţi dat, pesemne, singur seama şi nu trebuie să împiedice acest duel, de care are neapărată nevoie onoarea tînărului pe care l-aţi făcut caraghios.

— Dar dacă tînărul acesta este prinţ ?

— Este un simplu particular ca şi domnia-voastră, ba chiar mai puţin bogat, dar care vrea să se lupte pe viaţă şi pe moarte şi să ştiţi că vă va sili să vă bateţi !

— Eu nu mă tem de nimic în lume ! strigă M***.

— Asta doreşte din toată inima şi adversarul dumneavoastră, răspunse Lodovico. Mîine, dis-de-dimineaţă, pregătiţi-vă să vă apăraţi viaţa, căci veţi fi atacat de cineva care are toate temeiurile să vă urască de moarte şi care nu vă va cruţa ; tot ceea ce pot să vă spun, este că veţi avea de ales armele cu care să vă bateţi ; şi nu uitaţi să vă faceţi testamentul.

A doua zi, pe la şase dimineaţa, i se servi contelui o gustare, apoi uşa camerei în care fusese ţinut sub supraveghere se deschise şi fu poftit să coboare în curtea hanului ; curtea aceea era împrejmuită cu garduri vii şi ziduri foarte înalte, iar toate uşile fuseseră bine încuiate.

Într-un colţ, pe o masă de care contele fu rugat să se apropie, se aflau mai multe sticle cu vin şi rachiu, două pistoale, două spade, două săbii, hîrtie şi cerneală; vreo douăzeci de ţărani căscau gura la ferestrele ce dădeau în curtea hanului. Contele se rugă de ei.

— Vor să mă omoare! le strigă el; salvaţi-mi viaţa!

— Te înşeli! sau vrei să înşeli! îi strigă Fabricio, care stătea în colţul opus al curţii, lîngă o masă încărcată cu arme. Îşi scosese haina şi îşi ascunsese faţa cu una din acele măşti de sită care se găsesc de obicei prin sălile de arme.

— Te poftesc, îi mai spuse Fabricio, să-ţi pui masca de sită pe care o ai pe masă şi apoi să vii spre mine cu o spadă sau un pistol; aşa cum ţi s-a mai spus, ai dreptul să hotărăşti cu ce anume arme ne vom bate.

Contele M*** începu să caute tot felul de pretexte, arătîndu-se foarte puţin dispus să se bată. În schimb, Fabricio era foarte grăbit, căci se temea de o eventuală descindere a poliţiei, cu toate că se aflau în munţi, la cinci leghe de Bolonia; sfîrşi prin a adresa rivalului său cele mai cumplite ocări şi, în cele din urmă, izbuti să-l scoată din fire. Contele M*** înşfăcă o spadă şi se repezi la el; duelul începu, dar fără prea multă înfocare.

După cîteva minute, lupta fu întreruptă de un tărăboi de nedescris. Eroul nostru, ştiind că face un lucru de pe urma căruia ar fi putut să sufere toată viaţa imputări sau acuzaţii mincinoase, îl expediase pe Lodovico prin vecini ca să-i aducă martori. Acesta împărţi bani unor muncitori care lucrau într-o pădure din apropiere şi care, închipuindu-şi că au de omorît un duşman de-al omului care îi plătea, dăduseră buzna în han, strigînd cît îi ţinea gura. Lodovico îi rugă să caşte bine ochii, ca să vadă dacă nu cumva vreunul din cei doi tineri luptători făcea ceva neîngăduit, care i-ar fi asigurat asupra celuilalt o anumită superioritate în luptă.

Duelul, întrerupt pentru o clipă de strigătele de moarte ale ţăranilor, zăbovea să reînceapă; Fabricio îl insultă din nou pe înfumuratul conte.

— Domnule conte, îi strigă el, cînd eşti obraznic, trebuie să fii şi curajos. Îmi dau seama ce greu trebuie să-ţi vină, căci dumneata obişnuieşti să-ţi tocmeşti oameni curajoşi. Contele, călcat pe coadă, înoepu să urle că el fusese unul din obişnuiţii sălii de arme a faimosului Battistino din Neapole şi că avea să-l înveţe minte pentru toate aceste obrăznicii. Şi fiindcă i se stîrnise în sfîrşit mînia, contele se bătu cu destulă îndîrjire, ceea ce nu-l împiedică totuşi, pe Fabricio, să-i dea în piept o lovitură zdravănă de spadă, care avea să-l ţintuiască la pat timp de cîteva luni. Dîndu-i primele îngrijiri, Lodovico îi şopti la ureche :

— Dacă vă împinge păcatul să denunţaţi la poliţie duelul, să ştiţi că pun să fiţi ucis în pat.

Fabricio fugi la Florenţa ; şi fiindcă tot timpul cît rămăsese la Bolonia stătuse ascuns, abia acum primi scrisorile de dojană ale ducesei, care nu putea să-i ierte că venise la concertul ei şi nu încercase să-i vorbească. În schimb, Fabricio fu încîntat de scrisorile contelui Mosca : erau pline de o prietenie sinceră şi de cele mai nobile simţăminte. Ghici că Mosca scrisese la Bolonia, ca să înnăbuşe orice bănuială care ar fi putut pluti asupra lui relativ la duel ; poliţia fu, într-adevăr, de o corectitudine desăvîrşită : consideră că doi străini, dintre care doar unul, rănitul, era cunoscut (contele M ***), se bătuseră în duel, de faţă cu peste treizeci de ţărani, printre care, spre sfîrşitul luptei, se afla însuşi preotul satului şi acesta făcuse zadarnice încercări de a-i despărţi pe cei doi luptători. Deoarece numele de Giuseppe Bossi nu fusese rostit, la mai puţin de două luni după aceea, Fabricio îndrăzni să se reîntoarcă la Bolonia, convins, mai mult ca oricînd, că îi era sortit să nu cunoască niciodată acea latură nobilă şi intelectuală a dragostei. Se complăcu să-i explice aceasta de-a fir-a-păr ducesei ; era sătul să mai trăiască singur şi ducea dorul tihnitelor seri de altădată, petrecute împreună cu contele şi mătuşa sa. De cînd se despărţise de ei, nu mai cunoscuse farmecul unei tovărăşii plăcute.

„Mi s-a urît în asemenea măsură alergînd după dragoste şi după Fausta, îi scria el ducesei, *încît acum, chiar dacă toanele ei mi-ar fi prielnice, n-aş face nici douăzeci de leghe ca s-o văd ; aşa încît nu te mai teme — cum mi-ai spus în ultima scrisoare — că aş putea s-o urmez tocmai pînă la Paris, unde pare-se că debutează cu succes. În schimb, aş face oricîte leghe ca să petrec o seară în tovărăşia ta şi a contelui, care-i atît de bun cu prietenii săi.“*

PARTEA A DOUA

Prin neîncetatele ei cîrteli, republica aceasta ne-ar împiedica să ne bucurăm de cea mai bună dintre monarhii.

Mănăstirea din Parma (cap. XXIII).

Capitolul al paisprezecelea

În timp ce Fabricio vîna amorul într-unul din satele din vecinătatea Parmei, procurorul general Rassi, care nici nu-l bănuia pe atît de aproape, continua să trateze cazul lui ca şi cum ar fi fost vorba de acela al unui liberal : se prefăcu a nu găsi martori sau, mai bine-zis, băgă spaima în martorii apărării ; în cele din urmă, după tot felul de uneltiri iscusite care ţinură aproape un an, cam cu vreo două luni după ultima întoarcere a lui Fabricio la Bolonia, într-o vineri, marchiza Raversi, nebună de bucurie, anunţă în mod public celor adunaţi în salonul ei că, a doua zi dimineaţă, sentinţa, care fusese pronunţată doar cu o oră înainte împotriva tînărului del Dongo, avea să fie înfăţişată suveranului spre semnare şi încuviinţată de el. Cîteva minute mai tîrziu, ducesa cunoscu spusele duşmanei sale.

„Înseamnă că Mosca e foarte prost slujit de agenţii lui ! îşi zise ea. Nu mai departe decît azi-dimineaţă, credea că sentinţa are să fie dată abia peste opt zile. Dar poate că nu i-ar displăcea chiar atît să mi-l trimită pe Fabricio undeva, cît mai departe de Parma ; numai că, adăugă ea fredonînd, într-o zi se va reîntoarce şi va fi arhiepiscopul nostru.“ Ducesa sună.

— Adună toate slugile în sala de aşteptare, îi spuse ea valetului, cheamă-i chiar şi pe bucătari ; apoi du-te

și cere comandamentului pieții învoirea să luăm patru cai de poștă și, pînă-ntr-o jumătate de oră, pune să-i înhame la cupeaua mea. Slujnicele începură să umple de zor cuferele, iar ducesa își puse în grabă haine de călătorie ; toate astea, fără să trimită contelui o vorbă gîndul de a face puțin haz pe socoteala lui o distra la culme.

— Prieteni, le vorbi ea slugilor adunate, aflu că sărmanul meu nepot va fi condamnat în lipsă, fiindcă a avut îndrăzneala să-și apere viața de atacurile unui nebun ; căci Giletti era cel care voia să-l omoare. V-ați putut da cu toții seama ce fire blîndă și potolită are Fabricio. Sînt, pe drept cuvînt, revoltată de această groaznică nedreptate și de aceea m-am hotărît să plec la Florența ; las fiecăruia din voi leafa pe zece ani înainte. Dacă aveți vreodată vreun necaz, scrieți-mi și, atîta timp cît voi avea un ban al meu, se va găsi ceva și pentru voi.

Ducesa credea întocmai tot ceea ce spunea și, la ultimele ei cuvinte, slugile izbucniră în plîns ; ochii ducesei erau și ei împăienjeniți de lacrimi ; adăugă cu glas tremurător :

— Rugați-vă domnului pentru mine și pentru monseniorul Fabricio del Dongo, prim mare vicar al arhiepiscopiei noastre și care mîine dimineață va fi condamnat la galere sau — ceea ce ar fi mai puțin nătîng — la pedeapsa cu moartea.

Suspinele slugilor se preschimbară în hohote de plîns și, puțin cîte puțin, aproape în strigăte de revoltă ; ducesa se urcă în cupea și porunci vizitiului s-o ducă la palatul principelui. Deși ora era cît se poate de nepotrivită, îi ceru generalului Fontana, aghiotantul de serviciu, să solicite o audiență ; văzînd că nici măcar nu e în ținută de gală, acesta rămase de-a dreptul uluit. În schimb stăpînul său nu se arătă cîtuși de puțin mirat și cu atît mai puțin supărat de această cerere de audiență. „Vom vedea acum rîuri de lacrimi izvorînd din niște ochi fermecători, își zise el, frecîndu-și mîinile. Vine să-mi ceară iertare ; în sfîrșit, femeia aceasta fru-

moasă și mîndră are să se umilească ! Era și timpul, căci prea ajunsese nesuferită cu ifosele de independență pe care și le dădea ! La cea mai mică nemulțumire, ochii ei, atît de grăitori, păreau să spună : «La Neapole sau la Milano ar fi mult mai plăcut de locuit decît în mica dumneavoastră Parmă». Și iată că, fără să fiu stăpîn la Neapole sau la Milano, această nobilă doamnă vine să-mi ceară un lucru care depinde numai și numai de mine și pe care moare să-l obțină ; am știut eu că venirea acestui nepot la curtea mea are să-mi aducă apa la moară."

În timp ce zîmbea gîndurilor sale, lăsîndu-se furat de toate aceste plăcute presupuneri, principele se preumbla prin vastul său cabinet de lucru, la ușa căruia generalul Fontana rămăsese în picioare, încremenit ca un soldat care prezintă armele. Văzînd ochii strălucitori ai suveranului și amintindu-și veșmintele de călătorie ale ducesei, se întrebă dacă nu s-a sfîrșit cumva cu monarhia. Uimirea lui nu mai află margini cînd îl auzi spunînd :

— Roag-o pe doamna ducesă să aștepte un sfert de oră. Generalul aghiotant făcu stînga-mprejur, ca un ostaș la paradă. Principele zîmbi din nou : Fontana nu prea e obișnuit să o vadă așteptînd pe această trufașă ducesă ; mutra mirată cu care o să-i comunice că are de așteptat *vreun sfert de oră*, va pregăti trecerea spre duioasele lacrimi pe care cabinetul acesta le va vedea curgînd îndată. Sfertul acela de oră fu peste măsură de plăcut pentru el : se plimba cu pași siguri și măsurați — *domnea*. „N-am să-i spun nici o vorbă nelalocul ei ; oricare ar fi simțămintele mele față de dînsa, nu trebuie să uit că este una dintre cele mai de seamă doamne de la curtea mea. Oare, cum le vorbea Ludovic al XIV-lea fiicelor sale, prințeselor, cînd se întîmpla să fie nemulțumit de ele ?" Și ochii i se opriră asupra portretului marelui suveran.

Culmea e că principele nu stătu nici o clipă să se întrebe dacă și în ce măsură avea să-l ierte pe Fabricio. În cele din urmă, după douăzeci de minute de aștep-

tare, credinciosul Fontana se ivi din nou în uşă, dar fără să spună nimic.

— Ducesa Sanseverina poate să intre, strigă suveranul cu un aer teatral.

„Acum să te ţii lacrimi !“ îşi spuse el şi, pregătindu-se parcă pentru un asemenea spectacol, îşi scoase batista.

Nicicînd nu fusese ducesa mai sprintenă şi mai frumoasă ; nu i-ai fi dat nici douăzeci şi cinci de ani. Văzînd-o cum calcă uşoară, cu paşi mărunţi şi iuţi, abia atingînd covorul, bietul aghiotant fu cît pe ce să-şi piardă minţile.

— Cer de mii de ori iertare alteţei-voastre serenisime că mi-am îngăduit să mă arăt înaintea ei într-o ţinută care nu-i dintre cele mai potrivite, grăi ducesa cu glasul ei lin şi şăgalnic, dar alteţa-voastră m-a obişnuit atît de mult cu mărinimia ei, încît îndrăznesc să sper că mă va ierta şi de data aceasta.

Ducesa vorbea fără grabă, ca să se poată bucura pe îndelete de mutra principelui : era, într-adevăr, neînchipuit de hazlie prin uimirea adîncă pe care o oglindea, ca şi printr-o rămăşiţă de înfumurare pe care ţinuta capului şi a braţelor păreau s-o sublinieze şi mai mult. Rămăsese ca trăsnit ; cu glasul lui spart şi behăit, scotea din cînd în cînd cîte un : *Cum ! cum !* abia îngăimat. După ce isprăvi de rostit acea introducére măgulitoare, ducesa simulă o tăcere respectuoasă, ca să-i dea timp să răspundă ; apoi repetă :

— Mă încumet să sper că alteţa-voastră serenisimă va binevoi să-mi ierte această ţinută atît de necuviincioasă ; şi în timp ce vorbea, ochii ei batjocoritori străluceau atît de tare, încît principele nu se mai simţi în stare să-i înfrunte ; privi în tavan, ceea ce la dînsul era semn de cea mai mare încurcătură.

— *Cum ! cum !* făcu el din nou ; apoi avu norocul să găsească o frază : Doamnă ducesă, luaţi vă rog loc ; şi, curtenitor, împinse el însuşi fotoliul spre dînsa. Ducesa, care nu rămăsese indiferentă la acest gest de politeţe, îşi mai domoli focul din priviri.

— *Cum ! cum !* mai spuse o dată principele, frămîntîndu-se în jilţ, de parcă n-ar fi putut găsi o poziţie de ajuns de sigură.

— Vreau să profit de răcoarea nopţii ca să o iau din loc, continuă ducesa, şi cum lipsa mea ar putea să fie de mai lungă durată, n-am vrut să părăsesc statele alteţei-voastre serenisime mai înainte de a vă fi mulţumit pentru toată bunăvoinţa pe care mi-aţi arătat-o în aceşti cinci ani. În sfîrşit, suveranul înţelese. Se făcu alb ca varul : nu era om pe lume care să sufere mai cumplit decît el în clipa cînd îşi dădea seama că s-a înşelat în aşteptările sale ; apoi îşi luă un aer de măreţie cu totul demn de portretul lui Ludovic al XIV-lea, pe care îl avea dinaintea ochilor. „Slavă domnului, îşi spuse ducesa, iată un bărbat.“

— Şi care e pricina acestei plecări neaşteptate ? întrebă el, izbutind să-şi stăpînească tremurul vocii.

— Aveam de mult intenţia să plec, răspunse ducesa, dar mica insultă ce se aduce monseniorului del Dongo, care mîine va fi condamnat la moarte sau la galere, mă face să mă grăbesc.

— Şi în ce oraş anume vă veţi duce ?

— La Neapole, cred. Şi ridicîndu-se, adăugă : Nu-mi rămîne decît să-mi iau rămas bun de la alteţa-voastră serenisimă şi să vă mulţumesc prea supusă pentru mărinimia voastră de pînă acum. De data aceasta vorbea pe un ton atît de hotărît, încît principele înţelese că peste două secunde totul avea să ia sfîrşit ; căci după scandalul unei asemenea plecări, nimic nu s-ar mai fi putut îndrepta ; ducesa nu era femeia care să se răzgîndească o dată ce luase o hotărîre.

Alergă după dînsa.

— Dar ştiţi prea bine, doamnă ducesă, îi spuse el, luîndu-i mîna, că mi-aţi fost întotdeauna dragă şi că n-a depins decît de dumneavoastră ca prietenia aceasta dintre noi să capete alt nume. Cît despre omorul acela, pe care nimeni n-ar putea să-l tăgăduiască, am încredinţat instruirea procesului celui mai bun dintre judecătorii mei...

La aceste cuvinte, ducesa înălţă capul, înfruntîndu-l cu privirea ; orice urmă de respect sau chiar de politeţe se şterse într-o clipită : nu mai era acum decît o femeie jignită, o femeie care vorbeşte unui om pe care îl ştie de rea-credinţă. Îi răspunse cu cea mai aprigă mînie şi chiar cu dispreţ, apăsînd pe fiecare cuvînt :

— Părăsesc pentru totdeauna statele alteţei-voastre serenisime, ca să nu mai aud niciodată vorbindu-se de procurorul general Rassi şi nici de ceilalţi nemernici ucigaşi care l-au condamnat la moarte pe nepotul meu şi pe atîţia alţii ; dacă alteţa-voastră serenisimă nu vrea să-mi amărască ultimele clipe ce le petrec alături de un principe care, atunci cînd nu e înşelat, e politicos şi spiritual, rog supusă pe alteţa-voastră să nu-mi pomenească de judecătorii aceia ticăloşi, care se vînd pentru o mie de galbeni sau pentru o decoraţie.

Înflăcărarea şi convingerea cu care fură rostite aceste cuvinte îl făcură pe Ranucio al IV-lea să tresară ; o clipă se temu că demnitatea lui ar putea fi compromisă de o acuzaţie încă şi mai directă, dar, pînă la urmă, simţămîntul care învinse fu acela de plăcere : o admira pe ducesă ; şi drept e că, în clipa aceea, întreaga ei făptură se înălţase pe treptele unei frumuseţi nepămîntene. „Doamne, ce frumoasă e ! îşi spuse el ; poţi ierta orice unei asemenea femei, căci alta ca ea nici nu există în întreaga Italie... Cu puţină dibăcie, poate că n-ar fi exclus să izbutesc într-o zi să-mi fie amantă ; căci e o distanţă ca de la cer la pămînt între făptura aceasta minunată şi păpuşa aceea de marchiză Balbi, care, pe deasupra, mai şterpeleşte cel puţin trei sute de mii de franci sărmanilor mei supuşi... Dar, oare, am auzit bine ? se gîndi el deodată ; mi se pare că a spus : l-au condamnat pe nepotul meu şi pe atîţia alţii.“ Mînia trezindu-se în el, după o clipă de tăcere, vorbi cu o răceală demnă de rangul cel mai înalt :

— Şi ce-ar fi de făcut pentru ca ducesa să nu mai plece ?

— Ceva de care nu sînteţi în stare, răspuuse ducesa pe tonul celei mai amare ironii şi a celui mai făţiş dispreţ.

Principele simţi că-şi iese din sărite, dar îndeletnicirea de suveran absolut îl obişnuise cu puterea de a-şi stăpîni primul impuls. „Femeia asta trebuie să fie a mea, îşi spuse el, îmi datorez aceasta mie însumi... pe urmă am s-o fac să moară de umilinţă... Dar dacă apucă să plece din cabinetul meu, n-am s-o mai văd niciodată.“ Numai că, aşa cum era în clipa aceea, turbat de furie şi de ură, unde să găsească acel cuvînt care să îmbine ceea ce îşi datora sieşi cu ceea ce ar fi trebuit să-i spună ducesei, ca să o hotărască să nu mai părăsească în clipa aceea curtea lui ? „Un gest nu poate fi nici repetat, nici ridiculizat“, îşi spuse el, şi se duse să se aşeze între ducesă şi uşa cabinetului. Dar, în aceeaşi clipă, auzi ciocănind la această uşă.

— Cine-i dobitocul, urlă el din toată puterea plămînilor, cine-i dobitocul care vine să-şi arate mutra nătîngă ?

Sărmanul general Fontana se ivi în prag, galben la faţă, cu desăvîrşire năucit şi rosti cu glasul sugrumat al unui om aflat la ananghie :

— Excelenţa-sa contele Mosca solicită onoarea de a fi primit.

— Să intre ! strigă principele ; şi, pe cînd Mosca se înclina : Ce părere ai de doamna ducesă Sanseverina, care vrea să plece chiar acum din Parma, să se stabilească la Neapole, şi care, pe deasupra, îmi mai spune şi obrăznicii.

— Cum ! rosti Mosca îngălbenindu-se.

— Ce ! vrei să spui că nu erai la curent cu acest proiect de plecare ?

— Habar n-am avut ; cînd m-am despărţit de doamna, la ora şase, era veselă şi mulţumită.

Vorbele acestea avură asupra suveranului un efect uluitor. Mai întîi îl privi pe Mosca : paloarea lui dovedea că spune adevărul şi că nu era complicele unui capriciu al ducesei. „În cazul acesta, se gîndi alteţa-sa, o

pierd pentru totdeauna ; plăcere şi răzbunare, totul se duce de rîpă. Şi o dată la Neapole, dumneaei va face epigrame, împreună cu nepotul, pe socoteala marii mînii a micului principe al Parmei.“ Se uită la ducesă ; în inima ei, furia se războia cu cea mai adîncă silă ; ochii ei nu-l slăbeau în clipa aceea pe contele Mosca, iar gura ei, cea atît de frumoasă, exprima cel mai amar dispreţ. Întreaga-i fiinţă părea a spune : nu eşti decît un curtean josnic ! „Aşadar, se gîndi principele, după ce o privi cu luare-aminte, îmi scapă şi acest mijloc de a o reţine în ţara mea. Dacă apucă să iasă acum de aici, o pierd pentru totdeauna şi dumnezeu ştie ce va mai povesti la Neapole despre judecătorii mei. Iar cu inteligenţa şi cu forţa de convingere pe care i le-a dăruit cerul, îi va face pe toţi s-o creadă. Are să-mi scornească reputaţia unui tiran caraghios, care se trezeşte în miez de noapte ca să se uite pe sub paturi...“ Şi, printr-o mişcare dibace, părînd că vrea să se plimbe ca să-şi potolească turbarea, suveranul se proţăpi din nou în faţa uşii cabinetului ; contele se afla la trei paşi, în dreapta lui, galben, răvăşit şi tremurînd în asemenea hal, încît fu nevoit să se sprijine de speteaza jilţului în care şezuse ducesa la începutul audienţei şi pe care principele, într-un acces de furie, îl împinsese cît colo. Contele era îndrăgostit. „Dacă ducesa pleacă, o urmez, îşi zicea el ; dar va voi ea oare să mă aibă în suita ei ? Asta e întrebarea.“

În stînga monarhului, ducesa sta dreaptă, cu mîinile încrucişate strîns pe piept, înfruntîndu-l cu o îndrăzneală uimitoare ; chipul ei de o frumuseţe dumnezeiască şi care cu puţin înainte fusese rumenit de însufleţire, era acum de o paloare adîncă.

Spre deosebire de ei doi, principele era roşu la faţă şi părea neliniştit ; cu mîna stîngă trăgea în neştire de crucea marelui colan, pe care o purta pe sub haină ; cu dreapta, îşi mîngîia bărbia.

— Ce-i de făcut ? se adresă el contelui, fără să-şi dea prea bine seama ce spune, furat de obiceiul pe care îl avea de a se sfătui cu el în toate privinţele.

— Vă rog să mă credeţi, alteţă-serenisimă, că nici nu mai ştiu, răspunse acesta cu aerul cuiva care îşi dă duhul. Abia putuse să-şi îngăimeze răspunsul. Glasul lui sugrumat îi oferi suveranului prima mîngîiere, pe care mîndria-i rănită o află în timpul acestei audienţe, iar satisfacţia îl făcu să rostească o frază cît se poate de binevenită pentru amorul său propriu.

— Am să vă arăt că sînt cel mai cuminte dintre noi trei ; iată, fac cu totul abstracţie de rangul meu. Am să vorbesc *ca un prieten*, şi adăugă cu un zîmbet larg şi condescendent, perfect imitat după vremurile fericite ale lui Ludovic al XIV-lea *ca un prieten care vorbeşte unor prieteni*. Doamnă ducesă, adăugă el, ce să fac ca să uitaţi o hotărîre atît de pripită ?

— Drept să spun, nu ştiu nici eu, răspunse ducesa oftînd din adîncul pieptului, nu ştiu nici eu, pînă-ntr-atît îmi este Parma de urîtă ! Nu fusese cîtuşi de puţin în intenţia ei să facă vreun joc ascuns de cuvinte. Se vedea cît de colo că ceea ce rostise era adevărul gol-goluţ.

Contele tresări şi se întoarse spre ea : curteanul din el era uimit şi jignit ; apoi. aţinti asupra stăpînului său o privire rugătoare. Cu multă demnitate şi mult sînge rece, acesta lăsă să treacă cîteva clipe, după care, adresîndu-i-se :

— Văd, îi spuse el, că fermecătoarea dumitale prietenă este foc şi pară ; ce vrei, *îşi adoră* nepotul. Şi întorcîndu-se spre ducesă, adăugă, privind-o galeş şi în acelaşi timp cu aerul cu care ar fi citat o replică dintr-o comedie : *Ce să fac ca să împac aceşti doi ochi frumoşi ?*

Ducesa avusese timp să cumpănească în sinea ei ; răspunse rar şi hotărît, ca şi cum ar fi dictat un *ultimatum :*

— Alteţa-sa să-mi scrie o scrisoare, aşa cum numai ea ştie să scrie, în care să-mi spună că, nefiind de fel convinsă de vinovăţia lui Fabricio del Dongo, prim mare vicar al arhiepiscopului, nu va semna sentinţa care îi va fi înfăţişată şi că această procedură nedreaptă nu va avea nici o urmare în viitor.

— Cum adică, *nedreaptă ?* strigă principele, făcîndu-se stacojiu şi înfuriindu-se iar.

— Şi asta nu e tot, continuă ducesa cu o trufie într-adevăr romană ; *încă de astă-seară*, deşi văd că s-a şi făcut unsprezece şi un sfert, adăugă ea cu ochii la pendulă ; încă de astă-seară alteţa-sa serenisimă va trimite vorbă marchizei Raversi că o sfătuieşte să se ducă la ţară ca să se întremeze după zbuciumul ce i-a pricinuit un anumit proces de care vorbea în salonul ei la începutul serii. Principele se plimba de colo-colo prin cabinet, ca un om cu desăvîrşire scos din sărite.

— Cine a mai văzut asemenea femeie ?... strigă el auzi, să mă repeadă pe mine !

Ducesa îi răspunse în chipul cel mai graţios :

— In viaţa mea nu mi-ar trece prin minte să reped pe alteţa-sa serenisimă ; dar alteţa-sa a avut nesfîrşita bunătate să spună că vorbeşte *ca un prieten unor prieteni.* La urma urmei, n-am nici un chef să rămîn la Parma, adăugă ea, privindu-l pe conte în chipul cel mai dispreţuitor cu putinţă. Pînă în clipa aceea, suveranul sovăise ; dar privirea aceasta îl făcu să se hotărască, deşi ceea ce voia ducesa semăna cu un angajament ; însă puţin îi păsa lui de angajamente.

Mai schimbară cîteva cuvinte şi, în cele din urmă, contele Mosca primi poruncă să scrie acel bileţel solicitat de ducesă. El avu grijă să omită fraza : *această procedură nedreaptă nu va avea nici o urmare în viitor.* „Ajunge că prinţul a făgăduit să nu semneze sentinţa care îi va fi prezentată“, îşi spuse dînsul. Drept care, suveranul îi mulţumi din ochi, pe cînd semna biletul.

Fu o mare greşeală din partea contelui, căci principele, obosit cum era, ar fi semnat orice ; era mulţumit că ieşise cu bine din încurcătura aceea, care pentru el se rezuma în felul următor : „Dacă ducesa pleacă, după o săptămînă mă voi plictisi de moarte la această curte a mea“. Contele băgă de seamă că stăpînul său schimbă data scrisorii, punînd-o pe cea de a doua zi. Se uită la pendulă : arăta aproape miezul nopţii. Ministrul nu văzu în îndreptarea datei decît dorinţa pedantă de a

dovedi exactitate şi bună guvernare. În ce priveşte exilul marchizei Raversi, alteţa-sa nu arătă nici cea mai mică împotrivire : simţea o deosebită plăcere să-şi exileze supuşii.

— Generale Fontana ! strigă el, deschizînd uşa.

Generalul se ivi ca din pămînt, cu o mutră atît de mirată şi atît de curioasă să afle, încît ducesa şi contele schimbară o privire înveselită şi privirea aceea îi împăcă.

— Generale Fontana ! spuse suveranul, ai să te urci în trăsura mea, care e jos, la intrarea colonadelor ; ai să te duci la marchiza Raversi şi ai să-i trimiţi vorbă că vrei să-i comunici ceva ; dacă e culcată, vei preciza că vii din partea mea şi, o dată ajuns la ea în iatac, îi vei spune întocmai următoarele cuvinte şi nu altele : „Doamnă marchiză Raversi, alteţa-sa serenisimă vă pune în vedere ca mîine dimineaţă, înainte de ora opt, să plecaţi la castelul domniei-voastre de la Velleja ; alteţa-sa vă va comunica ulterior cînd veţi putea întoarce la Parma“

Principele căută din ochi ochii ducesei care, fără să-i mulţumească, aşa cum se aştepta, îi făcu o reverenţă adîncă şi ieşi în grabă.

— Ce femeie ! spuse el, întorcîndu-se spre contele Mosca.

Acesta, încîntat de exilul marchizei Raversi, care avea să-i uşureze toate actele lui de ministru, vorbi timp de o jumătate de oră şi mai bine ca un curtean desăvîrşit ce era ; voia să împace amorul propriu al suveranului şi nu plecă decît după ce izbuti să-l convingă că nici istoria anecdotică a lui Ludovic al XIV-lea nu cunoştea o pagină mai frumoasă decît aceea pe care o prilejuise el viitorilor săi istorici.

Înapoindu-se acasă, ducesa se închise la ea şi lăsă vorbă să nu fie tulburată de nimeni, nici chiar de conte. Voia să rămînă puţin singură cu ea însăşi, ca să se dumirească ce trebuie să creadă despre scena ce avusese loc. Săvîrşise totul la întîmplare şi fiindcă aşa îi plăcuse în clipa aceea ; dar oricare ar fi fost pasul pe care s-ar

fi lăsat tîrîtă să-l facă, ar fi mers pînă în pînzele albe. Pe urmă, cînd şi-ar fi recăpătat sîngele rece, nu s-ar fi învinuit şi nu s-ar fi pocăit : aceasta îi era firea, datorită căreia, la cei treizeci şi şase de ani pe care îi avea, era încă cea mai frumoasă femeie de la curte.

Acum stătea şi visa la viaţa plăcută pe care avea s-o ducă la Parma, ca şi cum s-ar fi întors dintr-o lungă călătorie, într-atît fusese de convinsă, între nouă şi unsprezece, că avea să plece pentru totdeauna din această ţară.

„Bietul conte, ce mutră a făcut aflînd, de faţă cu principele, despre plecarea mea... La drept vorbind, e un om tare drăguţ şi cu o inimă de o bunătate rară ! Era în stare să lase şi minister şi tot, ca să mă urmeze... Dar şi în ce mă priveşte, trebuie să spun că, în toţi aceşti cinci ani, nu a avut a-mi imputa nici măcar un singur pas greşit. Ce femeie cu cununie ar putea spune acelaşi lucru soţului şi stăpînului ei ? Trebuie să recunosc că nu face pe grozavul, nu e pisălog şi nu-mi inspiră nicidecum dorinţa de a-l înşela ; faţă de mine, pare întotdeauna să se ruşineze de puterea lui... Avea o mutră tare hazlie în faţa domnului şi stăpînului său ; dacă ar fi aici, l-aş săruta... Dar pentru nimic în lume n-aş lua asupra mea obligaţia de a înveseli un ministru care şi-a pierdut portofoliul — este o boală fără leac, de care nu te vindeci decît o dată cu moartea şi... care te omoară. Ce nenorocire să fii ministru la tinereţe ! Am să-i scriu neapărat, e un lucru pe care trebuie să-l ştie oficial, mai înainte de a rupe cu alteţa-sa... Dar, am uitat cu totul de credincioasele mele slugi.“

Ducesa sună. Cameristele continuau să împacheteze ; trăsura era trasă sub boltă şi se încărcau cuferele ; celelalte slugi, care nu aveau nimic de făcut, stăteau roată-mprejur şi priveau cu lacrimi în ochi. Chékina, singura care în împrejurări deosebite avea voie să intre la stăpîna ei, îi povesti despre toate acestea.

— Cheamă-i pe toţi sus, îi spuse ducesa, şi îndată după aceea trecu în sala de aşteptare.

— Mi s-a făgăduit, le spuse ea, că sentința dată împotriva nepotului meu nu va fi semnată de *suveran* (așa se vorbește în Italia), prin urmare nu mai plec ; vom vedea dacă dușmanii mei vor avea destulă trecere să schimbe această hotărîre.

După o clipă de tăcere, slugile începură să strige : „Trăiască doamna ducesă !“ și izbucniră în aplauze furtunoase. Ducesa, care apucase să iasă din cameră, reapăru, ca o actriță aplaudată, făcu o mică reverență plină de grație și le spuse : *Prieteni, vă mulțumesc.* O singură vorbă de-a ei ar fi ajuns, în clipa aceea, ca să-i facă pe toți să meargă la asaltul palatului. Făcu semn unui surugiu, fost contrabandist și om de toată încrederea, care o urmă.

— Ai să te îmbraci în țăran înstărit, ai să ieși din oraș cum ai să poți, ai să închiriezi o brișcă și ai să cauți să ajungi cît mai repede la Bolonia. Să intri în oraș pe poarta Florenței și să-i înmînezi lui Fabricio, care locuiește la *Pelegrino*, un pachet pe care o să ți-l dea Chékina. Fabricio se ascunde acolo sub numele de Giuseppe Bossi ; caută să nu-l dai de gol prin cine știe ce nechibzuință ; fă-te că nu-l cunoști ; s-ar putea ca vrăjmașii mei să pună iscoade pe urmele tale. Fabricio are să te trimită îndărăt, peste cîteva ore sau peste cîteva zile : mai cu seamă la întoarcere, fii cu ochii în patru, ca nu cumva să-l trădezi.

— Păi dacă e vorba de oamenii marchizei Raversi, strigă surugiul, să îndrăznească numai ! Și dacă doamna ne-ar lăsa, în scurtă vreme i-am curăța pe toți.

— Într-o zi, poate că am să vreau, dar deocamdată, jură-mi pe viața ta că n-ai să faci nimic fără porunca mea.

Ducesa voia să-i trimită lui Fabricio o copie după biletul principelui ; și neputîndu-se împotrivi plăcerii de a-l distra, se gîndi să-i scrie cîteva rînduri despre scena cu prilejul căreia obținuse biletul ; rîndurile acestea se preschimbară într-o scrisoare de zece pagini. Îl chemă din nou pe surugiu.

— Nu ai să poţi pleca înainte de ora patru, cînd se deschid porţile.

— Eu ziceam să mă bag în canalul cel mare de scurgere ; mi-ar ajunge apa pînă la fălci, dar, în schimb, aş trece mai repede...

— Nu, răspunse ducesa, nu vreau să te îmbolnăveşti tocmai tu, care eşti unul dintre cei mai credincioşi oameni ai mei. Dar, ia spune-mi, cunoşti cumva pe vreunul din servitorii monseniorului arhiepiscop ?

— Sînt prieten cu al doilea vizitiu.

— Iată o scrisoare pentru sfîntul părinte. Intră cum poţi, dar fără zgomot, la palat şi caută să dai de primul lui valet ; n-aş vrea să-l treziţi pe monsenior. Dacă s-a retras cumva la el în iatac, aciuează-te şi tu pe unde poţi şi, cum obişnuieşte să se scoale o dată cu ziua, mîine dimineaţă la patru, înfăţişează-i-te din parte-mi, înmînează-i plicul acesta şi ia scrisorile pe care ţi le va da, poate, pentru Bolonia.

Ducesa se hotărîse să-i trimită arhiepiscopului însuşi originalul biletului semnat de suveran ; cum în acel bilet era vorba de primul mare vicar, ea îl ruga să-l depună în arhivele arhiepiscopiei, unde nădăjduia că domnii mari vicari şi canonici, colegi ai nepotului ei, au să binevoiască să ia cunoştinţă de conţinutul lui ; bineînţeles că totul trebuia să se petreacă sub pecetea tainei celei mai desăvîrşite.

Îi scrise arhiepiscopului Landriani pe un ton familiar, menit să-l farmece pe omul acesta cumsecade ; semnătura ocupa, ea singură, trei rînduri, căci la capătul acelei scrisori atît de prieteneşti, ducesa îşi înşirase toate numele ei : *Angelina-Cornelia-Isota Valserra del Dongo, ducesă Sanseverina.*

„Cred că nu m-am mai iscălit astfel, îşi spuse ea rîzînd, de la încheierea actului de căsătorie cu sărmanul duce ; dar pe oamenii de acest soi nu-i ţii decît cu lucruri dintr-astea ; în ochii burghezilor, caricatura trece drept frumuseţe.“ Nu-şi putu isprăvi seara fără să cedeze ispitei de a-i scrie contelui o scrisoare zeflemisitoare, în care îl anunţa oficial, *ca îndreptar pentru*

raporturile sale cu capetele încoronate, că nu se simţea în stare să ţină de urît unui ministru căzut în disgraţie. „Deocamdată, te sperie principele ; cînd n-ai să-l mai poţi vedea, are să fie rîndul meu să te sperii ?“ Şi îi trimise scrisoarea de îndată.

Cît despre principe, a doua zi, la orele şapte dimineaţa, se grăbi să-l cheme la el pe contele Zurla, ministrul de Interne.

— Măsuri noi, îi spuse el : dă chiar acum cele mai straşnice porunci tuturor podestaţilor, să-l aresteze pe numitul Fabricio del Dongo. Mi s-a spus că s-ar putea să îndrăznească să se arate din nou în statele noastre. Avînd în vedere că fugarul se află la Bolonia, unde pare a sfida hotărîrea de urmărire a tribunalelor noastre, să trimiţi de îndată zbiri care îl cunosc personal :

1 — în toate satele situate pe drumul dintre Bolonia şi Parma ;

2 — în împrejurimile castelului ducesei Sanseverina, la Sacca şi în împrejurimile casei sale de la Castelnovo ; şi

3 — în jurul castelului contelui Mosca.

Îmi închipui, domnule conte, că înalta dumitale înţelepciune te va face să ascunzi contelui Mosca aceste ordine primite de la suveranul dumitale. Vei şti, aşadar, că vreau să mi-l arestezi pe numitul Fabricio del Dongo.

Îndată ce ministrul ieşi, se deschise o uşă secretă, prin care se strecură procurorul general Rassi, frînt în două şi salutînd la fiecare pas. Nemernicul acela avea o mutră de-ţi venea să-l iei la palme, o mutră pe măsura întregii ticăloşii a rolului său ; în vreme ce mişcările iuţi şi piezişe ale ochilor arătau că era conştient de meritele sale, siguranţa obraznică a rînjetului său dovedea că ştie să înfrunte dispreţul.

Deoarece personajul acesta are să capete o înrîurire destul de mare asupra destinului lui Fabricio, nu strică să stăruim puţin asupra lui. Era mare de stat, avea ochi frumoşi şi foarte ageri, dar obrazul ciupit tot de vărsat ; în ce priveşte isteţimea, nu-i lipsea, ba încă era înzestrat din plin ; se spunea că stăpîneşte la perfecţie ştiinţele

juridice, dar strălucea mai ales prin şiretenia lui înnăscută. Oricît de încurcat ar fi fost cazul ce-i se înfăţişa, găsea uşor şi repede mijloacele, cu totul întemeiate din punct de vedere juridic, pentru a ajunge la o condamnare sau la o achitare ; era, mai cu seamă, regele tertipurilor judecătoreşti.

Omul acesta, pentru care marile monarhii l-ar fi invidiat pe principele Parmei, nu avea decît o singură desfătare : să se afle în preajma persoanelor însemnate şi să le distreze cu giumbuşlucuri. Puţin îi păsa că persoana rîdea de ceea ce spunea el, sau chiar de dînsul, sau că făcea glume pe socoteala doamnei Rassi ; dacă interlocutorul îi vorbea, dacă rîdea şi se purta cu el familiar, procurorul era mulţumit. Cîteodată, principele, nemaiştiind cum să-şi bată joc de demnitatea acestui mare jude, îi trăgea picioare în spate ; dacă îl durea, Rassi începea să bocească. Instinctul de măscărici era la el atît de înnăscut, încît mai mult îi plăcea să se ducă în saloanele unui ministru care îl batjocorea, decît să rămînă în propriul său salon, unde domnea ca un despot peste toate robele ţării. Rassi îşi crease această poziţie aparte, mai ales prin aceea că pînă şi nobilul cel mai obraznic nu izbutea să-l umilească ; modul lui de a se răzbuna de jignirile pe care le înghiţea de dimineaţa pînă seara era de a pîrî totul principelui, căruia îşi arogase privilegiul de a-i spune absolut orice ; e adevărat că adesea primea drept răspuns o palmă zdravănă, dureroasă, dar asta nu-l supăra de fel. Prezenţa judecătorului îl distra pe monarh în clipele lui de posomorală, cînd făcea haz, insultîndu-l. Vedem, dar, că Rassi era, într-o anumită măsură, tipul curteanului desăvîrşit : fără onoare şi fără supărare.

— Mai întîi de toate, ai grijă să nu se afle nimic, se răsti principele la el, fără să-i răspundă la salut şi repezindu-l ca un bădăran, el, care era atît de politicos cu toată lumea. Ce dată are sentinţa ?

— Data zilei de ieri, alteţă serenisimă.

— Cîţi judecători au semnat-o ?

— Toţi cinci.

— Şi ce pedeapsă ?

— Douăzeci de ani de temniţă, aşa cum a poruncit alteţa-voastră serenisimă.

— Firește, pedeapsa cu moartea ar fi revoltat, vorbi principele, ca pentru sine. Păcat ! Atunci s-o fi văzut pe Sanseverina ! Dar e un del Dongo şi numele acesta e respectat la Parma, din pricina celor trei arhiepiscopi care şi-au urmat aproape unul după altul. Zici că i-ai dat douăzeci de ani ?

— Întocmai, alteţă serenisimă, răspunse Rassi, rămînînd mai departe frînt în două, dar numai după ce se va fi pocăit în mod public în faţa portretului alteţei-voastre serenisime ; în afară de aceasta, va ţine post negru vinerea şi în ajun de mare sărbătoare, avînd în vedere că *necredinţa inculpatului a ajuns de pomină*. Asta îl va învăţa minte şi îi va răsturna toate planurile de viitor.

— Ia şi scrie, îi porunci suveranul :

„Alteţa-sa serenisimă, binevoind să asculte, în marea lui bunătate, preasupusele jalbe ale marchizei del Dongo, mama vinovatului, şi ducesei Sanseverina, mătuşa lui — care au arătat că, atunci cînd a avut loc crima, fiul şi nepotul lor era foarte tînăr şi cu mintea rătăcită de patima nebunească pe care o trezise în el nevasta nefericitului Giletti — s-a înduplecat şi, cu toată scîrba pe care i-o trezeşte acest omor, a preschimbat pedeapsa la care fusese condemnat numitul Fabricio del Dongo, în doisprezece ani de temniţă."

— Dă-mi să semnez.

Semnă şi puse data din ajun ; apoi, înapoindu-i lui Rassi sentinţa, îi spuse : Scrie imediat, sub semnătura mea : *„Avînd în vedere şi luînd în considerare că ducesa Sanseverina a căzut în genunchi la picioarele alteţei-sale, principele a îngăduit ca, în fiecare joi, condamnatul să se poată plimba timp de o oră pe platforma turnului pătrat, denumit popular Turnul Farnese"*.

— Semnează, îi mai porunci suveranul, şi fii mut, orice ai auzi vorbindu-se prin oraş. Nu uita să spui consilierului De Capitani, care a votat pentru doi ani de

temniță și care a îndrăznit să mai și trăncănească în favoarea acestei păreri caraghioase, că îl poftesc să recitească legile și regulamentele. Încă o dată, nici o vorbă. Cu bine. Procurorul Rassi făcu, cu multă încetineală, trei plecăciuni adînci, pe care principele păru că nici nu le bagă în seamă.

Toate acestea se petreceau la orele șapte dimineața. Cîteva ceasuri mai tîrziu, vestea exilului marchizei Raversi se răspîndi ca fulgerul prin oraș și prin cafenele ; oamenii nu făceau decît să vorbească, toți o dată, despre această nemaipomenită întîmplare. Exilul marchizei alungă, pentru cîtăva vreme, din Parma, acel necruțător dușman al micilor orașe și micilor curți : plictiseala. Generalul Fabio Conti, care se și văzuse ministru, avu, pasămite, un atac de gută și un timp nu mai ieși de la el din cetățuie. Văzînd toate acestea, burghezia, și mai apoi oamenii de rînd, traseră concluzia că, de bună seamă, principele se hotărîse să încredințeze arhiepiscopatul Parmei monseniorului del Dongo. Iscusiții politicieni de cafenea merseră chiar pînă acolo încît pretinseră că i se ceruse părintelui Landriani, actualul arhiepiscop, să se prefacă bolnav și să-și prezinte demisia ; urmînd, bineînțeles, să i se acorde un important venit din regia tutunului ; toate aceste zvonuri ajunseră pînă la urechile arhiepiscopului, speriindu-l rău, din care pricină, timp de cîteva zile, activitatea pe care o desfășura în favoarea eroului nostru fu serios paralizată. Două luni mai tîrziu, vestea aceasta senzațională apăru și în ziarele pariziene, dar cu o mică modificare, și anume : contele Mosca, nepotul ducesei Sanseverina, era cel care urma să fie făcut arhiepiscop.

Între timp, marchiza Raversi tuna și fulgera în castelul ei de la Velleja ; dar marchiza nu era una din acele femeiuști care își închipuie că se răzbună împroșcîndu-și dușmanii cu epitete jignitoare. Chiar a doua zi după dizgrația ei, cavalerul Riscara, împreună cu alți trei prieteni, se înfățișară principelui la porunca marchizei și îi cerură învoirea să se ducă să o viziteze la castelul ei. Alteța-sa îi primi cu cea mai mare bunăvoință și so-

sirea lor la Velleja fu o mare mîngîiere pentru marchiză. Înainte de sfîrşitul săptămînii următoare, se adunaseră la castel peste treizeci de musafiri, toţi cei pe care un eventual guvern liberal i-ar fi cocoţat la conducere. În fiece seară, marchiza ţinea sfat, în toată legea, cu cei mai bine informaţi dintre ei. În seara unei zile în care primise un coşcogeamite teanc de scrisori de la Parma şi Bolonia, doamna Raversi se retrase foarte devreme : camerista ei de încredere îl introduse mai întîi pe prietenul favorit, contele Baldi, un bărbat tînăr, chipeş dar foarte bleg, iar mai tîrziu pe cavalerul Riscara, predecesorul acestuia. Riscara era un omuleţ întunecat şi la chip şi fire, care începuse prin a fi repetitor de geometrie la colegiul nobililor din Parma, ajungînd, mai apoi, consilier de stat şi cavaler al mai multor ordine.

— Am bunul obicei, le spuse marchiza celor doi bărbaţi, de a nu rupe niciodată nici o hîrtie şi asta îmi prinde uneori tare bine ; iată nouă scrisori pe care mi le-a adresat Sanseverina în diferite împrejurări. Veţi pleca amîndoi de îndată la Genova, veţi căuta, printre condamnaţii la galere, pe un fost notar, pe nume Burati — îl cheamă ca pe marele poet veneţian, sau dacă nu, Durati. Dumneata, conte Baldi, aşază-te la biroul meu şi scrie ce-am să-ţi dictez.

„Mi-a trecut prin minte un gînd şi mă grăbesc să ţi-l împărtăşesc. Plec la căsuţa mea de la Castelnovo : aş fi tare fericită dacă ai veni să stai cu mine o zi : după toate cele întîmplate, nu cred să mai fie mare primejdie ; norii se risipesc. Cu toate acestea, opreşte-te înainte de intrarea în Castelnovo ; vei afla, în drum, pe unul din oamenii mei, ţin toţi la tine ca la ochii din cap ; îţi vei păstra, bineînţeles, numele de Bossi. Se zice că ţi-ai lăsat să-ţi crească barbă, ca cel mai superb călugăr capucin [1], deşi la Parma nu te-ai arătat decît cu înfăţişarea decentă a unui mare vicar.“

---

[1] Capucinii : ordin călugăresc catolic, fondat în Italia pentru a lupta împotriva Reformei.

— Acum ai înţeles, Riscara ?

— Minunat ; dar plecarea aceasta la Genova este un lux inutil ; ştiu un om la Parma, care, e drept, nu a fost încă la galere, dar de bună seamă că tot va sfîrşi prin a ajunge acolo ; el poate să imite la perfecţie scrisul Sanseverinei.

La aceste cuvinte, contele Baldi îşi holbă frumoşii săi ochi : abia acum înţelesese.

— Dacă îl cunoşti la Parma pe acest vrednic personaj, căruia îi prezici o carieră atît de frumoasă, îi răspunse marchiza lui Riscara, înseamnă că te cunoaşte şi el pe tine, iar ibovnica, duhovnicul sau prietenul lui pot fi vînduţi Sanseverinei ; e cu mult mai bine să întîrziem această mică glumă cu două-trei zile, decît să mergem la voia întîmplării. Plecaţi peste două ceasuri, ca doi mieluşei drăguţi ce sînteţi, căutaţi să nu întîlniţi nici picior de om cunoscut la Genova şi întoarceţi-vă cît puteţi mai iute. Cavalerul Riscara fugi rîzînd şi vorbind pe nas, ca un muţunache : „trebuie să ne facem bagajul !“ strigă el, ţopăind şi scălămbăindu-se caraghios. De fapt, voia să-l lase pe Baldi singur cu doamna. Cinci zile mai tîrziu, Riscara îl readuse marchizei pe bietul Baldi, julit şi deşelat : ca să scurteze drumul cu vreo şase leghe, trecuse munţii călare pe un măgar. Acum gemea şi se jura că nu va mai face în viaţa lui asemenea călătorie. Baldi îi dădu marchizei trei exemplare din scrisoarea pe care i-o dictase dînsa şi cinci sau şase scrisori ticluite de Riscara şi scrise de aceeaşi mînă, şi care i-ar fi putut folosi mai tîrziu. Una dintre ele conţinea cîteva glume foarte izbutite pe socoteala spaimelor nocturne ale principelui şi a întristătoarei slăbiciuni a iubitei sale, marchiza Baldi, despre care se zicea că, de cîte ori se ridică de pe perna unui fotoliu, lasă o urmă de cleşte. Ai fi jurat că toate scrisorile acelea erau scrise de însăşi doamna Sanseverina.

— Acum ştiu sigur, spuse marchiza, că Fabricio, cel drag inimii ducesei, se află la Bolonia sau în împrejurimi...

— Sînt frînt, strigă contele Baldi, întrerupînd-o ; cer favoarea de a fi scutit de această a doua călătorie sau, cel puţin, să am cîteva zile de odihnă ca să-mi recapăt puterile.

— Mă duc să intervin în favoarea dumitale, îi spuse Riscara ; şi se apropie să-i vorbească marchizei la ureche.

— Bine, primesc, răspunse ea zîmbind. Şi, întorcîndu-se către Baldi :

— Linişteşte-te, nu mai pleci, îi spuse ea pe un ton oarecum dispreţuitor.

— Mulţumesc ! strigă contele, bucurîndu-se din toată inima.

Şi, într-adevăr, Riscara se urcă singur în trăsura poştii. Nu trecuseră nici două zile de cînd se afla la Bolonia şi iată că îl zări pe Fabricio, plimbîndu-se într-o caleaşcă, împreună cu Marietta. „Drace ! îşi zise el, după cîte văd, viitorul nostru arhiepiscop nu-şi pierde vremea ; trebuie neapărat să-i dau de ştire ducesei : va fi încîntată.“ Pentru a afla adresa lui Fabricio, Riscara n-avu altceva de făcut decît să se ţină după el. A doua zi dimineaţa, acesta primi, printr-un curier, epistola de fabricaţie genovezâ ; i se păru puţin cam scurtă, dar încolo, nu avu nici cea mai mică bănuială. Gîndul de a-i revedea pe ducesă şi pe conte îl făcu să-şi piardă mintile de bucurie şi, cu toate împotrivirile lui Lodovico, încălecă pe un cal de poştă şi porni în galop. Nici nu i-ar fi trecut prin minte că, la mică distanţă în urma lui, venea cavalerul Riscara care, ajungînd la vreo şase leghe de Parma, la popasul dinainte de Castelnovo, avu plăcerea să zărească o mare îngrămădeală de oameni în piaţa din faţa închisorii. Doi zbiri, aleşi şi trimişi de contele Zurla, îl arestaseră pe eroul nostru, în timp ce îşi schimba calul.

Ochii mici ai cavalerului Riscara sclipiră de bucurie ; cercetă cu multă răbdare toate cîte se întîmplaseră în sătucul acela, şi trimise, apoi, scrisoare marchizei Raversi. După aceea, plimbîndu-se pe uliţă şi prefăcîndu-se că vrea să viziteze biserica şi să vadă o pînză de Par-

megiano [1], care pare-se că exista prin partea locului, sfîrşi prin a se întîlni cu podestatul, care se grăbi să facă cuvenitele ploconeli în faţa acestui consilier de stat. Riscara se arătă mirat că nu se grăbise să-l trimită de îndată la fortăreaţa din Parma pe conspiratorul pe care avusese norocul să-l prindă.

— Să-ţi iei toate măsurile, adăugă cavalerul pe un ton rece, ca nu cumva numeroşii săi prieteni, care îl căutau alaltăieri pentru a-i uşura trecerea prin statele alteţei-sale serenisime, să nu le atină calea jandarmilor ; răzvrătiţii aceia să tot fi fost doisprezece sau cincisprezece, călări.

— *Intelligenti pauca* [2] ! exclamă podestatul cu o privire şireată.

Capitolul al cincisprezecelea

Două ceasuri mai tîrziu, sărmanul Fabricio, cu mîinile prinse în cătuşe şi legat cu un lanţ lung de *sediola* în care fusese urcat, pornea spre cetăţuia din Parma, însoţit de opt jandarmi. Aceştia primiseră ordin să-i ia cu dînşii pe toţi jandarmii aflaţi în satele prin care urma să treacă alaiul ; pînă şi podestatul venea în urma acestei prăzi însemnate. Către ceasurile şapte după-amiază, *sediola*, însoţită de toţi strengarii Parmei şi de treizeci de jandarmi, străbătu frumoasa alee unde obişnuia să se preumble lumea bună, trecu prin faţa palatului locuit de Fausta cu cîteva luni mai înainte şi, în cele din urmă, se opri la poarta exterioară a cetăţuii, chiar în clipa în care generalul Fabio Conti pornea, împreună cu fiica lui, la plimbare. Caleaşca guvernatorului se opri la cîţiva paşi de puntea mişcătoare, ca să lase să intre

---

[1] Girolamo-Francesco Maria Mazzuoli zis Il Parmegiano (1504—1540) pictor italian, a lucrat la Parma.

[2] Cei deştepţi pricep din puţine cuvinte (în limba latină, în original).

sediola în care era legat Fabricio; generalul porunci să se închidă la loc poarta cetăţuii şi, coborînd din trăsură, se grăbi spre biroul de la intrare, ca să vadă despre ce era vorba; nu mică îi fu mirarea cînd dădu cu ochii de Fabricio, pe care un drum atît de lung, legat de *sediola*, îl făcuse să înţepenească de-a binelea; patru jandarmi îl înşfăcaseră şi-l duceau spre biroul de întemniţare. „Va să zică, îl am la cheremul meu pe faimosul Fabricio del Dongo, de la care, de un an încoace, înalta societate din Parma parcă şi-ar fi jurat să nu-şi mai ia ochii!“ îşi spuse înfumuratul guvernator.

De zeci de ori îl întîlnise pe Fabricio, fie la curte, fie la ducesă, fie în altă parte; dar de fiecare dată se ferise să arate că-l cunoaşte, de teamă să nu se compromită.

— Apucă-te imediat, îi strigă el intendentului închisorii, şi alcătuieşte un proces-verbal amănunţit asupra predării arestatului de către vrednicul podestat din Castelnovo.

Intendentul Barbone, ins fioros din pricina unei bărbi cît toate zilele şi a unei staturi marţiale, se umflă în pene şi mai tare ca de obicei; l-ai fi luat drept un temnicer neamţ. Şi cum îşi închipuia că mai cu seamă ducesa Sanseverina era aceea care îl împiedicase pe şeful lui, guvernatorul, să ajungă ministru de Război, se purtă din cale-afară de obraznic cu nepotul ei, vorbindu-i, de pildă, cu *voi*[1], ceea ce în Italia este felul în care te adresezi slugilor.

— Dar sînt prelat al sfintei biserici romane, îi replică Fabricio cu hotărîre, şi mare vicar al acestei eparhii; şi de n-ar fi decît numele ce-l port, şi încă aş avea dreptul la toată cinstirea.

— Ce ştiu eu! răspunse Barbone cu sfruntare; n-ai decît să-ţi dovedeşti spusele cu acte din care să reiasă că ai dreptul la toate aceste titluri simandicoase. Fabricio, care nu avea nici un fel de acte, tăcu. Generalul Conti stătea în picioare, alături de intendent,

---

[1] *Tu* (în vechea limbă italiană).

și îl urmărea cum scrie, fără să ridice ochii asupra arestatului, pentru a nu fi nevoit să confirme că era, într-adevăr, Fabricio del Dongo.

Deodată, Clelia Conti, care aştepta în caleaşcă, auzi în camera de gardă un tărăboi înspăimîntător. Intendentul Barbone, care se apucase să facă o descriere batjocoritoare şi foarte amănunţită a înfăţişării prizonierului, îi porunci acestuia să-şi descheie hainele ca să poată constata numărul şi starea cicatricilor cu care rămăsese de pe urma întîmplării cu Giletti.

— Nu pot, răspunse Fabricio, zîmbind amar ; mă aflu în imposibilitate de a-ţi asculta porunca : nu mă lasă cătuşele.

— Cum ! strigă generalul, prefăcîndu-se mirat, arestatul are cătuşe ! Aici, în incinta fortăreţei ! Dar asta contravine regulamentului, ar trebui un ordin *ad hoc* [1] ; scoteţi-i imediat cătuşele.

Fabricio se uită la dînsul. „Ce iezuit [2] ! se gîndi el ; de o oră încheiată se uită cum mă chinui cu cătuşele astea şi mai face pe miratul !“

Jandarmii se grăbiră să-i scoată cătuşele ; aflaseră că Fabricio este nepotul ducesei Sanseverina şi începuseră să-i arate o bunăvoinţă mieroasă, care contrasta cu grosolănia intendentului ; acesta, întărîtat, se răsti la Fabricio, care rămăsese nemişcat :

— Haide ! mişcă ! arată urmele loviturilor de spadă pe care ţi le-a dat sărmanul Giletti, înainte să-i fi făcut de petrecanie ca un ucigaş ce eşti.

Nici nu sfîrşi bine şi Fabricio, năpustindu-se asupra lui. îi trase o palmă atît de grozavă, încît Barbone se rostogoli de pe scaun drept la picioarele generalului. Jandarmii săriră să-l înşface pe Fabricio de braţe, deşi acesta rămăsese nemişcat ; generalul şi doi dintre jan-

---

[1] Anume, special (în limba latină).

[2] Membru al ordinului călugăresc catolic cu acelaşi nume fondat în 1534, avînd drept scop înnăbuşirea mişcărilor revoluţionare, răspîndirea catolicismului şi instaurarea puterii nelimitate a papii. Conform moralei iezuite, toate mijloacele, mergînd pînă la calomnie şi crimă, sînt admise pentru atingerea scopului.

darmii care se aflau lîngă el se grăbiră să-l ridice de jos pe intendent, pe care îl podidise sîngele. Alţi doi jandarmi, aflaţi ceva mai încolo, închipuindu-şi că arestatul vrea să evadeze, se repeziră să închidă uşa biroului. Plutonierul care îi comanda îşi dădea seama că tînărul del Dongo n-ar fi putut să evadeze cu adevărat, dat fiind că se afla în incinta cetăţuii ; cu toate acestea, instinctul său de jandarm îl făcu să se apropie de fereastră ca să preîntîmpine orice încercare. În faţa ferestrei se afla, la doi paşi, caleaşca generalului ; Clelia se cuibărise în fundul ei, ca să nu fie martoră la trista scenă care se petrecea în birou. Cînd auzi toată zarva aceea, scoase capul la uşa trăsurii ca să vadă.

— Ce s-a întîmplat ? îl întrebă ea pe plutonier.

— Ce să se întîmple, domnişoară ? Ia, tînărul Fabricio del Dongo i-a tras ditamai palma necioplitului de Barbone.

— Cum ! domnul del Dongo aici, la închisoare ?

— După cum se vede, răspunse plutonierul ; şi dat fiind nobila obîrşie a sărmanului băiat, îi facem această primire de soi ; credeam că sînteţi la curent.

Clelia nu se mai mişcă de la uşa trăsurii ; de cîte ori jandarmii se trăgeau puţin îndărăt, îl zărea pe arestat. „Cine-ar fi crezut, se gîndi ea, atunci cînd ne-am întîlnit lîngă Como, că o să ne regăsim în această tristă împrejurare !... Parcă văd cum mi-a întins mîna ca să-mi ajute să urc în caleaşca mamei sale... Era şi ducesa cu ei ! Oare, dragostea lor începuse încă din vremea aceea ?“

Se cade să-i spunem cititorului că cei din partidul liberal, condus de marchiza Raversi şi de generalul Conti, se prefăceau a crede că nu mai încape nici o îndoială asupra legăturii de dragoste care ar fi existat, chipurile, între Fabricio şi ducesă. Iar contele Mosca, pe care îl urau de moarte, era veşnic luat în derîdere, fiindcă se lăsa dus de nas.

„Aşadar, se gîndi Clelia, iată-l căzut, şi încă în ghearele duşmanilor săi ! Căci, la urma urmei, înger să fie contele Mosca şi tot se va bucura de arestarea lui.“

Un hohot gros de rîs izbucni în camera corpului de gardă. Speriată, Clelia îl întrebă pe plutonier :

— Giacopo, ce se petrece acolo ?

— Domnul general l-a luat pe arestat din scurt, să spună pentru ce l-a lovit pe Barbone, şi *monsignore* Fabricio a răspuns cu răceală : „M-a făcut *ucigaş* ; să-mi arate actele şi dovezile potrivit cărora îşi îngăduie să mi se adreseze astfel". Şi lumea rîde.

Un temnicer care ştia să scrie luă locul lui Barbone ; pe acesta din urmă, Clelia îl văzu pe cînd ieşea, ştergîndu-şi cu batista mutra respingătoare, plină de sînge ; ocăra de mama focului :

— Afurisitul ăsta de Fabricio, zbiera el, de mîna mea are să piară. Eu am să-i fiu gîde... Se oprise între fereastra biroului şi caleaşca generalului, ca să-l vadă pe arestat şi îşi înteţise înjurăturile.

— Vezi-ţi de drum, îi spuse plutonierul ; nu se cade să sudui astfel, în faţa domnişoarei.

Barbone întoarse capul să se uite în caleaşcă şi ochii săi îi întîlniră pe ai Cleliei, care scăpă un ţipăt de groază : în viaţa ei nu văzuse de aproape un chip omenesc atît de hîd şi o privire atît de răzbunătoare. „Îl va ucide pe Fabricio ! se înfioră ea. Trebuie neapărat să-i dau de ştire lui *don* Cesare." Acesta era unchiul ei, unul din cei mai stimaţi preoţi din oraş ; generalul Conti, fratele lui, obţinuse pentru dînsul postul de econom şi prim-duhovnic al închisorii.

Generalul se urcă în trăsură.

— Vrei să te întorci acasă ? o întrebă el pe fiica sa, ori mă aştepţi, poate cam mult, în curtea palatului ? Trebuie să mă duc să dau de ştire suveranului de cele întîmplate.

Fabricio ieşi din birou, escortat de trei jandarmi, care-l conduceau spre celula ce i se repartizase. Clelia continua să privească pe uşa trăsurii ; întemniţatul trecea acuma prin dreptul ei. În clipa aceea, răspunzînd întrebării generalului, Clelia spuse :

— Am să te urmez.

Fabricio, auzind vorbele acelea, rostite atît de aproape, ridică ochii şi întîlni privirea tinerei fete. Fu izbit de melancolia întipărită pe chipul ei. „Ce frumoasă e, se gîndi dînsul, parcă şi mai frumoasă decît atunci cînd ne-am întîlnit lîngă Como ! Ce ochi adînci şi gînditori !... Lumea are dreptate s-o asemuie cu ducesa. Ce trăsături ingereşti !“ Barbone, fiorosul intendent, care nu se proţăpise acolo fără un gînd anume, îi opri cu un semn pe cei trei jandarmi ce-l escortau pe Fabricio şi, ocolind caleaşca prin spate, ca să ajungă lîngă cealaltă uşă, în dreptul căreia şedea generalul, spuse :

— Dat fiind că deţinutul s-a dedat la acte de violenţă în incinta cetăţuii, nu s-ar cuveni oare ca, în virtutea articolului 157 din regulament, să i se pună cătuşele pe trei zile ?

— Du-te la dracu' ! ţipă generalul, pe care arestarea aceasta îl încurca din cale-afară. Într-adevăr, trebuia să facă în aşa fel încît să nu-i mînie peste măsură nici pe ducesă şi nici pe conte, căci rămînea de văzut cum avea să primească Mosca toată această poveste. La urma urmei, omorîrea unui Giletti era floare la ureche şi numai intrigile curţii izbutiseră să facă din ea un caz.

În timpul acelui scurt dialog, Fabricio se oprise, mîndru, în mijlocul jandarmilor : avea, într-adevăr, înfăţişarea cea mai semeaţă şi mai neînfricată. Trăsăturile lui alese şi gingaşe şi zîmbetul dispreţuitor ce-i flutura pe buze făceau un încîntător contrast cu mutrele grosolane ale jandarmilor care-l păzeau. Dar toate astea nu erau, ca să zicem aşa, decît partea exterioară a înfăţişării sale ; era răpit de frumuseţea cerească a Cleliei şi ochii îi trădau întreaga uimire. Fata rămăsese adîncită în gînduri, fără să-i dea prin minte să-şi tragă capul de la uşa trăsurii. El o salută zîmbind uşor şi în chipul cel mai respectuos ; apoi, după o clipă de tăcere, îi spuse :

— Mi se pare, domnişoară, că am mai avut cinstea de a vă întîlni cîndva, lîngă un lac, dar şi atunci tot în tovărăşia jandarmilor.

Clelia roşi şi se fistîci atît de tare, încît nici nu ştiu ce să răspundă. În clipa în care Fabricio i se adresase, ea tocmai se gîndea, privindu-l : „Ce mîndru pare, în mijlocul tuturor acestor necioplíţi !“ Simţămîntul de milă adîncă şi aproape de duioşie, care pusese stăpînire pe ea, îi răpise prezenţa de spirit de care ar fi avut nevoie ca să poată spune ceva ; dîndu-şi seama că tace, se înroşi şi mai tare. Dar, în clipa aceea, zăvoarele porţii celei mari a cetăţuii fură trase cu toată puterea : într-adevăr, caleaşca excelenţei-sale aştepta să iasă de mai bine de un minut. Sub boltă, zgomotul răsună atît de puternic, încît chiar dacă Clelia ar fi găsit ce să răspundă, Fabricio tot n-ar fi putut-o auzi.

În trăsură, care pornise în goana cailor, îndată ce trecuse de puntea mişcătoare, Clelia se gîndea : „De bună seamă că i-am părut tare neroadă ! Şi deodată, adăugă : Şi nu numai neroadă ; îşi va fi închipuit că am un suflet josnic, va fi crezut că nu-i răspund la salut, fiindcă el e întemniţatul, iar eu fiica guvernatorului.“

La gîndul acesta, se simţi cuprinsă de deznădejde, căci avea un suflet ales. „Ceea ce face ca purtarea mea să fie şi mai nevrednică, urmă Clelia în sinea ei, este faptul că, atunci cînd ne-am întîlnit pentru prima oară, *tot în tovărăşia jandarmilor*, cum zicea el, eu eram cea arestată şi dînsul cel care m-a ajutat, scoţîndu-mă dintr-o foarte mare încurcătură... Da, trebuie să recunosc că purtarea mea este cum nu se poate mai urîtă : un amestec de grosolănie şi nerecunoştinţă. Sărmanul băiat ! Acum, cînd a căzut năpasta pe capul lui, toţi au să fie răi cu dînsul ! Parcă-l aud cum îmi spunea atunci : «O să vă mai amintiţi de numele meu la Parma ?» Cît m-o fi dispreţuind în clipa aceasta ! Şi ar fi fost atît de uşor să-i spun o vorbă politicoasă ! Da, trebuie să recunosc că purtarea mea faţă de el a fost îngrozitoare. În împrejurarea aceea, fără invitaţia plină de bunăvoinţă a mamei sale, în loc să călătoresc cu trăsura, ar fi trebuit să-i urmez pe jandarmi pe jos, prin praf sau, ceea ce ar fi fost şi mai rău, să mă cocoţ pe crupa unuia din caii călăriţi de dînşii, căci atunci tatăl meu era cel arestat

şi eu cea fără de apărare ! Da, purtarea mea depăşeşte, într-adevăr, orice închipuire. Şi cît trebuie să-l fi jignit, tocmai fiindcă el e mai simţitor decît altul ! E o depărtare ca de la cer la pămînt între înfăţişarea lui atît de aleasă şi purtarea mea ! Cîtă demnitate ! Cîtă stăpînire de sine ! Aşa cum stătea în mijlocul josnicilor săi vrăjmaşi, părea un adevărat erou ! Acum înţeleg dragostea ducesei : dacă într-o împrejurare atît de neplăcută şi care poate avea urmările cele mai groaznice, Fabricio s-a purtat astfel, cum trebuie să fie cînd e fericit !"

Caleaşca guvernatorului cetăţuii rămase mai bine de un ceas în curtea palatului, dar, cu toate acestea, cînd generalul coborî de la suveran, Cleliei nu i se păru că stătuse prea mult.

— Care e vrerea alteţei-sale ? întrebă ea.

— Din gură a spus : închisoare ! dar din priviri : moartea !

— Moartea ! Doamne sfinte ! strigă Clelia.

— Ei, mai încet ! se supără generalul ; cine mă pune să stau de vorbă cu o copilă ?

Între timp, Fabricio urca cele trei sute optzeci de trepte care duceau spre *Turnul Farnese*, noua închisoare clădită pe platforma turnului mare, la o înălţime nemaipomenită. Nu cugetă nici o singură clipă, în mod limpede, la marea schimbare care se petrecuse în viaţa lui. „Ce ochi adînci ! se gîndea el. Şi cît de grăitori ! Ce milă nesfîrşită se oglindea într-înşii ! Păreau a spune : viaţa e ţesută din atîtea nenorociri ! Nu te lăsa copleşit de tot ceea ce ţi se întîmplă ! Oare, nu pentru a fi nefericiţi ne aflăm cu toţii pe lumea aceasta ? Privirea ei nu s-a dezlipit de mine nici cînd a pornit trăsura pe sub boltă, cu atîta huiet !"

Fabricio uitase cu desăvîrşire să fie nefericit.

Clelia îşi urmă părintele prin cîteva saloane ; la începutul serii, nimeni nu aflase încă vestea arestării *marelui vinovat*, cum aveau să-i spună curtenii peste două ceasuri amărîtului şi nechibzuitului tînăr.

În seara aceea, lumea băgă de seamă că Clelia era mai însufleţită ca de obicei ; şi tocmai însufleţirea,

participarea la viaţa înconjurătoare era ceea ce lipsea îndeosebi acestei fete frumoase. Cînd îi comparau frumuseţea cu a ducesei, felul acesta al ei de a nu se arăta tulburată de nimic, de a fi întrucîtva deasupra tuturor lucrurilor, făcea ca balanţa să încline în favoarea rivalei sale. În Anglia sau în Franţa, ţări ale deşertăciunii, de bună seamă că lumea ar fi fost cu totul de altă părere. Clelia Conti era o fată cam prea slăbuţă : ai fi putut-o asemui cu acele frumoase chipuri zugrăvite de Guido [1] ; nu vom ascunde că, potrivit canoanelor frumuseţii greceşti, i s-ar fi putut imputa că are trăsăturile obrazului puţin prea apăsate : de pildă, buzele ei, atît de gingaş arcuite, erau un pic prea pline.

Minunata raritate a acestui chip, care îmbina atît de măiestrit suava nevinovăţie cu expresia cerească a celei mai alese simţiri, consta în aceea că, fiind de o frumuseţe desăvîrşită, nu semăna nicidecum cu un cap de statuie greacă. În schimb, ducesa aducea cam prea mult cu tipul *cunoscut* al frumuseţii ideale, iar capul ei, cu adevărat lombard, amintea de zîmbetul voluptos şi de privirea blîndă şi visătoare a frumoaselor *Irodiade* ale lui Leonardo da Vinci [2]. Pe cît era ducesa de sprinţară şi de sclipitoare prin inteligenţa ei vie şi ageră, pe cît se înflăcăra, dacă se poate spune, pentru toate subiectele pe care firul discuţiunilor le aducea în faţa ochilor ei, pe atît Clelia se arăta de domoală şi greu de stîrnit, fie din dispreţ faţă de tot ce o înconjura, fie din dor pentru vreun vis tainic. Multă vreme se crezuse că are să sfîrşească prin a îmbrăţişa viaţa monahală. La cei douăzeci de ani ai săi, mergea la bal în silă şi, dacă se lăsa dusă de tatăl ei, o făcea numai şi numai ca să nu-i iasă din voie şi să nu dăuneze intereselor lui ambiţioase.

Generalul, fire josnică, îşi spunea adesea : „Înseamnă că, deşi cerul m-a blagoslovit cu cea mai frumoasă şi mai cuminte fată din statele suveranului nostru, îmi va

---

[1] Guido Reni (1575—1642) pictor italian ; picturile sale se caracterizează prin graţie, expresivitate şi colorit.

[2] Vezi nota 1, pag. 13.

fi cu neputinţă să trag vreun folos pentru cariera mea ! Sînt mult prea singur în viaţă, n-o am decît pe ea ; îmi trebuie neapărat o familie care să mă susţină în lumea mare şi care să-mi deschidă un anumit număr de saloane, unde însuşirile mele şi mai ales capacitatea mea profesională să fie o bază sigură, independentă de fluctuaţiile politice. Cu toate acestea, fata mea atît de frumoasă, de cuminte, de cucernică, se încruntă îndată ce un tînăr, cu o situaţie bună la curte, încearcă să-i fie pe plac. Cum l-a trimis la plimbare, se înveseleşte şi o văd aproape zglobie... pînă ce vreun alt pretendent îşi încearcă iarăşi norocul. Cel mai frumos bărbat de la curte, contele Baldi, i-a cerut mîna, dar a fost respins ; acum i-a luat locul marchizul Crescenzi, omul cel mai bogat din statele alteţei-sale, dar ea o ţine morţiş că lîngă el ar fi nefericită."

„Nu încape îndoială, îşi spunea alteori generalul, că ochii fiicei mele sînt mai frumoşi decît ai ducesei, mai ales uneori, bineînţeles foarte rar, cînd au o căutătură mai adîncă ; dar, vorba e : cînd vezi în ochii ei această minunată căutătură ? Niciodată într-un salon unde i-ar sta atît de bine, ci numai cînd e singură cu mine, la plimbare de pildă, unde e în stare să se lase înduioşată de nenorocirea cine ştie cărui schilod. Păstrează-ţi prinvirea asta sublimă, o rog eu uneori, pentru saloanele unde ne vom duce astă-seară. Ţi-ai găsit ! Îndată ce se înduplecă să mă urmeze în lumea mare, chipul ei frumos şi neprihănit capătă o expresie rece şi puţin îmbietoare, de fiică supusă." După cum se vede, generalul nu-şi cruţa nici o încercare de a-şi găsi un ginere potrivit, dar ceea ce spunea era adevărat.

Curtenii, care nu au ce vedea înlăuntrul sufletului lor, iau aminte la toate cîte se petrec în jur : ei băgaseră de seamă că ducesei îi plăcea să se oprească lîngă Clelia şi să o facă să vorbească, mai ales în zilele în care fata nu avea puterea să se smulgă visărilor ei dragi ca să se prefacă atrasă de lucrurile din preajmă. Părul Cleliei, de un blond cenuşiu, îi contura cu multă gingăşie obrajii delicaţi, puţin prea palizi. Un spirit pătrunzător,

văzîndu-i numai fruntea, şi-ar fi putut da seama că înfăţişarea ei atît de mîndră şi mersul atît de lin, mai presus de graţiile ieftine, izvorau dintr-o adîncă necunoaştere a tot ce e grosolan. Era în ea o lipsă şi nu neputinţa de a avea tragere de inimă pentru ceva. De cînd tatăl ei fusese numit guvernatorul cetăţuii şi se mutaseră în locuinţa aceea aflată la o înălţime atît de mare, Clelia se simţea fericită sau cel puţin scutită de necazuri. Numărul îngrozitor de trepte pe care trebuia să le sui ca să ajungi la acest palat al guvernatorului, cocoţat pe platforma imensului turn, îndepărta pe vizitatorii plicticoşi, lăsîndu-i Cleliei răgazul să se bucure de libertatea sihăstriei ; acesta şi era întrucîtva idealul de fericire spre care tinsese odată, cînd voise să se îndrepte spre viaţa de călugărie. Căci era cuprinsă de o adevărată groază la gîndul că scumpa ei singurătate şi gîndurile-i cele mai tainice puteau depinde de bunul plac al vreunui tînăr, căruia calitatea de soţ i-ar fi îngăduit să-i tulbure lumea ei ascunsă. Iar dacă această singurătate nu-i dăruia fericirea deplină, ea o apăra, cel puţin, de loviturile prea dureroase.

În ziua în care Fabricio fu condus la fortăreaţă, ducesa o întîlni pe Clelia la serata contelui Zurla, ministrul de Interne ; toată lumea făcea cerc în jurul lor. În seara aceea, frumuseţea Cleliei o întrecea pe a ducesei. Ochii tinerei fete aveau o căutătură atît de stranie şi de adîncă, încît aproape că citeai într-înşii mai mult chiar decît s-ar fi cuvenit : era în ei şi milă, şi revoltă, şi mînie. Voia bună şi vorbele scăpărătoare ale doamnei Sanseverina păreau s-o împingă uneori, pe Clelia, pînă la limitele suferinţei. „Cum are să mai plîngă şi cum are să mai geamă biata femeie, îşi zicea ea, cînd are să afle că iubitul ei, tînărul acela cu o inimă atît de nobilă şi cu o înfăţişare atît de aleasă, a fost azvîrlit în închisoare ! Şi privirile suveranului, care îl sortesc morţii ! O, putere absolută, cînd vei înceta oare să mai apeşi pe grumajii Italiei ? O, suflete venale şi josnice ! Iar eu, fiică de temnicer ! iată că, nerăspunzîndu-i lui Fabricio, am dovedit că nu-mi dezmint această atît de nobilă însuşire !

Lui Fabricio, care altădată a fost binefăcătorul meu ! Oare, ce-o fi gîndind despre mine în clipa aceasta, singur cu opaiţul, în temniţa lui ?“ Şi, în disperarea ei, Clelia arunca priviri pline de silă asupra minunatelor lumini din saloanele ministrului de Interne.

„Nicicînd nu şi-au vorbit cu atîta însufleţire şi în acelaşi timp cu un aer atît de apropiat, îşi spuneau curtenii, făcînd roată în jurul celor două femei frumoase şi admirate şi căutînd să se amestece în vorba lor. Oare ducesa, care caută întotdeauna să zădărnicească duşmăniile stîrnite de primul-ministru, să fi pus la cale căsătoria Cleliei cu cine ştie ce om cu vază ?“ Presupunerea aceasta era întărită de un lucru pe care curtenii nu apucaseră să-l vadă pînă atunci : ochii fetei erau mai aprinşi, ba, dacă se poate spune, mai pătimaşi chiar decît cei ai frumoasei ducese. La rîndul ei, ducesa era mirată şi, spre cinstea ei, încîntată de farmecele neaşteptate pe care le descoperea în fata aceea singuratică. De o oră încheiată, o urmărea cu o plăcere rar întîlnită la vederea unei rivale. „Ce-o fi oare cu dînsa ? se întreba ducesa ; niciodată n-a fost mai frumoasă şi mai înduioşătoare : să fi simţit inima ei primul fior ?... Dar, dacă e aşa, înseamnă că e o dragoste nefericită, căci, dincolo de însufleţirea aceasta atît de nouă, citesc o amărăciune adîncă... E drept că dragostea nefericită se ascunde ! Poate încearcă să recîştige vreun necredincios, prin succesele ei în lume ?“ Şi ducesa îi privea cu luare-aminte pe tinerii din jur. Dar nu vedea nicăieri vreo înfăţişare mai aparte : aceleaşi şi aceleaşi mutre neghioabe şi pline de sine. „Şi totuşi, e ceva la mijloc, îşi spuse în cele din urmă ducesa cu necaz, văzînd că nu poate ghici. Dar unde e Mosca, el care ştie să le dezlege pe toate ? Oare mă înşel, sau Clelia se uită la mine lung, ca şi cum aş stîrni în ea o curiozitate cu totul nouă ? Să fie urmarea unei porunci a tatălui ei, curteanul acesta respingător ? Credeam că sufletul ei tînăr şi ales nu e în stare să se înjosească pentru interese băneşti. Să aibă oare, generalul Fabio Conti, vreun lucru însemnat de cerut contelui ?“

Către orele zece, un prieten de-al ducései se apropie şi îi şopti ceva la ureche ; ducesa se făcu albă ca varul ; Clelia îi luă mîna şi îndrăzni să i-o strîngă.

— Îţi mulţumesc. Acum am înţeles... Ai un suflet ales ! îi spuse ducesa, căutînd să se stăpînească şi izbutind, cu mare greutate, să rostească aceste puţine cuvinte. Mulţumi prin nenumărate zîmbete stăpînei casei, care se ridică s-o conducă pînă la uşa ultimului salon : era o cinste rezervată doar prinţeselor de sînge şi care o făcu pe ducesă să simtă cu şi mai multă usturime situaţia în care se afla. De aceea îi şi adresă atîtea zîmbete contesei Zurla, dar fără să poată, în ciuda celor mai disperate încercări, să rostească nici un singur cuvînt.

Ochii Cleliei se umplură de lacrimi văzînd-o cum trece prin saloanele acelea întesate de tot ce era mai strălucit în Parma. „Ce se va face biata femeie, se gîndea ea, cînd va rămîne singură în trăsură ? Ar fi indiscret din partea mea să-i propun s-o însoţesc... şi nici nu îndrăznesc. Ce mîngîiere ar fi pentru sărmanul întemniţat, care acum trebuie să zacă în cine ştie ce groaznică hrubă, singur cu opaiţul lui, dacă ar şti cît este de iubit ! Cumplită trebuie să fie singurătatea în care l-au zvîrlit ! Şi noi, care ne răsfăţăm aici, în saloanele astea sclipitoare ! Ce lucru cumplit ! Oare, cum aş putea face să-i ajungă un bileţel ? Doamne ! ar însemna să-mi trădez tatăl ; situaţia lui e atît de şubredă, încolţit cum este între cele două partide ! Ce se va alege de el, dacă se expune urii necruţătoare a ducesei, care dispune cum vrea de voinţa primului ministru, stăpînul pe trei sferturi al tuturor treburilor ? Pe de altă parte, principele se interesează foarte îndeaproape de tot ce se petrece în fortăreaţă şi cu el nu-i de glumit ; frica îl face fioros... Oricum, Fabricio (Clelia nu mai spunea domnul del Dongo) e într-o situaţie mult mai de plîns !... La el e vorba de cu totul altceva decît de primejdia de a pierde un post bine plătit !... Şi ducesa la fel !... Ce patimă cumplită şi iubirea !... Şi totuşi, toţi aceşti mincinoşi din lumea mare vorbesc despre ea ca de un izvor de fericire ! Iar femeile bătrîne sînt compătimite fiindcă

nu mai pot simți sau trezi dragostea !... N-am să uit niciodată ceea ce am văzut : ce schimbare uimitoare ! Ochii ducesei, atît de frumoşi, de luminoşi, s-au întunecat, s-au stins parcă la auzul cumplitei veşti pe care i-a dat-o marchizul N*** !... Cît de mult trebuie să merite Fabricio o asemenea iubire !..."

Pe cînd stătea adîncită în aceste cugetări posomorîte, vorbele măgulitoare care continuau să o învăluie îi părură Cleliei mai neplăcute ca oricînd. Pentru a mai scăpa de ele, se apropie de o fereastră deschisă, pe jumătate acoperită cu o perdea de tafta ; nădăjduia că nimeni nu va îndrăzni să o urmeze în locul acela de refugiu. Fereastra da spre o mică grădiniţă de portocali, deasupra căreia, în fiece iarnă, era nevoie să se pună un acoperiş. Clelia sorbea cu nesaţ mireasma îmbălsămată, care parcă îi mai împăca sufletul... „E drept că înfăţişarea lui mi s-a părut cît se poate de aleasă, se gîndi ea ; dar să inspire o asemenea iubire pătimaşă unei femei atît de deosebite !... ducesei, care a avut cinstea să refuze omagiile principelui şi care, dacă s-ar fi lăsat înduplecată, ar fi fost regina Parmei !... Tata zice că suveranul o iubea atît de mult, încît, dacă ar fi fost vreodată liber să o facă, ar fi fost chiar în stare să se căsătorească cu ea !... Dar ea îl iubeşte pe Fabricio şi încă de multă vreme ! Căci sînt peste cinci ani de cînd i-am întîlnit împreună pe malul lacului Como !... Da, sînt cinci ani, îşi repetă ea după o clipă de gîndire. Încă de pe atunci, cînd atîtea treceau neobservate prin faţa ochilor mei de copil, am fost izbită de lucrul acesta. Şi ce mult părea să-l admire şi ea şi marchiza !..."

Clelia băgă de seamă cu mulţumire că nici unul din tinerii care îi dăduseră tîrcoale nu îndrăznea să se apropie de fereastră. Unul dintre ei, marchizul Crescenzi, făcuse cîţiva paşi într-acolo, dar se răzgîndise şi se oprise lîngă o masă de joc. „Cel puţin dacă în faţa ferestruicii mele de acasă, singura care are puţină umbră, aş avea nişte portocali la fel de minunaţi, gîndurile mi-ar fi poate mai puţin posomorîte ; dar singura per-

spectivă pe care o am sînt uriaşele blocuri de piatră ale *Turnului Farnese!*... Doamne, strigă ea deodată, tresărind, te pomeneşti că acolo l-au dus! Trebuie neapărat să vorbesc cu *don* Cesare! El se lasă mai uşor înduplecat decît generalul. Tata nu-mi va spune, de bună seamă, nimic, dar, în schimb, voi afla totul de la *don* Cesare... Bine că am bani: am să-mi cumpăr nişte portocali pe care am să-i pun în faţa ferestrei, sub cuşca păsărilor; în felul acesta, nu voi mai avea mereu sub ochi zidul acela gros al *Turnului Farnese*. Acum îl voi urî şi mai tare, cînd ştiu că ascunde, departe de lumina zilei, un om pe care îl cunosc!... Căci îl cunosc, l-am văzut de trei ori o dată la curte, la balul dat în cinstea zilei de naştere a principesei; azi, încolţit de trei jandarmi, cînd fiorosul Barbone făcea în fel şi chip ca să-i pună cătuşe şi, în sfîrşit, atunci, lîngă lacul Como... Da, au trecut cinci ani! Mare strengar mai părea pe vremea aceea! Cum se mai uita la jandarmi şi ce priviri pline de înţeles îi mai aruncau mama şi mătuşa lui! Sînt sigură că aveau în ziua aceea o taină anume, un lucru ştiut numai de ei; atunci îmi închipuiam că şi el se teme de jandarmi... Şi Clelia tresări. Doamne, ce neştiutoare eram! De bună seamă că încă de pe atunci ducesa ţinea la dînsul într-un anume fel... Cum ne-a mai înveselit pe toate trei, puţin mai tîrziu, cînd doamnele, cu toate gîndurile care le frămîntau, s-au mai obişnuit cu prezenţa unei străine!... Şi eu care, în astă-seară, n-am fost în stare nici măcar să-i răspund la cuvintele pe care mi le-a spus!... O, neştiinţă, o, sfiiciune! Ce mult vă asemănaţi uneori cu tot ce e mai nevrednic! Deşi am douăzeci de ani trecuţi, am rămas aceeaşi!... Aveam dreptate să mă gîndesc să intru la mănăstire; de bună seamă că sînt făcută pentru o viaţă de singurătate! «Se poartă ca o adevărată fiică de temnicer!» îşi va fi zis. Acum mă disprețuieşte şi, îndată ce va putea să-i scrie ducesei, îi va povesti lipsa mea de suflet; iar ducesa mă va crede o fătarnică, fiindcă oricum, astă-seară şi-a putut închipui că o com-

pătimesc din toată inima pentru nenorocirea ce i s-a întîmplat."

Clelia simți că cineva se apropie cu intenția vădită de a se sprijini, alături de ea, de rezemătoarea de fier a ferestrei ; se supără, deşi ştia că n-are dreptate ; dar visurile din care era smulsă erau şi ele o mîngîiere ! „Iată un nepoftit pe care am să-l învăț minte !" îşi zise ea, întorcînd semeață capul. Cînd colo, dădu cu ochii de mutra sfioasă a arhiepiscopului, care se apropia tiptil, cu paşi mărunți. „Preasfîntul nu ştie ce se cuvine şi ce nu, gîndi Clelia ; ce nevoie are să vină să tulbure visarea unei sărmane fete ? Liniştea mea e singurul meu bun." Se pregătea să-l salute cu respect, dar cam de sus, cînd îl auzi spunîndu-i :

— Domnişoară, ai auzit vestea cea groaznică ?

Ochii fetei îşi schimbară pe loc căutătura ; dar, potrivit învățămintelor tatălui ei, pe care le auzise de sute de ori, răspunse cu o prefăcută neştiință, pe care însă o dezicea graiul ochilor :

— Nu ştiu nimic, *monsignore*.

— Primul meu mare vicar, sărmanul Fabricio del Dongo, care e vinovat pe cît sînt eu de moartea tîlharului de Giletti, a fost răpit de la Bolonia, unde trăia sub numele de Giuseppe Bossi, şi închis la voi, în cetățuie ; l-au adus *legat în lanțuri*, chiar în trăsura în care se afla. Un soi de temnicer, pe nume Barbone, care a fost cîndva grațiat, după ce şi-a ucis propriul frate, a vrut să-i arate lui Fabricio ura lui personală ; dar tînărul meu prieten nu e el om să rabde o jignire. Şi-a doborît pe loc nevolnicul adversar, drept care a fost dus într-un beci, la douăzeci de picioare sub pămînt şi, bineînțeles, cu cătuşe.

— Nu, nu cu cătuşe.

— Aha, va să zică ştii ! strigă arhiepiscopul, şi trăsăturile feței lui îşi pierdură expresia de adîncă deznădejde pe care o avuseseră la început. Dar cum, dintr-o clipă în alta, se poate apropia de fereastra aceasta cineva care să ne stinghereascâ, am să te rog, înainte de

toate, un lucru : vrei să fii atît de bună să-i înmînezi personal, lui *don* Cesare, inelul meu pastoral ?

Clelia luă inelul, dar nu știu unde să-l pună, ca nu cumva să-l piardă.

— Pune-l pe degetul cel mare, îi spuse arhiepiscopul, și i-l puse chiar el în deget. Pot să mă bizui că i-l dai ?

— Da, *monsignore*.

— Pot să-ți mai cer ceva ? Să păstrezi cea mai desăvîrșită taină asupra celor ce-ți voi spune, chiar dacă nu vei găsi cu cale să-mi îndeplinești rugămintea.

— Bineînțeles, *monsignore*, răspunse fata, speriată de înfățișarea încruntată pe care și-o luase deodată bătrînul... Preacinstitul nostru arhiepiscop, adăugă ea, nu poate să-mi poruncească decît ceva demn de el și de mine.

— Spune-i lui *don* Cesare că îi dau în grijă pe fiul meu adoptiv : știu că zbirii care l-au răpit nu i-au lăsat timp să-și ia cartea de rugăciuni. Îl rog pe *don* Cesare să i-o dea pe a lui și, dacă binevoiește, să trimită mîine pe cineva la arhiepiscopie, ca să-i dăruiesc o altă carte în locul celei pe care i-o va fi dat-o lui Fabricio. Rog, de asemenea, pe *don* Cesare, să-i dea domnului del Dongo inelul pe care în clipa aceasta îl poartă o mînă atît de frumoasă. Arhiepiscopul fu întrerupt de generalul Fabio Conti, care venise să-și ia fata, ca s-o ducă la trăsură. Urmară cîteva clipe de conversație, nu lipsite de dibăcie din partea prelatului. Fără să pomenească măcar numele întemnițatului, acesta făcu în așa fel ca firul discuției să-i dea prilejul de a rosti anumite maxime morale și politice, ca, de pildă : „Sînt momente de criză în viața unei curți care hotărăsc pentru multă vreme soarta personajelor celor mai cu vază ; ar fi o mare nechibzuință să preschimbi în *ură personală* o stare de dizgrație politică, prin care se vădește de multe ori simpla urmare a unor poziții opuse.“ Și arhiepiscopul, lăsîndu-se oarecum tîrît de amărăciunea pe care i-o pricinuia o arestare atît de neașteptată, merse pînă acolo încît afirmă că în viață e firesc să-ți păstrezi o situație bună, dar că e de-a dreptul nesăbuință să

săvîrşeşti anumite lucruri ce nu se iartă şi care ţi-ar atrage pentru mai tîrziu ura cea mai necruţătoare.

Rămas în caleaşcă singur cu fiica lui, generalul spuse :

— Astea sînt curate ameninţări... Auzi, să mă ameninţe pe mine !

În cele douăzeci de minute ce urmară, tatăl şi fiica nu mai schimbară nici o vorbă.

Primind inelul pastoral al arhiepiscopului, Clelia îşi făgăduise să-i vorbească părintelui ei despre micul serviciu pe care i-l ceruse prelatul. Dar, la auzul cuvîntului *ameninţări*, rostit cu mînie, înţelese că tatăl ei ar fi oprit-o să se achite de sarcina pe care şi-o luase ; continuă să acopere cu mîna stîngă inelul, strîngîndu-l într-o pornire fierbinte. Cît ţinu drumul de la ministrul de Interne la cetăţuie, se întrebă dacă tăcînd nu săvîrşea o greşeală de neiertat faţă de tatăl ei. Era foarte cucernică, foarte sperioasă şi inima ei, de obicei atît de liniştită, bătea acum neobişnuit de tare. În cele din urmă, strigătul : *Cine-i ?*, al santinelei care veghea îndărătul fortificaţiei de deasupra porţii, răsună la apropierea trăsurii, mai înainte ca fata să fi găsit vorbele prin care şi-ar fi putut îndupleca tatăl să nu refuze, căci tare se temea că va fi refuzată ! Pe cînd urca cele trei sute şaizeci de trepte care duceau la palatul guvernatorului, Clelia continuă să caute, dar nu găsi în nici un fel cum să-i spună.

Se grăbi să-i vorbească unchiului ei, care o ceartă şi nici nu vru să audă de vreun amestec în această poveste.

Capitolul al şaisprezecelea

— Acum să vezi ! strigă generalul, zărindu-l pe fratele său, *don* Cesare : o sută de mii de galbeni are să cheltuiască ducesa ca să-şi rîdă de mine şi să-l scape pe deţinut !

Deocamdată, însă, sîntem nevoiţi să-l lăsăm pe Fabricio în închisoarea lui din vîrful cetăţuii Parmei ; e bine păzit şi-l vom regăsi acolo ceva mai tîrziu, poate puţin schimbat. Ne vom ocupa, înainte de toate, de curtea Parmei, unde intrigile cele mai încîlcite şi mai ales impulsurile pătimaşe ale unei femei nefericite sînt pe cale să hotărască soarta lui. Urcînd cele trei sute nouăzeci de trepte ale temniţei sale din *Turnul Farnese*, aflat sub directa supraveghere a guvernatorului, Fabricio, care se temuse atît de mult de clipa aceasta, îşi dădu seama că nici nu avea timp să cugete la nenorocirea lui.

Întorcîndu-se acasă de la serata contelui Zurla, ducesa îşi îndepărtă cu un semn cameristele, apoi căzu pe pat, îmbrăcată cum era : „Fabricio, strigă ea cu glas tare, este în mîinile duşmanilor lui şi poate că din pricina mea va fi otrăvit !“ Cum să zugrăvim disperarea ce o cuprinse în urma acestei expuneri de situaţie, pe femeia aceasta atît de puţin chibzuită, atît de robită de prima impresie şi care, fără să şi-o mărturisească nici sieşi, era îndrăgostită nebuneşte de tînărul întemniţat ? Urmară ţipete sugrumate, izbucniri de furie oarbă, zvîrcoliri, dar nici o lacrimă. Îşi îndepărtase cameristele crezînd că, de îndată ce va rămîne singură, va izbucni în hohote de plîns ; dar lacrimile, această primă uşurare a marilor dureri, îi lipseau cu desăvîrşire. Mînia, revolta, gîndul inferiorităţii în care se găsea faţă de principe stăpîneau prea mult în clipa aceea sufletul ei mîndru.

„Ce umilită sînt ! gemea ea în fiece clipă ; şi nu le ajunge că mă calcă în picioare, dar primejduiesc şi viaţa lui Fabricio ! Şi eu să nu mă răzbun ? ! Ia stai, principe ! vrei să mă zdrobeşti ? Fie, e în puterea ta ! În schimb, eu am să te ucid ! Numai că, sărmane Fabricio, răzbunarea mea ar putea să nu-ţi mai folosească la nimic ! Doamne, cîtă deosebire între ziua de azi şi cea în care am vrut să plec din Parma ! Şi totuşi, atunci mă socoteam nefericită... Cît eram de oarbă ! Voiam doar să curm deprinderile unei vieţi plăcute ; dar, vai, fără să ştiu, mă amestecam într-o poveste care avea să-mi

hotărască soarta pentru totdeauna. Dacă ticăloasele sale obiceiuri de curtean linguşitor nu l-ar fi făcut pe conte să suprime cuvintele *nedreaptă procedură* din acea blestemată scrisoare pe care mi-o acordase ambiţia principelui, astăzi am fi fost salvaţi. Avusesem norocul, mai mult decît îndemînarea, să-i zgîndăr amorul propriu în privinţa iubitei sale capitale, Parma... Pe-atunci ameninţam eu cu plecarea, pe-atunci eram liberă ! O, doamne ! acum sînt roabă ! Iată-mă ţintuită în această scîrboasă mocirlă, în timp ce Fabricio zace în lanţuri la cetăţuie, cetăţuia aceea care, pentru atîţia oameni aleşi, a fost anticamera morţii ! Iar acum nu-l mai pot ţine pe tigrul acesta cu botul pe labe, prin ameninţarea că îi părăsesc vizuina !

E prea deştept să nu fi înţeles că niciodată n-am să mă depărtez de acest turn blestemat, unde zace în lanţuri inima mea. Acum, din pricina mîndriei lui rănite, poate fi apucat de toanele cele mai ciudate ; strania lor cruzime n-ar face decît să atîţe şi mai mult uimitoarea lui ambiţie. Dacă începe din nou cu vechile şi nesăratele lui vorbe curtenitoare, dacă îmi spune, de pildă : «Primiţi omagiile sclavului dumneavoastră, sau Fabricio moare...» atunci... voi face ca în străvechea poveste a Iuditei [1]... Numai că, dacă pentru mine acest lucru ar fi o sinucidere, pentru Fabricio el ar însemna un asasinat ; căci nătărăul de principe moştenitor şi cu Rassi, acel gîde nemernic, l-ar spînzura drept complicele meu."

Ducesa începu să geamă ; dilema aceasta, din care nu vedea nici un mijloc de ieşire, îi sfîşia inima chinuită. Mintea ei rătăcită nu mai întrezărea nici o scăpare în viitor. Timp de zece minute, se zbătu ca scoasă din minţi ; în cele din urmă, un somn de plumb înlocui, pentru cîteva clipe, starea îngrozitoare în care se afla ; era sleită de puteri. După cîteva minute, se trezi tresă-

---

[1] Personaj legendar din *Vechiul Testament :* o văduvă frumoasă care pentru a-şi salva oraşul a tăiat capul lui Holofern, general din armata regelui asirian Nabucodonosor, pe cînd acesta asedia cetatea Betulia.

rind şi se pomeni şezînd în pat ; visase că, de faţă cu ea, principele voise să-i taie capul lui Fabricio. Cîte priviri rătăcite nu azvîrli în jurul ei ducesa ! Cînd, în cele din urmă, se dumiri că nu-i avea înaintea ochilor nici pe suveran, nici pe Fabricio, se prăbuşi din nou pe pat, gata să leşine. Era atît de sfîrşită, încît nici nu avea putere să se mişte. „Doamne, dacă aş putea să mor ! îşi spuse ea... Dar ce laşitate ! Să-l părăsesc eu pe Fabricio la ananghie ! Încep s-o iau razna... Ia hai să privim lucrurile aşa cum sînt ; să ne înfăţişăm cu sînge rece situaţia înfiorătoare în care m-am băgat parcă dinadins... Cumplită nechibzuinţă ! Să vin de bunăvoie la curtea unui principe absolut ! Un tiran care îşi cunoaşte toate victimele ! Fiece privire a lor îi pare o sfidare pentru puterea sa. Din păcate, nici contele şi nici eu nu ne-am dat seama de toate astea, cînd am părăsit Milanul. Îmi închipuiam că am să aflu aici viaţa încîntătoare a unei curţi vesele şi plăcute ; o curte de mîna a doua, ce-i drept, dar una care să amintească întrucîtva de minunata vreme a prinţului Eugen !

Nu-mi închipuiam nici pe departe ce înseamnă autoritatea unui despot, care îşi cunoaşte din vedere toţi supuşii. Forma exterioară a despotismului e aceeaşi ca şi a celorlalte forme de guvernămînt : există, de pildă, judecători, dar de felul lui Rassi ; fiarei acesteia nu i s-ar părea nefiresc să-l spînzure pe propriul său tată, dacă stăpînul său i-ar porunci-o... Ar zice că-şi face datoria... Ce-ar fi să-l mituiesc pe Rassi ? Nefericita de mine ! Cu ce ? Ce-aş putea să-i propun ? O sută de mii de franci ? Lumea spune că, după ultima lovitură de pumnal, de care, în mînia sa faţă de această nefericită ţară, cerul l-a scăpat pe principe, acesta i-ar fi trimis o casetă cu zece mii de galbeni ! Prin urmare, ce sumă de bani ar mai putea să poftească ? Sufletul acesta murdar, care în viaţa lui n-a întîlnit în privirile oamenilor decît dispreţul, cunoaşte acum plăcerea de a citi în ele teama şi chiar respectul ; poate oricînd să ajungă ministru al Poliţiei : de ce nu ? Atunci, trei sferturi din locuitorii ţării vor fi

curtenii săi preaplecaţi şi vor tremura înaintea lui, umilindu-se, aşa cum se umileşte el în faţa suveranului.

De vreme ce tot nu pot să fug din ţara asta blestemată, trebuie să-i fiu de folos lui Fabricio. Dacă aş trăi retrasă, singură şi deznădăjduită, ce-aş mai putea face pentru el ? Haide, *umeşte-te, femeie nefericită ;* fă-ţi datoria ; arată-te în lume, prefă-te că nu te mai gîndeşti la Fabricio... Să mă prefac că te-am uitat, dragul de tine !"

Şi zicînd acestea, ducesa izbucni în plîns ; în sfîrşit, putea să plîngă. După ce îşi îngădui o oră de slăbiciune omenească, simţi un pic de alinare, văzînd că gîndurile încep să i se lumineze. „De-aş avea covorul fermecat, îşi spuse ea, să-l răpesc pe Fabricio din cetăţuie şi să fug cu el într-o ţară fericită, unde să nu putem fi urmăriţi — la Paris, de pildă. La început, am trăi cu cei o mie două sute de franci pe care omul de afaceri al tatălui său mi-i trimite cu o regularitate atît de plăcută. Aş mai putea face rost de o sută de mii de franci, adunînd laolaltă rămăşiţele fostei mele averi !" Şi ducesa trăi cîteva clipe de farmec nespus, închipuindu-şi, în toate amănuntele, viaţa pe care ar duce-o la trei sute de leghe de Parma. „Fabricio ar putea intra în armată, sub un nume de împrumut... Făcînd parte dintr-unul din acele regimente de francezi de treabă, tînărul Valserra şi-ar cîştiga o faimă binemeritată şi ar fi fericit."

Aceste dulci închipuiri făcură să se ivească un al doilea rînd de lacrimi în ochii ducesei, dar de data asta erau lacrimi blînde, duioase. Fericirea exista, aşadar, undeva ! Starea aceasta de visare ţinu mult ; sărmana femeie amîna cu groază clipa în care avea să se întoarcă la cumplita realitate a situaţiei prezente. În cele din urmă, cînd zorile începură să tivească cu un nimb alburiu creştetul copacilor din grădină, ducesa făcu o sforţare supraomenească.

„În cîteva ceasuri, îşi spuse ea, voi fi pe cîmpul de luptă ; va trebui să iau măsuri, căci, dacă mi se întîmplă ceva neplăcut, dacă principele se apucă să-mi vorbească despre Fabricio, nu sînt încredinţată că îmi voi

putea păstra tot sîngele rece. Trebuie, aşadar, *să iau anumite hotărîri* acum şi fără întîrziere.

Dacă sînt declarată criminală de stat, Rassi confiscă tot ce se află în acest palat ; în prima zi a acestei luni, contele şi cu mine am ars, potrivit obiceiului, toate hîrtiile pe care poliţia ar fi putut să le folosească — şi culmea e că el este ministrul Poliţiei ! Mai am la mine trei diamante de preţ : chiar mîine Fulgenzio, fostul meu barcagiu de la Grianta, va pleca la Geneva să mi le pună la adăpost. Şi dacă Fabricio va scăpa vreodată din închisoare (ajută-mi, doamne, să scape ! şi îşi făcu semnul crucii), dat fiind că marchizul del Dongo, în nemăsurata lui laşitate, ar socoti că face un păcat trimiţînd pîine unui om urmărit de un principe legitim, va găsi cel puţin diamantele mele şi astfel va avea ce mînca.

Apoi, trebuie să mă despart de conte... căci mi-ar fi cu neputinţă să mai rămîn cu dînsul între patru ochi, după toate cele întîmplate. Sărmanul de el ! Nu-i om rău, dimpotrivă ; dar e slab. Sufletul lui mic nu-i la înălţimea alor noastre. Sărmane Fabricio ! De ce nu poţi fi aici cu mine, măcar o singură clipă, să ne sfătuim asupra primejdiilor ce ne ameninţă ?

Prudenţa tipicară a contelui mi-ar încurca toate socotelile, iar pe de altă parte, nu trebuie să-l tîrăsc după mine la pierzanie... Căci nu văd de ce ambiţia acestui principe tiran nu m-ar azvîrli şi pe mine în închisoare, sub cuvînt că aş fi conspirat... Ce poate fi mai uşor de dovedit ? Dacă ar fi să mă trimită şi pe mine la cetăţuie şi dacă aş putea, cu bani grei, să-i vorbesc lui Fabricio, fie chiar şi o singură clipă, cu cît curaj am merge apoi împreună la moarte ! Dar ajunge cu gîndurile astea nebuneşti. De bună seamă, Rassi l-ar sfătui pe principe să scape de mine prin otravă, fiindcă trecerea mea pe străzi, urcată într-o căruţă, ar putea să zdruncine simţirea preaiubiţilor lui concetăţeni... Poftim, iar mă las furată de închipuire ! Fie-mi iertată nebunia, mie, sărmană femeie a cărei soartă adevărată este atît de amară ! Dacă mă gîndesc bine, alteţa-sa nu mă va trimite la moarte ; dar ce poate fi mai uşor pentru el decît să mă azvîrle în în-

chisoare şi să mă lase să zac acolo ? Apoi va pune pe cineva să ascundă, în vreun ungher al palatului meu, fel de fel de hîrtii compromiţătoare, cum s-a întîmplat cu bietul L... După care, vor fi de ajuns trei judecători, nu chiar dintre cei mai ticăloşi, de vreme ce vor fi destule aşa-zise *piese doveditoare*, împreună cu o duzină de martori mincinoşi. Şi astfel, voi putea fi condamnată la moarte pentru vina de a fi conspirat ; iar principele, în nemărginita lui milostivire, ţinînd seama de faptul că altădată am avut cinstea de a fi primită la curtea lui, îmi va preschimba pedeapsa în zece ani de temniţă. Numai că, pentru a nu mă dezice de firea mea cea aprigă, care i-a făcut pe marchiza Raversi şi pe ceilalţi duşmani ai mei să spună atîtea nerozii, voi lua, foarte frumos, otravă. Iar lumea va avea bunătatea să o creadă ; deşi aş putea pune prinsoare că numitul Rassi va veni chiar el în celula mea să-mi aducă din partea suveranului, curtenitor ca întotdeauna, o sticluţă cu stricnină sau opiu de Perugia.

Da, va trebui să mă despart de conte, şi încă în aşa fel încît s-o ştie toată lumea, căci n-aş vrea să-l tîrăsc la pieire o dată cu mine : ar fi o infamie. Sărmanul om a ţinut la mine cu atîta nevinovată încredere ! Greşeala a fost că mi-am putut închipui că unui adevărat curtean, ca el, îi rămîne de ajuns suflet să mai fie în stare să iubească. De bună seamă alteţa-sa va găsi vreo pricină oarecare să mă azvîrle în închisoare, de frică să nu aţîţ cumva opinia publică în favoarea lui Fabricio. Contele este om de onoare ; va face pe loc ceea ce slugoii de la curte, adînc nedumeriţi, vor considera un act de nebunie : va părăsi curtea Parmei. Am înfruntat autoritatea suveranului în seara cînd i-am cerut biletul ; pot, deci, să mă aştept la orice din partea mîndriei lui rănite un om, născut prinţ, poate uita vreodată situaţia în care l-am pus eu atunci ? De altfel, contele fiind certat cu mine, va fi cu atît mai mult în măsură să-i fie de folos lui Fabricio. Dar dacă, cuprins de disperare în urma hotărîrii mele, se va răzbuna cumva ?... Nu, gîndul acesta nu i-ar trece niciodată prin minte ; nu are nimic

din josnicia înnăscută a stăpînului său. Poate, cel mult, să contrasemneze, gemînd, cine ştie ce decret ticălos, dar este om de onoare. Şi apoi, pentru ce anume să se răzbune ? Pentru faptul că, după ce l-am iubit cinci ani, fără să aduc nici cea mai mică jignire dragostei lui, într-o bună zi, i-am spus «Dragă conte ! am avut fericirea să te iubesc ; îmi pare rău, dar flacăra aceasta s-a stins ; acum nu te mai iubesc ! Cunoscîndu-ţi, însă, adîncul inimii, îţi voi păstra cea mai profundă stimă şi vei rămîne întotdeauna cel mai bun prieten al meu.»

Ce-ar putea răspunde un om de lume unei declaraţii atît de sincere ?

Îmi voi lua un nou amant sau, cel puţin, îi voi lăsa pe toţi s-o creadă. Iar acestuia îi voi spune : la urma urmei, principele are dreptate să pedepsească nesocotinţa lui Fabricio ; dar fără îndoială că, de ziua lui, preaiubitul nostru suveran îi va reda libertatea. În felul acesta, mai cîştig şase luni. Noul amant, pe care mi l-aş impune dintr-un simţ de prevedere, ar putea fi acest judecător corupt, acest călău nemernic, acest Rassi... asta l-ar înnobila şi, dacă mă gîndesc bine, i-ar prilejui intrarea în societatea aleasă. Iartă-mă, iubite Fabricio, dar o asemenea încercare este peste puterile mele. El, căpcăunul acesta, care e încă plin de sîngele contelui P. şi al lui D. ! Aş leşina de groază în clipa în care s-ar apropia de mine sau, mai degrabă, aş pune mîna pe un pumnal şi l-aş împlînta în inima lui spurcată. Nu, nu-mi cere lucruri pe care n-am puterea să le fac.

Da, trebuie mai ales să mă port ca şi cum l-aş fi uitat pe Fabricio ! Să nu las să se ghicească nici urmă de îndîrjire împotriva tiranului ; să-mi recapăt obişnuita mea veselie, care va fi cu atît mai mult pe placul acestor suflete întinate, în primul rînd, fiindcă mă supun de bunăvoie suveranului lor şi, în al doilea rînd, fiindcă, departe de a-mi bate joc de ei, voi căuta, dimpotrivă, să le scot la iveală micile şi drăguţele lor însuşiri. Îl voi felicita, de pildă, pe contele Zurla pentru frumoasa pană albă de la pălărie, pe care şi-a comandat-o prin curier special la Lyon şi de care este încîntat.

Ce-ar fi să-mi aleg un amant printre cei din partidul marchizei Raversi ?... Dacă contele pleacă, partidul acesta va veni la conducere ; în mîna lui va sta puterea. Cel care va domni asupra cetăţuii va fi vreun prieten de-al marchizei Raversi, căci Fabio Conti va ajunge, de bună seamă, ministru. Dar cum va putea oare principele, care e om de lume, inteligent, subţire, deprins cu plăcuta colaborare a contelui, să lucreze cu boul de Conti, cu acest rege al nătărăilor, care nu s-a ocupat toată viaţa lui decît de o singură problemă capitală : dacă soldaţii alteţei-sale trebuie să-şi încheie haina la şapte sau la nouă nasturi ? Aceste fiare grosolane ină pizmuiesc din toate puterile lor şi de acolo se trage şi primejdia care te ameninţă, scumpul meu Fabricio ! Fiarele astea au să ne hotărască soarta, a mea şi a ta ! Aşa că, pentru nimic în lume să nu-l las pe conte să-şi dea demisia ! Să rămînă unde e, chiar de-ar fi să se umilească ! Întotdeauna şi-a închipuit că demisia este cea mai mare jertfă pe care o poate face un prim-ministru ; şi ori de cîte ori oglinda îi spune că îmbătrîneşte, se arată gata să facă această jertfă pentru mine aşadar, despărţire deplină ; iar împăcare numai în cazul că aceasta ar fi singurul mijloc de a-l împiedica să plece. Bineînţeles, voi căuta să-l îndepărtez în chipul cel mai amical cu putinţă ; numai că, după omiterea cuvintelor *procedură nedreaptă* din biletul principelui, pe care a făcut-o dintr-o linguşeală de bătrîn curtean, simt că pentru a nu-l urî trebuie să las să treacă vreo cîteva luni fără să-l văd. În seara aceea hotărîtoare, nu aveam nevoie de inteligenţa lui, nu trebuia decît să scrie ceea ce îi dictam eu, să scrie biletul acela pe care *îl obţinusem eu*, prin dîrzenia mea ; dar s-a lăsat tîrît de obiceiurile lui de curtean josnic. A doua zi, mi-a zis că nu putuse să-i dea suveranului să semneze asemenea absurdităţi, că ar fi trebuit un *act de graţiere*. Ei, doamne ! de la asemenea oameni, de la aceşti monştri trufaşi şi răzbunători care sînt *Farnesii*, smulge fiecare ce poate."

La acest gînd, întreaga ură a ducesei se aprinse din nou. „Principele m-a înşelat, îşi spuse ea, şi încă în chipul

cel mai laş !... Omul acesta n-are nici o scuză : are minte, agerime, judecată... doar patimile sînt josnice în el. De zeci de ori, contele şi cu mine am băgat de seamă că el nu e grosolan decît atunci cînd îşi închipuie că cineva a vrut să-l jignească. Dar crima lui Fabricio este străină de orice politică, este un omor neînsemnat, unul din sutele care se săvîrşesc an de an în această fericită ţară şi contele mi-a jurat că a cules cele mai sigure informaţii despre nevinovăţia lui Fabricio. Căci Giletti acela era curajos nevoie mare : văzîndu-se la un pas de frontieră, s-a simţit dintr-o dată ispitit să se descotorosească de un rival mai norocos ca dînsul."

Ducesa se opri îndelung să chibzuiască dacă se putea crede cu adevărat în vinovăţia lui Fabricio nu fiindcă ar fi socotit cine ştie ce păcat, din partea unui gentilom de rangul nepotului ei, de a fi pedepsit obrăznicia unui măscărici ; dar pentru că, în disperarea ei, începea să-şi dea seama că va trebui să lupte din răsputeri să-i dovedească nevinovăţia. „Nu, spuse ea în cele din urmă, iată o dovadă hotărîtoare : Fabricio e ca bietul Pietranera, are întotdeauna buzunarele pline de arme, dar în ziua aceea nu avea la el decît o amărîtă de puşcă cu un singur foc şi, chiar şi aceea, împrumutată de la unul din lucrători.

Îl urăsc pe principe fiindcă m-a înşelat, şi încă în chipul cel mai nevrednic ; după biletul acela de iertare, a pus să-l răpească pe sărmanul băiat de la Bolonia şi cîte altele. Dar ne răfuim noi odată şi odată."

Către orele cinci dimineaţa, ducesa, istovită de acea lungă criză de disperare, îşi sună cameristele. În clipa în care intrară, dădură un ţipăt : zărind-o astfel întinsă pe pat, îmbrăcată şi cu toate podoabele pe ea, albă la faţă ca cearşaful şi cu ochii închişi, li se păru că o văd zăcînd moartă pe năsălie. Ar fi crezut-o leşinată, dacă nu şi-ar fi amintit că, o clipă mai devreme, o auziseră sunînd. Lacrimi rare lunecau din cînd în cînd pe obrajii ei reci ; la un semn, cameristele înţeleseră că voia să fie dezbrăcată şi culcată.

După serata ministrului Zurla, contele sunase în două rînduri la uşa palatului Sanseverina. Văzînd că ducesa nu vrea să-l primească, îi scrise că doreşte să-i ceară sfatul. Se cuvenea sau nu să mai rămînă în post, după jignirea ce i se adusese ? Contele adăuga : „Fabricio e nevinovat ; dar, chiar dacă ar fi vinovat, cum e cu putinţă să-l aresteze, fără să mă prevină pe mine, protectorul lui ?“

Ducesa nu văzu scrisoarea decît a doua zi.

Mosca nu era un om virtuos, ba chiar se poate spune că ceea ce liberalii înţelegeau prin *virtute* (a urmări fericirea celor mulţi) i se părea o înşelătorie ; el se credea obligat, înainte de toate, să caute fericirea contelui Mosca della Rovere. În schimb, era cinstit şi cu desăvîrşire sincer atunci cînd vorbea de demisie. În viaţa lui nu-i spusese ducesei o minciună. Aceasta, de altfel, nu dădu nici o atenţie scrisorii lui ; hotărîrea ei, o hotărîre care o costase nespus de mult, era luată : *să se prefacă a-l uita pe Fabricio*. După o asemenea sforţare, totul îi era indiferent.

A doua zi, pe la prînz, contele, care încercase de cel puţin zece ori să o vadă, fu, în sfîrşit, poftit să intre. Se îngrozi dînd cu ochii de ducesă : „Arată de patruzeci de ani !... îşi zise el ; şi ieri, era încă tînără, schipitoare... Toată lumea îmi spune că, în timpul lungii ei convorbiri cu Clelia Conti, părea la fel de tînără ca aceasta, ba chiar cu mult mai cuceritoare.“

Glasul ducesei, chipul în care rostea cuvintele, erau tot atît de stranii ca şi înfăţişarea sa. Graiul ei lipsit de orice căldură, de orice vlagă omenească, de orice mînie, îl făcu pe conte să pălească. Îi amintea de un prieten al său care, cu cîteva luni în urmă, aflîndu-se pe patul de moarte, după ce primise sfintele taine, voise să-l vadă pentru ultima oară.

După cîteva minute, ducesa fu în stare să vorbească. Îl privi şi ochii ei rămaseră stinşi :

— Să ne despărţim, dragă conte, îi spuse ea cu un glas pierdut dar răspicat, pe care încerca totuşi să şi-l îndulcească. Să ne despărţim. Trebuie ! Cerul mi-e

martor că, de cinci ani încoace, purtarea mea faţă de dumneata a fost fără greş. Mi-ai dăruit o viaţă strălucită, în loc de traiul anost pe care l-aş fi dus la castelul din Grianta ; fără dumneata, aş fi îmbătrînit cu cîţiva ani mai devreme. La rîndul meu, n-am avut decît o singură grijă : aceea de a te face fericit. Şi tocmai fiindcă îţi eşti drag, îţi propun această despărţire *à l'amiable* [1], cum se zice în Franţa.

Contele nu înţelegea ; ducesa fu nevoită s-o ia de la capăt, de mai multe ori. El se făcu galben ca ceara şi, căzînd în genunchi lîngă patul ei, îi spuse tot ceea ce adînca nedumerire şi disperarea cea mai amară pot stîrni în sufletul unui om îndrăgostit nebuneşte... În fiece clipă, îi făgăduia să-şi dea demisia şi să o urmeze într-un loc singuratic, la mii de leghe de Parma.

— Îndrăzneşti să-mi vorbeşti de plecare şi Fabricio • aici ! strigă ducesa în cele din urmă, ridicîndu-se pe jumătate. Dar îşi dădu seama că numele lui Fabricio răsunase dureros în auzul contelui şi, după o clipă de tăcere adăugă, strîngîndu-i mîna uşor :

— Nu, dragă prietene, n-am să-ţi spun că te-am iubit cu patima şi cu avîntul pe care cred că nimeni nu le mai poate simţi după treizeci de ani, şi eu am trecut de mult de vîrsta asta. Unii îţi vor şopti că l-am iubit pe Fabricio — ştiu că zvonul a circulat la curtea aceasta *rea*. (Şi, rostind cuvîntul *rea*, privirile îi scăpărară pentru prima oară de cînd vorbea.) Dar îţi jur în faţa lui dumnezeu şi pe viaţa lui Fabricio, că niciodată nu s-a petrecut între mine şi el nici cel mai mic lucru pe care să nu-l fi putut vedea şi ochii unui al treilea. N-am să-ţi spun nici că-l iubesc întocmai cum l-ar iubi o soră ; îl iubesc, ca să zic aşa, din instinct. Îmi place curajul lui atît de firesc şi absolut, încît ai zice că nici el însuşi nu-l bagă de seamă. Mi-aduc aminte că am început să-l admir astfel la întoarcerea lui de la Waterloo. Era încă un copil, cu toţi cei şaptesprezece ani pe care îi avea ; singura lui grijă era să ştie dacă într-adevăr luase parte

---

[1] Prin bună înţelegere, amical (în limba franceză).

la bătălie şi, în cazul că *da*, dacă putea spune că luptase, el, care nu mersese la asaltul nici unei baterii şi al nici unei coloane inamice. Atunci, în timpul gravelor discuţii pe care le-am avut împreună asupra acestui subiect important, am început să văd în el întruchiparea desăvîrşirii. Sufletul lui ales mi s-a dezvăluit pe de-a-ntregul ; ce de minciuni, dibaci ticluite, ar fi îndrugat în locul lui un tînăr bine crescut ! Ce să mai vorbim : dacă el nu-i fericit, nu pot fi nici eu. Uite, vorba asta, pe care am spus-o acum, zugrăveşte întocmai starea mea sufletească şi, dacă nu e adevărul adevărat, este cel puţin ceea ce cred.

Îmbiat de felul deschis şi sincer în care îi vorbise, contele prinse curaj şi vru să-i sărute mîna ; dar ducesa şi-o trase cu un fel de silă.

— Vremea mea a trecut, îi spuse ea ; sînt o femeie de treizeci şi şapte de ani, mă aflu în pragul bătrîneţii ; îi simt de pe acum toate deznădejdile şi poate că sînt, într-adevăr, cu un picior în groapă. Clipa aceasta zice-se că e cumplită şi, totuşi, parcă mi-o doresc. Simt cel mai groaznic semn al bătrîneţii ; nenorocirea aceasta mi-a stins inima, nu mai pot iubi. Nu mai văd în dumneata, scumpul meu conte, decît umbra cuiva care mi-a fost cîndva drag. Şi, ca să-ţi spun drept, numai recunoştinţa mă face să-ţi vorbesc astfel.

— Ce se va alege de mine ? îi spunea într-una contele, acum, cînd simt că te iubesc mai mult chiar decît în primele zile, cînd te vedeam la Scala !

— Am să-ţi mărturisesc ceva, dragă prietene : mi se urăşte să mai vorbesc de dragoste, ba chiar îmi pare un lucru aproape deşănţat. Haide, spuse ea apoi, încercînd zadarnic să zîmbească, fii tare ! fii om cu judecată ! om înţelegător, om care ştie să facă faţă împrejurărilor. Fii cu mine ceea ce eşti într-adevăr în ochii celorlalţi : bărbatul cel mai dibaci şi cel mai mare om politic pe care l-a avut Italia de secole încoace.

Contele se ridică şi se plimbă cîteva clipe în tăcere.

— Mi-e peste putinţă, draga mea, vorbi el în cele din urmă : sînt mistuit de patima cea mai arzătoare şi

tu îmi ceri să fac apel la judecată ! Nu mai există judecată în mine !

— Te rog să nu vorbeşti de patimă, îi răspunse dînsa pe un ton tăios şi, pentru prima dată, de două ore de cînd vorbeau, vocea ei se însufleţi. Contele, el însuşi disperat, încercă să o îmbărbăteze.

— Dar m-a înşelat ! strigă ea, fără să răspundă în nici un fel temeiurilor de nădejde despre care îi vorbea contele ; m-a înşelat în chipul cel mai laş ! Şi paloarea ei de moarte se risipi pentru o clipă ; însă chiar şi în clipa aceasta de mare îndîrjire, contele băgă de seamă că nu avea puterea să-şi mişte mîinile.

„Doamne sfinte ! se gîndi el, s-ar putea să nu fie decît bolnavă ! Dar atunci înseamnă că e la începutul unei boli foarte grele.“ Şi, peste măsură de îngrijorat, îi propuse să i-l aducă pe vestitul Razori, cel mai mare medic din Parma şi din întreaga Italie.

— Cu alte cuvinte, vrei să-i faci unui străin plăcerea de a-i dezvălui întreaga-mi disperare... E sfatul unui prieten sau al unui trădător ? Şi îl privi cu ochi stranii.

„S-a isprăvit, îşi spuse el cu deznădejde, nu mă mai iubeşte ! Ba mai mult decît atît, nu mă mai socoteşte nici măcar un om cinstit, ca oricare altul.“

— Trebuie să-ţi spun, vorbi contele grăbit, că înainte de orice, am vrut să aflu toate amănuntele asupra acestei arestări care ne umple de atîta disperare şi, lucru ciudat ! nu ştiu încă nimic sigur. Am pus să fie întrebaţi jandarmii de la postul din apropiere : l-au văzut sosind pe arestat pe drumul dinspre Castelnovo şi au primit dispoziţii să pornească după *sediola* lui. Dar l-am trimis de îndată pe Bruno, al cărui devotament îl cunoşti ; i-am poruncit să meargă din post în post şi să afle unde şi cum a fost prins Fabricio.

La auzul numelui de Fabricio, ducesa fu apucată de un tremur uşor.

— Iartă-mă, prietene, zise ea cînd putu, în sfîrşit, să vorbească ; aceste amănunte mă interesează nespus, dă-mi-le pe toate, povesteşte-mi cele mai mici lucruri.

— Drept să-ţi spun, doamnă, reluă contele, încercînd să vorbească pe un ton ceva mai uşor, pentru a încerca s-o distreze puţin, mă bate gîndul să trimit un om de încredere la Bruno, ca să-i dea ordin să împingă cercetările pînă la Bolonia. Te pomeneşti că l-au luat pe tînărul nostru prieten chiar de acolo. De cînd e ultima lui scrisoare ?

— De marţi ; s-au scurs de atunci cinci zile.

— A fost cumva deschisă la poştă ?

— Nici urmă de aşa ceva. Dar trebuie să-ţi spun că este scrisă pe hîrtie de cea mai proastă calitate şi adresată de o mînă de femeie, pe numele unei bătrîne spălătorese, rudă cu camerista mea. Spălătoreasa crede că e la mijloc vreo poveste de dragoste, iar Chékina îi plăteşte pentru scrisori, fără să-i dea nici o explicaţie.

Contele, care vorbea acum întocmai ca un om de afaceri, încercă să descopere, din discuţia cu ducesa, cam în ce zi anume putuse avea loc arestarea de la Bolonia. Abia atunci îşi dădu seama, el, care avea de obicei atîta tact, că tocmai acesta şi era tonul pe care trebuia să-l adopte. Toate aceste amănunte o interesau nespus pe sărmana ducesă şi păreau că o fac să-şi mai uite zbuciumul. Dacă n-ar fi fost îndrăgostit, contelui i-ar fi dat prin minte să facă acest lucru încă din clipa în care intrase. Ducesa îl rugă să plece de îndată ca să trimită fără întîrziere noi ordine credinciosului Bruno. Şi cum, în treacăt, veni vorba de sentinţă — dacă fusese sau nu dată mai înainte ca principele să fi semnat biletul — ducesa se folosi de acest prilej ca să-i spună contelui :

— Nu-ţi voi imputa omiterea cuvintelor *procedură nedreaptă*, din biletul pe care l-ai scris şi pe care l-a semnat alteţa-sa ; era instinctul de vechi curtean care te-a împins s-o faci ; fără să-ţi dai seama, ai sprijinit interesul stăpînului, în loc să-l sprijini pe cel al prietenei dumitale. E mult de cînd ţi-ai pus activitatea în slujba mea, dragă conte, numai că nu-ţi stă în putere să-ţi schimbi felul de a fi ; ai cele mai mari însuşiri care se

cer unui ministru, dar, în acelaşi timp, ai şi instinctul acestei meserii. Omiterea cuvîntului *nedreaptă* a însemnat pierzania mea ; departe de mine gîndul de a te învinui : de vină ţi-e instinctul, nu voinţa. Şi acum, vorbi ea deodată, pe tonul cel mai poruncitor, te rog să ţii minte următoarele : nu sînt cîtuşi de puţin distrusă de prinderea lui Fabricio ; n-am avut nici cea mai mică dorinţă de a pleca din ţara aceasta şi sînt plină de respect faţă de suveran. Iată ce trebuie să le spui celorlalţi ; şi iată ce am să-ţi spun eu dumitale : dat fiind că, pe viitor, sînt hotărîtă să mă port după cum am să cred eu de cuviinţă, vreau să mă despart de dumneata în bună înţelegere, cu alte cuvinte, ca o bună şi veche prietenă. Încearcă să-ţi închipui că am şaizeci de ani. Femeia cea tînără din mine a murit, s-a isprăvit cu visurile, nu mai pot să iubesc. Dar m-aş simţi şi mai nenorocită decît sînt, dacă ţi-aş primejdui cumva cariera. S-ar putea să intre în planurile mele să mă prefac a avea un tînăr amant şi n-aş vrea să te văd supărat. Pot să-ţi jur pe fericirea lui Fabricio — şi rostindu-i numele se opri o clipă — că nu ţi-am fost niciodată necredincioasă în toţi aceşti cinci ani. E foarte mult, adăugă ea, încercînd să zîmbească : obrajii ei atît de palizi începură să se însufleţească, dar buzele nu voiau s-o asculte. Mai mult decît atît : pot să-ţi jur că niciodată nu mi-a dat prin minte şi nici nu am dorit s-o fac. Acestea fiind lămurite, acum am să te rog să mă laşi.

Contele părăsi palatul Sanseverina în culmea disperării : înţelese că ducesa era hotărîtă să se despartă de el, iar el nu o iubise niciodată mai fierbinte. Sîntem nevoiţi să revenim mereu asupra acestui amănunt, fiindcă aiurea decît în Italia, el ar putea să pară de necrezut. Înapoindu-se acasă, Mosca trimise vreo şase oameni pe drumurile spre Castelnovo şi Bolonia, încărcîndu-i cu scrisori. „Şi asta poate că nu e totul, îşi spuse nefericitul conte, căci principele e în stare să poruncească executarea sărmanului băiat, numai şi numai ca să se răzbune de felul în care l-a înfruntat ducesa în ziua cînd cu bile-

tul acela blestemat. Simţeam eu că ducesa întrece măsura şi tocmai pentru a împăca lucrurile am făcut nemaipomenita nerozie de a omite cuvintele *procedură nedreaptă*, singurele care l-ar fi putut sili pe suveran să-şi respecte cuvîntul dat... Dar, la drept vorbind, există oare ceva pentru care oamenii aceştia să aibă respect ? A fost, cred, cea mai mare greşeală din viaţa mea, de a fi lăsat la voia întîmplării un lucru de care depindea ceea ce aveam eu mai de preţ. Trebuie neapărat să îndrept această nesocotinţă printr-o activitate neobosită şi dibace ; dar dacă, chiar sacrificînd o parte din demnitatea mea, n-am să pot ajunge la nici un rezultat, îl las baltă pe principe, cu visurile lui de politică înaltă, cu pretenţiile lui de a ajunge rege constituţional al Lombardiei, şi o să vedem cum are să mă înlocuiască... fiindcă Fabio Conti nu-i decît un nătărău, iar priceperea lui Rassi se mărgineşte la spînzurarea legală a celor care displac stăpînirii."

Oprindu-se la hotărîrea bine chibzuită de a-şi părăsi funcţia ministerială, în cazul cînd măsurile luate împotriva lui Fabricio depăşeau pe acelea de simplă detenţiune, contele îşi spuse : „Dacă toanele ambiţioase ale acestui monarh nemăsurat de trufaş vor face să-mi pierd fericirea, cel puţin îmi va rămîne demnitatea... Şi dacă tot dau cu tifla portofoliului, înseamnă că pot să-mi îngădui zeci de fapte care, nu mai departe de azi-dimineaţă, mi-ar fi părut dincolo de orice închipuire. Pot încerca, de pildă, să-l ajut pe Fabricio să evadeze... Sfinte dumnezeule ! strigă el, întrerupîndu-se şi căscînd ochii peste măsură, ca la vederea unei fericiri neaşteptate, ducesa n-a pomenit nimic de evadare. Să fi fost, oare, pentru prima dată în viaţa ei, nesinceră şi să nu-mi fi vorbit de despărţire decît din dorinţa de a mă face să-l trădez pe principe ? Dacă-i aşa, nimic mai uşor !"

Privirea contelui îşi recăpătase toată ascuţimea batjocoritoare. „Simpaticul nostru procuror Rassi este plătit de stăpînul său pentru toate acele sentinţe care ne fac de rîs în Europa, dar asta nu înseamnă că ar refuza să

fie plătit şi de mine, ca să trădeze socotelile stăpînului. Dobitocul ăsta are o ibovnică şi un duhovnic, dar ibovnica e de un soi mult prea de rînd ca să-i pot vorbi, căci a doua zi ar povesti întrevederea noastră tuturor precupeţelor din vecinătate." Înviat de această licărire de speranţă, contele se şi pornise spre catedrală ; mirîndu-se singur de uşurinţa pasului său, zîmbi, cu toată supărarea care-l copleşea. „Ce înseamnă, îşi zise el, să nu mai fii ministru !" Catedrala aceasta, ca multe alte biserici din Italia, folosea şi drept trecere dintr-o stradă într-alta ; contele zări, de departe, pe unul din marii vicari ai arhiepiscopiei, care tocmai străbătea naosul.

— De vreme ce tot v-am întîlnit, îi spuse el, veţi fi atît de bun să cruţaţi picioarele mele bolnave de podagră, de groaznica oboseală de a urca pînă la monseniorul arhiepiscop. V-aş ruga să-i spuneţi că-i voi rămîne nespus de îndatorat, dacă va binevoi să coboare pînă la sacristie. Arhiepiscopul se arătă încîntat de această rugăminte a ministrului, căci avea nenumărate lucruri să-i spună în legătură cu Fabricio. Dar contele ghici că toate astea nu sînt decît vorbe de clacă şi nu voi să-l asculte pînă la capăt.

— Ce fel de om este Dugnani, vicarul de la San-Paolo ?

— O minte mărginită şi o ambiţie nemăsurată, răspunse arhiepiscopul ; puţine scrupule şi sărăcia cea mai lucie, căci, pe deasupra, mai are şi vicii.

— Halal, preasfinte ! exclamă ministrul ; te pricepi să zugrăveşti oamenii, de parcă ai fi Tacit [1] ; şi îşi luă rămas bun, rîzînd. Îndată ce ajunse la minister, îl chemă la el pe abatele Dugnani.

— Domnia-ta eşti duhovnicul şi îndrumătorul bunului meu prieten, procurorul general Rassi ; oare, n-o fi avînd nimic să-mi spună ? Şi, fără alte vorbe sau politeţuri, curmă întrevederea.

---

[1] Cornelius Tacit (54 sau 55—120) : istoric latin.

Contele se socotea ca şi plecat din minister. „Ia să vedem, îşi zise el, cam cîţi cai îmi voi putea îngădui să am, după ce voi fi căzut în dizgraţie, cum se va spune despre demisia mea ?“ Şi se apucă să-şi facă bilanţul averii. Intrase în minister cu un total de optzeci de mii de franci ; spre marea lui mirare, îşi dădu seama că, una peste alta, avutul său nu se ridica nici la cinci sute de mii de franci. „Cu alte cuvinte, un venit de cel mult douăzeci de mii de livre, îşi spuse el. Trebuie să recunosc că sînt o mare habaleră ! Nu e un singur burghez la Parma care să nu creadă că am un venit de o sută cincizeci de mii de lire. Cînd mă vor vedea trăgînd mîţa de coadă, vor zice că ştiu să-mi ascund bine averea. Pe legea mea, strigă el, doar trei luni să mai rămîn ministru şi voi fi încă o dată pe atît de bogat !“ Îşi zise că gîndul acesta putea fi un bun prilej de a-i scrie ducesei şi se grăbi să o facă ; dar pentru ca ea să-i ierte îndrăzneala, avînd în vedere termenii în care se aflau, umplu scrisoarea de cifre şi socoteli. „Ca să trăim tustrei la Neapole, Fabricio, dumneata şi cu mine, nu vom avea decît un venit de douăzeci de mii de livre, îi scria dînsul. Fabricio şi cu mine vom avea împreună un singur cal de călărie.“ Nici nu apucă bine să trimită scrisoarea, şi fu anunţat că sosise procurorul general Rassi ; contele îl luă de sus, pe un ton sfidător :

— Cum vine asta, domnule, i se adresă el, arestezi la Bolonia pe un conspirator pe care îl protejez, ba chiar mai mult, vrei să-i tai capul şi toate astea fără să sufli o vorbă ! Poate că ai putea să-mi spui atunci şi numele celui care îmi va lua locul : e generalul Conti sau chiar dumneata ?

Rassi încremenise ; era prea puţin obişnuit cu felul de a fi al celor din lumea mare, pentru ca să poată ghici dacă Mosca glumea sau ba : se înroşi tare şi îngăimă cîteva vorbe neînţelese ; contele îl măsură din ochi, bucurîndu-se de fîstîceala lui. Dar Rassi îşi recă-

pătă numaidecît sîngele rece şi, foarte la largul lui, exclamă ca Figaro prins în flagrant-delict de către Almaviva [1] :

— Am să vă spun drept, domnule conte, fiindcă nu am de gînd să umblu cu excelenţa-voastră pe două cărări : ce-mi daţi ca să vă răspund la toate întrebările, aşa cum aş răspunde la spovedanie ?

— Crucea ordinului San-Paolo (marele ordin al Parmei) sau bani, dacă îmi vei da prilejul să ţi-i dăruiesc.

— Prefer ordinul San-Paolo, fiindcă mă înnobilează.

— Cum, dragă procurorule, mai pui încă preţ pe biata noastră nobilime ?

— Dacă m-aş fi născut nobil, răspunse Rassi cu toată obrăznicia lui, rudele acelora pe care i-am spînzurat m-ar urî, dar nu m-ar dispreţui.

— S-a făcut ! zise contele, am să te scap de dispreţ, dacă mă vindeci de nestiinţă. Ce-ai de gînd cu Fabricio ?

— Drept să spun, alteţa-sa e cam încurcat : se teme ca nu cumva, răpit de frumoşii ochi ai Armidei [2], iertaţi-mi vorbele puţin cam pe şleau, dar sînt ale suveranului, se teme — zic — ca nu cumva, răpit de nişte ochi frumoşi, care l-au cam tulburat şi pe alteţa-sa, să nu lăsaţi totul baltă, căci nu vă are decît pe dumneavoastră pentru treburile Lombardiei. Am să merg mai departe, adăugă el coborînd glasul, şi am să vă spun că aveţi acum cel mai straşnic prilej de a vă întări poziţia şi acest prilej merită din plin crucea pe care mi-o veţi da. Suveranul are de gînd să vă acorde, drept răsplată naţională, o sforicică de pămînt de vreo şase sute de mii de franci, pe care şi-ar rupe-o din propriile sale domenii, sau o sumă de trei sute de mii de franci aur, cu condiţia să nu vă amestecaţi în chestiunea lui Fabricio sau, cel puţin, să nu-i vorbiţi despre ea decît în public.

---

[1] Personaje din comedille lui Beaumarchais *Bărbierul din Sevilla* şi *Nunta lui Figaro*. Figaro : tipul valetului spiritual şi descurcăreţ ; Almaviva : nobil corupt, încarnează privilegille şi abuzurile clasei sale.

[2] Armida, eroină din epopeea *Ierusalimului eliberat* de Torquato Tasso, care prin vrăjile ei îl reţine pe Renato în grădinile fermecate, departe de armatele cruciaţilor.

— M-aş fi aşteptat la mai mult decît atît, răspunse contele ; a nu mă ocupa de Fabricio, înseamnă a mă strica definitiv cu ducesa.

— Să vă spun drept, principele s-a gîndit şi la asta, căci, între noi fie vorba, e grozav de pornit împotriva doamnei ducese. Pe de altă parte, se teme ca, drept despăgubire pentru despărţirea de frumoasa doamnă, acum cînd iată-vă văduv, să nu-i cereţi mîna verişoarei sale, bătrîna prinţesă Isota, care nu are decît cincizeci de ani.

— Cum de-a ghicit-o şi p-asta ? strigă contele ; stăpînul nostru e cel mai ager om din Parma.

În viaţa lui nu-i trecuse prin minte năstruşnicul gînd de a se însura cu bătrîna prinţesă ; şi drept e că nimic nu s-ar fi potrivit mai puţin acestui om pe care ceremoniile de la curte îl plictiseau de moarte.

Începu să se joace cu tabachera pe marmura măsuţei de lîngă fotoliul în care sta. Rassi văzu în acest gest un semn de încurcătură şi, deci, perspectiva unui chilipir ; i se aprinseră ochii.

— Din suflet vă rog, domnule conte, exclamă el, dacă excelenţa-voastră vrea să primească, fie o moşie de şase sute de mii de franci, fie acea răsplată în bani, să nu vă luaţi alt mijlocitor în afară de mine. Am să mă dau peste cap, adăugă el coborînd glasul, să vi se sporească suma pe care aţi urma s-o primiţi drept răsplată, sau să se adauge o pădure măricică la moşia din domeniile princiare. Dacă excelenţa-voastră ar binevoi să adopte un ton mai blînd şi mai stăpînit cînd îi vorbeşte principelui despre mucosul pe care l-am băgat la răcoare, s-ar putea chiar ca moşia ce vi s-ar dărui drept recunoştinţă naţională să se preschimbe în ducat. Însă, repet excelenţei-voastre : deocamdată alteţa-sa nu are ochi să o vadă pe ducesă, dar e foarte încurcat, ba încă în asemenea măsură, încît de mai multe ori mi s-a părut că are vreo pricină ascunsă pe care nu îndrăzneşte s-o mărturisească. Ar fi rost de mare procopseală, căci eu v-aş da în vileag toate gîndurile lui cele mai tainice, cu atît mai uşor cu cît sînt socotit duşmanul dumneavoastră de moarte. Un lucru pot să vă spun : o fi el supărat

foc pe ducesă, dar asta nu-l împiedică să fie convins, ca noi toţi de altfel, că dumneavoastră sînteţi singurul om în lume care puteţi duce la bun sfîrşit tratativele secrete pe care le purtăm în legătură cu Milanul. Dacă excelenţa-voastră îmi îngăduie, i-aş repeta întocmai vorbele suveranului, spuse Rassi înfierbîntîndu-se, căci, de multe ori, cuvintele au un tîlc al lor, pe care nici o tălmăcire nu e în stare să-l redea ; v-aţi putea astfel da seama mai bine decît mine.

— Îţi dau voie să spui tot ce vrei, răspunse contele cu un aer distrat, continuînd să ciocănească în marmura măsuţei cu tabachera lui de aur, spune tot şi-ţi voi fi recunoscător.

— Daţi-mi scrisori de noblеţe, transmisibilă, pe lîngă crucea San-Paolo, şi voi fi mai mult decît mulţumit. Cînd îi vorbesc alteţei-sale de înnobilarea mea, îmi răspunde : „Cine a mai pomenit un ticălos ca tine, nobil ! Am da faliment în douăzeci şi patru de ore şi nimeni la Parma n-ar mai vrea să fie înnobilat.“ Dar să ne întoarcem la chestiunea Milanului : nu-s nici trei zile de cînd principele mi-a spus : „Numai banditul ăsta e în stare să ţină în mîini toate iţele uneltirilor noastre ; dacă-l dau afară sau dacă se ia după ducesă, înseamnă să renunţ la speranţa de a mă mai vedea vreodată conducătorul liberal şi preaiubit al întregii Italii.“

La acest cuvinte, contele răsuflă uşurat : „Fabricio nu va muri“, îşi spuse el.

În viaţa lui nu izbutise Rassi să aibă o convorbire atît de apropiată cu primul ministru : nu-şi mai încăpea în piele de bucurie. Se şi vedea pe punctul de a-şi putea lepăda numele de Rassi, care ajunsese, la Parma, sinonim cu tot ce era mai josnic şi murdar ; poporul le spunea *Rassi* cîinilor turbaţi ; de curînd, nişte soldaţi se bătuseră în duel, fiindcă unul din ei îi făcuse pe ceilalţi *Rassi*. În sfîrşit, nu trecea săptămînă fără ca numele acesta de pomină să nu-şi găsească locul în vreun afurisit de sonet. Fiul său, un băieţandru de şaisprezece ani, şcolar nevinovat, era alungat de prin cafenele de cum i se afla numele.

Amintirea usturătoare a tuturor acestor ponoase, pricinuite de rolul său la Parma, îl făcu să comită o nesocotinţă.

— Am o moşie ce se numeşte Riva, spuse el trăgîndu-şi scaunul mai aproape de fotoliul ministrului, aş vrea să fiu baron de Riva.

— De ce nu ? răspunse Mosca.

Rassi era într-al nouălea cer.

— In cazul acesta, domnule conte, am să-mi îngădui să fiu discret şi să ghicesc care vă este ţelul : visaţi să obţineţi mîna prinţesei Isota şi trebuie să recunosc că e o ambiţie cît se poate de nobilă. O dată înrudit cu suveranul nostru, sînteţi la adăpost de o eventuală disgraţie şi, cum s-ar spune, îl legaţi de mîini şi de picioare. Nu vă ascund însă că gîndul acestei căsătorii îl supără peste măsură ; dar dacă vă veţi da interesele pe mîna cuiva priceput şi *bine plătit*, cred că pînă la urmă putem fi siguri de izbîndă.

— Eu, dragă baroane, îmi cam pierdusem speranţa. Îţi spun dinainte că nu sînt de acord cu nici unul din demersurile pe care le-ai putea face în numele meu ; dar în ziua în care îmi voi vedea visul cu ochii şi înrudirea aceasta ilustră îmi va aduce o atît de înaltă situaţie în stat, îţi făgăduiesc că eu am să fiu acela care am să-ţi dărui trei sute de mii de franci. din banii mei, sau am să-l sfătuiesc pe principe să-ţi acorde acea favoare pe care ai prefera-o în locul banilor.

Toată această discuţie i se pare cititorului lungă, deşi l-am scutit de mai bine de jumătate, căci ea ţinu încă două ceasuri încheiate. Rassi plecă de la conte nebun de fericire ; Mosca rămase nutrind din plin nădejdea de a-l scăpa pe Fabricio şi mai hotărît ca niciodată să-şi dea demisia. Socotea că trecerea lui pe lîngă suveran avea nevoie să fie reînnoită şi prin venirea la putere a unor oameni de teapa lui Rassi sau a generalului Fabio Conti. Se bucura dinainte, ca un copil, de posibilitatea pe care o întrezărise de a se răzbuna pe tiran : „N-are decît s-o facă să plece pe ducesă, exclamă el, dar, în schimb, va

trebui să renunţe la gîndul de a ajunge vreodată rege constituţional al Lombardiei.“ (Era o himeră caraghioasă, dar principele, cu toată deşteptăciunea lui, visase atît de mult la ea, încît sfîrşise prin a o îndrăgi ca un nebun.)

De bucurie, contele parcă avea aripi la picioare, cînd porni să-i dea socoteală ducesei de sfatul ţinut cu procurorul. Dar uşa palatului rămase închisă ; portarul aproape că nici nu îndrăzni să-i spună că primise porunca chiar din gura stăpînei sale. Contele se întoarse amărît la minister ; lovitura ce primise stinsese în el toată bucuria pricinuită de convorbirea avută cu omul de taină al suveranului.

Şi fiindcă nu-i mai ardea de nimic, începu să se plimbe întristat prin galeria de tablouri ; dar nu trecu nici un sfert de ceas şi primi următorul bilet :

„De vreme ce acum nu mai sîntem decît prieteni, dragul şi bunul meu prieten, nu trebuie să vii să mă vezi mai mult de trei ori pe săptămînă. Peste cincisprezece zile, vom rări aceste vizite — care rămîn la fel de dragi inimii mele — la două pe lună. Dacă vrei să-mi fii pe plac, fă în aşa fel încît să afle cît mai multă lume de despărţirea noastră ; iar dacă ai vrea să reaprinzi în mine aproape toată dragostea pe care ţi-am purtat-o cîndva, ţi-ai alege o nouă prietenă. În ce mă priveşte, am mari planuri de destrăbălare : vreau să ies, să petrec şi s-ar putea chiar să găsesc vreun bărbat inteligent, care să mă facă să-mi uit necazurile. Bineînţeles că, în calitate de prieten, vei avea întotdeauna primul loc în inima mea ; dar nu mai vreau să se spună că faptele mele sînt dictate de înţelepciunea dumitale ; vreau, mai ales, să se ştie că am pierdut orice putere de înrîurire asupra hotărîrilor dumitale. Într-un cuvînt, dragul meu conte, fii încredinţat că vei rămîne întotdeauna prietenul meu cel mai scump, dar niciodată mai mult decît atît. Nu te gîndi, rogu-te, la nici un fel de întoarcere înapoi — totul e definitiv sfîrşit. Increde-te întotdeauna în prietenia mea.“

Această ultimă lovitură era mai mult decît putea să-ndure contele. Se apucă şi-i scrise principelui o scrisoare prin care îşi dădea demisia din toate funcţiile şi o trimise doamnei Sanseverina cu rugămintea de a o face să ajungă la palat. Puţin după aceea, primi îndărăt scrisoarea, ruptă în patru, iar pe dosul uneia din bucăţi, ducesa binevoise să scrie: „Nu, de o mie de ori nu!“

Ar fi greu de zugrăvit disperarea sărmanului Mosca. „Recunosc, are dreptate, îşi zicea el în fiece clipă; omiterea cuvintelor *procedură nedreaptă* a fost o groaznică nenorocire; ea va pricinui poate pieirea lui Fabricio, iar aceasta o va atrage după sine pe a mea.“ Cu moartea în suflet, contele, care nu voia să se mai arate la palatul suveranului fără a fi chemat, scrise cu mîna sa acel *motu proprio* [1] care îl făcea pe Rassi cavaler al ordinului San-Paolo, dîndu-i totodată dreptul de transmisiune a acestui titlu; alătura un raport pe o jumătate de pagină, în care expunea suveranului motivele de stat ce determinaseră această măsură. Apoi, simţi un fel de plăcere amară să facă două copii după aceste acte şi să le trimită ducesei.

Se pierdea în presupuneri; încerca să ghicească după ce plan avea să se călăuzească în viitor femeia pe care o iubea. „Pesemne că nici ea însăşi nu ştie, îşi răspundea tot el; un singur lucru e sigur: pentru nimic în lume nu va reveni asupra hotărîrilor de care mi-a vorbit.“ Ceea ce îi sporea amărăciunea era faptul că nu izbutea în nici un chip să-i găsească ducesei vreo vină. „Mi-a făcut favoarea de a mă iubi, acum a încetat să mă iubească în urma acelei greşeli, involuntare, e drept, dar care ar putea avea urmări crîncene, aşa că nu am nici un drept să mă plîng.“ A doua zi, contele află că ducesa reîncepuse să iasă în lume; fusese văzută, în ajun, prin toate saloanele unde se primea. Ce s-ar fi întîmplat dacă s-ar fi întîlnit cu ea în acelaşi salon? Cum să-i vorbească? Pe ce ton? Şi, mai ales, cum să nu-i vorbească?

---

[1] Propunere din proprie iniţiativă (în limba latină, în original).

Ziua următoare fu o zi mohorîtă ; prin oraş se răspîndise zvonul că Fabricio are să fie executat, şi lumea era zguduită... Se mai spunea că, de hatîrul nobilei obîrşii a condamnatului, principele binevoise să hotărască moartea lui prin decapitare.

„Eu îl voi fi omorît, se frămînta Mosca. Cum aş putea pretinde să mai dau vreodată ochii cu ducesa ?“ Cu toată judecata aceasta, de ajuns de simplă, nu se putu împiedica să treacă de trei ori prin faţa porţii ei, dar, pentru a nu atrage atenţia, merse pe jos. În disperarea lui, avu chiar îndrăzneala să-i scrie. Apoi trimise după Rassi, dar procurorul nu veni. „Nemernicul ăsta mă trage pe sfoară“, îşi zise contele.

A doua zi, trei noi ştiri tulburară înalta societate din Parma, şi chiar şi burghezia. Executarea lui Fabricio era mai sigură ca oricînd ; şi, ciudată urmare a acestei veşti, ducesa nu se arăta de fel deznădăjduită ; ai fi zis că nu-i pare prea rău după tînărul ei iubit: Pe de altă parte, însă, ştia să se folosească cu mult rafinament de paloarea ce-i rămăsese în urma unei boli destul de grave, de care suferise în preajma arestării lui Fabricio. Burghezii deduceau din toate aceste amănunte că doamna Sanseverina are o inimă de piatră, ca şi celelalte înalte doamne de la curte. Cu toate acestea, dintr-un fel de bună-cuviinţă şi ca o jertfă adusă tînărului Fabricio, ea se despărţise de contele Mosca. Numai că, fapt de necrezut ! se şi arăta dispusă să asculte vorbele galeşe ale celor mai chipeşi tineri de la curte. „Cîtă deşănţare !“ exclamau jansenişti[1] din Parma. Se observase, printre alte ciudăţenii, că ducesa fusese cît se poate de bine dispusă în cursul unei convorbiri pe care o avusese cu contele Baldi, actualul amant al marchizei Raversi, cu care glumise mult pe socoteala deselor lui vizite la castelul Velleja. Mica burghezie şi poporul erau de-a dreptul revoltaţi de moartea lui Fabricio, pe care aceşti oameni cumsecade o puneau pe socoteala gelo-

[1] Adepţi ai lui Jansenius (1585–1638), teolog olandez, întemeietorul unei doctrine religioase, jansenismul, sinonim cu rigid, auster, puritan.

ziei contelui Mosca. Societatea de la curte se ocupa, de asemenea, mult de conte, dar numai pentru a-şi bate joc de el. Căci cea de-a treia veste despre care am vorbit mai sus nu era alta decît aceea a demisiei lui ; şi toţi rîdeau de acest îndrăgostit caraghios care, la acei cincizeci şi şase de ani ai săi, jertfea o situaţie strălucită, de necaz că fusese părăsit de o femeie fără inimă şi care de multă vreme îl înşela cu un tînăr. Singur arhiepiscopul avu destulă minte sau, mai bine-zis, inimă, pentru a ghici că onoarea era aceea care îl împinsese pe conte să nu mai rămînă prim-ministru într-o ţară unde, fără a i se fi cerut părerea, urma să fie decapitat un tînăr care era protejatul său. Vestea demisiei contelui avu darul de a-l vindeca de gută pe generalul Fabio Conti, aşa cum vom arăta la locul cuvenit, cînd vom vorbi de felul în care sărmanul Fabricio îşi petrecea vremea în temniţă, în timp ce întregul oraş aştepta cu nelinişte ceasul execuţiei sale.

În ziua următoare, contele se pomeni cu Bruno, omul de încredere expediat la Bolonia ; în clipa cînd acesta intră în birou, contele se înduioşă : vederea lui îi aminti de starea fericită în care se afla cînd îl trimisese la Bolonia, aproape în înţelegere cu ducesa. Bruno nu-i aducea nici un fel de veşti ; iar cu Lodovico nu putuse sta de vorbă, deoarece podestatul din Castelnovo îl ţinea sub stare de arest în închisoarea din sat.

— Am să te trimit din nou la Bolonia, îi spuse contele. Ducesa ar dori să aibă trista plăcere de a cunoaşte cu de-amănuntul nenorocirea prinderii lui Fabricio. Vorbeşte cu brigadierul unităţii de jandarmi din Castelnovo. Ba nu, se întrerupse el : pleacă chiar acum în Lombardia, împarte bani din belşug tuturor agenţilor noştri. Ceea ce vreau de la ei este să-mi facă rapoarte care să inspire curaj. Pricepînd foarte bine care era scopul misiunii sale, Bruno se apucă să-şi întocmească scrisorile de împuternicire. Pe cînd îi da ultimele poveţe, contele se pomeni cu o epistolă cu totul fătarnică, dar foarte dibaci ticluită ; ai fi zis că fusese scrisă de un prieten altui prieten, pentru a-l ruga să-i facă un bine.

Prietenul care îi scrisese nu era altul decît Ranucio al IV-lea. Auzind vorbindu-se de unele gînduri de plecare ale contelui Mosca, îşi implora prietenul să nu părăsească ministerul ; îi cerea aceasta în numele prieteniei lor şi al *primejdiilor ce ameninţau patria* ; i-o poruncea în calitate de suveran. Mai spunea, de asemenea, că regele ţării*** îi oferise două colane ale unui mare ordin şi că el păstrase unul pentru sine, iar pe celălalt îl trimitea scumpului său prieten Mosca.

„Dobitocul ăsta mă nenoroceşte ! izbucni contele scos din fire, de faţă cu Bruno, care rămăsese încremenit, şi îşi mai închipuie că mă poate momi cu aceleaşi vorbe prefăcute cu care de atîtea ori am ticluit împreună prinderea în laţ a vreunui nătîng.“ Răspunse că refuză ordinul ce i se oferea şi arătă că, din pricina proastei stări a sănătăţii sale, nu avea decît prea puţine speranţe de a mai putea să se îndeletnicească, încă multă vreme, cu grelele sarcini ministeriale. Contele era în culmea mîniei. În clipa următoare, îşi făcu apariţia procurorul Rassi, pe care-l repezi ca pe ultimul dintre valeţi.

— Ce înseamnă asta, domnule bădăran ? De bine ce te-am făcut nobil, începi să te obrăzniceşti ! De ce n-ai venit ieri să-mi mulţumeşti, cum se cuvenea ?

Pe Rassi nici nu-l atingeau insultele — era obişnuit cu ele, căci cam acesta era tonul cu care îl întîmpina zilnic principele — dar voia să fie baron şi de aceea se scuză cu şiretenie. Ceea ce, de altfel, îi era foarte uşor.

— Alteţa-sa m-a ţinut ieri toată ziua ţintuit la o masă, nici n-am putut ieşi din palat. Alteţa-sa mi-a dat să copiez, cu scrisul meu urît de procuror, o sumedenie de acte diplomatice atît de neghioabe şi de limbute, încît tare mi se pare că singurul lui scop era de a mă ţine prizonier acolo. Cînd, în cele din urmă, am putut să plec, către orele cinci, lihnit de foame, mi-a poruncit să mă duc de-a dreptul la mine acasă şi să nu ies nicăieri toată seara. Şi, într-adevăr, am zărit doi din spionii lui particulari, pe care îi ştiu foarte bine, plimbîndu-se pe strada mea pînă către miezul nopţii. Azi-dimineaţă, de îndată ce am putut, am chemat o trăsură, care m-a

condus pînă la intrarea catedralei. Am coborît încet din trăsură, apoi am trecut prin biserică aproape în fugă, şi iată-mă. Dintre toţi oamenii din lume, excelenţa-voastră este, în clipa de faţă, cel căruia doresc în cel mai înalt grad să-i fiu pe plac.

— Numai că eu, caraghiosule, nu mă las dus chiar aşa uşor cu poveşti din astea ! Alaltăieri nu ai vrut să-mi spui nimic despre Fabricio şi ţi-am respectat scrupulele şi jurămintele de păstrare a secretului profesional, deşi, pentru un om ca dumneata, jurămintele nu sînt decît, cel mult, mijloace de înfrîngere. Dar astăzi vreau adevărul. Ce însemnează toate aceste zvonuri caraghioase despre condamnarea la moarte a acelui sărman băiat, ca ucigaş al actorului Giletti ?

— Nimeni nu poate lămuri pe excelenţa-voastră mai bine decît mine, de vreme ce eu însumi am răspîndit aceste zvonuri, la porunca suveranului. Şi abia acum îmi dau seamă că tocmai pentru a mă împiedica să vă aduc aceasta la cunoştinţă, m-a ţinut ieri toată ziua sub supraveghere. Alteţa-sa, care ştie că nu-s nebun, nu putea să nu bănuie că am să dau fuga la dumneavoastră cu decoraţia, ca să vă rog să mi-o prindeţi la butonieră.

— Treci la fapte şi fără multă vorbă ! strigă ministrul.

— Se înţelege de la sine că principele ar vrea grozav să poată avea la mînă o sentinţă de moarte împotriva domnului del Dongo, dar, precum ştiţi, nu dispune decît de o pedeapsă de douăzeci de ani de muncă silnică, pe care a comutat-o chiar el, a doua zi după darea sentinţei, în doisprezece ani de temniţă, cu post negru vinerea, precum şi alte farafastîcuri religioase.

— Tocmai fiindcă cunoşteam această condamnare la închisoare, am fost speriat de zvonurile despre o apropiată execuţie, care s-au răspîndit prin oraş ; mi-amintesc, printre altele, de moartea contelui Palanza, pe care ai ascuns-o atît de bine.

— Atunci ar fi trebuit să capăt crucea ! exclamă Rassi, fără să se descumpănească ; ar fi fost de ajuns să-l strîng niţel cu uşa pe suveran, cît timp îl aveam

la mînă şi cît ţinea la această moarte. Am fost un nătărău că n-am făcut-o şi, înarmat cu această experienţă, îndrăznesc astăzi să vă sfătuiesc să nu faceţi şi dumneavoastră la fel. (Comparaţia aceasta păru de cel mai prost gust interlocutorului său, care trebui să se stăpînească din toate puterile ca să nu-i dea lui Rassi picioare în spate.) Mai întîi, continuă acesta cu logica unui jurisconsult şi cu siguranţa de sine a unui om pe care nici o vorbă de ocară nu-l poate jigni, mai întîi, nu poate fi vorba de execuţia numitului del Dongo : n-ar îndrăzni nici principele ! Vremurile s-au schimbat şi, pe urmă, eu fiind nobil şi cu perspectiva de a deveni baron, prin bunăvoinţa dumneavoastră, nu m-aş mai face părtaş la aşa ceva. Sînt singurul, precum bine ştiţi, de la care gîdele poate să primească poruncă şi, v-o jur, cavalerul Rassi nu-i va da niciodată o asemenea poruncă împotriva domnului del Dongo.

— Şi ai proceda foarte înţelept, răspunse contele, măsurîndu-l cu o privire aspră.

— Să ne înţelegem ! reluă Rassi zîmbind. Eu nu răspund decît de morţile oficiale, aşa că, dacă domnului del Dongo i se întîmplă cumva să moară de vreo boală de stomac, să nu-mi cereţi mie socoteală. Nu ştiu de ce, dar principele e foc pe Sanseverina (cu trei zile înainte ar fi spus „ducesa“, dar acum aflase, ca şi întregul oraş, despărţirea ei de primul ministru) ; contele fu uimit de suprimarea titlului de noblețe din partea unui om de teapa lui Rassi şi e lesne de ghicit ce plăcere îi făcu să-l audă vorbind astfel ; îl fulgeră cu o privire încărcată de ura cea mai aprigă. „Dragostea mea ! se gîndi el apoi, nu-ţi pot dovedi cît de mult te iubesc decît ascultîndu-ţi orbeşte poruncile.“

— Trebuie să-ţi mărturisesc, îi spuse el procurorului, că nu acord prea mult interes toanelor doamnei ducese ; cu toate acestea, dat fiind că ea este aceea care mi l-a prezentat pe neisprăvitul acela de Fabricio, care ar fi făcut mult mai bine să rămînă la Neapole, decît să vină aici să ne încurce socotelile, ţin foarte mult să nu fie ucis atîta timp cît sînt eu aici, şi-ţi dau cuvîntul meu

că te fac baron în prima săptămînă după ieşirea lui din închisoare.

— Dacă e pe aşa, domnule conte, n-am să mă mai văd baron decît peste doisprezece ani mari şi laţi, fiindcă alteţa-sa este foc şi pară şi îi poartă ducesei o asemenea pică, încît nici nu caută să şi-o ascundă.

— Alteţa-sa este mult prea bună ! dar ce nevoie are să-şi mai ascundă ura, de vreme ce primul ministru n-o mai proteguieşte pe ducesă ? Cu toate acestea, nu vreau să fiu învinuit de purtări urîte şi cu atît mai puţin de gelozie : eu am adus-o pe ducesă în această ţară şi dacă Fabricio moare în închisoare, nu numai că s-a sfîrşit cu baronia, dar s-ar putea s-o sfîrşeşti şi dumneata înjunghiat. Dar să lăsăm fleacurile. Fapt este că mi-am făcut socoteala averii mele : abia dacă am un venit de douăzeci de mii de franci, aşa că am de gînd să-i înaintez suveranului preasupusa mea demisie. Am oarecare speranţe de a fi folosit de către regele Neapolului : oraşul acesta îmi va îngădui să duc o viaţă de petreceri de care am mare nevoie în clipa de faţă şi pe care n-aş putea-o avea într-o văgăună ca Parma. Nu voi mai rămîne aici decît atîta timp cît îţi va trebui ca să mă ajuţi să obţin mîna prinţesei Isota... Convorbirea continuă la nesfîrşit pe această temă. Dar, cînd Rassi se ridică, ministrul îi spuse pe un ton cît se poate de nepăsător :

— S-a vorbit, precum ştiţi, că Fabricio n-a fost cinstit faţă de mine, în sensul că era unul din amanţii ducesei ; este un zvon pe care nu-l admit, aşa că, pentru a-l dezminţi, vreau să faci să-i parvină această pungă de bani.

— Dar, domnule conte, răspunse Rassi speriat, cu ochii la pungă, îmi pare că e o sumă peste măsură de mare, şi regulamentul...

— Dumitale, dragul meu, ţi s-o fi părînd peste măsură de mare, răspunse contele plin de dispreţ. Un burghez ca dumneata, cînd trimite bani unui prieten aflat în închisoare, socoteşte că se ruinează dacă îi dă zece ţechini ; eu, însă, *vreau* ca Fabricio să primească

aceşti şase mii de franci şi, mai ales, vreau să nu se afle la palat.

Şi cum Rassi, înspăimîntat, dădea să-i răspundă, contele, sătul de atîta vorbă, îi închise uşa în nas. „Oamenii de soiul ăsta, se gîndi el, nu ascultă decît dacă sînt repeziţi.“ Acestea fiind zise, marele ministru făcu un lucru atît de caraghios, încît ne vine greu să-l povestim : se repezi să ia din biroul său un portret în miniatură al ducesei şi îl acoperi de sărutări fierbinţi. „Iartă-mă, scumpa mea, strigă el, dacă nu l-am azvîrlit pe fereastră, cu mîinile mele, pe bădăranul ăsta, care îndrăzneşte să vorbească de tine pe un ton familiar, dar dacă mă port faţă de el cu atîta răbdare, este numai şi numai pentru a-ţi asculta porunca ! Îl învăţ eu minte, mai tîrziu.“

După ce vorbi îndelung cu portretul, contele, care îşi simţea în piept inima moartă, avu un gînd cu totul năstruşnic şi îl urmă cu o grabă copilărească : se îmbrăcă în uniformă de mare ţinută şi se duse să-i facă o vizită bătrînei prinţese Isota. În viaţa lui nu-i trecuse pragul decît cu prilejul Anului Nou. O găsi înconjurată de o droaie de cîini şi gătită cu toate podoabele, chiar şi cu diamante, de parcă s-ar fi pregătit să se ducă la curte. Şi cum contele se arătă îngrijat de a nu stînjeni cumva pe alteţa-sa, care, de bună seamă, urma să plece de acasă, alteţa-sa răspunse ministrului că o prinţesă de Parma este datoare faţă de ea însăşi să fie întotdeauna astfel înveşmîntată. Pentru prima dată de la începutul nenorocirii sale, contelui îi veni să rîdă. „Nu-mi pare rău că am venit aici, gîndi el, şi trebuie să-i fac chiar astăzi declaraţia mea de dragoste. Prinţesa fu încîntată să-l vadă în salonul ei pe omul acesta vestit prin inteligenţa sa şi care, pe deasupra, mai era şi prim-ministru ; sărmana fată bătrînă nu era de fel deprinsă cu asemenea vizite. Contele începu printr-o introducere iscusită despre distanţa care va despărţi întotdeauna pe membrii unei familii domnitoare de un simplu gentilom.

— Trebuie făcută o deosebire, spuse prinţesa : fiica unui rege al Franţei, de pildă, nu are nici o speranţă să poată ajunge vreodată să poarte coroana ; pe cînd aici, la Parma, lucrurile stau cu totul altfel. De aceea, noi, Farnesele, trebuie să ne păstrăm întotdeauna o înfăţişare plină de demnitate ; fiindcă pînă şi eu, aşa cum mă vedeţi, ia, acolo, o biată prinţesă, nu se poate spune că e cu totul exclus ca, într-o bună zi, să-mi fiţi prim-ministru.

Gîndul acesta, cu totul năstruşnic, stîrni pentru a doua oară pofta de rîs a sărmanului conte.

Ieşind de la prinţesă, care se roşise toată auzind declaraţia lui de dragoste, primul ministru se întîlni cu unul din ofiţerii palatului, care îi raportă că principele trimisese după el în mare grabă.

— Spune-i că sînt bolnav, răspunse contele, încîntat de a putea să-i facă suveranului această nepoliteţe. „A, va să zică mă scoţi din sărite şi mai vrei să te şi slujesc ! izbucni el mînios. Află, dar, alteţă, că în secolul nostru nu mai ajunge să fi fost învestit cu putere de către providenţă, îţi mai trebuie să ai şi cap şi caracter, ca să izbuteşti să fii stăpîn absolut.“

După ce îl trimise îndărăt pe ofiţerul palatului, care păruse foarte mirat de buna stare a sănătăţii bolnavului, contele găsi cu cale să se ducă să-i viziteze pe doi dintre oamenii de la curte care aveau cea mai mare influenţă asupra generalului Fabio Conti. Ceea ce îl făcea mai cu seamă să se cutremure, răpindu-i orice încredere în viitor, era învinuirea ce i se aducea guvernatorului cetăţuii de a se fi descotorosit pe vremuri de duşmanul lui de moarte, un căpitan oarecare, dîndu-i *aquetta* [1] de Perugia.

Contele ştia că, în ultimele opt zile, ducesa cheltuia sume nebuneşti ca să-şi cîştige oameni de încredere înlăuntrul cetăţuii, dar, după părerea lui, existau prea puţini sorţi de izbîndă, căci prea erau încă toţi cu ochii în patru. Nu-i vom descrie cititorului toate mijloacele

---

[1] Otravă celebră.

de corupere pe care le folosi nefericita femeie. Încercările acestea disperate erau ajutate şi de agenţii ei, oameni de toate soiurile, dar cu desăvîrşire credincioşi. Poate că singurul lucru care merge strună la micile curţi despotice este paza deţinuţilor politici. Astfel că tot aurul ducesei nu avu alte urmări decît izgonirea din cetăţuie a opt sau zece slujbaşi de diferite grade.

Capitolul al optsprezecelea

Aşadar, cu tot devotamentul lor faţă de întemniţat, ducesa şi primul ministru nu izbutiseră să facă mare lucru pentru el. Principele era foc, iar celor de la curte, ca şi celor din oraş, li se făcuse lehamite să tot audă vorbind de Fabricio şi erau încîntaţi că i se întîmplase o nenorocire : prea fusese fericit.

Deşi azvîrlea aur cu amîndouă mîinile, ducesa nu putuse face nici un singur pas în incinta fortăreţei. Şi nu trecea zi fără ca marchiza Raversi sau cavalerul Riscara să nu aibă de comunicat ceva nou generalului Fabio Conti : îi sprijineau şi ei, cum puteau, slăbiciunea.

După cum am mai spus, în ziua întemniţării sale, Fabricio fu dus mai întîi la *palatul guvernatorului*. Era o mică clădire, destul de arătoasă, construită în secolul trecut, după planurile lui Vanvitelli, care o aşezase la o înălţime de o sută optzeci de picioare, pe platforma uriaşului turn rotund. De la ferestrele acestui mic palat singuratic, ce se înălţa pe spinarea mătăhălosului turn ca o cocoaşă de cămilă, Fabricio vedea cîmpia şi, hăt departe, Alpii, iar la poalele cetăţuii, cursul şerpuit al Parmei, care, la vreo patru leghe de oraş, coteşte spre dreapta şi se duce să se verse în Pad. Dincolo de malul stîng al fluviului, care, văzut de departe, părea un şirag de mari pete albe în mijlocul şesului verde, ochii întemniţatului zăreau, plini de în-

cîntare, fiecare din piscurile uriaşului zid pe care-l alcătuiesc Alpii la nordul Italiei. Aceste înălţimi veşnic înzăpezite, chiar şi în toiul lunii august, cum se întîmpla să fie atunci, îţi dăruie, în mijlocul cîmpiilor încinse dimprejur, ca o amintire de răcoare. Privirea le poate desluşi cele mai mărunte clinuri, cu toate că se află la mai bine de treizeci de leghe de cetăţuia Parmei. Priveliştea, atît de întinsă, ce se înfăţişează ochilor din frumosul palat al guvernatorului, este tăiată spre miazăzi de *Turnul Farnese*, în care se pregătea, în grabă, o cameră pentru Fabricio. Acest al doilea turn fusese ridicat — aşa cum cititorul îşi mai aminteşte, poate — pe platforma de sus a turnului celui mare, în cinstea unui prinţ moştenitor care, spre deosebire de Hipolit [1], fiul lui Tezeu, nu respinsese cîtuşi de puţin îmbierile tinerei sale mame vitrege. Prinţesa muri după cîteva ceasuri ; fiul prinţului nu-şi redobîndi libertatea decît după şaptesprezece ani, cînd se urcă pe tron, la moartea tatălui său. Foarte urît pe dinafară, acest *Turn Farnese*, în care fu dus Fabricio după vreo trei sferturi de oră, se înălţa cu aproape cincizeci de picioare deasupra platformei turnului celui mare şi era înzestrat cu o sumedenie de paratrăsnete. Prinţul, nemulţumit de soţia sa, după ce poruncise să se construiască această închisoare ce se vedea din toate părţile, avusese năstruşnica ambiţie să-i convingă pe supuşii săi că turnul acesta dăinuia din vremi străvechi. De aceea, ţinuse cu tot dinadinsul să-i dea numele de *Turnul Farnese*. Nimeni nu avusese voie să vorbească despre ridicarea lui, deşi, din toate colţurile oraşului Parma şi din satele învecinate, se vedea limpede cum zidarii înalţă, piatră cu piatră, acea clădire în cinci colţuri. Ca o dovadă a vechimii sale, deasupra intrării, largă de două picioare şi înaltă de patru, fusese aşezat un măreţ basorelief ce

[1] În mitologia greacă, iubit de Fedra, mama sa vitregă, a cărei dragoste o respinge.

înfăţişa pe faimosul general Alexandru Farnese [1], silind pe Henric al IV-lea să se îndepărteze de Paris. Acest *Turn Farnese*, cu o vedere atît de frumoasă, are un parter lung de cel puţin patruzeci de picioare şi cam tot atît de larg, şi este înţesat cu stîlpi scurţi şi groşi, deoarece încăperea nu numără, în înălţime, mai mult de cincisprezece picioare. Din mijlocul acestei încăperi, destinată corpului de gardă, porneşte o scară în culbec, răsucită în jurul unuia din stîlpi. Scara, foarte uşoară, lată de abia două picioare, era lucrată în păienjeniş de fier. Pe această scară, ce tremura sub greutatea temniicerilor care-l escortau, Fabricio pătrunse în vaştele încăperi, înalte de mai bine de douăzeci de picioare, care alcătuiau, cu mult fast, primul cat. Pe vremuri, ele fuseseră mobilate cu cel mai mare fast pentru tînărul prinţ, care petrecuse în ele şaptesprezece ani, cei mai frumoşi ai vieţii sale. La una din aripile acestui cat, i se arătă noului deţinut o capelă de toată măreţia ; zidurile, ca şi bolta, erau în întregime căptuşite cu marmură neagră ; pilaştrii, de asemenea negri, şi de cele mai nobile proporţii, erau aliniaţi de-a lungul pereţilor tot negri, fără să-i atingă, iar pereţii înşişi erau împodobiţi cu o sumedenie de capete de mort, de marmură albă, de proporţii uriaşe, sculptate cu eleganţă şi aşezate deasupra a două oase încrucişate. „Iată o născocire a urii care nu poate ucide, îşi spuse Fabricio, şi ce gînd drăcesc să mi-o arate tocmai mie !“

O a doua scară de fier lucrată de asemenea în păienjeniş de fier şi încolăcită în jurul unuia din stîlpi, ducea la cel de-al doilea cat al închisorii. Aici, în camerele acestui al doilea cat, înalte de vreo cincisprezece picioare, îşi dovedea de un an de zile iscusinţa generalul Fabio Conti. În primul rînd, potrivit poruncilor sale, ferestrele acestor camere, ocupate altădată de slujitorii prinţului, fuseseră trainic zăbrelite. deşi se aflau la mai bine de

[1] Alessandro Farnese, duce de Parma şi Piacenza, general al regelui Filip al II-lea, în Flandra. În 1590 intrînd în Franţa, l-a forţat pe Henric al IV-lea să înceteze asedlul Parisului.

treizeci de picioare de lespezile ce pardosesc platforma turnului celui mare, rotund. La aceste camere, care aveau fiecare cîte două ferestre, ajungeai printr-un gang întunecos şi strîmt, ce străbătea tot mijlocul clădirii şi în care Fabricio văzu trei uşi de fier în şir, alcătuite din drugi uriaşi, ce se înălţau pînă la tavan. Timp de doi ani, planurile, secţiunile şi proiectările tuturor acestor năzdrăvane născociri prilejuiseră generalului o audienţă săptămînală la stăpînul său. Un conspirator, închis într-una din aceste încăperi, nu s-ar fi putut plînge în faţa opiniei publice că e tratat într-un chip neomenos. Totuşi, nu ar fi izbutit să intre în legătură cu nimeni pe lume şi nici să facă o singură mişcare fără să fie auzit. În fiecare cameră, generalul pusese să fie aşezate grinzi groase de stejar, aliniate ca nişte bănci, la o înălţime de trei picioare şi — născocire de căpetenie, care îi dădea dreptul să rîvnească la ministerul Poliţiei — pe aceste grinzi pusese să se construiască cîte o gheretă de scînduri, foarte răsunătoare, înaltă de zece picioare şi care nu era lipită de zidul încăperii decît în partea ferestrelor. Celelalte trei părţi erau înconjurate astfel de un mic gang, lat de vreo patru picioare, care despărţea zidul propriu-zis al închisorii, durat din pietre masive de construcţie, de pereţii gheretei. Pereţii aceştia, din patru scînduri de nuc, stejar şi brad, erau încheiaţi cu şuruburi de fier şi nenumărate cuie.

Într-una din aceste încăperi, astfel transformată de un an de zile, capodoperă a generalului Fabio Conti, căreia îi dăduse frumoasa poreclă de *Supunere oarbă*, fu închis Fabricio. Se repezi la ferestre ; priveliştea care i se desfăşura printre zăbrele era sublimă. Un singur colţ de zare era ascuns, spre nord-vest, de acoperişul în chip de verandă al frumosului palat al guvernatorului, care nu avea decît două caturi, parterul fiind ocupat de serviciile statului major. Din prima clipă, privirea lui Fabricio fu atrasă de una din ferestrele catului al doilea, în dreptul căreia se aflau, în colivii aurite, un mare număr de păsări de tot soiul. Fabricio zăbovi cu plăcere să le asculte cîntînd şi să le vadă luîndu-şi

rămas bun de la cele din urmă raze ale amurgului, în timp ce temnicerii se foiau în jurul său. Între fereastra lui şi cea cu colivii nu erau mai mult de douăzeci şi cinci de picioare şi, cum aceasta se afla cu cinci sau şase picioare mai jos, privirea lui cădea din plin asupra păsărilor.

Era o seară cu lună şi, în clipa în care Fabricio pătrunse în temniţă, ea tocmai răsărea, plină de măreţie, spre dreapta, deasupra lanţului Alpilor, către Treviso. Nu erau decît ceasurile opt şi jumătate, şi de cealaltă parte a zării, spre apus, strălucirea roşie-portocalie a asfinţitului contura limpede crestele muntelui Viso şi pe acelea ale Alpilor, care pornesc de la Nisa spre Mont-Cenis şi Torino. Fără să mai cugete la nenorocirea ce-l lovise, Fabricio se lăsă răpit de privelişlea aceea dumnezeiască. Aşadar, în acest decor vrăjit trăia Clelia Conti ! Cu firea ei visătoare şi cuminte afla, de bună seamă, aci, mai multă desfătare decît oricine ; în aceste locuri te simţeai ca în creierul unor munţi singuratici, la sute de leghe de Parma. Abia după ce zăbovi mai bine de două ceasuri la fereastră, sorbind cu nesaţ zările care-i încîntau sufletul şi oprindu-şi adesea privirea pe frumosul palat al guvernatorului, Fabricio exclamă deodată : „Cum, asta să fie închisoarea ? Aşa să arate locul de care m-am temut atîta ?“ In loc să afle, la fiecare pas, pricini de neplăcere şi de îndîrjire, eroul nostru se lăsa răsfăţat de farmecele temniţei.

Deodată, o larmă înspăimîntătoare îl readuse în chip brutal la realitate : odaia lui de lemn, asemănătoare cu o colivie şi mai ales foarte răsunătoare, începu să fie puternic zgîlţîită ; lătrat de cîine şi chiţăituri ascuţite întregeau tărăboiul acela cu totul neobişnuit. „Să fie oare cu putinţă ? Abia închis şi să pot fugi ?“ se gîndi Fabricio. In clipa următoare, începu să rîdă, cum poate nimeni nu a rîs vreodată într-o închisoare.

La porunca generalului, o dată cu temnicerii, fusese adus în turn un cîine englezesc foarte rău, însărcinat cu paza deţinuţilor de seamă şi care trebuia să petreacă noaptea în locul atît de îngust ce împrejmuia colivia lui

Fabricio. Cîinele şi temnicerul trebuiau să doarmă în golul de trei picioare, lăsat anume între pardoseala de piatră a camerei şi duşumeaua de lemn a gheretei, în care deţinutul nu putea face nici un pas fără să fie auzit.

La sosirea lui Fabricio, camera *Supunerii oarbe* se afla în stăpînirea a vreo şută de şobolani mari cît toate zilele, care o rupseseră de fugă în toate părţile. Cîinele, un soi de prepelicar corcit cu fox englezesc, nu era prea arătos ; în schimb, se dovedi foarte vioi. Fusese legat pe pardoseala de lespezi, chiar sub colivia de lemn ; cînd simţi mişunînd pe lîngă el şobolanii, se smuci atît de năprasnic, încît izbuti să-şi smulgă capul din zgardă. Atunci se produse acea bătălie grozavă, care-l trezise pe Fabricio din visarea sa cîtuşi de puţin amară. Şobolanii, care putuseră scăpa de primul asalt al colţilor cîinelui, căutară în fugă adăpost în colivia de lemn ; dihania urcă, pe urmele lor, cele şase trepte care duceau de la lespezile de piatră la ghereta lui Fabricio. Atunci începu un tărăboi şi mai mare : ghereta era zgîlţîită din toate încheieturile ei. Fabricio rîdea ca un nebun, îi curgeau lacrămi de atîta rîs. Temnicerul Grillo, care se prăpădea şi el de rîs, închisese uşa ; în goana lui după şobolani, cîinele nu era stingherit de nici o mobilă, fiindcă ghereta era cu desăvîrşire goală ; doar o sobă de fier, într-un colţ, îi mai stînjenea salturile. Cînd cîinele îşi răpuse toţi duşmanii, Fabricio îl chemă, îl mîngîie şi izbuti să şi-l apropie. „Dacă vreodată mă vede sărind peste zid, îşi spuse el, ăsta n-o să mă latre.“ Dar această socoteală dibace era doar un fel de a-şi da aere faţă de sine însuşi ; în starea de spirit în care se afla, îi făcea plăcere să se joace cu cîinele şi atîta tot. Printr-o ciudăţenie de care nu-şi dădea nici el însuşi seama, o bucurie ascunsă îi stăpînea adîncul sufletului.

Cînd începu să gîfîie de atîta zbînţuială cu cîinele, îl întrebă pe temnicer :

— Cum te cheamă ?

— Grillo, ca să fiu pe placul excelenţei-voastre atît cît îmi îngăduie regulamentul.

— Ei bine, dragul meu Grillo, un oarecare Giletti a vrut să mă ucidă la drumul mare, eu m-am apărat şi l-am omorît ; l-aş omorî încă o dată dacă ar mai fi nevoie. Dar asta nu mă împiedică să doresc să petrec cît mai bine timpul cît voi rămîne oaspetele dumitale. Cere, deci, mai marilor închisorii, încuviinţarea şi du-te să-mi aduci ceva rufărie de la palatul Sanseverina ; şi cumpără-mi cît poţi mai mult *tămîios de Asti*.

Spumosul acesta e un vin destul de bun ; produs în Piemont, patria lui Alfieri [1], este preţuit mai ales de acea categorie de băutori din care fac parte şi temnicerii. Opt sau zece din aceşti domni tocmai se îndeletniceau cu căratul, în colivia de scînduri a lui Fabricio, a cîtorva mobile din alte vremi, care mai de care mai aurite, luate de la primul cat, din fosta închisoare a prinţului ; cu toţii înregistrară cu smerenie, în cugetul lor, laudele vinului de Asti, rostite de deţinut. În ciuda tuturor strădaniilor, găzduirea lui Fabricio în această primă noapte fu de-a dreptul jalnică, dar el nu se arătă supărat decît de lipsa unei sticle de *tămîios*.

— Ăsta pare să fie băiat de treabă... spuseră temnicerii, coborînd din turn... şi nu ne putem dori decît un singur lucru : ca şefii noştri să-i îngăduie să i se trimită bani.

Rămas singur, Fabricio îşi mai adună gîndurile, după toată vînzoleala de pînă atunci : „E oare cu putinţă ca aşa să arate închisoarea, îşi spuse el privind zarea larg deschisă, de la Treviso pînă la muntele Viso, lanţul atît de întins al Alpilor, vîrfurile acoperite de zăpadă, stelele... Şi, mai ales, e oare cu putinţă ca prima noapte petrecută într-o închisoare să pară atît de puţin neplăcută ? Înţeleg acum de ce îi place Cleliei Conti să trăiască în această singurătate ; te simţi aici de parcă ai fi în plin văzduh, la sute de leghe deasupra micimilor şi răutăţilor care ne otrăvesc viaţa acolo jos.

---

[1] Vezi nota 3, pag. 107.

Dacă păsările de sub fereastra mea sînt ale ei, înseamnă că am s-o văd... Oare, o să roşească zărindu-mă ?" Încercînd să răspundă la această mare întrebare, deţinutul nu putu adormi decît la o oră foarte tîrzie.

Chiar de-a doua zi după această primă noapte petrecută în închisoare şi în cursul căreia nu-şi pierduse o singură clipă răbdarea, Fabricio nu mai putu sta de vorbă decît cu Fox, cîinele englezesc ; Grillo, temnicerul, se arătă şi acum foarte îndatoritor faţă de el, dar un ordin proaspăt primit îl făcuse să amuţească. De asemeni, nu-i aduse nici rufărie, nici *tămîios*.

„Oare, am s-o văd pe Clelia ? se întrebă Fabricio trezindu-se. Păsările să fie oare, într-adevăr, ale ei ?" Tocmai începeau să ciripească şi să cînte şi la înălţimea aceea era singurul zgomot ce se putea auzi în văzduh. Liniştea deplină ce domnea acolo îi dădu lui Fabricio un simţămînt cu totul nou şi plăcut : asculta plin de încîntare ciripitul mărunt şi atît de vioi, cu care vecinele sale, păsările, întîmpinau lumina zilei. „Dacă sînt ale ei, Clélia are să se arate o clipă aici jos, sub fereastra mea." Şi tot cercetînd uriaşele spinări ale Alpilor, în faţa cărora cetăţuia din Parma părea să se ridice ca un post întărit de primă linie, privirile lui Fabricio se reîntorceau, în fiecare clipă, la minunatele colivii din lemn de lămîi şi mahon, cu fire de sîrmă aurită, aşezate în mijlocul încăperii luminoase, care le adăpostea, ea însăşi, ca o colivie mai mare. Abia mai tîrziu, Fabricio avea să afle că încăperea aceea era singura, din cele aflate la al doilea cat al palatului, care se bucura de umbră de la ceasurile unsprezece pînă la patru după-amiază : umbra *Turnului Farnese*.

„Ce mîhnit o să fiu, îşi spuse Fabricio, dacă în locul chipului îngeresc şi gînditor, pe care îl aştept şi care se va îmbujora poate un pic zărindu-mă, am să văd faţa boccie şi anostă a vreunei slujnice, căreia i s-a dat, prin procură, sarcina să hrănească păsărelele ! Dar dacă o văd pe Clelia, va binevoi ea oare să mă zărească ? Uneori trebuie să săvîrşeşti unele indiscreţii ca să fii observat ; situaţia în care mă aflu se cade să se bucure

de oarecare privilegii ; de altfel, aici sîntem amîndoi singuri şi atît de departe de lume ! Eu sînt un deţinut, unul dintre acei pe care generalul Conti şi ceilalţi ticăloşi de teapa lui îi socotesc drept nişte subordonaţi... Dar ea este atît de deşteaptă sau, mai bine-zis, are atîta suflet încît, aşa cum presupune contele, poate chiar dispreţuieşte îndeletnicirea tatălui ei, şi de acolo i se şi trage melancolia ! Nobil izvor de întristare ! Dar, la urma urmei, nu-i sînt chiar cu totul străin. Cu ce graţie plină de modestie m-a salutat aseară ! Îmi amintesc foarte bine că, la prima noastră întîlnire, lîngă Como, i-am spus : «Într-o zi am să vin să văd frumoasele tablouri din Parma ; o să-ţi aminteşti de numele meu : Fabricio del Dongo ?» Va fi uitat ea cuvintele mele ? Era atît de copilă pe atunci !

Dar iată, îşi spuse mirat Fabricio, curmîndu-şi deodată firul gîndurilor, iată că uit să fiu mîhnios. Nu cumva fac şi eu parte din acei mari viteji cu care antichitatea a dat lumii atîtea pilde ? Sînt oare un erou, fără măcar s-o bănuiesc ? Cum ! Îmi era aşa frică de închisoare şi acum, cînd sînt aci, uit că trebuie să fiu supărat ? De astă dată, cu adevărat s-ar putea spune că a fost mai mare daraua decît ocaua ! Dar cum vine asta ? Trebuie să stau să judec ca să fiu mîhnit de o întemniţare care, aşa cum spune Blanès, poate ţine zece luni sau zece ani ? Să fie oare mirarea de a mă afla în această situaţie, cea care mă apără de suferinţa ce ar trebui să încerc ? Poate că această voioşie, independentă de voinţa mea şi atît de necugetată, va înceta dintr-o dată şi atunci, pe loc, am să cad în neagra restrişte în care ar trebui să mă aflu de pe acuma. Oricum, e foarte de mirare să zaci în puşcărie şi să trebuiască să te dăscăleşti ca să fii întristat ! Mai că-mi vine să mă întorc la prima mea presupunere, şi anume că sînt un om într-adevăr tare !"

Gîndurile lui Fabricio fură curmate de tîmplarul fortăreţei, care venea să ia măsura ferestrelor ca să le pună *abajururi* ; temniţa în care se afla era folosită

pentru prima oară, şi generalul Fabio Conti uitase acest amănunt esenţial.

„Prin urmare, îşi spuse Fabricio, voi fi lipsit de astă priveliştе sublimă", şi căută să se întristeze din pricina acestei îngrădiri.

— Cum adică ? strigă el dintr-o dată, adresîndu-se tîmplarului, să nu mai pot vedea păsărelele astea fru-moase ?

— A ! păsărelele domnişoarei ! Îi sînt aşa de dragi ! spuse omul ce părea plin de bunătate. Gata ! S-a zis cu ele ! S-a isprăvit, ca şi cu toate celelalte !

Tîmplarului, ca şi temnicerului, îi era oprit cu străş-nicie să vorbească cu deţinutul, dar omului i se făcuse milă de tinereţea lui Fabricio ; îi lămuri că obloanele acelea uriaşe, sprijinite de pervazul de jos al ferestrei, aveau să se depărteze doar în partea de sus şi erau menite să nu îngăduie celui întemniţat să vadă altceva decît cerul.

— În felul acesta, spuse el, creşte jalea din sufletul deţinuţilor, sporindu-li-se izbăvitoarea dorinţă de în-dreptare. Generalul, adăugă tîmplarul, a mai născocit ceva : să scoată geamurile de la ferestrele deţinuţilor şi să le înlocuiască cu hîrtie unsă cu untdelemn.

Fabricio gustă izul de epigramă al acestei convorbiri, foarte rară în Italia.

— Aş da mult să am o păsărică, să-mi ţină de urît ; mă dau în vînt după ele ; cumpără-mi şi mie una de la fata din casă a domnişoarei Clelia Conti.

— Cum ? exclamă tîmplarul. Înseamnă că o cu-noaşteţi, de vreme ce îi ştiţi aşa de bine numele.

— Cine n-a auzit vorbindu-se de frumuseţea ei ? Am avut cinstea s-o întîlnesc de mai multe ori la curte.

— Bietei domnişoare i se urăşte tare aici, adăugă tîmplarul ; îşi omoară şi ea vremea cu păsărelele ei. Azi-dimineaţă a pus să i se cumpere doi minunaţi porto-cali, care au fost aşezaţi, din porunca ei, la intrarea tur-nului, sub fereastra dumneavoastră ; dacă n-ar fi brîul zidului, aţi putea să-i vedeţi.

Unele cuvinte ale acestui răspuns fură de mare preţ pentru Fabricio, care găsi mijlocul să-i strecoare tîmplarului ceva bani fără să-l jignească.

— Fac două greşeli deodată, îi spuse omul, stau de vorbă cu excelenţa-voastră şi primesc bani. Poimîine, cînd mă întorc pentru obloane, o să vin cu o pasăre în buzunar şi, dacă nu sînt singur, o să mă prefac că mi-a scăpat. Dacă pot, o să vă aduc şi o carte de rugăciuni ; trebuie să vă simţiţi tare prost fără o asemenea carte la ceasul slujbelor.

„Aşadar, îşi spuse Fabricio de îndată ce rămase singur, păsările sînt într-adevăr ale ei, numai că peste două zile nu am să le mai văd !“ La gîndul acesta, privirea i se posomorî. Dar, în cele din urmă, spre nespusa lui bucurie, după o aşteptare atît de lungă şi după atîta pîndă, către amiază o văzu pe Clelia venind să-şi hrănească păsărelele. Fabricio rămase nemişcat, cu răsuflarea tăiată : stătea în picioare, lipit de zăbrelele de fier ale ferestrei, la foarte mică depărtare de ea. Îşi putu da seama că, deşi Clelia nu ridica ochii spre el, mişcările ei dovedeau stînjeneala celui ce se simte privit. Chiar de-ar fi voit, biata fată tot nu ar fi putut uita zîmbetul atît de galeş pe care-l văzuse rătăcind pe buzele deţinutului, în ajun, în clipa în care jandarmii îl luau de la corpul de gardă.

Deşi, după toate semnele, se supraveghea cu cea mai mare grijă în tot ce făcea, în clipa cînd se apropie de fereastra camerei ce adăpostea coliviile, se roşi foarte tare. Primul imbold al lui Fabricio, care continua să stea lipit de zăbrelele de fier ale ferestrei, fu o copilărie : să lovească uşor zăbrelele cu mîna, pentru a face puţin zgomot. Dar posibilitatea unei asemenea grosolănii îl umplu de groază. „Dacă aş face asta, mi s-ar cuveni ca, timp de opt zile, s-o pună pe cameristă să-i hrănească păsările.“ Gîndul acesta, plin de gingăşie, nu i-ar fi venit nicicum la Neapole sau la Novara.

O urmărea aprins cu privirea : „Te pomeneşti, îşi spunea el, că iese din cameră fără să se înduplece să-şi ridice ochii spre biata fereastră, pe care o are, totuşi,

drept în față". Dar, reîntorcîndu-se din fundul camerei, în care, de sus, privirea lui Fabricio pătrundea în voie, Clelia nu se putu împiedica să nu se uite spre el, pe sub sprîncene, fără să-și întrerupă mersul, și aceasta fu destul ca Fabricio să se socoată îndreptățit să o salute. „Nu sîntem oare singuri pe lume aci ?" se gîndi el, pentru a-și face curaj. La acest salut, fata rămase nemișcată și plecă ochii ; apoi Fabricio o văzu ridicîndu-i foarte încet. Făcînd o vădită sforțare pentru a se birui, ea îi răspunse cu o mișcare plină de cea mai mare gravitate și cît mai rece cu putință ; dar nu putu să poruncească tăcere ochilor, care fără știrea ei, de bună seamă, exprimară, timp de o clipă, mila cea mai adîncă. Și deoarece cînd intrase în camera păsărilor, căldura o făcuse să-și îndepărteze de pe umeri șalul de dantelă neagră, Fabricio mai băgă de seamă că fata se îmbujorase atît de tare, încît rumeneala i se întinsese repede pînă pe grumaji. Privirea învăluitoare cu care răspunsese salutului ei îndoi tulburarea Cleliei. „Ce fericită ar fi biata femeie, își spuse ea gîndindu-se la ducesă, dacă ar avea putința să-l vadă măcar o clipă, așa cum îl văd eu acum !"

Fabricio nutrise nădejdea că va putea s-o mai salute o dată la plecarea ei din cameră ; dar pentru a ocoli această nouă politețe, Clelia închipui o măiestrită retragere treptată, din colivie în colivie, ca și cum, la sfîrșit, ar fi trebuit să vadă de păsărelele cele mai depărtate de fereastră. În cele din urmă, ieși ; Fabricio rămase mai departe nemișcat, cu ochii la ușa pe care dispăruse fata ; acum era alt om.

Din clipa aceea, nu mai avu decît un singur gînd : cum va izbuti s-o mai zărească, după ce va fi fost așezat cumplitul oblon la fereastra dinspre palatul guvernatorului ?

Seara, în ajun, înainte de a se culca, își impusese o lungă bătaie de cap : aceea de a-și ascunde cea mai mare parte din aurul pe care-l avea asupra lui, în mai multe din găurile de șobolani care împodobeau chilia de scînduri. „În seara asta, trebuie să-mi ascund și

ceasul. Doar am auzit povestindu-se că, înarmat cu multă răbdare şi cu un arc dinţat de ceas, poţi tăia lemnul şi chiar fierul. Voi putea, deci, să-mi fac o ferestruică în oblon.“ Strădania de a ascunde ceasul, care ţinu timp de două ore, nu-i păru cîtuşi de puţin lungă ; se gîndea la cele mai felurite mijloace de a-şi ajunge scopul urmărit şi încerca să-şi reamintească prea puţinele lui cunoştinţe de tîmplărie. „Dacă mă dumiresc asupra chipului în care trebuie să procedez, îşi spunea el, voi putea să tai un soi de capac în partea de jos a scîndurii de stejar a oblonului care se va sprijini de pervazul ferestrei ; apoi o să scot şi o să pun la loc capacul, după împrejurare ; am să dau tot ce am la mine lui Grillo, ca să binevoiască să nu observe acest mic şiretlic.“ Toată fericirea lui Fabricio era legată acum de posibilitatea de a duce la bun sfîrşit această operaţie şi nu se mai gîndea la nimic altceva. „Dacă izbutesc măcar s-o văd, sînt fericit... Adică nu, îşi spuse el ; trebuie ca şi ea să vadă că o văd.“ Toată noaptea nu se gîndi decît la felurite meşteşuguri de tîmplărie şi gîndul nu i se duse, poate, nici o singură dată la curtea Parmei, la mînia prinţului şi la toate celelalte. Vom mărturisi că nici suferinţa în care trebuia să fie cufundată ducesa nu-i trecu prin minte. Aşteptă cu nerăbdare să se facă ziuă, dar tîmplarul nu se mai arătă : se vede că în închisoare era socotit drept liberal ; fu trimis un altul, cu o înfăţişare ursuză şi care nu răspunse decît printr-un mormăit, ce nu prevestea nimic bun, la toate lucrurile plăcute şi pline de haz pe care căută să i le spună Fabricio. Cîteva din încercările ducesei, de a stabili un schimb de scrisori între ea şi Fabricio, fuseseră descoperite de numeroşii agenţi ai marchizei Raversi, care în fiecare zi îi aduceau la cunoştinţă generalului Fabio Conti aceste încercări, speriindu-l şi zgîndărindu-i ambiţia. Din opt în opt ore, cei şase soldaţi care stăteau de pază, în sala cea mare cu o sută de stîlpi, de la parter, erau schimbaţi. Pe lîngă aceasta, guvernatorul pusese cîte un temnicer de strajă la fiecare din cele trei uşi de fier din gang. Iar bietul Grillo, sin-

gurul care dădea ochi cu deţinutul, fu osîndit să nu iasă din *Turnul Farnese* decît o dată la opt zile, pricină pentru care se arătă foarte necăjit. Îşi revărsă necazul asupra lui Fabricio, care avu fericita inspiraţie de a nu-i răspunde decît atît :

— Adă-mi cît mai mult *tămîios de Asti*, prietene, şi îi dădu iarăşi bani.

— Ei, exclamă Grillo indignat, cu glasul înnăbuşit, dar destul de tare ca să poată fi auzit de deţinut, pînă şi banii ăştia, care ne mai fac să uităm de rele, sîntem opriţi să-i luăm ; ar trebui să nu-i primesc, dar eu tot îi iau. De altfel, mi-i daţi de pomană, fiindcă nu pot să vă suflu o vorbă despre nimic. Ce vreţi ? Trebuie că excelenţa-voastră a făcut o poznă mare de tot, fiindcă toată cetăţuia e cu susul în jos din pricina dumnea-voastră ; nu ştiu ce-o fi făcut şi ce-o fi dres doamna ducesă, dar trei dintre noi au şi fost daţi afară.

Oblonul avea să fie gata, oare, înainte de amiază ? Iată întrebarea care îi dădu bătăi de inimă lui Fabricio, în dimineaţa aceea ce i se păru nesfîrşită. Număra toate sferturile de ceas pe care le bătea orologiul cetăţuii. Cînd răsunară cele trei sferturi după unsprezece, oblonul tot nu sosise ; Clelia se arătă şi începu să-şi hrănească păsărelele. Crunta împrejurare în care se afla făcuse să crească pînă într-atît îndrăzneala lui Fabricio, iar amenînţarea de a nu o mai putea vedea i se părea în aşa măsură mai presus de orice, încît, uitîndu-se la Clelia, se încumetă să facă cu degetul semnul de ferestruire a oblonului. E adevărat că, după ce văzu semnul acela, care în închisoare era o dovadă de mare nesupunere, ea îi adresă lui Fabricio un salut foarte grăbit şi se retrase.

„Cum ! îşi spuse acesta mirat, s-ar putea să fie atît de lipsită de judecată ca să ia drept o familiaritate nelalocul ei un gest dictat de cea mai imperioasă nevoie ? Voiam s-o rog să se înduplece ca, în timp ce-şi hrăneşte păsărelele, să mai arunce, din cînd în cînd, cîte o privire spre fereastra temniţei, chiar cînd o va vedea astupată de un uriaş oblon de lemn ; voiam să-i arăt că

voi face tot ce e omenește cu putință ca să izbutesc s-o privesc. Doamne sfinte! și dacă mîine nu se mai arată din pricina acestui semn nelalocul lui?“ Teama aceasta, care tulbură somnul lui Fabricio, se dovedi întemeiată; a doua zi, Clelia nu se arătase încă pînă la ceasurile trei, cînd cele două uriașe obloane fură așezate în fața ferestrelor lui. Scîndurile din care urmau să fie încheiate fuseseră ridicate, de pe platforma turnului cel mare, cu frînghii și scripeți prinși de zăbrelele de fier ale ferestrelor. E drept însă că, ascunsă în dosul unui oblon al apartamentului ei, Clelia urmărise, plină de zbucium, toate pregătirile lucrătorilor; își dăduse foarte bine seama de neliniștea de moarte a lui Fabricio, dar nu avusese, totuși, curajul să nu țină făgăduiala pe care și-o făcuse.

Clelia era o fanatică a liberalismului; în prima ei tinerețe, luase în serios tot ce auzise vorbindu-se despre liberalism în jurul tatălui ei, care nu se gîndea decît la un singur lucru: să-și asigure o situație. Lucrul acesta o și făcuse să disprețuiască și să-i fie aproape silă de supușenia curtenilor; tot de acolo pornea și aversiunea ei pentru căsătorie. De la sosirea lui Fabricio, era muncită de mustrări de cuget. „Iată, își spunea ea, că nevrednica mea inimă se alătură celor ce vor să-mi trădeze tatăl! Îndrăznește să-mi facă gestul de a tăia cu ferăstrăul o ușă!... Dar, își spuse ea numaidecît, cu sufletul îndurerat, tot orașul vorbește de moartea lui aproape piată! Chiar mîine ar putea fi ziua sorocită! Cu fiarele care ne cîrmuiesc, orice e cu putință! Ce blîndețe, ce seninătate eroică în ochii lui, care poate că se vor închide pentru totdeauna! Dumnezeule! Prin ce chinuri trebuie să treacă ducesa! Se spune că e nebună de durere. Eu, una, m-aș duce să-l ucid pe principe cu pumnalul, ca eroica Charlotte Corday.[1]“

În tot cursul celei de-a treia zile de temniță, Fabricio fu mînios la culme, dar numai și numai fiindcă n-o văzuse arătîndu-se pe Clelia. „Cel puțin să-i fi spus că o

[1] Charlotte Corday (1768—1793): unealtă a politicii contrarevoluționare a girondinilor; în 1793 l-a înjunghiat în baie pe Marat (1743—1793), unul dintre conducătorii iacobinilor.

iubesc! exclama el. Fiindcă făcuse această mare descoperire. Nu, nu din vitejie nu mă sinchisesc eu de puşcărie şi dau de minciună profeţia lui Blanès — nu sînt în stare de atîta tărie de caracter. Fără voie, mă gîndesc la căutătura duioasă, plină de milă, cu care m-a învăluit Clelia cînd m-au luat jandarmii de la corpul de gardă; căutătura aceea mi-a şters din minte toată viaţa mea de mai înainte. Cine mi-ar fi spus că o să găsesc nişte ochi atît de buni într-un asemenea loc şi în clipa în care privirea mea rătăcită era pîngărită de mutra lui Barbone şi de aceea a domnului general-guvernator? Parcă cerul însuşi ar fi coborît printre făpturile acelea nevrednice. Şi cum aş putea să nu mă îndrăgostesc de frumuseţe şi să nu caut să o văd? Da, nu din pricina tăriei de caracter rămîn nepăsător faţă de micile înjosiri de care sînt copleşit aici, în închisoare." Cercetînd, una după alta, toate cîte i se puteau întîmpla, închipuirea lui Fabricio ajunsese repede la gîndul că ar putea fi pus în libertate. „Fără îndoială, prietenia ducesei va face minuni pentru mine. Ei bine. nu am să-i mulţumesc decît din vîrful buzelor; căci locul acesta nu este unul în care să te poţi întoarce. O dată ieşit din fortăreaţă, despărţiţi de societatea din care facem parte fiecare, nu aş mai putea-o revedea niciodată pe Clelia. Şi, la drept vorbind, ce rău îmi face închisoarea? Dacă Clelia s-ar îndupleca să nu mă coplepşească cu mînia ei, ce altceva aş mai putea implora cerului?"

În seara aceleiaşi zile, în care n-o văzuse pe frumoasa sa vecină, îi dădu prin minte un gînd izbăvitor: cu crucea de fier a mătăniilor care se dădeau tuturor deţinuţilor la intrarea lor în temniţă, începu, şi izbuti, să străpungă oblonul. „Săvîrşesc poate o nesocotinţă, îşi spuse el înainte de a începe. I-am auzit doar cu urechile mele pe tîmplari spunînd că mîine vor veni, în locul lor, vopsitorii. Ce-au să spună cînd vor găsi oblonul găurit? Dar dacă nu săvîrşesc această nesocotinţă, mîine n-am s-o pot vedea. Cum? din vina mea să stau o zi fără s-o văd? Mai ales cînd m-a părăsit supărată!" Nesocotinţa

lui Fabricio fu răsplătită : după cincisprezece ceasuri de trudă, o văzu pe Clelia şi, culmea fericirii, fiindcă ea nu bănuia că o vede, stătu multă vreme nemişcată, cu privirea aţintită asupra uriaşului oblon, astfel că Fabricio avu răgazul să citească în ochii ei semnele celei mai duioase compătimiri. Spre sfîrşit, fu vădit că fata uitase pînă şi de păsărele. Într-adevăr, era tulburată pînă în adîncul sufletului ; se gîndea la ducesă, a cărei cumplită nenorocire îi insuflase atîta milă ; şi totuşi, începea s-o urască. Nu putea pricepe de ce tînjea astfel întreaga ei fiinţă şi-i era ciudă pe ea însăşi. În acest răstimp, nemaiputîndu-şi potoli nerăbdarea, Fabricio încercă de două sau trei ori să clintească oblonul. I se părea că nu poate fi fericit dacă nu izbuteşte să-i arate Cleliei că o vede. „Pe de altă parte, îşi spunea el, dacă ar şti că o văd atît de bine, sfioasă şi stăpînită cum e, fără îndoială că s-ar feri de privirile mele."

A doua zi, avu mai mult noroc (din ce biete nimicuri îşi durează dragostea fericirea !) în timp ce ea se uita cu jale la oblon, Fabricio izbuti să treacă o sîrmă prin gaura făcută cu crucea de fier şi îi făcu semne, pe care ea le înţelese, de bună seamă, şi anume : „Sînt la fereastră şi te văd"

În zilele următoare, îi merse prost. Voia să taie din acel cogeamite oblon o bucată de scîndură de un lat de palmă, pe care să-l poată pune la loc la nevoie şi care să-i îngăduie să vadă şi să fie văzut, adică să vorbească, măcar prin semne, despre ceea ce se petrecea în sufletul lui. Din păcate, zgomotul micului ferăstrău, improvizat ca vai de lume din arcul ceasului pe care îl dinţase cu crucea, îl neliniştise pe Grillo, care zăbovea acum ceasuri întregi în ghereta de lemn a lui Fabricio. Acestuia i se păru, însă, că asprimea Cleliei se mai muia, pe măsură ce sporeau greutăţile materiale care se împotriveau oricărei legături a lui cu lumea din afară. Îşi dădea foarte bine seama că nu se mai preface că pleacă ochii sau că vede de păsărele cînd el încerca să-şi dovedească prezenţa, făcîndu-i semne cu biata lui bucăţică de sîrmă ;

observă chiar, cu bucurie, că nu întîrzia niciodată şi intra în camera păsărelelor chiar în clipa cînd se auzeau bătînd cele trei sferturi. Fabricio avu cutezanţa să creadă că el era pricina acestei exemplare punctualităţi. De ce ? O asemenea presupunere ar putea să pară lipsită de noimă ; dar dragostea descoperă semne care scapă ochiului nepăsător şi trage din ele nesfîrşite concluzii. De pildă, de cînd Clelia nu-l mai vedea pe deţinut, aproape îndată ce intra în camera cu păsări, ridica ochii spre fereastra lui. Toate acestea se petreceau în acele zile cernite, cînd la Parma nimeni nu se mai îndoia că Fabricio are să fie curînd executat ; numai el n-o ştia. Dar pe Clelia, gîndul acesta cumplit nu o mai părăsea de fel ; cum s-ar mai fi putut ea dojeni că-i poartă prea mult de grijă ? Avea să piară ! Şi încă pentru cauza libertăţii ! Fiindcă era prea absurd să ucizi un del Dongo pentru o lovitură de spadă dată unui măscărici. E adevărat că acest tînăr, vrednic de iubire, era legat de o altă femeie ! Clelia era adînc nefericită, fără să-şi mărturisească tocmai limpede ce fel de simţăminte nutrea faţă de el. „Hotărît, îşi spunea dînsa, dacă este dus la moarte, am să fug la mănăstire şi, cît am să trăiesc, n-am să mai calc pe la curte, mi-e groază de această adunătură de ucigaşi politicoşi !“

În cea de-a opta zi de temniţă a lui Fabricio, Clelia avu o pricină destul de serioasă de a se ruşina : cufundată în gînduri, stătea cu ochii aţintiţi la obloanul ce ascundea fereastra deţinutului care, în ziua aceea, nu-şi manifestase încă prin nici un semn prezenţa. Deodată, o bucată de scîndură, puţin mai mare de un lat de palmă, fu scoasă de el din oblon ; Fabricio o privi vesel, salutînd-o din ochi. Clelia nu putu face faţă acestei neaşteptate puneri la încercare ; se întoarse repede spre păsărelele ei şi începu să vadă de ele ; dar tremura aşa de tare, încît vărsă apa pe care le-o turna, şi Fabricio îşi dădu prea bine seama de tulburarea ei. Neputînd să mai îndure această situaţie, fata nu avu încotro şi fugi din cameră.

Clipa aceasta, neasemuită, fu cea mai frumoasă din viaţa lui Fabricio. Cu ce entuziasm ar fi respins acum libertatea, dacă i-ar fi dăruit-o cineva !

A doua zi, ducesa trecu prin cea mai adîncă deznădejde. Tot oraşul îl socotea pe Fabricio definitiv pierdut. Clelia nu avu tristul curaj să-i arate o asprime care nu-şi avea locul în inima ei ; rămase timp de o oră şi jumătate în camera cu păsărele, uitîndu-se la toate semnele pe care i le făcea el şi adesea răspunzîndu-i, fie chiar şi prin priviri ce trădau simţămintele cele mai vii şi mai calde ; din cînd în cînd, fugea ca să-şi ascundă lacrimile. Cu instinctul ei de femeie, simţea destul de limpede cît de sărac era graiul acesta pe care îl foloseau : dacă şi-ar fi vorbit, prin cîte mijloace felurite n-ar fi încercat ea să afle care anume erau simţămintele lui Fabricio pentru ducesă ! De data aceasta, Clelia aproape că nu se mai putea amăgi : o ura pe doamna Sanseverina.

Într-o noapte, lui Fabricio i se întîmplă să se gîndească mai intens la mătuşa lui ; se miră cînd îşi dădu seama ce schimbată era în amintirea lui mai-mai să nu o recunoască ; pentru dînsul ducesa avea acum cincizeci de ani.

„Dumnezeule ! exclamă el plin de însufleţire, ce bine am făcut să nu-i spun că o iubesc !“ Ajunse pînă acolo, încît aproape că nu mai putea pricepe cum de i se păruse atît de frumoasă. Impresia de schimbare era mai puţin puternică în ce o privea pe micuţa Marietta de bună seamă, fiindcă niciodată nu-şi închipuise că pune suflet în dragostea lui pentru ea, pe cîtă vreme adesea crezuse că inima lui aparţine cu totul ducesei. Ducesa de A... şi Marietta i se păreau acum două porumbiţe al căror unic farmec izvora din slăbiciunea şi din proştia lor, în timp ce chipul sublim al Cleliei Conti, care pusese cu totul stăpînire pe sufletul lui, aproape că îl înspăimînta. Îşi dădea limpede seama că fericirea vieţii lui avea să depindă veşnic de fata generalului-guvernator şi că stătea în puterea ei să facă din el cel mai nefericit dintre oameni. În fiecare zi, se temea de moarte să nu vadă curmîndu-se, în urma cine ştie cărei toane şi

fără putinţă de îndreptare, viaţa aceasta ciudată şi fermecătoare pe care o afla în preajma ei. Oricum, Clelia îi adusese fericire în primele două luni de temniţă. În acest răstimp, generalul Fabio Conti îi spunea principelui de două ori pe săptămînă :

— Pot da cuvîntul meu de onoare alteţei-voastre că deţinutul del Dongo nu vorbeşte absolut cu nimeni ; fie că stă tot timpul copleşit de cea mai adîncă deznădejde, fie că doarme.

Clelia venea de două sau trei ori pe zi să-şi hrănească sau să-şi vadă păsărelele ; uneori, rămînea doar cîteva clipe. Dacă Fabricio n-ar fi iubit-o, şi-ar fi dat limpede seama că este iubit ; dar îndoieli de moarte îl chinuiau în această privinţă. Clelia pusese să i se aducă un pian în camera cu păsărele. În timp ce lovea puternic clapele, pentru ca sunetele lor să-i poată justifica prezenţa şi să abată atenţia santinelelor care se plimbau pe sub ferestre, răspundea din ochi întrebărilor lui Fabricio. La o singură întrebare nu răspundea niciodată, ba uneori chiar fugea şi nu se mai arăta o zi întreagă : anume, cînd semnele lui Fabricio vorbeau de simţăminte a căror mărturisire îi era greu să nu o înţeleagă. În privinţa aceasta, Clelia se arăta neînduplecată.

Astfel, deşi închis într-o colivie destul de strîmtă, Fabricio ducea o viaţă cît se poate de plină, pe de-a-ntregul petrecută în dezlegarea unei singure şi însemnate probleme : „Mă iubeşte oare ?“ Rodul a mii de observaţii, mereu reînnoite dar necontenit puse la îndoială, era acesta : „Toate gesturile ei voite spun *nu*, dar tot ce este fără de voie în privirile ei pare a mărturisi că începe să nutrească pentru mine o oarecare prietenie“

Clelia nădăjduia să nu ajungă niciodată la o mărturisire şi, pentru a îndepărta această primejdie, respinsese cu prea multă mînie o rugăminte pe care i-o adresase Fabricio în numeroase rînduri. Sărăcia mijloacelor folosite de bietul deţinut ar fi trebuit, pare-se, să-i inspire Cleliei mai multă milă. Fabricio ar fi vrut să corespondeze cu ea prin litere scrise în palmă cu un cărbune,

a cărui prețioasă descoperire o făcuse în sobă : ar fi scris cuvintele literă cu literă. Născocirea aceasta i-ar fi îngăduit să spună lucruri limpezi. Fereastra lui se afla la o depărtare de vreo douăzeci și cinci de picioare de aceea a Cleliei ; ar fi fost o mare fericire să-și poată vorbi, pe deasupra capului caraulelor care se plimbau prin fața palatului guvernatorului. Fabricio se îndoia de dragostea Cleliei ; dacă ar fi fost mai încercat în ale dragostei, nu ar mai fi stat în cumpănă, dar pînă atunci nici o femeie nu-i stăpînise încă inima. Pe de altă parte, nu bănuia o taină, care, dacă ar fi aflat-o, l-ar fi umplut de deznădejde : se vorbea foarte mult despre căsătoria Cleliei Conti cu marchizul Crescenzi, cel mai bogat om de la curte.

Capitolul al nouăsprezecelea

Din pricina ambiției lui, aţîţată pînă la nebunie de neplăcerile căzute din senin pe capul prinului ministru Mosca și care păreau a vesti căderea acestuia de la putere, generalul Fabio Conti făcea zile fripte fiicei sale. Îi spunea într-una, cu mînie, că îi distruge cariera dacă nu se hotărăște odată să-și aleagă un soț ; la cei douăzeci de ani trecuți, era și timpul să se hotărască. Trebuia să se sfîrșească o dată cu însingurarea crîncenă, în care încăpățînarea nesocotită a fetei îl îngropa și pe el... și așa mai departe.

Pentru a scăpa de desele lui izbuoniri de mînie, Clelia se refugia, la început, în camera cu păsările ; nu se putea ajunge acolo decît pe o scăricică de lemn, foarte greu de urcat, piedică serioasă pentru general, care suferea de gută.

De cîteva săptămîni, însă, sufletul Cleliei era atît de zbuciumat și ea singură știa atît de puțin ce dorea, încît fără să fi făgăduit propriu-zis ceva tatălui ei, se

lăsase oarecum îndupleca tă. Într-o izbucnire de furie, generalul o amenințase că o va trimite să zacă în cea mai mohorîtă mănăstire din Parma și că o va lăsa acolo să moară de urît, pînă cînd se va hotărî să-și aleagă un soț.

— Știi bine că familia noastră, cu toate că este atît de veche, nu are un venit mai mare de șase mii de franci, în timp ce averea marchizului Crescenzi se ridică la mai bine de o sută de mii de galbeni pe an. La curte, toți îl socotesc o fire foarte blîndă ; n-a supărat în viața lui pe nimeni ; e un bărbat frumos, tînăr, bine văzut de prinț și ar trebui să fii nebună de legat ca să-l respingi. Dacă ar fi prima oară, aș mai trece cu vederea ; dar au mai fost cinci sau șase partide, cele mai bune de la curte, pe care le-ai refuzat, ca o mică toantă ce ești. Ce-ai să te faci dacă sînt scos la pensie ? Ce mulțumire pe dușmanii mei, cînd m-ar vedea locuind într-un al doilea cat oarecare, tocmai pe mine, despre care s-a spus de atîtea ori că voi fi ministru ! Ei, drăcie ! A trecut destulă vreme de cînd, din pricina bunătății mele, fac mereu pe Cassandru [1]... Arată-mi un motiv întemeiat împotriva bietului marchiz Crescenzi, care binevoiește să fie îndrăgostit de tine, să te ia fără zestre și să-ți asigure un venit de treizeci de mii de franci, cu care aș putea, cel puțin, să-mi fac rost de o locuință ; cu alte cuvinte, sau îmi vorbești ca o făptură socotită, sau îl iei de bărbat de azi în două luni !...

Un singur cuvînt, din această somație, se întipărise în mintea Cleliei : amenințarea că va fi trimisă la mănăstire, deci că va fi îndepărtată de cetățuie, tocmai acum, cînd viața lui Fabricio părea să atîrne de un fir de păr, căci nu trecea o lună fără ca zvonul executării sale apropiate să nu facă, din nou, ocolul orașului și al curții... Oricît ar fi chibzuit, nu putea să se expună primejdiei de a fi despărțită de Fabricio, tocmai în clipele

[1] Vezi nota 1, pag. 116.

cînd tremura pentru viaţa lui ! Era, pentru ea, lucrul cel mai cumplit şi, în orişice caz, cel mai apropiat...

Ceea ce nu însemna că, dacă n-ar fi fost despărţită de Fabricio, ar fi putut nutri vreo speranţă de fericire : credea că ducesa îl iubeşte şi inima îi era sfîşiată de o crîncenă gelozie. Se gîndea neîntrerupt la avantajele pe care le avea asupra ei, femeia aceea atît de admirată de toată lumea. Nemăsurata stăpînire de sine cu care se purta faţă de Fabricio, graiul semnelor pe care i-l impusese, de teamă să nu se trădeze printr-o vorbă nesocotită, toate păreau că se unesc pentru a o lipsi de mijloacele prin care ar fi putut să se lămurească asupra purtării lui faţă de ducesă. Astfel, zi de zi, simţea şi mai muşcătoare apriga durere de a avea o rivală în inima lui Fabricio şi, zi de zi, îndrăznea tot mai puţin să înfrunte primejdia de a-i da prilejul să-i destăinuiască tot adevărul asupra celor ce se petreceau în inima lui. Ce minunat ar fi fost, totuşi, să-l asculte mărturisindu-i adevăratele lui simţăminte ! Ce fericire pentru Clelia să poată scăpa de ucigătoarele bănuieli care-i înveninau viaţa !

Fabricio era uşuratic ; la Neapole, avea faima că-şi schimbă cu destulă uşurinţă iubitele. Cu toată purtarea rezervată ce se cerea unei domnişoare, de cînd fusese făcută canonică şi fusese admisă la curte, Clelia, fără să pună niciodată vreo întrebare, dar ascultînd cu atenţie, ajunsese să afle reputaţia de care se bucurau tinerii care îi ceruseră, rînd pe rînd, mîna. Iar în comparaţie cu ei, Fabricio putea fi socotit drept cel mai uşuratic în legăturile lui de dragoste. Acum, cînd era întemniţat, se plictisea şi bineînţeles, făcea curte singurei femei, cu care putea vorbi — lucru cît se poate de simplu şi de *obişnuit*. Gîndul acesta o mîhnea de moarte. Chiar dacă, printr-o destăinuire completă, ar fi aflat că Fabricio n-o mai iubeşte pe ducesă, ce temei să pună pe vorbele lui ? Iar dacă ar fi crezut totuşi în sinceritatea acestei mărturisiri, cum să se încreadă în trăinicia simţămintelor lui ? Şi apoi, mai era un lucru care o purta pe culmile deznădejdii : Fabricio înaintase destul de departe în cariera

ecleziastică ! Nu se afla el în pragul legămîntului veşnic ? Nu-l aşteptaţu oare, pe această cale, cele mai înalte cinstiri ? „Dacă mi-ar fi rămas o fărîmă de minte, îşi spunea nefericita Clelia, ar trebui să-l implor pe tatăl meu să mă închidă într-o mănăstire, cît mai departe. Şi culmea nevolniciei e că tocmai teama de a fi departe de cetăţuie şi închisă într-o mănăstire este aceea care îmi dictează toate hotărîrile. Teama asta mă sileşte să mă ascund şi mă constrînge la hidoasa şi ruşinoasa minciună de a mă prefacе că primesc deschis curtea şi atenţiile marchizului Crescenzi."

Clelia avea o fire înţeleaptă. De cînd se ştia, nu avusese să se mustre pentru nici o faptă nesocotită şi, totuşi, felul de a se purta în împrejurarea de faţă însemna culmea nesocotinţei ! Ne putem da seama cît de mare îi era zbuciumul... Acest zbucium era cu atît mai chinuitor, cu cît nu se amăgea : îşi lega inima de un om pe care-l iubea nebuneşte cea mai frumoasă femeie de la curte, o femeie superioară ei în atîtea privinţe ! Chiar dac-ar fi fost liber, omul acesta nu era în stare de un simţămînt temeinic, pe cînd ea, aşa cum prea bine simţea, n-ar fi putut să aibă decît o singură dragoste în viaţă.

Astfel, cu inima chinuită de cele mai aprigi remuşcări, Clelia venea zilnic, în camera cu păsări, atrasă parcă, fără voia ei, spre locul acela în care, de îndată ce intra, dureroasa nelinişte a sufletului ei se potolea, iar remuşcările se risipeau pentru cîteva clipe. Cum îi mai zvîcnea inima, în timp ce pîndea clipa cînd Fabricio putea să scoată ferestruica tăiată de el în uriaşul oblon ce-i astupa vederea ! De multe ori, prezenţa temnicerului Grillo în odaie îl împiedica să comunice prin semne cu prietena lui.

Într-o seară, pe la ceasurile unsprezece, Fabricio auzi în fortăreaţă nişte zgomote din cele mai stranii. Noaptea, culcîndu-se pe pervaz şi scoţînd capul prin deschizătura din oblon, putu să deosebească zgomote destul de puternice, făcute pe scara cea mare, numită *scara celor trei sute de trepte*, care ducea de la prima curte

din incinta turnului cel rotund, la platforma de piatră pe care fusese construit palatul guvernatorului şi la închisoarea Farneze, în care se afla el.

Pe la mijlocul ei, cam la a suta optzecea treaptă, scara aceasta trecea din partea de sud a unei vaste curţi, spre nordul ei. Acolo se găsea o punte de fier, foarte uşoară şi foarte îngustă, în mijlocul căreia fusese pus un paznic. Acesta, care era schimbat din şase în şase ore, trebuia să se ridice şi să se lipească de parapet pentru ca cineva să poată trece pe puntea păzită de el, singurul loc pe unde se putea ajunge la palatul guvernatorului şi la *Turnul Farnese*. Era destul să învîrteşti de două ori un arc, a cărui cheie o purta asupra lui guvernatorul, pentru ca puntea de fier să fie coborîtă într-o clipă în curte, la o adîncime de peste o sută de picioare ; dacă se lua această simplă măsură de prevedere, cum altă scară nu mai exista în întreaga cetăţuie şi cum în toate nopţile, la orele douăsprezece, un aghiotant aducea şi depunea, într-o chilioară în care se intra prin camera generalului, frînghiile tuturor puţurilor, acesta rămînea în cea mai deplină siguranţă în palatul său şi nimănui nu i-ar fi fost cu putinţă să ajungă în *Turnul Farnese*. Chiar din ziua intrării lui în închisoare, Fabricio observase perfect toate acestea, iar Grillo, căruia îi plăcea, ca tuturor temnicerilor, să se laude cu teuniţa lor, i le explicase în nenumărate rînduri ; deci n-avea nici o nădejde de evadare. Îşi aducea, totuşi, aminte de o maximă a abatelui Blanès „Mai des se gîndeşte amantul să ajungă la iubita lui, decît bărbatul să-şi păzească soţia ; mai mult se gîndeşte deţinutul la evadare, decît temnicerul să-i încuie uşa. Aşadar, oricare ar fi piedicile, amantul şi deţinutul trebuie să izbutească."

În seara aceasta, Fabricio auzi limpede trecînd o mulţime de oameni pe puntea de fier, zisă şi *puntea sclavului*, deoarece, pe vremuri, un sclav dalmat izbutise să fugă, azvîrlindu-l în curte pe paznicul punţii.

„Vin să ridice pe cineva ; poate că vin să mă ducă pe mine la spînzurătoare. Dar s-ar putea isca o învălmăşeală şi, dacă-i vorba pe-aşa, trebuie să mă folosesc

de ea.“ Şi Fabricio îşi pregăti armele, şi începu să scoată o parte din monedele de aur din ascunzători cînd, deodată, se opri.

„Caraghios ipochimen mai e şi omul, zău aşa ! Ce-ar spune un martor nevăzut care ar zări pregătirile mele ? Eu să fug ? Dar ce aş face a doua zi după întoarcerea mea în Parma ? N-aş încerca, oare, tot ce e omeneşte cu putinţă ca să mă întorc lîngă Clelia ? Dacă se iveşte vreun prilej, mai bine să caut să mă strecor în palatul guvernatorului ; poate izbutesc să vorbesc cu ea ; poate că, în zăpăceala acelei clipe, îndrăznesc să-i sărut mîna... Bănuitor cum e şi plin de fumuri, generalul Conti are, pentru paza palatului său, cinci santinele, cîte una la fiecare colţ al clădirii şi o a cincea la uşa de intrare ; dar, din fericire, noaptea e neagră ca păcura...“

Fabricio coborî în vîrful picioarelor să vadă ce făceau Grillo şi cîinele. Temnicerul dormea adînc, culcat într-o piele de bou, întinsă pe o plasă grosolană şi atîrnată cu patru funii de podeaua de scînduri a celulei. Cîinele Fox deschise ochii, se ridică şi se apropie încet de Fabricio, ca să fie mîngîiat.

Tiptil, deţinutul nostru sui îndărăt cele şase trepte care duceau la celula lui de scînduri ; zgomotul creştea în aşa măsură la piciorul *Turnului Farnese* şi îndeosebi la intrare, încît Fabricio se gîndi că Grillo ar putea să se trezească. Ţinîndu-şi la îndemînă tot ce-i putea sluji drept armă, gata de luptă, se credea sortit, în noaptea aceea, unor mari încercări, cînd, deodată, se auziră sunetele celei mai frumoase simfonii din lume. Era o serenadă în cinstea generalului sau a fiicei sale. Fabricio izbucni într-un hohot de rîs nestăpînit : „Şi eu, care mă şi pregăteam să dau lovituri de spadă ! Ca şi cum o serenadă, care cere prezenţa a vreo optzeci de persoane, n-ar fi un lucru mult mai obişnuit decît o răpire din închisoare sau decît o revoltă !“ Muzica era nespus de frumoasă şi Fabricio, care nu mai cunoscuse de atîtea săptămîni nici o clipă de destindere, se lăsă legănat de ea ; îl înduioşa pînă la lacrimi. Înfierbîntat

cum era, închină frumoasei Clelia cele mai pătimaşe declaraţii.

Dar, a doua zi la amiază, o văzu atît de posomorîtă, atît de trasă la faţă şi îndreptînd spre el priviri în care se citea, cîteodată, atîta mînie, încît nu se încumetă să-i pună vreo întrebare despre serenadă ; se temea să nu fie nelalocul său.

Clelia avea tot dreptul să fie mîhnită ; serenada fusese dată în cinstea ei de marchizul Crescenzi. O asemenea manifestare publică era, oarecum, un fel de vestire oficială a căsătoriei lor. Pînă ieri, ba chiar pînă seara, la ceasurile nouă, Clelia se împotrivise din răsputeri, dar în cele din urmă avusese slăbiciunea să se dea bătută în faţa tatălui ei, care o ameninţa că o va trimite de îndată la mănăstire.

„Cum, să nu-l mai văd ?“ îşi spuse ea, plîngînd. În zadar raţiunea ei adăugase : „Da, n-am să-l mai văd pe acela care, oricum, mă va face nefericită ; n-am să-l mai văd pe acest amant al ducesei ; n-am să-l mai văd pe spulberaticul acesta, care a avut la Neapole zece iubite ştiute de toată lumea şi le-a înşelat pe toate ; n-am să-l mai văd pe acest tînăr ambiţios care, dacă va supravieţui osîndei ce-l pîndeşte, va sui treptele ierarhiei bisericeşti ! Ar fi o crimă din partea mea să mă mai uit la el în ziua cînd va ieşi din cetăţuie, iar nestatornicia firii lui mă va feri de această ispită... La urma urmei, ce însemn eu pentru el ? Un prilej de a se plictisi mai puţin timp de cîteva ceasuri, în fiecare zi de închisoare...“ În toiul tuturor acestor acuzaţii, Clelia îşi aminti de zîmbetul cu care Fabricio se uitase la jandarmii din escortă, cînd îl luaseră de la cancelaria închisorii spre a-l duce în *Turnul Farnese.* O podidiră lacrimile. „Dragul meu prieten, ce n-aş face pentru tine ! Tu vei fi pieirea mea, o ştiu, asta mi-e soarta ! Dar mă voi pierde şi singură, în chip cumplit, asistînd deseară la acea groaznică serenadă ; în schimb, mîine la amiază, voi vedea din nou ochii tăi !“

Şi iată că tocmai a doua zi după ce Clelia făcuse atîtea sacrificii pentru tînărul deţinut, pe care îl iubea

cu atîta patimă, iată că tocmai în ziua ce urmă aceleia în care, dîndu-şi seama de toate cusururile lui, Clelia îi sacrificase propria sa viaţă, Fabricio fu dezamăgit de răceala ei...

Dacă ar fi folosit doar graiul sărac al semnelor, dacă ar fi îmboldit, cît de cît, inima Cleliei, desigur că ea nu şi-ar fi putut opri lacrimile, iar Fabricio ar fi smuls mărturisirea adevăratelor ei simţăminte ; dar îi lipsea îndrăzneala, se temea ca de moarte ca nu cumva s-o jignească... Clelia l-ar fi putut pedepsi prea aspru. Cu alte cuvinte, Fabricio habar nu avea de tot zbuciumul pe care ţi-l dă dragostea ; era un simţămînt pe care nu-l mai încercase niciodată, nici în cea mai mică măsură. Îi trebuiră opt zile, după întîmplarea cu serenada, ca prietenia lui cu Clelia să revină la nivelul de mai înainte. Biata fată se înarma cu toată asprimea şi murea de frică să nu se trădeze, pe cînd lui Fabricio i se părea că, pe zi ce trece, se bucura mai puţin de bunăvoinţa ei.

Într-o zi, la aproape trei luni de cînd Fabricio se afla întemniţat, fără nici o legătură cu lumea din afară, dar fără să se simtă totuşi nefericit, Grillo rămase tîrziu, pînă pe la amiază, în colivia lui ; Fabricio, care nu ştia cum să scape de el, se da de ceasul morţii... Suna douăsprezece şi jumătate cînd putu, în sfîrşit, să scoată cele două capace, înalte de-o şchioapă, pe care le tăiase în oblonul acela blestemat. Clelia stătea în picioare la fereastra odăii cu păsărele, cu ochii aţintiţi la fereastra lui. Trăsăturile ei încordate exprimau cea mai adîncă deznădejde. De îndată ce-l zări pe Fabricio, îi făcu semn că totul este pierdut ; alergă la pian şi, prefăcindu-se că ar cînta un recitativ dintr-o operă pe atunci la modă, îi spuse, în fraze întrerupte de disperare şi de teamă ca nu cumva să fie înţeleasă de santinelele care se plimbau pe sub ferestre :

„Doamne ! Mai eşti încă în viaţă ! Mulţumesc din suflet celui de sus ! Barbone, temnicerul pe care l-ai pedepsit pentru obrăznicia lui în ziua sosirii tale aici, dispăruse ; nu se mai afla în cetăţuie. Alaltăieri seară

s-a întors şi am toate motivele să cred că, de ieri, încearcă să te otrăvească. Dă mereu tîrcoale pe la bucătăria palatului, de unde ţi se trimite mîncarea. Nu ştiu nimic sigur, dar camerista mea bănuieşte că făptura asta hidoasă nu vine în bucătărie decît cu scopul de a te ucide. Muream de îngrijorare văzînd că nu te arăţi, te credeam mort. Abţine-te de la orice hrană, pînă ce îţi dau din nou de veste ; voi face tot ce-mi stă în putinţă ca să-ţi trimit puţină ciocolată. În orice caz, deseară la nouă, dacă prin mila celui de sus vei găsi o stoară sau dacă vei putea face o panglică din rufele tale, las-o în jos, pe fereastră, deasupra portocalilor ; voi lega de ea o frînghie pe care o s-o tragi în sus şi, cu ajutorul ei, îţi voi trimite pîine şi ciocolată."

Fabricio păstrase ca pe o comoară bucăţica de cărbune descoperită în sobă. Se grăbi să profite de emoţia Clelici şi scrise în palmă un şir de litere a căror alăturare forma următoarele cuvinte

„Te iubesc şi viaţa nu are preţ pentru mine decît fiindcă te iubesc ; trimite-mi mai ales hîrtie şi creion."

După cum nădăjduia Fabricio, groaza întipărită pe chipul Cleliei o împiedică să curme convorbirea după cuvintele atît de îndrăzneţe : „te iubesc" se mulţumi doar să se arate supărată. Fabricio avu prezenţa de spirit să adauge : „Din cauza vîntului care bate astăzi cu atîta putere, nu aud bine sfaturile pe care binevoieşti să mi le dai cîntînd, iar sunetul pianului îţi acoperă vocea. De pildă, ce este cu otrava aceea de care vorbeşti ?"

La cuvintele acestea, Clelia păru să se îngrozească din nou ; începu în grabă să deseneze cu cerneală litere mari, pe paginile unei cărţi pe care o rupse şi Fabricio fu în culmea fericirii văzînd, în sfîrşit, stabilindu-se, după trei luni de trudă, acest mijloc de comunicare pe care pînă atunci îl ceruse zadarnic. Nici prin gînd nu-i trecu să renunţe la şiretlicul ce-i izbutise atît de bine ; visa la fraze scrise şi se prefăcea mereu că nu înţelege bine cuvintele ale căror slove îi erau înfăţişate de Clelia rînd pe rînd.

Fata fu nevoită să părăsească încăperea cu păsările, spre a se duce la tatăl ei ; se temea ca nu cumva să vină s-o caute ; firea lui bănuitoare n-ar fi fost nicidecum mulţumită de faptul că fereastra ei era atît de aproape de oblonul ce o astupa pe aceea a deţinutului. Clelia se gîndise chiar ea, cu cîteva clipe mai înainte, cînd absenţa lui Fabricio îi pricinuise o nelinişte de moarte, că i-ar putea azvîrli, prin partea de sus a oblonului, o pietricică învelită în hîrtie ; dacă, din întîmplare, temnicerul însărcinat cu paza deţinutului nu s-ar fi aflat în celulă, ar fi fost un mijloc sigur de comunicare.

Întemniţatul nostru se grăbi să facă un fel de panglică din rufe şi, îndată după ora nouă seara, auzi deslușit mici lovituri în lăzile cu portocali de sub fereastra lui. Lăsă să alunece panglica, care îi aduse o frînghie destul de lungă, cu ajutorul căreia trase mai întîi o provizie de ciocolată şi pe urmă, spre nespusa lui mulţumire, un sul de hîrtie şi un creion. În zadar mai coborî el sfoara încă o dată, nu mai primi nimic ; pesemne că santinelele se apropiaseră de portocali. Dar era beat de fericire. Se grăbi să-i scrie Cleliei o scrisoare nesfîrşită ; de-abia isprăvi, că o şi legă de sfoară şi o lăsă în jos. Aşteptă zadarnic mai mult de trei ceasuri ca ea să vină să şi-o ia şi, de mai multe ori, o trase sus ca să schimbe unele fraze. „Dacă Clelia nu citeşte scrisoarea mea chiar astă-seară, cînd este încă tulburată de gîndul otrăvii, s-ar putea ca mîine dimineaţă să refuze cu străşnicie să o ia.“

Adevărul e că fata nu se putuse împotrivi să iasă în oraş cu tatăl ei. Fabricio înţelese lucrul acesta, auzind, după miezul nopţii, trăsura generalului ; cunoştea pasul cailor. Şi care nu-i fu bucuria cînd, peste cîteva minute, după ce îl auzise pe general străbătînd platforma şi santinelele prezentînd armele, simţi mişcîndu-se frînghia pe care o ţinea încă înfăşurată în jurul braţului ! Cineva lega ceva greu de ea ; două uşoare smucituri îi dădură de veste s-o tragă. Îi fu foarte anevoie să facă să treacă greutatea pe care o ridica, peste brîul zidului din cale-afară de mare, aflat chiar sub fereastra lui.

Obiectul pe care-l trăsese cu atîta cazmă era o cană plină cu apă, învelită într-un şal. Vai, cu cîtă desfătare, sărmanul tînăr, care trăia de atîta vreme într-o deplină singurătate, acoperi şalul cu sărutări! Nu vom încerca să-i zugrăvim tulburarea cînd, după atîtea zile de zadarnice nădejdi, descoperi o bucăţică de hîrtie, prinsă de şal cu un ac cu gămălie!

„Să nu bei decît din apa aceasta, să nu te hrăneşti decît cu ciocolată; mîine voi face tot ce-mi va sta în putinţă să-ţi trimit pîine; o voi însemna peste tot cu cruci mici de cerneală. E îngrozitor ce-ţi spun, dar trebuie să ştii că e foarte cu putinţă ca Barbone să fi fost însărcinat să te otrăvească. Cum de nu ţi-ai dat seama că lucrurile despre care îmi vorbeşti, în scrisoarea scrisă cu creionul, îmi vor displace? Fără cumplita primejdie ce te ameninţă, nici nu ţi-aş mai fi scris. Am văzut-o adineauri pe ducesă; e bine, sănătoasă, de asemenea şi contele; dar ea a slăbit mult. Să nu-mi mai scrii despre acest subiect. Vrei să mă superi?“

Îi trebuise Cleliei multă tărie ca să aştearnă pe hîrtie penultima frază. Într-adevăr, la curte, toată lumea pretindea că doamna Sanseverina arăta multă prietenie contelui Baldi, acel bărbat frumos şi sclivisit, fost prieten al marchizei Raversi. Oricum, era fapt sigur că el se certase în mod public cu marchiza care, timp de şase ani, îi ţinuse loc de mamă şi îi făcuse o situaţie în societate.

Clelia fusese nevoită să scrie încă o dată bileţelul întocmit la repezeală, pentru că în prima lui redactare lăsa să se înţeleagă noua dragoste pe care răutatea lumii i-o atribuia ducesei.

„Cît de josnică sînt! se dojenise ea; să o ponegresc faţă de Fabricio, pe femeia care îi e dragă!...“

A doua zi, cu mult înainte de revărsatul zorilor, Grillo intră în camera lui Fabricio; puse jos un pachet destul de greu şi plecă fără să spună o vorbă. În pachet se afla o pîine mare, însemnată peste tot cu cruciuliţe făcute cu cerneală! Fabricio le acoperi cu sărutări. Era

îndrăgostit. Lîngă pîine, se afla un fişic înfăşurat în mai multe hîrtii groase : conţinea şase mii de franci aur. In sfîrşit, Fabricio mai găsi şi o frumoasă carte de rugăciuni, nouă-nouţă. O mînă, al cărei scris începuse să-l cunoască, însemnase, pe margine, aceste cuvinte :

„Otravă ! *Atenţie la apă, la vin, la toate ; hrăneşte-te numai cu ciocolată ; încearcă să dai cîinelui să mănînce hrana de care nu te vei atinge. Nu trebuie să dai impresia că te fereşti ; duşmanul ar căuta atunci alt mijloc. Nici o nesocotinţă, pentru dumnezeu ! Nici o greşeală !*"

Fabricio se grăbi să distrugă bileţelul cu rîndurile dragi, care ar fi putut s-o compromită pe Clelia şi rupse din cartea de rugăciuni mai multe foi, cu ajutorul cărora îşi făcu o sumedenie de litere ; fiecare literă era scrisă gros, cu cărbune pisat amestecat cu vin. La orele douăsprezece fără un sfert, cînd Clelia se arătă în camera coliviilor, la doi paşi de fereastră, literele erau gata uscate. „Rămîne, acum, ca ea să vrea să ne folosim de acest sistem", îşi zise Fabricio. Dar, din fericire, se întîmplă ca fata să aibă, chiar dînsa, foarte multe lucruri a-i spune, în legătură cu încercările de otrăvire : cîinele unei femei de serviciu murise, fiindcă gustase dintr-o mîncare destinată lui Fabricio. Clelia nu numai că nu se împotrivi folosirii literelor. dar alcătuise şi ea altele, foarte bine făcute, scrise cu cerneală. Convorbirea dusă prin mijlocul acesta, la început destul de stîngaci, nu ţinu nici mai mult nici mai puţin de un ceas şi jumătate. In două sau trei rînduri, cînd Fabricio încercă să-i spună lucruri neîngăduite de ea, fata nu răspunse şi îşi văzu pentru cîteva clipe de păsărele.

Fabricio obţinuse făgăduiala că, în noaptea aceea, o dată cu apa, Clelia îi va trimite un alfabet întreg, scris de ea cu cerneală, care putea fi văzut mai bine. Nu uită să scrie şi o scrisoare foarte lungă, în care avu grijă să nu pomenească de loc de dragoste, cel puţin

în măsura în care ar fi putut s-o jignească. Planul izbuti : scrisoarea fu primită.

A doua zi, în timpul convorbirii prin litere, Clelia nu-i adresă nici o mustrare ; îl înştiinţă doar că primejdia otrăvirii scădea. Barbone fusese stîlcit în bătăi de nişte flăcăi care făceau curte fetelor de la bucătăria guvernatorului ; de bună seamă că nu avea să mai cuteze să se arate prin bucătărie. Clelia mărturisi că îndrăznise să fure, pentru el, de la tatăl ei, antidotul otrăvii. I-l trimitea. Totul era să se abţină de la orice mîncare căreia i-ar fi găsit un gust mai aparte.

Clelia îi pusese lui *don* Cesare o mulţime de întrebări, fără a putea însă descoperi de unde proveneau cei şase mii de galbeni primiţi de Fabricio ; oricum, era semn bun : străşnicia supravegherii începea să slăbească. Episodul cu otrava fu deosebit de prielnic deţinutului nostru ; deşi nu putuse smulge nici o mărturisire care să aducă măcar pe departe cu dragostea, Fabricio avea acum fericirea să se afle într-o adevărată intimitate cu Clelia. În toate dimineţile, şi adesea şi seara, aveau lungi convorbiri cu ajutorul literelor de hîrtie ; în fiecare seară, la ceasurile nouă, Clelia primea cîte o lungă scrisoare şi, uneori, chiar îi răspundea printr-un bileţel. Îi trimitea ziarul şi cîteva cărţi. În sfîrşit, Grillo se lăsase pînă într-atîta îmbunat, încît îi aducea zilnic lui Fabricio pîinea şi vinul pe care i le strecura camerista Cleliei. Temnicerul trăsese concluzia că guvernatorul nu era de acord cu cei care-l însărcinaseră pe Barbone să-l otrăvească pe tînărul *monsignore* şi se simţea foarte uşurat, ca şi toţi ceilalţi colegi ai lui, căci prin închisoare începuse să circule o zicală : „E de ajuns să-l priveşti în faţă pe *monsignore* del Dongo, ca să-ţi dea bani".

Fabricio era palid ; lipsa totală de mîncare dăuna sănătăţii lui ; totuşi, niciodată nu se simţise atît de fericit.

Tonul convorbirilor dintre Clelia şi el era de caldă prietenie şi cîteodată foarte vesel. Singurele clipe în care Clelia nu era asaltată de presimţiri întunecate sau

de remuşcări erau acelea în care stătea de vorbă cu el. Într-o zi, făcu nesocotinţa să-i spună :

— Admir bunul dumitale simţ ; fiindcă sînt fiica guvernatorului, nu-mi vorbeşti niciodată despre dorinţa de a-ţi recăpăta libertatea !

— Fiindcă nici nu-mi trece prin minte o dorinţă atît de nesăbuită, îi răspunse Fabricio. O dată reîntors la Parma, cum te-aş mai putea vedea ? Viaţa mi s-ar părea de nesuferit, dacă n-aş mai putea să-ţi spun toate gîndurile mele... nu chiar toate, fiindcă mă ţii din scurt. Dar, în sfîrşit, cu toată asprimea dumitale, a trăi fără a te vedea în fiecare zi, ar însemna pentru mine un chin cu mult mai mare decît acela al temniţei ! În viaţa mea n-am fost mai fericit !... Nu-i aşa că are haz să fi descoperit că fericirea mă aştepta în închisoare ?

— Ar fi multe de spus în legătură cu asta, răspunse Clelia, luînd deodată o înfăţişare peste măsură de serioasă, aproape posomorîtă.

— Cum ! izbucni Fabricio speriat, să-mi fie oare dat să pierd locşorul pe care l-am cîştigat în inima dumitale şi care e singura mea bucurie pe lume ?

— Da, îi spuse ea, am tot dreptul să cred că nu eşti destul de cinstit cu mine, deşi, în societate, treci drept un om foarte leal. Dar nu vreau să vorbim acum despre asta.

Aceste cuvinte ciudate tulburară mult convorbirea lor şi, în cîteva rînduri, şi unuia şi altuia li se umeziră ochii.

Procurorul general Rassi visa mai departe să-şi schimbe numele. Îi era lehamite de cel pe care şi-l făcuse şi dorea să ajungă baron de Riva. Pe de altă parte, contele Mosca se străduia, cu toată dibăcia de care era în stare, să atîţe setea de baronie în acest judecător vîndut, după cum căuta, totodată, să înteţească speranţa nebunească a suveranului de a ajunge rege constituţional al Lombardiei. Erau singurele mijloace pe care izbutise să le născocească, pentru a întîrzia moartea lui Fabricio.

Principele îi spunea lui Rassi :

— Cincisprezece zile pline de deznădejde şi alte cincisprezece pline de speranţă — numai prin această metodă, aplicată cu răbdare, vom izbuti să înfrîngem caracterul acestei femei semeţe ; numai printr-o purtare cînd blîndă cînd aspră ajungi să supui caii cei mai nărăvaşi. Aplică fără şovăire acest sistem.

Într-adevăr, din cincisprezece în cincisprezece zile, se răspîndea din nou, la Parma, vestea apropiatei morţi a lui Fabricio. Zvonurile acestea o cufundau pe sărmana ducesă în cea mai adîncă deznădejde. Credincioasă hotărîrii de a nu-l tîrî pe conte în prăbuşirea ei, nu-l vedea decît de două ori pe lună ; dar era pedepsită, pentru cruzimea ei faţă de acest biet om, prin neconenitele alternative de neagră deznădejde în care îşi petrecea acum viaţa.

Învingîndu-şi crîncena gelozie, stîrnită de curtea contelui Baldi, bărbatul acela atît de frumos, Mosca îi scria ducesei, atunci cînd nu putea s-o vadă, şi o punea la curent cu toate informaţiile pe care le deţinea, datorită rîvnei viitorului baron de Riva. Ca să îndure groaza cumplitelor zvonuri ce se vînturau pe seama lui Fabricio, ducesa ar fi avut nevoie de prezenţa unui om cu suflet şi cu mintea luminată, ca Mosca. Sărăcia minţii lui Baldi, care o lăsa pradă gîndurilor ei, o făcea să ducă o viaţă cumplit de zbuciumată, iar contele nu avea cum să-i împărtăşească temeiurile pe care îşi sprijinea speranţele.

Sub felurite pretexte, destul de dibaci înfăţişate, ministrul izbutise să-i smulgă principelui consimţămîntul de a adăposti în castelul unor prieteni, situat în inima Lombardiei, în împrejurimile Saronului, arhiva tuturor uneltirilor, foarte încîlcite, cu ajutorul cărora Ranucio-Ernest al IV-lea nutrea nădejdea ultranebunească să se proclame rege constituţional al acestui frumos ţinut.

Mai bine de douăzeci de acte, foarte compromiţătoare, din această arhivă, erau scrise de mîna lui sau iscălite de el şi, în cazul cînd viaţa lui Fabricio ar fi fost serios ameninţată, contele se gîndea să înştiinţeze

pe alteţa-sa că va preda documentele unei mari puteri, care putea să-l distrugă numai cu un singur cuvînt.

Contele Mosca se bizuia şi pe viitorul baron Riva ; unicul lucru de care se temea era otrava. Încercarea lui Barbone îl speriase în asemenea măsură, încît se hotărîse ca, de îndată ce se va ivi prilejul, să facă un lucru ce părea de-a dreptul nebunesc. Într-o dimineaţă, trecu prin faţa cetăţuii şi-l chemă pe generalul Fabio Conti, care coborî pe meterezul de deasupra intrării. Acolo, plimbîndu-se prieteneşte cu el, contele nu şovăi să-i spună, după o mică introducere cam în doi peri :

— Dacă Fabricio va pieri într-un chip suspect, moartea lui ar putea să-mi fie atribuită mie ; lumea ar crede că am făcut-o din gelozie. Pentru mine, ar fi o situaţie nemaipomenit de caraghioasă, pe care sînt hotărît să n-o accept. Prin urmare, ca să mă spăl de o asemenea ruşine, dacă Fabricio moare cumva de o boală oarecare, *tc ucid cu mîna mea ;* şi fii sigur că o voi face.

Generalul Conti îi dădu un răspuns ţanţoş şi... îi vorbi despre vitejia sa, dar privirea contelui îi rămase întipărită în minte.

Cîteva zile mai tîrziu, procurorul general Rassi, de parcă s-ar fi înţeles cu contele, îşi îngădui o nesocotinţă, destul de neaşteptată din partea unui om ca el. Disprețul public legat de numele lui, ajuns proverbial printre oamenii din popor, îl îmbolnăvea, mai ales de cînd avea mari speranţe că va scăpa de el. Trimise, aşadar, generalului Conti, o copie oficială după sentinţa prin care Fabricio era osîndit la doisprezece ani de temniţă.

După lege, aceasta s-ar fi cuvenit să se întîmple chiar a doua zi după închiderea lui Fabricio ; dar, lucru cu adevărat nemaiauzit la Parma, acea ţară a măsurilor luate într-ascuns, era faptul că justiţia îşi îngăduia asemenea acţiune fără un ordin dat anume de suveran. Într-adevăr, cum mai putea acesta să spere ca spaima ducesei să sporească din două în două săptămîni şi cum să mai îmblînzească o fire atît de trufaşă, de vreme ce o copie oficială a sentinţei ieşise din cancelaria justi-

ţiei ? În ajunul zilei în care primi plicul oficial din partea procurorului Rassi, generalul Fabio Conti află că intendentul Barbone fusese crunt ciomăgit, pe cînd se întorcea seara, cam tîrziu, la cetăţuie. Drept care, generalul trăsese concluzia că în anumite cercuri nu se mai vorbea de suprimarea lui Fabricio şi, plin de o grijă care-l scăpă pe Rassi de urmările imediate ale nesocotinţei sale, nu pomeni nimic principelui, la prima audienţă, despre trimiterea copiei oficiale a sentinţei. Din fericire, şi spre liniştea bietei ducese, contele descoperise că încercarea neizbutită a lui Barbone nu fusese decît împlinirea unei răzbunări personale, şi îi dăduse lecţia despre care s-a vorbit.

Fabricio fu plăcut mirat cînd, după o sută treizeci şi cinci de zile de detenţie într-o cuşcă destul de strîmtă, bunul duhovnic *don* Cesare veni într-o joi să-l ia la plimbare pe foişorul *Turnului Farnese* ; dar, după cîteva minute de aer curat, lui Fabricio îi veni rău.

Don Cesare profită de acest accident ca să-i obţină cîte o jumătate de oră de plimbare zilnică. Fu o prostie : plimbările acestea dese dădură eroului nostru puteri, de care se folosi cu prisosinţă.

Urmară mai multe serenade. Guvernatorul cel tipicar nu le încuviinţa decît pentru faptul că o îndatorau faţă de marchiz pe Clelia, de a cărei fire se temea ; îşi dădea nelămurit seama că nu există nici o apropiere între ei şi îi era mereu frică de vreo ispravă a fetei. Ar fi putut să fugă la mănăstire, lăsîndu-l dezarmat. Dar, pe de altă parte, se înspăimînta la gîndul ca nu cumva bucăţile acestea de muzică, ale căror sunete pătrundeau pînă în cele mai depărtate celule, rezervate celor mai primejdioşi liberali, să nu ascundă anumite semnale. Muzicanţii îl îngrijorau şi mai abitir, de aceea, de îndată ce se sfîrşea serenada, aceştia erau încuiaţi în sălile mari de sub palatul guvernatorului, care slujeau în timpul zilei de birouri pentru statul major, şi nu li se deschidea uşa decît a doua zi, la lumina zilei. Însuşi guvernatorul, postat pe *puntca sclavului*, poruncea să fie percheziţionaţi chiar în prezenţa sa şi îi lăsa să plece numai după ce repeta, de mai

multe ori, că l-ar spînzura pe loc pe acela care ar cuteza să facă cel mai mic serviciu vreunui deţinut. Şi se ştia că, de teamă de a nu cădea în dizgraţie, generalul s-ar fi ţinut de cuvînt. De aceea, marchizul Crescenzi se vedea constrîns să plătească întreit muzicanţilor, jigniţi de a petrece noaptea în închisoare.

Tot ce izbuti să obţină ducesa, şi încă cu mare greutate, de la unul dintre muzicanţi, fu ca acesta să primească o scrisoare pe care să o înmîneze guvernatorului. Scrisoarea era adresată lui Fabricio ; în ea era deplînsă fatalitatea care făcuse ca, de cinci luni şi mai bine, de cînd se afla la închisoare, prietenii lui de afară să nu poată stabili nici un fel de comunicare cu el.

Intrînd în cetăţuie, muzicantul cumpărat se aruncă la picioarele generalului Fabio Conti şi îi mărturisi că un preot necunoscut stăruise atît de mult pe lîngă el să ducă o scrisoare domnului del Dongo, încît el nu îndrăznise să spună nu, dar că, ştiind care-i era datoria, se grăbea să o predea excelenţei-sale.

Excelenţa-sa guvernatorul se simţi foarte măgulit ; cunoştea mijloacele de care dispunea ducesa şi se temea grozav să nu fie tras pe sfoară de ea. Aneţit de bucurie, se duse să arate scrisoarea principelui, care fu încîntat.

„Aşadar, străşnicia administraţiei mele a izbutit să mă răzbune ! De cinci luni, această femeie trufaşă suferă ! Într-una din zilele astea, voi porunci să se ridice o spînzurătoare, iar dînsa, în închipuirea ei bolnavă, va crede, firește, că-i este sortită junelui del Dongo."

Capitolul al douăzecilea

Într-o noapte, către orele unu, Fabricio, întins pe pervaz, scosese capul prin ferestruica tăiată în oblon şi privea stelele şi necuprinsa zare pe care, de la acea

înălţime, o putea cuprinde cu ochii jur împrejur. Rătăcind peste cîmpii, spre Padul de jos şi Ferrara, privirile lui descoperiră, din întîmplare, o luminiţă foarte mică, dar strălucitoare, ce părea să clipească în vîrful unui turn. „De bună seamă că lumina asta nu se vede de jos, de pe şes, îşi spuse Fabricio ; din pricina grosimii turnului, nu poate fi zărită decît de sus. O fi vreun semnal destinat unui loc mai îndepărtat.“ Deodată, îşi dădu seama că lucirea ei se ivea, apoi pierea în răstimpuri foarte apropiate. „Poate că vreo fată stă astfel de vorbă cu iubitul ei din satul vecin.“ Numără, la rînd, nouă semnale : „Iată un *I*, îşi zise el ; într-adevăr, *I*-ul este litera a noua din alfabet.“ După o pauză, urmară patrusprezece semnale : un *N* ; după altă pauză, un singur semnal : un *A* ; cuvîntul *INA*.

Care nu-i fu bucuria şi uimirea cînd semnalele, despărţite de scurte răgazuri, alcătuiră următoarele cuvinte :

INA PENSA A TE

De bună seamă : *Gina se gîndeşte la tine !*

Răspunse pe loc, făcînd, prin spărtura oblonului, semne luminoase cu lampa lui :

FABRICIO TE IUBEŞTE !

Convorbirea ţinu pînă la ziuă. Noaptea aceea era a suta şaptezeci şi treia de la întemniţare şi Fabricio află că, de patru luni, semnalele acelea i se adresau în fiece noapte. Dar cum oricine putea să le vadă şi să le înţeleagă, chiar din această primă noapte, stabiliră unele prescurtări : trei semnale, urmate cu repeziciune, desemnau pe ducesă ; patru pe prinţ ; două pe contele Mosca ; două semnale scurte, urmate de alte două lungi, însemnau *evadare*. Rămase hotărît ca pe viitor să folosească vechiul alfabet *alla Monaca ;* pentru a nu fi ghiciţi de indiscreţi, acest alfabet schimbă ordinea obişnuită a literelor, dîndu-le alte numere, după învoială : *A*, de pildă, poartă numărul 10 ; *B*, numărul 3 ; adică trei apariţii la rînd ale luminii însemnau *B*, zece apariţii la rînd, *A*, şi aşa mai departe. O clipă de întuneric însemna pauza dintre cuvinte.

Sorocire viitoarea convorbire pe a doua zi la ora unu noaptea, cînd însăşi ducesa veni în turnul acela, aflat la un sfert de leghe de oraş. Ochii ei se umplură de lacrimi la vederea semnalelor făcute de Fabricio, pe care, de atîtea ori, îl crezuse mort.

Prin semnalizări cu lampa, îi spuse chiar ea : *Te iubesc, curaj, sănătate, nădejde. Fă gimnastică în camera ta, vei avea nevoie de toată puterea braţelor.* „Nu l-am mai văzut, se gîndea ducesa, de la concertul Faustei, cînd s-a ivit în uşa salonului meu, îmbrăcat în haine de vînător. Cine mi-ar fi putut prezice atunci soarta ce ne aştepta !“

Ducesa puse să i se facă lui Fabricio semnale care-l înştiinţau că, în curînd, avea să fie eliberat, *datorită bunătăţii principelui* (semnalele acestea puteau fi înţelese) ; apoi, luînd chiar ea lampa, începu să-i vorbească din adîncul inimii ; nu se putea smulge de lîngă el. Numai stăruinţele lui Lodovico, care, de cînd îi fusese de folos lui Fabricio, ajunsese mîna ei dreaptă, o îndupleca, cînd se lumină de ziuă, să întrerupă semnalizările, care puteau atrage atenţia vreunui răuvoitor. Vestea, reînnoită în mai multe rînduri, a apropiatei lui eliberări, îl întristă adînc pe Fabricio. A doua zi, văzîndu-l trist, Clelia făcu greşeala să-l întrebe care era pricina.

— Sînt pe punctul de a o supăra foarte rău pe ducesă.

— Dar ce ţi-ar putea ea cere, ca să trebuiască să-i spui nu ? exclamă Clelia, îmboldită de cea mai mare curiozitate.

— Vrea să ies de aici, îi răspunse el, şi eu nu am să mă învoiesc nici în ruptul capului.

Clelia nu putu să-i răspundă ; se uită la el şi izbucni în plîns. Dacă Fabricio ar fi putut să-i vorbească mai de aproape, poate că de data aceasta i-ar fi smuls mărturisirea simţămintelor ei, de care se îndoia, ceea ce îl cufunda adesea într-o adîncă descurajare ; simţea pînă în străfundul sufletului că, fără dragostea Cleliei, viaţa lui ar fi un lung şir de supărări şi de amărăciuni de neîndurat. I se părea că, dacă ar trebui să se în-

toarcă la acele serbede bucurii pe care le crezuse de preţ înainte de a fi cunoscut dragostea, viaţa nu ar mai merita să fie trăită şi, cu toate că sinuciderea nu era încă la modă în Italia, se gîndea la ea ca la un refugiu, în cazul că soarta l-ar fi despărţit de Clelia.

A doua zi, primi de la ea o lungă scrisoare.

„Trebuie, prietene, să ştii adevărul: în nenumărate rînduri de cînd te afli aici, s-a crezut la Parma că ţi-a sosit ceasul din urmă. E adevărat că nu eşti osîndit decît la doisprezece ani de temniţă; dar, din nefericire, nu rămîne nici o îndoială că te prigoneşte o ură atotputernică şi plină de pornire şi, de zeci de ori, am tremurat de spaimă ca nu cumva otrava să-ţi curme zilele... Foloseşte-te, deci, de orice mijloc cu putinţă *ca să ieşi de aici. Îţi dai seama că pentru dumneata îmi calc îndatoririle cele mai sfinte; măsoară gravitatea primejdiei numai după cele ce cutez a-ţi spune şi care se cuvin atît de puţin să fie spuse de mine. Dacă trebuie neapărat, dacă nu se găseşte nici un alt mijloc de salvare, fugi! Fiecare clipă petrecută în această fortăreaţă îţi poate pune viaţa în pericol; gîndeşte-te că se află la curte o şleahtă care, pentru a-şi ajunge scopul, nu s-a dat niciodată în lături de la nimic, nici chiar de la crimă. Nu ştii, oare, că toate uneltirile ei sînt mereu zădărnicite de iscusinţa deosebită a contelui Mosca? Iată, însă, că oamenii aceştia au descoperit un mijloc sigur de a-l îndepărta pe conte din Parma: deznădejdea duceseî. Iar deznădejdea aceasta poate fi prilejuită prin moartea unui anume tînăr deţinut. Acest singur argument, fără replică, ar trebui să te facă să-ţi dai seama de situaţia în care te afli. Îmi vorbeşti de prietenia dumitale pentru mine; gîndeşte-te, înainte de orice, cîte piedici de neînvins se împotrivesc ca această prietenie să ne lege vreodată mai trainic. Ne-am întîlnit în plină tinereţe, ne-am dat o mînă de ajutor într-o perioadă nefericită şi soarta mi-a hărăzit să mă aflu în acest aspru lăcaş spre a-ţi îndulci suferinţele; dar nu mi-aş ierta niciodată dacă vreo amăgire, pe care nimic nu o în-*

dreptăţeşte şi nici nu o va îndreptăţi vreodată, te-ar împinge să nu foloseşti orice prilej de a-ţi salva viaţa dintr-o atît de groaznică primejdie. Mi-am pierdut liniştea sufletească, din pricina cumplitei mele nesocotinţe de a schimba cu dumneata unele semne de prietenie ; dacă jocul nostru copilăresc, cu literele alfabetului, te duce la amăgiri atît de puţin întemeiate şi care ar putea să-ţi fie fatale, degeaba m-aş strădui să-mi amintesc, ca o justificare, încercarea lui Barbone. Ar însemna că eu singură te-am aruncat într-o primejdie mult mai îngrijorătoare şi de neînlăturat, închipuindu-mi că te feresc de una trecătoare. Iar greşelile mele rămîn, pentru totdeauna, de neiertat, dacă au trezit în inima dumitale simţăminte care te-ar putea îndemna să te împotriveşti sfaturilor ducesei. Iată ce mă sileşti să-ţi repet : salvează-te, ţi-o poruncesc !...“

Scrisoarea era foarte lungă. Unele rînduri ale ei, ca, de pildă, acel *ţi-o poruncesc !*, pe care l-am transcris mai sus, dăruiră dragostei lui Fabricio nădejdi îmbătătoare. I se părea că, în adîncul lor, simţămintele Cleliei aveau o anumită căldură, chiar dacă cuvintele îi erau deosebit de măsurate.

Ceva mai tîrziu, plătind scump totala lui nepricepere în acest soi de războaie, nu mai văzu în scrisoarea Cleliei decît o simplă prietenie sau chiar numai o omenie foarte obişnuită.

De altfel, nimic din tot ceea ce fi aducea la cunoştinţă nu-l făcu să-şi schimbe hotărîrea. Admiţînd că primejdiile pe care i le înfăţişa ar fi fost adevărate, ele nu răscumpărau oare, cu prisosinţă, fericirea de a o vedea în fiecare zi ? Căci ce viaţă ar fi dus, adăpostit din nou la Bolonia sau Florenţa ? Fiindcă, o dată fugit din fortăreaţă, nu mai putea trage nădejde să i se îngăduie să stea la Parma. Şi chiar dacă principele şi-ar fi schimbat pînă într-atîta toanele, încît să-i redea libertatea (lucru aproape peste putinţă, deoarece Fabricio ajunsese, în ochii unui partid puternic, un mijloc de a-l răsturna pe contele Mosca), ce ar fi în-

semnat viaţa lui la Parma, despărţit de Clelia prin toată ura care învrăjbea cele două partide ? O dată sau de două ori pe lună, întîmplarea i-ar aduce, poate, în acelaşi salon ; dar, şi atunci, ce ar putea vorbi cu ea ? Cum să regăsească apropierea desăvîrşită de care se bucura aci zilnic, timp de cîteva ceasuri ? Ce ar fi convorbirile lor de salon, pe lîngă cele avute prin alfabet ? „Dacă mi-e scris să plătesc această viaţă plină de încîntare şi noroc, prin cîteva mărunte primejdii, unde e răul ? Şi oare, pentru mine, faptul că am găsit astfel un biet mijloc de a-mi dovedi dragostea, nu este o fericire şi mai mare ?“

Fabricio nu văzu în scrisoarea Cleliei decît prilejul de a-i cere o întîlnire : era singura şi statornica lui dorinţă. Nu-i vorbise decît o singură dată şi numai o clipă, la intrarea lui în închisoare, iar de atunci trecuseră mai bine de două sute de zile.

Există totuşi o posibilitate de întîlnire : bunul abate *don* Cesare îi îngăduise lui Fabricio, în fiecare joi dimineaţa, o plimbare de o jumătate de ceas pe terasa *Turnului Farnese*. Dar, în celelalte zile ale săptămînii, această plimbare, care ar fi putut fi observată de către toţi locuitorii din Parma şi din împrejurimi, putînd deci compromite grav pe guvernator, era făcută la căderea nopţii. Ca să ajungi pe terasa *Turnului Farnese*, nu era altă scară decît cea din micuţa clopotniţă a capelei, împodobită atît de lugubru cu marmură neagră şi albă, despre care cititorul îşi mai aminteşte poate. Grillo îl însoţea pe deţinut la capelă şi-i deschidea uşa ce da spre scăriţa clopotniţei ; datoria lui ar fi fost să-l urmeze pînă sus, dar cum serile începuseră să fie răcoroase, paznicul îl lăsa să se urce singur, îl încuia cu cheia în clopotniţa care comunica direct cu terasa şi se întorcea să se încălzească în camera lui. Nu s-ar fi putut oare ca, într-o seară, Clelia, însoţită de camerista ei, să se afle în capela de marmură neagră ?

Lunga scrisoare, prin care Fabricio îi răspunse Cleliei, era, de la un cap la altul, astfel ticluită, încît să o convingă să vină la întîlnire. Pe de altă parte, îi împăr-

tăşea, cu o deplină sinceritate şi ca şi cum ar fi fost vorba de o altă persoană, toate pricinile care îl îndreptăţeau să nu părăsească cetăţuia. „*De o mie de ori pe zi aş înfrunta primejdia de a fi ucis, numai să am fericirea de a-ţi vorbi prin semnele alfabetului, care astăzi nu ne mai stingheresc nici o clipă, iar dumneata vrei să mă las amăgit şi să mă surghiunesc singur la Parma, poate la Bolonia sau chiar la Florenţa ? Vrei să fac totul ca să fiu departe de dumneata ! Află că o asemenea încercare este peste puterile mele ; în zadar ţi-aş făgădui, n-aş putea să-mi ţin făgăduiala.*“

Drept urmare a acestei cereri de întîlnire, Clelia nu se mai arătă cinci zile la rînd. În tot acest răstimp, nu veni în camera cu păsările decît în clipele cînd ştia că Fabricio nu poate folosi ferestruica tăiată în oblon. Fabricio fu cuprins de deznădejde ; din lipsa ei, deduse că, în ciuda unor priviri care îl făcuseră să nutrească nădejdile cele mai nebuneşti, nu-i inspirase niciodată Cleliei altceva decît o simplă prietenie. „În cazul acesta, îşi spuse el, ce preţ mai are pentru mine viaţa ? Poruncească principele să mi se ia această viaţă, porunca îi va fi binevenită ; iată, deci, încă o pricină de a nu părăsi închisoarea.“ Şi, de atunci, în fiece noapte, răspundea cu o silă adîncă semnalelor lămpii. Ducesa îl socoti nebun de-a binelea cînd citi, în raportul asupra semnalizărilor, pe care i-l aducea Lodovico în toate dimineţile, aceste cuvinte stranii : *Nu vreau să fug ; vreau să mor aici !*

În timpul acestor cinci zile, atît de dureroase pentru Fabricio, Clelia se simţi şi mai nefericită decît el. Un gînd sfîşietor, pentru firea ei inimoasă, îi trecu prin minte : „Datoria mea e să fug la o mănăstire, cît mai departe de fortăreaţă. Cînd Fabricio va afla că nu mai sînt aici — şi îi voi da de ştire prin Grillo şi prin toţi temnicerii — atunci poate că va încerca să evadeze.“ Dar a intra la mănăstire însemna a renunţa pentru totdeauna să-l mai vadă, şi aceasta tocmai acum, cînd dovedea atît de limpede că simţămintele pe care, poate, le nutrise cîndva pentru ducesă, se spulberaseră ! Ce altă dovadă de dragoste mai mişcătoare ar fi putut da

un tînăr ? După şapte luni de închisoare, care-i zdruncinaseră puternic starea sănătăţii, el se împotrivea să-şi recapete libertatea ! Un om uşuratic, aşa cum spusele curtenilor îl zugrăviseră pe Fabricio în ochii Cleliei, ar fi sacrificat douăzeci de femei iubite ca să poată ieşi cu o zi mai devreme din temniţă ; şi ce n-ar fi făcut un asemenea om ca să scape dintr-o închisoare, unde otrava ameninţa în fiecare zi să-i curme viaţa ?

Clelia se arătă lipsită de tărie ; săvîrşi marea greşeală de a nu-şi căuta adăpost într-o mănăstire, ceea ce i-ar fi dăruit, în acelaşi timp, bunul prilej de a rupe cu marchizul Crescenzi. O dată săvîrşită această greşeală, cum să se mai împotrivească unui tînăr atît de plăcut, cu un fel de a fi atît de firesc, cu o inimă atît de caldă şi care-şi expunea viaţa unor groaznice primejdii, numai şi numai pentru puţina fericire de a o zări la fereastră ?

După cinci zile de luptă crîncenă cu ea însăşi, după lungi ceasuri în care se dispreţui adînc, Clelia se hotărî să răspundă scrisorii prin care Fabricio îi cerea să-i acorde fericirea de a sta de vorbă în capela de marmură neagră.

La drept vorbind, îi respingea această cerere şi încă prin vorbe destul de aspre ; dar, din secunda aceea, îşi pierdu orice linişte sufletească. În fiecare clipă, închipuirea i-l înfăţişa pe Fabricio pe cale de a fi răpus de otravă. Venea de cîte şase, de cîte opt ori în camera cu colivii ; simţea o nevoie pătimaşă să se încredinţeze cu ochii ei că Fabricio trăieşte.

„Dacă se mai află încă în fortăreaţă, îşi spunea ea, dacă este expus tuturor ticăloşiilor pe care tabăra marchizei Raversi le urzeşte, de bună seamă, împotriva lui, în scopul de a se descotorosi de contele Mosca, asta se datoreşte numai laşităţii mele, care m-a împiedicat să mă duc la mănăstire ! Căci ce altceva l-ar mai fi făcut să rămînă aici, în clipa în care ar fi ştiut că am plecat pentru totdeauna ?“

Şi fata aceasta, atît de sfioasă şi totodată atît de mîndră, merse pînă acolo încît se încumetă să întîmpine un refuz din partea temnicerului Grillo; ba mai mult, se expuse

tuturor comentariilor pe care omul acesta putea să le facă asupra straniei sale purtări. Se înjosi pînă într-atît, încît îl chemă la ea şi îi spuse cu un glas tremurat, care îi trăda toată taina, că peste cîteva zile Fabricio avea să-şi redobîndească libertatea şi că ducesa Sanseverina făcea, în acest scop, demersurile cele mai stăruitoare ; îi mai spuse că era adesea nevoie de un răspuns grabnic din partea deţinutului la unele propuneri care i se făceau şi îl rugă pe Grillo să-i îngăduie lui Fabricio să taie o deschizătură în oblonul ce-i acoperea fereastra, pentru ca ea să-i poată comunica prin semne veştile primite, de mai multe ori pe zi, de la doamna Sanseverina.

Grillo zîmbi, încredinţînd-o de respectul şi ascultarea lui. Clelia îi păstră o recunoştinţă nemărginită pentru faptul că temnicerul nu rosti nici un cuvînt mai mult ; era limpede că ştia prea bine tot ce se petrecea de multe luni încoace.

De îndată ce paznicul ieşi de la ea, Clelia se grăbi să facă semnalul stabilit, prin care îl chema pe Fabricio în unele împrejurări mai deosebite. Îi mărturisi tot ce îndrăznise.

„Vrei să mori otrăvit ? îi mai spuse ea. Nădăjduiesc să am puterea de a-l părăsi, într-una din zilele acestea, pe tatăl meu şi de a mă duce într-o mănăstire îndepărtată. Iată la ce mă vei fi silit să recurg. Poate că atunci nu te vei mai împotrivi planurilor care ţi s-ar propune pentru a scăpa de închisoare ; atîta timp cît eşti aici, trec prin clipe îngrozitoare, în care îmi pierd orice judecată. N-am contribuit, în viaţa mea, la nenorocirea cuiva şi nu pot îndura gîndul că din pricina mea vei muri. Asta m-ar umple de deznădejde, chiar dacă ar fi vorba de un necunoscut ; închipuie-ţi, deci, ce simt cînd îmi spun că un prieten, a cărui nesocotinţă mă nemulţumeşte adînc, dar pe care îl văd totuşi zilnic de atîta amar de vreme, se zbate poate, în clipa aceasta, în ghearele morţii. Uneori simt nevoia să aflu chiar de la dumneata că trăieşti.

Pentru a scăpa de această cumplită suferinţă, m-am înjosit adineauri pînă la a cere sprijinul unui subaltern, care ar fi putut să mi-l refuze şi care încă poate să mă pîrască... De altfel, dacă m-ar denunţa tatălui meu, poate că într-un fel aş fi mai fericită : aş pleca numai-decît la o mănăstire şi n-aş mai fi părtaşa fără de voie a chinuitoarelor dumitale nesocotinţe. Dar, crede-mă, toate acestea nu mai pot continua multă vreme ; te vei supune poruncilor ducesei. Eşti mulţumit. crudul meu prieten ? Chiar eu te rog să-l înşeli pe tatăl meu ! Cheamă-l pe Grillo şi fă-i un dar."

Fabricio era atît de îndrăgostit, iar cea mai uşoară manifestare a voinţei Cleliei îl umplea de o asemenea teamă, încît nici chiar acest ciudat mesaj nu-i dădu siguranţa că este iubit. Îl chemă pe Grillo şi îi plăti cu prisosinţă toate serviciile trecute ; cît despre cele viitoare, îi spuse că, pentru fiecare zi în care îi va fi îngăduit să folosească deschizătura făcută în oblon, va primi cîte un galben. Grillo rămase încîntat de această învoială.

— Am să vă vorbesc deschis, *monsignore* : vă învoiţi să mîncaţi în fiecare zi tainul rece ? Există un mijloc simplu pentru a vă feri de otrăvire. Dar vă rog să păstraţi cea mai mare taină : un paznic trebuie să vadă tot, dar să nu priceapă nimic... În loc de un singur cîine, voi avea mai mulţi şi le veţi da chiar dumneavoastră să guste din toate felurile din care veţi dori să mîncaţi. Cît despre vin, vă voi aduce din vinul meu şi nu vă veţi atinge decît de sticlele din care voi fi băut eu... Dar dacă excelenţa-voastră vrea să mă nenorocească pentru totdeauna, e de ajuns să împărtăşească aceste amănunte, fie chiar şi domnişoarei Clelia ; femeia e tot femeie. Dacă mîine se va certa cu dumneavoastră, poimîine, ca să se răzbune, va povesti toate aceste şiretlicuri tatălui ei, pentru care n-ar fi plăcere mai mare decît prilejul să poată spînzura un temnicer ! În afară de Barbone, generalul este, poate, omul cel mai rău din cetăţuie şi în asta şi stă adevărata primejdie a împrejurării în care vă aflaţi. Puteţi fi sigur că se pricepe de

minune să folosească otrava şi nu mi-ar ierta niciodată gîndul năstruşnic de a ţine aici trei sau patru căţei.

O nouă serenadă avu loc. Acum, Grillo răspundea tuturor întrebărilor lui Fabricio ; se hotărîse, totuşi, să fie prevăzător şi să nu o trădeze pe domnişoara Clelia care, după părerea lui, deşi era în pragul căsătoriei cu marchizul Crescenzi, cel mai bogat om din ducatele Parmei, se iubea, atît pe cît îngăduiau zidurile închisorii, cu drăgălaşul *monsignore* del Dongo. Iată însă că, răspunzînd ultimelor întrebări ale lui Fabricio despre serenadă, îl luă gura pe dinainte şi adăugă :

— Se zice că o va lua, curînd, de nevastă !

E lesne de închipuit ce însemnară aceste cîteva cuvinte pentru Fabricio. În noaptea aceea, nu răspunse semnalelor cu lampa decît ca să spună că era bolnav. A doua zi de dimineaţă, pe la orele zece, cînd Clelia se ivi în camera cu colivii, o întrebă pe un ton ceremonios, cu totul nou între ei, de ce nu-i spusese, pe faţă, că era îndrăgostită de marchizul Crescenzi şi că era pe punctul de a se mărita cu el ?

— Fiindcă nimic din toate acestea nu este adevărat, răspunse Clelia supărată.

E drept, însă, că explicaţiile ce urmară fură mai puţin limpezi : Fabricio băgă de seamă şi se folosi de această împrejurare ca să-i ceară din nou o întîlnire. Văzînd că buna ei credinţă este pusă la îndoială, Clelia se învoi de îndată, atrăgîndu-i totuşi atenţia că procedînd astfel, ea se dezonora pentru totdeauna în ochii lui Grillo. Seara, cînd se lăsă întunericul, intră în capela de marmură neagră, însoţită de cameristă ; se opri în mijlocul capelei, lîngă candelă. Camerista şi Grillo se retraseră la vreo treizeci de paşi, aproape de intrare. Clelia tremura ca varga. Cîte nu avea să-i spună ! În schimb îşi pusese în gînd să nu-i facă nici o mărturisire compromiţătoare. Numai că dragostea îşi are logica ei neînduplecată : dorinţa adîncă de a afla adevărul nu-ţi îngăduie să umbli cu ocolişuri deşarte, iar, pe de altă parte, dăruirea fără margini faţă de fiinţa iubită te face să uiţi teama că ai putea-o jigni.

Fabricio fu, mai întîi, uluit de frumusețea Cleliei ; de aproape opt luni, nu-i mai văzuse atît de aproape decît pe temniceri. Dar numele marchizului Crescenzi îi răscoli din nou mînia, care spori, cînd înțelese limpede că fata nu-i răspundea decît cu vorbe care încercau să-l cruțe. Clelia pricepu și ea că, în loc de a-i risipi bănuielile, i le întărea și mai mult și lucrul acesta nu-l putu îndura.

— Ți-ar pare bine, îi spuse ea cu dojană în glas și cu ochii plini de lacrimi, să știi că m-ai făcut să calc peste toate îndatoririle pe care le am față de mine însămi ? Pînă anul trecut, în ziua de 3 august, nu simțeam decît o totală lipsă de interes pentru bărbații care căutau să-mi fie pe plac. Aveam un dispreț nemărginit și poate chiar exagerat pentru felul de a fi al curtenilor ; toți cei ce huzureau la curte îmi displăceau. Și iată că am descoperit însușiri deosebite la un deținut, adus în ziua de 3 august în fortăreață. Fără să-mi dau seama, am trecut la început prin toate chinurile geloziei. Farmecele unei femei încîntătoare, pe care o cunosc bine, erau ca niște lovituri de pumnal în inima mea, deoarece credeam — și într-o oarecare măsură mai cred și acum — că deținutul acesta era legat de ea. Curînd, stăruințele amenințătoare ale marchizului Crescenzi, care îmi ceruse mîna, s-au întețit ; este foarte bogat, iar noi nu avem nici un fel de avere. Totuși, mă împotriveam cererii lui, pînă ce tatăl meu rosti cuvîntul „mănăstire". Am înțeles că, dacă voi părăsi fortăreața, nu voi mai putea veghea asupra vieții deținutului a cărui soartă mă îngrijora. Adevărata capodoperă a măsurilor luate de mine era faptul că, pînă în acel moment, el nu bănuia de loc ce cumplite primejdii îi amenință viața. Eram cu totul hotărîtă să nu-mi trădez nici tatăl, nici taina ; dar femeia aceasta, care desfășoară o activitate demnă de admirație, care dovedește o inteligență superioară și o voință de fier și care ocrotește pe deținut, i-a oferit — după cît am înțeles — mijloacele unei evadări. El le-a respins și s-a străduit să mă încredințeze că nu vrea să părăsească temnița, pentru ca să nu se

despartă de mine. Atunci, am făcut o mare greşeală : m-am luptat cu mine însămi cinci zile. Ar fi trebuit să caut de îndată adăpost într-o mănăstire şi să părăsesc fortăreaţa : pasul acesta mi-ar fi dat prilejul cel mai firesc de a rupe cu marchizul Crescenzi. N-am avut curajul să-l fac şi, din clipa aceea, am fost o fiinţă pierdută. Mi-am legat inima de un bărbat uşuratic : ştiu cum s-a purtat la Neapole ; ce motiv aş avea să-mi închipui că şi-ar fi schimbat firea ? Închis într-o temniţă aspră, a făcut curte unicei femei pe care putea s-o vadă şi care. în singurătatea lui, îl ajuta să-şi uite urîtul. Neizbutind să-i vorbească decît cu oarecare greutate, joaca aceasta a luat înfăţişarea înşelătoare a unei pasiuni. Fiindcă şi-a cîştigat o anumită faimă, datorită curajului său, deţinutul îşi închipuie că, înfruntînd unele primejdii destul de mari, numai pentru a o vedea mai departe pe fiinţa pe care crede că o iubeşte, ar putea dovedi că dragostea lui înseamnă mai mult decît o pornire trecătoare. Dar, de îndată ce se va afla iarăşi într-un oraş mare, înconjurat din nou de ispitele lumii, va redeveni cel care a fost altădată, un om împrăştiat, afemeiat, iar biata lui tovarăşă de închisoare îşi va sfîrşi zilele într-o mănăstire, uitată de acest om spulberatic şi căindu-se amarnic de mărturisirea pe care i-a făcut-o.

Această expunere recapitulativă, din care am reprodus doar esenţialul, fu întreruptă, bineînţeles, de douăzeci de ori, de Fabricio. Îndrăgostit nebuneşte, era întru totul încredinţat că nu iubise niciodată înainte de a o fi întîlnit pe Clelia şi că rostul vieţii lui era să trăiască numai pentru ea.

Cititorul îşi închipuie, fără îndoială, ce cuvinte frumoase rostea Fabricio în momentul cînd camerista îşi înştiinţă stăpîna că bătuse ora unsprezece şi jumătate şi că generalul putea să se întoarcă dintr-o clipă într-alta.

Despărţirea fu dureroasă.

— Poate te văd pentru ultima oară, îi spuse Clelia deţinutului ; o măsură ce ar folosi, de bună seamă, uneltirilor marchizei Raversi, îţi poate oferi un mijloc nemilos de a dovedi că nu eşti nestatornic. Şi Clelia îl

părăsi pe Fabricio, înecată de hohote de plîns şi moartă de ruşine că nu şi le putea ascunde faţă de cameristă şi, mai ales, faţă de temnicerul Grillo.

O a doua întrevedere n-ar mai fi fost cu putinţă decît atunci cînd generalul ar fi anunţat că e nevoit să-şi petreacă seara în oraş, poftit undeva, în societate. Dar, de cînd cu întemniţarea lui Fabricio şi cu grija pe care această întemniţare o stîrnise în mintea lui de curtean plin de rîvnă, guvernatorul găsise mai nimerit să se prefacă lovit de un acces aproape permanent de gută ; drumurile lui în oraş, subordonate cerinţelor unei politici iscusite, erau hotărîte, de cele mai multe ori, numai în clipa cînd se şi urca în trăsură.

De la întîlnirea din capela de marmură, Fabricio trăia într-o stare de permanentă exaltare. E adevărat că piedici mari păreau să se împotrivească încă fericirii lui depline ; dar avea totuşi suprema bucurie, la care nici nu îndrăznise să viseze, de a fi iubit de făptura cerească ce-i stăpînea toate gîndurile.

În cea de-a treia noapte de la întrevederea lor, semnalele făcute cu lampa încetară foarte devreme, aproape de miezul nopţii ; tocmai în clipa cînd acestea luaseră sfîrşit, o gugulie mare de plumb, azvîrlită prin partea de sus a oblonului, şi care fu cît pe ce să-i spargă capul, rupse geamurile de hîrtie, căzînd în celulă.

Pîntecoasa gugulie nu era însă atît de grea, pe cît o arăta volumul ei ; Fabricio o desfăcu cu multă uşurinţă şi găsi înăuntru o scrisoare de la ducesă. Prin mijlocirea arhiepiscopului, a cărui bunăvoinţă avusese grijă să şi-o asigure, ducesa cîştigase de partea ei un soldat din garnizoana fortăreţei. Omul acesta, dibaci aruncător cu praştia, trăsese pe sfoară pe soldaţii puşi de pază la colţuri şi la poarta palatului guvernatorului, sau izbutise să se înţeleagă cu ei.

„Trebuie să ieşi din închisoare cu ajutorul frînghiilor ; mă cutremur dîndu-ţi acest sfat : de două luni încheiate, şovăi să ţi-l dau ; însă viitorul politic se întunecă pe zi ce trece şi ne putem aştepta la orice. Dar,

să nu uit : reia imediat semnalele cu lampa, ca să ne dovedeşti că ai primit această primejdioasă scrisoare ; fă semnalele P, B *şi* G *prin alfabetul* Monaca *adică : patru, doisprezece şi doi. Nu voi răsufla liniştită pînă ce nu voi vedea acest semnal. Mă aflu în turn ; ţi se va răspunde* N *şi* O, *şapte şi cinci. O dată ce vei fi primit răspunsul, nu mai semnaliza nimic şi caută numai să înţelegi scrisoarea mea.“*

Fabricio se grăbi să asculte şi făcu semnalele stabilite, cărora le urmară răspunsurile anunţate ; apoi continuă citirea scrisorii.

„Ne putem aştepta la orice ; iată ce mi-au declarat trei oameni în care am cea mai deplină încredere, după ce i-am pus să jure pe Evanghelie *că-mi vor spune adevărul, oricît de crud ar fi el pentru mine. Primul dintre aceşti oameni e cel care l-a ameninţat pe chirurgul, dispus să te denunţe, la Ferrara, că va cădea peste el cu un cuţit în mînă ; al doilea ţi-a spus, la întoarcerea ta din Belgirato, că ar fi fost mult mai înţelept să tragi un foc de pistol în lacheul care intrase cîntînd în pădure, ţinînd de căpăstru un cal frumos, cam costeliv ; pe al treilea nu-l cunoşti, este un prieten de-al meu, hoţ de drumul mare, om de nădejde la nevoie, şi care are tot atît curaj ca şi tine ; pe acesta, mai ales, l-am rugat să-mi spună ce trebuie să faci.*

Toţi trei mi-au spus, fără ca nici unul să fi ştiut că m-am sfătuit şi cu ceilalţi doi, că este mult mai bine să rişti să-ţi frîngi gîtul, decît să petreci încă unsprezece ani şi patru luni sub ameninţarea neîntreruptă a unei otrăviri aproape sigure.

Trebuie să faci, timp de o lună, în camera ta, exerciţii de a te urca şi coborî cu ajutorul unei funii înnodate. Apoi, într-o zi de sărbătoare, cînd garnizoana cetăţii va primi o răsplată în vin, vei trece la fapta cea mare. Vei avea trei funii de mătase şi cînepă, de grosimea unei pene de lebădă ; cea dintîi, lungă de optzeci de picioare, pentru a coborî distanţa de treizeci şi cinci de picioare

de la fereastra ta pînă la portocali ; a doua, de trei sute de picioare — ceea ce va fi anevoios din cauza greutăţii ei — ca să cobori celc o sută optzeci de picioare, cît măsoară înălţimea turnului cel mare ; cca de-a treia, lungă de treizeci de picioare, îţi va sluji ca să cobori meterezul. Imi petrec toată vremea studiind zidul dinspre răsărit al turnului cel mare, adică dinspre Ferrara. O crăpătură, pricinuită de un cutremur de pămînt, a fost astupată cu ajutorul unui alt zid, servind de proptea şi care formează un plan înclinat. *Hoţul de drumul mare mă încredinţează că el ar fi în stare să coboare pe acolo, fără prea multă greutate şi numai cu riscul cîtorva zgîrieturi, lăsîndu-se să alunece pe planul înclinat făcut de acest zid-proptea. Porţiunea verticală n-are decît douăzeci şi opt de picioare ; partea aceasta este şi cea mai puţin păzită.*

Oricum ar fi, însă, hoţul meu, care a fugit în trei rînduri dintr-o închisoare şi care ţi-ar plăcea dacă l-ai cunoaşte, deşi urăşte de moarte pe oamenii din casta ta, hoţul meu de drumul mare, zic, sprinten şi îndemînatic ca tine, crede că ar alege mai curînd, ca să coboare, partea dinspre apus, cea din faţa micului palat locuit altădată de Fausta şi pe care îl cunoşti foarte bine. Ceea ce l-ar face să coboare pe acolo e faptul că zidul, deşi prea puţin înclinat, se află aproape întotdeauna acoperit de mărăcinişi ; sînt pe el crenguţe cît degetul mic de groase, care pot lesne zgîria dacă nu bagi de seamă, dar care sînt, pe de altă parte, foarte nimerite pentru a te agăţa de ele. Chiar azi de dimineaţă am cercetat, cu un ochean puternic, partea aceasta dinspre apus a turnului mare : locul care trebuie ales se află sub piatra cea nouă, pusă acum doi sau trei ani la balustrada terasei de sus. Coborînd în linie verticală, de sub această piatră, vei găsi, la început, o porţiune netedă de vreo douăzeci de picioare ; de-a lungul ei trebuie să cobori foarte încet (îţi închipui cum mi se opreşte inima cînd îţi dau aceste sfaturi cumplite, dar curajul constă în a şti să alegi răul cel mai mic, oricît ar părea el de înspăimîntător). După spaţiul neted, vei întîlni o por-

ţiune de vreo optzeci sau nouăzeci de picioare, plină de mărăcini foarte mari şi deşi, prin care se văd zburătăcind păsări, apoi o altă porţiune, cam de treizeci de picioare, acoperită numai cu ierburi, micsandre şi parechemiţe. Pe urmă, cînd te vei apropia de pămînt, vei da peste vreo douăzeci de picioare numai mărăciniş şi, în sfîrşit, peste vreo douăzeci şi cinci sau treizeci de picioare care au fost retencuite de curînd.

Ce m-ar face să aleg pentru coborîre partea aceasta e faptul că jos, exact în dreptul pietrei celei noi a balustradei de sus, se află o colibă de lemn, clădită de un soldat în grădina lui, colibă pe care căpitanul de geniu al cetăţii vrea să-l stlească s-o dărîme. Coliba are o înălţime de şaptesprezece picioare, e acoperită cu paie şi acoperişul ei este lipit de zidul cel mare al fortăreţei. Tocmai acoperişul acesta mă ispiteşte; în cazul unui accident nenorocit, ar micşora izbitura căderii. O dată ajuns acolo, jos, te vei afla în incinta meterezelor, destul de slab păzite; dacă cineva te opreşte, trage focuri de pistol şi apără-te timp de cîteva minute. Prietenul tău din Ferrara şi un alt om inimos, pe care eu îl numesc «hoţ de drumul mare», vor pîndi afară cu scări şi nu vor şovăi să treacă peste meterez, în partea unde acesta e destul de scund, pentru a alerga în ajutorul tău.

Meterezul n-are o înălţime mai mare de douăzeci şi trei de picioare şi e ridicat pe un povîrniş. Eu mă voi afla la poalele povîrnişului, cu o ceată numeroasă de oameni înarmaţi.

Nădăjduiesc să-ţi trimit vreo cinci-şase scrisori pe aceeaşi cale. Îţi voi repeta fără încetare aceleaşi instrucţiuni, în alţi termeni, ca să fiu sigură că ne-am înţeles întru totul. Bănuieşti cu ce strîngere de inimă îţi spun că prietenul «cu focul de pistol ce trebuia tras în lacheu», *care este totuşi omul cel mai de treabă şi se căieşte de moarte, crede că te vei alege doar cu un braţ rupt. Hoţul de drumul mare, cu mai multă experienţă în astfel de isprăvi, socoteşte însă că, dacă vei avea grijă să cobori foarte încet şi, mai ales, fără să te gră-*

beşti, libertatea nu te va costa decît vreo cîteva zgîrieturi. Marea greutate constă în procurarea funiilor ; şi, de cincisprezece zile, clipă de clipă nu mi-e gîndul decît la asta.

Nu răspund la nesocotinţa ta, la singurul lucru fără judecată pe care l-ai spus vreodată : «Nu vreau să fug!» Omul cu «focul de pistol ce trebuia tras în lacheu» *a exclamat că plictiseala din închisoare ţi-a luat minţile. Nu-ţi ascund că ne temem de* o *mare primejdie apropiată, care s-ar putea să grăbească ziua evadării tale. Ca să te înştiinţăm de această primejdie, lampa îţi va semnaliza de mai multe ori la rînd :*

CASTELUL A LUAT FOC !

Tu vei răspunde :

AU ARS ŞI CARŢILE MELE ?"

Scrisoarea conţinea încă cinci sau şase pagini pline cu amănunte ; era scrisă pe foiţă, cu litere microscopice.

„Toate acestea sînt foarte frumoase şi foarte bine ticluite, îşi zise Fabricio. Datorez veşnică recunoştinţă contelui şi ducesei ; vor crede, poate, că mi-a fost frică, dar nu voi fugi... A fugit vreodată cineva dintr-un loc unde se simte în culmea fericirii, ca să se arunce într-un groaznic surghiun, unde i-ar lipsi totul, pînă şi aerul pe care îl respiră ? Ce mă voi face după o lună de şedere la Florenţa ? Voi veni cu haine schimbate să dau tîrcoale pe la poarta cetăţuii acesteia şi să încerc să fur măcar o privire !"

A doua zi, Fabricio trecu prin clipe de spaimă ; se afla la fereastră, cam pe la ora unsprezece, admirînd priveliştea măreaţă şi aşteptînd momentul fericit în care o va zări pe Clelia, cînd Grillo intră, gîfîind, în cameră :

— Repede ! Repede ! monseniore, trîntiţi-vă pe pat, prefaceţi-vă că sînteţi bolnav ; trei judecători urcă aici ! O să vă ia un interogatoriu... Gîndiţi-vă bine ce le răspundeţi : vor să vă *înfunde !*

In timp ce rostea cuvintele de mai sus. Grillo se grăbi să astupe ferestruica din oblon, îl împinse pe Fabricio spre pat, apoi azvîrli peste el două-trei mantale.

— Spuneţi-le că vă e foarte rău şi vorbiţi puţin, mai ales puneţi-i să-şi repete întrebările, ca să aveţi timp să vă gîndiţi.

Cei trei judecători intrară. „Parcă ar fi trei inşi scăpaţi de la ocnă, îşi spuse Fabricio văzîndu-le mutrele slute, nu trei judecători !“ Erau îmbrăcaţi în caftane lungi şi negre ; salutară ceremonios şi se aşezară, fără un cuvînt, pe cele trei scaune care se aflau în odaie.

— Domnule Fabricio del Dongo, grăi cel mai în vîrstă, sîntem îndureraţi de trista însărcinare pe care o avem de îndeplinit pe lîngă dumneavoastră. Am venit să vă aducem la cunoştinţă încetarea din viaţă a tatălui dumneavoastră, excelenţa-sa marchizul del Dongo, al doilea înalt majordom-major al regatului lombardo-veneţian, cavaler al marii cruci a ordinelor... Fabricio izbucni în plîns.

— Doamna marchiză del Dongo, mama dumneavoastră, urmă judecătorul, vă înştiinţează despre aceasta printr-o scrisoare urgentă ; dar, cum a adăugat şi unele aprecieri ce nu se cad, curtea de justiţie, printr-o decizie dată ieri, a hotărît să vi se comunice numai anumite părţi din scrisoare. Domnul grefier Bona vă va citi aceste extrase.

După terminarea citirii, judecătorul se apropie de Fabricio, care rămăsese tot culcat, lăsîndu-l să urmărească, pe scrisoarea mamei sale, pasajele a căror copie îi fusese citită. Fabricio zări în scrisoare cuvintele : *întemniţare nedreaptă, cruntă pedeapsă pentru o crimă care nu există* — şi înţelese motivul vizitei judecătorilor. De altfel, în dispreţul lui pentru magistraţii necinstiţi, nu le răspunse decît următoarele :

— Sînt bolnav, domnilor, mistuit de slăbiciune şi mă veţi ierta că nu pot să mă scol.

După plecarea judecătorilor, Fabricio plînse multă vreme, apoi îşi spuse : „Sînt oare fătarnic ? Mi se părea că nu-l iubesc de loc...“

În ziua aceea şi în zilele următoare, Clelia păru foarte amărîtă ; îl chemă de mai multe ori, dar de-abia avu puterea să-i spună cîteva cuvinte. Într-o dimineaţă, în

cea de-a cincea zi de la prima lor întrevedere, îl vesti că va veni, pe înserate, în capela de marmură.

— Nu pot să-ţi vorbesc decît foarte puţin, îi zise ea intrînd în capelă. Tremura atît de tare, încît era nevoită să se sprijine de camerista ei. După ce o trimise să steu la uşa capelei, Clelia adăugă, cu o voce abia desluşită: Trebuie să-mi dai cuvîntul de onoare că o vei asculta pe ducesă şi că vei încerca să fugi în ziua în care îţi va porunci şi în chipul arătat de ea sau, de nu, mîine plec la mănăstire şi îţi jur aici că nu-ţi voi mai vorbi toată viaţa mea.

Fabricio rămase mut.

— Făgăduieşte-mi, zise Clelia cu lacrimi în ochi şi parcă scoasă din fire, sau de nu, vorbim acum pentru ultima oară. M-ai pus într-o situaţie îngrozitoare: eşti încă aici din pricina mea şi fiecare zi poate fi ultima din viaţa dumitale... În clipa aceea, Clelia se simţi atît de sfîrşită, încît fu silită să se rezeme de un jilţ uriaş, aşezat pe vremuri în mijlocul capelei, pentru a fi folosit de prinţul prizonier. Era gata să leşine.

— Ce trebuie să făgăduiesc ? spuse Fabricio, cu glas sugrumat.

— Ştii prea bine.

— Jur, deci, să mă arunc de bunăvoie într-o cumplită suferinţă şi să mă osîndesc a trăi departe de tot ce am mai scump pe lume.

— Vorbeşte mai limpede.

— Jur să ascult de ducesă şi să fug în ziua în care va dori şi cum va voi ea. Dar ce-am să mă fac cînd voi fi departe de dumneata ?

— Jură-mi că vei fugi, orice s-ar întîmpla.

— Cum, eşti hotărîtă să te căsătoreşti cu marchizul Crescenzi, de îndată ce nu voi mai fi aici ?

— Ah, dumnezeule ! ce inimă crezi că am ?... Dar jură-mi o dată, sau nu voi mai avea nici o singură clipă de linişte.

— Ei bine, jur să fug de aici în ziua în care doamna Sanseverina îmi va porunci, orice s-ar întîmpla pînă atunci.

Indată ce-i smulse jurămîntul, Clelia se simţi atît de istovită încît, după ce îi mulţumi lui Fabricio, fu nevoită să se retragă :

— Dacă te-ai fi încăpăţînat să rămîi, îi spuse ea, totul era pregătit pentru plecarea mea mîine dimineaţă. Iar azi te-aş fi văzut pentru ultima oară. Făgăduisem aceasta sfintei fecioare ! Acum, de îndată ce voi fi în stare să ies din camera mea, mă voi duce să cercetez înfricoşătorul zid de sub piatra cea nouă a balustradei.

A doua zi, lui Fabricio i se strînse inima văzînd-o cît era de trasă la faţă. Clelia îi spuse, de la fereastra camerei cu colivii :

— Să nu ne amăgim pe noi înşine, dragă prietene ; cum prietenia noastră este şi ea, întrucîtva, un păcat, nu mă îndoiesc că ne paşte nenorocul. Vei fi poate descoperit cînd vei căuta să fugi, deci pierdut pentru totdeauna, dacă nu se va întîmpla chiar ceva şi mai rău ; oricum, trebuie să ne supunem înţelepciunii omeneşti, care ne porunceşte să încercăm totul. Pentru ca să cobori pe dinafara turnului celui mare, îţi trebuie o funie lungă de peste două sute de picioare. Cu toate străduinţile mele, de cînd cunosc planul ducesei, n-am izbutit să-mi procur decît vreo cîteva funii care, legate cap la cap, abia dacă ajung să aibă, împreună, vreo cincizeci de picioare. În urma unui ordin de zi al guvernatorului, toate funiile găsite în fortăreaţă au fost arse, iar în fiecare seară se scot funiile puţurilor care, de altminteri, sînt aşa de slabe, încît adesea se rup ridicînd chiar şi uşoara lor povară... Roagă-te lui dumnezeu să mă ierte, căci îl trădez pe tatăl meu şi, fiică nevrednică ce sînt, mă trudesc să-i pricinuiesc o supărare de moarte. Roagă-te lui dumnezeu pentru mine şi, dacă vei scăpa cu viaţă, jură că ai să închini slavei lui toate clipele vieţii dumitale.

Iată ce idee mi-a venit : peste opt zile, voi ieşi din fortăreaţă ca să mă duc la nunta uneia din surorile marchizului Crescenzi. Mă voi întoarce seara acasă, precum se cuvine, dar voi face tot ce-mi va sta în putinţă ca să mă întorc cît mai tîrziu şi poate că Barbone nu va în-

drăzni să mă cerceteze prea de aproape. La nunta surorii marchizului, vor veni cele mai înalte doamne de la curte ; fără îndoială, şi doamna Sanseverina. În numele domnului, fă în aşa fel ca una din aceste doamne să-mi dea un pachet cu funii bine strînse, nu prea groase şi reduse la un volum cît mai mic ! Chiar de-aş înfrunta o mie de primejdii de moarte, voi căuta ca prin orice mijloc, oricît de periculos, să strecor pachetul cu frînghii în cetăţuie, în pofida, vai !, a tuturor îndatoririlor mele de fiică. Dacă tatăl meu află, nu ai să mă mai vezi niciodată ; dar oricare ar fi soarta care mă pîndeşte, voi fi fericită, în limitele unei prietenii de soră, dacă îţi pot ajuta să te salvezi.

În seara aceea, prin semnale luminoase cu lampa, Fabricio o înştiinţă pe ducesă de prilejul unic care se ivea de a trimite frînghiile de care avea nevoie. Dar o imploră să păstreze cea mai mare taină asupra acestui lucru, chiar faţă de conte, ceea ce ei i se păru ciudat. „E nebun, îşi spuse ducesa, închisoarea l-a schimbat ; înainte nu era atît de prăpăstios."

A doua zi, o gugulie de plumb, aruncată de omul cu praştia, îl înştiinţă pe deţinut că trecea prin cea mai mare primejdie ; persoana care îşi lua sarcina de a introduce frînghiile în cetăţuie îi salva într-adevăr, şi la timp, viaţa. Fabricio se grăbi să aducă această veste la cunoştinţa Cleliei. Aceeaşi gugulie de plumb îi procurase deţinutului şi o schiţă foarte amănunţită a zidului dinspre apus, de-a lungul căruia trebuia să coboare din înaltul turnului cel mare, în curtea cuprinsă între metereze. Din acest loc, era destul de uşor de ieşit, căci meterezele nu aveau mai mult de douăzeci şi trei de picioare şi erau destul de slab păzite. Pe dosul planului era scris, cu o scriere măruntă şi fină, un minunat sonet : un suflet generos îl îndemna pe Fabricio să fugă, ca să nu lase să i se ticăloşească sufletul şi să i se vlăguiască trupul în cei unsprezece ani de temniţă pe care îi mai avea de făcut.

Aici, un amănunt, menit să-l ajute pe cititor să înţeleagă curajul ducesei de a-l îndemna pe Fabricio la o

evadare atît de primejdioasă, ne sileşte să întrerupem pentru o clipă povestirea acestei îndrăzneţe isprăvi.

Ca toate partidele care nu se află la putere, partidul Raversi nu era tocmai unit. Cavalerul Riscara nu-l putea suferi pe procurorul Rassi, de cînd acesta îl făcuse să piardă un proces mare în care, la drept vorbind, dreptatea nu era de partea lui. Datorită lui Riscara, principele primise o anonimă, care îl înştiinţa că o copie a sentinţei lui Fabricio fusese trimisă cu adresă oficială guvernatorului cetăţuii. Marchiza Raversi, această iscusită conducătoare de partid, fu peste măsură de mîniată de nefericita iniţiativă a cavalerului şi îl vesti de îndată pe procuror, care-i era prieten ; marchiza găsea foarte firesc ca procurorul să vrea să obţină ceva de la ministrul Mosca, atîta timp cît acesta mai era la putere. Rassi se înfăţişă plin de curaj la palat, socotind că va scăpa ieftin, cu cîteva picioare în spate ; alteţa-sa nu se putea lipsi de un jurist iscusit şi Rassi trimisese în surghiun, sub învinuirea că ar fi liberali, singurii oameni din ţară, un judecător şi un avocat, care ar fi putut să-i ia locul.

Scos din fire, principele îl copleşi cu ocări şi se repezi la el să-l bată.

— Toată pozna a făcut-o un grefier, răspunse Rassi cu cel mai desăvîrşit sînge rece ; comunicarea sentinţei este cerută de lege, ar fi trebuit să fie făcută a doua zi după întemniţarea numitului del Dongo în cetăţuie. Grefierul, plin de rîvnă, şi-a închipuit că a uitat s-o facă şi mi-a adus la semnat adresa de trimitere ca o simplă formalitate.

— Şi vrei să mă faci să cred o minciună atît de gogonată ? strigă principele turbat de furie. Spune, mai bine, că te-ai vîndut ticălosului de Mosca şi că de asta te-a şi decorat cu marea cruce. Dar să nu crezi că scapi numai cu cîteva picioare ; am să te tîrăsc la judecată şi am să te dau afară în chipul cel mai ruşinos.

— Puteţi să mă daţi şi în judecată ! răspunse Rassi, sigur de el. Ştia că era mijlocul cel mai sigur de a-l potoli pe principe : legea e de partea mea şi nu dispuneţi

de un al doilea Rassi care să se priceapă s-o ocolească. Ştiu eu că n-o să mă daţi afară, chiar dacă uneori sînteţi aspru ; pe de o parte, sînteţi însetat de sînge, dar pe de alta, ţineţi să vă păstraţi stima italienilor cu scaun la cap ; această stimă este un *sine qua non* pentru ambiţia dumneavoastră. Aşa că mă veţi rechema la cel dintîi act de asprime de care firea dumneavoastră va avea nevoie şi, potrivit obiceiului, vă voi mijloci o sentinţă dată în deplină ordine, de nişte judecători moi şi de ajuns de cumsecade, ceea ce vă va potoli pornirea. Încercaţi să găsiţi, în toate statele dumneavoastră, un om la fel de folositor ca mine !

Spunînd acestea, Rassi fugi ; scăpase cu o lovitură de riglă, bine croită, şi cu cinci sau şase picioare în spate. De cum ieşi din palat, plecă la moşia sa de la Riva ; îi era oarn frică să nu se trezească cu o lovitură de pumnal, primită în cele dintîi clipe de mînie, dar nu se îndoia că, în mai puţin de cincisprezece zile, un curier avea să-l recheme în capitală. Tot timpul pe care-l petrecu la ţară, se strădui să pună la cale un mijloc sigur de corespondenţă cu contele Mosca ; era nebuneşte îndrăgostit de titlul de baron şi se gîndea că suveranul făcea prea mare caz de noblete, însuşire odinioară sublimă, pentru ca să i-l acorde vreodată ; pe cîtă vreme contele, foarte mîndru de originea sa, nu preţuia decît nobleţea dovedită prin titluri dinainte de 1400.

Procurorul general nu se înşelase de fel în presupunerile sale ; nu trecuseră bine opt zile de cînd se afla la moşie şi iată că se pomeni — ca din întîmplare — cu un prieten al principelui, care-l sfătui să se întoarcă fără întîrziere la Parma. Alteţa-sa îl primi rîzînd, apoi îşi luă un aer foarte serios şi îl puse să jure pe *Evanghelie* că va păstra cea mai mare taină asupra celor ce avea să-i spună ; Rassi jură cu cea mai prefăcută convingere şi principele, cu privirea scăpărînd de ură, strigă că nu se va simţi stăpîn la el acasă, atîta vreme cît del Dongo va mai rămîne în viaţă.

— Nu pot nici s-o alung pe ducesă, adăugă el, nici să-i mai rabd prezența aici ; privirile ei mă înfruntă și nu mă lasă să trăiesc.

După ce îl lăsă să-și verse focul, Rassi, care în tot acest timp se prefăcu peste măsură de încurcat, exclamă :

— Dorința alteței-voastre va fi, desigur, îndeplinită, dar lucrul este îngrozitor de greu : nu există nici o modalitate fățișă de a condamna la moarte pe un del Dongo pentru uciderea unui Giletti ; și așa, a fost o adevărată scamatorie că am putut scoate din această întîmplare doisprezece ani de temniță. Afară de asta, bănuiesc că ducesa a dat de urma a trei țărani, care lucrau la săpăturile de la Sanguigna și care se aflau afară din șanț în clipa în care tîlharul de Giletti l-a atacat pe del Dongo.

— Și unde se află acești martori ? întrebă principele sîcîit.

— Cred că sînt ascunși în Piemont. Ar trebui să născocim o conspirație împotriva excelenței-voastre.

— Mijlocul de care vorbești își are primejdiile lui, spuse principele, căci tocmai bine dă de gîndit la lucrul acesta.

— Totuși, spuse Rassi cu o prefăcută nevinovăție, ăsta-i tot arsenalul meu oficial.

— Rămîne otrava...

— Dar cine să i-o dea ? Imbecilul de Conti ?

— După cît se spune, nu ar fi la prima încercare...

— Ar trebui ațițat, reluă Rassi. De altfel, cînd l-a trimis pe lumea cealaltă pe căpitanul acela, nu avea nici treizeci de ani, era îndrăgostit și mult mai puțin fricos ca astăzi. Fără îndoială, totul trebuie să se plece în fața rațiunii de stat, dar, luat așa, pe neașteptate și la prima vedere, cred că un singur om ar putea aduce la îndeplinire aceste porunci ale suveranului nostru, și anume un oarecare Barbone, intendentul temniței, pe care del Dongo l-a dat peste cap cu o singură palmă, chiar în prima zi cînd a fost dus acolo.

Principele, o dată liniștit, prelungi convorbirea și o încheie dînd procurorului general o păsuire de o lună ;

Rassi ceruse două. A doua zi primi, pe ascuns, o recompensă de o mie de galbeni. Timp de trei zile chibzui adînc ; a patra, se reîntoarse la raţionamentul lui, care i se părea limpede : „Singur contele Mosca va avea tăria să se ţină de cuvînt, fiindcă, făcîndu-mă baron, îmi dă ceva care pentru el n-are nici un preţ ; *secundo*, vestindu-l, scap cu siguranţă de o crimă, pentru care aproape că am fost plătit dinainte ; *terzio*, mă răzbun pentru primele lovituri umilitoare primite de cavalerul Rassi". În noaptea următoare, aduse la cunoştinţa contelui Mosca toată convorbirea lui cu suveranul.

Contele făcea, în taină, curte ducesei ; continua, într-adevăr, să nu o vadă la ea acasă decît de două ori pe lună, dar aproape în fiecare săptămînă, şi ori de cîte ori ştia să născocească prilejul de a-i vorbi de Fabricio, ducesa, însoţită de Chékina, venea seara, tîrziu, pentru cîteva clipe, în grădina lui. Se pricepea să se ascundă pînă şi de vizitiu, care îi era devotat şi o credea în vizită într-o casă vecină.

E uşor de închipuit că, de îndată ce află de la procuror cumplita taină, contele îi făcu ducesei semnalul convenit. Deşi era în plin miez de noapte, ea îl rugă, prin Chékina, să treacă o clipă pe la ea. Încîntat ca un îndrăgostit de această amăgire de intimitate, contele şovăia, totuşi, să-i mărturisească adevărul : îi era teamă să nu o vadă pierzîndu-şi minţile de durere.

După ce căută cuvintele cele mai potrivite pentru a îndulci cumplita veste, sfîrşi prin a-i spune totul ; nu avea tăria să păstreze o taină pe care ea stăruia s-o afle. În aceste nouă luni, marea nenorocire care o lovise pe ducesă, avusese o adîncă înrîurire asupra firii ei pătimaşe, călind-o, astfel că nu izbucni în lacrimi sau văicăreli.

A doua zi seara, puse să i se facă lui Fabricio semnalul de mare primejdie :

A LUAT FOC CASTELUL

El răspunse limpede :

AU ARS ŞI CĂRŢILE MELE ?

Din fericire, în aceeaşi noapte, ducesa putu să-i trimită o scrisoare în gugulia de plumb. Opt zile după aceea, avu loc nunta surorii marchizului Crescenzi, cu prilejul căreia ducesa săvîrşi o mare nesocotinţă, de care vom vorbi la locul potrivit.

Capitolul al douăzeci şi unulea

Cu aproape un an mai înainte de aceste zile ale restriştii sale, ducesa se întîlnise cu un om puţin obişnuit, într-o seară cînd, apucată de *luna* [1], cum se spune în acel ţinut, se dusese, pe nepusă masă, la castelul ei de la Sacca, dincolo de Colorno, pe dealul care se înalţă deasupra Padului. Ducesei îi plăcea să îngrijească de această moşie ; îi era mai ales dragă pădurea întinsă care îmbracă dealul, coborînd pînă în apropierea castelului, şi în care pusese să se facă poteci spre locurile cele mai pitoreşti.

— O să vă răpească tîlharii, frumoasă ducesă, îi spuse într-o zi principele ; e peste putinţă ca o pădure, în care se ştie că vă plimbaţi, să rămînă pustie. Spunînd aceasta, se uită la conte, închipuindu-şi că i-a aţiţat gelozia.

— Nu-mi este de loc teamă să mă plimb prin pădurile mele, alteţă-serenisimă, răspunse ducesa cu un aer nevinovat ; mă simt în siguranţă la gîndul că nu am făcut nimănui nici un rău ; aşa că cine ar putea oare să mă urască ? Aceste cuvinte fuseseră socotite îndrăzneţe ; ele aminteau suveranului de ocările liberalilor, oameni foarte obraznici.

În ziua plimbării cu pricina, ducesa îşi reaminti de vorbele principelui, în clipa în care îşi dădu seama că un om, în straie ponosite, se ţine după ea prin pădure, la o oarecare depărtare ! La o cotitură neaşteptată, se po-

---

[1] În limba italiană : *aver la luna* — a fi prost dispus.

meni cu el atît de aproape, încît înlemni. Primul lucru pe care îl făcu fu să-şi strige paznicul, rămas cam la o mie de paşi în urmă, în răzorul cu flori de lîngă castel. Necunoscutul apucă însă să vină spre ea şi să-i cadă la picioare. Era tînăr, foarte frumos, dar îmbrăcat ca vai de lume : hainele îi erau sfîşiate aproape de sus pînă jos ; în ochi îi lucea însă văpaia unei inimi pătimaşe.

— Sînt osîndit la moarte, sînt medicul Ferrante Palla, eu şi cei cinci copii ai mei murim de foame.

Ducesa îşi dădu seama că era înspăimîntător de slab ; dar ochii lui erau atît de frumoşi şi plini de o înflăcărare atît de galeşă, încît înlăturau presupunerea unei nelegiuiri. „Asemenea ochi, îşi spuse ea, ar fi trebuit să-i facă Pallagi [1] sfîntului Ion în pustiu, pe care l-a pus în catedrală." Gîndul i se dusese la acest sfînt Ion din pricina slăbiciunii de necrezut a lui Ferrante. Îi întinse cei trei galbeni pe care îi avea în pungă, cerîndu-i iertare că îi dădea atît de puţin, dar tocmai plătise grădinarului simbria. Ferrante îi mulţumi fierbinte.

— Vai, spuse el, altădată locuiam şi eu în oraş, vedeam femei frumos îmbrăcate ; dar de cînd am fost condamnat la moarte, fiindcă mi-am făcut datoria de cetăţean, trăiesc prin păduri ; vă urmăream nu ca să vă cerşesc un ban sau ca să vă jefuiesc, ci ca un sălbatic răpit de o frumuseţe îngerească. E atîta timp de cînd nu am mai văzut două mîini albe şi frumoase !

— Ridică-te, îi spuse ducesa, văzîndu-l că stă atîta în genunchi.

— Îngăduiţi-mi să rămîn aşa, stărui Ferrante ; o asemenea poziţie îmi dovedeşte că în clipa asta nu mă îndeletnicesc cu furtul, şi lucrul acesta mă linişteşte ; fiindcă veţi şti că, de cînd sînt împiedicat să-mi exercit profesia, trăiesc din furt. În clipa de faţă, nu sînt însă decît un simplu muritor care se închină în faţa sublimei frumuseţi. Ducesa înţelese că era cam nebun, dar nu se sperie, căci îi citea în ochi sufletul bun şi avîntat ; de altfel, nu-i displăceau oamenii deosebiţi.

---

[1] Pallagi (1775—1860) : pictor şi decorator din Bologna.

— Cum vă spuneam, sînt medic. Făceam curte soţiei spiţerului *Sarasine* din Parma. Ne-a prins şi a gonit-o împreună cu cei trei copii pe care i-a bănuit, pe bună dreptate, a fi ai mei, nu ai lui. De atunci, am mai avut doi. Mama şi cei cinci copii trăiesc în cea mai neagră sărăcie, într-un fel de cocioabă înjghebată cu mîinile mele, în pădure, cam la vreo leghe de aci, căci trebuie să mă feresc de jandarmi, iar biata femeie nu vrea să se despartă de mine. Am fost condamnat la moarte, şi cu temei : conspiram. Îl urăsc de moarte pe principe, care este un tiran. Nu am putut fugi din lipsă de bani. Dar nenorocirile mele nu se opresc aci şi ar fi trebuit de o mie de ori să mă omor : nu o mai iubesc pe nefericita care mi-a dăruit cei cinci copii şi care s-a nenorocit din pricina mea, ci pe o altă femeie. Dar, dacă mă omor, copiii şi mama lor vor pieri de foame.

Omul părea să vorbească deschis, din inimă.

— Şi din ce trăieşti ? îl întrebă ducesa înduioşată.

— Mama copiilor toarce ; fata cea mare e ţinută pe mîncare la ferma unor liberali, ca să vadă de oi, iar eu jefuiesc la drumul mare, între Piacenza şi Genua.

— Cum împaci jaful cu principiile dumitale liberale ?

— Însemn numele celor pe care îi jefuiesc şi, în ziua în care îmi voi face un rost, am să le dau înapoi banii furaţi. Socotesc că un tribun al poporului, ca mine, depune o muncă şi, ţinînd seama de caracterul ei primejdios, această muncă face o sută de franci pe lună. De aceea, am grijă să nu iau mai mult de o mie două sute de franci pe an. Ba nu, mă înşel : mai fur şi ceva pe deasupra, ca să pot face faţă cheltuielilor cerute de tipărirea lucrărilor mele.

— Ce lucrări ?

— *...va avea ea vreodată o cameră şi un buget ?.*

— Cum ? spuse ducesa uimită, dumneata eşti faimosul Ferrante Palla, unul din cei mai mari poeţi ai veacului ?

— Faimos poate, dar nefericit cu siguranţă.

— Şi un om cu talentul dumitale, domnule, este silit să fure ca să trăiască ?

— Poate tocmai de asta am oarecare talent. Pînă acum, toţi autorii noştri, care au ajuns cunoscuţi, erau plătiţi de guvern sau de cultul pe care voiau să-l dărîme. Eu, *primo*, îmi primejduiesc viaţa ; *secundo*, gîndiţi-vă, doamnă, la tot ce se petrece în mine, cînd pornesc la jaf. Am oare dreptul să fac ce fac ? Situaţia de tribun aduce, oare, destule foloase ca să merite, într-adevăr, o sută de franci pe lună ? Am două cămăşi, hainele pe care le vedeţi, cîteva hîrburi de arme şi sînt sigur că o să sfîrşesc cu gîtul în juvăţ : îndrăznesc să cred că sînt dezinteresat. Aş fi fericit fără această iubire fatală, din pricina căreia nu mai aflu decît silă alături de mama copiilor mei. Sărăcia îmi apasă pe suflet, fiindcă e urîtă : îmi plac veşmintele frumoase, mîinile albe...

Se uita în aşa fel la mîinile ei, încît ducesei îi fu teamă.

— Rămîi cu bine, domnule, îi spuse ea : pot să-ţi fiu cumva de folos la Parma ?

— Cugetaţi din cînd în cînd în felul următor : sarcina lui este să trezească cugetele şi să nu le lase să înceapă în falsa fericire, strict materială, pe care o prilejuiesc monarhiile. Serviciul pe care îl aduce concetăţenilor lui face, oare, o sută de franci pe lună ?... Nenorocirea mea este că sînt îndrăgostit, adăugă el cu multă duioşie, şi de aproape doi ani inima îmi este cu totul stăpînită de dumneavoastră. Dar pînă azi v-am văzut fără să vă inspir teamă. Şi o rupse la fugă cu o repeziciune de necrezut, care pe ducesă o uimi şi o linişti. Jandarmilor le-ar fi greu să pună mîna pe el, se gîndi ea ; e nebun de-a binelea.

— E scrîntit, îi spuseră şi oamenii de la conac ; ştim de mult că e îndrăgostit de doamna ; de cîte ori vine doamna pe aici, îl vedem rătăcind prin părţile din deal ale pădurii şi, îndată ce doamna pleacă, vine şi zăboveşte peste tot pe unde a văzut-o stînd ; apoi adună florile care se întîmplă să cadă din buchetele doamnei şi le poartă o vreme la prăpădita lui de pălărie.

— Şi de ce nu mi-aţi vorbit niciodată de nebuniile astea ? le spuse, aproape dojenindu-i, ducesa.

— Ne era teamă ca doamna să nu povestească ceva ministrului Mosca. Bietul Ferrante e de treabă ! N-a făcut niciodată rău nimănui şi fiindcă îi e drag Napoleon al nostru, l-au osîndit la moarte.

Ducesa nu suflă un cuvînt ministrului despre această întîmplare şi cum, de patru ani, era primul lucru pe care i-l ascundea, trebui să se oprească de zeci de ori în mijlocul unei fraze. Se întoarse la Sacca aducînd cu ea aur, dar Ferrante nu se mai arătă. Peste cincisprezece zile, se întoarse din nou : Ferrante, după ce o urmări cîtva timp prin pădure, ţopăind la o sută de paşi, se repezi dintr-o dată spre ea cu iuţeala eretelui şi-i căzu la picioare, ca şi întîia oară.

— Unde erai acum cincisprezece zile ?

— În munţi, dincolo de Novi, să jefuiesc nişte negustori care se întorceau cu catîrii lor de la Milano, unde se duseseră să vîndă untdelemn.

— Primeşte punga asta.

Ferrante luă punga, luă din ea un galben, pe care-l sărută şi îl băgă în sîn, apoi i-o dădu înapoi.

— Îmi dai înapoi punga, dar, pe de altă parte, jefuieşti.

— Fără îndoială ; aşa mi-e rostul, niciodată nu trebuie să am mai mult de o sută de franci. Mama copiilor mei are acum optzeci de franci şi eu douăzeci şi cinci ; am, deci, cinci franci peste ce se cuvine şi, dacă aş fi spînzurat în clipa asta, m-ar mustra cugetul. Am luat galbenul ăsta fiindcă mi l-aţi dat dumneavoastră şi fiindcă vă iubesc.

Tonul acestei declaraţii foarte simple fu desăvîrşit. „Iubeşte cu adevărat", îşi spuse ducesa.

În ziua aceea, Ferrante avea o înfăţişare cu totul rătăcită. Spuse că erau la Parma nişte oameni care îi datorau şase sute de franci şi că ar fi putut drege, cu suma aceasta, cocioaba în care se rebegeau bieţii lui copilaşi.

— Aş să-ţi împrumut eu aceşti şase sute de franci, îi spuse ducesa adînc mişcată.

— Dar atunci, partidul care îmi este potrivnic nu m-ar ponegri şi n-ar spune că eu, omul binelui public, mă vînd ?

Induioşată, ducesa îi oferi o ascunzătoare la Parma, dacă se învoia să-i jure că, pentru moment, nu avea să-şi exercite magistratura în oraş şi, mai ales, nu avea să aplice sentinţele de moarte pe care, spunea el, le dăduse *in petto* [1] :

— Şi dacă voi fi spînzurat în urma acestei nesocotinţe, spuse Ferrante plin de gravitate, cine o să fie de vină că toţi ticăloşii aceştia, atît de dăunători poporului, vor trăi mai departe, ani la rînd ? Ce-o să spună tatăl meu cînd mă va primi pe lumea cealaltă ?

Ducesa îi vorbi stăruitor despre copilaşii lui, pe care umezeala din pădure putea să-i îmbolnăvească şi să-i omoare ; în cele din urmă, Ferrante primi ascunzătoarea din Parma.

In singura după-amiază pe care o petrecuse la Parma după căsătoria sa, ducele Sanseverina arătase ducesei o ascunzătoare foarte ciudată, în colţul dinspre miazăzi al palatului ce-i purta numele. Zidul faţadei, datînd din evul mediu şi gros de opt picioare, fusese scobit pe dinăuntru ; în el se afla o ascunzătoare înaltă de douăzeci de picioare, dar largă numai de două. Chiar alături, putea fi admirat acel castel de apă, pomenit de toţi călătorii de seamă, vestită lucrare durată în secolul al XII-lea, cu prilejul asedierii Parmei de către împăratul Sigismund [2], şi care, mai tîrziu, fusese cuprinsă în incinta palatului Sanseverina.

Puteai intra în ascunzătoare împingînd din afară o piatră uriaşă, care pivota pe un drug de fier înfipt în mijlocul ei. Ducesa era atît de adînc mişcată de nebunia lui Ferrante şi de soarta copiilor pentru care el se încăpăţîna să nu primească nici un dar de preţ, încît îi îngădui să folosească ascunzătoarea un timp mai îndelungat. O

---

[1] In sinea sa (în limba italiană, în original).

[2] Sigismund I (1361—1437) : din 1411, împărat al aşa-numitului Sfînt Imperiu Roman de naţiune germană : rege al Ungariei şi al Cehiei ; a întreprins campanii de jaf în Italia.

lună mai tirziu, îl întîlni din nou, tot în pădurea de la Sacca şi, cum în ziua aceea era ceva mai liniştit, îl lăsă să-i recite unul din sonetele sale, care îi păru pe potriva sau chiar mai presus de tot ce se scrisese mai frumos în Italia în ultimele două veacuri. Ferrante obţinu mai multe întrevederi ; dar dragostea lui se aprinse, începu să fie supărătoare şi ducesa îşi dădu seama că patima lui se conforma legilor oricărei iubiri căreia i se dă putinţa să întrevadă o licărire de nădejde. Îl trimise atunci înapoi, în pădure, şi îi interzise să-i mai vorbească : Ferrante se supuse de îndată, cu cea mai desăvîrşită ascultare. Lucrurile se aflau în acest stadiu, cînd Fabricio fu arestat. Trei zile după aceea, la căderea nopţii, un călugăr capucin se înfăţişă la intrarea palatului Sanseverina ; avea, spunea el, o taină însemnată de dezvăluit stăpînei casei. Ducesa era atît de copleşită de durere, încît porunci să fie lăsat să intre ; era Ferrante.

— Se săvîrşeşte aici o nouă nelegiuire, de care tribunul poporului trebuie să ia cunoştinţă, îi spuse omul acesta nebun de dragoste. Pe de altă parte, neavînd altă calitate decît aceea de simplu particular, adăugă el, nu pot oferi doamnei ducese Sanseverina decît viaţa mea, şi am venit să i-o aduc.

Acest sincer devotament din partea unui hoţ şi a unui nebun o mişcă adînc pe ducesă. Stătu îndelung de vorbă cu omul care trecea drept cel mai mare poet din nordul Italiei şi plînse mult. „Iată un om care-mi înţelege aleanul, îşi spuse ea. A doua zi, la ceasul cînd se rosteşte *Ave Maria*, Ferrante se arătă din nou, de data aceasta în chip de servitor, purtînd livrea.

— Nu m-a lăsat inima să plec din Parma ; am auzit spunîndu-se o grozăvie pe care buzele mele nu vor repeta-o — şi iată-mă. Gîndiţi-vă, doamnă, la ceea ce nu voiţi să primiţi ! Fiinţa pe care o aveţi în faţa ochilor nu e o păpuşă de curte, este un om !

Stătea în genunchi rostind aceste cuvinte, cu o căutătură ce le dădea întreaga lor greutate.

— Ieri, adăugă el, mi-am spus : A plîns în faţa mea ; înseamnă că era mai puţin nefericită.

— Dar, domnule, gîndeşte-te la primejdiile care te pîndesc din toate părţile : dacă rămîi în oraş, vei fi arestat !

— Tribunul vă spune : Doamnă, ce-i viaţa cînd vorbeşte datoria ? Şi omul nefericit, care are durerea să nu mai ţină pătimaş la virtute, de cînd este mistuit de dragoste, va adăuga : Doamnă ducesă, Fabricio, care e om de inimă, va pieri, poate ; nu respingeţi un alt om de inimă care vi se dăruie ! Iată un trup de fier şi un suflet care nu se teme de altceva pe lume decît că ar putea cumva să vă displacă.

— Dacă îmi mai vorbeşti de sentimentele dumitale, îţi închid uşa pentru totdeauna.

In seara aceea, ducesa se gîndi serios să-i spună că va pune o mică sumă de bani pe numele copiilor lui, dar îi fu teamă că nu va pleca de la ea decît spre a-şi curma viaţa.

De îndată ce ieşi Ferrante, frămîntată de presimţiri negre, îşi spuse : „Şi eu pot muri şi dea domnul să mor cît mai curînd, dacă pot să găsesc un om, demn de acest nume, căruia să-i las în grijă pe sărmanul meu Fabricio !“

Un gînd îi trecu atunci prin minte : luă o bucată de hîrtie şi recunoscu, printr-o declaraţie în care folosi puţinii termeni juridici pe care îi cunoştea, că primise de la domnul Ferrante Palla suma de douăzeci şi cinci de mii de franci, cu condiţia să plătească negreşit, în fiecare an, o rentă viageră de o mie cinci sute de franci doamnei Sarasine şi celor cinci copii ai ei. Ducesa adăugă : „Pe lîngă aceasta, institui o rentă viageră de trei sute de franci fiecăruia din cei cinci copii, cu condiţia ca Ferrante Palla să îngrijească, în calitate de medic, pe nepotul meu Fabricio del Dongo şi să fie pentru el ca un frate. Il rog.“ Iscăli, puse data cu un an în urmă şi ascunse hîrtia.

Două zile după aceea, Ferrante se arătă din nou. Tocmai atunci vuia oraşul de zvonul apropiatei execuţii a lui Fabricio. Trista ceremonie urma să aibă loc în dosul

porţilor fortăreţei sau afară, sub copacii locului de plimbare. Mulţi oameni din popor se duseseră în seara aceea să se vînzolească prin faţa turnului, încercînd să zărească dacă nu se ridica podina cu butucul călăului : vederea lor îl cutremurase pe Ferrante. O află pe ducesă scăldată în lacrimi. Fără să poată scoate o vorbă, îl salută cu mîna şi îi arătă un scaun. Îmbrăcat în ziua aceea în capucin, Ferrante era superb ; în loc să se aşeze, îngenunche şi aduse celui de sus o rugă fierbinte, aproape în şoaptă. După o clipă, cînd ducesa păru să se mai fi liniştit, el, fără să se mişte din poziţia în care se afla, îşi întrerupse rugăciunea ca să-i ofere din nou viaţa.

— Gîndeşte-te la ceea ce spui, strigă ducesa cu privirea aceea rătăcită, care, după lacrimi, vesteşte că mînia ia locul înduioşării.

— Ferrante Palla îşi oferă viaţa ca să pună stavilă restriştei lui Fabricio.

— Mă aflu într-o asemenea împrejurare, încît aş putea să primesc sacrificiul de care îmi vorbeşti, răspunse ducesa.

Şi se uită la el cu o privire aspră şi pătrunzătoare. Un fulger de bucurie trecu prin ochii lui : se ridică repede şi, deschizînd larg braţele, le înălţă spre cer. Ducesa se duse şi scoase o hîrtie pitită într-un sertar ascuns al unui dulap mare de nuc.

— Citeşte, îi spuse ea lui Ferrante. Era donaţia în favoarea copiilor, despre care am vorbit.

Lacrimile şi sughiţurile îl împiedicară pe Ferrante să citească sfîrşitul ; căzu în genunchi.

— Dă-mi înapoi hîrtia, spuse ducesa şi, în faţa lui, o arse la flacăra lumînării. Nu trebuie, adăugă ea, ca numele meu să fie amestecat cu al dumitale dacă vei fi prins şi executat, fiindcă acum îţi dai seama că îţi pui în joc viaţa.

— Fericirea mea este să mor pedepsindu-l pe tiran ; fericirea, însă, va fi cu mult mai mare să mor pentru dumneavoastră. Lucrul acesta, o dată bine stabilit şi înţeles, aveţi bunătatea să nu mai pomeniţi de amănunte

băneşti ; aş vedea în această stăruinţă o îndoială jignitoare.

— Dacă vei fi descoperit, pot fi amestecată şi eu, reluă ducesa şi, din pricina mea, şi Fabricio. De aceea, şi nu fiindcă m-aş îndoi de vitejia dumitale, ţin ca omul care îmi sfredeleşte inima să fie otrăvit, nu ucis altfel. Pentru aceeaşi pricină, îţi poruncesc să faci tot ce-ţi stă în putinţă ca să nu fii prins.

— Voi îndeplini totul, la timp, cu credinţă, şi chibzuinţă. Prevăd, doamnă ducesă, că răzbunarea mea se va împleti cu a dumneavoastră chiar dacă ar fi altminteri, m-aş supune tot cu credinţă şi chibzuinţă. S-ar putea să nu izbutesc, dar voi folosi toată tăria mea de om.

— Ucigaşul lui Fabricio trebuie otrăvit.

— Bănuiam. De douăzeci şi şapte de luni de cînd duc viaţa aceasta blestemată şi rătăcitoare, m-am gîndit adesea la ceva asemănător, dar pe socoteala mea.

— Dacă voi fi descoperită şi osîndită ca părtaşă, continuă ducesa cu mîndrie, nu vreau să se poată crede că ţi-am sucit capul. Îţi poruncesc să nu cauţi să mă mai vezi înainte de a fi venit vremea răzbunării noastre ; şi nici nu trebuie să-l ucizi înainte de a-ţi fi dat eu de veste. Moartea lui în clipa de faţă, de pildă, departe de a-mi fi de folos, mi-ar face, dimpotrivă, cel mai mare rău. După toate semnele, această moarte nu va trebui să aibă loc decît peste cîteva luni, dar va avea loc. Ţin neapărat să moară otrăvit şi aş prefera să-l las să trăiască, decît să-l văd doborît de un glonţ. De asemeni, pentru temeiuri pe care nu vreau să ţi le desluşesc, ţin deosebit de mult să scapi cu viaţă.

Ferrante era încîntat de tonul poruncitor cu care îi vorbea ducesa : ochii îi străluceau de o mare fericire. Aşa cum am mai spus, era îngrozitor de slab ; dar se vedea că fusese foarte chipeş în prima lui tinereţe şi că tot se mai credea astfel. „Sînt oare nebun, îşi spuse el, sau ducesa are de gînd ca într-o zi, după ce îi voi fi dat această dovadă de devotament, să facă din mine omul cel mai fericit ? Şi, la urma urmei, de ce nu ? Întrucît

aş fi eu mai prejos de cîrpa aceea de conte care, în împrejurarea asta, n-a fost în stare să facă nimic pentru ea, nici măcar să-l ajute pe *monsignore* Fabricio să evadeze ?“

— S-ar putea să-i doresc moartea chiar mîine, continuă ducesa pe acelaşi ton poruncitor. Ai văzut castelul acela de apă din colţul palatului, lîngă ascunzătoarea în care ai stat în cîteva rînduri ; există un mijloc ştiut doar de mine, de a lăsa să se scurgă toată apa din el în stradă ; ei bine, acesta va fi semnalul răzbunării mele. Dacă ai să fii la Parma, o să vezi sau, dacă te vei afla în pădure, o să auzi vorbindu-se că vestitul castel de apă al palatului Sanseverina a plesnit. Apucă-te, atunci, îndată de treabă, dar foloseşte numai otrava şi, mai ales, pune-ţi cît mai puţin viaţa în primejdie. Nimeni să nu afle vreodată că am avut vreun amestec în această poveste.

— Vorbele sînt de prisos, răspunse Ferrante cu o înflăcărare greu stăpînită : ştiu de pe acum mijloacele pe care le voi folosi. Viaţa acestui om îmi va fi mai nesuferită ca oricînd, de vreme ce nu voi mai îndrăzni să dau ochi cu dumneavoastră atîta timp cît el mai trăieşte. Voi aştepta semnalul castelului de apă, golit în stradă.

Se înclină scurt şi plecă. Ducesa îl urmări cu privirea. Cînd ajunse în camera de alături, îl chemă.

— Ferrante ! strigă ea, eşti un om minunat !

Se întoarse parcă nemulţumit de a fi fost ţinut în loc ; în clipa aceea, înfăţişarea lui era de o izbitoare frumuseţe.

— Şi copiii dumitale ?

— Doamnă, vor fi mai bogaţi decît mine, căci le veţi face, poate, o pensioară.

— Iată, îi spuse ducesa, întinzîndu-i un fel de toc gros din lemn de măslin, aici sînt toate diamantele care mi-au mai rămas ; valorează cincizeci de mii de franci.

— Ah, doamnă, mă umiliţi ! spuse Ferrante tresărind de silă, şi expresia feţei i se schimbă cu totul.

— N-am să te mai văd niciodată înainte de a-ţi fi îndeplinit misiunea ; ia diamantele, vreau eu să le iei,

adăugă ducesa cu o măreţie care îl făcu pe Ferrante să îngheţe ; băgă tocul în buzunar şi ieşi, închizînd uşa în urma lui. Ducesa îl strigă iar ; se reîntoarse, neliniştit ; ducesa sta în picioare în mijlocul salonului ; se aruncă în braţele lui. Ferrante aproape că leşină de fericire ; după cîteva clipe, ducesa se smulse din îmbrăţişările lui şi din ochi îi arătă uşa.

„Iată singurul om care m-a înţeles, îşi spuse ea ; aşa ar fi făcut Fabricio, dacă ar fi putut să mă audă."

Erau, în firea ducesei, două trăsături puternice : voia întotdeauna, pînă la capăt, ceea ce voise o dată, şi nu mai punea niciînd în cumpănă ceea ce fusese hotărît. În legătură cu aceasta, ea amintea o vorbă a primului ei bărbat, simpaticul general Pietranera : „Ce obrăznicie faţă de mine însumi ! spunea el ; de ce să-mi închipui că sînt mai deştept astăzi decît în clipa cînd am hotărît cutare lucru ?"

Din această clipă, un soi de veselie se ivi, din nou, în felul ei de a fi. Înainte de a lua cumplita hotărîre, fiecare gînd, fiecare lucru nou pe care-l vedea o făceau să-şi dea seama de situaţia sa înjositoare faţă de principe, de neputinţa ei şi de felul în care fusese trasă pe sfoară ; după părerea ei, principele o înşelase într-un chip nevrednic, iar contele Mosca, curtean pînă în măduva oaselor, deşi fără nici o vină, îi cîntase acestuia în strună. De îndată ce răzbunarea fu pusă la cale, ducesa se simţi puternică ; fiecare pas al cugetului o umplea de fericire. „Mă bate gîndul că fericirea imorală, pe care italienii o află în răzbunare, izvorăşte din bogata lor închipuire ; popoarele din alte ţări, la drept vorbind, nu iartă, ci uită."

Ducesa nu-l mai văzu pe Palla decît spre sfîrşitul şederii lui Fabricio în temniţă. Aşa cum cititorul a şi ghicit, poate, Ferrante fu acela care pomeni primul de evadare. Se afla, în pădure, la două leghe de Sacca, un turn din evul mediu, pe jumătate ruinat şi înalt de mai bine de o sută de picioare ; înainte de a-i vorbi a doua oară ducesei despre fugă, Ferrante o rugă stăruitor să-l trimită pe Lodovico, împreună cu cîţiva slujitori de încre-

dere, să aducă în preajma turnului mai multe scări. De faţă cu ducesa, Ferrante se urcă în turn pe scări şi coborî cu o simplă funie cu noduri ; făcu de trei ori încercarea şi apoi îi vorbi din nou, amănunţit, despre planul lui. Opt zile mai tîrziu, Lodovico ţinu să coboare şi el din turn cu ajutorul unei frînghii cu noduri ; abia atunci, ducesa îi vorbi lui Fabricio de evadare.

În ultimele zile dinaintea punerii în aplicare a acestui plan, care putea pricinui moartea deţinutului, şi încă în mai multe feluri, ducesa nu mai cunoscu linişte decît în clipele cînd Ferrante se afla alături de ea ; curajul lui o îmbărbăta şi pe ea ; dar e uşor de închipuit că era nevoită să-i ascundă contelui această stranie tovărăşie. Nu fiindcă s-ar fi temut de supărarea lui ; dar ar fi fost mîhnită de obiecţiile pe care i le-ar fi făcut şi care i-ar fi sporit îngrijorarea. „Să-ţi alegi drept sfetnic apropiat un nebun, recunoscut de toţi ca atare, şi încă osîndit la moarte ! Ba mai mult, adăugă ea, vorbindu-şi singură, un om care, după aceea, e în stare să se dedea la cine ştie ce năstruşnicii.“ Ferrante se afla în salonul ducesei, cînd contele veni să-i aducă la cunoştinţă convorbirea pe care suveranul o avusese cu Rassi ; şi cînd contele plecă, ducesa trebui să-şi dea toată silinţa ca să-l împiedice pe Ferrante să pornească numaidecît la îndeplinirea cumplitei hotărîri.

— Acum sînt tare ! strigă nebunul ; nu mai am nici o îndoială asupra îndreptăţirii faptei mele.

— Dar în dezlănţuirea de mînie care ar urma, fără doar şi poate, Fabricio ar fi condamnat la moarte.

— În schimb, l-am scuti de primejdia de a coborî din turn : această coborîre nu e grea, ba e chiar uşoară, adăugă el, dar tînărul nostru e lipsit de experienţă.

Nunta surorii marchizului Crescenzi avu loc, şi, în timpul petrecerii date cu acest prilej, ducesa o întîlni pe Clelia şi putu să-i vorbească, fără a stîrni bănuielile iscoadelor din lumea bună. Ducesa înmînă chiar ea Cleliei, în grădină, unde ieşiseră o clipă să ia aer, pachetul cu frînghii. Împletite cu cea mai mare grijă, jumătate din mătase şi jumătate din cînepă, funiile acestea cu

noduri erau foarte subțiri și flexibile ; Lodovico le pusese la încercare trăinicia și toate puteau susține, fără să se rupă, o greutate de opt chintale. Fuseseră strînse în așa fel, încît să alcătuiască mai multe pachete de dimensiunile unui volum *in quarto* [1] ; Clelia le luă și făgădui ducesei tot ce era omenește cu putință pentru ca pachetele să ajungă în *Turnul Farnese.*

— Mi-e teamă de sfiala firii dumitale ; de altfel, adăugă ducesa politicioasă, ce grijă poți să-i porți dumneata unui necunoscut ?

— Domnul del Dongo este nefericit *și vă făgăduiesc că va fi salvat de mine !*

Dar ducesa, care nu avea prea mare încredere în prezența de spirit a unei fetișcane de douăzeci de ani, luase și alte măsuri, de care se feri să pomenească fiicei guvernatorului. Cum e firesc de închipuit, acesta se afla și el la recepția oferită cu prilejul căsătoriei surorii marchizului Crescenzi. Ducesa se gîndise că, dîndu-se generalului un narcotic puternic, avea să se creadă, la prima vedere, că e vorba de un atac de apoplexie și atunci, în loc să fie urcat în trăsură și dus la fortăreață, se putea, cu puțină dibăcie, impune părerea să fie transportat cu o lectică, aflată, ca din întîmplare, în casa gazdelor. În aceeași casă, aveau să se mai afle și niște oameni ageri, ce puteau trece drept lucrători aduși cu prilejul pregătirilor pentru recepție și care, în zăpăceala iscată, aveau să se ofere, îndatoritori, să ducă ei lectica pînă la palatul guvernatorului, cocoțat atît de sus. Oamenii aceștia, puși sub conducerea lui Lodovico, aveau și ei un număr destul de mare de frînghii, bine ascunse sub veșmintele lor. Se vede, din toate acestea, că de cînd pusese la cale evadarea lui Fabricio, mintea ducesei începuse s-o ia razna de-a binelea. Primejdia ce-i amenința odorul era prea mare ca inima ei s-o poată îndura și, mai ales, ținea de prea multă vreme ; dintr-un exces de prevedere, fu cît pe ce să strice totul, după cum se va vedea. Lucrurile se petrecură așa cum

[1] Coală de tipar, din care rezultă 8 pagini de carte ; volum în acest format.

plănuise ea, cu singura deosebire că narcoticul fiind prea puternic, toată lumea crezu, chiar şi medicii, că generalul fusese, într-adevăr, lovit de un atac de apoplexie.

Din fericire, Clelia, cuprinsă de deznădejde, nu bănui nici o clipă că era vorba de o încercare criminală din partea ducesei. Cînd lectica în care zăcea generalul, pe jumătate mort, ajunse la poarta cetăţuii, se iscă o învălmăşeală atît de mare, încît Lodovico şi oamenii lui trecură fără nici o greutate ; nu fură percheziţionaţi decît de ochii lumii, la *puntea sclavului*. După ce îl aşezară pe general pe patul lui, fură îndreptaţi spre bucătărie, unde slugile palatului îi ospătară în lege ; dar, după ospăţ, care se sfîrşi abia spre ziuă, li se spuse că, potrivit regulamentului, trebuiau să fie închişi pînă la sfîrşitul nopţii în sălile de jos ale palatului ; a doua zi, aveau să fie puşi în libertate de către locotenentul guvernatorului.

Oamenii aceştia găsiseră mijlocul de a-i strecura lui Lodovico funiile ; în schimb, acesta nu izbutea de loc să atragă luarea-aminte a Cleliei. În cele din urmă, zărind-o că trece dintr-o cameră într-alta, îi făcu semn că vrea să ascundă pachetele cu frînghii într-un colţ întunecat al unuia din saloanele de la primul cat. Clelia fu adînc izbită de această stranie împrejurare şi, deodată, fu cuprinsă de groaznice bănuieli.

— Cine eşti dumneata ? îl întrebă ea.

Şi, la răspunsul în doi peri al lui Lodovico, adăugă :

— Ar trebui să pun să te aresteze. Dumneata şi oamenii dumitale mi-aţi otrăvit tatăl ! Spune numaidecît ce otravă aţi folosit, pentru ca medicul cetăţuii să ştie ce antidot să-i dea ; mărturiseşte acum, pe loc, sau nici dumneata, nici complicii dumitale nu veţi mai ieşi de aici niciodată !

— Domnişoara se neliniştеşte fără temei, răspunse Lodovico cu o supunere şi o bună-cuviinţă desăvîrşită. Nu e vorba de nici o otravă ; s-a săvîrşit doar greşeala de a se da generalului o anumită doză de laudanum [1] şi se pare că slujitorul însărcinat cu această ispravă a pus în pahar cîteva picături mai mult decît trebuia. Ne va

[1] Extract de opium.

mustra în veci cugetul pentru această scăpare ; dar domnişoara poate fi încredinţată că, slavă domnului, nu e nici o primejdie. Domnul guvernator trebuie îngrijit ca şi cum ar fi luat, din greşeală, o doză prea mare de laudanum ; dar am cinstea s-o asigur încă o dată pe domnişoara că lacheul însărcinat cu această nevrednică treabă nu s-a folosit de nici un fel de otrăvuri adevărate, aşa cum a făcut, de pildă, Barbone, cînd a voit să-l otrăvească pe *monsignore* Fabricio. N-a fost cîtuşi de puţin vorba de a-l răzbuna pe *monsignore* Fabricio de primejdia prin care a trecut, şi pot să-i jur domnişoarei că nu s-a dat acelui lacheu nepriceput decît o singură fiolă de laudanum. Dar, bineînţeles, dacă aş fi întrebat de faţă cu martori oficiali, aş nega totul.

De altfel, dacă domnişoara suflă o singură vorbă despre laudanum şi despre otrăvire, fie chiar şi preabunului *don* Cesare, Fabricio va fi ucis de mîna domnişoarei. Căci atunci s-a zis, în vecii vecilor, cu toate planurile de evadare şi domnişoara ştie mai bine decît mine că nu cu laudanum vor să-l otrăvească pe *monsignore*. Ea ştie, doar, că o anumită persoană a dat un soroc de o lună pentru înfăptuirea acestei crime şi că s-a şi scurs o săptămînă de cînd a fost primită acea groaznică poruncă. Aşa că, dacă domnişoara dă ordin să fiu arestat sau dacă spune ceva lui *don* Cesare sau altcuiva, înseamnă că întîrzie cu mai bine de o lună orice încercare a noastră, şi voi avea tot dreptul să spun că-l omoară cu mîna ei pe *monsignore* Fabricio.

Clelia era înfricoşată de ciudata linişte a lui Lodovico.

„Iată-mă, se gîndi ea, stînd de vorbă în toată legea cu otrăvitorul părintelui meu şi care, pe deasupra, mai umblă şi cu mănuşi ! Vai, numai dragostea m-a împins la toate aceste păcate !...“

Mustrarea de cuget abia îi mai lăsa puterea să vorbească ; îi spuse lui Lodovico :

— Am să te încui aici, în salon. Mă reped să spun doctorului că-i vorba doar de laudanum ; dar, dumnezeule, cum o să-i spun de unde am aflat-o ? ! După aceea, vin să-ţi dau drumul. Dar, adăugă Clelia, întor-

cîndu-se în goană de la uşă, Fabricio ştie ceva despre laudanum ?

— Bineînţeles că nu, domnişoară, căci nu s-ar fi învoit în ruptul capului. Şi apoi, la ce să-i fi făcut o destăinuire fără nici un folos ? Lucrăm cu multă socoteală, căci e în joc viaţa lui *monsignore* Fabricio, care în cel tîrziu trei săptămîni urmează să fie otrăvit ; ordinul a fost dat de cineva care nu e obişnuit să întîmpine piedici în calea hotărîrilor sale. Şi, ca să vorbim deschis, se pare că neînduplecatul procuror general Rassi e cel care a primit această însărcinare.

Clelia fugi, îngrozită ; avea atîta încredere în *don* Cesare, încît, folosind unele ocolişuri, îndrăzni să-i spună că i se dăduse generalului laudanum şi nu altceva. Fără să răspundă sau să întrebe ceva, *don* Cesare alergă la doctor.

Clelia se întoarse în salonul în care îl închisese pe Lodovico, cu gîndul să-l mai descoase în privinţa laudanumului. Nu-l mai găsi : izbutise să fugă. Pe masă, văzu o pungă plină cu ţechini şi o cutioară conţinînd felurite otrăvuri. Vederea lor o făcu să se cutremure. „De unde ştiu eu, se gîndi ea, că s-a dat doar laudanum tatălui meu şi că ducesa n-a vrut să se răzbune din pricina încercării lui Barbone ? Dumnezeule mare ! strigă ea, iată-mă în cîrdăşie cu otrăvitorii tatălui meu ! Ba îi mai las să şi scape. Poate că, supus caznelor, omul acesta ar fi recunoscut cu totul altceva decît laudanum !“

Şi Clelia căzu în genunchi, plîngînd, şi înălţă o rugă fierbinte fecioarei.

Între timp, medicul cetăţuii, foarte mirat de părerea lui *don* Cesare, cum că ar fi fost vorba doar de laudanum, administră leacurile de trebuinţă, care înlăturară curînd simptomele cele mai neliniştitoare. Spre revărsatul zorilor, generalul începu să-şi vină în fire. Primul lucru prin care dovedi că îşi redobîndea cunoştinţa fură ocările cu care îl copleşi pe colonelul-adjunct al cetăţuii, care, în timp ce generalul zăcuse fără cunoştinţă, îndrăznise să dea cîteva ordine, din cele mai mărunte.

Guvernatorul se mînie apoi cumplit pe una din fetele de la bucătărie care, aducîndu-i o ceaşcă cu zeamă de carne, n-avu de lucru şi pomeni de dambla.

— Ce, strigă el, la vîrsta mea să mă lovească damblaua ? Numai duşmanilor celor mai îndîrjiţi le-ar putea face plăcere să răspîndească asemenea zvonuri. Şi apoi, de vreme ce nu mi s-a luat sînge, nici calomniatorii cei mai răi n-ar putea îndrăzni să vorbească de dambla.

Absorbit de pregătirile evadării sale, Fabricio nu putuse pricepe, din capul locului, vînzoleala neobişnuită, iscată în cetăţuie în clipa cînd generalul fusese adus de la nuntă pe jumătate mort. La început, crezuse că sentinţa îi fusese preschimbată şi că veneau să-l ducă la locul de execuţie. Văzînd, apoi, că nimeni nu intră în camera lui, se gîndi că poate Clelia fusese trădată şi la înapoierea ei în fortăreaţă i se luaseră funiile pe care cu siguranţă le avea la ea şi că, de bună seamă, planurile lui de evadare căzuseră baltă. A doua zi, în zori, văzu intrînd în camera lui un necunoscut care, fără să spună o vorbă, lăsă un coş cu fructe : sub ele se afla ascunsă următoarea scrisoare :

„Muncită de cele mai usturătoare mustrări de cuget din pricina celor ce s-au săvîrşit, nu cu voia mea, slavă domnului, ci cu prilejul îndeplinirii unui plan care pornea de la mine, m-am legat cu jurămînt la altarul preacuratei fecioare că, dacă tatăl meu scapă datorită sfintei sale milostiviri, să nu mă mai împotrivesc niciodată poruncilor lui ; voi lua pe marchiz de îndată ce mi se va cere şi nu te voi mai vedea niciodată. Totuşi, socotesc de datoria mea să sfîrşesc ceea ce am început. Duminica viitoare, cînd te vei întoarce de la liturghie, unde vei fi dus la cererea mea (nu uita să te pocăieşti, ca să-ţi mîntuieşti sufletul, căci s-ar putea să-ţi pierzi viaţa în acea primejdioasă încercare), aşadar, la ieşirea de la liturghie, caută să te întorci cît mai fără grabă în camera dumitale, unde vei găsi tot ce trebuie pentru ceea ce s-a pus la cale. Dacă te vei prăpădi, mi se va sfîşia inima ! M-ai putea oare învinovăţi că am contribuit şi

eu la moartea dumitale ? Oare, ducesa nu mi-a spus ea singură, în mai multe rînduri, că tabăra Raversi triumfă ? Vor să-l aibă la mînă pe principe cu o mîrşăvie care să-l despartă pe veci de Mosca. Ducesa mi-a jurat, plîngînd, că nu mai e nici o altă scăpare : dacă nu vei încerca să scapi, vei pieri. Nu mai pot să mă uit la dumneata, căci m-am legat cu jurămînt, dar dacă duminică, spre seară, mă vei vedea la fereastră, îmbrăcată din cap pînă-n picioare în negru, va fi semnalul că în noaptea următoare totul va fi pregătit, pe măsura slabelor mele mijloace. După unsprezece, poate chiar la miezul nopţii sau către unu, vei vedea strălucind, la fereastra mea, o luminiţă ; va fi clipa hotărîtoare. Roagă-te sfîntului care te ocroteşte, îmbracă-te cu veşmintele preoţeşti pe care le ai şi porneşte.

Cu bine, Fabricio, mă voi ruga necontenit şi să crezi că voi vărsa lacrimile cele mai amare în timp ce vei înfrunta acele mari primejdii. Dacă pieri, n-am să mai pot trăi. O, doamne, ce spun ? Dar dacă izbuteşti, nu te voi mai vedea niciodată. Duminică, după liturghie, vei găsi în celulă banii, otrăvurile, funiile trimise de acea femeie aprigă care te iubeşte cu patimă şi care mi-a spus, de trei ori la rînd, că trebuie neapărat să te hotărăşti să faci această încercare. Să te izbăvească dumnezeu şi sfînta fecioară !"

Fabio Conti era un temnicer veşnic la pîndă, veşnic zbuciumat şi căruia i se năzărea mereu că vreun deţinut spală putina : era urît de tot ce se afla în fortăreaţă. Dar restriştea le insuflă aceleaşi hotărîri tuturor oamenilor : nefericiţii deţinuţi, chiar şi cei care zăceau, în lanţuri, în hrube înalte de trei picioare, late tot pe atît şi lungi de opt şi în care nu puteai sta nici drept, nici în capul oaselor, toţi deţinuţii, chiar şi aceştia, se gîndiră să pună să se slujească, pe cheltuiala lor, un *Te Deum*,[1] cînd aflară că guvernatorul era în afară de

[1] Serviciu religios la catolici, care începe cu aceste cuvinte (în limba latină : *Pe tine, doamne*).

orice primejdie. Doi sau trei nenorociți compuseră chiar sonete în cinstea lui. Era, vai! urmarea restriștii asupra cugetului lor! Fie ca cel care i-ar osîndi pentru aceasta să fie azvîrlit de soartă, pe un an de zile, într-una din aceste hrube înalte de trei picioare, cu opt uncii de pîine pe zi și cu post negru vinerea.

Clelia, care nu mai ieșea din camera tatălui ei decît spre a se duce să se roage în capelă, spuse că guvernatorul hotărîse ca petrecerea, dată cu prilejul însănătoșirii lui, să aibă loc abia duminică. În acea duminică dimineața, Fabricio luă parte la liturghie și la *Te Deum*; seara, avură loc focuri de artificii și, în sălile de jos ale palatului, se împărți soldaților o cantitate de patru ori mai mare de vin decît cea îngăduită de guvernator. O mînă necunoscută trimise și cîteva butoaie cu rachiu, care fură desfundate pe loc. Mărinimia soldaților care chefuiau nu suferi ca cele cinci sentinele, care făceau de strajă în jurul palatului, să rabde din pricina îndatoririi lor; pe măsură ce acestea își luau în primire gheretele, un slujitor, dintre cei aflați în complot, le aducea și lor vin și nu se știe cum, dar cei ce fură sorociți de gardă de la miezul nopții înainte primiră și cîte un pahar de rachiu, sticla fiind uitată, de fiecare dată, lîngă gheretă (cum avea să se dovedească după aceea, la proces).

Zarva se prelungi mai mult decît își închipuise Clelia, și abia către ceasul unu Fabricio, care de mai bine de opt zile tăiase două zăbrele de la fereastră — nu de la cea care dădea spre camera cu colivii — începu să desprindă oblonul; lucra aproape deasupra capului străjilor care păzeau palatul guvernatorului, dar care nu auziră nimic. Nu făcuse decît cîteva noduri în plus la funia aceea nesfîrșită, cu care urma să se coboare de la cumplita înălțime de o sută optzeci de picioare. Își înfășurase această frînghie de-a curmezișul, în jurul pieptului; dar își dădu seama că avea să-l stînjenească mult, deoarece nodurile o împiedicau să stea bine strînsă, astfel că se formase un colac mare și gros de

mai bine de optsprezece degete. „Iată o piedică serioasă“, se gîndi Fabricio.

După ce, de bine de rău, sfîrşi de potrivit această funie, eroul nostru o luă pe cea cu care trebuia să coboare cele treizeci şi cinci de picioare ce despărţeau fereastra de platforma pe care se afla palatul guvernatorului. Dar cum, oricît de bete ar fi fost străjile, nu putea totuşi să se lase chiar în capul lor, ieşi, cum am mai spus, pe cea de-a doua fereastră a celulei sale, care dădea pe acoperişul unui soi de vast corp de gardă. Printr-o ciudăţenie de bolnav, de îndată ce generalul Fabio Conti putuse să vorbească, poruncise ca două sute de soldaţi să ocupe acest vechi corp de gardă, părăsit de aproape un veac. Susţinea morţiş că, după încercarea de otrăvire a cărei victimă fusese, de bună seamă că se punea la cale uciderea sa în propriul său pat şi credea că aceşti două sute de soldaţi îl puteau păzi. Este uşor de închipuit impresia pe care această hotărîre neaşteptată o făcu asupra Cleliei : fata aceasta, cu frica lui dumnezeu, îşi dădea bine seama în ce măsură îşi trăda tatăl, şi încă un tată care fusese aproape otrăvit, în interesul deţinutului iubit de ea. De aceea, mai-mai începuse să creadă că sosirea în cetăţuie a acestor două sute de soldaţi se datora proniei, care nu-i îngăduia să meargă mai departe în încercarea ei de a-i reda lui Fabricio libertatea.

Dar toată lumea din Parma vorbea despre apropiata moarte a întemniţatului. Se discutase, despre acest trist subiect, chiar şi la nunta *signorei* Giulia Crescenzi. De vreme ce, pentru un asemenea fleac, pentru o nenorocită de lovitură de spadă dată unui neisprăvit de actor, un om cu rangul lui Fabricio nu era pus în libertate după nouă luni de temniţă, cu toată protecţia primului ministru, însemna că întreaga lui poveste avea un dedesubt politic. În cazul acesta, spuneau toţi, degeaba ne mai pierdem vremea cu el ; dacă stăpînirii nu-i vine la socoteală să-i curme zilele în piaţa publică, înseamnă că are să moară curînd de boală. Un lăcătuş, chemat la palatul generalului Fabio Conti, vorbi despre Fa-

bricio ca despre un deţinut trimis de mult pe lumea cealaltă, dar a cărui moarte se ascundea din motive politice. Spusele acestui om o hotărîseră pe Clelia.

Capitolul al douăzeci şi doilea

În timpul zilei, Fabricio fusese muncit de gînduri negre, apăsătoare, dar, pe măsură ce auzea bătînd ceasurile care îl apropiau de clipa înfăptuirii, se simţea mai vesel şi mai vioi. Ducesa îi scrisese că va fi ameţit de aerul tare şi că, o dată ieşit din temniţă, s-ar putea să-i fie cu neputinţă să umble ; în cazul acesta, era mai bine să se lase prins decît să se prăbuşească din înălţimea unui turn de o sută optzeci de picioare. „Dacă mi se va întîmpla această nenorocire, îşi spuse Fabricio, am să mă culc pe parapet, am să dorm un ceas, apoi am să încerc din nou ; de vreme ce am jurat Cleliei, mai bine cad de pe un meterez oricît de înalt, decît să fiu silit să cuget veşnic la gustul pîinii pe care o mănînc. Cumplite chinuri trebuie să încerci înainte de a-ţi da sfîrşitul, cînd mori otrăvit ! Fabio Conti n-o să stea mult în cumpănă ; îmi va da din arsenicul cu care omoară şobolanii cetăţuii."

Spre miezul nopţii, una din ceţurile acelea dese şi albe, pe care Padul le aşterne uneori pe malurile lui. se întinse mai întîi peste oraş, apoi cuprinse tăpşanul şi bastioanele în mijlocul cărora se înalţă turnul cel mare al fortăreţei. Lui Fabricio i se păru că de pe parapetul platformei nu se mai vedeau nici salcîmii cei scunzi care înconjurau grădinile sădite de soldaţi la picioarele turnului de o sută optzeci de picioare. „Asta-i foarte bine", se gîndi el.

Puţin după ce bătu prima jumătate ce urma miezului nopţii, semnalul luminiţei se arătă la fereastra încăperii cu păsărele. Fabricio era gata ; îşi făcu semnul crucii,

apoi legă de pat funia cea mică, sortită să-l ajute să coboare cele treizeci şi cinci de picioare care-l despărţeau de platforma palatului. Ajunse fără greutate pe acoperişul corpului de gardă luat în primire, în ajun, de cei două sute de soldaţi aduşi pentru întărirea garnizoanei. Din nefericire, la ceasurile douăsprezece şi trei sferturi din noapte, cît era atunci, aceştia nu adormiseră încă ; pe cînd mergea tiptil pe acoperişul de olane groase, Fabricio îi auzi spunînd că umblă diavolul pe casă şi că ar trebui să încerce să-l doboare cu un glonţ. Cîteva glasuri pretinseră că aşa ceva ar fi o nelegiuire ; altele spuseră că dacă ar trage cu puşca fără să omoare pe nimeni, guvernatorul i-ar băga pe toţi la carceră, fiindcă au dat alarma de pomană. Toată vorbăria aceasta îl îndemnă pe Fabricio să calce şi mai repede, astfel că făcu un zgomot şi mai mare. Fapt este că în clipa în care, spînzurat de funie, trecu prin faţa ferestrelor, din fericire la patru sau cinci picioare depărtare, din pricina streşinei foarte late, acestea erau înţesate de ţepii baionetelor. Unii au pretins că Fabricio, nebun ca totdeauna, voind să fie luat drept necuratul, le-ar fi aruncat soldaţilor un pumn de galbeni. Ceea ce e sigur este că semănase cu galbeni duşumeaua celulei, după cum semănă şi platforma, în timp ce alerga de la *Turnul Farnese* pînă la parapet, ca să le dea de lucru soldaţilor care s-ar fi repezit după dînsul.

Ajuns pe platformă şi înconjurat de străji, obişnuite să zbiere din sfert în sfert de ceas : „Totul e cum trebuie în jurul postului meu“, Fabricio îşi îndreptă paşii spre parapetul dinspre apus şi căută piatra cea nouă.

Ceea ce pare de necrezut şi ar putea da naştere la îndoieli, dacă cele ce urmară nu ar fi avut drept martor întreg oraşul, este faptul că santinelele aşezate de-a lungul parapetului nu l-au zărit şi nu l-au înhăţat. La drept vorbind, ceaţa de care am vorbit începuse să cuprindă înălţimile şi eroul nostru avea să povestească mai pe urmă că, în clipa în care se afla pe platformă, pîcla învăluise *Turnul Farnese* pînă la jumă-

tate. În schimb, nu era prea deasă şi fugarul deslușea foarte bine caraulele, care se plimbau. Ba chiar avea să spună că, împins ca de o putere necurată, trecuse curajos printre două străji destul de apropiate una de alta şi începuse să desfacă liniştit funia cea mare, înfăşurată în jurul lui, care se încurcă de vreo două ori ; îi trebui mult timp ca s-o descurce şi s-o întindă pe parapet. Îi auzea pe soldaţi vorbind în toate părţile şi era hotărît să împlînte pumnalul în primul care ar fi înaintat spre el. „Eram foarte liniştit, avea el să spună, mi se părea că îndeplinesc o ceremonie."

Cînd funia fu, în sfîrşit, descurcată, o legă, petrecînd-o printr-o crăpătură făcută în parapet pentru scurgerea apelor, se urcă pe acest parapet şi se rugă fierbinte lui dumnezeu ; apoi, ca un cavaler din alte vremi, se gîndi o clipă la Clelia. „Ce deosebit sînt, îşi spuse el, de acel Fabricio, uşuratic şi muieratic, care a intrat aci acum nouă luni !" În cele din urmă, începu să coboare de la acea înălţime ameţitoare. Făcu totul în chip mecanic, ca în plină zi şi ca şi cum ar fi coborît în faţa unor prieteni ca să cîştige o prinsoare. Pe la jumătatea înălţimii, simţi dintr-o dată că i se sleieşte toată puterea braţelor ; i se păru că, timp de o clipă, a şi dat drumul frînghiei ; dar numaidecît se prinse din nou de ea ; poate — avea să spună mai tîrziu — se ţinuse de mărăcinii pe lîngă care aluneca şi care îl zgîriau. Din cînd în cînd îl fulgera o durere groaznică între umeri, tăindu-i răsuflarea. Pe deasupra, se mai şi legăna foarte tare, căci funia se bălăbănea necontenit, lovindu-l de mărăcini. Fu izbit de mai multe păsări destul de mari, pe care le trezise şi care se ciocniră de el, luîndu-şi zborul. La început, crezu că era lovit de soldaţi care coborau din cetăţuie pe aceeaşi cale, ca să-l prindă, şi se pregăti să se apere. În sfîrşit, ajunse la picioarele turnului cel mare, fără alt neajuns decît acela de a-şi fi însîngerat mîinile. Mai tîrziu, avea să povestească în ce fel, de pe la mijlocul turnului, planul uşor înclinat, pe care-l formează zidul, îi fusese de mare folos ; se ţinuse de el în timp ce cobora, iar plantele crescute între pietre îl împiedicaseră să alu-

nece. Ajungînd jos, în grădinile soldaţilor, dădu peste un salcîm care, văzut de sus, părea să nu fie mai înalt de patru sau cinci picioare, dar care în realitate avea cincisprezece sau douăzeci. Un beţiv, care dormea dedesubt, îl luă drept hoţ. Căzînd din salcîm, Fabricio aproape îşi scrînti braţul stîng. O rupse de fugă spre meterez dar, avea el să povestească, picioarele îi erau ca de vată ; se simţea cu desăvîrşire sleit de puteri. În ciuda primejdiei, se aşează jos şi bău înghiţitura de rachiu ce-i mai rămăsese. Aţipi cîteva minute atît de adînc, încît, atunci cînd se trezi, nici nu mai ştiu pe ce lume se află ; nu înţelegea cum, din celulă, putea vedea copacii. În cele din urmă, se dezmetici şi crunta realitate îi reveni în minte. Cît ai clipi, se repezi spre meterez ; se urcă pe creasta lui, pe nişte trepte mari. Sentinela pusă să vegheze sforăia alături, în ghereta ei. Fugarul găsi un afet de tun zăcînd în iarbă ; legă de el cea de-a treia funie, care se dovedi prea scurtă, din care pricină căzu într-un şanţ mocirlos, unde se afla apă cam de un cot. În timp ce se ridica şi încerca să se dumirească încotro s-o apuce, se simţi înşfăcat de doi oameni ; o clipă se sperie ; dar numaidecît auzi şoptindu-i-se la ureche : *Ah ! monsignore, monsignore !* Înţelese ca prin vis că erau oamenii ducesei şi, în aceeaşi clipă, căzu într-un leşin adînc. Puţin după aceea, se pomeni dus pe braţe de nişte oameni care mergeau repede, fără să scoată o vorbă ; apoi oamenii se opriră, ceea ce îl nelinişti. Dar nu mai avea puterea să vorbească, nici să deschidă ochii ; se simţi strîns în braţe şi deodată recunoscu parfumul veşmintelor ducesei. Parfumul acesta îl învioră ; deschise ochii ; putu doar să îngîne : „Ah, scumpă prietenă !“ apoi căzu din nou într-un leşin adînc.

Credinciosul Bruno, cu un pîlc de oameni din poliţie, devotaţi contelui, aştepta la două sute de paşi ; contele, însuşi, se afla ascuns într-o căsuţă apropiată de locul unde pîndea ducesa. N-ar fi şovăit, la nevoie, să tragă sabia, sprijinit de cîţiva ofiţeri pensionari, prietenii săi apropiaţi. Se socotea îndatorat să salveze viaţa lui Fa-

bricio, pe care îl ştia în mare primejdie din vina sa ; căci dacă el, Mosca, n-ar fi făcut prostia să-l împiedice pe suveran să comită o nerozie în scris, Fabricio ar fi avut de mult un act de graţiere semnat de mîna principelui.

De la miezul nopţii, înconjurată de oameni înarmaţi pînă în dinţi, ducesa rătăcea fără să scoată o vorbă prin faţa meterezelor cetăţuiei ; nu-şi mai afla locul, închipuindu-şi că va trebui să lupte pentru a-l scăpa pe Fabricio din mîinile urmăritorilor săi. Femeia aceasta, cu o închipuire înflăcărată, luase o sumedenie de măsuri, care mai de care mai cutezătoare, a căror descriere amănunţită ne-ar face să zăbovim prea mult. S-a ştiut mai apoi, că în noaptea aceea, peste optzeci de oameni se aflau pe picior de luptă, gata să se bată pentru ceva nemaipomenit. Din fericire, Ferrante şi Lodovico se aflau în fruntea întregii urzeli, fără să fi întîmpinat împotrivirea ministrului Poliţiei ; contele trebui să recunoască el însuşi că ducesa nu fusese trădată de nimeni şi că, în calitate de ministru, el nu aflase nimic.

Cînd îl văzu pe Fabricio, ducesa îşi pierdu cu totul cumpătul ; îl strînse în neştire în braţe, apoi se sperie de moarte văzîndu-şe plină de sînge : era sîngele de pe mîinile lui ; îl crezu grav rănit. Ajutată de unul din însoţitorii ei, se apucase să-i scoată haina pentru a-l obloji, cînd Lodovico, care din fericire se afla de faţă, îi urcă pe amîndoi într-una din trăsurile ascunse într-o grădină, în apropiere de poarta oraşului, şi alaiul plecă în goana cailor, ca să treacă Padul, lîngă Sacca. Ferrante, cu douăzeci de oameni bine înarmaţi, le acoperea fuga, ca unul ce jurase pe capul lui că îi va ţine în loc pe urmăritori. Contele singur, pe jos, nu părăsi împrejurimile fortăreţei decît două ceasuri mai tîrziu, cînd văzu că nimic nu se clintea în jur. „Iată-mă vinovat de înaltă trădare !“ îşi spunea el, beat de fericire.

Lodovico avusese minunata idee de a-l urca într-o altă trăsură pe un tînăr chirurg, om de casă al ducesei şi care aducea mult cu Fabricio.

— Fugi, îi spuse el, spre Bolonia, fii cît mai neîndemînatic, fă în aşa fel ca să fii arestat ; după aceea, încurcă-te în răspunsuri şi, în cele din urmă, mărturiseşte că eşti Fabricio del Dongo ; mai ales, cîştigă timp. Caută să fii iscusit în neîndemînarea dumitale ; ai să te alegi cu o lună de puşcărie, dar vei primi de la ducesă cincizeci de ţechini.

— Cine se gîndeşte la bani cînd o slujeşte pe doamna ?

Tînărul porni şi fu arestat cîteva ceasuri mai tîrziu, ceea ce-i pricinui o deosebită bucurie generalului Fabio Conti şi mai ales lui Rassi care, o dată cu primejdia prin care trecea Fabricio, vedea cum îi zboară şi baronia.

Evadarea nu fu descoperită în fortăreaţă decît pe la ceasurile şase dimineaţa şi abia la zece îndrăzniră să o aducă la cunoştinţa suveranului. Ducesa fusese atît de bine slujită încît — deşi Fabricio căzuse într-un somn adînc, pe care ea îl socotea un leşin vecin cu moartea, ceea ce o făcu să oprească trăsura de trei ori — pe la ceasurile patru dimineaţa trecea Padul într-o barcă. Pe malul stîng aşteptau caii de schimb ; mai străbătură două leghe cu o iuţeală de necrezut, apoi zăboviră aproape o jumătate de ceas la controlul paşapoartelor. Ducesa avea toate actele trebuitoare, atît pentru ea cît şi pentru Fabricio. Dar în ziua aceea îşi pierduse cu totul mintile ; dădu zece napoleoni funcţionarului poliţiei austriece şi îi strînse mîna, izbucnind în lacrimi. Speriat, funcţionarul mai cercetă o dată hîrtiile. Luară diligenţa ; ducesa plătea peste tot sume atît de nesăbuite, încît pretutindeni trezea bănuieli, cu atît mai mult cu cît, în ţinuturile acelea, orice străin este privit cu neîncredere. Lodovico îi veni din nou în ajutor, spunînd că doamna ducesă este înnebunită de durere din pricina frigurilor de care suferea tînărul conte Mosca, fiul primului ministru al Parmei, pe care îl ducea să fie examinat de medicii din Pavia.

De-abia la zece leghe dincolo de Pad, fugarul se trezi de-a binelea ; avea un umăr scrîntit şi era zgîriat tot.

Ducesa continua să se poarte atît de neobişnuit, încît hangiul dintr-un sat, unde se opriseră pentru masă, crezu că are de-a face cu o principesă de os împărătesc şi era gata să pună să i se dea cinstirea cuvenită ; noroc că Lodovico îl împiedică, spunîndu-i că principesa îl va băga negreşit la închisoare, dacă pune cumva să se tragă clopotele.

În sfîrşit, pe la ceasurile şase seara, ajunseseră pe teritoriul Piemontului. Abia aci, Fabricio era în deplină siguranţă ; fu dus într-un sătuleţ, departe de drumul mare, i se oblojiră mîinile şi mai dormi cîteva ceasuri.

În acest sătuleţ, ducesa săvîrşi o faptă cumplită nu numai în ochii moralei, ci şi pentru liniştea ei pînă la sfîrşitul vieţii. Cîteva săptămîni înainte de fuga lui Fabricio, într-o zi în care toată Parma se vînturase pe la porţile cetăţuii, ca să vadă butucul şi podina despre care umbla zvonul că era pe cale să fie ridicată în curtea închisorii, ducesa îi arătase lui Lodovico, ajuns *factotum* în casa ei, mecanismul tainic cu ajutorul căruia se putea scoate din chenarul ei de fier, foarte bine ascuns, una din pietrele de pe fundul vestitului castel de apă al palatului Sanseverina, construit în veacul al XIII-lea şi despre care am mai vorbit. În timp ce Fabricio dormea în *trattoria* sătuleţului, ducesa trimise după Lodovico ; văzînd-o, acesta crezu că şi-a pierdut minţile, atît de stranii erau privirile pe care i le arunca.

— Cu siguranţă că te-aştepţi, îi spuse ea, să-ţi dau cîteva mii de franci : ei bine, nu ! Te cunosc, eşti un poet şi ai mînca repede banii aceştia. Am să-ţi dăruiesc, deci, moşioara de la Ricciarda, la o leghe de Casal-Maggiore. Lodovico se aruncă la picioarele ei, jurîndu-se că nu pentru bani o ajutase să-l scape pe *monsignore* Fabricio, căruia îi purta o dragoste deosebită, de cînd avusese o dată cinstea să-l plimbe cu trăsura, în calitate de al treilea vizitiu al doamnei. Cînd omul acesta, care era, într-adevăr, om de inimă, socoti că răpise destul timp unei atît de înalte doamne şi ceru îngăduinţa să plece, ea îi spuse cu ochii scînteietori :

— Stai.

Se preumbla fără o vorbă prin încăperea aceea de han, uitîndu-se din cînd în cînd la Lodovico cu o privire rătăcită. În cele din urmă, văzînd că ciudata ei preumblare nu lua de loc sfîrşit, acesta socoti că se cădea să spună el ceva stăpînei sale.

— Doamna mi-a făcut un dar atît de mare, care întrece în aşa măsură tot ce un biet om ca mine poate cuprinde cu mintea şi, mai ales, este cu atît mai presus de slabele servicii ce m-am învrednicit să i le aduc, încît n-aş putea primi cu cuget împăcat moşia de la Ricciarda. Am cinstea să înapoiez doamnei această moşie şi să o rog să-mi facă o pensie de patru sute de franci.

— De cîte ori în viaţa dumitale, îi spuse ea, încruntîndu-se cu toată semeţia de care era în stare, de cîte ori ai auzit spunîndu-se că mi-am luat vorba înapoi?

După aceste cuvinte, ducesa se mai preumblă cîteva clipe, apoi, oprindu-se deodată, strigă:

— Fabricio a scăpat cu viaţă din întîmplare şi numai fiindcă a ştiut să placă fetişcanei aceleia. Dacă nu l-ar fi ajutat ea, pierea. Ai putea să-mi spui că nu-i aşa? zise ea, apropiindu-se ameninţătoare de Lodovico şi uitîndu-se la el cu ochi în care scăpăra cea mai aprigă mînie. Lodovico se trase cîţiva paşi îndărăt şi o crezu nebună, ceea ce îl făcu să se neliniştească în privinţa norocului de a mai ajunge moşier la Ricciarda.

— Ei bine, reluă ducesa pe tonul cel mai blînd şi cel mai vesel, de parc-ar fi fost cu totul alta, vreau ca bunii mei locuitori de la Sacca să trăiască o zi de pomină, de care să-şi aducă aminte multă vreme. Dar, pentru asta, trebuie să pleci la Sacca. Ai ceva împotrivă? Crezi că te-ar putea paşte vreo primejdie?

— Nu cred, doamnă: nici unul dintre locuitorii din Sacca nu au să spună vreodată că am slujit pe *monsignore* Fabricio. Şi apoi, îndrăznesc să mărturisesc doamnei că ard de nerăbdare să văd moşia *mea* de la Ricciarda: mi se pare atît de năstruşnic să fiu moşier!

— Bucuria ta îmi place. Arendaşul de la Ricciarda îmi datorează arenda pe vreo trei-patru ani. Îi dăruiesc

lui jumătate şi cealaltă jumătate s-o iei tu, dar cu o condiţie : să te duci la Sacca, să spui că poimîine e ziua unei sfinte pe care o serbez eu şi seara să pui să se ilumineze castelul de să se ducă vestea. Să nu cruţi nici banii, nici osteneala : gîndeşte-te că e vorba de cea mai mare fericire a vieţii mele. De mult pregătesc eu într-ascuns această iluminaţie ; de trei luni, adun în pivniţele castelului tot ce trebuie pentru o serbare într-adevăr grandioasă. Am dat în păstrare grădinarului cartuşele unui măreţ foc de artificii ; să pui să fie tras de pe terasa dinspre Pad. Am în pivniţă optzeci şi nouă de buţi mari, pline cu vin : să pui să se facă cu ele optzeci şi nouă de fîntîni cu vin în parc. Dacă a doua zi va mai fi rămas un singur litru nebăut, voi spune că nu ţii la Fabricio. Cînd fîntînile cu vin, iluminaţia şi focurile de artificii vor fi în toi, să te faci nevăzut, fiindcă s-ar putea, şi asta mi-e şi nădejdea, ca la Parma toate lucrurile acestea frumoase să fie socotite drept o neobrăzare.

— Nu numai că s-ar putea, dar e chiar sigur, după cum sigur e şi că procurorul Rassi, care a semnat sentinţa lui *monsignore*, o să crape de turbare. Iar dacă doamna, adăugă Lodovico sfios, ar vrea să-mi facă o plăcere şi mai mare decît să-mi dea jumătate din ce ar mai avea de primit de la Ricciarda, ar trebui să-mi îngăduie să-i joc un mic renghi acestui Rassi...

— Eşti un om de treabă ! strigă ducesa cu însufleţire, dar îţi poruncesc să nu-i faci absolut nimic lui Rassi ; am de gînd să pun să-l spînzure în piaţă, mai tîrziu. Cît despre tine, bagă de seamă să nu te înhaţe la Sacca, fiindcă povestea n-ar mai avea nici un haz dacă te-aş pierde.

— Pe mine, doamnă ? Dacă spun că sărbătoresc un hram al doamnei, poate să trimită poliţia şi treizeci de jandarmi să spargă petrecerea ; înainte de a fi ajuns la crucea cea roşie din mijlocul satului, fiţi sigură că nici unul din ei nu va mai fi în şa. Locuitorii din Sacca nu ştiu multe ; sînt toţi contrabandişti căliţi şi sînt toţi trup şi suflet pentru doamna.

— Şi dacă tot le dau să bea oamenilor de la Sacca, reluă ducesa pe tonul cel mai firesc, vreau să-i scald şi pe locuitorii din Parma ; în seara în care Sacca va fi iluminată, ia cel mai bun cal din grajdurile mele, dă fuga la palatul meu din Parma şi dă drumul castelului de apă.

— Ah, ce strașnic gînd i-a dat prin minte doamnei ! strigă Lodovico prăpădindu-se de rîs ; vin pentru oamenii de treabă din Sacca şi apă pentru burghezii din Parma, care erau atît de siguri, ticăloşii, că *monsignore* Fabricio o să fie otrăvit...

Veselia lui Lodovico nu mai contenea ; ducesa se uita îngăduitoare cum rîde cu hohote, spunînd într-una :

— Vin celor din Sacca şi apă celor din Parma ! Doamna ştie cu siguranţă mai bine ca mine : acum vreo douăzeci de ani, cînd s-a golit din greşeală castelul de apă, în mai multe străzi din Parma oamenii s-au pomenit cu apa pînă la genunchi.

— Şi apă celor din Parma, spuse şi ducesa rîzînd. Locul de plimbare din faţa cetăţuii ar fi fost negru de lume dacă i s-ar fi tăiat lui Fabricio gîtul... Toată lumea îl numeşte *marele vinovat*... Dar fii cu băgare de seamă, fă în aşa fel ca nimeni pe lume să nu afle vreodată că această inundaţie a fost făcută de tine sau poruncită de mine. Nici Fabricio şi nici chiar contele să nu bănuie că am pus la cale această glumă nebunească... Dar, uitam de săracii din Sacca. Du-te de scrie un răvaş către administratorul meu : să vii apoi să-l iscălesc. Să spui acolo că, de ziua sfintei pe care o serbez, vreau să împartă o sută de galbeni săracilor din Sacca şi să-ţi stea în totul la dispoziţie în privinţa iluminaţiei, a focului de artificii şi a vinului. A doua zi, să nu mai rămînă picătură de vin în pivniţele mele.

— Administratorul doamnei nu va fi încurcat decît într-o singură privinţă : de cinci ani de cînd doamna stăpîneşte castelul, n-au mai rămas nici zece săraci în Sacca.

— *Şi apă pentru cei din Parma !* reluă ducesa cîntînd. Cum ai să izbuteşti această glumă ?

— Planul meu e şi făcut : plec de la Sacca pe la vreo nouă seara ; la zece şi jumătate las calul la *Trei cîrlani*, hanul de pe şoseaua ce duce la Casal-Maggiore şi la moşia mea de la Ricciarda ; la unsprezece sînt în odăiţa mea de la palat, iar la unsprezece şi un sfert îi adăp din belşug pe locuitorii Parmei, ca să închine în sănătatea *marelui vinovat*. Zece minute mai tîrziu, ies din oraş pe la bariera Boloniei. În treacăt, fac o adîncă plecăciune fortăreţei pe care curajul monseniorului şi agerimea doamnei au făcut-o de rîs ; apuc pe o potecă ce taie peste cîmp, bine ştiută de mine, şi-mi fac intrarea în Ricciarda.

Lodovico ridică ochii spre ducesă şi se înspăimîntă ; se uita ţintă la peretele gol din faţa ei. Privirea, trebuie s-o recunoaştem, îi era cumplită. „Ah, biata mea moşie ! se gîndi Lodovico ; adevărul e că şi-a pierdut minţile !“ Ducesa întoarse ochii spre el şi-i ghici gîndul.

— Ah ! domnul Lodovico, marele poet, vrea o donaţie scrisă ; fugi şi adu-mi o foaie de hîrtie. Lodovico nu aşteptă să i se spună de două ori, şi ducesa scrise cu mîna ei o lungă declaraţie antedatată cu un an, prin care recunoştea că a primit de la Lodovico San-Micheli suma de optzeci de mii de franci, pentru care i-a dat zălog moşia de la Ricciarda. Dacă după douăsprezece luni încheiate ducesa nu-i va da înapoi cele optzeci de mii de franci, moşia va rămîne proprietatea lui Lodovico.

„E frumos, îşi zicea ducesa, să dai unui servitor credincios cam a treia parte din tot ce ţi-a rămas ţie însuţi !“

— Şi acum, ascultă ! îi spuse ea. După gluma cu castelul de apă, nu-ţi dau decît două zile să te bucuri la Casal-Maggiore. Pentru ca vînzarea aceasta să fie împutemicită de lege, să spui că a fost făcută acum un an. Apoi să vii de-a dreptul şi fără nici o întîrziere la Belgirato, unde am să mă aflu ; s-ar putea ca Fabricio să se ducă în Anglia şi va trebui să-l urmezi.

A doua zi, dis-de-dimineaţă, ducesa şi Fabricio erau la Belgirato.

Aflară sălaş în acest sat încîntător. Dar o mîhnire de moarte o aştepta pe ducesă pe malul frumosului lac. Fabricio era cu totul schimbat ; din primele clipe în care se trezise din somnul lui letargic, de după fugă, ducesa îşi dăduse seama că se petrece cu el ceva cu totul neobişnuit. Simţămîntul adînc, pe care Fabricio îl ascundea cu multă grijă, era destul de ciudat ; nici mai mult, nici mai puţin, era deznădăjduit că nu se mai afla în temniţă. Se ferea, însă, cu tot dinadinsul să destăinuie pricina amărăciunii sale, căci ar fi dat prilej de întrebări la care nu voia să răspundă.

— Cum ! îi spunea ducesa mirată, nu-ţi aminteşti cu groază de gîndul cumplit care punea stăpînire pe tine, chinuindu-te, atunci cînd foamea te silea să te hrăneşti ca să nu cazi din picioare, cu una din mîncărurile acelea păcătoase, gătite de bucătăria închisorii : nu cumva are un gust ciudat, nu cumva mă otrăvesc ?

— Mă gîndeam la moarte, răspundea Fabricio, cum îmi închipui că se gîndesc soldaţii : un lucru cu putinţă, pe care nădăjduieşti să-l ocoleşti cu un dram de noroc.

Ce frămîntare, ce chin pe ducesă ! Omul acesta pe care îl iubea cu patimă, omul acesta atît de aparte, deosebit de ceilalţi şi altădată atît de plin de viaţă, sta acum lîngă ea cufundat în visări adînci ; îi plăcea să rămînă mai mult singur, decît să vorbească deschis, despre orice, cu cea mai bună prietenă pe care o avea pe lume. Se arăta şi acum bun, îndatoritor, recunoscător faţă de ducesă şi, ca şi mai înainte, şi-ar fi dat de o mie de ori viaţa pentru ea ; dar inima îi era în altă parte. Făceau, adesea, patru sau cinci leghe pe lacul acela dumnezeiesc, fără să-şi spună o vorbă. Conversaţiile de salon, schimbul rece de idei, singurele cu putinţă acum între ei, altora le-ar fi putut părea plăcute ; dar ei îşi aminteau încă, mai ales ducesa, de felul cum obişnuiau să stea de vorbă înaintea nenorocitei încăierări cu Giletti, care îi despărţise. S-ar fi căzut ca Fabricio să-i povestească ducesei despre cele nouă luni petrecute în acea groaznică închisoare, dar nu găsea să spună decît cuvinte puţine şi sărace.

„Iată ceea ce trebuia să se întîmple mai devreme sau mai tîrziu, își spunea ducesa cu o tristețe întunecată. Suferința m-a îmbătrînit sau te pomenești că e într-adevăr îndrăgostit și nu mi-a mai rămas decît al doilea loc în inima lui.“ Doborîtă, cu sufletul pustiit de chinul cel mai greu de îndurat din toate cîte sînt pe lume, ducesa își spunea uneori: „Dacă cerul ar vrea ca Ferrante să îmnebunească de-a binelea sau dacă l-ar lipsi de curajul să săvîrșească ce i-am poruncit, poate că aș fi mai puțin nenorocită“. Căci chiar și acele ușoare mustrări de cuget pe care le avea, otrăveau stima ducesei pentru ea însăși. „Așadar, își spunea dînsa cu amărăciune, mă căiesc de o hotărîre luată: nu mai sînt vrednică de neamul del Dongo.“

„E vrerea cerului, își mai spunea ea: Fabricio e îndrăgostit și cu ce drept aș putea pretinde să nu fie? Schimbat-am vreodată, între noi, o singură vorbă de iubire adevărată?“

Gîndul acesta, atît de cuminte, făcu să-i piară somnul, dar ceea ce dovedea mai ales că bătrînețea și vlăguirea sufletească se iviseră la ea o dată cu așteptarea acelei ilustre răzbunări, era faptul că ducesa se simțea la Belgirato de o sută de ori mai nefericită decît la Parma. Cît despre ființa care-l cufunda pe Fabricio în strania lui visare, nu putea să mai încapă nici o îndoială întemeiată: era Clelia Conti, fata aceea atît de cucernică, despre care Fabricio nu vorbea niciodată și care își trădase tatăl, de vreme ce primise să îmbete garnizoana. „Iar dacă garnizoana n-ar fi fost îmbătată, adăuga ducesa, lovindu-și pieptul cu deznădejde, toate născocirile, toată grija mea ar fi fost de prisos; așadar, ea este aceea care l-a scăpat!“

Cu nespusă greutate izbutea să smulgă de la Fabricio cîte un amănunt în legătură cu noaptea aceea care, își spunea ea, „ar fi fost altădată, pentru noi, un nesecat izvor de conversație. În vremurile fericite, era în stare să vorbească o zi întreagă, cu o limbuție și o veselie mereu reîmprospătate, despre cel mai mic fleac pe care mi-ar fi trecut prin minte să-l pomenesc.“

Cum totul trebuia bine chibzuit, ducesa îl instalase pe Fabricio în portul Locarno, orăşel elveţian de la capul lacului Maggiore. În fiecare zi, se ducea să-l ia cu luntrea să facă lungi plimbări pe lac.

Ce să vezi ? O dată, cînd îi trecu prin gînd să urce pînă la dînsul, îi găsi camera împodobită cu o sumedenie de vederi din Parma, comandate la Milano sau chiar la Parma, oraş pe care ar fi trebuit să-l urască. Salonaşul, transformat în atelier de pictor, era înzestrat cu tot dichisul şi Fabricio tocmai isprăvea de pictat, în acuarelă, cea de-a treia vedere a *Turnului Farnese* şi a palatului guvernatorului.

— Nu-ţi mai lipseşte, îi spuse ea înţepată, decît să faci din memorie portretul drăgălaşului guvernator care nu voia, nici mai mult nici mai puţin, decît să te otrăvească... Dar, ştii ceva, urmă ea, ar trebui să-i scrii şi să-i ceri iertare că ţi-ai luat îngăduinţa să scapi teafăr şi să-i faci de rîs fortăreaţa.

Biata femeie nici nu-şi dădea seama cît adevăr era în cele ce spunea : abia ajuns într-un loc unde se putea socoti în siguranţă, cea dintîi grijă a lui Fabricio fusese să-i scrie generalului Conti o scrisoare cît se poate de curtenitoare şi, într-un fel, destul de caraghioasă ; îi cerea iertare că fugise şi căuta să-şi justifice fuga, spunîndu-i că bănuise că un subaltern de-al lui fusese însărcinat să-l otrăvească. Puţin îi păsa, de altfel, ce anume scria, nădejdea lui era că scrisoarea avea să fie văzută de Clelia şi, scriind-o, faţa îi era scăldată în lacrimi. Încheiase cu o frază menită să-i facă ei plăcere : îndrăznea să spună că, acum, în libertate, i se întîmpla adesea să tînjească după cămăruţa lui din *Turnul Farnese*. Fraza aceasta era însuşi temeiul scrisorii. Nădăjduia că ea va înţelege acest lucru. În nevoia lui de a scrie şi tot în nădejdea că cineva îi va citi rîndurile, trimise mulţumiri lui *don* Cesare, bunul duhovnic care îi împrumutase cărţi de teologie. Cîteva zile mai tîrziu, Fabricio îl rugă pe micul librar de la Locarno să se ducă la Milano. Librarul, care era prieten cu celebrul bibliofil Reina, îi cumpără cele mai fastuoase ediţii, pe

care le putu găsi, ale cărţilor împrumutate de *don* Cesare. Bunul duhovnic primi curînd volumele şi o frumoasă scrisoare în care i se spunea că, în clipe de nesocotinţă ce puteau fi iertate unui biet deţinut, marginile cărţilor lui fuseseră mîzgălite cu însemnări nesăbuite. Duhovnicul era rugat să pună în locul lor, în bibliotecă, tomurile pe care, cu cea mai vie recunoştinţă, îşi îngăduia să i le trimită.

Fabricio avea haz socotind drept simple însemnări nesfîrşitele mîzgălituri cu care umpluse marginile unui exemplar *in folio* [1] al operelor sfîntului Ieronim. În nădejdea că va putea înapoia cartea bunului duhovnic şi să primească în schimb alta, îşi notase, zi de zi, pe marginile ei, un jurnal foarte exact a tot ce i se întîmpla în închisoare. Dar aceste întîmplări nu erau altceva decît înflăcărate avînturi de *dragoste divină* (cuvîntul divină înlocuia pe un altul, pe care nu îndrăznea să-l scrie). Uneori, această iubire îl cufunda pe deţinut într-o deznădejde adîncă, alteori un glas auzit din depărtare îi insufla un dram de speranţă şi îi prilejuia o fericire nestăvilită. Totul era scris cu o cerneală de închisoare făcută din vin, ciocolată şi funingine, şi *don* Cesare îşi aruncase doar în treacăt privirea pe mîzgălelile acelea, înainte de a pune la loc volumul, în bibliotecă. Dacă ar fi urmărit totul, margine cu margine, ar fi văzut că într-o zi, crezîndu-se otrăvit, deţinutul se fericea că moare la mai puţin de patruzeci de paşi de tot ceea ce iubise mai mult pe lume. Dar, în urma evadării lui, ochii altcuiva citiseră acea pagină. Înălţătorul gînd : *să mori aproape de ceea ce iubeşti !*, exprimat în o sută de feluri, era urmat de un sonet în care se vedea că sufletul despărţit, după groaznice chinuri, de trupul plăpînd în care locuise timp de douăzeci şi trei de ani, îndemnat de acel simţ al fericirii, firesc oricărei făpturi de pe lume, nu s-ar urca la cer să se alăture corului îngerilor, de îndată ce s-ar libera şi în cazul cînd cumplita

[1] Coală de tipar din care rezultă 4 pagini de carte ; volum în acest format.

judecată cerească i-ar ierta păcatele. Mai fericit după moarte decît fusese în viaţă, s-ar duce la cîţiva paşi de închisoarea unde gemuse atîta vreme, pentru a se contopi cu tot ceea ce iubise mai mult pe lume. Şi, în felul acesta, spunea ultimul vers al sonetului, îmi voi fi găsit raiul pe pămînt.

Deşi în cetăţuia din Parma se vorbea de Fabricio numai ca de un ticălos trădător care călcase în picioare cele mai sfinte îndatoriri, bunul părinte *don* Cesare fu, totuşi, încîntat la vederea frumoaselor cărţi primite de la un necunoscut ; fiindcă Fabricio avusese grijă să nu trimită scrisoarea decît după cîteva zile, de teamă că, la vederea numelui său, pachetul să nu-i fie înapoiat cu indignare. *Don* Cesare nu-i suflă fratelui său nici o vorbă despre această atenţie, căci generalul se înfuria numai cît auzea rostindu-se numele lui Fabricio. De cînd acesta fugise, duhovnicul începuse să se poarte iar cald şi prietenos cu drăgălaşa lui nepoată. Şi cum îi dăduse, mai demult, cîteva îndrumări de latină, îi arătă frumoasele cărţi pe care le primise. Aceasta şi fusese nădejdea fugarului. Deodată, Clelia se făcu stacojie : recunoscuse scrisul lui Fabricio. Fîşii lungi şi foarte înguste de hîrtie galbenă erau puse în chip de semn de carte, în volum. Cît e de adevărat cînd se spune că, în noianul serbedelor interese băneşti şi în cenuşiul de gheaţă al simţămintelor grosolane de care ne este cotropită viaţa, rar se întîmplă ca pornirile, izvorînd dintr-o patimă adevărată, să nu-şi atingă ţinta, ca şi cum o zeitate binevoitoare ar avea grijă să le ducă de mînă. Călăuzită de acelaşi instinct şi de singurul lucru pe lume la care se gîndea, Clelia ceru unchiului ei să-i dea vechiul exemplar din operele sfîntului Jeronim, ca să-l compare cu cel primit acum. În ce fel să descriem încîntarea ei în întunecata mîhnire în care o cufundase lipsa lui Fabricio, cînd găsi, pe marginile vechiului op, sonetul de care am vorbit şi însemnările zilnice ale iubirii ce stîrnise ?

Din prima zi, învăţă pe dinafară tot sonetul ; îl cîntă rezemată de fereastră, în faţa celeilalte ferestre, care

acum era pustie şi unde văzuse de atîtea ori un capac desprinzîndu-se tainic din oblon. Între timp, oblonul fusese desfăcut bucăţi, ca să fie pus pe masa tribunalului şi să servească de dovadă în caraghiosul proces pornit de Rassi împotriva lui Fabricio, pentru crima de a-şi fi salvat viaţa sau, cum spunea procurorul rîzînd el însuşi, pentru crima *de a se fi sustras milostivirii unui principe mărinimos !*

Fiecare ajutor pe care Clelia îl dăduse fugarului fusese pentru ea prilej de usturătoare mustrări de cuget şi, de cînd era nefericită, mustrările ajunseseră şi mai aprige. Căuta să şi le îndulcească, amintindu-şi jurămîntul *că nu-l va mai vedea niciodată pe Fabricio*, făcut sfintei fecioare cînd cu aşa-zisa otrăvire a generalului, şi pe care, de atunci, îl reînnoia în fiecare zi.

Fuga lui Fabricio îl îmbolnăvise pe tatăl ei, care fusese cît pe ce să-şi piardă locul atunci cînd principele, în turbarea sa, îi dăduse afară din slujbă pe toţi temnicerii *Turnului Farnese* şi-i trecuse ca deţinuţi în închisoarea din oraş. Generalul scăpase, în bună parte, datorită intervenţiei contelui, care era mai liniştit să-l ştie stînd ca un pustnic în castelul din fortăreaţă, decît să-l aibă potrivnic zelos şi zavistnic în lumea din jurul palatului.

În cursul celor două săptămîni cît ţinu nesiguranţa în privinţa urgisirii generalului Fabio Conti — care, de supărare, căzuse de-a binelea la pat — Clelia avu tăria să îndeplinească jertfa de care îi vorbise lui Fabricio. În noaptea petrecerii din cetăţuie, noaptea aleasă pentru fuga deţinutului, aşa cum cititorul îşi aminteşte poate, Clelia avusese fericita inspiraţie să se prefacă bolnavă ; făcu acelaşi lucru şi a doua zi ; într-un cuvînt, se purtă în aşa fel încît, afară de temnicerul Grillo, însărcinat anume cu paza lui Fabricio, nimeni nu bănui amestecul ei, iar Grillo nu suflă o vorbă.

Dar de îndată ce Clelia se linişti în această privinţă, fu şi mai nemilos chinuită de îndreptăţitele ei mustrări de cuget. „Ce justificare pe lume, îşi spunea ea, poate micşora crima unei fiice care-şi trădează tatăl ?“

Într-o seară, după ce rămăsese toată ziua în capelă plîngînd, îl rugă pe unchiul ei, *don* Cesare, s-o însoţească la general, ale cărui accese de furie o înspăimîntau, cu atît mai mult cu cît, tam-nesam, îl împroşca amarnic cu ocări pe Fabricio, trădătorul acela blestemat.

Ajunsă în faţa tatălui ei, cuteză să-i spuie că se împotrivise necontenit să-i acorde mîna ei marchizului Crescenzi, fiindcă nu simţea faţă de el nici un imbold şi era sigură că nu va putea fi fericită într-o asemenea căsătorie. La auzul acestor cuvinte, generalul se înfurie ca de obicei şi Clelia abia mai avu puterea să urmeze. Se grăbi să adauge că, dacă tatăl ei, îmbiat de marea avere a marchizului, socotea totuşi cu cale să-i poruncească să-l ia de bărbat, era gata să se supună. Întîi, generalul fu cît se poate de mirat de această încheiere, la care nu se aştepta de fel ; apoi, se bucură peste măsură.

— Care va să zică, îi spuse el fratelui său, n-am să mai fiu silit să mă mut la cine ştie ce al doilea cat, dacă îmi pierd slujba din pricina nemerniciei acestei secături de Fabricio.

Contele Mosca nu pierdea nici un prilej să se arate adînc revoltat de fuga *derbedeului* de Fabricio şi repeta fraza născocită de Rassi cu privire la josnica purtare a acelui tînăr, foarte necioplit, care se sustrăsese milostivirii principelui. Această frază plină de haz, căreia lumea bună îi dăduse învestitura, nu prinse însă de loc în popor. Călăuzit de bunul lui simţ, deşi îl credea pe Fabricio foarte vinovat, poporul preţuia curajul care-i trebuise ca să sară de la o asemenea înălţime. În schimb, nici un om de la curte nu-i admira sîngele rece. Iar poliţia, care era foarte umilită de înfrîngerea suferită, răspîndise oficial ştirea că douăzeci de soldaţi cumpăraţi cu banii ducesei — acea femeie de o nerecunoştinţă revoltătoare, al cărei nume nu mai era rostit decît însoţit de un oftat — întinseseră lui Fabricio patru scări legate cap la cap, lungi de patruzeci şi cinci de picioare fiecare. Fabricio, care aruncase, de sus, o funie ce fusese legată de ele, nu avusese deci decît meritul, lipsit de orice laudă, de a le

trage pînă la el. Cîţiva liberali, cunoscuţi prin limbuţia lor, între alţii şi doctorul C***, agent plătit de-a dreptul de suveran, adăugau, compromiţîndu-se, că îngroziţoarea poliţie a Parmei avusese sălbăticia să împuşte opt din nenorociţii soldaţi care înlesniseră fuga nerecunoscătorului Fabricio. Astfel, fugarul fu înfierat chiar şi de adevăraţii liberali, fiindcă pricinuise, prin nesocotinţa sa, moartea a opt sărmani soldaţi. Iată în ce fel izbutesc micile despotisme să anuleze cu totul valoarea opiniei publice.

Capitolul al douăzeci şi treilea

În mijlocul acestei dezlănţuiri obşteşti, singur arhiepiscopul Landriani rămase credincios cauzei tînărului său prieten. El îndrăznea să reamintească, chiar la curtea principesei, principiul de drept potrivit căruia, în orice proces, trebuie păstrată o ureche slobodă de orice idee prcconcepută, pentru a asculta şi apărarea celui ce nu e de faţă.

A doua zi după fuga lui Fabricio, mai multe personalităţi primiră un sonet destul de mediocru, care înfăţişa această fugă drept una din faptele mari ale veacului şi-l asemuia pe Fabricio cu un înger pogorît pe pămînt cu aripile întinse. Două seri mai tîrziu, toată Parma ştia pe dinafară un sonet sublim. Era un presupus monolog al lui Fabricio, rostit, chipurile, în timp ce cobora de-a lungul frînghiei şi care recapitula feluritе întîmplări din viaţa lui. Sonetul acesta cuprindea două versuri măreţe, care îl înălţară pe tînărul del Dongo în ochii lumii ; toţi cunoscătorii îşi dădură seama că era stilul lui Ferrante Palla.

Ajunşi aici, ne dăm seama că ar trebui să folosim stilul epic. Căci unde să găsim cuvintele potrivite prin care să zugrăvim potopul de indignare ce cuprinse, dintr-o dată, acele cugete pline de respect faţă de aşezările

obşteşti, cînd se află de înspăimîntătoarea obrăznicie a iluminării castelului de la Sacca ? Toate glasurile se înmănunchiară într-un singur strigăt împotriva ducesei. Pînă şi adevăraţii liberali socotiră că gestul ei înrăutăţea în chip neomenos soarta bieţilor oameni bănuiţi de complicitate şi aruncaţi în închisorile oraşului, şi otrăvea fără nici un folos inima suveranului. Contelc Mosca declară că foştilor ei prieteni nu le mai rămînea de făcut decît un singur lucru : s-o uite. Corul înfierării fu, aşadar, unanim. Un străin, trecînd prin oraş, s-ar fi mirat, desigur, de această îndîrjire a opiniei publice. Dar în ţara aceasta, unde oamenii ştiu să guste dulceaţa răzbunării, iluminaţia de la Sacca şi minunata serbare, dată în parc celor peste şase mii de ţărani, avură un răsunet uriaş. La Parma, toată lumea spunea că ducesa pusese să se împartă ţăranilor ei o mie de galbeni ; astfel putea fi explicată primirea cam aspră făcută celor treizeci de jandarmi, pe care poliţia săvîrşise nerozia să-i trimită în sătuleţ, la treizeci şi şase de ore după minunata petrecere şi după beţia obştească ce urmase. Întîmpinaţi cu pietre, jandarmii o luaseră la fugă, iar doi dintre ei, căzuţi de pe cai, fuseseră aruncaţi în Pad.

În privinţa spargerii castelului de apă al palatului Sanseverina, aceasta trecuse aproape neobservată ; se produsese în timpul nopţii, şi cîteva străzi fuseseră mai mult sau mai puţin năpădite de apă, încît, a doua zi, ai fi zis că plouase. Lodovico avusese grijă să spargă un geam al palatului, în aşa fel ca să dea de crezut că intraseră hoţii.

Fusese găsită şi o scăriţă. Numai contele Mosca recunoscu mîna prietenei sale.

Fabricio era ferm hotărît să se întoarcă la Parma de îndată ce avea să-i fie cu putinţă. Trimise pe Lodovico să ducă o lungă scrisoare arhiepiscopului, şi credinciosul servitor se reîntoarse şi puse la poştă, în cel dintîi sat din Piemont, la Sannazaro, la apus pe Pavia, o epistolă în latineşte, pe care cinstita faţă bisericească o adresa tînărului ei ocrotit. Vom adăuga un amănunt care, întocmai ca şi altele, va fi socotit drept lucru de prisos, în ţările

în care nu mai e nevoie de asemenea măsuri de precauție : numele lui Fabricio del Dongo nu mai era niciodată scris ; toate scrisorile destinate lui erau adresate lui Lodovico San-Micheli, la Locarno, în Elveția, sau la Belgirato, în Piemont.

Plicul era dintr-o hîrtie grosolană, pecetea pusă anapoda, adresa abia citeață și uneori însoțită de recomandări demne de o bucătăreasă ; toate scrisorile erau datate de la Neapole cu șase zile înainte de adevărata dată.

Din satul piemontez Sannazaro, din apropierea Paviei, Lodovico se întoarse, cu toată graba, la Parma : primise o însărcinare pe care Fabricio punea cel mai mare preț. Era vorba, nici mai mult nici mai puțin, de a face să ajungă, pînă la Clelia Conti, o batistă de mătase pe care era imprimat un sonet de Petrarca [1]. E adevărat că un cuvînt era schimbat în acest sonet ; Clelia găsi batista pe masa ei, două zile după ce primise mulțumirile marchizului Crescenzi, care se pretindea cel mai fericit dintre oameni — și nu e nevoie să mai spunem ce însemnă pentru ea dovada aceasta că undeva bătea o inimă ce-i rămăsese credincioasă.

Lodovico fusese, de asemenea, însărcinat să afle cît mai multe amănunte cu putință despre ceea ce se petrecea în fortăreață. Astfel, aduse la cunoștința lui Fabricio trista veste că acum, căsătoria marchizului Crescenzi părea să fie definitiv hotărîtă ; aproape nu era zi în care marchizul să nu dea o serbare în cinstea Cleliei, în incinta cetățuii. O dovadă hotărîtoare a căsătoriei era faptul că marchizul, om putred de bogat și prin urmare foarte zgîrcit, așa cum e obiceiul printre oamenii avuți din partea de miazănoapte a Italiei, făcea pregătiri uriașe, deși lua o fată *fără zestre*. E adevărat că fudulul general Fabio Conti, greu rănit în amorul său propriu de această constatare, cea dintîi care trecuse prin mintea compatrioților lui, se grăbise să cumpere o moșie de trei sute de mii de franci, moșie pe care e!,

[1] Francesco Petrarca (1304—1374) : celebru poet italian.

care n-avea nici o avere, o plătise în întregime, pare-se tot cu banii marchizului. De aceea şi declarase generalul că dădea moşia de zestre fetei. Cît despre taxe şi celelalte cheltuieli făcute cu actele, care se ridicau la peste douăsprezece mii de franci, acestea părură o nimica toată marchizului Crescenzi, om eminamente logic. În acelaşi timp, marchizul comandase la Lyon nişte tapiţerii pline de măreţie prin culorile lor, minunat îmbinate şi chibzuite pentru desfătarea ochilor, lucrate de celebrul Pallagi [1], pictor din Bolonia. Aceste tapiţerii înfăţişau, fiecare, o parte din blazoanele familiei Crescenzi care, cum o ştie toată lumea, coboară din vestitul Crescentius [2], consul al Romei în 985 ; ele trebuiau să împodobească cele şaptesprezece saloane ce alcătuiau parterul palatului marchizului. Draperiile, pendulele şi policandrele livrate la Parma costară peste trei sute cincizeci de mii de franci ; preţul noilor oglinzi, adăugate celor de mai înainte, se ridica la două sute de mii de franci. În afară de două saloane, vestite opere ale lui Parmegiano [3], marele pictor al ţării, după divinul Corregio [4], toate încăperile catului întîi şi doi se aflau acum pe mîna celor mai vestiţi pictori din Florenţa, Roma şi Milano, care le împodobeau cu fresce : Fokelberg, marele sculptor suedez, Tenerani de la Roma şi Marchesi din Milano lucrau de un an la zece basoreliefuri înfăţişînd tot atîtea fapte de laudă ale lui Crescentius, care fusese, într-adevăr, un om mare. Cele mai multe tavane, pictate în frescă, înfăţişau, şi ele, unele aluzii la viaţa lui. Era de admirat mai ales tavanul, pe care Hayez [5] din Milano îl înfăţişase pe Crescentius primit în Cîmpiile Elizee [6] de Francesco Sforza [7], Lorenzo Magnifi-

[1] Vezi nota 1, pag. 408.

[2] Politician italian din secolul al X-lea ; a luptat împotriva împăraţilor germani şi a papilor.

[3] Vezi nota 1, pag. 294.

[4] Vezi nota 1, pag. 105.

[5] Francesco Hayez (1791—1882) pictor italian.

[6] Lume transcedentală în mitologia antică, unde erau plasate ţelele „celor drepţi".

[7] Conducător de oşti din secolul al XIV-lea, duce de Milano.

cul [1], regele Robert [2], tribunul Cola di Rienzi [3], Macchiaveli, Dante şi de ceilalţi mari oameni ai evului mediu. Admiraţia faţă de aceste personalităţi de elită avea un tîlc usturător pentru oamenii aflaţi acum la putere.

Nobilimea şi burghezia din Parma nu mai vorbeau decît de toate aceste străluciri ; ele frînseră inima eroului nostru cînd le citi, povestite în amănunt, cu o nevinovată admiraţie, într-o lungă scrisoare de mai bine de douăzeci de pagini, dictată de Lodovico unui vameş de la Casal-Maggiore.

„Şi eu sînt atît de sărac ! îşi spunea Fabricio, patru mii de franci venit, tari şi mari ! Este o adevărată neobrăzare din partea mea să fiu îndrăgostit de Clelia Conti, pentru care se fac toate aceste minuni."

Într-un post-scriptum, aşternut cu neîndemînatica lui scriere, Lodovico îl vestea că-l întîlnise într-o seară pe bietul Grillo, fostul temnicer care, după ce fusese băgat la închisoare şi apoi liberat, părea să se ascundă ; îi ceruse să-l milostivească cu un galben, iar Lodovico îi dăduse patru, în numele ducesei. Foştii temniceri, în număr de doisprezece, pregăteau o surpriză cu lovituri de cuţit (*un trattamento di cortelatte* [4]) noilor temniceri care le luaseră locul, dacă izbuteau cumva să dea ochii cu ei în afara fortăreţei ; Grillo mai spusese că acum avea loc aproape zilnic cîte o serenadă sub ferestrele domnişoarei Clelia Conti, care era foarte trasă la faţă, *şi cîte şi mai cîte*. Din pricina acestor cuvinte caraghioase, Lodovico primi, chiar cu următoarea poştă, poruncă să vină la Locarno.

Veni, şi amănuntele date prin viu grai îl amărîră şi mai mult pe Fabricio.

E uşor de închipuit cu cîtă atenţie se purta el faţă de biata ducesă ; ar fi îndurat de o mie de ori moartea,

---

[1] Duce al Florenţei, din familia Medici, protector al artelor (1448—1492).

[2] Robert d'Anjou (1275—1343) : rege al Neapolului ; a luptat succes împotriva împăraţilor germani.

[3] Om politic, umanist italian (1313—1354) ; în 1347, a condus o coală populară la Roma.

[4] În limba italiană, în original.

decît să rostească în faţa ei numele Cleliei Conti. Ducesei îi era groază de Parma ; iar pentru Fabricio, tot ce-i amintea de acest oraş era sublim şi înduioşător.

Doamna Sanseverina nu uitase de loc gîndul răzbunării sale, gînd mai stăruitor ca niciodată ; fusese atît de fericită înainte de moartea lui Giletti ! Şi acum, care-i era soarta ? Trăia în aşteptarea unei înfăptuiri cumplite, despre care se ferea să-i sufle o vorbă lui Fabricio, deşi, pe vremea cînd o pusese la cale cu Ferrante, îşi închipuia că o să-l bucure nespus de mult, vestindu-l că în curînd are să fie răzbunat.

Ne putem da lesne seama cît de plăcute erau convorbirile lui Fabricio cu ducesa : între ei se aşterneau, din ce în ce mai des, tăceri apăsătoare. Ca să mai învioreze această atmosferă, ducesa se lăsase ispitită să joace o festă răutăcioasă nepotului ei preaiubit. Contele îi scria aproape în fiecare zi ; se vede că trimitea ştafete, ca pe vremea dragostei lor, fiindcă scrisorile purtau întotdeauna stampila cîte unui orăşel din Elveţia. Bietul om îşi frămînta creierii ca să nu vorbească prea deschis de simţămintele lui şi ca să compună epistole hazlii ; iar ducesa abia îşi arunca ochii pe ele. Ce preţ să mai aibă, vai ! statornicia unui îndrăgostit pentru care nu mai nutreşti decît stimă, cînd inima îţi este chinuită de răceala celui căruia i-ai dat întîietate ?

În decurs de două luni, ducesa nu-i răspunse decît o singură dată şi numai pentru a-i cere să cerceteze terenul şi să-şi dea seama dacă, în ciuda neobrăzării focului de artificii de la Sacca, principesa ar primi cu plăcere o scrisoare din partea ei.

Prin această scrisoare, pe care contele urma să o înmîneze dacă socotea nimerit, ducesa o ruga pe principesă să primească în postul de cavaler de onoare, rămas de curînd vacant, pe marchizul Crescenzi şi dorea ca această înaltă demnitate să-i fie încredinţată cu prilejul căsătoriei lui. Scrisoarea ducesei era o capodoperă : respectul cel mai duios era exprimat în chipul cel mai meşteşugit ; ducesa nu-şi îngăduise, în stilul ei de curteană, nici cel mai mic cuvînt ale cărui urmări, cît de înde-

părtate, ar fi putut fi neplăcute principesei. De aceea, din răspunsul acesteia avea să se desprindă o caldă prietenie ce suferea cumplit din pricina despărţirii.

„*Fiul meu şi cu mine*, îi scrise Clara-Paolina, *n-am mai avut nici o singură seară, cît de cît plăcută, de la plecarea domniei-voastre atît de neaşteptată. Scumpa mea ducesă nu-şi mai aduce oare aminte că, datorită ei, am rcdobîndit dreptul de a-mi da părerea la numirea ofiţerilor casei mele ? Crede că e nevoie să-mi arate motivele pentru care îmi cere numirea marchizului, ca şi cum simpla ei dorinţă exprimată n-ar fi pentru mine cel mai puternic motiv ? Marchizul va ocupa acest post dacă mă voi mai bucura încă de trecere ; în ceea ce mă priveşte, voi avea necontenit un loc în inima mea, şi cel dintîi, pentru draga mea ducesă. Fiul meu se foloseşte de absolut aceleaşi expresii, cam tari însă în gura unui băiat mare, de douăzeci şi unu de ani, şi vă roagă să-i trimiteţi mostre de minereuri din valea Orta, aflată în apropiere de Belgirato. Puteţi adresa scrisorile, pe care le nădăjduiesc cît mai dese, contelui, care vă urăşte mereu şi la care ţin tocmai pentru aceste simţăminte. Arhiepiscopul v-a rămas, şi el, credincios, Nădăjduim cu toţii să vă revedem într-o zi. Aduceţi-vă aminte că trebuie să vă reîntoarceţi. Marchiza Ghisleri, marea mea maestră de ceremonii, se pregăteşte să părăsească lumea aceasta pentru o alta, mai bună ; biata femeie mi-a făcut mult rău ; îmi pricinuieşte neplăceri şi acum, plecînd într-o clipă foarte nepotrivită ; boala ei mă face să mă gîndesc la numele pe care l-aş fi pus altădată, cu atîta bucurie, în locul numelui ei, bineînţeles dacă aş fi putut obţine această jertfă de la spiritul de neatîrnare al acelei femei fără pereche care, îndepărtîndu-se de noi, a luat cu ea toată bucuria micii mele curţi...*“

Aşadar, ştiind bine că se străduise cu tot dinadinsul să grăbească pe cît îi sta în putinţă căsătoria care-l umplea de deznădejde, ducesa continuă să-l vadă pe Fabricio în fiecare zi. Se plimbau, uneori, patru sau cinci

ceasuri pe lac, fără să-şi spună un cuvînt. Bunăvoinţa era întreagă şi desăvîrşită din partea lui Fabricio ; dar gîndul îi zbura în altă parte şi inima lui, neştiutoare şi simplă, nu găsea nimic de spus. Ducesa îşi dădea cît se poate de bine seama, şi lucrul acesta era pentru ea un chin.

Am uitat să spunem la vreme că ducesa închiriase o casă la Belgirato, sat încîntător, care-şi ţine făgăduiala pe care o face numele lui (frumoasa cotitură a lacului). De la uşile largi ale salonului, putea pune piciorul de-a dreptul în barcă. Luase una foarte obişnuită, pentru care patru vîslaşi ar fi fost de ajuns ; ea tocmi însă doisprezece şi făcu în aşa fel ca să aibă cîte un vîslaş din fiecare din satele vecine. A treia sau a patra oară cînd se afla în mijlocul lacului cu oamenii aceştia aleşi pe sprînceană, îi rugă să înceteze o clipă de a mai vîsli.

— Vă socotesc pe toţi drept nişte prieteni, le spuse ea, şi vă încredinţez o taină. Nepotul meu, Fabricio, a fugit din temniţă ; s-ar putea ca duşmanii lui să încerce să-l prindă prin trădare, deşi apele lacului vostru sînt considerate ca teritoriu liber. Staţi cu urechea la pîndă şi daţi-mi de veste orice veţi afla. Vă dau voie să intraţi la mine zi şi noapte.

Vîslaşii răspunseră cu entuziasm ; ducesa ştia să cîştige inimile... Dar nu se gîndea că Fabricio ar mai putea fi în primejdie ; pentru ea însăşi lua aceste măsuri de prevedere, deşi, înainte să fi avut nefericitul gînd de a porunci să se golească castelul de apă al palatului Sanseverina, nu i-ar fi trecut niciodată prin minte una ca asta.

Aceeaşi prevedere o îndemnase să-i închirieze un apartament, lui Fabricio, la Locarno ; în fiecare zi, sau venea el s-o vadă sau era ea aceea care trecea în Elveţia. Putem măsura cît de plăcute erau ceasurile petrecute împreună, după acest amănunt : marchiza şi fetele ei veniră în două rînduri să-i vadă, şi prezenţa acestor trei străine le făcu plăcere ; fiindcă, în ciuda legăturilor de sînge, poate fi socotită străină o fiinţă care e în afară de tot ce ne este mai drag şi pe care o vezi la un an o dată.

Ducesa se afla într-o seară la Locarno, la Fabricio, cu marchiza şi cele două fiice ale acesteia. Arhiereul ţinutului şi parohul din localitate veniseră să le salute pe înaltele doamne ; arhiereul, care avea bani investiţi într-o întreprindere de comerţ şi era la curent cu mersul evenimentelor, spuse dintr-o dată :

— A răposat prinţul Parmei !

Ducesa se făcu albă ca varul ; abia avu puterea să spună :

— Se cunosc amănunte ?

— Nu, răspunse arhiereul. Vestea se mărgineşte să anunţe moartea, care e sigură.

Ducesa se uită la Fabricio. „Pentru el am făcut-o, îşi spuse ea. Aş fi săvîrşit lucruri de o mie de ori mai cumplite, şi iată-l stînd nepăsător în faţa mea şi visînd la alta.“

Gîndul acesta nu-l putea îndura ; era mai presus de puterile ei ; căzu într-un leşin adînc. Toţi se repeziră să-i dea ajutor ; dar, revenindu-şi în fire, ducesa îşi dădu seama că Fabricio era mai puţin îngrijorat chiar decît arhiereul şi parohul ; visa, ca de obicei.

„Se gîndeşte să se întoarcă la Parma, îşi spuse ea, şi poate chiar să strice planul de căsătorie al Cleliei cu marchizul ; dar voi şti să-l împiedic.“ Apoi, amintindu-şi de prezenţa celor două feţe bisericeşti, se grăbi să adauge :

— Era un mare principe, care a fost prea calomniat. Pentru noi, e o pierdere imensă.

Cei doi preoţi plecară şi, pentru a rămîne singură, ducesa spuse că se duce la culcare.

„Fără îndoială, îşi spunea ea, spiritul de prevedere îmi porunceşte să aştept o lună sau două înainte de a mă întoarce la Parma. Dar simt că n-o să pot avea atîta răbdare ; mă chinuiesc prea mult aici. Visarea aceasta necontenită şi tăcerea lui Fabricio sînt pentru inima mea o priveliştc peste putinţă de îndurat. Cine mi-ar fi spus că o să mă plictisesc plimbîndu-mă cu el pe lacul acesta încîntător, asta tocmai în clipele cînd am făcut, pentru a-l răzbuna, mai mult decît pot să-i destăinui ?

Pe lîngă o asemenea suferinţă, moartea nu mai înseamnă nimic. Abia acum plătesc momentele de fericire şi de copilăroasă bucurie pe care le-am gustat în palatul meu din Parma, la întoarcerea lui Fabricio de la Neapole. O vorbă să fi spus şi totul se sfîrşea cu bine ; poate că, dac-ar fi fost legat de mine, nu s-ar mai fi gîndit la fetişcana asta, dar gîndul unei asemenea destăinuiri mă cutremura. Acum, Clelia a cîştigat partida. Ce putea fi mai simplu ? Ea are douăzeci de ani, iar eu, copleşită de griji, bolnavă, am de două ori vîrsta ei... Trebuie să mor, să sfîrşesc ! O femeie de patruzeci de ani nu mai înseamnă ceva decît pentru bărbatul care a iubit-o în tinereţe ! Acum nu voi mai avea parte decît de satisfacţiile vanităţii ; merită ele osteneala să mai trăieşti ? Iată încă un motiv de a mă întoarce la Parma şi de a petrece. Dacă lucrurile ar lua o anumită întorsătură, mi se va tăia capul. Ei, şi ? Ce mai am de pierdut ? Mă voi purta în aşa fel încît să am o moarte măreaţă şi, înainte de a închide ochii, dar numai atunci, îi voi spune lui Fabricio : «Nerecunoscătorule ! Toate astea au fost numai pentru tine !» Da, numai la Parma aş mai putea găsi ceva demn de mine, pentru scurta vreme care-mi rămîne de trăit : voi juca rolul unei înalte doamne. Ce bine ar fi dacă mi-ar mai putea face acum plăcere toate cinstirile care o făceau altădată să moară de ciudă pe marchiza Raversi ! Pe atunci, pentru a-mi preţui norocul, trebuia să mă uit în ochii invidiei... Mîndria mea are o singură bucurie : în afară de conte, nimeni nu va şti niciodată adevărata pricină care a pus capăt vieţii inimii mele... îl voi iubi pe Fabricio, îl voi ajuta să biruie în viaţă ; dar nu trebuie să strice căsătoria Cleliei ca s-o ia de nevastă... Nu, aşa ceva nu se va întîmpla !“

Ducesa ajunsese pînă aici cu tristul ei monolog, cînd auzi mare zarvă în casă.

„Aha ! îşi spuse ea. Vin să mă aresteze ; cu siguranţă că Ferrante a fost prins şi a vorbit. Cu atît mai bine ! Acum voi avea de furcă ; am să mă lupt să-mi

scap capul din ghearele lor. Dar, *în primul rînd*, nu trebuie să mă las prinsă."

Ducesa, așa cum se afla, numai pe jumătate îmbrăcată, alergă în fundul grădinii. Tocmai cînd voia să sară mica îngrăditură de cărămidă și să fugă peste cîmp, văzu pe cineva intrînd în camera ei. Îl recunoscu pe Bruno, omul de încredere al contelui : intrase singur, însoțit de cameristă. Ducesa se apropie de o fereastră mare, ce dădea în grădină. Omul vorbea cu camerista despre rănile pe care le primise. Ducesa se reîntoarse în casă. Bruno aproape că se aruncă la picioarele ei, implorînd-o să nu-i vorbească contelui despre întîrzierea cu care i se înfățișase.

— Numaidecît după moartea principelui, adăugă el, domnul conte a dat ordin tuturor căpitanilor de poștă să nu mai dea cai nici unui supus al principatelor Parmei. A trebuit, prin urmare, să mă duc pînă la Pad cu caii domnului conte ; dar, la ieșirea de pe bac, trăsura s-a răsturnat, s-a făcut bucăți, iar eu am fost atît de șontorogit, că nu m-am mai putut urca pe cal, cum ar fi fost de datoria mea.

— Bine, lasă, vorbi ducesa, sînt ceasurile trei dimineața ; am să spun că ai ajuns la amiază ; dar să nu mă dai de gol.

— Recunosc bunătatea de totdeauna a doamnei.

Vom pomeni, acum, de lucruri foarte urîte pe care, pentru mai multe pricini, am fi vrut să le trecem sub tăcere ; dar sîntem siliți să vorbim de unele întîmplări care intră în domeniul nostru, de vreme ce au drept teatru inima personajelor noastre.

— Dar pentru dumnezeu ! Cum de a murit marele nostru principe ? îl întrebă ducesa pe Bruno.

— Era la o vînătoare de păsări de baltă, pe malurile Padului, cam la vreo două leghe de Sacca. A căzut într-o groapă plină cu bălării ; cică era lac de năduşeală şi l-ar fi prins frigul ; a fost dus într-o căsuță singuratică, unde, după cîteva ceasuri, a dat ortul popii. Alții spun că ar fi murit şi domnii Catena şi Borone şi că totul s-ar fi tras de la niște vase de aramă coclite, ale țăranului la care

s-au oprit cu toţii să mănînce. Ce să vă mai spun, smintiţii de iacobini, care vorbesc vrute şi nevrute, zic că ar fi la mijloc o otravă. Am mai aflat că prietenul meu Toto, care e furier la curte, ar fi pierit şi el, dacă n-ar fi avut parte de îngrijirile inimoase ale unui soi de vagabond care, pasămite, se pricepea să doftoricească şi care l-a pus să-şi facă o fiertură cu nişte buruieni foarte ciudate. Dar acum, nici nu se mai vorbeşte de moartea principelui : era un om tare hain. Cînd am plecat, poporul se aduna să-l măcelărească pe procurorul general Rassi ; avea apoi de gînd să dea foc porţilor fortăreţei, ca să încerce să-i libereze pe deţinuţi. Dar se spune că Fabio Conti ar fi pus în bătaie tunurile. Alţii pretind că soldaţii din fortăreaţă ar fi turnat apă peste praful de puşcă, ca să nu poată trage în fîrtaţii lor. Dar am aflat un amănunt şi mai vrednic de luare-aminte : în timp ce felcerul din Sandolaro îmi oblojea braţul scrîntit, a sosit de la Parma un om, care povestea că mulţimea, recunoscîndu-l pe stradă pe Barbone, faimosul intendent al fortăreţei, l-a cotonogit în bătăi şi apoi l-a spînzurat de copacul cel mai apropiat de intrarea cetăţuii. După aceea, au pornit cu mic cu mare spre palat, ca să facă ţăndări măreaţa statuie a răposatului principe din grădina din faţă. Însă domnul conte a poruncit ca un batalion de gardă să se alinieze în faţa statuii şi a trimis vorbă că nimeni nu va scăpa cu viaţă dacă intră în grădină — şi mulţimea a dat înapoi. Dar lucrul cel mai ciudat, şi pe care omul venit din Parma, un fost jandarm, mi l-a spus de mai multe ori, este că domnul conte a tras cîteva picioare generalului P..., comandantul gărzii principelui şi, după ce i-a rupt epoleţii, a pus pe doi puşcaşi să-l dea afară din grădina palatului.

— Ah, cum îl recunosc pe conte ! strigă ducesa cu o explozie de bucurie, pe care nici ea n-ar fi prevăzut-o cu o clipă înainte : nu va suferi niciodată o jignire adusă principesei noastre. Cît despre generalul P..., din devotament faţă de stăpînii lui de drept, nu s-a învoit niciodată

să slujească pe uzurpator, în timp ce contele, mai puțin delicat, a luat parte la toate campaniile din Spania, ceea ce i s-a reproșat adesea la curte.

Ducesa deschisese scrisoarea contelui, dar se întrerupea mereu din citit, ca să-i pună lui Bruno zeci de întrebări.

Scrisoarea era scrisă cu mult haz ; contele folosea termenii cei mai înfiorători, dar o nestăvilită bucurie părea să izbucnească la fiece cuvînt al său ; ocolea amănuntele asupra morții de care fusese lovit suveranul și încheia scrisoarea în felul următor :

„În sfîrșit, scumpa mea, te poți întoarce ! Dar te sfătuiesc să mai aștepți o zi-două ștafeta pe care ți-o va trimite principesa, după cum nădăjduiesc, azi sau mîine ; trebuie ca întoarcerea ta să fie plină de strălucire, după cum plecarea a fost plină de îndrăzneală. Cît despre «marele criminal» din preajma ta, am de gînd să pun să fie judecat de doisprezece judecători, aduși anume din toate colțurile țării. Dar, ca să pedepsim pe acest monstru așa cum i se cuvine, trebuie mai întîi să pot face moațe cu foile primei sentințe, dacă totuși există."

Contele continuase astfel scrisoarea :

„Iată acum o altă poveste : adineauri, am pus să se împartă gloanțe celor două batalioane ale gărzii. Mă voi bate și voi merita porecla de «crud» pe care au binevoit să mi-o dea de atîta vreme liberalii. Generalul P..., mumia asta bătrînă, a îndrăznit să spună, în cazarmă, că ar trebui să se stea de vorbă cu poporul, care-i pe jumătate răsculat. Îți scriu din mijlocul străzii ; mă duc la palat, unde nu vor putea intra decît trecînd peste leșul meu. Rămîi cu bine ! Dacă mor, va fi adorîndu-te, totuși, *ca și în timpul vieții. Nu uita să trimiți să se ridice trei sute de mii de franci, depuși pe numele tău la D..., la Lyon.*

Ar trebui să-l vezi pe nenorocitul de Rassi ; e pămîntiu la față și umblă fără perucă ; nici nu-ți poți închipui cum arată ! Poporul vrea neapărat să-l spînzure ;

ar fi mare păcat, căci i s-ar cuveni să fie legat de cozile a patru cai şi sfîşiat. Voiu să se adăpostească în palatul meu şi alerga după mine, în stradă. Nu prea ştiu ce să mă fac cu el... Nu pot nici să-l duc la palatul princiar, fiindcă ar însemna să îndrept răscoalu într-acolo. F... îşi va da seama cît de mult ţin la el; primele mele vorbe către Rassi au fost: să-mi dai sentinţa împotriva domnului del Dongo şi toate copiile pe care le mai ai, şi spune tuturor judecătorilor necinstiţi, din pricina cărora a izbucnit acum răscoala, că am să-i spînzur, ca şi pe dumneata, scumpul meu amic, dacă mai suflă o singură vorbă despre această sentinţă care n-a existat niciodată. În numele lui Fabricio, trimit o companie de grenadieri arhiepiscopului. Rămîi cu bine, scumpa mea! Palatul meu va fi ars şi voi pierde drăgălaşele tale portrete. Alerg la curte ca să cer destituirea păcătosului general P..., care-şi face de cap; linguşeşte josnic gloata, aşa cum altădată îl linguşea pe răposatul principe. Toţi generalii aceştia mor de fricĕ; cred că am să cer să fiu numit generalissim.“

Ducesa dovedi că era în stare să fie şi puţin răutăcioasă: nu trimise de îndată pe cineva la Fabricio să-l trezească. O cuprinsese un acces de admiraţie pentru conte, care aducea mult cu dragostea. „Cu cît chibzuiesc, cu atît mai mult mă bate gîndul să mă căsătoresc cu el“, îşi spuse ea. Apoi se apucă numaidecît să-i scrie şi trimise scrisoarea printr-unul din servitorii ei. În noaptea aceea, ducesa nu avu vreme să fie nefericită.

A doua zi, spre amiază, văzu o barcă cu zece vîslaşi care despica cu iuţeală apele lacului; Fabricio şi ducesa deslusiră curînd, în ea, un om ce purta livreaua curţii din Parma. Era, într-adevăr, o ştafetă care, încă înainte de a coborî din barcă, îi strigă ducesei: „Răscoala a fost înnăbuşită“. Ştafeta îi înmînă mai multe scrisori din partea contelui, o scrisoare demnă de admiraţie din partea principesei şi un decret al principelui Ranucio-Ernest al V-lea pe pergament, prin care era numită ducesă de San-Giovanni şi mare maestră de ceremonii a

principesei mame. Tînărul principe, savant mineralog, pe care ducesa îl socotea un nătărău, dădu dovadă de duh scriindu-i un bilețel în care însă, spre sfîrșit, vorbea de dragoste. Răvașul începea astfel :

„Contele spune, doamnă ducesă, că este mulțumit de mine ; adevărul este că am înfruntat, alături de el, cîteva gloanțe, iar calul mi-a fost rănit. Văzînd vîlva care se face pentru atîta lucru, doresc cu nerăbdare să iau parte la o adevărată bătălie, dar care să nu fie îndreptată împotriva supușilor mei. Datorez totul contelui. Toți generalii mei, care nu luaseră niciodată parte la vreun război, s-au purtat ca niște iepuri ; cred că doi sau trei s-au refugiat tocmai la Bolonia. De cînd o mare și tristă împrejurare mi-a dat puterea, nu am semnat decret care să-mi fi făcut atîta plăcere ca cel ce vă numește mare maestră a curții manei mele. Mama și cu mine ne-am amintit că dumneavoastră ați admirat frumoasa priveliște ce se oferă din micul palat din San-Giovanni, care a aparținut odinioară — cel puțin așa se spune — lui Petrarca ; mama a voit să vă dăruiască această moșioară. Iar eu, neștiind ce să vă dăruiesc și neîndrăznind să vă ofer tot ceea ce vă aparține, v-am făcut ducesă a țării mele ; nu știu dacă sînteți îndeajuns de erudită ca să știți că Sanseverina este un titlu roman. Am conferit marea cruce a ordinului meu cinstitului arhiepiscop, care a dat dovadă de o tărie destul de rară la un om de șaptezeci de ani. Nădăjduiesc că nu-mi veți lua în nume de rău că am chemat înapoi toate doamnele trimise în surghiun. Mi se spune că de acum înainte va trebui neapărat să scriu, înaintea semnăturii, cuvintele al dumneavoastră iubit... *Dar sînt mîhnit că voi fi nevoit să fac, în dreapta și-n stînga, o afirmație care nu este cu totul adevărată decît atunci cînd mă adresez domniei-voastre.*

Al dumneavoastră iubit
Ranucio-Ernest“

Cine s-ar mai fi îndoit, judecînd după tonul acestei scrisori, că ducesa se bucură de cea mai înaltă trecere ?

Totuşi ea găsi ccva foarte ciudat în alte scrisori ale contelui, primite cu două ceasuri mai tîrziu. Fără să-i dea vreo explicaţie, o sfătuia să întîrzie cu cîteva zile întoarcerea la Parma şi să-i scrie principesei că e foarte bolnavă. Ceea ce nu-i împiedică, pe ducesă şi pe Fabricio, să plece îndată după-masă. Ţelul ducesei, pe care nu şi-l mărturisea nici ei înseşi, era să grăbească nunta marchizului Crescenzi ; Fabricio fu tot drumul în culmea fericirii ; avea izbucniri de veselie care îi părură mătuşii sale de-a dreptul copilăreşti. Nădăjduia să o revadă pe Clelia ; era hotărît să o răpească, fie chiar şi fără voia ei, dacă acesta ar fi fost singurul mijloc care mai rămînea pentru a-i zădărnici căsătoria.

Călătoria ducesei şi a nepotului ei fu foarte veselă. La un han de poştă, înainte de Parma, Fabricio se opri o clipă ca să-şi pună veşmintele de slujitor al bisericii ; de obicei, umbla îmbrăcat ca un om în doliu. Cînd so reîntoarse în camera ducesei, aceasta îi spuse :

— Găsesc ceva suspect şi inexplicabil în scrisorile contelui. Dacă m-ai asculta, ai rămîne aici cîteva ceasuri ; am să-ţi trimit o ştafetă de îndată ce voi fi vorbit cu marele nostru ministru.

Numai cu multă greutate se lăsă convins Fabricio că era mai chibzuit să procedeze astfel. Contele o primi pe ducesă, pe care nu o mai numea decît „soţia mea", cu manifestări de bucurie demne de un copil de cincispre-zece ani. Multă vreme nu voi să vorbească nimic despre politică, dar cînd trebuiră, totuşi, să se întoarcă la trista înţelepciune, spuse :

— Ai făcut foarte bine că nu l-ai lăsat pe Fabricio să se întoarcă în chip oficial ; trăim, aici, în plină reacţiune. Ghiceşte pe cine mi-a dat principele drept coleg, pe cine l-a făcut ministru de justiţie ! Pe Rassi, draga mea, pe Rassi, pe care l-am tratat ca pe un nenorocit ce este, în ziua marii dezlănţuiri. Şi fiindcă a venit vorba, te anunţ că s-a tras cu buretele peste tot ce s-a petrecut aici. Dacă citeşti gazeta noastră, vei vedea că un conţopist de la cetăţuie, un oarecare Barbone, a murit într-un accident de trăsură. Cît despre cei peste şaizeci de

neisprăviţi pe care am pus să-i împroaşte cu gloanţe, în timp ce atacau statuia principelui, din grădina palatului, sînt teferi şi se află, chipurile, în călătorie. Contele Zurla, ministrul de Interne, s-a dus el însuşi la locuinţa fiecăruia dintre aceşti nefericiţi eroi şi a dat familiei sau prietenilor cîte cincisprezece galbeni, cu porunca să spună că mortul e plecat în călătorie şi cu ameninţarea limpede a puşcăriei, dacă ar lăsa să se înţeleagă că a fost ucis. Un om din propriul meu minister, acela al Afacerilor Străine, a fost trimis în misiune pe lîngă ziariştii din Milano şi Torino, ca să-i convingă să nu vorbească în nici un fel despre *nefericita întîmplare* ; aceasta este expresia consacrată. Omul acesta trebuie să se repeadă şi la Paris şi la Londra, ca să dezmintă, în toate ziarele şi aproape oficial, tot ce se va fi putut spune despre tulburările de la noi. Un alt agent s-a dus la Bolonia şi la Florenţa. Am ridicat din umeri.

Dar lucrul cel mai hazliu la vîrsta mea, este că am cunoscut o clipă de entuziasm, ţinînd o cuvîntare soldaţilor din gardă şi smulgînd epoleţii fricosului general P... În clipa aceea, mi-aş fi dat fără şovăială viaţa pentru principe ; acum recunosc că ar fi fost un chip prostesc de a-mi sfîrşi zilele. Astăzi, aşa tinerel şi de treabă cum este, principele ar da o sută de galbeni ca să mor de boală ; nu îndrăzneşte încă să-mi ceară demisia, dar ne vorbim cît mai rar cu putinţă şi eu îi trimit o sumedenie de rapoarte scurte, în scris, aşa cum făceam şi cu răposatul, după întemniţarea lui Fabricio. Şi pentru că veni vorba de el, să ştii că n-am putut face moaţe cu sentinţa semnată împotriva lui, pentru bunul motiv că ticălosul de Rassi nu mi-a dat-o. Ai făcut, deci, foarte bine să-l împiedici pe Fabricio să se întoarcă aici oficial. Sentinţa este şi acum executorie ; cred, totuşi, că astăzi Rassi nu ar îndrăzni să-l mai aresteze pe nepotul nostru, dar se prea poate să îndrăznească peste cincisprezece zile. Dacă Fabricio ţine neapărat să se întoarcă în oraş, trebuie să vină să locuiască la mine.

— Dar care e pricina tuturor acestor lucruri ? exclamă ducesa mirată.

— I s-a spus principelui că eu mi-aş da aere de dictator şi de izbăvitor al patriei şi că vreau să-l duc de nas ca pe un copil ; mai mult, că vorbind despre el, aş fi rostit cuvîntul acesta nenorocit de *copil*. S-ar putea să fie adevărat : eram exaltat în ziua aceea. De pildă, vedeam în el un om mare, fiindcă nu-i era prea frică în mijlocul primelor gloanţe care îi suflau pe la ureche. Apoi, nu e lipsit de minte, are chiar un fel de a fi mai presus de acela al tatălui său. Eu unul voi afirma necontenit că, în adîncul inimii, este cinstit şi bun ; dar inima aceasta sinceră şi tînără se mînie cînd i se aduc la cunoştinţă cine ştie ce tertipuri, şi îşi închipuie că cineva trebuie să aibă o inimă cum nu se poate mai neagră ca să interpreteze în felul acesta lucrurile : gîndeşte-te la creşterea pe care a primit-o.

— Excelenţa-voastră trebuia să prevadă că într-o zi, copilul acesta va fi el stăpîn şi să-i dea drept educator un om cu mintea luminată.

— În primul rînd, avem pilda abatelui de Condillac [1] care, chemat de marchizul de Felino [2], înaintaşul meu, a făcut din elevul lui doar un rege al nătărăilor. Se ducea la slujbă, dar în 1796 n-a ştiut să negocieze cu generalul Bonaparte, care ar fi întreit întinderea principatelor lui. În al doilea rînd, niciodată nu m-am gîndit că am să rămîn ministru zece ani la rînd. Acum, că sînt scîrbit de toate — şi asta mi s-a întîmplat în ultima lună — vreau doar să adun un milion, înainte de a lăsa în plata domnului babilonia asta, pe care tot eu am scăpat-o. Fără mine, Parma ar fi fost timp de două luni republică şi l-ar fi avut ca dictator pe poetul Ferrante Palla.

Numele acesta o făcu pe ducesă să roşească : contele nu ştia nimic.

— Vom cădea în monarhia obişnuită a secolului al XVIII-lea : duhovnicul şi amanta. La drept vorbind, pe

---

[1] Filozof francez (1715—1780), preceptorul ducelui Ferdinand de Parma, nepotul lui Ludovic al XV-lea.

[2] Om de stat din Parma, ministru (1711—1744).

principe nu-l interesează decît mineralogia şi, poate, dumneavoastră, doamnă. De cînd a început să domnească, valetul lui personal, pe al cărui frate l-am făcut căpitan, deşi nu era în armată decît de nouă luni, valetul acesta, zic, s-a apucat să-i bage în cap că trebuie să fie mai fericit decît ceilalţi oameni, fiindcă o să-şi vadă profilul pe monedele de aur. De pe urma acestei strălucite idei, l-a apucat plictisul.

Acum îi trebuie un aghiotant, ca leac împotriva plictisului. Ei bine, chiar de-ar fi să-mi dăruiască faimosul milion de care avem nevoie ca să trăim fără grijă, la Neapole sau la Paris, n-am să primesc să-i fiu eu leacul şi să stau cîte patru sau cinci ceasuri pe zi cu alteţa-sa. De altfel, cum sînt mai deştept decît el, după o lună de zile m-ar socoti un căpcăun.

Răposatul principe era hain şi invidios, dar se bătuse în război şi comandase trupe, ceea ce îi dădea o anumită ţinută ; găseai în el stofă de suveran şi, de bine de rău, puteam să fiu ministru. Pe cînd sub copilul acesta de treabă şi cu inimă într-adevăr bună, sînt silit să fiu un intrigant. Iată-mă rivalul celei din urmă femeiuşti din castel, şi încă un rival bicisnic, fiindcă, din dispreţ, voi trece cu vederea peste o sută de amănunte de care ar trebui să ţin seama. De pildă, acum trei zile, una din femeile care schimbă în fiecare dimineaţă prosoapele în apartamentele palatului, a făcut în aşa fel ca principele să creadă că şi-a pierdut cheia de la una din mesele lui de lucru englezeşti. Drept urmare, alteţa-sa nu s-a mai ocupat de nici una din treburile ale căror hîrtii se aflau în acea masă de lucru ; cu douăzeci de franci se puteau scoate scîndurelele de pe fundul mesei sau se puteau folosi nişte chei false. Dar Ranucio-Ernest al V-lea mi-a explicat că, în felul acesta, s-ar putea da deprinderi rele lăcătuşului curţii.

Pînă acum i-a fost peste putinţă să se ţină trei zile în şir de o hotărîre luată. Dacă prin naştere ar fi fost domnul marchiz cutare şi ar fi avut avere, acest tînăr principe ar fi fost unul din cei mai preţuiţi oameni de la curte ; dar neştiutor şi cucernic fiind, cum să ţină piept cap-

canelor meşteşugite de care este înconjurat ? Din pricina aceasta, salonul duşmanei dumitale, doamna Raversi, este mai puternic decît oricînd ; salonul acesta a descoperit acum că aş fi un liberal îndîrjit, că voiam să impun o constituţie şi cîte alte năzbîtii, eu, care am pus să se tragă asupra poporului şi care eram hotărît să ucid trei mii de oameni, dacă ar fi fost nevoie, numai să nu las să se atingă cineva de statuia fostului meu stăpîn ! Cu scornirile acestea despre o pretinsă republică, nebunii ne-ar împiedica să ne bucurăm şi de cea mai bună dintre monarhii... Ce să-ţi mai spun, doamnă, dumneata eşti singura persoană făcînd parte din actualul partid liberal — al cărui şef pretind duşmanii mei că aş fi — despre care tînărul nostru suveran să nu se fi exprimat în termeni neplăcuţi ; arhiepiscopul, cinstit ca întotdeauna, este în plină dizgraţie, fiindcă a vorbit aşa cum se cuvenea despre ceea ce am făcut în acea *nefericită zi*.

De-abia trecuse ziua aceea, care n-apucase încă să fie numită *nefericită*, cînd era încă adevărat că răscoala existaşe, că principele i-a şi spus arhiepiscopului că, pentru a nu fi obligată să porţi un titlu mai mic, căsătorindu-te cu mine, mă va face duce. Acum cred că Rassi, pe care eu l-am înnobilat cînd îmi vindea tainele răposatului suveran, e cel care va fi făcut conte. Faţă de o asemenea înălţare, eu voi trece drept un neghiob.

— Şi bietul principe, se va înfunda în mocirlă.

— Fără îndoială. Dar, la drept vorbind, el e stăpînul, împrejurare datorită căreia, în cincisprezece zile, tot caraghioslîcul acestei situaţii va fi uitat. Aşa că, scumpă ducesă, să procedăm ca la jocul de table şi să fugim împreună.

— Dar n-o să fim prea bogaţi.

— In fond, nici dumneata nici eu nu avem nevoie de lux. Dacă îmi dai, la Neapole, un loc într-o lojă la San-Carlo şi un cal, sînt mai mult decît mulţumit ; nu un dram mai mult sau mai puţin de lux ne va asigura vreodată un rang, dumitale şi mie, ci plăcerea pe care oamenii de duh din cutare sau cutare loc vor gusta-o, poate, venind să bea o ceaşcă de ceai la noi.

— Dar, reluă ducesa, ce s-ar fi întîmplat dacă, în acea *nefericită zi*, ai fi stat deoparte, cum nădăjduiesc că vei face de azi înainte ?

— Trupele ar fi trecut de partea poporului, ar fi urmat trei zile de măcel şi de incendii (fiindcă ţara asta mai are nevoie de o sută de ani pentru ca republica să nu fie o absurditate), apoi două săptămîni de jaf, pînă ce două sau trei regimente de peste hotar ar fi venit să pună capăt tulburărilor. Ferrante Palla, plin de curaj şi înflăcărat ca de obicei, se afla în mijlocul poporului ; avea bineînţeles alături vreo duzină de prieteni care acţionau în înţelegere cu el, ceea ce îi va da lui Rassi prilejul să facă din această colaborare o superbă conspiraţie. Fapt este că, îmbrăcat în nişte zdrenţe de pomină, împărţea aur cu amîndouă mîinile.

Uluită de toate aceste veşti, ducesa nu întîrzie să se ducă să-i mulţumească principesei.

La intrarea ei în cameră, doamna de onoare însărcinată cu podoabele îi încredinţă cheiţa de aur care se purta la cingătoare şi care era semnul de deplină autoritate în aripa palatului stăpînită de principesă. Clara-Paolina se grăbi să facă în aşa fel, ca toţi ceilalţi să se retragă ; rămasă singură cu prietena ei, cîteva clipe continuă să vorbească în doi peri. Ducesa nu pricepea prea limpede ce însemna această purtare şi răspundea cu foarte multă fereală. În cele din urmă, principesa izbucni în plîns şi, aruncîndu-se în braţele ducesei, exclamă :

— Zilele mele negre o să reînceapă ; fiul meu se va purta cu mine şi mai rău ca tatăl lui !

— Îl voi împiedica ! replică cu vioiciune ducesa. Dar, înainte de toate, aş vrea, continuă ea, ca alteţa-voastră serenisimă să se înduplece să primească închinarea întregii mele recunoştinţe şi a adîncului meu respect.

— Ce vrei să spui ? strigă principesa plină de nelinişte şi temîndu-se de o demisie.

— Că de cîte ori alteţa-voastră serenisimă îmi va îngădui să întorc spre dreapta capul idolului de porţelan de pe cămin, îmi va da, de asemenea, voie să spun lucrurilor pe adevăratul lor nume.

— Atîta tot, scumpă ducesă ? exclamă Clara-Paolina, ridicîndu-se şi repezindu-se să pună cu mîna ei, în poziţia dorită, capul idolului ; vorbeşte, deci, cu toată libertatea, în calitatea dumitale de mare maestră a curţii mele, adăugă ea pe un ton cald.

— Doamnă, spuse ducesa, alteţa-voastră a văzut foarte limpede cum stau lucrurile ; sîntem amîndouă ameninţate de cele mai mari primejdii. Sentinţa împotriva lui Fabricio nu a fost anulată ; prin urmare, în ziua în care vor voi să se descotorosească de mine şi să lovească în alteţa-voastră, îl vor băga din nou la închisoare. Situaţia noastră este mai rea ca niciodată. În ce mă priveşte pe mine personal, mă căsătoresc cu contele şi ne ducem să ne stabilim la Neapole sau la Paris. Lipsa de recunoştinţă, a cărei victimă este contele în acest moment, l-a scîrbit cu totul de trebile obşteşti şi, dacă n-ar fi grija pe care trebuie s-o poarte alteţei-voastre serenisime, nu l-aş sfătui să rămînă în harababura aceasta decît dacă principele i-ar oferi o sumă foarte mare. Voi cere alteţei-voastre îngăduinţa să-i arăt că, dispunînd de vreo sută treizeci de mii de franci cînd a fost adus la putere, contele Mosca are acum un venit de abia douăzeci de mii de franci livre. Degeaba am stăruit pe lîngă el, încă mai de mult, să se gîndească şi la averea lui. În lipsa mea, a căutat pricină arendaşilor veniturilor statului, care erau toţi nişte hoţi, şi i-a înlocuit cu alţi hoţi, care i-au dat opt sute de mii de franci.

— Ce-mi aud urechile ! strigă principesa mirată. Îmi pare nespus de rău.

— Doamnă, răspunse ducesa cu mult sînge rece, trebuie oare să întorc capul idolului spre stînga ?

— Nu, nu, strigă iarăşi principesa ; dar sînt supărată că un om cu tăria de caracter a contelui a putut să se gîndească la un asemenea mijloc de îmbogăţire.

— Fără acest furt, ar fi fost disprețuit de toate feţele cinstite.

— Dumnezeule mare, cum este cu putinţă ?

— Doamnă, reluă ducesa, în afară de prietenul meu, marchizul Crescenzi, care are trei sau patru sute de mii

de franci venit, toată lunea fură aici. Şi cum nu s-ar fura într-o ţară în care recunoştinţa pentru cele mai mari servicii nu ţine nici o lună ! Nimic nu rezistă şi nu supravieţuieşte dizgraţiei în afara banului. Îmi voi îngădui, doamnă, să vă dezvălui nişte adevăruri cumplite.

— Îţi îngădui să le spui, încuviinţă prinţesa cu un oftat adînc, deşi îmi sînt cît se poate de neplăcute.

— Ei bine, doamnă, fiul dumneavoastră, principele, cu toate că este un om cu desăvîrşire cumsecade, poate să vă facă mult mai nenorocită decît v-a făcut tatăl lui. Răposatul suveran avea oarecare personalitate, cam atît cît are orice om. Suveranul nostru de astăzi nu e niciodată sigur că o să dorească trei zile la rînd acelaşi lucru ; prin urmare, ca să poţi fi sigur de el, trebuie să-i fii mereu în preajmă şi să nu-l laşi să vorbească cu nimeni. Cum lucrul acesta nu va fi greu de descoperit, noul partid arhireacţionar, condus de cele două strălucite capete bine ştiute, Rassi şi marchiza Raversi, va căuta să facă rost fiului domniei-voastre de o amantă. Această amantă va avea voie să-şi asigure soarta şi să dispună de cîteva posturi de mîna a doua : în schimb, va trebui să răspundă faţă de partid de voinţa principelui, care urmează să rămînă neclintită.

În ce mă priveşte, am nevoie ca Rassi să fie surghiunit şi scuipat în faţă ; vreau, de asemenea, ca Fabricio să fie judecat de cei mai cinstiţi magistraţi care vor putea fi găsiţi în ţara asta. Dacă aceşti domni recunosc, aşa cum nădăjduiesc, că Fabricio e nevinovat, va fi firesc să i se îngăduie arhiepiscopului să-l ia ca locţiitor, cu drept de moştenire la cîrja arhiepiscopală. Dacă nu, contele şi cu mine ne retragem ; înainte de a pleca, voi da acest sfat alteţei-voastre serenisime : să nu-l ierte niciodată pe Rassi şi să nu părăsească nici o clipă principatele fiului ei. Cît timp va sta în preajma lui, fiul acesta, într-adevăr bun, nu-i va pricinui nici un neajuns.

— Am urmărit raţionamentul dumitale cu toată atenţia cerută, răspunse principesa zîmbind ; va trebui, oare, să iau asupra mea sarcina de a găsi eu o amantă fiului meu ?

— Nu, doamnă, dar pînă una alta, căutaţi să faceţi în aşa fel ca salonul alteţei-voastre să fie singurul în care să se distreze.

Convorbirea se prelungi la nesfîrşit, pe acelaşi ton ; vălurile cădeau astfel unul cîte unul de pe ochii neştiutoarei dar înţelegătoarei principese.

Ducesa trimise o ştafetă să-l vestească pe Fabricio că se putea întoarce în oraş, într-ascuns. Fabricio veni, dar ducesa abia mai apuca să-l vadă ; îşi petrecea tot timpul, îmbrăcat în ţăran, în baraca de scînduri a unui negustor de castane, din faţa intrării fortăreţei, sub copacii locului de plimbare.

Capitolul al douăzeci şi patrulea

Ducesa organiză serate foarte plăcute la palat, unde nu se pomenise nicicînd atîta voie bună. În tot cursul acelei ierni, fu mai veselă şi mai binevoitoare ca oricînd, deşi trăia înconjurată de cele mai mari primejdii. În acest răstimp, nu i se mai întîmplă decît cel mult de două ori să se gîndească la ciudata schimbare a lui Fabricio cu simţămîntul că această schimbare însemnase, cît de cît, o nenorocire pentru ea. Tînărul principe venea devreme la plăcutele serate ale mamei sale, care îi spunea mereu :

— Du-te de guvernează ; mă prind că se află pe biroul tău peste douăzeci de rapoarte care aşteaptă un „da“ sau un „nu“ şi nu vreau să mă învinovăţească Europa că fac din tine un rege trîndav, ca să domnesc în locul lui.

Sfaturile acestea aveau neajunsul să fie date tocmai în clipele cele mai nepotrivite, cu alte cuvinte cînd alteţa-sa, biruindu-şi sfiala, lua parte la vreun joc de societate care îi făcea o deosebită plăcere. De două ori pe săptămînă aveau loc serbări cîmpeneşti la care, sub pre-

text de a-l face pe suveran să-şi cîştige dragostea poporului său, principesa admitea să fie poftite cele mai frumoase femei din burghezie. Ducesa era sufletul acestei curţi vesele ; nădăjduia că aceste frumoase burgheze, care pizmuiau de moarte înalta favoare de care se bucura burghezul Rassi, aveau să povestească principelui vreuna din nenumăratele potlogării ale ministrului. Căci, printre alte născociri copilăreşti, alteţa-sa îşi mai pusese în gînd să aibă un ministru *moral*.

Rassi avea prea mult discernămînt să nu simtă cît de primejdioase erau pentru el aceste strălucite serate de la curtea principesei, conduse de duşmana lui. Nu voise să-i dea contelui Mosca sentinţa „foarte legală" pronunţată împotriva lui Fabricio ; trebuia, deci, ca sau el sau ducesa să dispară de la curte.

In ziua mişcării populare, a cărei existenţă trebuia acum negată dacă voiai să fii bine văzut, se împărţiseră bani poporului. Rassi luă acest punct de plecare : îmbrăcat şi mai rău ca de obicei, intră prin casele cele mai năpăstuite din oraş şi stătu ceasuri întregi la taifas cu nenorociţii care locuiau în ele. Osteneala îi fu bine răsplătită : după două săptămîni, dobîndi siguranţa că Ferrante Palla fusese conducătorul din umbră al răscoalei şi că tot el, omul acesta care toată viaţa fusese sărac lipit, ca un mare poet ce era, trimisese pe cineva la Genua să-i vîndă opt sau zece diamante.

Se vorbea, între altele, de cinci pietre de preţ care făceau mai mult de patruzeci de mii de franci şi care, cu *zece zile înainte de moartea răposatului principe*, fuseseră lăsate la treizeci şi cinci de mii fiindcă, după cum se spusese, *era nevoie de bani*.

Cum să descriem bucuria fără margini de care fu cuprins ministrul Justiţiei la această descoperire ? Işi dădea seama că în fiecare zi era făcut de rîs la curtea principesei-mame, iar tînărul suveran, în mai multe rînduri cînd discutase cu el despre treburile statului, îi rîsese în nas cu toată nevinovăţia tinereţii. Trebuie să recunoaştem că Rassi avea apucături neobişnuit de plebeiene :

de pildă, de îndată ce o discuţie îl interesa, punea picior peste picior şi îşi cuprindea pantoful cu mîna. Dacă interesul creştea, îşi desfăcea batista de stambă roşie pe genunchi — şi cîte altele. Principele rîsese din toată inima de gluma uneia dintre cele mai frumoase femei din burghezie care, ştiind, de altfel, că avea picioare foarte frumoase, se apucase să imite elegantul gest al ministrului de Justiţie.

Rassi ceru o audienţă excepţională şi-i spuse principelui :

— Alteţa-voastră ar fi dispusă să dea o sută de mii de franci ca să ştie ce anume a determinat moartea augustului său părinte ? Cu suma aceasta, justiţia ar fi în măsură să pună mîna pe vinovaţi, dacă aceştia există.

Răspunsul nu putea fi îndoielnic.

Puţin după aceea, Chékina o vesti pe ducesă că i se oferise o sumă foarte mare ca să lase pe un bijutier să cerceteze diamantele stăpînei sale ; fata refuzase cu indignare. Ducesa o ceartă că refuzase ; şi opt zile mai tîrziu, Chékina primi diamantele pe care să le arate. În ziua hotărîtă pentru această cercetare a diamantelor, contele Mosca puse cîte doi oameni de încredere să supravegheze pe toţi bijutierii din Parma şi, spre miezul nopţii, veni să spună ducesei că bijutierul cel curios nu era altul decît fratele lui Rassi. Ducesa era foarte veselă în seara aceea (se juca la palat o *comedia dell'arte* [1], adică o piesă în care fiecare personaj născoceşte replicile pe măsură ce le rosteşte, în culise nefiind afişat decît planul acţiunii) ; avea şi ea un rol, iar drept îndrăgostit îl avea în piesă pe contele Baldi, fostul prieten al marchizei Raversi, care se afla şi ea de faţă. Principele, omul cel mai sfios din principatele sale, dar băiat frumos şi înzestrat cu inima cea mai duioasă, studia rolul contelui Baldi şi voia să-l joace la a doua reprezentaţie.

---

[1] Comedie improvizată ; apariţia ei este legată de aceea a primei trupe de actori profesionişti la Mantova, în a doua jumătate a secolului al XVI-lea. Fiecare actor se specializa în interpretarea unui anumit tip : îndrăgostitul, pedantul etc.

— Am foarte puţin timp, îi spuse ducesa contelui ; apar în prima scenă a actului doi. Să trecem în sala gărzilor.

Acolo, în mijlocul a douăzeci de soldaţi, toţi foarte ageri şi cu urechea aţintită la vorbele primului ministru şi ale marii maestre de ceremonii, ducesa îi spuse rîzînd prietenului ei :

— Mă certi întotdeauna cînd destăinuiesc taine fără nici un folos. Datorită mie, Ernest al V-lea a fost chemat la tron ; trebuia răzbunat Fabricio, pe care îl iubeam mult mai mult ca acum, deşi, şi atunci, în chip la fel de nevinovat. Ştiu bine că nu crezi prea mult în această nevinovăţie, dar nu are importanţă, de vreme ce mă iubeşti în ciuda crimelor mele. Ei bine, iată o crimă adevărată : am dat toate diamantele mele unui soi de nebun foarte interesant, numit Ferrante Palla, l-am şi îmbrăţişat, pentru ca să-l facă să dispară pe omul care voia să-l otrăvească pe Fabricio. Cu ce am păcătuit ?

— Ah, aşadar, iată de unde a luat Ferrante banii pentru răscoală ! spuse contele puţin cam uluit. Şi îmi spui asta în sala gărzilor ?

— Sînt foarte grăbită şi, apoi, Rassi e pe urmele crimei. E adevărat că n-a fost vorba nici o clipă de răscoală, fiindcă mi-e groază de iacobini. Gîndeşte-te la ce-ai aflat acum şi spune-mi părerea după piesă.

— Am să-ţi spun chiar de pe acum că trebuie să-l faci pe principe să se îndrăgostească de dumneata. Dar, bineînţeles, dragostea lui să rămînă cu totul respectuoasă şi nevinovată.

Ducesa fu chemată să intre în scenă şi plecă în fugă.

Cîteva zile după aceea, primi, prin poştă, o lungă scrisoare caraghioasă, iscălită cu numele unei foste cameriste a ei. Femeia aceasta dorea să servească la curte, dar, din clipa în care îşi aruncă ochii pe epistolă, ducesa îşi dădu seama că nu era nici scrisul, nici stilul ei. Întorcînd foaia să citească şi pagina următoare, văzu căzîndu-i la picioare o iconiţă făcătoare de minuni a sfintei fecioare, învelită într-o pagină tipărită, smulsă dintr-o

carte veche. După ce se uită la iconiță, ducesa citi cîteva rînduri de pe pagina tipărită. Ochii îi străluciră; descifră următoarele cuvinte:

„Tribunul și-a luat o sută de franci pe lună și nimic mai mult; cu restul, a încercat să afițe focul sacru în inimile înghețate de egoism. Vulpea este pe urmele mele, de aceea n-am căutat s-o mai zăresc o ultimă dată pe făptura adorată. Mi-a spus că nu-i place republica, ca, care îmi este superioară prin inteligență, farmec și frumusețe. De altfel, cum să faci o republică fără republicani? Sau poate mă înșel cumva? Peste șase luni, voi străbate pe jos, cu microscopul în mînă, orășelele din America și am să văd dacă trebuie să tubesc mai departe singura rivală pe care o aveți în inima mea. Dacă primiți această scrisoare, doamnă baroană, și dacă nici un ochi profan n-a citit-o înaintea dumneavoastră, puneți să se frîngă unul din tinerii frasini sădiți la douăzeci de pași de locul unde am îndrăznit să vă vorbesc întîia oară. Atunci, am să pun să se îngroape sub merișorul cel mare din grădină, pe care v-ați aruncat o dată privirea, în zilele mele fericite, o cutie în care se vor afla unele din acele lucruri pentru care sînt calomniați oamenii care au părerile mele. Firește, nu mi-aș fi îngăduit să scriu, dacă vulpea nu s-ar afla pe urmele mele și n-ar putea ajunge pînă la făptura cerească; a se vedea merișorul peste cincisprezece zile.“

„De vreme ce are la dispoziție o tipografie, își spuse ducesa, vom vedea, peste puțină vreme, apărînd o culegere de sonete. Dumnezeu știe ce nume îmi va da în ele!“

Cochetăria ducesei voi să facă o încercare; timp de opt zile, se prefăcu bolnavă și curtea fu lipsită de fru-moasele serate organizate de ea. Principesa, foarte scandalizată de tot ceea ce teama de fiul ei o silea să facă chiar de la începutul văduviei, se retrase, în răstimpul acestor opt zile, la o mănăstire, în a cărei capelă se afla înmormîntat principele. Această întrerupere a seratelor

aruncă pe capul principelui un munte de răgaz, ceea ce dădu o lovitură simțitoare creditului de care se bucura ministrul de Justiție. Ernest al V-lea înțelese ce plictiseală îl amenința în cazul cînd ducesa ar fi părăsit Parma, sau măcar ar fi încetat să răspîndească veselia la curte. Seratele fură reluate, și suveranul se arătă din ce în ce mai interesat de *comedia dell'arte*. Ar fi vrut să joace și el un rol, dar nu îndrăznea să mărturisească această ambiție. Intr-o zi, roșindu-se foarte tare, îi spuse ducesei

— De ce n-aș juca și eu ?

— Sîntem, toți, la poruncile alteței-voastre. Dacă alteța-voastră binevoiește să-mi poruncească, voi pune să se alcătuiască un plan anume de comedie ; cele mai frumoase scene, în care alteța-voastră va avea un rol, le va juca împreună cu mine, și cum la început ni se întîmplă tuturor să șovăim puțin, dacă alteța-voastră va binevoi să mă privească, îi voi sufla eu răspunsurile. Totul fu pregătit dinainte și cu multă îndemînare ; principele, care era foarte sfios, se rușina să se arate astfel ; străduniile ducesei de a nu răni sfiala aceasta înnăscută îl impresionară adînc pe tînărul suveran.

In ziua debutului său, spectacolul începu cu o jumătate de oră mai devreme ca de obicei. În clipa cînd trecură în sala de spectacol, nu se aflau în salon decît vreo opt sau zece bărbătii. De ele, principele nu se prea sinchisea. De altfel, crescute la München, în adevăratele principii monarhice, ele aplaudau întotdeauna. Folosindu-se de autoritatea ei, în calitate de mare maestră a curții, ducesa încuie ușa pe unde intrau la spectacol curtenii mai de rînd. Principele, care avea *simț literar* și o înfățișare plăcută, se descurcă foarte bine în primele scene ; repeta cu inteligență frazele pe care le citea în ochii ducesei sau pe care ea i le sufla. La un moment, în care puținii spectatori aplaudau din toate puterile, ducesa făcu un semn, ușa cea mare fu deschisă și sala se umplu într-o clipă de cele mai frumoase femei de la curte, care, găsindu-l pe principe frumușel și în culmea fericirii, începură să aplaude ; alteța-sa roși de plăcere.

Juca rolul unui îndrăgostit de ducesă ; departe de a-i mai sufla ea răspunsurile, ducesa trebui cūrînd să-l îndemne să scurteze scenele, căci suveranul făcea declaraţii de dragoste care, uneori, o stinghereau pe actriţă ; replicile lui ţineau cîte cinci minute. Ducesa nu mai era frumuseţea uluitoare de mai înainte ; întemniţarea lui Fabricio şi mai ales şederea pe malul lacului Maggiore, cu un Fabricio tăcut şi morocănos, o îmbătrîniseră cu zece ani pe frumoasa Gina. Trăsăturile i se mai înăspriseră ; oglindeau mai multă inteligenţă şi mai puţină tinereţe.

Nu mai aveau decît foarte rar acea drăgălăşenie jucăuşă a primei tinereţi ; dar, pe scenă, cu ceva rumeneli şi cu tot sprijinul pe care arta îl dă actriţelor, părea încă cea mai frumoasă femeie de la curte. Tiradele înflăcărate, rostite de principe, treziră luarea-aminte a curtenilor. Toţi îşi spuneau, în seara aceea : iată cine va fi marchiza Baldi a actualei domnii. Contele se indignă în sinea lui. La sfîrşitul piesei, ducesa îi spuse suveranului, în faţa întregii curţi :

— Alteţa-voastră joacă prea bine ; se va spune că este îndrăgostit de o femeie de treizeci şi opt de ani, ceea ce ar putea zădărnici căsătoria mea cu contele. De aceea, nu am să mai joc cu alteţa-voastră decît dacă principele îmi jură că de acum înainte, mi se va adresa doar ca unei femei de oarecare vîrstă, ca doamnei marchize Raversi, de pildă.

Aceeaşi piesă se mai jucă de trei ori ; principele era nebun de fericire. Dar, într-o seară, păru foarte îngrijorat.

— Sau mă înşel eu, spuse marea maestră principesei, sau numitul Rassi caută să ne joace o festă. Aş sfătui-o pe alteţa-voastră să fixeze un spectacol pentru mîine ; principele o să joace prost şi, cuprins de deznădejde, vă va destăinui ceva.

Într-adevăr, suveranul juca foarte prost ; abia putea fi auzit şi nu ştia cum să-şi mai încheie frazele. La sfîrşitul primului act, aproape că avea lacrimi în ochi ; ducesa stătea în preajma lui, dar rece şi nemişcată. Rămînînd

o clipă singur cu ea în salonul actorilor, se duse şi închise uşa.

— N-am să mai pot juca actul al doilea şi al treilea, îi spuse el. Nu vreau în ruptul capului să fiu aplaudat de politeţe ; aplauzele primite astă-seară îmi sfîşie inima. Sfătuieşte-mă ce trebuie să fac.

— Am să ies pe scenă să vă fac o plecăciune adîncă şi o alta publicului, ca un adevărat director de teatru, şi am să anunţ că, întrucît actorul care interpreta rolul lui *Lelio* [1] s-a îmbolnăvit pe neaşteptate, spectacolul se va încheia cu cîteva bucăţi muzicale. Contele Rusca şi mica Ghisolfi vor fi încîntaţi să se producă în faţa unei atît de strălucite asistenţe, cu glăscioarele lor acrişoare.

Principele luă mîna ducesei şi o sărută cu înflăcărare.

— De ce nu eşti bărbat ? îi spuse el. Mi-ai putea da un sfat bun : Rassi mi-a înaintat declaraţiile a o sută optzeci şi doi de martori, privitoare la nişte pretinşi ucigaşi ai tatălui meu. În afară de aceste declaraţii, mi-a mai înmînat un act de acuzare de peste două sute de pagini ; trebuie să citesc toate hîrţoagele astea şi, pe deasupra, i-am mai dat şi cuvîntul de onoare să nu suflu o vorbă contelui. Povestea asta o să ducă la execuţii. De pe acum, Raversi îmi cere să trimit nişte oameni să răpească din Franţa, de la Antibes, pe Ferrante Palla, pe acest mare poet pe care îl admir atît de mult. Se află acolo, sub numele de Poncet.

— Din ziua în care veţi pune să fie spînzurat un singur liberal, Rassi va fi legat de minister cu lanţuri de fier : ceea ce şi urmăreşte, mai presus de orice. Dar alteţa-voastră nu va mai putea da de ştire, cu două ceasuri înainte, că se duce la plimbare. Nu voi vorbi nici principesei nici contelui despre strigătul de durere pe care l-aţi lăsat să vă scape ; dar fiindcă, potrivit jurămîntului meu, nu trebuie să păstrez nici o taină faţă de principesă. aş fi fericită dacă alteţa-voastră s-ar

[1] Tipul îndrăgostitului în *comedia dell'arte*.

învoi să destăinuiască mamei sale aceleaşi lucruri care i-au scăpat faţă de mine.

Sugestia aceasta îl făcu pe suveran să-şi uite mîhnirea de actor *netalentat*.

— Ei bine, anunţ-o atunci pe mama că o aştept în camera ei cea mare de lucru.

Suveranul părăsi culisele, străbătu salonul prin care se intra în sala de teatru, îndepărtă, pe un ton aspru, pe marele şambelan şi pe aghiotantul de serviciu, care se ţineau de el ; la rîndu-i, principesa părăsi în mare grabă spectacolul. Ajunsă în camera de lucru, marea maestră făcu o plecăciune adîncă mamei şi fiului şi îi lăsă singuri. E lesne de închipuit ce fierbere se iscă la curte. De altfel, întîmplările de felul acesta erau cele care îi dădeau tot hazul. După vreun ceas, principele însuşi se arătă la uşă şi o chemă pe ducesă ; Clara-Paolina plîngea, iar fiul ei era galben şi tras la faţă.

„Iată nişte oameni slabi care, atunci cînd sînt prost dispuşi, caută un prilej de a se mînia pe cineva", îşi spuse marea maestră. La început, mama şi fiul îşi luau mereu vorba unul altuia, pentru a-i da o sumedenie de amănunte ducesei, care, în răspunsurile ei, se feri să-şi dea vreo părere. Timp de două ucigătoare ceasuri, cei trei actori, ai acestei plicticoase scene, nu ieşiră din rolurile arătate mai sus. În cele din urmă, principele se duse să aducă el însuşi uriaşele mape depuse de Rassi pe biroul lui. Ieşind din camera cea mare de lucru a mamei sale, dădu cu ochii de întreaga curte care aştepta.

— Plecaţi, lăsaţi-mă în pace ! strigă el pe un ton foarte nepoliticos, cu care nimeni nu-l mai auzise vorbind pînă atunci. Suveranul nu vroia să fie văzut ducînd el singur mapele — un suveran nu trebuie să ducă nimic. Cît ai clipi din ochi, curtenii se făcură nevăzuţi. Cînd se întoarse, principele nu-i mai găsi în saloane decît pe lacheii care stingeau luminările ; îi dădu afară furios, ca şi pe bietul Fontana, aghiotantul de serviciu, care, dintr-un exces de zel, avusese stîngăcia să rămînă.

— Astă-seară, toată lumea se întrece să mă facă să-mi ies din sărite, îi spuse el supărat ducesei, cînd reveni

în camera de lucru ; o ştia foarte inteligentă şi era furios văzînd-o că se încăpăţînează, în mod vădit, să nu-şi dea cu părerea. În ceea ce o privea, ducesa era hotărîtă să nu spună ceea ce crede decît dacă avea să-i fie cerut *anume*. Se mai scurse încă o jumătate de ceas, înainte ca principele, pătruns de demnitatea lui, să se hotărască să-i spună :

— Dar dumneavoastră, doamnă, nu ziceţi nimic ?

— Sînt aici ca să slujesc pe principesă şi să uit pe loc ceea ce se vorbeşte în faţa mea.

— Ei bine, doamnă, vorbi suveranul, roşindu-se foarte tare, vă poruncesc să vă daţi părerea.

— Crimele se pedepsesc pentru a nu fi reînnoite. Răposatul principe a fost otrăvit ? E foarte îndoielnic. A fost otrăvit de iacobini ? E ceea ce Rassi ar da mult să poată dovedi, fiindcă ar deveni, pentru alteţa-voastră, o unealtă veşnic trebuincioasă. În acest caz însă, alteţa-voastră, care-i abia la începutul domniei, îşi pregăteşte multe seri la fel cu aceasta. Supuşii voştri spun îndeobşte, ceea ce este şi adevărul, că alteţa-voastră are inimă bună. Atîta vreme cît nu va porunci să fie spînzurat un liberal, va continua să se bucure de această faimă şi nimeni nu se va gîndi să-i dea otravă.

— Concluzia dumitale este vădită, strigă principesa supărată ; nu vrei să fie pedepsiţi ucigaşii soţului meu !

— Dacă e să judecăm după aparenţe, înseamnă că sînt legată de ei printr-o caldă prietenie.

Ducesa citea în ochii principelui că acesta o credea întru totul înţeleasă cu mama sa, pentru a-i impune un anumit fel de a se purta. Între cele două femei urmă un schimb de replici tăioase, în urma cărora ducesa spuse că nu va mai rosti o singură vorbă şi se ţinu de cuvînt ; dar, după o lungă discuţie cu mama sa, tînărul suveran îi porunci din nou să-şi dea părerea.

— Iată ce jur alteţelor-voastre că nu am să mai fac.

— Dar e o adevărată copilărie ! strigă principele.

— Te rog să vorbeşti, doamnă ducesă, spuse principesa, pe un ton plin de demnitate.

— Vă rog stăruitor să mă scutiţi de această îndatorire, doamnă. Dar alteţa-voastră, adăugă ducesa, întorcîndu-se spre suveran, citeşte la perfecţie franţuzeşte ; ca să potolească cugetele noastre tulburate, de ce nu ar binevoi să *ne* citească o fabulă de La Fontaine ?

Principesa găsi acest *ne* foarte obraznic, dar păru, în acelaşi timp, mirată şi înveselită cînd marea doamnă de onoare, care se dusese, cu cel mai desăvîrşit sînge rece, să deschidă biblioteca, se întoarse cu un volum din *Fabulele* lui La Fontaine ; răsfoi cîteva clipe volumul, apoi spuse, întinzîndu-l prinţului

— Rog din toată inima pe alteţa-voastră să citească fabula *în întregime*.

GRĂDINARUL ŞI BOIERUL[1]

Un iubitor de zarzavaturi
împrejmuise o grădină
şi toată ţarina vecină
cu gard stufos şi trainic, de mărăcini, la hatur.
Ţi-era mai mare dragul să vezi atîtea straturi
de cimbru, de măcrişuri, lăptuci şi iasomie,
să-i facă Margaretei buchet la cununie !
Dar toată fericirea pe care-am arătat-o,
un Iepure obraznic cumplit a tulburat-o.
Iar Grădinarul nostru, în ciuda lui nătîngă,
s-a dus la Pîrcălabul cetăţii, să se plîngă :
Degeaba-l fugărise cu bulgări şi cu băţul,
că-mpieliţatul ăsta venea să-şi ia ospăţul
în zori şi către seară, de două ori pe zi.
Capcanele, nici pînda, nu l-au putut opri.
E vrăjitor, pesemne : nu-i chip să-l pui pe goană...
— Ce vrăjitor ?... Să fie şi Tartoru-n persoană,
că-i dărăceşte Griva împieliţata blană !
Ascultă-mă pe mine : prea şi-a făcut de cap !
Dar mîine vin şi — sigur — de el am să te scap...
Cu haita şi hăitaşii sosind în bătătură,
ceru, întîi, Boierul, să ia ceva în gură.

---

[1] La Fontaine : *Fabule*, VI, 4, pp. 164—165. Traducere de Aurel Tita. E.S.P.L.A., 1958.

— A, uite fetişcana ! Nu, zău, dar ştii că-mi place ?
Ia fă-te, neiculiţă, mai încoace !
Îi vom găsi un mire frumos ca trandafirul
şi-o trebui, bădie, să-ţi scotoceşti chimirul !...
Îndată, Pîrcălabul o trage lîngă dînsul,
o mîngîie pe mînă, batista-i dichiseşte,
se zbenguie cu fata ştrengăreşte...
Pe fată, de ruşine, mai c-o îneacă plînsul.
Se apără cum poate, dar cu nespus respect.
Chiar tatălui îi pare, cu timpul, cam suspect...
Puhoiu-n vremea asta dă vraişte prin oale
şi lasă şi cămara cu rafturile goale.
— O, şuncile, pe culme, ce minunat şirag !
— Sînt ale dumitale ! — Da ?... Le primesc cu drag !...
Se-mbuibă matahala-n cuirasă
şi dă porunci, prin casă, ca acasă.
Tot îmbiindu-şi ceata,
bea vinul cu găleata
şi-i giugiuleşte fata.
Porni, apoi, alaiul în sunete de goarne
să juri că lumea-ntreagă e-n stare s-o răstoarne.
Păcat de-aşa răzoare, de-atîtea mîndre straturi !
Adio, praz, cicoare, plăpînde zarzavaturi !
Din toate n-a rămas — mai este vorbă ? —
nici cît să pui măcar o dată-n ciorbă.
În iureşul năvalei lor cumplite,
tot vînturînd grădina în copite,
găsiră urechiatul sub o varză,
stufoasă ca o tufă şi-naltă cît o barză.
Trezit şi el din somn de-atîta gură,
ţîşni şi tuleo, pîrleo, spre luncă, prin spărtură !
Gealaţii strică gardul, călări, pe urma lui,
dar Iepurele, ia-l de unde nu-i !
„Joc de boieri !“ gîndeşte stăpînu-ncremenit,
văzînd că într-un ceas l-au păgubit
mai rău decît, un veac întreg, ar fi putut
întreaga iepurime din ţinut.

Dreptatea celor mari — vedeţi de-aici —
mai rea-i ca nedreptatea celor mici.

Citirea fabulei fu urmată de o lungă tăcere. Principele se plimba prin cameră, după ce se dusese să pună el însuşi, la loc, volumul.

— Şi-acum, doamnă, te vei îndupleca să vorbeşti ? îl spuse principesa.

— Desigur că nu, doamnă. Atîta vreme cît alteţa-sa nu mă va fi numit ministru ; dacă aş vorbi acum, aş risca să-mi pierd locul de mare maestră a curţii.

O nouă tăcere, de o lungă jumătate de ceas. In cele din urmă, Clara-Paolina îşi aminti de rolul jucat pe vremuri de Maria Medicis[1], mama lui Ludovic al XIII-lea[2]: în ultimele zile, marea maestră tocmai o pusese pe lectoră să-i citească principesei excelenta *Istorie a lui Ludovic al XIII-lea* de domnul Bazin.[3] Deşi foarte înţepată, ea se gîndi că ducesa ar putea părăsi ţara şi atunci Rassi, de care se temea cumplit, ar putea urma pilda lui Richelieu, punîndu-l pe fiul ei s-o surghiunească. In clipa aceasta, principesa ar fi dat totul pe lume ca s-o umilească pe marea maestră a curţii sale, dar nu putea. Se ridică şi, cu un zîmbet exagerat, veni şi-i luă mîna, spunînd :

— Haide, doamnă, dovedeşte-mi prietenia dumitale, vorbeşte.

— Ei bine, nu am de spus decît două cuvinte şi nimic mai mult : trebuie să ardeţi, chiar în căminul acesta, toate documentele strînse de năpîrca de Rassi şi să nu-i spuneţi niciodată că le-aţi ars.

Adăugă apoi încet, pe un ton familiar, la urechea principesei

---

[1] Maria de Medicis (1573—1642) : regină a Franţei, soţia lui Henric al IV-lea, mama regelui Ludovic al XIII-lea şi regentă pînă la urcarea acestuia pe tron ; a căutat să guverneze sprijinindu-se pe favoritul ei, italianul Concini, şi înlăturîndu-i pe nobilii regatului. La urcarea sa pe tron, Ludovic al XIII-lea a exilat-o la castelul din Blois (1617). A murit în exil, în Ţările de Jos.

[2] Rege al Franţei între 1610—1643. Domnie sa se caracterizează prin întărirea absolutismului, mai ales în timpul primului său ministru Richelieu, conducătorul de fapt al Franţei din 1624 ; a consolidat puterea regelui şi centralizarea ţării.

[3] Anaïs de Raucou, zis Bazin (1797—1850) : istoric francez. A scris *Istoria Franţei sub Ludovic al XIII-lea şi cardinalul Mazarin*.

— Rassi poate face ca Richelieu !

— Drace ! Dar documentele astea mă costă peste optzeci de mii de franci ! strigă principele supărat.

— Excelenţă, replică ducesa cu energie, iată cît vă costă să folosiţi sceleraţi porniţi de jos. Deie domnul să puteţi pierde chiar un milion, numai să nu daţi crezare josnicilor ticăloşi care l-au împiedicat pe tatăl vostru să doarmă în ultimii şase ani de domnie.

Expresia *porniţi de jos* plăcuse în chip cu totul deosebit principesei, care socotea că Mosca şi prietena lui preţuiau în mod prea exclusiv inteligenţa, mai întotdeauna, un pic vară primară cu iacobinismul.

În scurta clipă de tăcere adîncă în care principesa rămase cufundată în gînduri, orologiul castelului bătu ceasurile trei. Atunci Clara-Paolina se ridică, făcu o plecăciune adîncă fiului ei şi îi spuse :

— Sănătatea mea nu-mi îngăduie să mai prelungesc această discuţie. Pentru nimic în lume, un ministru *pornit de jos*. Şi n-o să-mi scoţi din cap că Rassi al dumitale ţi-a furat jumătate din banii pe care te-a făcut să-i cheltuieşti cu spionii. Luă două lumînări din candelabre şi le puse în cămin, în aşa fel încît să nu se stingă ; apoi, apropiindu-se de fiul ei, adăugă

— Fabula lui La Fontaine a biruit, în cugetul meu, fireasca dorinţă de a-mi răzbuna soţul. Alteţa-voastră îmi dă voie să ard *aceste rapoarte* ?

Principele nu făcea nici o mişcare.

„Are, într-adevăr, o expresie de nătărău, îşi spuse ducesa. Contele are dreptate : răposatul nu ne-ar fi ţinut trezi pînă la trei dimineaţa, ca să ia o hotărîre.“

Principesa, care rămăsese în picioare, adăugă :

— Procurorașul acesta ar fi tare mîndru dacă ar şti că hîrţoagele lui, pline de minciuni şi ticluite în aşa fel ca să se căpătuiască de pe urma lor, au răpit somnul celor două mari înalte personaje ale statului.

Cuprins de furie, principele se repezi la una din mape şi îi goli tot conţinutul în cămin. Grămada de hîrtii fu pe punctul să înnăbuşe cele două lumînări ; camera se umplu de fum. Principesa citi, în ochii fiului ei, ispita de

a pune mîna pe o cană cu apă şi de a-şi salva hîrtiile care-l costaseră optzeci de mii de franci.

— Deschide fereastra ! îi strigă ea, mînioasă, ducesei. Ducesa se grăbi să asculte ; pe loc, hîrtiile fură toate cuprinse de flăcări ; un duduit puternic se auzi pe coş ; era limpede că se aprinsese.

Principele era mic la suflet, cînd era vorba de cea mai neînsemnată pagubă. Îşi şi văzu palatul în flăcări şi toate bogăţiile din el făcute scrum ; alergă la fereastră şi chemă garda cu glasul sugrumat. Soldaţii năvăliră cu zgomot în curte. Suveranul, mînios, se reîntoarse la cămin, care trăgea cu un duduit, într-adevăr înspăimîntător, ocărî, se învîrti de două-trei ori prin cameră, ca un om ieşit din sărite, apoi fugi afară.

Principesa şi marea maestră rămaseră în picioare, faţă în faţă, într-o tăcere adîncă.

„Iarăşi o să se dezlănţuie mînia ? îşi spuse ducesa. Oricum, am cîştigat partida. Se pregătea să fie foarte obraznică în răspunsul ei, cînd un gînd îi fulgeră prin minte ; văzuse cea de-a doua mapă neatinsă. Nu, partida mea nu-i cîştigată decît pe jumătate !“ O întrebă pe principesă, pe un ton destul de rece :

— Doamna îmi porunceşte să ard şi restul hîrtiilor ?

— Şi unde să le arzi ? răspunse Clara-Paolina supărată.

— În căminul din salon ; dacă le ard una cîte una, nu e nici o primejdie.

Ducesa puse sub braţ mapa plină burduf cu hîrtii, luă o lumînare şi trecu în salonul vecin. Cu toată graba, văzu că mapa conţinea declaraţiile martorilor ; strecură, în şalul ei, cinci sau şase teancuri, arse cu grijă restul, apoi plecă, fără să mai ureze „noapte-bună“ principesei.

„E o mare obrăznicie, îşi spuse ea rîzînd ; dar, cu maimuţărelile ei de văduvă nemîngîiată, era gata-gata să mă facă să-mi pierd capul pe eşafod.“

Clara-Paolina auzi duruind trăsura ducesei şi se mînie foarte tare pe marea sa maestră de ceremonii.

În ciuda orei nepotrivite, ducesa trimise să-l cheme pe conte ; acesta dăduse fuga la incendiul de la palat, dar curînd sosi cu vestea că focul fusese stins.

— Prinţişorul acesta a dat dovadă de mult curaj şi l-am felicitat cu toată căldura.

— Cercetează repede declaraţiile astea, ca să le putem arde numaidecît.

Contele citi şi se îngălbeni.

— Trebuie să recunosc că ajungeau, curînd, la două degete de adevăr ; au procedat cu multă îndemînare şi sînt pe urmele lui Ferrante Palla ; dacă acesta va vorbi, ne vom afla într-o situaţie grea.

— Dar nu va vorbi, strigă ducesa ; Palla e un om de onoare : repede, repede, să le ardem.

— Nu încă. Dă-mi voie să-mi însemn numele a vreo doisprezece sau cincisprezece martori primejdioşi, pe care, dacă Rassi mai încearcă vreodată să reia toată povestea de la capăt, am să pun să fie răpiţi.

— Excelenţa-voastră să-mi dea voie să-i amintesc că principele şi-a dat cuvîntul că nu va spune nimic ministrului de Justiţie despre cele petrecute în noaptea aceasta.

— Dacă-i aşa, din slăbiciune şi de teama unei scene, şi-l va ţine.

— Şi acum, prietene, iată o noapte care grăbeşte căsătoria noastră. Îmi pare rău : nu voiam să-ţi aduc ca zestre un proces pentru crimă şi încă pentru un păcat săvîrşit de mine din prea mare grijă faţă de un altul.

Contele era îndrăgostit ; îi luă mîna şi îi jură, cu lacrimi în ochi, că nu avea dreptate.

— Înainte de a pleca, sfătuieşte-mă cum trebuie să mă port acum cu principesa ; sînt peste măsură de obosită, am jucat teatru un ceas pe scenă şi cinci în camera de lucru.

— Obrăznicia cu care ai plecat te-a răzbunat îndeajuns de tonul acru cu care ţi-a vorbit şi, care nu era decît o dovadă a slăbiciunii ei. Mîine dimineaţă poartă-te cu ea, din nou, întocmai ca ieri-dimineaţă ; nu uita că

Rassi nu e deocamdată nici în temniță, nici în surghiun, și că n-am izbutit încă să rupem sentința lui Fabricio.

I-ai cerut principesei să ia o hotărîre ; lucrul acesta îi indispune întotdeauna pe suverani și chiar pe primii miniștri ; apoi, ești marea ei maestră, cu alte cuvinte, mica ei slujnică. Printr-o reacție nelipsită la oamenii slabi, peste trei zile, Rassi se va bucura de favoarea principelui mai mult ca oricînd. Va căuta neapărat să obțină spînzurarea cuiva : căci atîta timp cît nu-l va fi compromis pe suveran, nu poate fi sigur de nimic.

În cursul focului din noaptea asta, a fost rănit un om ; un croitor care, trebuie să recunosc, a dat dovadă de un spirit de inițiativă și de un curaj extraordinar. Mîine am să-l conving pe principe să mă ia de braț și să vină cu mine, să-i facă acestuia o vizită ; voi fi înarmat pînă-n dinți și voi fi cu ochii în patru ; de altfel, tînărul nostru suveran nu este încă urît de supușii săi. Vreau să-l obișnuiesc să se plimbe pe străzi, ca să-i joc o festă lui Rassi, care îmi va urma cu siguranță în postul de prim-ministru și care nu va mai putea îngădui asemenea nesocotințe. Întorcîndu-mă de la croitor, voi trece cu principele prin fața statuii tatălui său, ca să vadă urmele pietrelor care au spart poalele togii romane, cu care nătărăul de sculptor l-a împopoțonat pe răposat ; s-ar dovedi prea lipsit de inteligență dacă n-ar face, singur, această reflexie : „Iată ce cîștigi spînzurîndu-i pe iacobini“. La care eu voi replica : „Sau spînzuri zece mii, sau nu spînzuri nici unul : noaptea Sfîntului Bartolomeu [1] i-a nimicit pe protestanții din Franța.“

— Mîine, scumpă prietenă, înaintea plimbării mele cu el, cere să-l vezi pe suveran și spune-i : „Az-noapte am îndeplinit, pe lîngă alteța-voastră, funcția de ministru, i-am dat sfaturi și, din pricina poruncilor sale, mi-am atras dizgrația principesei : trebuie să-mi plătiți.“ Principele se va aștepta la o cerere de bani și se va încrunta ;

---

[1] Măcelărirea hughenoților de către catolici la Paris în noaptea de 23 spre 24 august 1572 (în această zi e sărbătorit „sfîntul Bartolomeu“). Masacrul s-a extins și în provincie, ceea ce a provocat un război între catolici și hughenoți.

îl laşi să se frămînte cît mai mult cu putinţă, apoi îi spui : „Rog pe alteţa-voastră să ordone ca Fabricio să fie judecat *în contradictoriu* (adică în prezenţa lui), de doisprezece dintre cei mai respectaţi magistraţi din principate“ Şi, fără a mai pierde timp, îi vei supune spre semnătură o scurtă ordonanţă scrisă de frumoasa dumitale mînă, pe care am să ţi-o dictez numaidecît ; prima clauză va fi, bineînţeles, anularea primei sentinţe. La toate acestea, n-ar fi decît o singură obiecţie ; dar, dacă ştii să-l iei repede, principele nu se va gîndi la ea. S-ar putea, totuşi, să-ţi spună : „Pentru asta, trebuie ca Fabricio să se constituie prizonier la fortăreaţă“. Atunci îi răspunzi : „Se va constitui prizonier la închisoarea oraşului“ (După cum ştii, închisoarea depinde de mine şi, în fiecare seară, nepotul dumitale va putea veni să te vadă.) Dacă principele răspunde : „Nu, evadarea lui a ştirbit prestigiul fortăreţei şi vreau, de formă, să se reîntoarcă în celula în care se afla“, dumneata îi răspunzi : „Nu, fiindcă acolo ar fi la cheremul duşmanului meu, Rassi“ Şi, printr-una din frazele acelea meşteşugite de femeie, pe care ştii atît de bine să le ticluieşti, îi dai a înţelege că, pentru a-l înduplecа pe Rassi, ai fi nevoită să-i povesteşti totul despre *autodafé*-ul [1] de aznoapte ; dacă stăruie, vei anunţa că pleci, peste două săptămîni, la castelul de la Sacca.

Cheamă-l de îndată pe Fabricio şi cere-i părerea asupra acestui demers, care l-ar aduce înapoi, în puşcărie. Pentru a prevedea totul, adaug că, dacă arzînd de nerăbdare de a-mi lua locul, Rassi pune să fiu otrăvit în timp ce Fabricio e în închisoare, nepotul dumitale s-ar putea afla în primejdie. Dar lucrul acesta e puţin probabil ; ştii că mi-am adus un bucătar francez, care este omul cel mai vesel din lume. Toată ziua face jocuri de cuvinte. Şi jocurile de cuvinte nu se împacă cu asasinatul. I-am şi spus prietenului nostru Fabricio că am dat de urma tuturor martorilor frumosului şi curajosului său gest ; este limpede că Giletti a încercat să-l ucidă.

[1] Ardere pe rug din ordinul Inchiziţiei.

Nu ţi-am vorbit încă despre aceşti martori, fiindcă voiam să-ţi fac o surpriză, dar planul nu mi-a izbutit. Principele n-a vrut să semneze. I-am spus lui Fabricio că îi voi face neapărat rost de o înaltă demnitate bisericească ; dar îmi va veni foarte greu, dacă duşmanii lui fac, la Vatican, o întîmpinare prin care îl acuză de omucidere.

Îţi dai seama, doamnă, că dacă nu este judecat în chipul cel mai solemn, toată viaţa numele lui Giletti îl va urmări ca o ocară ? E o mare laşitate să nu te laşi judecat, cînd eşti sigur de nevinovăţia ta ! Şi chiar dacă ar fi vinovat, tot aş obţine achitarea lui. De altfel, cînd i-am vorbit, plin de clocot cum e, nici nu m-a lăsat să isprăvesc ; a deschis almanahul oficial şi am ales împreună doisprezece magistraţi din cei mai integri şi mai pricepuţi ; lista o dată făcută, am şters, tot împreună, şase nume pe care le-am înlocuit cu şase jurisconsulţi, duşmani personali ai mei, şi cum nu am putut găsi decît doi dintre aceşti duşmani, am completat lista cu patru ticăloşi devotaţi lui Rassi.

Această propunere a contelui o nelinişti de moarte pe ducesă şi nu fără temei ; în cele din urmă, recunoscu şi ea că nu se putea altfel şi scrise ordonanţa dictată de conte, prin care erau numiţi judecătorii.

Contele nu o părăsi decît la şase dimineaţa ; ducesa încercă să doarmă, dar zadarnic. La nouă, luă micul dejun cu Fabricio, pe care-l găsi arzînd de nerăbdare să fie judecat ; la zece era la principesă, care nu primea pe nimeni ; la unsprezece se duse la suveran, care respecta ceremonialul sculării din pat şi care semnă ordonanţa fără nici o împotrivire. Ducesa trimise ordonanţa contelui şi se culcă.

Ar avea poate haz să descriem furia lui Rassi, cînd contele îl sili să contrasemneze, în prezenţa principelui, ordonanţa semnată dimineaţa de suveran ; dar împrejurările nu ne dau răgaz.

Contele se prefăcu a cîntări meritele fiecărui judecător şi se arătă gata să schimbe cîteva nume. Dar cititorul s-a plictisit, poate, de toate aceste amănunte de

procedură, ca şi de intrigile de la curte. Din toate acestea, se poate trage învăţătura că omul care trăieşte în preajma unei curţi îşi primejduieşte fericirea — dacă este fericit — şi, orice ar face, ajunge să-şi vadă atîrnînd viitorul de intrigile unei cameriste.

Pe de altă parte, în America trebuie să-ţi baţi capul, făcînd toată ziua, neîntrerupt, curte tarabagiilor de pe stradă şi tîmpindu-te ca şi ei ; iar acolo, nu ai nici măcar Operă.

Cînd se trezi, spre seară, ducesa trecu prin clipe de mare nelinişte : nimeni nu ştia ce se întîmplase cu Fabricio. În cele din urmă, către miezul nopţii, pe cînd se afla la spectacolul de la curte, primi o scrisoare de la el. În loc să se constituie prizonier la *închisoarea oraşului*, unde contele era tare şi mare, se dusese să-şi reia locul în fosta lui celulă de la fortăreaţă, fericit că poate locui la cîţiva paşi de Clelia.

Această hotărîre a lui avea să aibă cele mai grave urmări ; în fortăreaţă era, mai mult ca oricînd, expus primejdiei de a fi otrăvit. Nechibzuinţa lui o dezmădăjdui pe ducesă ; îi ierta pricina — dragostea nebunească pentru Clelia — fiindcă, de bună seamă, în cîteva zile fata guvernatorului avea să se căsătorească cu bogatul marchiz Crescenzi. Dar această nebunie îi dădu din nou, lui Fabricio, toată puterea pe care o avusese mai înainte asupra inimii ducesei.

„Hîrtia aceea blestemată, pe care am supus-o semnăturii, îi va pricinui moartea ! Ce nebuni sînt bărbaţii cu prejudecăţile lor despre onoare ! Ca şi cum mai poate cineva să se gîndească la onoare sub guvernămintele absolute, în ţările unde un Rassi este ministru de Justiţie ! Trebuia să ne mulţumim pur şi simplu cu o graţiere, pe care principele ar fi semnat-o cu aceeaşi uşurinţă cu care a semnat convocarea tribunalului extraordinar. La urma urmei, ce însemnătate poate avea faptul că un om de rangul lui Fabricio ar fi, mai mult sau mai puţin, învinuit că a ucis, cu sabia în mînă, un măscărici de teapa lui Giletti ?“

Cum citi biletul lui Fabricio, ducesa alergă la conte, pe care-l găsi alb ca varul :

— O, doamne ! scumpă prietenă, nu am de fel noroc cu copilul acesta şi iarăşi o să fii supărată pe mine. Pot să-ţi dovedesc că l-am chemat aseară pe temnicerul închisorii oraşului ; în fiecare zi, nepotul dumitale ar fi putut să vină să ia ceaiul la dumneata. Ceea ce-i groaznic e că nu putem nici unul din noi să ne ducem să spunem principelui că ne temem de o otrăvire din porunca lui Rassi ; bănuiala aceasta i s-ar părea culmea imoralităţii. Totuşi, dacă ţii cu orice preţ, sînt gata să mă duc la palat ; dar sînt dinainte sigur de răspuns. Am să merg şi mai departe. Îţi ofer un mijloc, de care nu m-aş folosi nici pentru mine. De cînd sînt la putere în ţara aceasta, n-am curmat viaţa nici unui om şi ştii că, din acest punct de vedere, sînt atît de nătărău încît, uneori, în amurg, mă mai gîndesc încă la cele două iscoade care, din porunca mea cam uşuratică, au fost împuşcate pe vremuri, în Spania. Cu toate acestea, te întreb : vrei să te descotoroseşti de Rassi ? Primejdia în care se află Fabricio, din pricina lui, este fără margini ; şi o dată cu Fabricio, Rassi are la mînă un mijloc de a mă face să-mi iau catrafusele.

Propunerea aceasta plăcu foarte mult ducesei, care, însă, refuză s-o primească.

— Nu vreau, îi spuse ea contelui, ca acolo unde ne vom retrage,. sub frumosul cer al Neapolului, să fii asaltat, seara, de gînduri negre.

— Dar, scumpă prietenă, mi se pare că nu avem de ales decît între asemenea gînduri negre. Ce-ai să te faci şi ce-am să mă fac eu însumi, dacă Fabricio e răpus de boală ?

Discuţia urmă şi mai aprinsă în jurul acestei propuneri şi ducesa o încheie cu următoarele cuvinte :

— Rassi îşi datorează viaţa faptului că te iubesc mai mult decît pe Fabricio ; nu, nu vreau să otrăvesc dinainte toate serile bătrîneţii pe care o vom petrece împreună.

Ducesa alergă la fortăreaţă ; generalul Fabio Conti fu încîntat să i se poată împotrivi, întemeindu-se pe prevederile categorice ale legilor militare : nimeni nu poate pătrunde într-o închisoare de stat, fără un ordin semnat de suveran.

— Dar marchizul Crescenzi şi muzicanţii lui intră în fiecare zi în cetăţuie.

— Am obţinut, pentru ei, un ordin anume al suveranului.

Biata ducesă nu bănuia nici pe departe toate nenorocirile care o aşteptau. Generalul Fabio Conti se considerase personal dezonorat de fuga lui Fabricio. Cînd îl văzuse întorcîndu-se în fortăreaţă, n-ar fi trebuit să-l primească, fiindcă nu avea nici un ordin în acest sens. „Dar, se gîndi el, cerul mi-l trimite ca să-mi spele onoarca şi să mă ferească de bătaia de joc care, altfel, mi-ar fi pătat cariera militară. Nu trebuie să pierd ocazia : fără îndoială că va fi achitat, şi nu-mi rămîn decît puţine zile ca să mă răzbun.“

Capitolul al douăzeci şi cincilea

Sosirea eroului nostru o aduse pe Clelia în culmea deznădejdii : biata fată, pe cît de cucernică pe atît de cinstită cu ea însăşi, nu putea să-şi ascundă că nu va fi niciodată fericită departe de Fabricio ; dar jurase sfintei fecioare, cînd cu presupusa otrăvire a generalului, să facă voia tatălui ei şi să se jertfească, măritîndu-se cu marchizul Crescenzi. Jurase să nu-l mai vadă niciodată pe Fabricio şi era pradă unor cumplite mustrări de cuget, din pricina destăinuirii la care se lăsase ispitită în scrisoarea trimisă acestuia, în ajunul fugii lui. Cum să descriem ce se petrecu în sufletul ei plin de jale, cînd, în timp ce stătea şi se uita, dusă pe gînduri, la păsărelele ei, îşi ridică din obişnuinţă ochii plini de

dor spre fereastra de la care o privea altădată Fabricio şi îl văzu salutînd-o cu un respect plin de dragoste.

Crezu că are o vedenie pe care cerul i-o trimitea ca s-o pedepsească ; apoi, mintea ei înţelese crunta realitate. „L-au prins, îşi spuse ea, şi e pierdut.“ Îşi aminti de tot ce se vorbise în fortăreaţă după fuga lui ; pînă şi cei mai de pe urmă temniceri se socoteau jigniţi de moarte. Clelia se uită la Fabricio şi, fără să vrea, privirea ei zugrăvi în întregime patima care o umplea de deznădejde.

„Crezi oare, părea ea să-i spună, că voi fi fericită în somptuosul palat care se pregăteşte pentru mine ? Tatăl meu îmi spune că dumneata eşti la fel de sărac cum sîntem şi noi. Doamne ! cu cîtă bucurie aş împărţi această sărăcie ! Dar, vai, trebuie să nu ne mai vedem niciodată.“

Clelia nu avu puterea să folosească alfabetul : în timp ce se uita la Fabricio, fu cuprinsă de un leşin şi căzu pe un scaun, lîngă fereastră. Capul ei se sprijini pe marginea ferestrei şi, cum ţinuse să-l vadă pînă în ultima clipă, faţa îi rămăsese întoarsă spre Fabricio, care putea s-o cuprindă, toată, cu privirea. După cîteva clipe, cînd deschise ochii, prima ei căutătură fu spre el : văzu lacrimi în ochii lui. Dar lacrimile acestea izvorau din negrăita lui fericire : avea dovada că Clelia nu-l uitase, în ciuda depărtării. Cei doi sărmani tineri rămaseră cîtva timp ca vrăjiţi, uitîndu-se unul la celălalt. Fabricio îndrăzni să cînte, ca şi cum s-ar fi acompaniat cu o chitară, cîteva cuvinte născocite pe loc : „*Ca să te văd*, m-am întors în închisoare : *voi fi judecat*“

Cuvintele acestea treziră parcă toată tăria Cleliei : se ridică repede, îşi acoperi ochii şi, prin gesturile cele mai însufleţite, încercă să-i explice că nu trebuia s-o mai vadă niciodată ; făgăduise acest lucru sfintei fecioare şi acum îl privise numai fiindcă îşi uitase de făgăduinţă. Fabricio îndrăzni, însă, să-i vorbească mai departe de dragostea lui ; atunci Clelia fugi, supărată, punîndu-şi în gînd că nu-l va mai vedea niciodată, căci acestea fuseseră întocmai cuvintele jurămîntului ei : „*Ochii mei nu-l vor mai vedea niciodată*“.

Scrisese aceste cuvinte pe un petec de hîrtie, pe care unchiul ei, Cesare, îi îngăduise să-l ardă pe altar în clipa jurămîntului, în timpul unei slujbe.

Dar, în ciuda tuturor jurămintelor, prezența lui Fabricio în *Turnul Farnese* o făcu pe Clelia să-și reia viața ei de mai înainte. De obicei, își petrecea mai tot timpul la ea în cameră. Abia își venise în fire după tulburarea neașteptată în care o aruncase vederea lui Fabricio, că și începu să cutreiere iar palatul, ca să-și refacă, cum s-ar spune, legăturile cu toți prietenii ei subalterni. O bătrînă foarte gureșă de la bucătărie îi spuse în mare taină :

— De data asta, *monsignore* Fabricio nu mai iese din cetățuie.

— N-o să mai facă greșeala să sară peste ziduri, spuse Clelia ; dar va ieși pe ușă, dacă va fi achitat.

— Eu știu ce vorbesc cînd spun excelenței-voastre că nu se iese din fortăreață decît cu picioarele înainte.

Clelia se îngălbeni, ceea ce nu-i scăpă bătrînei, curmîndu-i vorbăria. Își spuse că făcuse o nesocotință să vorbească astfel în fața fiicei guvernatorului, care avea să trebuiască să spună pretutindeni că Fabricio fusese răpit de o boală. Reîntorcîndu-se sus la ea, Clelia se întîlni cu medicul închisorii, un om cumsecade, sfios, care îi spuse îngrozit că Fabricio se simțea foarte rău. Clelia abia se mai putea ține pe picioare. Porni în căutarea unchiului ei, bunul abate *don* Cesare, pe care-l găsi, într-un tîrziu, în capelă, cufundat în rugăciune ; chipul îi era răvășit. Clopotul sună pentru cină. În timpul mesei, cei doi frați nu schimbară o vorbă ; doar spre sfîrșitul cinei, generalul îi spuse ceva abatelui, pe un ton foarte acru. Acesta aruncă o privire servitorilor, care ieșiră.

— Domnule general, spuse *don* Cesare guvernatorului, am onoarea să te anunț că părăsesc cetățuia : îmi dau demisia.

— Bravo ! Bravissimo ! Ca să mă faci suspect !... Și pricina, rogu-te ?

— Conștiința.

— Nu eşti decît un şoărece de biserică ! Habar nu ai ce e aceea onoare.

„Fabricio a murit, îşi spuse Clelia ; a fost otrăvit acum la cină, sau poate va fi otrăvit mîine.“ Alergă în camera ei, hotărîtă să cînte, acompaniindu-se la pian. „Mă voi spovedi după aceea, îşi spuse ea, şi mi se va ierta că mi-am călcat jurămîntul, ca să salvez viaţa unui om.“ Care nu-i fu groaza cînd, ajungînd în camera cu păsările, văzu că obloanele fuseseră înlocuite cu scînduri prinse de zăbrelele de fier. Cu mintea rătăcită, încercă să-i dea de ştire deţinutului, prin cîteva cuvinte mai mult ţipate decît cîntate. Nu primi nici un fel de răspuns ; o tăcere de moarte domnea acum în *Turnul Farnese*. „Totul s-a isprăvit“, îşi spuse ea. Ieşită din minţi, coborî din palat, apoi se urcă din nou în camera ei ca să se înarmeze cu puţinii bani pe care îi avea şi cu nişte cerceluşi cu diamante ; trecînd prin sufragerie, luă din bufet şi restul de pîine de la cină. „Dacă mai e încă în viaţă, datoria mea este să-l salvez.“ Se îndreptă, cu o atitudine impunătoare, spre uşa scundă a turnului ; uşa era deschisă, fiindcă tocmai fuseseră aduşi opt soldaţi de pază în sala cu stîlpi, de la parter. Clelia se uită cu îndrăzneală la soldaţi ; se gîndise să vorbească cu sergentul care trebuia să-i comande. Dar acesta lipsea. Se repezi atunci şi urcă într-un suflet scăriţa de fier ce se încolăcea în jurul unuia din stîlpi ; soldaţii se uitară la ea uluiţi, dar, se vede, din pricina şalului de dantelă şi a pălăriei, nu îndrăzniră să-i spună nimic. La primul cat, nu era nimeni ; dar ajungînd la cel de-al doilea, la intrarea gangului care, dacă cititorul îşi mai aminteşte, era închis cu trei uşi cu zăbrele de fier şi ducea la camera lui Fabricio, dădu peste un temnicer, necunoscut de ea, eare-i spuse speriat :

— N-a mîncat încă.

— Ştiu foarte bine, îi răspunse Clelia foarte de sus.

Omul nu îndrăzni s-o oprească. Douăzeci de paşi mai departe, Clelia găsi, şezînd pe prima din cele şase trepte care duceau la camera lui Fabricio, un alt temnicer, foarte bătrîn şi roşu la faţă, care-i spuse hotărît :

— Domnişoară, aveţi un ordin din partea guvernatorului ?

— Nu mă cunoşti ?

În clipa aceea, Clelia era însufleţită de o putere supraomenească şi îşi ieşise din fire. „Vreau să-mi salvez bărbatul“, îşi spuse ea. În timp ce temnicerul striga : „Dar datoria nu-mi îngăduie...“, Clelia urcă repede cele şase trepte şi se repezi la uşă : o cheie uriaşă se afla în broască ; trebui să-şi adune toate puterile, ca s-o răsucească. În aceeaşi clipă, bătrînul temnicer, pe jumătate beat, o apucă de volanul rochiei ; Clelia intră fulgerător în cameră şi închise uşa în urma ei, rupîndu-şi rochia. Apoi, cum temnicerul împingea uşa ca să intre şi el, ea trase zăvorul pe care, întîmplător, îi nimerise mîna. Uitîndu-se în cameră, îl văzu pe Fabricio aşezat în faţa unei măsuţe foarte mici, pe care se afla mîncarea. Se repezi şi răsturnă măsuţa, apoi, apucîndu-l pe Fabricio de braţ, îl întrebă, tutuindu-l, dacă gustase din mîncare.

Tutuirea aceasta îl îmbătă. În tulburarea ei, Clelia uita pentru prima oară reţinerea firească oricărei femei, dîndu-şi pe faţă dragostea.

Fabricio tocmai se pregătea să înceapă cina cea ucigătoare : o cuprinse pe Clelia în braţe şi o acoperi de sărutări. „Mîncarea aceasta era otrăvită, îşi spuse el ; dacă îi spun că nu m-am atins de ea, religia îşi reia drepturile şi Clelia fuge. Dacă, dimpotrivă, mă socoate pe moarte, se va îndupleca să nu mă părăsească. Tot căuta ea un mijloc ca să rupă nesuferita-i logodnă ; întîmplarea ni-l prilejuieşte : temnicerii au să se adune, au să spargă uşa şi va ieşi din toată povestea asta un scandal atît de mare, încît poate că marchizul Crescenzi se va speria de gura lumii şi va desface căsătoria.“ În clipa de tăcere în care îi treceau toate aceste gînduri prin minte, Fabricio simţi cum Clelia încerca să se smulgă îmbrăţişării lui.

— Nu am încă dureri, îi spuse el, dar curînd mă vor doborî la picioarele tale ; ajută-mă să-mi dau sufletul.

— Tu eşti singurul meu prieten pe lume ! îi spuse ea, voi muri cu tine. Şi îl strînse în braţe, tremurînd înfiorată.

Era atît de frumoasă, pe jumătate despuiată şi în starea aceea de dezlănţuire pătimaşă, încît Fabricio nu-şi putu stăpîni o pornire mai presus de voinţa lui. Nu întîmpină nici o împotrivire.

In înflăcărarea patimii şi a generozităţii de care eşti cuprins cînd atingi culmile fericirii, îi spuse, fără să se mai gîndească :

— Nu trebuie ca o minciună nedemnă să pîngărească cele dintîi clipe ale fericirii noastre. Fără curajul tău, n-aş mai fi acum decît un cadavru, sau m-aş zbate pradă celor mai cumplite chinuri ; dar ai intrat tocmai cînd mă pregăteam de masă şi n-am avut timpul să gust din mîncare.

Fabricio stărui asupra groaznicei privelişti ce i s-ar fi înfăţişat, ca să înlăture mînia pe care începea s-o citească în ochii ei. Clelia se uită cîteva clipe la el, luptîndu-se cu două porniri aprige şi potrivnice, apoi îi căzu la piept. In gang se auzea larmă mare ; cele trei uşi de fier erau trîntite cu zgomot şi glasuri îndîrjite mai mult răcneau decît vorbeau.

— Ah, dacă aş avea arme ! strigă Fabricio ; a trebuit să le predau, ca să mi se dea voie să intru. De bună seamă că vin să mă ucidă ! Rămîi cu bine, Clelia, îmi binecuvîntez moartea, de vreme ce ea mi-a adus prilejul fericirii mele. Clelia îl sărută şi îi dădu un mic pumnal, a cărui lamă nu era cu mult mai lungă decît aceea a unui briceag.

— Nu te lăsa omorît, îi spuse ea, apără-te pînă în ultima clipă ; dacă unchiul meu, abatele, aude, te va scăpa, fiindcă e curajos şi cinstit. Mă duc să-i vorbesc. Şi spunînd aceasta, se repezi la uşă.

— Dacă n-ai să fii ucis, îi mai spuse ea cu mîna pe zăvorul uşii şi întorcîndu-şi spre el privirile învăpăiate, lasă-te mai curînd să mori de foame, decît să te atingi de orice fel de mîncare. Ţine pîinea asta mereu la tine. Zgomotul se apropia ; Fabricio o luă în braţe şi o dădu

la o parte, apoi, deschizînd furtos uşa, se aruncă pe scăriţa cu cele şase trepte de lemn. Ţinea în mînă micul pumnal cu prăsele de fildeş şi fu cît pe-aci să străpungă cu el tunica generalului Fontana, aghiotantul principelui, care se dădu repede înapoi şi strigă speriat :

— Dar eu vin să vă salvez, domnule del Dongo.

Fabricio urcă înapoi cele şase trepte şi, băgînd capul pe uşă, în cameră, spuse : *„Fontana vine să mă salveze“* ; apoi, întorcîndu-se spre generalul rămas pe treptele de lemn, îi ceru, cu răceală, toate lămuririle, rugîndu-l totodată să-i ierte o primă pornire de mînie.

— Voiau să mă otrăvească ; mîncarea care se află în faţa mea era otrăvită ; am avut chibzuinţa să n-o ating, dar mărturisesc că procedeul acesta m-a revoltat. Auzindu-vă urcînd, am crezut că veneau să-mi dea lovitura de graţie cu săbiile. Domnule general, vă rog să porunciţi ca nimeni să nu intre în camera mea : s-ar putea ca otrava să dispară, şi bunul nostru principe trebuie să afle totul.

Generalul, galben la faţă şi uluit, dădu poruncile, cerute de Fabricio, temnicerilor aleşi pe sprînceană, care îl urmau. Aceştia, mofluzi că se descoperise otrava, se grăbiră să coboare ; o luară înainte pe scară, ca şi cum ar fi vrut să nu stînjenească trecerea aghiotantului trimis de suveran, dar, în realitate, ca să şteargă putina. Spre marea mirare a generalului Fontana, Fabricio zăbovi un sfert de oră pe scăriţa de fier ce se încolăcea în jurul stîlpului de la parter ; voia să-i dea timp Cleliei să se ascundă la etajul întîi.

Ducesa fusese aceea care, după o serie de demersuri nebuneşti, izbutise să obţină trimiterea generalului Fontana la fortăreaţă ; şi izbutise numai din întîmplare. După ce se despărţise de contele Mosca, la fel de speriat ca şi ea, alergase la palat. Principesa, care nu putea suferi energia, fiindcă i se părea o dovadă de vulgaritate, o socoti nebună şi nu se arătă de fel dispusă să încerce, în favoarea ei, un demers ce nu intra în obiceiurile sale. Ducesa, înnebunită, plîngea cu hohote şi spunea necontenit :

— Dar, doamnă, într-un sfert de ceas Fabricio va fi mort, răpus de otravă.

Văzînd desăvîrşitul sînge rece al principesei, simţi că, de disperare, îşi pierde minţile. Nu-i trecu nici o clipă prin minte gîndul moral care i-ar fi venit, cu siguranţă, oricărei femei crescute într-una din acele religii ale nordului, care admit cercetarea de sine: „Am folosit cea dintîi otrava şi pier prin otravă.“ În Italia, gîndurile de acest soi, în clipele extreme, par o glumă de proastă calitate, aşa cum ar apărea un joc de cuvinte, la Paris, în împrejurări asemănătoare.

În culmea deznădejdii, ducesa alergă, la întîmplare, în salonul unde stătea marchizul Crescenzi, care în seara aceea era de serviciu. La înapoierea ducesei la Parma, marchizul îi mulţumise cu toată căldura pentru demnitatea de cavaler de onoare, la care, fără ajutorul ei, n-ar fi putut visa niciodată. Asigurările de devotament fără margini nu lipsiseră din partea lui. Ducesa se repezi la el cu aceste cuvinte:

— Rassi a pus la cale otrăvirea lui Fabricio, care se află în fortăreaţă. Ia în buzunar ciocolată şi sticla cu apă pe care am să ţi-o aduc eu. Du-te la cetăţuie şi redă-mi viaţa, spunînd generalului Fabio Conti că rupi logodna cu fiica lui, dacă nu-ţi îngăduie să dai, cu mîna dumitale, apa şi ciocolata lui Fabricio.

Marchizul se îngălbeni şi chipul lui, departe de a se însufleţi la auzul acestor cuvinte, exprimă nehotărîrea cea mai nevolnică. Răspunse că nu-i venea să creadă că o crimă atît de groaznică putea fi săvîrşită într-un oraş atît de moral ca Parma, unde domnea un principe atît de mare, şi altele de acest fel. Pe deasupra, mai înşira şi foarte pe îndelete toate aceste argumente ieftine. Într-un cuvînt, ducesa îşi dădu seama că avea de-a face cu un om cumsecade, dar peste măsură de slab şi care nu se putea hotărî să întreprindă ceva. După douăzeci de fraze de acest soi, întrerupte de exclamaţiile nerăbdătoare ale doamnei Sanseverina, îi veni în minte o explicaţie foarte nimerită: jurămîntul, prestat în cali-

tate de cavaler de onoare, îl oprea să se amestece în urzelile împotriva conducerii statului.

Cine şi-ar putea închipui neliniştea, groaza ducesei, care simţea că timpul zboară ?

— Încearcă măcar să-l vezi pe guvernator, spune-i că-i voi urmări pînă şi în iad pe ucigaşii lui Fabricio !...

Deznădejdea dădea şi mai multă putere darului de a vorbi al ducesei, dar înfăţişarea ei rătăcită îl speria şi mai rău pe marchiz şi-l făcea şi mai nehotărît ; după un ceas, era mai puţin dispus să întreprindă ceva decît în prima clipă.

Înnebunită, ajunsă la limitele deznădejdii şi ştiind bine că guvernatorul nu se va împotrivi cu nimic unui ginere atît de bogat, ducesa merse pînă acolo încît căzu în genunchi la picioarele lui. Nevolnicia marchizului Crescenzi păru şi mai mare ; la vederea acestui ciudat spectacol, îi fu frică să nu fie compromis fără să-şi dea seama. Dar se petrecu atunci un lucru neaşteptat : om totuşi bun din fire, marchizul fu mişcat s-o vadă plîngînd, îngenuncheată la picioarele lui, pe femeia aceea atît de frumoasă şi mai ales atît de puternică.

„Poate că într-o zi şi eu, nobil şi bogat, voi fi la picioarele unui republican !“ Marchizul începu şi el să plîngă şi, în cele din urmă, se învoiră ca ducesa, în calitatea ei de mare maestră a curţii, să meargă cu el la principesă care, la rîndul ei, să-i îngăduie să-i ducă lui Fabricio un coşuleţ. în care, chipurile, nu va şti ce se află.

Seara, în ajun, înainte ca ducesa să afle trăsnaia pe care o făcuse Fabricio întorcîndu-se în fortăreaţă, se reprezentase iarăşi la curte o *comedia dell'arte ;* şi principele, care păstra întotdeauna pentru sine rolurile de îndrăgostit al ducesei, se arătase atît de înflăcărat vorbind de simţămintele sale, încît ar fi părut caraghios, dacă în Italia, un om înflăcărat, şi mai ales un principe, ar putea fi vreodată caraghios !

Suveranul, foarte sfios, dar continuînd să ia foarte în serios tot ceea ce privea dragostea, o întîlni pe una din sălile palatului pe ducesă, care îl tîra după ea, la principesă, pe marchizul Crescenzi, cu desăvîrşire năucit.

Văzînd-o, fu atît de uluit şi de zăpăcit de frumuseţea tulburătoare pe care deznădejdea o dădea marii maestre a curţii, încît, pentru prima dată în viaţa lui, dovedi tărie de caracter. Cu un gest imperios, îi făcu semn marchizului să se îndepărteze şi începu să-i facă ducesei o declaraţie de dragoste în toată legea. O ticluise, se vede, mai dinainte şi mai de mult, fiindcă, în unele privinţe, era foarte chibzuită.

— Deoarece îndatoririle rangului meu mă împiedică să-mi ofer suprema fericire de a vă lua în căsătorie, sînt gata să vă jur pe sfînta cuminecătură că nu mă voi căsători niciodată fără încuviinţarea dumneavoastră scrisă. Ştiu bine, adăugă el, că vă fac să pierdeţi mîna unui prim-ministru, om de duh şi foarte plăcut ; dar totuşi, el are cincizeci şi şase de ani, iar eu abia împlinesc douăzeci şi doi. Sînt încredinţat că v-aş jigni şi aş merita refuzul dumneavoastră, dacă v-aş vorbi de foloase străine de dragoste ; dar toţi cei ce ţin la bani, la curtea mea, vorbesc cu admiraţie de dovada de dragoste pe care v-o dă contele, lăsîndu-vă la dispoziţie tot ce îi aparţine. Aş fi prea fericit să-l pot imita din acest punct de vedere. Dumneavoastră aţi da o mai bună întrebuinţare ca mine averii mele şi aţi dispune în întregime de suma anuală vărsată de miniştrii mei administratorului general al coroanei ; în felul acesta, dumneavoastră, doamnă ducesă, aţi hotărî sumele pe care le-aş avea de cheltuit în fiecare lună. Ducesa găsea toate amănuntele acestea cumplit de lungi ; primejdia prin care trecea Fabricio îi sfîşia inima.

— Dar, excelenţă, nu ştiţi, strigă ea, că în clipa aceasta Fabricio e pe cale de a fi otrăvit, la fortăreaţă ! Salvaţi-l ! Cred totul.

Alcătuirea acestei fraze era de o lipsă de îndemînare totală. La auzul cuvîntului „otravă", toată spontaneitatea, toată buna-credinţă pusă de acest biet prinţ în convorbirea cu ducesa, se topiră cît ai clipi din ochi ; doamna Sanseverina nu-şi dădu seama de lipsa ei de tact decît atunci cînd nu o mai putu îndrepta, şi deznădejdea ei crescu şi mai mult. „Dacă n-aş fi pomenit de

otravă, își spuse ea, îmi dăruia libertatea lui Fabricio. O, Fabricio, dragul meu! adăugă ea, așa a fost scris, ca eu să-ți străpung inima cu prostiile mele!"

Ducesei îi trebui mult timp și multă cochetărie ca să-l facă pe principe să se reîntoarcă la cuvintele lui de dragoste înflăcărată; dar rămăsese adînc și neplăcut impresionat. Creierul lui era singurul care vorbea; inima îi fusese înghețată, mai întîi de gîndul otrăvirii în sine, apoi de altul, la fel de usturător ca și cel dintîi: „Se dă otravă în principatele mele, și încă fără să mi se spună nimic! Rassi vrea, prin urmare, să mă dezonoreze în ochii Europei! Și dumnezeu știe ce-mi va fi dat să citesc, luna viitoare, în jurnalele din Paris!"

Deodată, în timp ce inima acestui tînăr atît de sfios tăcea, mintea lui ajunse la un gînd limpede.

— Scumpă ducesă! Știți cît țin la dumneavoastră. Groaznica dumneavoastră presupunere în legătură cu otrava nu este întemeiată, așa cel puțin, îmi place să cred; dar ea îmi dă, totuși, de gîndit, mă face aproape să uit pentru o clipă dragostea pătimașă pe care v-o port, singura pe care am încercat-o în viață. Îmi dau seama că nu sînt prea atrăgător; nu sînt decît un copil foarte îndrăgostit; dar puneți-mă, totuși, la încercare.

Principele se însufleția simțitor, în timp ce vorbea astfel.

— Salvați-l pe Fabricio, alteță, și cred totul! Fără îndoială, sînt călăuzită de temerile nebunești ale unei inimi de mamă; dar porunciți de îndată ca Fabricio să fie scos din temniță și adus aici să-l văd. Dacă mai este încă în viață, trimiteți-l de la palat la închisoarea orașului, unde poate rămîne luni întregi, dacă alteța-voastră o dorește, pînă va fi judecat.

Ducesa văzu cu deznădejde că, în loc să înduvioșeze printr-un simplu cuvînt un lucru atît de firesc, principele se înnegură: era foarte roșu la față, se uita la ducesă, apoi pleca ochii și obrajii îi păleau. Teama de otravă, adusă în discuție într-un chip atît de puțin feri-

cit, trezise în mintea lui un gînd demn de tatăl lui sau de Filip al II-lea [1], dar nu îndrăznea să şi-l exprime.

— Iată, doamnă, spuse el în cele din urmă, parcă în silă şi pe un ton foarte puţin curtenitor, dumneavoastră mă priviţi de sus, ca pe un copil, ba chiar mai mult, ca pe o fiinţă lipsită de farmec. Ei bine! am să vă spun un lucru groaznic, dar care mi-a fost sugerat chiar în clipa aceasta de patima adîncă şi adevărată pe care o nutresc pentru dumneavoastră. Dacă aş crede cît de puţin întemeiată povestea cu otrava, aş fi luat pînă acum măsuri; datoria aceasta ar fi fost lege pentru mine. Dar nu văd, în cererea dumneavoastră, decît o fantezie pătimaşă al cărei rost, cer îngăduinţa să v-o spun, nu îl întrezăresc prea bine. Vreţi să iau o hotărîre, fără să mă sfătuiesc cu miniştrii mei, cu care domnesc abia de trei luni! Îmi cereţi să fac o mare abatere de la felul meu obişnuit de a proceda pe care, mărturisesc, îl socot foarte chibzuit. În clipa aceasta, dumneavoastră, doamnă, sînteţi monarhul absolut, îmi daţi nădejdi pentru un lucru care înseamnă totul pentru mine; dar peste un ceas, cînd fantasmagoria otrăvii, cînd visul acesta urît se va fi spulberat, prezenţa mea vă va părea supărătoare şi mă veţi dizgraţia. Ei bine, doamnă, am nevoie de un jurămînt: juraţi-mi că dacă Fabricio vă este dat viu şi nevătămat, voi obţine de la dumneavoastră, de azi în trei luni, tot ceea ce dragostea mea poate dori mai mult; mă veţi face fericit pe toată viaţa, punîndu-mi la dispoziţie un ceas din viaţa dumneavoastră — veţi fi a mea.

În clipa aceea, orologiul castelului bătu orele două. „Ah, poate că e prea tîrziu", îşi spuse ducesa.

— Jur! strigă ea cu privirea rătăcită. De îndată, principele fu un alt om; alergă la capătul galeriei, unde se afla salonul aghiotanţilor.

— Generale Fontana, du-te în galop la fortăreaţă, urcă-te cît poţi mai repede în camera unde este închis domnul del Dongo şi adu-mi-l aici. Trebuie să-i vor-

[1] Regele Spaniei, vestit prin firea lui ursuză şi bănuitoare. Vezi şi nota 2 pag. 10.

besc în douăzeci de minute, dacă se poate chiar în cincisprezece.

— Generale, strigă ducesa, care-l urmase pe principe, un minut îmi poate hotărî soarta. Am primit un raport, fals, desigur, care mă face să tremur că Fabricio va fi otrăvit. Strigă-i, de îndată ce crezi că-ţi va putea auzi glasul, să nu mănînce. Dacă a şi mîncat, pune-l să verse, spune-i că eu i-o cer ; dacă e nevoie, fă-o cu sila, spune-i că vin şi eu îndată după dumneata şi, crede-mă, îţi rămîn îndatorată pe viaţă.

— Doamnă ducesă, calul meu e gata înşeuat ; trec drept un bun călăreţ ; dacă alerg în galop, voi fi la fortăreaţă opt minute înaintea dumneavoastră.

— Şi eu, doamnă ducesă, strigă suveranul, vă cer patru din aceste opt minute.

Aghiotantul se şi făcu nevăzut ; era un om care nu avea alt merit decît de a şti să călărească. De cum se închise uşa în urma lui, tînărul principe, care părea acum să aibă personalitate, luă mîna ducesei.

— Binevoiţi, doamnă, spuse el cu înflăcărare, să veniţi cu mine la capelă. Ducesa, înmărmurită pentru prima dată în viaţa ei, îl urmă fără o vorbă. Ernest al V-lea străbătu cu ea, în fugă, toată galeria cea mare a palatului, capela aflîndu-se la celălalt capăt. Ajunşi în capelă, îngenunchie aproape în aceeaşi măsură în faţa ducesei, ca şi în faţa altarului.

— Repetaţi jurămîntul, spuse el cu patimă ; dacă aţi fi fost dreaptă, dacă această nenorocită situaţie de suveran nu mi-ar fi dăunat, mi-aţi fi dăruit, din milă pentru dragostea mea, ceea ce-mi datoraţi acum fiindcă aţi jurat.

— Dacă-l revăd pe Fabricio neotrăvit, dacă de aci în opt zile se mai află în viaţă, dacă alteţa-sa îl numeşte coadjutător al arhiepiscopului Landriani, cu drept de a-i urma în scaun, voi călca în picioare totul, cinstea şi demnitatea mea de femeie, şi voi aparţine alteţei-sale.

— Dar, *scumpă prietenă*, spuse principele cu un glas în care se amestecau în chip hazliu sfiala dragostei şi neliniştea, mi-e teamă de vreo cursă pe care nu o di-

buiesc, dar care ar putea să-mi spulbere fericirea, ucigîndu-mă. Dacă arhiepiscopul mi se împotrivește cumva cu unul din acele argumente bisericești și face cumva să tărăgănească lucrurile ani întregi, ce se va întîmpla cu mine ? Vedeți că eu mă port cu o totală bună-credință ; vă veți purta oare, cu mine, ca o mică iezuită ?

— Nu, voi fi de bună-credință ; dacă Fabricio e scăpat și dacă, folosind toată puterea, îl faceți coadjutător și viitor arhiepiscop, mă dezonorez și sînt a dumneavoastră. Alteța-voastră își ia angajamentul să pună *aprobat* pe marginea unei cereri pe care monseniorul arhiepiscop i-o va înfățișa peste opt zile ?

— Vă dau dinainte o iscălitură în alb, domniți asupra mea și asupra principatelor mele, spuse principele roșind de fericire și pierzîndu-și cu totul cumpătul. Apoi îi ceru să mai jure o dată. Era atît de tulburat, încît își uită de sfiala lui înnăscută și acolo, în capela palatului unde se aflau, îi spuse în șoaptă ducesei lucruri care, rostite trei zile mai înainte, i-ar fi schimbat cu totul părerea ce o avea despre el. Dar în clipa aceea, groaza primejdiei ce-l amenința pe Fabricio începea să facă loc silei pricinuite de făgăduiala ce-i fusese smulsă.

Ducesa era copleșită de ceea ce făcuse. Dar nu simțea încă toată cumplita amărăciune a legămîntului rostit, fiindcă mintea îi era stăpînită de un singur gînd : generalul Fontana va mai ajunge oare la timp ?

Ca să scape de declarațiile nebunești ale acestui copilandru și ca să schimbe vorba, admiră un tablou celebru al lui Parmegiano, care se afla deasupra altarului capelei.

— Fiți atît de bună și îngăduiți-mi să vi-l trimit acasă, spuse suveranul.

— Primesc, exclamă ducesa, dar lăsați-mă să alerg în întîmpinarea lui Fabricio.

Cu privirea rătăcită, porunci vizitiului să mîie în goana cailor. Pe podul de peste șanțul cu apă, ce înconjura fortăreața, se întîlni cu generalul Fontana și cu Fabricio ; ieșeau pe jos.

— Ai mîncat ?

— Printr-o minune, nu.

Ducesa se aruncă de gîtul lui şi căzu într-un leşin care ţinu o oră, făcîndu-i pe cei din jur să tremure mai întîi pentru viaţa, apoi pentru judecata ei.

Guvernatorul Fabio Conti îngălbenise de mînie la vederea generalului Fontana : arătase atîta îndărătnicie în executarea poruncii suveranului, încît, în cele din urmă, aghiotantul, care bănuia că ducesa avea să joace rolul de amantă domnitoare, se supără de-a binelea. Guvernatorul chibzuise să prelungească două sau trei zile boala lui Fabricio şi iată, îşi spunea el, că generalul, un om de la curte, îl va găsi pe acest neobrăzat zvîrcolindu-se în durerile care mă răzbună de fuga lui.

Cufundat în gînduri, Fabio Conti se oprise mai întîi la corpul de gardă de la parterul *Turnului Farnese*, de unde se grăbise să-i gonească pe soldaţi ; nu voia ca scena ce avea să urmeze să aibă martori. Cinci minute după aceea, rămăsese împietrit de mirare, auzindu-l pe Fabricio vorbind cu generalul Fontana şi descriind vioi şi sprinten închisoarea. Se făcuse nevăzut.

Fabricio se arătă un desăvîrşit *gentleman* în întrevederea sa cu suveranul. În primul rînd, ţinu să nu aibă nicidecum aerul unui copil care se sperie fără rost. Cînd principele îl întrebă, plin de bunătate, cum se simte, el răspunse :

— Ca un om, alteţă serenisimă, care moare de foame, fiindcă, din fericire, nu s-a atins nici de mîncarea de la prînz, nici de cea de la cină. După ce avu cinstea să-i mulţumească suveranului, ceru învoirea să facă o vizită arhiepiscopului, înainte de a se duce la închisoarea oraşului. Principele se făcuse alb ca varul cînd, în capul lui de copil, îşi făcuse loc gîndul că povestea cu otrava nu era chiar o născocire a închipuirii ducesei. Frămîntat de gîndul acesta chinuitor, nu răspunse numaidecît cererii lui Fabricio de a i se îngădui să-l vadă pe arhiepiscop. De aceea, se simţi dator să-şi răscumpere lipsa de atenţie prin multe politeţi.

— Plecaţi singur din palat, domnule, circulaţi pe străzile capitalei mele fără nici o pază. Pe la ceasurile

zece sau unsprezece, vă veţi prezenta la închisoare, unde trag nădejde că nu veţi mai rămîne multă vreme.

După această zi mare, cea mai însemnată din viaţa lui, suveranul se socotea un mic Napoleon : citise undeva că marele om se bucurase de atenţiile mai multora din femeile frumoase de la curtea lui. O dată ce era Napoleon datorită succeselor sale, principele îşi aminti că se mai dovedise Napoleon şi în bătaia gloanţelor. Inima îi era încă îmbătată de tăria purtării lui faţă de ducesă. Convingerea că izbutise ceva foarte greu făcu din el, timp de cincisprezece zile, un alt om ; se arătă plin de înţelegere faţă de argumentele generoase şi fu întrucîtva om de caracter.

Primul lucru pe care-l făcu, a doua zi, fu să ardă diploma de conte pregătită pentru Rassi şi care aştepta de o lună, în sertarul meseî de lucru, semnătura lui. Destitui apoi pe generalul Fabio Conti şi-i ceru înlocuitorului, colonelul Lange, să afle adevărul asupra otrăvirii. Lange, un bun militar polonez, băgă spaima în temniceri şi-i aduse la cunoştinţă principelui că se încercase otrăvirea domnului del Dongo, la masa de prînz, şi că se luaseră măsuri şi mai straşnice pentru masa de seară ; fără sosirea generalului Fontana, domnul del Dongo ar fi fost pierdut. Principele se făcu pămîntiu ; cum era, într-adevăr, foarte îndrăgostit, se mîngîie la gîndul că putea să-şi spună : „Din întîmplare, l-am scăpat cu adevărat de la moarte pe domnul del Dongo, şi ducesa nu va îndrăzni să nu se ţină de cuvîntul dat". Îi veni, apoi, şi un alt gînd : „Meseria mea e mult mai grea decît aş fi crezut. Toată lumea recunoaşte că ducesa este foarte deşteaptă ; am să fac în aşa fel ca politica să meargă mînă în mînă cu inima mea. Ar fi minunat dacă ar primi să-mi fie prim-ministru."

Seara, principele era atît de mîniat de grozăviile pe care le descoperise, încît nu vru să mai iasă pe scenă.

— Aş fi atît de fericit, îi spuse el ducesei, dacă ai vrea să domneşti peste principatele mele, aşa cum domneşti peste inima mea ! Pentru bun început, am să-ţi povestesc cum mi-am petrecut ziua. Şi îi povesti

cu de-amănuntul : arderea diplomei contelui Rassi, numirea lui Lange, raportul acestuia asupra încercării de otrăvire şi cîte altele. Găsesc că am prea puţină experienţă ca să domnesc. Contele mă jigneşte cu glumele lui, mă ia peste picior pînă şi în consiliu şi spune pretutindeni, în societate, lucruri pe care ştiu că dumneata o să le negi : pretinde că sînt un copil pe care-l duce de nas unde vrea el. Sînt principe, doamnă, dar mai înainte de toate sînt om, şi lucrurile acestea mă supără... Pentru ca poveştile domnului Mosca să nu pară adevărate, am fost pus să iau în guvern pe ticălosul acesta primejdios de Rassi, şi iată acum că generalul Conti îl mai crede încă atît de puternic, încît nu îndrăzneşte să mărturisească că dînsul şi marchiza Raversi l-au pus să-l otrăvească pe nepotul dumitale. Aş avea mare poftă să-l dau pe Fabio Conti pe mîna tribunalelor ; judecătorii o să vadă dacă este sau nu vinovat de încercarea de otrăvire.

— Dar, excelenţă, aveţi judecători ?

— Cum ? exclamă principele mirat.

— Aveţi jurişti foarte învăţaţi, care trec pe stradă cu aere solemne ; dar de judecat vor judeca întotdeauna aşa cum le va dicta partidul cel mai puternic de la curte.

În timp ce principele, indignat, rostea fraze ce-i dovedeau mai mult neştiinţa decît înţelepciunea, ducesa îşi spunea :

„Este în interesul meu să las ca Fabio Conti să fie dezonorat ? Nu. De o mie de ori nu ; căsătoria fiicei lui cu neisprăvitul acela de treabă de marchiz Crescenzi ar fi atunci zădărnicită.“

Asupra acestui subiect, urmă un dialog nesfîrşit între ducesă şi suveran. Acesta fu orbit de admiraţie. De hatîrul căsătoriei Cleliei Conti cu marchizul Crescenzi, dar numai cu această condiţie anume, îl iertă pe general, dar, la sfatul ducesei, îl surghiuni pînă în ziua căsătoriei fiicei sale. Ducesa credea că nu-l mai iubeşte pe Fabricio ca o îndrăgostită, dar dorea totuşi, cu patimă, căsătoria Cleliei Conti cu marchizul ; poate că, în

această dorință, să fi fost și un dram de nădejde că astfel, gîndul lui Fabricio o va părăsi încetul cu încetul.

Beat de fericire, principele voia, în seara aceea, să-l destituie cu mare tărăboi și pe ministrul Rassi. Ducesa îi spuse, rîzînd :

— Cunoașteți o zicală a lui Napoleon ? Un om aflat într-un loc înalt, spre care toată lumea are ochii ațintiți, trebuie să se ferească de gesturile pripite. Dar s-a făcut tîrziu, să lăsăm treburile politice pe mîine.

Voia să cîștige timp și să se sfătuiască cu contele, căruia îi povesti în amănunt toată convorbirea ei cu suveranul, trecînd însă peste desele aluzii ale acestuia la o făgăduială care acum îi otrăvea zilele. Ducesa își închipuia că se va dovedi atît de neprețuită, încît să poată obține o amînare necontenită, spunîndu-i principelui : „Dacă ai barbaria să vrei să mă supui la această umilință, pe care nu ți-aș putea-o ierta niciodată, a doua zi voi părăsi pentru totdeauna principatele“

Cînd ducesa îi ceru sfatul asupra soartei lui Rassi, contele se arătă foarte filozof. Drept care, generalul Fabio Conti și ministrul de Justiție plecară într-o călătorie în Piemont.

O greutate puțin obișnuită se ivi în privința procesului lui Fabricio : judecătorii voiau să-l achite prin aclamații, chiar de la prima înfățișare. Contele trebui să-i amenințe, pentru ca procesul să țină cel puțin opt zile și judecătorii să-și dea osteneala să asculte toți martorii. „Oamenii aceștia sînt întotdeauna aceiași“, spuse el.

A doua zi după achitare, Fabricio del Dongo își ocupă, în sfîrșit, postul de mare vicar al bunului arhiepiscop Landriani. În aceeași zi, principele semnă scrisorile necesare pentru ca tînărul del Dongo să poată fi numit coadjutor cu drept de a urma la jilțul arhiepiscopal și, două luni mai tîrziu, Fabricio luă în primire și acest loc.

Toată lumea o felicita pe ducesă pentru aerul recules al nepotului ei ; adevărul e că Fabricio era plin de deznădejde. Chiar a doua zi după liberarea lui, urmată de

destituirea şi surghiunul generalului Fabio Conti, precum şi de înalta favoare de care ducesa dovedise că se bucură la curte, Clelia îşi căutase adăpost la mătuşa ei, contesa Contarini, o femeie foarte bogată, foarte bătrînă şi care nu avea decît o singură grijă pe lume : sănătatea ei. Clelia ar fi putut să-l vadă pe Fabricio ; dar cineva care n-ar fi ştiut de jurămîntul ei de mai înainte şi care ar fi văzut-o cum se poartă acum, ar fi putut crede că, o dată cu primejdiile care-l ameninţaseră pe iubitul ei, încetase şi dragostea pentru dînsul. Fabricio nu numai că trecea, cît de des îi îngăduia cuviinţa, prin faţa palatului Contarini, dar izbutise, cu nesfîrşite greutăţi, să închirieze o cămăruţă peste drum de ferestrele primului etaj. O dată, Clelia ieşise într-o doară la fereastră, ca să vadă trecînd o procesiune, dar în aceeaşi clipă se retrăsese înspăimîntată : îl zărise pe Fabricio îmbrăcat în negru, dar ca un lucrător foarte sărac, privind-o de la una din ferestrele maghernitei, care avea, în loc de geamuri, hîrtie dată cu untdelemn, ca ferestrele lui din *Turnul Farnese*. Fabricio ar fi vrut să se convingă că fugea de el din pricina dizgraţiei tatălui ei, pe care lumea o atribuia ducesei, dar cunoştea prea bine o altă pricină a îndepărtării ei şi nimic nu-i putea alina mîhnirea.

Nu-l bucurase nici achitarea, nici instalarea într-un post cu înalte atribuţii, cele dintîi pe care avea să le exercite, şi nici măcar curtea stăruitoare pe care i-o făceau toate feţele bisericeşti şi toţi bisericoşii din eparhie. Cochetul apartament, pe care-l locuia la palatul Sanseverina, se dovedi neîncăpător. Spre marea ei plăcere, ducesa fu silită să-i cedeze întreg catul al doilea al palatului şi încă două frumoase saloane de la catul întîi, mereu pline de felurite personalităţi, care aşteptau să poată să se ploconească în faţa tînărului coadjutor. Clauza moştenirii jilţului arhiepiscopal produsese o impresie nemaipomenită în toată ţara ; lui Fabricio i se recunoşteau acum drept virtuţi tot ce era de neclintit în firea lui şi care altădată îi indigna atîta pe sărmanii curteni neghiobi.

Pentru Fabricio fu o serioasă lecţie de filozofie faptul că rămînea cu desăvîrşire rece la toate acele cinstiri şi se simţea mult mai nenorocit în apartamentul acesta somptuos, cu zece lachei purtînd livreaua lui, decît în celula de scînduri din *Turnul Farnese*, înconjurat de doi temniceri respingători şi temîndu-se necontenit să nu fie omorît. Mama şi sora lui, ducesa V***, care veniră la Parma să-l vadă în plină glorie, fură izbite de adînca lui tristeţe. Marchiza del Dongo, acum femeia cea mai puţin visătoare, fu atît de speriată, încît crezu că în *Turnul Farnese* i se dăduse o otravă care lucra cu încetul. În ciuda extremei sale discreţii, socoti de datoria ei să-i vorbească despre această tristeţe atît de neobişnuită, dar Fabricio nu-i răspunse decît prin lacrimi.

O sumedenie de beneficii, urmare a strălucitei sale situaţii, nu produceau asupra lui nici o impresie, cel mult îl îndîrjeau. Fratele lui, omul acela vanitos şi cu inima cangrenată de cel mai josnic egoism, îi scrise o scrisoare de felicitare, aproape oficială, la care adăugase un mandat de cincizeci de mii de franci, pentru ca să poată, îi spunea proaspătul marchiz, să-şi cumpere cai şi o trăsură demnă de numele lui. Fabricio trimise această sumă surorii sale mai mici, care îi-o nimerise prea bine în căsătorie.

Contele Mosca pusese să se traducă în italieneşte genealogia familiei Valserra del Dongo, publicată pe vremuri în latineşte de arhiepiscopul Parmei, Fabricio. O tipări într-un exemplar somptuos, cu textul latin alături de cel italienesc ; gravurile fuseseră reproduse în minunate litografii executate la Paris, iar la dorinţa ducesei, un frumos portret al lui Fabricio fusese pus faţă în faţă cu acela al bătrînului arhiepiscop. Această traducere fu considerată ca fiind făcută de Fabricio în timpul primei sale întemniţări. Dar totul era mort în inima eroului nostru, chiar şi vanitatea atît de firească omului ; nu-şi dădu osteneala să citească nici o singură pagină din această lucrare ce i se atribuia. Situaţia lui îl sili, însă, să dăruiască un exemplar, foarte frumos legat, principelui. Acesta se socoti, la rîndul său, dator

să-i acorde un soi de despăgubire pentru cumplita moarte care trecuse la un pas de el şi-i acordă dreptul de a intra oficial în camera sa, favoare ce conferă titlul de *excelenţă*.

Capitolul al douăzeci şi saselea

Singurele clipe în care îi era dat lui Fabricio să se mai smulgă, cît de cît, din întunecata lui restriştе, erau cele petrecute în dosul geamului cu care înlocuise hîrtia dată cu untdelemn, la un ochi al ferestrei cămăruţei de peste drum de palatul Contarini, unde, după cum se ştie, locuia acum Clelia. De cînd părăsise fortăreaţa, o zărise arareori şi de fiece dată fusese adînc îndurerat de schimbarea ei izbitoare, ce părea să nu prevestească nimic bun. De cînd păcătuise, trăsăturile Cleliei luaseră un caracter de noblеţe şi de gravitate într-adevăr demn de luare-aminte ; acum i-ai fi dat treizeci de ani. În această schimbare, atît de puţin obişnuită, Fabricio văzu semnul unei hotărîri de neclintit. „Pesemne toată ziua nu face altceva decît să se jure că va rămîne credincioasă făgăduielii date sfintei fecioare : că nu mă va mai vedea niciodată“, îşi spunea el.

Fabricio nu ghicea decît în parte frămîntările Cleliei ; aceasta ştia foarte bine că tatăl ei, căzut în cea mai neagră dizgraţie, nu se putea întoarce la Parma şi arăta la curte (lucru fără de care viaţa nu mai avea nici un rost pentru el) decît în ziua căsătoriei ei cu marchizul Crescenzi ; îi scrise deci, tatălui ei, că dorea să aibă loc căsătoria. Generalul se afla în surghiun la Torino, bolnav de supărare. Această cumplită hotărîre o îmbătrînise pe Clelia cu zece ani.

Descoperise, bineînţeles, că Fabricio pîndea de la o fereastră de peste drum de palatul Contarini ; dar nu avusese nefericirea să-l privească decît o singură dată.

De îndată ce zărea un cap sau o siluetă care aducea cu a lui, închidea ochii. Cucernicia ei adîncă şi încrederea pe care o avea în ajutorul sfintei fecioare erau acum singurele ei mijloace de a lupta cu ea însăşi. În adîncul sufletului ei era îndurerată că nu-şi poate respecta tatăl ; viitorul soţ îi părea cu desăvîrşire şters şi pe potriva felului de a simţi al oamenilor din lumea mare ; pe lîngă toate acestea, iubea din toate puterile un om pe care nu trebuia să-l mai vadă niciodată şi care, totuşi, avea drepturi asupra ei. Această îmbinare a soartei i se părea că atinge limitele suferinţei omeneşti şi nu se poate să nu recunoaştem că avea dreptate. Ar fi trebuit ca, după căsătorie, să se ducă să trăiască la două sute de leghe de Parma.

Fabricio cunoştea adînca modestie a Cleliei ; ştia, deci, în ce măsură i-ar fi displăcut orice încercare nesăbuită, care, o dată descoperită, ar fi putut da naştere la tot felul de vorbe. Totuşi, scos din fire de nemărginita jale a dorului său, precum şi de privirile pe care Clelia şi le întorcea cînd dădea cu ochii de el, îndrăzni să cumpere doi din servitorii doamnei Contarini, mătuşa ei. Într-o zi, la căderea nopţii, îmbrăcat ca un negustor de ţară, se apropie de intrarea palatului, unde-l aştepta unul din cei doi servitori ; Fabricio îl trimise să-i spună Cleliei că a sosit cineva de la Torino, cu scrisori de la tatăl ei. Servitorul se duse să o vestească pe Clelia şi-l lăsă într-o uriaşă anticameră, la catul întîi al palatului. În încăperea aceasta îi fu dat lui Fabricio să petreacă poate cel mai zbuciumat sfert de oră din viaţa lui. Dacă Clelia îl gonea, nu-i rămînea nici o nădejde să-şi mai găsească liniştea. „Ca să pun capăt tuturor îndatoririlor plicticoase cu care mă copleşeşte noua mea demnitate, am să descotorosesc biserica de un preot nevrednic şi, sub un nume de împrumut, am să-mi caut adăpost într-o mănăstire.“ În cele din urmă, servitorul îl vesti că domnişoara Clelia putea să-l primească. Eroul nostru simţi că i se taie picioarele şi, în timp ce urca scara ce ducea la al doilea cat, era cît pe ce să i se facă rău de frică.

Clelia era așezată la o măsuță pe care ardea o singură lumînare. De îndată ce-l recunoscu pe Fabricio, o luă la fugă și se ascunse în fundul salonului.

— Prin urmare, așa ai grijă de mîntuirea sufletului meu, îi strigă ea, acoperindu-și fața cu mîinile. Știi bine că, în noaptea în care tatăl meu era să moară din pricina otrăvii, am jurat sfintei fecioare să nu te mai văd niciodată. Nu mi-am călcat jurămîntul decît în noaptea aceea, cea mai nefericită din viața mea, cînd am socotit, cu cugetul împăcat, că era de datoria mea să te scap de la moarte. E de ajuns că, printr-o interpretare silită și, de bună seamă, criminală, primesc să te ascult.

Această ultimă frază îl miră într-atîta pe Fabricio, încît îi trebuiră cîteva secunde ca să se bucure. Se aștepta s-o vadă pe Clelia fugind din cameră, pradă celei mai aprige mînii ; în cele din urmă, își adună gîndurile și stinse lumînarea. Deși i se părea că înțelesese foarte bine poruncile Cleliei, tremura tot îndreptîndu-se spre fundul salonului, unde ea se refugiase după o canapea ; nu știa dacă n-o s-o jignească sărutîndu-i mîna ; înfiorată de dragoste, Clelia se aruncă în brațele lui.

— Dragul meu, îi spuse ea, ce mult a trecut pînă să vii ! Nu-ți pot vorbi decît o clipă și săvîrșesc, desigur, un mare păcat ; cînd am jurat să nu te mai văd, am înțeles că nici n-am să-ți vorbesc. Dar cum ai putut să-l pedepsești cu atîta necruțare pe tatăl meu pentru că s-a lăsat orbit de gîndul răzbunării ? Căci, la drept vorbind, el este cel care a fost aproape otrăvit, ca să ți se înlesnească fuga. Nu trebuia să încerci să faci ceva și pentru mine, care mi-am pus în joc toată stima de care mă bucuram, ca să te scap ? De altfel, iată-te acum cu totul legat de cele sfinte ; nu ne-am mai putea căsători, chiar dacă aș găsi un mijloc de a-l îndepărta pe respingătorul marchiz. Și-apoi, cum ai îndrăznit să mă privești în față în seara procesiunii și să calci în chipul cel mai strigător la cer sfîntul jurămînt pe care l-am făcut fecioarei ?

Fabricio o strîngea în brațe, amețit de uimire și de fericire.

O convorbire, începută cu atît de multe lucruri care erau de spus, nu se putea sfîrşi prea repede. Fabricio îi povesti strictul adevăr asupra surghiunului tatălui ei. Ducesa nu era întru nimic vinovată, pentru bunul motiv că nu crezuse nici o clipă că planul otrăvirii aparţine generalului Fabio Conti ; fusese necontenit încredinţată că el făcea parte din arsenalul de luptă al taberei Raversi, care voia să-l alunge pe contele Mosca. Acest adevăr istoric, îndelung înfăţişat, o bucură foarte mult pe Clelia ; era adînc mîhnită că trebuia să urască pe cineva atît de apropiat de Fabricio. Acum nu o mai privea pe ducesă cu gelozie.

Fericirea pricinuită de această seară nu ţinu decît puţine zile.

Bunul *don* Cesare sosi de la Torino şi, luîndu-şi un curaj pe care i-l insufla desăvîrşita lui bună-credinţă, îndrăzni să se înfăţişeze ducesei. După ce îi ceru să-i dea cuvîntul că nu se va folosi de destăinuirea pe care avea să i-o facă, îi mărturisi că fratele lui socotise de datoria sa să se răzbune, îndemnat de o greşită interpretare a cerinţelor onoarei şi crezîndu-se înfruntat şi pierdut în ochii lumii de pe urma fugii lui Fabricio.

Don Cesare nu vorbea nici de două minute şi procesul era cîştigat ; desăvîrşita lui curăţenie şi tărie sufletească o mişcaseră pe ducesă, care nu era de fel obişnuită să le întîlnească şi o încîntară ca o noutate.

— Grăbeşte căsătoria fiicei generalului cu marchizul Crescenzi şi-ţi dau cuvîntul meu că voi face tot ce-mi stă în putinţă pentru ca generalul să fie primit aici ca şi cum s-ar fi întors dintr-o călătorie. Îl voi pofti chiar la masă ; eşti mulţumit ? Fireşte, la început va întîmpina oarecare răceală şi va trebui să nu se grăbească să-şi ceară înapoi locul de guvernator al fortăreţei. Dar, după cum ştii, îi arăt prietenie marchizului şi n-aş putea purta pică socrului său.

Înarmat cu aceste asigurări, *don* Cesare se duse să spună nepoatei sale că ţinea în mîini viaţa tatălui ei, bolnav de deznădejde. De luni de zile, nu se mai arătase în lume.

Clelia ţinu să se ducă să-şi vadă părintele, ascuns, sub un nume de împrumut, într-un sat de lîngă Torino ; îşi închipuia că cei de la curtea Parmei vor cere la Torino extrădarea lui, pentru a-l da în judecată. Îl găsi bolnav şi pe jumătate nebun. În aceeaşi seară, îi scrise lui Fabricio o scrisoare de veşnică despărţire. Cînd primi această scrisoare, Fabricio, a cărui fire începea să se asemene cu aceea a iubitei sale, se duse să-şi caute vremelnic liniştea la mănăstirea Velleja. aflată în munţi, la zece leghe de Parma. Scrisoarea Cleliei avea zece pagini mai demult, îi jurase să nu se căsătorească cu marchizul fără consimţămîntul lui ; acum i-l cerea, şi Fabricio i-l dădu din îndepărtata lui sihăstrie de la Velleja, printr-o scrisoare plină de cea mai curată prietenie.

Primind această scrisoare, al cărei ton de prietenie, trebuie să mărturisim, îi ustură inima, Clelia hotărî ea singură ziua căsătoriei. Fastul acestei căsătorii avea să sporească şi mai mult strălucirea curţii din Parma, în iarna aceea.

La drept vorbind, Ranucio-Ernest al V-lea era tare zgîrcit, dar, în acelaşi timp, îndrăgostit nebuneşte şi nădăjduia s-o poată statornici pe ducesă la curte. O rugă deci pe principesa mamă să primească o sumă foarte însemnată şi să dea mereu serbări. Marea maestră de ceremonii ştiu să folosească în chipul cel mai strălucit această sporire a fondurilor ; serbările care avură loc în iarna aceea la curtea Parmei amintiră de frumoasele timpuri de la curtea Milanului şi de neuitatul prinţ Eugen, viceregele Italiei, a cărui bunătate era încă pomenită.

Îndatoririle sale îl chemaseră pe coadjutor înapoi, la Parma ; dar Fabricio declară că, din pricini de cucernicie, îşi va prelungi vremelnica-i sihăstrie în micul apartament în care protectorul său, monseniorul Landriani, îl silise să vină să locuiască, în palatul arhiepiscopal, şi unde se instalase cu un singur servitor. Astfel, nu luă parte la nici una din strălucitele serbări de la curte, ceea ce-i asigură, la Parma şi în viitoarea-i eparhie, un ră-

sunător renume de mare sfinţenie. Această sihăstrie, care se datora doar tristeţii sale adînci şi deznădăjduite, avu o urmare neaşteptată : bunul arhiepiscop Landriani, care ţinuse necontenit la el şi care, la drept vorbind, avusese cel dintîi gîndul de a-l face coadjutor, simţi trezindu-se în el un început de pizmă. Arhiepiscopul socotea, pe bună dreptate, că trebuie să se ducă la toate recepţiile de la curte, aşa cum este obiceiul în Italia. În asemenea împrejurări, purta veşmintele sale de mare ceremonie, care erau aproape aceleaşi cu odăjdiile îmbrăcate atunci cînd slujea în catedrală. Sutele de servitori, adunaţi în anticamera cu coloane a palatului, săreau întotdeauna în picioare la ivirea lui şi cereau binecuvîntarea înaltului prelat, care binevoia să se oprească şi să le-o dea. Într-una din aceste clipe solemne, monseniorul Landriani auzi un glas care şoptea : „Arhiepiscopul nostru se duce la bal şi monseniorul del Dongo nu face un pas afară din cameră !“

În această clipă, luă sfîrşit, la arhiepiscopie, nemărginita trecere de care se bucurase Fabricio ; dar acum putea zbura cu propriile-i aripi. Purtarea lui, dictată doar de deznădejdea pricinuită de căsătoria Cleliei, fu socotită drept o dovadă de cucernicie a unui suflet simplu dar sublim, şi bisericoşii citeau, ca pe un soi de îndreptar al bunului creştin, traducerea genealogiei familiei del Dongo, în care mustea, printre rînduri, o înfumurare fără margini. Librarii scoaseră o serie de litografii după portretul lui, care se vîndură în cîteva zile, cumpărate mai ales de enoriaşii din popor ; din neştiinţă, litograful înconjurase chipul lui Fabricio cu o sumedenie de ornamente, cu care nu se pot împodobi decît portretele episcopilor şi la care un coadjutor nu avea nici un drept. Arhiepiscopul văzu una din aceste litografii şi mînia lui nu mai cunoscu margini ; îl chemă pe Fabricio şi-i adresă cele mai aspre mustrări, şi încă în termeni pe care pornirea îi împinse de cîteva ori pînă la grosolănie. Aşa cum e lesne de închipuit, lui Fabricio nu-i fu de loc greu să se poarte, în această împrejurare, întocmai cum s-ar fi purtat şi Fénelon. Îl

ascultă pe arhiepiscop cu toată umilinţa şi cu cel mai mare respect cu putinţă ; cînd prelatul isprăvi de vorbit, Fabricio îi povesti tot adevărul cu privire la genealogia întocmită din ordinul contelui Mosca, în timpul primei sale întemniţări la cetăţuie. Genealogia fusese publicată în scopuri deşarte, lumeşti, pe care le socotise întotdeauna cu totul nepotrivite pentru o faţă bisericească. Cît despre portret, habar nu avusese de a doua ediţie, aşa cum nu ştia nimic nici de prima ; librarul îi trimisese, la arhiepiscopie, în timpul cît hotărîse să nu vadă pe nimeni, douăzeci şi patru de exemplare din cea de-a doua ediţie, iar el poruncise servitorului să-i cumpere din oraş al douăzeci şi cincilea exemplar ; aflînd. în felul acesta, că portretul se vindea cu un franc şi jumătate bucata, trimisese librarului o sută de franci, plată pentru cele douăzeci şi patru de exemplare.

Toate aceste lămuriri, date pe tonul potolit al unui om sfîşiat de cu totul alte dureri, împinseră mînia arhiepiscopului atît de departe, încît îl acuză de făţărnicie.

„Iată ce înseamnă oamenii de jos, îşi spuse Fabricio, chiar atunci cînd sînt deştepţi."

Altceva îl îngrijora în zilele acelea : scrisorile mătuşii sale, care îi cerea stăruitor să se reîntoarcă în apartamentul lui din palatul Sanseverina sau, cel puţin, să treacă pe la ea s-o vadă, din cînd în cînd. Dar la ea, Fabricio era sigur că avea să audă vorbindu-se despre strălucitele serbări date de marchizul Crescenzi cu prilejul căsătoriei lui ; şi era tocmai lucrul pe care nu era sigur că l-ar putea îndura fără să se dea de gol.

Cînd ceremonia avu loc, Fabricio se afla cufundat de opt zile în tăcerea cea mai adîncă, după ce poruncise servitorului său şi personalului arhiepiscopiei, din jurul lui, să nu-i mai adreseze nici un cuvînt.

Aflînd despre această hotărîre, pe care o socotea o nouă maimuţăreală, arhiepiscopul Landriani îl chemă pe Fabricio la el mai des ca oricînd şi ţinu să aibă cu el lungi convorbiri ; îl sili chiar să stea îndelung de vorbă cu unii preoţi de ţară, care se plîngeau că arhiepiscopia le-ar fi încălcat unele drepturi. Fabricio

privi toate aceste lucruri cu desăvîrşita nepăsare a omului copleşit de alte griji. „Ar fi mai bine pentru mine, îşi spunea el, să mă fac călugăr ; la Velleja, în creierul munţilor, n-aş suferi atît.“

Se duse să-şi vadă mătuşa şi, în timp ce o îmbrăţişa, nu-şi putu stăpîni lacrimile. Ducesa îl găsi foarte schimbat : ochii îi erau şi mai măriţi de nèînchipuita-i slăbiciune ; păreau gata să-i iasă din orbite şi avea în totul o înfăţişare atît de vlăguită şi de nenorocită, în veşmîntu-i negru şi ponosit de simplu preot, încît, la prima vedere, nici ducesa nu-şi putu opri lacrimile. Dar în clipa următoare, cînd îşi spuse că toată schimbarea petrecută în înfăţişarea băiatului acestuia tînăr şi frumos se datora căsătoriei Cleliei, fu năpădită de simţăminte la fel de aprige ca şi acelea ale arhiepiscopului ; atîta doar că se dovedi mai îndemînatică în a şi le ascunde. Avu însă lipsa de suflet să stăruie îndelung asupra unor amănunte pitoreşti ale încîntătoarelor petreceri date de marchizul Crescenzi. Fabricio nu răspundea, dar ochii îi clipeau spasmodic şi se făcu şi mai galben la faţă, dacă acest lucru mai era cu putinţă. În clipele de suferinţă ascuţită, obrazul lui tras se făcea, din galben, aproape verde.

Contele Mosca intră chiar în acea clipă şi ceea ce i se înfăţişă privirii i se păru de necrezut, vindecîndu-l în sfîrşit cu totul de gelozia pe care Fabricio nu încetase nici o clipă să i-o stîrnească. Omul acesta îndemînatic încercă mijloacele cele mai gingaşe şi iscusite pentru a trezi din nou, în Fabricio, un strop de interes pentru viaţa pămîntească. Contele avusese întotdeauna, pentru el, multă preţuire şi destulă prietenie ; nemaiîntîlnind stavila geloziei, prietenia aceasta se schimbă aproape în devotament. „Şi-a plătit scump frumosu-i drum în viaţă, îşi spuse el, amintindu-şi de toate suferinţele tînărului coadjutor.“ Prefăcîndu-se că vrea să-i arate tabloul lui Parmegiano, pe care principele îl trimisese ducesei, contele îl luă deoparte :

— Dragă prietene, hai să vorbim deschis, ca între bărbaţi : te pot ajuta cu ceva ? Nu trebuie să te temi

că ţi-aş pune vreo întrebare : ai cumva nevoie de bani, crezi că puterea ţi-ar fi de folos ? Vorbeşte, sînt la poruncile dumitale, sau, dacă preferi, scrie-mi.

Fabricio îl îmbrăţişă emoţionat şi îi vorbi despre tablou.

— Purtarea dumitale este capodopera celei mai subtile politici, îi spuse contele, reluînd tonul uşor de salon ; îţi pregăteşti un viitor foarte plăcut, alteţa-sa te respectă, poporul te priveşte cu sfinţenie, haina dumitale ponosită îl împiedică pe monseniorul Landriani să doarmă. Am o oarecare experienţă a vieţii publice şi pot să-ţi jur că nu e nevoie să-ţi dau nici un sfat ca să desăvîrşeşti ceea ce văd de pe acum. Primul dumitale pas în lume, la douăzeci şi cinci de ani, înseamnă prin el însuşi o desăvîrşire. La curte se vorbeşte foarte mult de dumneata, şi ştii cărui lucru îi datorezi această reputaţie fără seamăn, la vîrsta dumitale ? Modestului veşmînt negru, ponosit. Ducesa şi cu mine dispunem, precum ştii, de fosta locuinţă a lui Petrarca, de pe dealul împădurit din apropierea Padului. Dacă vreodată eşti sătul de mărunţele josnicii ale invidiei, m-am gîndit că ai putea fi urmaşul lui Petrarca, a cărui faimă o va face să crească pe a dumitale. Contele îşi chinuia creierul să facă să înflorească un zîmbet pe chipul acesta de pustnic, dar nu izbutea. Ceea ce făcea şi mai izbitoare schimbarea lui era faptul că, dacă mai înainte, frumuseţea lui Fabricio avea un cusur, acest cusur consta tocmai în expresia de desfătare şi de veselie care se citea uneori, fără rost, pe chipul lui.

Contele nu-l lăsă să plece fără să-i spună că, în ciuda sihăstriei sale vremelnice, lumea ar putea lua purtarea lui drept o exagerare, dacă nu l-ar vedea la curte de ziua de naştere a principesei, care cădea sîmbăta următoare. Sfatul acesta fu ca o lovitură de pumnal pentru Fabricio. „Dumnezeule ! îşi spuse el, ce caut eu în acest palat ?“ Nu putea să cugete, fără a se cutremura, la întîlnirea care l-ar fi putut aştepta la curte. Gîndul acesta îl făcu să uite de toate celelalte. Îşi spuse că singurul

lucru care-i rămînea de făcut era să sosească la palat chiar în clipa în care se deschideau uşile saloanelor.

Într-adevăr, numele monseniorului del Dongo fu anunţat printre cele dintîi la serata de mare gală şi Clara-Paolina îl primi cu toată cinstirea. Ochii lui nu se desprindeau de pe ceas şi, cînd acul ajunse la cel de-al douăzeci şi unulea minut; Fabricio se ridică să-şi ia rămas bun. Dar tocmai atunci intră şi suveranul. După ce-şi îndeplini cîteva clipe îndatoririle de curtean, Fabricio începu să se apropie de uşă cu paşi socotiţi, cînd se petrecu, spre nenorocul lui, unul din acele mărunte nimicuri de curte, pe care marea maestră ştia atît de bine să le chibzuiască : şambelanul de serviciu alergă după el, să-i spună că fusese desemnat să joace *whist* cu principele. La Parma, aceasta era o cinste deosebită, mult mai presus de rangul pe care-l avea un coadjutor în societate. Să joace *whist* cu suveranul era o cinste foarte mare chiar şi pentru arhiepiscop. La cuvintele şambelanului, Fabricio simţi un cuţit în inimă şi, deşi era duşmanul de moarte al oricăror manifestări în ochii lumii, fu gata să-i spună că fusese cuprins de o neaşteptată ameţeală. Dar se gîndi că va fi copleşit de întrebări şi de temenele şi mai greu de îndurat decît jocul. În ziua aceea, îi era groază să pălăvrăgească.

Din fericire, marele stareţ al fraţilor minoriţi [1] se afla printre înaltele feţe venite să se încline în faţa principesei. Călugărul acesta, foarte învăţat, demn discipol al unui Fontana [2] şi Duvoisin [3], se aşezase într-un ungher retras al salonului. Fabricio se postă în picioare în faţa lui, în aşa fel ca să nu vadă uşa de la intrare, şi începu să-i vorbească despre teologie. Dar nu-şi putu împiedica urechea să audă rostindu-se numele domnului marchiz şi al doamnei marchize Crescenzi. Împotriva aşteptărilor lui, Fabricio fu cuprins de o aprigă mînie.

---

[1] Sau franciscani : ordin călugăresc, întemeiat în 1209 de Francisco d'Assisi ; impunea membrilor săi o viaţă extrem de austeră.

[2] Cleric italian, om politic şi autor de cărţi religioase (1750—1782).

[3] Jean-Baptiste Duvoisin (1744—1813) : episcop de Nantes, autor de lucrări teologice.

„Dacă aş fi *Borso Valserra* (unul dintre generalii primului Sforza), îşi spuse el, l-aş ucide pe marchizul acesta mocofan, chiar acum, cu pumnalul acesta cu prăsele de fildeş, pe care mi l-a dat Clelia în ziua aceea fericită, şi l-aş învăţa să nu mai aibă neobrăzarea să se arate cu marchiza lui într-un loc unde mă aflu eu."

Se schimbase atît de tare la faţă, încît marele stareţ al fraţilor minoriţi îl întrebă :

— Excelenţa-voastră nu se simte bine ?

— Am o durere de cap cumplită... Luminile astea îmi fac rău... şi nu rămîn decît fiindcă am fost ales să joc *whist* cu alteţa-sa.

Auzind aceasta, marele stareţ al fraţilor minoriţi, care era un burghez, îşi pierdu în aşa măsură capul, încît, neştiind ce să mai facă, începu să se ploconească în faţa lui Fabricio, care, mult mai tulburat decît interlocutorul său, se porni să vorbească mult şi repede ; auzise că o mare tăcere se aşternuse în spatele lui şi nu voia să se uite. Deodată, un arcuş lovi în pupitru ; orchestra atacă o introducere săltăreaţă şi faimoasa doamnă P... cîntă aria lui Cimarosa [1], altădată atît de vestită :

Ouelle pupille tenere !

Fabricio îşi ţinu bine cumpătul la primele măsuri, dar, dintr-o dată, mînia sa se topi şi fu cuprins de o nevoie nesfîrşită de a plînge. „Dumnezeule mare ! îşi spuse el, ce spectacol caraghios, şi încă în veşmîntul pe care-l port !" Socoti că era mai înţelept să dea cîteva lămuriri despre starea lui :

— Durerile acestea de cap, peste măsură de tari, cînd nu vreau să ţin socoteală de ele, ca astă-seară, spuse el marelui stareţ al fraţilor minoriţi, îmi storc lacrimi care l-ar putea expune gurilor rele pe un om de felul nostru. De aceea, rog pe ilustrisima-voastră cuviosie să-mi îngăduie să plîng în faţa sa şi să se prefacă a nu mă vedea.

---

[1] Domenico Cimarosa (1749—1801) compozitor italian, autorul operei *Căsătoria secretă*, din care face parte aria *Quelle pupille tenere ! (Acele dulci copile)*.

— Părintele nostru provincial din Catanzara suferă de aceeaşi boală, spuse marele stareţ al minoriţilor, şi începu să povestească, în şoaptă, o lungă întîmplare.

Caraghioslîcul acestei istorisiri, care-l aduse pe marele stareţ să intre în amănuntul meselor de seară ale părintelui provincial, îl făcu pe Fabricio să zîmbească, ceea ce nu i se mai întîmplase de mult : dar, curînd, încetă să-l mai asculte pe stareţ. Doamna P... cînta, cu un dar dumnezeiesc, o arie de Pergolese [1] (principesei îi plăcea muzica demodată). Un zgomot uşor se auzi la trei paşi de Fabricio ; pentru prima dată în seara aceea, întoarse privirea. În jilţul care făcuse să trosnească uşor parchetul, se aşezase marchiza Crescenzi, ai cărei ochi, plini de lacrimi, îi întîlniră din plin pe aceia ai lui Fabricio, care se aflau şi ei într-o stare asemănătoare. Marchiza plecă capul. Fabricio continuă, cîteva secunde, să o privească : făcea cunoştinţă cu capul acesta încărcat cu diamante. Dar privirea lui exprima numai mînie şi dispreţ. Apoi, spunîndu-şi : „*Nici ochii mei nu te vor mai privi niciodată*", se reîntoarse spre marele stareţ şi îi spuse :

— Iată că meteahna de care sufăr mă sîcîie mai mult ca niciodată !

Într-adevăr, Fabricio plînse cu lacrimi fierbinţi, mai bine de o jumătate de ceas. Din fericire, o simfonie de Mozart, groaznic scîlciată, cum e obiceiul în Italia, îi veni în sprijin şi-l ajută să-şi zvînte lacrimile.

Se ţinu tare şi nu mai întoarse ochii spre marchiza Crescenzi. Dar doamna P... începu din nou să cînte şi inima lui Fabricio, uşurată de lacrimi, cunoscu o pace desăvîrşită. Acum viaţa i se înfăţişa într-o altă lumină. „Am oare pretenţia, îşi spuse el, să pot s-o uit cu totul chiar de la început ? Aşa ceva mi-ar fi cu neputinţă." Şi îşi făcu următoarea socoteală : „De vreme ce de două luni mă aflu la ultima limită a disperării şi cum nimic n-ar mai putea să-mi sporească chinul, de ce să mă împotrivesc plăcerii de a o vedea ? Şi-a uitat jurămintele, este uşuratică : dar, oare, nu sînt toate femeile la

[1] Cunoscut compozitor italian din secolul al XVIII-lea.

fel ? Şi totuşi, este de o frumuseţe dumnezeiască. Privirea ei mă îmbată şi mă vrăjeşte, pe cîtă vreme trebuie să fac o sforţare ca să-mi arunc ochii la femeile socotite drept cele mai frumoase. Ei bine, de ce să nu mă las vrăjit ? Voi avea, astfel, măcar o clipă de răgaz."

Fabricio începuse să cunoască întrucîtva oamenii, dar nu avea nici o experienţă în ce priveşte marile dezlănţuiri ale inimii, altfel şi-ar fi dat seama că vraja aceea de-o clipă, de care se hotărîse să se lase ispitit, avea să zădărnicească toată strădania lui de două luni pentru a o uita pe Clelia.

Biata femeie venise la recepţie numai silită de bărbatul ei. Avea, însă, de gînd să se retragă după o jumătate de ceas, sub cuvînt că nu se simte bine. Dar marchizul îi declarase că a cere să i se tragă trăsura la scară ca să plece, cînd multe alte trăsuri abia soseau, ar fi fost împotriva tuturor uzanţelor şi putea fi interpretat chiar ca o critică indirectă la adresa seratei de gală dată de principesă.

— În calitatea mea de cavaler de onoare, adăugă marchizul, trebuie să stau în salon, la ordinul principesei, pînă ce pleacă toată lumea ; s-ar putea să mai fie nevoie de dat unele porunci servitorilor, sînt atît de lăsători ! Vrei ca un simplu scutier al alteţei-sale să uzurpe această cinste ?

Clelia se resemnă. Nu-l văzuse pe Fabricio ; tot mai nădăjduia că nu va veni la serată. Dar în clipa în care sta să înceapă concertul, principesa îngădui doamnelor sîi se aşeze, iar Clelia, foarte puţin îndemînatică în asemenea împrejurări, lăsă să se ocupe cele mai bune locuri din jurul principesei şi se văzu nevoită să-şi caute un jilţ în fundul sălii, tocmai în colţul îndepărtat în care se refugiase Fabricio. Ajungînd la jilţ, ţinuta, atît de neaşteptată într-o astfel de împrejurare, a marelui stareţ al fraţilor minoriţi, îi atrase privirea şi, în prima clipă, nu luă seama la omul firav, îmbrăcat într-un simplu veşmînt negru, care vorbea cu stareţul. Totuşi, un îndemn tainic o făcu să-şi oprească ochii asupra lui. Toţi purtau uniforme sau fracuri bogat brodate. Cine putea fi tînărul

acesta în veşmînt negru, atît de simplu ? Se uita la el cu luare-aminte, cînd o doamnă, care venise să se aşeze alături, mişcă uşor jilţul. Fabricio întoarse capul : Clelia nu-l recunoscu, atît era de schimbat. La început, îşi spuse : „Iată cineva care-i seamănă, trebuie să fie fratele lui cel mare ; dar îl credeam numai cu cîţiva ani mai în vîrstă. Omul acesta are vreo patruzeci de ani.“ Deodată, îl recunoscu după o mişcare a buzelor.

„Nenorocitul, cît a suferit !“ îşi spuse ea şi îşi plecă fruntea, copleşită de durere şi nu ca să rămînă credincioasă jurămîntului. Inima îi era răvăşită de milă ; nici după cele nouă luni de închisoare nu arătase Fabricio atît de rău. Nu se mai uită la el, dar, fără să întoarcă propriu-zis ochii, îi urmărea toate mişcările.

După concert, îl văzu apropiindu-se de masa de joc a suveranului, aşezată la cîţiva paşi de tron ; răsuflă uşurată că se află atît de departe de ea.

Dar marchizul Crescenzi fusese foarte jignit văzîndu-şi soţia surghiunită atît de departe de tron ; toată seara se străduise să o încredinţeze pe o doamnă, aşezată în al treilea jilţ de lîngă principesă, doamnă pe al cărei soţ îl împrumutase cu bani, că ar face bine să schimbe locul cu marchiza. Văzînd că biata femeie se împotrivea, aşa cum era şi firesc, se dusese să stăruiască pe lîngă bărbatul datornic, care îi vorbi soaţei sale pe tristul grai al chibzuinţei, astfel că marchizul avu plăcerea să facă schimbul şi să-şi aducă soţia lîngă tron.

— Nu trebuie să fii atît de modestă, îi spuse el. De ce umbli aşa, cu ochii plecaţi ? Vei fi socotită drept una din burghezele speriate că se află la curte şi pe care toată lumea se miră că le vede aici. Nebuna de mare maestră a curţii nu face decît năzbîtii de acest soi. Şi se mai vorbeşte de stăvilirea progreselor iacobinismului ! Gîndeşte-te că soţul dumitale ocupă cel dintîi loc destinat unui bărbat la curtea principesei, iar dacă republicanii ar desfiinţa curtea şi chiar nobilimea, soţul dumitale ar rămîne, mai departe, omul cel mai bogat din principate. Lucrul acesta nu ţi-l bagi îndeajuns în cap.

Jilţul, în care marchizul avu fericirea să-şi instaleze

nevasta, se afla la şase paşi de masa de joc a principelui. Clelia nu-l vedea pe Fabricio decît din profil, dar îl găsi atît de slab şi părea, mai ales, să se socotească în asemenea măsură deasupra oricărui lucru ce se putea petrece pe pămînt, încît ajunse la această groaznică concluzie: Fabricio se schimbase cu totul, o urîse; dacă slăbise în aşa hal, trebuia să fie din pricina postu-rilor aspre la care îl silea cucernicia lui.

Această tristă presupunere a Cleliei fu întărită de tot ce auzea şoptindu-se împrejur: numele coadjutorului se afla pe toate buzele, toţi căutau să-şi explice cauzele deosebitei treceri de care părea să se bucure. El, atît de tînăr, să fie admis la partida suveranului! Şi toţi se minunau de nepăsarea cuviincioasă şi felul, oarecum de sus, cu care arunca cărţile, chiar atunci cînd tăia pe acelea ale alteţei-sale.

— E de necrezut, exclamau bătrînii curteni, trecerea de care se bucură mătuşa sa i s-a urcat la cap. Dar, slavă cerului, lucrurile nu vor merge mult astfel, suve-ranului nostru nu-i place să vadă pe nimeni dîndu-şi aere de superioritate. Ducesa se apropie de principe. Curtenii, care stăteau la o depărtare foarte respectuoasă de masa de joc, ca să nu audă din conversaţia suvera-nului decît cîteva cuvinte, la întîmplare, băgară de seamă că Fabricio roşea foarte tare. „Mătuşă-sa trebuie să-l fi dojenit, îşi spuseră ei, pentru aerele lui măreţe de nepăsare.“ Fabricio auzise însă glasul Cleliei, care răs-pundea principesei. Făcînd ooolul protocolar al sălii de bal, aceasta adresase cuvîntul şi soţiei cavalerului ei de onoare. În clipa cînd trebuia să schimbe locul la *whist*, Fabricio se află faţă în faţă cu Clelia şi se lăsă în mai multe rînduri ispitit de fericirea de a se uita la ea. Sim-ţindu-se privită de el, biata marchiză îşi pierdu cu totul cumpătul. În mai multe rînduri, îşi uită de jurămîntul făcut sfintei fecioare şi, îmboldită de dorinţa de a ghici ce se petrece în inima lui Fabricio, îşi aţinti ochii asu-pra lui.

Cînd partida se sfîrşi, doamnele se ridicară să treacă în sala unde se servea supeul. Se produse o oarecare

învălmăşeală. Timp de o clipă, Fabricio se nimeri lîngă Clelia. Era încă plin de hotărîre, dar recunoscu parfumul uşor pe care şi-l punea pe veşminte şi dintr-o dată, tot ce hotărîse în sinea lui se duse de rîpă. Se apropie de ea şi-i spuse în şoaptă, ca pentru el însuşi, două versuri din sonetul lui Petrarca, pe care i-l trimisese de pe lacul Maggiore, tipărit pe o batistă de mătase : „*Care nu-mi era fericirea cînd vulgul mă socotea nefericit, şi cît de schimbată îmi e astăzi soarta !*“

„Nu, nu m-a uitat de loc, îşi spuse Clelia, copleşită de un val de fericire. Sufletul acesta mare nu e de loc nestatornic !“

Şi îndrăzni să-şi recite, în gînd, aceste două versuri ale lui Petrarca :

Nu, nu mă veţi vedea niciodată alta,
Ochi frumoşi ce m-aţi învăţat să iubesc.

Principesa se retrase imediat după supeu ; principele o urmă în apartamentele ei şi nu se mai întoarse în saloanele de primire. De îndată ce vestea aceasta se răspîndi, toată lumea voi să plece în acelaşi timp ; o mare forfotă se produse în anticamere. Clelia se trezi iarăşi lîngă Fabricio ; adînca suferinţă, întipărită pe faţa lui, o umplu de milă.

— Să uităm trecutul, îi spuse ea, şi păstrează această amintire *prietenească*. Spunînd aceste cuvinte, puse evantaiul în aşa fel ca el să-l poată lua.

Totul se schimbă dintr-o dată în ochii lui Fabricio : într-o clipită, fu alt om. Chiar de-a doua zi, hotărî să pună capăt sihăstriei lui vremelnice şi se reîntoarse în somptuosul apartament din palatul Sanseverina. Arhiepiscopul crezu, şi spuse în toate părţile, că favoarea suveranului, care îl îngăduise pe coadjutor la masa de joc, îl făcuse pe acest nou sfînt să-şi piardă de-a binelea capul. Ducesa pricepu, însă, că se înţelesese cu Clelia. Gîndul acesta, adăugîndu-se la chinul cu care-şi amintea necontenit de o anumită făgăduială făcută principelui, o hotărî să plece o vreme din Parma. Această nebunie a ei fu primită cu admiraţie de toată lumea. Să se înde-

părteze de curte, în clipa cînd trecerea de care s bucura părea să nu mai aibă margini ? Contele, care de cînd îşi dădea seama că nici vorbă nu mai era d dragoste între Fabricio şi ducesă, era deplin fericit, î spunea prietenei sale

— Noul nostru principe este întruchiparea virtuţii dar am spus cîndva despre el că-i un *copil* : o să-mi iert aceasta vreodată ? Nu văd decît un singur mijloc d a-mi redobîndi toată autoritatea în ochii lui : plecarea Am să mă arăt, faţă de el, desăvîrşit de curtenitor şi d respectuos, apoi mă îmbolnăvesc şi cer să plec. O să-m dai voie să fac aceasta, de vreme ce soarta lui Fabricio e asigurată. Dar, adăugă el rîzînd, vei face pentru min marea jertfă de a schimba titlul dumitale sublim cu acela al meu, mult mai modest ? Ca lucrurile să aibă tot hazul, am să las aici toate treburile obşteşti într- harababură din care nimeni să nu le mai poată scoate în diversele mele ministere, aveam patru sau cinci oa meni de nădejde, care făceau totul. Am cerut, de vre două luni, să fie scoşi la pensie, sub cuvînt că ar cit gazete franţuzeşti, şi i-am înlocuit cu nişte nătărăi fără pereche. După plecarea noastră, suveranul se va afl într-o asemenea încurcătură, încît, cu toată scîrba p care i-o inspiră un om ca Rassi, sînt sigur că va fi sili să-l cheme din surghiun, iar eu nu aştept decît o porunc din partea tiranului stăpîn pe soarta mea, ca să trimit scrisoare, plină de caldă prietenie, prietenului meu Rass şi să-i spun că am toate motivele să nădăjduiesc că se v face curînd dreptate meritelor lui.

Capitolul al douăzeci şi şaptelea

Convorbirea aceasta serioasă avu loc a doua zi dup întoarcerea lui Fabricio la palatul Sanseverina. Ducesa se afla încă sub impresia bucuriei care ţîşnea din toat

purtarea nepotului ei. „Prin urmare, îşi spunea ea, această mică fătarnică m-a înşelat ! N-a fost în stare să se împotrivească iubitului ei nici trei luni.“

Siguranţa unui deznodămînt fericit îi dăduse tînărului principe, făpturii acesteia atît de nevolnice, curajul de a iubi ; zvonul pregătirilor de plecare, de la palatul Sanseverina, îi ajunse la ureche. Pe de altă parte, valetul lui personal, francez, care nu credea de loc în virtutea cucoanelor mari, îi dădu curaj în privinţa ducesei. Ernest al V-lea îşi îngădui atunci o încercare ce fu aspru judecată de principesă şi de toate mintile chibzuite de la curte ; poporul o luă drept semnul uimitoarei treceri de care se bucura ducesa : suveranul se duse să o vadă în palatul ei.

— Aşadar, pleci, îi spuse el pe un ton serios, care îi păru de nesuferit ducesei, da, pleci ; vrei să mă înşeli şi să nu-ţi ţii jurămîntul ! Totuşi, dacă aş fi zăbovit cu zece minute, cînd mi-ai cerut să-l graţiez, de hatîrul dumitale, pe Fabricio, astăzi era mort. Şi-acum mă laşi nefericit ! Fără jurămintele dumitale, n-aş fi avut niciodată îndrăzneala să te iubesc aşa cum te iubesc. Înseamnă că nu eşti o femeie de onoare !

— Cugetă mai cu temei, excelenţă. În toată viaţa domniei-tale, ai cunoscut o vreme mai fericită decît aceste patru luni din urmă ? Strălucirea domniei-tale ca suveran şi, aş crede, că şi fericirea ca om plăcut, nu au atins niciodată o culme mai înaltă. Iată pactul pe care-l propun : dacă binevoieşti să consimţi, în loc să fiu amanta domniei-tale de-o clipă, şi numai datorită unui jurămînt smuls prin frică, voi folosi toate clipele vieţii mele să te fac fericit ; voi fi necontenit, pentru domnia-ta, ceea ce am fost în ultimele patru luni şi s-ar putea ca dragostea să vină să încunune această prietenie. N-aş putea să jur că nu va fi aşa.

— Ei bine, spuse principele încîntat, asumă-ţi un alt rol, fii şi mai mult decît ce-ai fost, domneşte şi asupra mea şi asupra principatelor mele, fii primul meu ministru. Îţi ofer o căsătorie aşa cum poate fi ea îngăduită de tristele îndatoriri ale rangului meu. Avem o pildă

aproape de noi : regele Neapolului s-a căsătorit, de curînd, cu ducesa de Partana. Îţi ofer tot ce pot, o căsătorie de acelaşi fel. Am să adaug o idee de tristă politică, pentru a-ţi dovedi că nu mai sînt copil şi că m-am gîndit la tot. Nu mă voi mîndri, în ochii dumitale, cu constrîngerea pe care mi-o impun de a fi cel din urmă coborîtor din spiţa mea care va mai putea domni şi nici cu durerea de a vedea, încă din timpul vieţii, marile puteri hotărînd cine îmi va urma la tron ; binecuvîntez aceste neajunsuri ce nu se pot nega, fiindcă ele îmi dau, o dată mai mult, prilejul de a-ţi dovedi preţuirea şi dragostea mea pătimaşă.

Ducesa nu şovăi nici o clipă ; principele o plictisea şi contele îi părea în totul mai plăcut. Nu era decît un singur om pe lume pe care l-ar fi putut pune mai presus de el. Şi-apoi, peste conte domnea ea. Supus îndatoririlor rangului său, principele ar fi domnit totuşi, mai mult sau mai puţin, peste dînsa. Putea să-i fie cu timpul şi necredincios, să-şi ia amante ; deosebirea de vîrstă i-ar fi dat, de altfel, peste puţini ani, tot dreptul.

Din prima clipă, teama plictiselii hotărîse totul ; totuşi, vrînd să fie drăguţă cu el, ducesa îi ceru îngăduinţa să se mai gîndească.

Ar fi prea lung să redăm aici toate întorsăturile de frază, aproape duioase, şi termenii plini de o nesfîrşită graţie în care ştiu să-şi înveşmînte respingerea propunerii. Principele se mînie ; îşi vedea fericirea alunecîndu-i printre degete. Ce avea să facă după plecarea ducesei de la curte ? Ce umilinţă, să fie respins ! Şi-apoi, ce avea să gîndească valetul lui, franţuzul, cînd avea să-i povestească înfrîngerea sa ?

Ducesa se pricepu să-l liniştească şi, încetul cu încetul, readuse tîrguiala lor la adevăratul ei punct de plecare.

— Dacă alteţa-voastră se înduplecă să primească a nu grăbi îndeplinirea unei făgăduieli de neînlăturat, groaznică în ochii mei, fiindcă m-ar expune propriului meu dispreţ, aş rămîne toată viaţa la curte şi curtea ar fi mereu ce-a fost în iarna aceasta ; toate clipele mele

ar fi închinate de aci înainte alteţei-sale, ca să contribui la fericirea sa ca om şi la strălucirea lui ca suveran. Dacă, însă, alteţa-voastră îmi cere cu orice preţ să-mi ţin jurămîntul, îmi va vesteji tot restul vieţii şi mă va vedea numaidecît părăsind principatele sale, în care nu mă voi mai reîntoarce niciodată. Ziua în care îmi voi fi pierdut cinstea va fi cea din urmă în care mă va vedea.

Dar principele era încăpăţînat, ca toate făpturile slabe ; de altfel, mîndria lui de bărbat şi de suveran era rănită de respingerea cererii în căsătorie. Ştia bine cîte piedici ar fi întîmpinat pentru a impune această căsătorie, dar ar fi fost gata să le învingă.

Timp de trei ceasuri, îşi înşirară unul altuia aceleaşi argumente, adesea amestecate cu cuvinte foarte usturătoare. Într-un tîrziu, principele exclamă :

— Vrei, doamnă, să mă faci să cred că nu ştii ce-i onoarea ? Dacă aş fi şovăit atît de mult în ziua în care generalul Fabio Conti pregătea otrava pentru Fabricio, astăzi ai sta să-i ridici un mormînt monumental, într-una din bisericile Parmei.

— În nici un caz la Parma, în ţara asta de otrăvitori.

— Ei bine, pleacă, doamnă, răspunse el plin de mînie, şi vei duce cu dumneata tot dispreţul meu.

În timp ce se îndrepta spre uşă, ducesa îi spuse cu glasul coborît :

— Dacă-i aşa, înfăţişaţi-vă deseară, la ora zece, aci, în cel mai strict incognito, şi veţi face tîrgul unui om care se lasă singur tras pe sfoară. Mă veţi vedea pentru ultima oară, pe cîtă vreme altfel, mi-aş fi consacrat întreaga viaţă să vă fac fericit, atît cît îi este cu putinţă unui principe să fie în veacul acesta iacobin. Şi gîndiţi-vă la ceea ce va fi curtea cînd nu voi mai fi aci, ca s-o scot cu forţa din slugărnicia-i ieftină şi din răutatea-i înnăscută.

— La rîndul dumitale, respingi coroana Parmei, ba mai mult decît coroana, fiindcă nu ai fi fost aici doar o biată principesă luată din raţiuni politice şi care nu se bucură de prea multă iubire ; inima mea îţi aparţine în

întregime şi te-ai fi văzut, pe veci, stăpîna absolută a faptelor şi guvernului meu.

— Da, dar principesa mamă ar fi avut dreptul să mă dispreţuiască, întocmai ca pe cea mai josnică intrigantă.

— Iar eu aş fi surghiunit-o, dîndu-i, bineînţeles, o pensie.

Mai urmară trei sferturi de ceas de replici tăioase. Tînărul principe, care nu era lipsit de gingăşie sufletească, nu se putea hotărî nici să se folosească de dreptul lui, nici să o lase pe ducesă să plece. I se spusese că după prima clipă, obţinută prin orice mijloc, femeile se reîntorc.

Alungat de ducesa indignată, îndrăzni să se arate din nou, tremurînd tot şi foarte nenorocit, la ceasurile zece fără trei minute. La zece şi jumătate, ducesa se urcă în trăsură şi porni spre Bolonia. De îndată ce trecu hotarul principatului Parmei, îi scrise contelui

„Jertfa a fost făcută. Timp de o lună, nu-mi cere să fiu veselă. Nu-l voi mai vedea pe Fabricio. Te aştept la Bolonia şi, cînd vei dori, voi fi contesa Mosca. Nu te rog decît un singur lucru : nu mă sili niciodată să mă înapoiez în ţara pe care o părăsesc şi gîndeşte-te mereu că, în loc de o sută cincizeci de mii de franci venit, vei avea cel mult treizeci sau patruzeci de mii. Acum, toţi proştii se uită la dumneata cu gura căscată, dar dacă pleci, nu vei mai fi preţuit de ei decît în măsura în care te vei învoi să cobori la nivelul lor ca să le înţelegi mărunţele lor idei. Ţi-ai făcut-o singur, Georges Dandin [1] !“

Opt zile mai tîrziu, căsătoria avea loc la Perugia, într-o biserică în care se aflau mormintele strămoşilor contelui. Principele era deznădăjduit. Ducesa primise de la el trei sau patru scrisori şi se grăbise să i le înapoieze într-un plic, nedeschise. Ernest al V-lea se arătase neînchipuit de darnic cu contele şi îi decernase lui Fabricio marea cruce a ordinului său.

---

[1] Replică din piesa lui Molière cu titlul *Georges Dandin*.

— Ceea ce mi-a plăcut cel mai mult cînd şi-a luat rămas bun de la mine, îi spunea contele noii contese Mosca della Rovere, este că ne-am despărţit ca cei mai buni prieteni din lume ; mi-a dăruit o mare cruce a unui ordin spaniol şi diamante care fac tot atît cît marea cruce. Mi-a spus că m-ar face duce, dacă n-ar voi să păstreze acest mijloc pentru a te readuce în principatele lui. Sînt, deci, însărcinat — halal solie pentru un soţ ! — să-ţi declar din partea lui că, dacă te înduplecI să te reîntorci în Parma, măcar pentru o lună, voi fi făcut duce sub un nume pe care ar urma să-l alegi singură, şi că vei avea un splendid domeniu.

Ducesa respinse totul, cutremurîndu-se.

După scena petrecută la balul curţii şi care părea destul de hotărîtoare, Clelia se purtă ca şi cum nu-şi mai amintea de dragostea pe care s-ar fi zis că o împărtăşise la un moment dat ; cugetul ei curat şi cucernic fusese zbuciumat de cele mai aprige mustrări. Fabricio înţelegea foarte bine lucrul acesta şi, în ciuda tuturor nădejdilor pe care încercase să şi le făurească, sufletul îi fu copleşit de o jale întunecată. Totuşi, suferinţa nu-l duse din nou în sihăstrie, ca la căsătoria Cleliei.

Contele îşi rugase *nepotul său* să-l ţină amănunţit la curent cu tot ce se petrecea la curte, şi Fabricio, care începea să înţeleagă tot ce-i datora, îşi propusese să îndeplinească cu conştiinciozitate această însărcinare.

Întocmai ca şi lumea din oraş şi de la curte, Fabricio nu se îndoia nici o clipă că prietenul lui plănuia să se reîntoarcă la guvern, şi chiar cu şi mai multă putere decît înainte. Prorocirile contelui nu întîrziară să se adeverească : nu trecuseră nici şase săptămîni de la plecarea lui şi Rassi era prim-ministru, Fabio Conti ministru de Război, iar închisorile, pe care contele le golise aproape în întregime, începeau din nou să se umple. Aducînd pe oamenii aceştia la putere, principele credea că se răzbună pe ducesă. Continua să o iubească cu patimă şi îl ura mai ales pe contele Mosca, pe care acum îl socotea rival.

Fabricio avea foarte multe de făcut. Arhiepiscopul Landriani, la cei şaptezeci şi doi de ani ai săi, căzuse într-o stare de adîncă toropeală şi nu-şi mai părăsea aproape de loc palatul : coadjutorul trebuia să îndeplinească, în locul lui, mai toate îndatoririle.

Copleşită de mustrări de cuget şi speriată de duhovnicul ei, marchiza Crescenzi găsise un minunat mijloc de a se ascunde privirilor lui Fabricio. Sub pretext că era însărcinată, îşi dăduse drept temniţă propriul ei palat ; dar palatul acesta avea o grădină foarte întinsă. Fabricio găsi mijlocul să se strecoare aci şi aşternu, pe aleea de predilecţie a Cleliei, buchetele de flori, aşezate în aşa chip încît să aibă un tîlc anume, la fel cum şi ea îi trimisese flori, în fiecare seară, în timpul ultimei lui şederi în *Turnul Farnese*.

Marchiza fu foarte supărată de această încercare ; pornirile inimii sale ascultau cînd de mustrările-i de cuget, cînd de iubirea-i pătimaşă. Timp de mai multe luni, nu-şi mai îngădui să coboare niciodată singură în grădina palatului ei ; i se păru că ar săvîrşi un păcat chiar numai aruncîndu-şi ochii în grădină.

Fabricio începea să creadă că era despărţit de ea pentru totdeauna şi deznădejdea îi cuprindea tot mai mult inima. Lumea în care-şi petrecea viaţa îi displăcea de moarte şi dacă n-ar fi fost adînc încredinţat că Mosca nu-şi putea găsi pacea sufletească decît în minister, s-ar fi sihăstrit iar în mica lui locuinţă de la arhiepiscopie. I-ar fi fost plăcut să trăiască numai cu gîndurile lui şi să nu mai audă glas omenesc decît în exercitarea oficială a îndatoririlor sale.

„Dar, îşi spunea el, sînt în joc interesele contelui şi ale contesei Mosca, unde nimeni nu mă poate înlocui.“

Principele continua să se poarte faţă de el într-un chip cu totul deosebit, care-l aşeza pe cea dintîi treaptă la curte, şi această trecere era datorată, în mare parte, lui însuşi. Extrema rezervă a lui Fabricio, izvorîtă dintr-o nepăsare, care mergea pînă la silă, faţă de toate maimuţărelile sau măruntele patimi din care este ţesută viaţa oamenilor, aţîţase ambiţia tînărului suveran, care

spunea adesea că Fabricio e la fel de deştept ca şi mătuşa sa. Neştiutorul principe bănuia numai pe jumătate adevărul : nimeni din cei din jurul lui nu se afla în starea sufletească a lui Fabricio. Un lucru nu putea scăpa nici celui mai de pe urmă curtean : preţuirea de care se bucura Fabricio nu era de loc aceea a unui coadjutor, ci întrecea chiar cinstirea dată de suveran arhiepiscopului. Fabricio scrise contelui că, dacă alteţa-sa va fi măcar atît de deştept încît să-şi dea seama de harababura în care miniştrii lui — Rassi, Fabio Conti, Zurla şi alţii de acelaşi soi — aduseseră treburile statului, el, Fabricio, va fi cu siguranţă acela prin care Ernest al V-lea va face un demers pe lîngă fostul lui prim-ministru, fără să-şi ştirbească prea mult din mîndrie.

Dacă nu l-ar mai fi usturat şi acum acel nefericit cuvînt de *coptil* — îi mai spunea el contelui Mosca — rostit de un om genial despre o augustă făptură, acea făptură augustă i-ar fi strigat încă de mult : întoarce-te şi goneşte-i pe toţi nespălaţii ăştia. Chiar azi, dacă soţia omului de geniu s-ar îndupleca să facă un demers cît de neînsemnat, contele ar fi chemat cu entuziasm ; dar se va reîntoarce cu şi mai mult alai dacă va aştepta ca fructul să fie bine copt. De altfel, în saloanele principesei domneşte o plictiseală de moarte şi singurul prilej de haz este scrînteala lui Rassi, căruia, de cînd a fost făcut conte, i s-a urcat noblеţea la cap. Porunci aspre au fost date ca nimeni să nu mai *îndrăznească* să se înfăţişeze la seratele principesei (aceştia erau termenii aidoma ai ordonanţei), dacă nu poate dovedi că are opt grade de noblеţe. Toţi bărbaţii care sînt, prin funcţiunile lor, autorizaţi să se afle dimineaţa în galeria cea mare, cînd trece suveranul pe acolo ca să se ducă la capelă, se vor bucura şi mai departe de acest privilegiu ; dar cei ce vor voi să pătrundă de aci încolo la curte, vor trebui să dovedească cele opt grade de noblеţe. Din această măsură, a reieşit limpede că Rassi nu avea nici unul.

Este lesne de închipuit că scrisorile de acest soi nu erau încredinţate poştei. Contesa Mosca răspundea de la Neapole :

„La noi acasă, se ascultă muzică în fiecare zi, iar duminicile avem sindrofie ; nu mai ai loc să te învîrteşti în saloanele noastre. Contele e încîntat de săpăturile lui ; le sacrifică o mie de franci pe lună şi a adus muncitori tocmai din munţii Abruzzi, care nu-l costă decît un franc şi cincisprezece bani pe zi. Ar trebui să vii să ne vezi. Este poate a douăzecea oară, domnişor nerecunoscător ce eşti, că îţi fac această somaţie.“

Lui Fabricio nici nu-i trecea prin gînd să asculte : simpla scrisoare, pe care trebuia s-o scrie zilnic contelui sau contesei, i se părea o corvoadă aproape de neîndurat. Cititorul îl va ierta, însă, cînd va afla că se scursese astfel un an întreg, în timpul căruia nu-i putuse adresa o singură vorbă marchizei. Toate încercările lui de a stabili o legătură fuseseră respinse cu străşnicie. Tăcerea obişnuită în care, din plictiseală, Fabricio se adîncea pretutindeni, în afară de slujbă şi de curte, adăugată la curăţenia desăvîrşită a vieţii duse de el, îi prilejuise o veneraţie atît de înaltă, încît se hotărî să urmeze, totuşi, unele din sfaturile mătuşii sale.

„Principele are pentru tine o admiraţie atît de mare, îi scria ea, *încît trebuie să te aştepţi curînd la o dizgraţie ; se va preface, în toate împrejurările, că nu te mai ia în seamă şi, călcîndu-i pe urme, curtenii îţi vor arăta, şi ei, cel mai cumplit dispreţ. Despoţii aceştia mărunţi, oricît de cumsecade ar fi, sînt schimbători ca moda şi dintr-o singură pricină : plictiseala. N-ai să poţi găsi sprijin împotriva toanelor suveranului decît în predică. Tu improvizezi atît de frumos în versuri ! Încearcă să vorbeşti o jumătate de ceas despre religie ; la început, o să mai spui şi erezii. Dar caută, cu plată, un teolog învăţat şi discret, care să asiste la predicile tale şi care să-ţi semnaleze greşelile ; a doua zi, le vei putea îndrepta.“*

Durerea pe care un om o poartă în suflet, de pe urma unei iubiri nefericite, face ca orice lucru, ce l-ar sili să-şi

adune gîndurile şi să-şi cheltuiască energia, să i se pară o corvoadă îngrozitoare. Dar Fabricio îşi spuse că trecerea de care s-ar bucura în rîndurile poporului, dacă ar izbuti să şi-o cîştige, ar putea fi cîndva folositoare mătuşii sale şi contelui, a căror preţuire creştea din zi în zi în inima lui, pe măsură ce atribuţiile sale îi dezvăluiau răutatea oamenilor. Se hotărî, deci, să predice şi succesul lui, asigurat oarecum dinainte de slăbiciunea şi de veşmîntul lui ponosit, fu fără seamăn. Se desprindea, din vorbele lui, un iz de tristeţe adîncă. Adăugîndu-se chipului său plăcut şi şoaptelor despre înalta trecere de care se bucura la curte, acest lucru cuceri inima tuturor femeilor. Ele născociră că fusese unul din cei mai viteji căpitani din armatele lui Napoleon. Curînd, nu mai rămăsese nici o îndoială asupra acestei neghiobii. Locurile începură să fie reţinute dinainte în bisericile unde urma să predice ; ca să poată cîştiga cedîndu-le, săracii le ocupau de pe la cinci dimineaţa.

Succesul era atît de mare, încît Fabricio îşi spuse, într-o zi, că s-ar putea foarte bine ca, măcar din simplă curiozitate, marchiza Crescenzi să vină şi ea o dată să asculte una din predicile sale. Gîndul acesta schimbă, ca prin farmec, întreaga lui stare sufletească. Deodată, publicul, încîntat, îşi dădu seama că darul lui de a vorbi se dovedea de două ori mai mare ; cînd era turburat, îşi îngăduia imagini a căror îndrăzneală ar fi făcut să se cutremure pe cei mai încercaţi maeştri ai cuvîntului ; uneori uitînd de sine, se lăsa furat de închipuirea lui înfierbîntată şi întreg auditoriul izbucnea în lacrimi. Zadarnic ochiul lui *aggrottato* [1] căuta prin îmbulzeala chipurilor îndreptate spre amvon, pe acela a cărui prezenţă ar fi însemnat pentru el atît de mult.

„Dar dacă aş avea, într-o zi, asemenea fericire, îşi spuse el, sau îmi va veni rău, sau îmi voi pierde graiul.“ Pentru a înlătura această din urmă primejdie, alcătuise un fel de rugăciune duioasă şi înflăcărată, pe care o punea întotdeauna în amvon, pe un scăunel ; avea de gînd

---

1 Încruntat (în limba italiană, în original).

să înceapă s-o citească, dacă prezența marchizei l-ar fi zăpăcit într-atît încît să nu-și mai găsească șirul.

Într-o zi, află, printr-unul din servitorii marchizului, plătit de el, că se poruncise să se pregătească, pentru a doua zi, seara, la teatrul cel mare, loja *familiei Crescenzi*. De un an de zile, marchiza nu se mai arătase la nici un spectacol și se hotărîse să-și iasă din acest obicei, datorită vîlvei stîrnite de un tenor, care făcea săli pline în fiecare seară. În prima clipă, bucuria lui Fabricio fu fără margini. „În sfîrșit, voi putea s-o privesc o seară întreagă. Se spune că e foarte trasă la față !" Și încercă să-și închipuie cum putea arăta chipul ei drăgălaș, acum, cînd trandafirii obrajilor erau pe jumătate păliți de zbuciumul sufletesc.

Cu inima strînsă de ceea ce el numea „nebunia stăpînului său", Lodovico, prietenul lui, izbuti cu mare greutate să-i facă rost de o lojă, la al patrulea rînd, dar aproape în fața aceleia a marchizului. Un gînd îl fulgeră pe Fabricio : „Am s-o fac să vină la predică și voi alege o biserică foarte mică, așa încît s-o pot vedea mai bine". De obicei, predica la ceasurile trei. În ziua în care marchiza trebuia să se ducă la teatru, puse să se anunțe, dis-de-dimineață, că, reținut toată ziua la arhiepiscopie de treburi bisericești, avea să predice, în mod excepțional, la ceasurile opt și jumătate seara, în bisericuța mănăstirii Sfînta Maria, aflată tocmai în fața uneia din aripile palatului Crescenzi. Lodovico aduse, din partea coadjutorului, un mare număr de lumînări călugărițelor, cu rugămintea să lumineze bisericuța ca în plină zi. O companie de grenadiri din gardă fu trimisă să asigure serviciul de ordine și cîte o santinelă, cu baioneta la pușcă, fu așezată în fața fiecărei capele laterale, ca să se împiedice furturile.

Predica avea să fie ținută abia la opt și jumătate, dar la două și jumătate biserica se și înțesase de lume. E ușor de închipuit zarva care se produse în străduța, de obicei pustie, dominată de nobila arhitectură a palatului Crescenzi. Fabricio spuse că, în cinstea *sfintei fecioare a milei*, va predica despre mila pe care un suflet

mărinimos trebuie s-o aibă pentru un om nefericit, chiar dacă acest om ar fi vinovat.

Travestit cu cea mai mare grijă, Fabricio se strecură în loja lui, chiar la deschiderea uşilor teatrului şi cînd sala era încă în întuneric. Spectacolul începu către ceasurile opt. Cîteva minute mai tîrziu, îi fu hărăzită o bucurie pe care cineva nu şi-o poate închipui decît dacă a încercat-o el însuşi : zări uşa lojii Crescenzi deschizîndu-se. Puţin după aceea, marchiza intră ; n-o mai văzuse din ziua în care îi dăduse evantaiul. Fabricio crezu că se înnăbuşe de bucurie ; se simţea cuprins de o exaltare atît de stranie, încît îşi spuse : „Poate am să mor ! Ce fel frumos de a sfîrşi cu o viaţă atît de tristă ! Poate o să-mi dau sufletul chiar aici, în lojă ; credincioşii, adunaţi la mănăstire, mă vor aştepta zadarnic, iar mîine dimineaţă vor afla că viitorul lor arhiepiscop a uitat de sine, într-o lojă la Operă, şi încă travestit în servitor şi îmbrăcat în livrea. Toată faima mea s-ar duce pe copcă ! Dar întrucît îmi ţine de cald această faimă ?"

Totuşi, pe la opt şi trei sferturi, Fabricio făcu o mare sforţare : se smulse din loja lui de la cel de-al patrulea rînd şi, cu multă greutate, se tîrî pe jos pînă la locul unde trebuia să-şi lepede livreaua şi să-şi pună un veşmînt mai potrivit. Abia pe la nouă ajunse la mănăstire ; era atît de tras la faţă şi de sfîrşit, încît de îndată se răspîndi în biserică zvonul să domnia-sa coadjutorul nu va putea predica în seara aceea. E uşor de înţeles cu ce îngrijire îl copleşiră călugăriţele, printre gratiile vorbitorului lor, în care-şi căutase adăpost. Dar cum vorbeau cam mult, Fabricio le rugă să-l lase cîteva clipe singur, apoi alergă la amvon. Unul din aghiotanţii săi îi spusese, pe la ceasurile trei, că biserica era înţesată, dar numai de oameni aparţinînd clasei celei mai de jos, atraşi, cu siguranţă, de strălucirea luminaţiei. Urcîndu-se în amvon, Fabricio fu plăcut surprins să găsească toate scaunele ocupate de tinerii la modă şi de personalităţi de cea mai înaltă distincţie.

Îşi începu predica cerîndu-şi iertare pentru întîrziere, cu cîteva fraze care fură primite cu exclamaţii înnă-

bușite de admirație. După aceea, trecu la descrierea înflăcărată a omului nenorocit, de care trebuie să-ți fie milă, pentru a cinsti cum se cuvine pe *sfînta fecioară a milei*, care ea însăși a suferit atît de mult pe pămînt. Vorbitorul era foarte mișcat. În unele clipe, abia putea rosti cuvintele în așa fel încît să fie auzit din toate colțurile bisericuței. Femeile și un număr mare dintre bărbați socotiră că el însuși părea să fie nefericitul de care trebuie să-ți fie milă, atît era de tras la față. Cîteva minute după cuvintele de iertăciune cu care își începuse predica, ascultătorii își dădură seama că nu era în starea lui sufletească de totdeauna : simțeau că, în seara aceea, era copleșit de o tristețe mai adîncă și mai duioasă ca de obicei. La un moment dat, lacrimi îi sticliră în ochi ; de îndată, întreg auditoriul izbucni într-un hohot de plîns atît de zgomotos, încît predica fu întreruptă.

Această primă întrerupere fu urmată de zece altele. Din toate părțile izbucneau strigăte de admirație, hohote de plîns înnăbușite și mereu se auzeau exclamații : „Ah, sfîntă fecioară ! Ah, dumnezeule mare !“ și altele de acest soi. Oamenii aceștia, din înalta societate, erau cu toții atît de adînc zguduiți, încît nimănui nu-i mai era rușine să plîngă sau să suspine și cei ce se lăsau copleșiți nu păreau de loc caraghioși în ochii vecinilor lor.

În pauza care se obișnuiește să se facă la mijlocul predicii, i se spuse lui Fabricio că nu rămăsese absolut nimeni la Operă. O singură doamnă se mai afla într-o lojă : marchiza Crescenzi. Înainte de sfîrșitul pauzei. zumzetul de glasuri din biserică crescu dintr-o dată enoriașii cereau să se ridice o statuie coadjutorului. Succesul părții a doua a predicii fu atît de nemăsurat, iar pornirile de sfială creștinească fură înlocuite cu asemenea strigăte de admirație cu totul lumească, încît, în clipa în care urma să părăsească amvonul, Fabricio socoti de datoria lui să adreseze un soi de dojană auditoriului. Ceea ce-i făcu pe toți să se îndrepte spre ieșire cu o atitudine în care era ceva ciudat și caraghios de solemn. Dar, abia ajunși în stradă, toți începură să aplaude frenetic și să strige : *E viva del Dongo !*

Fabricio se uită repede la ceas şi alergă la o ferestruică zăbrelită, care lumina galeria îngustă ce ducea de la orga bisericii spre interiorul mănăstirii. În semn de respect pentru mulţimea de necrezut, cu totul neobişnuită, care umplea strada, portarul palatului Crescenzi pusese să se înfigă o duzină de torţe în braţele acelea de fier, ce se pot vedea ieşind din zidurile din faţă ale palatelor clădite în evul mediu. După cîteva minute şi cu mult înainte ca aclamaţiile să se fi potolit, evenimentul pe care Fabricio îl aştepta cu atîta înfrigurare se produse : trăsura marchizei, care se întorcea de la teatru, se ivi la capătul străzii. Vizitiul fu silit să oprească ; apoi porni din nou, dar de data aceasta la pas şi strigînd mereu să se facă loc. Şi numai astfel izbuti să aducă trăsura pînă la poartă.

Ca orice suflet în suferinţă, marchiza fusese tulburată de muzica aceea sublimă, dar şi mai mult de golirea sălii de spectacol, atunci cînd îi află pricina. În mijlocul actului al doilea, cînd tenorul cel demn de toată preţuirea se afla în plină scenă, chiar şi spectatorii de la parter îşi părăsiseră deodată locurile, ca să-şi încerce norocul şi să vadă dacă nu pot pătrunde şi ei în biserica mănăstirii. Văzîndu-se oprită de mulţime în faţa porţii, marchiza izbucni în lacrimi. „Nu mă înşelasem în alegerea mea“, îşi spuse ea.

Dar tocmai din pricina acestei clipe de înduioşare, se împotrivi cu hotărîre stăruinţelor marchizului şi ale tuturor prietenilor casei, care ţineau cu tot dinadinsul să audă şi ei acea predică uluitoare. Culmea ! se spunea că Fabricio îl întrecea chiar şi pe cel mai bun tenor din Italia. „Dacă-l văd, sînt pierdută“, se gîndea marchiza.

Zadarnic Fabricio, ale cărui predici erau pe zi ce trecea mai strălucite, mai vorbi de vreo cîteva ori în bisericuţa din faţa palatului Crescenzi ; nu izbuti nici o singură dată să o zărească pe Clelia, care, în cele din urmă, se şi supără de această încăpăţînare a lui de a veni să-i tulbure străduţa singuratică, după ce o gonise, mai înainte, din grădină.

Privind pe rînd chipurile femeilor care-l ascultau, Fabricio descoperise o feţişoară smeadă, foarte frumoasă, ai cărei ochi împrăştiau văpăi. Ochii aceştia minunaţi erau, de obicei, scăldaţi în lacrimi de la a opta sau a zecea frază a predicii. Cînd Fabricio era silit să vorbească despre lucruri lungi, care-l plictiseau, îşi odihnea cu destulă îngăduinţă privirea pe chipul acesta, a cărui tinereţe îi plăcea. Află că tînăra domnişoară se numea Anetta Marini şi era fiica celui mai bogat negustor de postavuri din Parma, mort cu cîteva luni mai înainte.

Curînd, numele acestei Anetta Marini fu pe toate buzele ; se îndrăgostise nebuneşte de Fabricio. Cînd acesta îşi începuse faimoasele lui predici, Anetta urma să se mărite cu Giacomo Rassi, fiul cel mare al ministrului Justiţiei, care nu-i displăcea. Dar după ce îl auzi de două ori pe monseniorul Fabricio, declară că nu mai vrea să se căsătorească ; întrebată care era pricina unei atît de ciudate răzgîndiri, Anetta răspunsese că nu se cădea ca o fată cinstită să se mărite cu un om, cînd era nebuneşte îndrăgostită de un altul. La început, familia se strădui zadarnic să afle cine putea fi acest altul.

Dar lacrimile fierbinţi, vărsate de Anetta la predici, le deschiseră ochii. Şi cînd mama şi unchii ei o întrebară dacă-l iubeşte pe monseniorul Fabricio, ea le răspunse cu îndrăzneală că, de vreme ce adevărul fusese descoperit, nu avea rost să mintă. Adăugă, apoi, că tocmai fiindcă nu avea nici o nădejde să se poată mărita cu omul la care ţinea mai presus de orice, dorea cel puţin ca privirea să nu-i fie jignită de mutra caraghioasă a *micului conte* Rassi. Ocara aceasta, aruncată fiului unui om pizmuit cu înverşunare de toată burghezia, făcu în două zile ocolul întregului oraş, iar răspunsul dat de Anetta Marini familiei sale fu socotit nespus de hazliu. Se vorbi despre el şi la palatul Crescenzi, aşa cum se vorbea pretutindeni.

Clelia se feri să sufle vreun cuvînt asupra acestui subiect, în salonul ei. Dar îşi descusu camerista şi, duminica următoare, după ce ascultă slujba în capela palatului ei, o luă pe cameristă cu ea în trăsură şi se duse

la a doua liturghie, în parohia de care ţinea domnişoara Marini. În biserică îi găsi pe toţi filfizonii oraşului, atraşi de acelaşi lucru ; stăteau cu toţii în picioare, lîngă intrare. Curînd, o mare forfotă se produse printre ei şi marchiza înţelese că domnişoara Marini urma să intre în biserică ; de la locul unde se afla, Clelia putu s-o vadă foarte bine şi, cu toată cucernicia ei, nu mai urmări aproape de loc slujba. I se păru că frumoasa burgheză avea, în înfăţişarea ei, o oarecare dîrzenie care, după părerea ei, s-ar fi putut potrivi cel mult unei femei măritate de cîţiva ani. Altfel, era minunat alcătuită, deşi cam mică de statură, iar ochii ei, aşa cum se spune în Lombardia, păreau să stea sprinţar de vorbă cu lucrurile pe care se opreau. Marchiza fugi înainte de sfîrşitul slujbei.

Chiar a doua zi, prietenii, care veneau să-şi petreacă toate serile la palatul Crescenzi, povestiră o altă ispravă caraghioasă a Anettei Marini. Fiindcă mama ei, temîndu-se să nu facă vreo prostie, nu-i dădea prea mulţi bani pe mînă, Anetta se dusese să ofere un minunat inel cu diamante, primit în dar de la tatăl ei, vestitului Hayez, care se afla la Parma pentru a picta saloanele palatului Crescenzi, şi-l rugase să-i facă un portret al domnului del Dongo. Dar ţinuse ca, în portret, Fabricio să fie îmbrăcat doar în negru, nu în veşminte preoţeşti. Chiar în ajun, care nu fusese mirarea şi cu atît mai mult indignarea mamei micuţei Anetta, dînd, în camera fetei, peste un minunat portret al lui Fabricio del Dongo, încadrat în cea mai frumoasă ramă aurită care se văzuse la Parma de douăzeci de ani încoace.

Capitolul al douăzeci şi optulea

Furaţi de întîmplări, n-am avut vreme să înfiripăm portretul comicei speţe de curteni care mişunau la palatul principelui din Parma, comentînd în chipul cel mai

ciudat cele povestite de noi. Ceea ce dădea, în ţara aceea, unui mic nobil cu un venit de trei sau patru mii de franci, dreptul de a lua parte, cu ciorapi negri, la *ceremonia sculării din pat* a suveranului, era, mai înainte de toate, faptul de a nu fi deschis niciodată o carte de Voltaire sau de Rousseau — condiţie uşor de îndeplinit. Trebuia, apoi, să ştie să vorbească cu grijă de guturaiul alteţei-sale, sau cu admiraţie de ultima ladă de mineralogie primită din Saxa. Dacă, pe lîngă acestea, nu lipseai de la biserică nici o zi pe an, dacă puteai număra, printre prietenii tăi intimi, doi sau trei călugări cu vază, suveranul se îndupleca să-ţi adreseze cuvîntul o dată pe an, cincisprezece zile înainte sau după Anul Nou, ceea ce-ţi dădea o mare greutate în parohia de care ţineai, iar perceptorul nu mai îndrăznea să te necăjească, dacă erai în întîrziere cu şuta de franci anuală cu care îţi erau impuse modestele-ţi proprietăţi.

Domnul Gonzo era un asemenea biet ipochimen, de viţa cea mai nobilă, care, pe lîngă faptul că avea ceva avere, obţinuse, datorită marchizului Crescenzi, un post strălucit, care-i aducea o mie o sută cincizeci de franci pe an. Omul acesta ar fi putut foarte bine mînca la el acasă, dar nu se simţea în apele lui şi cu adevărat fericit decît în salonul vreunui personaj cu vază, care să-l repeadă din cînd în cînd : „Ia mai taci, Gonzo, că spui prostii“ De fapt, afirmaţia aceasta dovedea, de obicei, că personajul cu vază e în toane rele, fiindcă Gonzo era aproape întotdeauna om mai de duh decît gazda sa. Ştia să vorbească despre tot şi toate îndeajuns de frumos ; mai mult decît atît, era gata să-şi schimbe părerea la cel mai mic semn al stăpînului casei. La drept vorbind, deşi arăta multă pricepere cînd era vorba de interesele sale, nu era în stare de nici un gînd mai răsărit, iar cînd principele nu avea guturai, se simţea, de multe ori, tare încurcat intrînd prin saloane.

Ceea ce stabilise reputaţia lui Gonzo, la Parma, era o nemaipomenită pălărie cu trei colţuri, împodobită cu o pană neagră, cam jumulită, pe care o punea chiar cînd

era îmbrăcat numai în frac. Dar trebuia să vezi chipul în care-şi purta această pălărie cu pană, fie că o avea pe cap, fie că şi-o ţinea în mînă ; în aceasta stătea şi talentul, şi vaza lui. Se informa cu adevărată îngrijorare despre starea sănătăţii căţelului marchizei şi, dacă ar fi luat foc palatul Crescenzi, şi-ar fi pus în primejdie viaţa ca să scape unul din frumoasele jilţuri acoperite cu brocart, care de atîţia ani îi agăţau pantalonii de mătasă neagră, de cîte ori i se întîmpla să îndrăznească să se aşeze o clipă.

Şapte sau opt spilcuiţi, de aceeaşi teapă, se înfăţişau în fiecare seară, la ceasurile şapte, în salonul marchizei Crescenzi.

De cum se aşezau, un lacheu impunător, înveşmîntat cu o livrea de culoarea păpădiei, cu fireturi de argint şi cu o vestă roşie, care-i desăvîrşea ţinuta măreaţă, venea să ia pălăria şi bastonul acestor bieţi nenorociţi. După lacheu, intra numaidecît un fecior, aducînd o ceaşcă de cafea neînchipuit de mică, într-un zarf de argint lucrat în filigran, apoi, din jumătate în jumătate de ceas, un sufragiu cu sabie şi frac grandios, după moda franţuzească, aducea îngheţate.

La o jumătate de ceas după sosirea acestor mărunţi curteni jerpeliţi, se înfiinţau cinci sau şase ofiţeri, care vorbeau tare, pe un ton cazon şi discutau, de obicei, despre numărul şi felul nasturilor ce trebuiau să strălucească pe mantaua soldatului, pentru ca generalul şef să poată cîştiga bătăliile. N-ar fi fost chibzuit să vorbeşti, în acest salon, despre ceva aflat dintr-un ziar franţuzesc. Chiar dacă noutatea ar fi fost din cele mai plăcute, ca, de pildă, împuşcarea a cincizeci de liberali în Spania, totuşi, povestitorul ar fi rămas suspect de a fi citit un ziar franţuzesc. Culmea dibăciei tuturor acestor oameni era să obţină, la fiecare zece ani, o mărire a pensiei cu o sută cincizeci de franci. Astfel împărţea principele, cu nobilimea lui, plăcerea de a domni peste ţărani şi peste burghezi.

Fără doar şi poate că cel mai de seamă personaj, pe care-l întîlneai în salonul Crescenzi, era cavalerul Fos-

carini, cel mai cumsecade om din lume ; de aceea şi fusese cîte un pic în puşcărie, cam sub toate regimurile. Făcuse parte şi din vestita Cameră a Deputaţilor de la Milano, care respinsese legea asupra înregistrării, propusă de Napoleon, [1] lucru ce nu se întîmplă prea des în istorie. După ce fusese, timp de douăzeci de ani, prietenul mamei marchizului, cavalerul Foscarini rămăsese om cu trecere în casa Crescenzi. Avea întotdeauna o istorioară hazlie de povestit şi nimic nu scăpa spiritului său iscoditor. Tînăra marchiză care, în adîncul cugetului ei, se simţea vinovată, tremura în faţa lui.

Avînd un adevărat cult pentru acest mare senior, care îi spunea grosolănii şi îl făcea să plîngă o dată sau de două ori pe an, slăbiciunea lui Gonzo era să caute a-i face mici servicii ; şi dacă sărăcia lucie nu ar fi făcut din el, puţin cîte puţin, un bicisnic, ar fi izbutit uneori, fiindcă nu era lipsit de o anume şiretenie şi de o neobrăzare şi mai mare.

Aşa cum îl cunoaştem, acest Gonzo nutrea destul dispreţ pentru marchiza Crescenzi, fiindcă, de cînd o ştia, nu-i adresase o vorbă cît de cît nepoliticoasă ; dar în ochii lui era, totuşi, soţia faimosului marchiz Crescenzi, cavaler de onoare al principesei şi omul care, o dată sau de două ori pe lună, îl repezea : „Taci din gură, Gonzo, că spui prostii !“

Gonzo îşi dăduse seama că tot ce se vorbea despre tînăra Anetta Marini izbutea s-o smulgă o clipă, pe marchiză, din starea de visare şi de lîncedă nepăsare în care stătea de obicei cufundată, pînă cînd suna ora unsprezece ; atunci pregătea ceaiul şi oferea o ceaşcă fiecărui musafir, chemîndu-l pe nume. După aceea, înainte de a se reîntoarce în apartamentul ei, părea să se însufleţească puţin ; era clipa de care cei de faţă profitau ca să-i recite sonete satirice.

În Italia se compun foarte bune sonete de acest soi : este, de altfel, singurul gen de literatură care a rămas

[1] În 1805, Camera Deputaţilor din Milano, corp legislativ al regatului italian, a respins legea împozitelor propusă de Napoleon, care, drept răspuns, a dizolvat Camera.

oarecum mai viu ; adevărul e că acest gen nu este supus cenzurii, şi obişnuiţii palatului Crescenzi îşi anunţau întotdeauna sonetul lor cu aceleaşi cuvinte : „Doamna marchiză binevoieşte a îngădui să se recite în faţa sa un biet sonet ?“ Iar dacă sonetul făcea pe cei din salon să rîdă şi era recitit de două sau trei ori, unul din ofiţeri nu uita niciodată să exclame : „Domnul ministru al Poliţiei ar trebui să facă bine să mai spînzure cîte un pic pe autorii unor astfel de ticăloşii“. Cercurile burgheze, dimpotrivă, primeau aceste sonete cu cea mai sinceră admiraţie şi grămăticii procurorilor le copiau şi le vindeau.

Din felul în care marchiza se arăta, de fiecare dată, curioasă să afle noi amănunte, Gonzo îşi închipui că se vorbise prea mult în prezenţa ei de frumuseţea tinerei Marini care, de altfel, avea un milion zestre, şi că marchiza era geloasă pe ea. Izbutind, cu veşnicu-i zîmbet şi cu sfruntata lui neobrăzare faţă de tot ce nu era nobil, să pătrundă pretutindeni, a doua zi, Gonzo se înfăţişă în salonul marchizei, cu pălăria lui cu pene pusă pe cap într-uh anumit fel, triumfător, aşa cum n-o punea decît o dată sau de două ori pe an, atunci cînd principele binevoia să-i spună : *Cu bine, Gonzo.*

După ce o salută respectuos pe marchiză, Gonzo nu se depărtă, ca de obicei, să se aşeze pe fotoliul care-i era oferit de un lacheu. Se instală în mijlocul cercului şi exclamă zgomotos :

— Am văzut portretul monseniorului del Dongo.

Clelia fu atît de surprinsă, încît trebui să se sprijine de braţul jilţului ei ; o clipă, încercă să înfrunte furtuna, dar curînd trebui să părăsească salonul.

— Recunoaşte, sărmane Gonzo, că le nimereşti ca nuca-n perete ! exclamă, privindu-l foarte de sus, unul dintre ofiţeri, care îşi isprăvea a patra îngheţată. Nu ştii că coadjutorul, care a fost unul din viteji colonei ai armatei lui Napoleon, a jucat un renghi bun de spînzurătoare tatălui marchizei, ieşind din fortăreaţa comandată de generalul Conti, ca şi cum ar fi ieşit din *Steccata* (cea mai însemnată biserică din Parma) ?

— E adevărat, scumpe căpitane, că habar nu am de foarte multe lucruri şi că nu sînt decît un biet nătărău care calcă toată ziua în strâchini.

Răspunsul acesta, cu totul italienesc, îi făcu pe toţi ceilalţi să rîdă pe socoteala strălucitului ofiţer. Marchiza se reîntoarse puţin după aceea ; se înarmase cu tot curajul şi, în adîncul sufletului ei, nu se sfia să nutrească o oarecare nădejde că ar putea admira şi ea portretul lui Fabricio, despre care se spunea că ar fi foarte reuşit. Vorbi în termeni elogioşi despre talentul pictorului Hayez, care-l făcuse. Fără să-şi dea seama, în timp ce vorbea îi zîmbea cu drăgălăşenie lui Gonzo, care-i arunca priviri batjocoritoare ofiţerului. Văzînd că şi ceilalţi linguşitori ai casei se delectau în acelaşi fel, ofiţerul dădu bir cu fugiţii, nu însă fără a nutri o ură de moarte faţă de Gonzo ; acesta jubila, iar seara, cînd îşi luă rămas bun, fu poftit la masă în ziua următoare.

— Şi acum, alta şi mai bună ! exclamă Gonzo, a doua zi după masă, cînd servitorii ieşiră ; închipuiţi-vă, coadjutorul nostru s-a îndrăgostit de micuţa Marini !...

E uşor de înţeles tulburarea de care fu cuprinsă inima Cleliei la auzul acestei veşti de necrezut. Pînă şi marchizul fu impresionat.

— Prietene Gonzo, iar baţi cîmpii, cum ţi-e obiceiul ! Şi apoi, ar trebui să vorbeşti cu mai mult respect de cineva care a avut cinstea să facă, pînă acum, unsprezece partide de *whist* cu alteţa-sa.

— Ah, domnule marchiz, răspunse Gonzo, cu grosolănia oamenilor de teapa lui, pot să jur că ar fi la fel de fericit să facă o partidă şi cu micuţa Marini. Dar, de vreme ce lucrurile acestea mărunte vă displac, ele nu mai există nici pentru mine, care, înainte de orice, ţin să nu jignesc urechile preaiubitului meu marchiz.

După masă, marchizul se retrăgea întotdeauna ca să tragă un pui de somn. De data aceasta, nici nu-i trecu prin gînd să se ducă să se culce. Dar Gonzo şi-ar fi tăiat mai curînd limba decît să mai sufle o vorbă despre Anetta Marini ; în schimb, îşi începea de fiecare dată poveştile în aşa fel, încît marchizul să spere că va aduce

vorba şi despre dragostea micuţei burgheze. Gonzo posedа, în cel mai înalt grad, spiritul italian care prelungeşte cu o adîncă desfătare aşteptarea vorbelor dorite. Mort de curiozitate, bietul marchiz fu silit să-i facă oarecum curte : îi spuse lui Gonzo că mănîncă de două ori mai mult cînd are plăcerea de a prînzi cu el. Gonzo nu înţelese şi începu să descrie minunata colecţie de tablouri pe care şi-o aduna marchiza Baldi, amanta răposatului principe ; în trei sau patru rînduri, vorbi despre Hayez cu o admiraţie din cele mai adînci, care îl făcea să tărăgăneze fiecare vorbă. Marchizul îşi spunea : „În sfîrşit, o să vorbească şi despre portretul comandat de micuţa Marini !“ Dar lui Gonzo nici prin gînd nu-i trecea. Cînd bătu ora cinci, marchizul se supără de-a binelea. De obicei, la cinci şi jumătate, după ce trăsese puiul de somn, se urca în trăsură şi se ducea pe *Corso*.

— Uite ce-mi faci cu prostiile dumitale ! se răsti el grosolan la Gonzo ; din pricina lor o să ajung pe *Corso* după principesă, care ar putea să aibă a-mi da vreun ordin. Nu sînt eu cavalerul ei de onoare ? Hai, repede, spune-mi, dacă poţi, ce-i cu pretinsa dragoste a monseniorului coadjutor ?

Dar Gonzo voia să păstreze povestea pentru urechea marchizei, care-l poftise la masă ; o spuse *pe scurt*, în cît mai puţine cuvinte, marchizului care, pe jumătate adormit, se duse în grabă să se culce. Cu biata marchiză, Gonzo procedă cu totul altfel. Clelia rămăsese atît de neştiutoare şi de tînără, în ciuda înaltului rang la care ajunsese, încît se socoti datoare să-l facă pe Gonzo să uite grosolănia cu care-i vorbise marchizul. Încîntat de acest succes, Gonzo îşi redobîndi toată vorbăria şi socoti că era pentru el nu numai o plăcere, dar şi o datorie să-i aducă la cunoştinţă un număr nesfîrşit de amănunte.

Tînăra Anetta Marini dădea pînă la un galben pentru fiecare loc care i se păstra la predică ; sosea întotdeauna la biserică cu două mătuşi şi cu fostul casier al tatălui ei. Locurile acestea, păstrate de cineva din ajun, le alegea, de obicei, aproape în faţa amvonului, dar spre altarul cel mare, fiindcă observase că, în timp ce predica,

coadjutorul se întorcea des spre altar. Şi pînă şi publicul îşi dădea seama că, *nu rareori*, ochii atît de grăitori ai tînărului predicator îşi îngăduia să se oprească asupra tinerei moştenitoare plină de nuri. Se opreau chiar cu oarecare interes, fiindcă de îndată ce o învăluia cu privirea, predica devenea mai savantă ; citatele se înmulţeau şi nu mai găseai, în vorbele lui, pornirile acelea izvorîte din inimă ; din clipa aceea, celelalte doamne încetau să-l mai asculte cu plăcere şi începeau să se uite la tînăra Marini şi s-o bîrfească.

Clelia îl puse pe Gonzo să-şi reînceapă de trei ori povestirea. Auzindu-l a treia oară, rămase dusă pe gînduri : îşi făcea socoteala că trecuseră paisprezece luni de cînd nu-l mai văzuse pe Fabricio. „Ar fi, într-adevăr, un păcat atît de mare — îşi spunea ea — să stau un ceas într-o biserică, nu ca să-l văd pe el, dar ca să aud un predicator celebru ? De altfel, am să mă aşez departe de amvon şi n-am să mă uit la el decît o dată la venire şi o dată la sfîrşitul predicii... Şi apoi, îşi repeta ea, nu mă duc să-l văd pe Fabricio, ci să-l aud pe predicatorul cel fără de seamă !“ În ciuda argumentelor, Clelia era muncită de mustrări de cuget ; purtarea ei fuscse atît de frumoasă în aceste paisprezece luni ! „În sfîrşit, îşi spuse ea, ca să-şi mai împace cugetul, dacă cea dintîi femeie care va veni la mine în seara aceasta se va fi dus şi ea să-l asculte predicînd pe *monsignore* del Dongo, mă voi duce şi eu ; dacă nu s-a dus, am să mă stăpînesc.“

După ce luă această hotărîre, marchiza îl ferici pe Gonzo, spunîndu-i :

— Caută de află în ce zi va mai predica coadjutorul şi în care biserică... Deseară, înainte de a pleca de la noi, s-ar putea să-ţi cer un serviciu.

De îndată ce Gonzo plecă spre *Corso*, Clelia ieşi să ia aer în grădina palatului Crescenzi. Nu se gîndi că nu mai pusese piciorul în grădină de mai bine de zece luni. Era vioaie şi însufleţită ; obrajii i se rumeniseră. Seara, de fiecare dată cînd intra în salon un pisălog, inima începea să-i bată cu putere. În cele din urmă, fu anunţat

și Gonzo care, de la prima privire, înțelese că, timp de opt zile, va fi omul cel mai căutat în casa Crescenzi. „Marchiza este geloasă pe tînăra Marini și din toată povestea asta zău că ar ieși, își spuse el, o comedie strașnică, în care marchiza ar juca rolul principal, micuța Anetta rolul de subretă și monseniorul del Dongo pe cel de îndrăgostit. Pe legea mea, doi franci intrarea n-ar fi scump.“ Nu știa ce să mai facă de bucurie : toată seara se amestecă mereu în vorbă și povesti snoavele cele mai deșuchiate (de pildă, legătura dintre o anumită actriță și marchizul de Pequigny, aflată în ajun de la un călător francez). Cît despre marchiză, nici nu-și mai găsea locul : cînd se preumbla prin salon, cînd trecea în galeria vecină cu salonul, în care marchizul nu îngăduise decît tablouri ce costaseră mai mult de douăzeci și cinci de mii de franci fiecare. În seara aceea, tablourile păreau să vorbească atît de viu, încît o copleșeau pe marchiză cu emoția pe care i-o trezeau. În cele din urmă, auzi deschizîndu-se cele două canaturi ale ușii și se reîntoarse în grabă în salon : era marchiza Raversi. După ce îi adresă complimentele cuvenite, Clelia o întrebă cu glas pierit :

— Ce părere aveți despre predicatorul la modă ? Marchiza o rugă să-și repete întrebarea, pe care nu o auzise prima dată.

— Îl socoteam drept un mic intrigant, croit pe același calapod cu ilustra sa mătușă, contesa Mosca, răspunse ea. Dar ultima dată cînd a predicat, da... chiar peste drum de palatul dumitale, a fost atît de sublim încît, lăsînd la o parte orice ură, îl consider omul cel mai plin de elocință pe care l-am auzit vreodată.

— Prin urmare, ați asistat la una din predicile lui ? spuse Clelia, tremurînd de fericire.

— Cum de nu, răspunse marchiza rîzînd, n-ai auzit ce ți-am spus ? N-aș lipsi de la predicile lui pentru nimic în lume. Se spune că nu va mai putea predica mult, fiindcă s-a îmbolnăvit de piept.

De cum ieși marchiza, Clelia îl chemă pe Gonzo în galerie.

— Sînt aproape hotărîtă, îi spuse ea, să-l ascult pe multlăudatul predicator. Cînd mai predică ?

— Luni, adică peste trei zile, şi s-ar zice că a ghicit gîndul excelenţei-voastre, fiindcă o să predice chiar în mănăstirea Sfînta Maria.

Ar mai fi fost multe de spus, dar Clelia nu mai avea putere să vorbească ; se învîrti de vreo cinci-şase ori prin galerie fără să mai adauge un cuvînt. Gonzo îşi spunea : „O munceşte gîndul răzbunării. Cum poate cineva să aibă obrăznicia de a fugi dintr-o închisoare, mai ales cînd are cinstea să fie păzit de un erou ca generalul Fabio Conti ?“

— De altfel, trebuie să vă grăbiţi, adăugă el cu o subtilă ironie, e bolnav de piept. L-am auzit pe doctorul Rambo spunînd că nu-i dă nici un an de trăit ; dumnezeu îl pedepseşte pentru că şi-a călcat credinţa, fugind mişeleşte din fortăreaţă.

Marchiza se aşează pe divanul din galerie şi-i făcu semn lui Gonzo să se aşeze lîngă ea. După cîteva clipe, îi dădu o punguliţă, în care pusese dinainte cîţiva galbeni.

— Pune pe cineva să reţină patru locuri.

— Veţi îngădui bietului Gonzo să se strecoare pe urma excelenţei-voastre ?

— Fără îndoială ; reţine cinci locuri... Nu ţin de loc, adăugă ea, să fiu aproape de amvon ; dar aş vrea s-o văd pe domnişoara Marini, despre care se spune că e atît de frumoasă.

În cele trei zile care o despărţeau de faimoasa zi de luni, în care urma să aibă loc predica, marchiza fu ca pe altă lume. Gonzo, pentru care era o mare cinste să fie văzut în public în societatea unei atît de înalte doamne, se împopoţonase cu fracul lui franţuzesc, cu sabie. Şi aceasta nu era tot : profitînd de vecinătatea palatului, pusese să fie adus în biserică, pentru marchiză, un măreţ jilţ aurit, ceea ce fu socotit de burghezie drept culmea sfruntării. E uşor de închipuit cum se simţi biata marchiză, cînd zări jilţul şi văzu că fusese aşezat chiar în faţa amvonului. Era atît de ruşinată, în-

cît, făcîndu-se mică în fundul uriaşului jilţ şi ţinînd ochii plecaţi, nici nu mai avu curajul să se uite la micuţa Marini, pe care Gonzo i-o arăta cu mîna, cu o neobrăzare ce o ului. Toţi cei ce nu erau nobili nu însemnau absolut nimic în ochii linguşitorului.

Fabricio se ivi în amvon ; era atît de slab şi de tras la faţă, atît de topit, încît ochii Cleliei se umplură numaidecît de lacrimi. Fabricio rosti cîteva cuvinte, apoi se opri, ca şi cum ar fi rămas dintr-o dată fără glas ; zadarnic încercă să înfiripe cîteva fraze ; se întoarse şi luă o hîrtie scrisă.

— Fraţi întru domnul, spuse el, un suflet nefericit, care merită toată mila voastră, vă îndeamnă, prin glasul meu, să vă rugaţi pentru sfîrşitul chinurilor sale, care nu vor înceta decît o dată cu viaţa sa.

Fabricio citi hîrtia foarte încet, dar cu un asemenea glas, încît, la jumătatea rugăciunii, toată lumea plîngea, pînă şi Gonzo. „Cel puţin, acum nimeni nu se va mai mira că plîng", îşi spuse marchiza izbucnind în lacrimi.

In timp ce continua să citească, Fabricio găsi douătrei idei despre starea nefericitului pentru care ceruse credincioşilor să se roage. Şi de îndată, alte idei începură să i se îmbulzească în minte. Deşi părea să vorbească întregului auditoriu, nu se adresa decît marchizei. Sfîrşi predica mult mai repede ca de obicei, căci cu toată împotrivirea lui, lacrimile îl podideau în asemenea măsură, încît nu mai putea rosti limpede nici un cuvînt. Cei ce se pricepeau găsiră predica ciudată, dar în ce priveşte înflăcărarea, cel puţin pe potriva faimoasei predici ţinute în ziua cînd biserica fusese iluminată. Cît despre Clelia, nici nu apucase să audă bine primele zece rînduri ale rugăciunii citite de Fabricio, şi socoti că făcuse o crimă cumplită stînd paisprezece luni fără să-l vadă. Cînd se întoarse acasă, se aşează în pat, ca să se poată gîndi, nestingherită de nimeni, la Fabricio ; a doua zi, destul de devreme; acesta primi următorul bileţel :

„Ţi se scrie cu toată încredcrea ; caută patru oameni curajoşi, *de discreţia cărora să fii sigur, iar mîine, în clipa*

în care clopotul bisericii Steccata *va bate miezul nopții, află-te în fața ușii scunde care poartă numărul 19, în strada San-Paolo. Gîndește-te că poți fi atacat, nu veni singur.*"

Recunoscînd scrisul acela, care pentru el era sfînt, Fabricio căzu în genunchi și izbucni în lacrimi : „În sfîrșit, strigă el, după paisprezece luni și opt zile ! Adio predici."

Ar fi prea lung să povestim toate nebuniile cărora le fură pradă, în acea zi, inima lui Fabricio și aceea a Cleliei. Ușa scundă, de care i se vorbea în scrisoare, nu era alta decît ușa serei cu portocali a palatului Crescenzi și, în timpul zilei, Fabricio găsi de zece ori mijlocul să treacă prin fața ei. Puțin înainte de miezul nopții, își luă armele și singur, trecu iarăși, repede, prin fața ușii, cînd, spre bucuria lui de nedescris, auzi un glas binecunoscut spunîndu-i încet :

— Intră, prieten al inimii mele.

Fabricio intră cu grijă și se găsi, într-adevăr, în sera cu portocali, dar în fața unei ferestre puternic zăbrelite, aflate la trei sau patru picioare de pămînt. Întunericul era adînc. Fabricio, care auzise un ușor zgomot în dosul acestei ferestre, începu să pipăie zăbrelele, cînd deodată simți că o mînă, strecurată printre ele, îi ia mîna și i-o sărută.

— Eu sînt, îi șopti glasul multiubit, eu sînt și am venit să-ți spun că te iubesc și să te întreb dacă vrei să mă asculți.

Ne putem închipui bucuria și uimirea lui Fabricio ; după primele clipe de exaltare, Clelia îi spuse :

— Am jurat sfintei fecioare, așa cum știi, să nu te mai văd niciodată ; de aceea te primesc în bezna asta. Țin să știi că, dacă m-ai sili vreodată să te privesc în plină lumină, totul ar fi sfîrșit între noi. Dar, înainte de orice, nu vreau să mai predici în fața Anettei Marini și apoi nu vreau să crezi că eu am făcut prostia de a pune să mi se aducă un jilț în lăcașul domnului.

— Îngerul meu scump, nu voi mai predica în faţa nimănui ; nu m-am apucat să predic decît în nădejdea că, într-o zi, am să te pot vedea.

— Nu vorbi astfel, gîndeşte-te că mie nu-mi este îngăduit să te văd.

Aici cerem voie să trecem, fără să pomenim o vorbă, peste o perioadă de trei ani.

În clipa în care reluăm povestea, contele Mosca se afla din nou la Parma, în calitate de prim-ministru şi mai puternic ca oricînd.

După aceşti trei ani de fericire divină, în inima lui Fabricio se ivi un capriciu duios, care răstoarnă totul. Marchiza avea un drăgălaş copil de doi ani, Sandrino. Acest copil, care era bucuria mamei lui, stătea tot timpul lîngă ea sau pe genunchii marchizului Crescenzi. Fabricio, dimpotrivă, nu-l vedea aproape niciodată ; nu putea să se împace cu gîndul că băieţelul ar îndrăgi un alt tată. Şi făcu planul să-l răpească pe copil, înainte ca acesta să poată rămîne cu vreo amintire limpede.

În lungile ceasuri ale zilei, cînd marchiza nu-şi putea întîlni prietenul, se mîngîia cu prezenţa lui Sandrino. Fiindcă trebuie să mărturisim un lucru, care va părea straniu celor de la miazănoapte de Alpi : în ciuda rătăcirilor sale, marchiza rămăsese credincioasă jurămîntului ei. Aşa cum cititorul îşi mai reaminteşte, poate, ea făgăduise sfintei fecioare să nu-l mai *vadă niciodată* pe Fabricio ; acestea fuseseră întocmai cuvintele ei. De aceea, nu-l primea decît noaptea şi niciodată nu era lumină în cameră.

Dar, în fiecare noapte, era primit de prietena lui ; şi ceea ce e demn de mirare, în mijlocul unei curţi roase de curiozitate şi plictiseală, măsurile lui Fabricio fuseseră atît de bine luate, încît niciodată această *amicizia*, cum se spune în Lombardia, nu fu nici măcar bănuită. Dragostea aceasta era însă prea fierbinte ca să nu dea naştere şi la certuri ; Clelia era foarte geloasă, dar mai totdeauna certurile lor aveau o altă pricină : Fabricio se folosea de orice ceremonie, ca să se afle în acelaşi loc cu

marchiza şi s-o privească ; ea găsea atunci un pretext oarecare ca să se retragă în grabă şi multă vreme nu voia să-l mai primească.

Curtea din Parma se arăta foarte mirată că o femeie de o frumuseţe atît de deosebită şi de o inteligenţă atît de aleasă, ca marchiza, nu avea nici o aventură. Totuşi, trezi pasiuni în jurul ei, şi cei care se îndrăgostiră de ea făcură destule nebunii, stîrnind adesea gelozia lui Fabricio.

Bunul arhiepiscop Landriani murise de multă vreme şi amintirea lui fusese de mult ştearsă de cucernicia, viaţa şi predicile lui Fabricio ; fratele mai mare al acestuia murise şi el. Moştenise, astfel, toată averea familei ; tînărul prelat împărţea vicarilor şi preoţilor din eparhie cele o sută şi ceva de mii de franci pe care i le aducea arhiepiscopia din Parma.

Era greu de visat o viaţă mai plină de cinstiri şi mai demnă decît aceea dusă de Fabricio, cînd totul fu răsturnat de nefericitul capriciu al inimii sale.

— Din pricina jurămîntului tău, pe care îl respect, dar care mă face nefericit, fiindcă nu te pot vedea niciodată în timpul zilei, îi spuse el o dată Cleliei, sînt nevoit să trăiesc mereu singur, neavînd altă distracţie decît munca. Şi nici nu am măcar la ce munci. Trebuind să duc o viaţă atît de aspră şi de tristă şi copleşit de lungile ceasuri ale fiecărei zile, un gînd mi-a încolţit în minte, care mă munceşte şi cu care mă lupt zadarnic de şase luni : fiul meu nu mă va iubi ; nu aude niciodată rostindu-se numele meu în faţa lui. Crescut în luxul plăcut al palatului Crescenzi, abia dacă mă cunoaşte. Arareori, cînd îl văd, mă gîndesc la mama lui şi îmi aminteşte de frumuseţea ei cerească pe care nu o pot privi. Chipul meu ia, atunci, o înfăţişare serioasă, care pentru copii este neplăcută.

— Bine, spuse marchiza, şi unde vrei să ajungi cu vorbele astea care mă sperie ?

— Vreau să mă bucur de fiul meu, vreau să stea cu mine, să-l văd în fiecare zi ; vreau să se obişnuiască să

mă iubească şi vreau să-l pot şi eu iubi fără opreliște. De vreme ce o năpastă, unică pe lume, mă sileşte să fiu lipsit de o fericire de care se bucură atîtea inimi iubitoare şi să nu trăiesc alături de ceea ce îmi este mai drag ca orice pe lume, vreau măcar să am lîngă mine o făptură care să-mi amintească de tine şi care să te înlocuiască întrucîtva. Treburile şi oamenii îmi sînt povară în singurătatea mea silită ; ştii doar că, pentru mine, ambiţia a ajuns un cuvînt gol de orice înţeles, din clipa în care am avut fericirea să fiu zăvorît de Barbone ; tot ce nu priveşte inima mi se pare demn de batjocură, în melancolia care mă copleşeşte atunci cînd sînt departe de tine.

E uşor de înţeles durerea ascuţită cu care frămîntarea prietenului ei străpunse inima sărmanei Clelia ; jalea ei era cu atît mai adîncă, cu cît îşi dădea seama că Fabricio avea întrucîtva dreptate. Merse atît de departe, încît se întrebă dacă nu trebuia să-şi calce jurămîntul. Atunci ar fi putut să-l primească pe Fabricio în timpul zilei, ca pe oricare înaltă personalitate din societate, iar faima cumînţeniei ei era prea puternică pentru ca cineva să îndrăznească a cleveti. Îşi spunea, de asemenea, că ar mai putea, cu mulţi bani, să obţină anularea jurămîntului ; dar ştia că această soluţie lumească nu i-ar fi împăcat cugetul şi, poate că, mîniat, cerul ar fi pedepsit-o pentru această nouă fărădelege.

Pe de altă parte, dacă se lăsa înduplecată de dorinţa atît de firească a lui Fabricio şi dacă nu voia să nefericească inima lui însetată de căldură, inimă pe care o cunoştea atît de bine şi a cărei liniște era atît de ciudat chinuită de straniul ei jurămînt, sub ce motiv să despartă de singurul său fiu pe unul dintre cei mai cu vază oameni din Italia, fără ca înşelătoria să nu fie descoperită ? Marchizul Crescenzi ar arunca cu amîndouă mîinile sume uriaşe, ar întreprinde el însuşi cercetările şi, pînă la urmă, răpirea tot ar fi descoperită. Nu exista decît un singur mijloc de apărare împotriva primejdiei care o ameninţa : să trimită copilul undeva, departe, la

Edimburg, de pildă, sau la Paris. Dar iubirea de mamă nu se îndupleca la aşa ceva. Celălalt mijloc, propus de Fabricio şi care era într-adevăr cel mai chibzuit, semăna însă cu o tristă prevestire şi părea şi mai înfricoşător în ochii mamei deznădăjduite : ar fi trebuit să se născo-cească o boală. Copilul ar fi fost, pasămite, din ce în ce mai bolnav, iar la întoarcerea marchizului Crescenzi dintr-o călătorie, avea să i se spună că a murit.

O atare înşelăciune o umplea pe Clelia de groază. La un moment dat, nici nu mai vru să-l vadă pe Fabri-cio, dar despărţirea lor nu putea să ţină mult.

Clelia pretindea că nu trebuie să-l superi pe dumne-zeu ; copilul acesta era rodul unei nelegiuiri, şi dacă stîrneau mînia cerului, dumnezeu ar fi putut să li-l ia. Fabricio începea atunci să vorbească iar despre trista lui soartă :

— Situaţia pe care mi-a hărăzit-o întîmplarea, spu-nea el Cleliei, şi dragostea mea pentru tine, mă osîn-desc la o singurătate veşnică ; eu nu pot — asemenea celor mai mulţi dintre confraţii mei — să mă bucur de plăcerea de a sta împreună cu fiinţa dragă, de vreme ce nu vrei să mă primeşti decît pe întuneric, ceea ce reduce la cîteva clipe partea din viaţă pe care o pot petrece cu tine.

Cîte lacrimi nu fură vărsate ! Clelia se îmbolnăvi, dar îl iubea prea mult pe Fabricio ca să nu primească, în cele din urmă, jertfa pe care el i-o cerea. De ochii lu-mii, Sandrino căzu bolnav ; marchizul se grăbi să cheme medicii cei mai vestiţi şi Clelia se află în faţa unei încurcături la care nu se gîndise : trebui să-şi oprească odorul să ia medicamentele prescrise, ceea ce nu era lucru uşor.

Ţinut prea mult la pat, copilul se îmbolnăvi de-a binelea. Cum să-i mărturisească doctorului adevărata pricină a bolii ? Sfîşiată de dorinţele ei atît de potriv-nice, dar la fel de înrădăcinate în inima ei, Clelia fu pe punctul de a-şi pierde minţile. Trebuia să se resemneze să spună că băieţelul s-a vindecat şi să renunţe astfel

la roadele unei prefăcătorii atît de lungi şi de chinuitoare. Pe de altă parte, nici Fabricio nu-şi putea ierta silnicia pe care o făcea Cleliei, dar nu era în stare să renunţe la planul lui. Găsise mijlocul să se strecoare în fiecare noapte la căpătîiul copilului bolnav şi lucrul acesta aduse o altă complicaţie. Marchiza venea să-şi îngrijească fiul şi, uneori, Fabricio trebuia s-o vadă la flacăra lumînărilor, ceea ce, în cugetul chinuit al Cleliei, părea un păcat cumplit, care prevestea moartea lui Sandrino. Zadarnic cazuiştii cei mai vestiţi, cărora li se ceru părerea asupra unui jurămînt ale cărui urmări erau dăunătoare, răspunseră că jurămîntul nu putea fi socotit călcat în chip nelegiuit, dacă cel ce făgăduise un anumit lucru cerului nu se putea ţine de făgăduinţă, nu din pricina unei deşarte plăceri a simţurilor, ci pentru a nu face un rău vădit. Marchiza era din ce în ce mai deznădăjduită şi Fabricio înţelese că ciudata lui hotărîre avea să pricinuiască moartea Cleliei şi a fiului ei.

Trebui, atunci, să ceară sprijinul prietenului său intim, contele Mosca ; bătrîn cum era, ministrul fu înduioşat de această poveste de dragoste, despre care nu ştia aproape nimic.

— Am să fac în aşa fel ca marchizul să lipsească cel puţin cinci sau şase zile : cînd vrei să se întîmple asta ?

Puţin după aceea, Fabricio îi spuse contelui că totul era pregătit pentru a se putea folosi de lipsa marchizului.

Două zile mai tîrziu, în timp ce marchizul se întorcea călare de la una din moşiile sale din împrejurimile Mantovei, nişte pretinşi răufăcători, plătiţi de cineva care voia, pesemne, să se răzbune, îl răpiră, fără a-l vătăma în nici un fel, îl puseră într-o luntre, căreia îi trebuiră trei zile ca să coboare de-a lungul Padului, făcînd aceeaşi călătorie ca şi Fabricio după faimoasa lui ispravă cu Giletti. A patra zi, răufăcătorii îl lăsară pe marchiz într-o insulă pustie a fluviului, după ce avuseseră grijă să-i ia toţi banii şi să nu-i lase nici măcar un singur obiect care să aibă cît de cît valoare.

Marchizului îi trebuiră două zile mari şi late ca să poată ajunge la palatul lui din Parma, pe care îl găsi înveşmîntat în negru şi pe cei dinăuntru cuprinşi de adîncă întristare.

Răpirea, izbutită cu atîta îndemînare, avea să aibă o urmare cu totul dramatică : Sandrino, ascuns într-o casă, unde marchiza se ducea să-l vadă aproape în fiecare zi, muri după cîteva luni. Clelia îşi închipui că pronia o pedepsea, fiindcă îşi călcase făgăduiala făcută sfintei fecioare : în timpul bolii copilului, îl văzuse atît de des pe Fabricio la flacăra lumînărilor, iar în două rînduri chiar în plină zi, şi cu cîte izbucniri de dragoste ! Nu supravieţui decît două luni copilului atît de drag, dar avu împăcarea să moară în braţele prietenului ei.

Fabricio era prea îndrăgostit şi prea credincios ca să se sinucidă ; nădăjduia să o reîntîlnească pe Clelia într-o lume mai bună, dar avea o minte prea ageră ca să nu-şi dea seama că avea multe de răscumpărat.

Cîteva zile după moartea Cleliei, semnă mai multe acte, prin care făcea, fiecăruia dintre servitorii săi şi lui însuşi, o pensie de o mie de franci. Contesei Mosca îi dăruia moşii aducînd peste o sută de mii de franci venit pe an ; aceeaşi sumă era dăruită mamei sale, marchiza del Dongo, şi, ceea ce mai rămînea din averea părintească, uneia din surorile lui, care n-o nimerise bine în căsătorie. A doua zi după ce-şi dăduse demisia din postul de arhiepiscop şi din toate posturile cu care îl fericise favoarea lui Ernest al V-lea şi prietenia primului ministru, se retrase la *Mănăstirea Parma*, aflată în pădurile din vecinătatea Padului, la două leghe de Sacca.

Contesa Mosca dăduse în totul dreptate bărbatului ei, cînd acesta luase hotărîrea să se reîntoarcă în fruntea guvernului, dar nu primise să mai pună vreodată piciorul pe teritoriul stăpînit de Ernest al V-lea. Îşi stabilise curtea la Vignano, la un sfert de leghe de Casal-Maggiore, pe malul sting al Padului, deci în statele

Austriei. În minunatul palat pe care contele i-l construise la Vignano, contesa primea joia toată înalta societate din Parma şi, în fiecare zi, pe numeroşii ei prieteni. Fabricio n-ar fi lăsat să treacă o zi fără să se ducă la Vignano. Într-un cuvînt, contesa părea să fie pe deplin fericită, dar nu supravieţui decît puţină vreme lui Fabricio, pe care-l adora şi care nu mai trăi decît un an în mănăstirea sa.

Închisorile din Parma erau goale, contele putred de bogat, Ernest al V-lea nespus de iubit de supuşii săi, care asemuiau domnia lui cu aceea a marilor duci de Toscana.

TO THE HAPPY FEW[1]

[1] Către puţinii fericiţi (în limba engleză, în original).

Redactor responsabil : C. Tănăsescu
Tehnoredactor : S. Maicaș

Dată la cules 20.07.1961. Bun de tipar 10.08.1961. Apărut 1961. Tiraj 50.145 ex. broșate. Hîrtie semivelină satinată de 65 g/m². Format 540×840/16. Coli ed. 30,13. Coli tipar 35 A. nr. 0.682. C.Z. pentru bibliotecile mari 84—R. C. Z. pentru bibliotecile mici 84—31=R.

**Tiparul executat sub com. nr. 11225 la Combinatul Poligrafic Casa Scînteii „I. V. Stalin",
București — R.P.R.**

ÎN COLECŢIA
CLASICII LITERATURII UNIVERSALE
au apărut :

***HONORE DE BALZAC** Opere, vol. VII. Cuprinde romanul „Strălucirea şi suferinţele curtezanelor". — 530 pag. — lei 14,20*

***GEORGE GORDON BYRON** Opere alese — 472 pag. — lei 16,90*

***CAREL KAPEK** Razboi cu salamandrele — Hordubal — Romane — 476 pag. — lei 12*

***PAUL LOUIS COURIER** Pamflete — 312 pag. — lei 7,95*

***ELISABETH GASKELL** Mary Barton — Roman — 456 pag. — lei 10,50*

***ALAIN-RENE LASAGE** Gil Blas — Roman — 760 pag. — lei 17,20*

***ALESSANDRO MANZONI** Logodnicii — Roman — 720 pag. — lei 16*

***THOMAS MANN** Nuvele — 336 pag. — lei 7*

***MORICZ ZSIGMOND** Opere alese vol. II. Cuprinde romanele : „Fii bun până la moarte", „Pluturele", „Chef boieresc" — 674 pag. — lei 16,70*

LEI 13